№ 528 P. II. 228

CONVORBIRI LITERARE

No. 1 BUCUREȘTI, IANUARIE, 1914. Anul XLVIII.

Liceul de Băieți Nr. 1 Biblioteca Profesorilor LUGOJ 1919 Cariatan Bregovanul ZUGOJ

DIN COPILĂRIE

ADUCERI AMINTE ȘI IMPRESIUNI

I.

Părinții mei erau abonați statornici ai Teatrului Național din Iași. Loja pe care o luau eră, «*baignoire*» cu No. 11 de unde, ca mic copil, am văzut cele dintâi reprezentații dramatice. Insă, înainte de a merge la teatru, spectacolele la care am asitat au fost acele populare: «*Steaua*, *Irozii*, *Păpușele*» pe care trupe ambulante, improvizate le dedeau în timpul carnavalului prin case particulare.

Irozii (în Țara Românească, *Vicleimul*) și *Steaua* aveau, atunci ca și acum, subiectul religios al nașterii lui Isus Christos cu toate întâmplările și faptele ce se leagă de ea după evanghelia dela Matei. Păpușele erau din contra numai profane. Acolo, după autori necunoscuți, ca și poeții ce au compus poeziile populare, se înfățișau publicului prin mici și foarte primitiv lucrate păpușele, toate categoriile de persoane care aveau raport cu oamenii din popor și evenimentele însemnate ce erau cunoscute acestora sau le loviau mai mult imaginația.

Câțivà mahalagii sdraveni purtau pe umeri o ladă sau cușcă mare, numită *hârzob* ale căror capete se așăzau pe două scaune. Unul din trupă, păpușerul principal, se ascundeà în dosul ori sub hârzobul, deschis dinainte și luminat cu două mici lumânărele și spectacolul începea, nu însă fără ca publicul să fie mai întâi consultat dacă dorește să se vorbească *deadreptul* sau pe *delături*, (în Țara Românească *cu perdeà, fără perdeà*).

P. 1442 BIBLIOTECA CENTRALA A REGIUNII BANAT P-5052-I

Firește că totdeauna se cereà să se vorbească *pe delături* căci ceeace se spuneà *deadreptul* erà din cale afară indecent.

Intâia persoană care se prezentà publicului era *Ciobanul cu oaea.* — Pe când creșterea vitelor, mai mult decât agricultura, erà principalul venit al țării e firesc lucru ca turmele de oi să fi avut o mai mare importanță încă decât în zilele noastre. Ciobanul, cu cojocul pe dos, cu căciula îndesată pe cap și bâta în mână își povesteà plăcerile în frumoasele zile și nopți de vară dar și greutățile traiului și luptele sale în timp de iarnă cu gerul, ninsoarea, haitele de lupi. El își arătà dragostea către credinciosul său câne și iubita sa oiță care este *lânoasă, lăptoasă și de vreme acasă.*

Bâr oiță la odae
Bâr oiță, bâr!

După cioban veneau *Șoarecele* și *Mâța.* Șoarecele, văzând că mâța lipsește de acasă, joacă și cântă de bucurie și mănâncă tot ce găsește în cale.

Unde-i Mâța să mă vadă
Să-i dau coada să mi-o roadă...

Fericirea nu este însă trecătoare numai la oameni.

Deodată într'un colțișor al hârzobului apăreà mai întâi un cap cu doi ochi mari și strălucitori și apoi pisica întreagă. După un moment de pândă aceasta se răpezeà asupra șoarecelui, îl înhățà și dispăreà cu dânsul. Din culise se auzeà un țipăt ascuțit. Nu fără oarecare nemulțumire noi copiii înțelegeam ce s'a petrecut...

In scena a treia se înfățișà *Vasilache Țiganul.*

Eu sunt Vasilache Țiganul,
Care-am mâncat curcanul.
Curcanul pe gard,
Și eu am mâncat un stufat.

Acest Vasilache Țiganul erà un fel de Don Juan de mahalà. Smolit la față, cu mustecioara abià răsărită, îmbrăcat în antereu de cit și scurteicuță blănită, el se plimbà mândru și mulțumit de sine și povesteà publicului aventurele sale amoroase. După

aceea bătea la uşa mai multor ibovnice care se şi grăbeau să alerge voioase la apelul său. Având pe una la dreapta şi alta la stânga, Vasilache jucă şi râdeà încântat:

Intre două
Nu mă plouă,
Dar cu una
Totdeauna.

Fericirea şi acestui personaj nu ţineà multă vreme. Bărbaţii femeilor uşuratice se răpezeau din culise cu ciomege mari în mână; cochetele dispăreau scoţând ţipete de spaimă şi numai bietul Vasilache ştiă cât de scump aveà să plătească succesele sale.

Urmà *Jupânul Leiba* din Târgul Cucului, cu caftan, colţuni albi, lungi până la genunchi, căciulă blănită şi zulufi. El tremurà de frică la orice vuet sau mişcare: «*Vuăs ? Gewalt !*» căci erà *voinicos dar fricos.* Aceasta însă nu-l împiedică să povestească cu naivitate cum înşălà pe muşterii la cot şi la cântar... Curând însă apăreà Dracul împielităt, şi fără vorbă îl umflà de gât şi dispăreà cu dânsul în prăpastie. Veneau în urmă *Turcul* şi *Rusul* înarmaţi din cap până'n picioare. Negreşit că fiecare din ei se lăudà pe sine, înjurà pe celălalt şi la urmă începeà între dânşii o luptă pe viaţă şi pe moarte. După peripeţiile deosebitelor războae sau bătălii, azi Rusul şi mâine Turcul erà mai tare. Eu am apucat numai biruinţa Muscalului şi am văzut capul rătezat al Turcului, rostogolindu-se dealungul marginii hârzobului cu turban cu tot.

Se vede că buhul lui Napoleon ajunsese până la urechile poporului român, căci într'o scenă următoare se arătà faimosul Impărat cu legendarul său bicorn şi bine cunoscuta sa uniformă cenuşie, scobită dinainte:

Napaleon Bună Parte
Stă cu oastea sa departe,
In ţara apusului,
In preajma Parisului...

După ce povestea despre victoriile sale se prezentau câteodată înaintea lui un număr oarecare de Regi şi Impăraţi cu

coroane în cap, i se închinau şi îi exprimau admiraţia şi devotamentul.

Spectacolul se sfârşeà totdeauna cu câţivà sdrenţăroşi cari cântau şi jucau cu multă vioiciune:

Hop şi noi, calicilor,
Breasla mămăligilor,
Hai în groapă să sărim,
Să ne prăpădim!

Calicii (în Ţara Românească *Cerşetorii*) aveau pentru mine un interes deosebit, căci de vale de casa părintească, spre şesul Bahluiului cam pe ulicioarele ce se îndreaptă astăzi spre Gară şi alte clădiri ale Căilor ferate şi Uzinei Electrice, se întindeà *mahalaua Calicilor*, aşà numita *Calicime Domnească*. Ca şi alte meserii mai muncitoare, Calicii aveau şi ei organizarea lor specială.

Nu ştiu ca în altă ţară să fi existat ceva asemănător, nici nu-mi dau bine seama cum puteà aveà o existenţă legală această puţin harnică dar, pare-se, lucrativă meserie a cerşetoriei. Imi aduc aminte însă că Starostele Calicilor, un bărbat trupeş şi voinic se prezentà câteodată la tatăl meu şi îi ofereà serviciile sale.

— Eată-mă, cucoane Costache, am venit.

«Dumitre, eu plec săptămâna viitoare cu toată familia la ţară. Să păzeşti casa!

— Las' pe mine, cucoane, am să fiu neadormit.

«Să nu intre străini în curte şi bagă de seamă ca ţiganii să nu-şi facă de cap!

— Am să am grijă, cucoane Costache, aveţi să fiţi mulţumit!

Şi încă înainte de a venì cei opt cai de poştă, care, înhămaţi la trăsurile casei, aveau să ne transporte la moşie, Dumitru cu o scurtătură groasă de lemn în mână se puneà de strajă, plimbându-se împrejurul zaplazului curţii.

După cântecul caliciilor, păpuşerii îşi primeau plata, îşi ridicau hârzobul şi plecau înainte pe uliţe strigând: Păpuşi! Păpuşi!

La păpuşi, păpuşi lumeşti,
Tot să stai să le priveşti!

Negreşit că păpuşele mă lăsau totdeauna mulţumit, dar nu mă impresionau aşà de tare ca *Irozii*.

Vre-o zece bărbaţi mari şi spătoşi, cu musteţi şi barbe stufoase de lână, înarmaţi cu suliţi şi săbii de lemn şi zângănind din pinteni, întovărăşiţi obişnuit şi de o «*Stea*», dădeau năvală şi puneau stăpânire pe casa noastră.

Irod, Impărat avea o coroană mare de hârtie poleită în cap şi vorbeà cu multă mândrie:

Eu sunt Irod Impărat,
Care pe cal am încălecat,
Cu picioru'n pământ am dat,
Şi pământul s'a cutremurat!

Cei *Trei Crai dela Răsărit*, deşi foarte respectuoşi când se înfăţişau înaintea lui Irod, aveau multă demnitate, iar unul din ei Arapul, negru ca ciaunul, avea nişte dinţi albi şi ochi aşà de scânteetori încât îmi însuflà spaimă. Porunca lui Irod de-a se tăià toţi pruncii mai mărunţi nu-mi făcù însă mare efect. Ca să se impresioneze copiii, ei trebue să vadă. Foarte ciudat îmi părea că mama la sfârşitul reprezentaţiei, când Irozii începeau să plece, şopteà totdeauna servitorilor:

Să băgaţi seama să nu lipsească ceva din casă. — Eu îmi închipuiam că Irozii erau bărbaţi aşà de respectabili pe cât erau de voinici, adevăraţi eroi!

Astăzi *Steaua* tot se mai vede încă, *Irozii* sau *Vicleimul* pare că nu mai umblă pe stradele oraşelor, iar *Păpuşele* au dispărut de mult. In Iaşi cel întâiu consiliu comunal liberal ce s'a ales după organizarea comunelor, având primar pe Dimitrie Gusti, fost profesor, jurnalist şi oarecum poet, de altminteri om foarte blajin, a oprit jocul Păpuşelor sub cuvânt că este prea vulgar şi astfel poporul a fost lipsit de frumoasa şi tradiţionala sa petrecere.

Mulţi ani mai târziu, vorbind despre aceasta în societatea literară «*Junimea*», Ion Creangă ne spuse că în vecinătatea sa, în mahalaua Tătăraş, tot trăeşte încă faimosul *Ion Păpu-*

şerul care făcuse odinioară deliciile poporului şi copiilor. Un alt consiliu comunal mai respectuos de tradiţiile populare, dădu iar autorizaţie să umble păpuşele. După îndemnul nostru şi mai ales al lui Creangă, Ion Păpuşerul plecă din nou cu hârzobul său prin oraş. Dar zadarnic!

Păpuşele nu mai aveau atracţie ca odinioară. Poate că gustul publicului se schimbase, poate că Ion păpuşerul îmbătrânise, totul este că încercarea noastră de a învia lucruri trecute nu a reuşit.

Asemenea încercări nu prind aproape niciodată. Ion Păpuşerul puteà să cânte cu melancolie ca şi Barbu Lăutarul al lui Alexandri:

Dragi boeri din lumea nouă,
Bună-ziua vă zic vouă,
Eu mă duc, mă prăpădesc,
Ca un cântec bătrânesc!

II.

Cel întâiu local în care s'a adăpostit Teatrul Naţional din Iaşi au fost casele doctorului Pereţ, situate într'un colţ al pieţei unde s'a ridicat de curând şi Teatrul actual. Dar clădirea fiind vechie, în parte stricată şi în toate felurile improprie pentru teatru, acesta a fost mutat după câţiva ani în Podul Verde (acum strada Carol) în altă casă particulară ce se găseà pe locul unde se ridică astăzi Universitatea. Această casă fusese prin cumpărătură sau moştenire proprietatea lui Vodă Mihail Sturdza, care a trecut-o Statului Moldovei. Afară de un parter destul de mare, teatrul aveà trei rânduri de loje deasupra cărora se întindeà galeria. Intreg localul erà luminat de un policandru mare cu lumânări de ceară (mai târziu de spermeţetă) şi de câtevà candelabre ţintuite pe nişte stâlpi groşi uniformi şi urâţi ce despărţeau lojile de sus până jos. Policandrul se coborà aprins gata din pod printr'o deschizătură rotundă, acoperită cu două obloane.

In acest local disgraţios am văzut cele dintâi piese de teatru. Ca copil de cinci ani am asistat acolo la reprezentaţia dată de

Societate în beneficiul incendiaţilor din Bucureşti. Se ştie că în anul 1847 o mare parte a Capitalei Ţărei Româneşti căzuse prada flacărilor. Mizeria erà mare pe malul Dâmboviţei şi Moldovenii trimiseră din toate părţile ajutoare fraţilor de peste Milcov. De acea reprezentaţie nu mi-a rămas însă nimic precis în memorie: eram prea mic. Atâta ştiu că am văzut pe tatăl meu pe scenă, îmbrăcat în altfel de haine decât cele obişnuite. Un an şi câtevà luni mai târziu am asistat la altă reprezentaţie dată tot de Societate sau cum se ziceà atunci de *Boerimea* din Iaşi, în folosul săracilor, reprezentaţie de care îmi aduc, în parte, destul de bine aminte. Se jucà una sau două comedioare franceze şi două române. Nu mai ştiu care era piesa sau piesele franceze, deşi tatăl meu figurà printre actori, dar de cele române am o amintire foarte vie. S'a reprezentat întâiu *„Un poet romantic"* scenetă în versuri de Mateiu Millo. Numesc *scenetă* această mică piesă în lipsa unei alte expresii mai nimerite, fiindcă *Poetul romantic* nu este decât începutul unei comedii care n'a fost niciodată isprăvită. Cele trei roluri principale erau ţinute de *Didiţa Mavrocordat, Constantin Negruzzi* şi *Mateiu Millo*. Al patrulea rol scurt şi fără însemnătate erà jucat de Al. Mavrocordat (văr cu Didiţa şi tatăl d-lor Edgar şi Leon Mavrocordat şi a d-nei Ion Lahovary).

E greu să ne închipuim efectul ce făcù asupra publicului celui mare recitarea de versuri româneşti: Teatru român, versuri originale române, Boeri şi Cucoane care obişnuit conversau între ei în limba greacă, iar de un timp încoace în limba franceză, vorbind şi declamând româneşte, lumea părea că se deşteaptă dintr'un vis urât. Dar încă a doua piesă: *„Nunta Ţărănească"* de Vasile Alecsandri! Limba oamenilor din popor; cuplete cântate în româneşte după muzica populară a lui Flechtenmacher, costume ţărăneşti.... Ce spectacol neobişnuit şi încântător! In momentul când intrà în scenă grămada nuntaşilor întovărăşiţi de carul *druştelor* în care şedeau grămădite cele mai frumoase doamne şi domnişoare din Iaşi, îmbrăcate în costum naţional, publicul fu cuprins de un adevărat entu-

ziasmu, aplauzele şi aclamaţiile ne vrând să mai sfârşească. Astăzi, deprinşi să se poarte, chiar la serbări, frumosul costum al ţărancelor noastre, mai ales de când Regina Elisabeta l'a introdus în pătura superioară a societăţii, e greu să ne dăm seamă de efectul ce a făcut atunci: De un veac şi jumătate tot ce erà naţional erà sistematic prigonit; orice iniţiativă de a revenì la limba noastră, la vechile obiceiuri, la studiul istoriei Românilor; orice încercare de a descrie şi lăudà virtutea şi vitejia trecutului erà imediat înăbuşită, chiar în timpul domniei pământene a lui Mihail Sturdza, necum în epoca anterioară. Dar ne aflam la începutul anului 1848, an de înviere naţională şi ultimul al domniei lui Mihaiu Vodă!

Rolurile din «Nunta Ţărănească» erau astfel împărţite:

Alecu Leonescu . . . . . *Vasile Alecsandri*
Chir Gaitanis . . . . . *Matei Millo*
Moş Trohin Pâcală . . . *Constantin Negruzzi*
Ilencuţa, fata lui . . . . . *Didiţa Mavrocordat*
Frunză . . . . . *I. Ghica Brigadir* (?)

Toţi jucau bine. Millo erà minunat. Ca copil făceam un haz grozav când, rădicat în scrânciob cu de-a sila de ţărani, dascălul grec gemeà ameţit şi cânta cu glas jalnic:

Aman, aman che nu mai pot
Aman, aman che mor de tot!

Foarte bun actor în piesele franceze erà I. Ghica Brigadir (tatăl fraţilor Alexandru, Grigore şi Emil foşti miniştri plenipotenţiari ai ţării).

Nu tot astfel un alt Ghica, poreclit *Chefal*, care aveà ambiţia să joace şi el într'o piesă franceză, deşì nu aveà de loc talent.

El cereà cu stăruinţă un rol cât de mic, cât de neînsemnat, dar voià negreşit să se producă pe scenă — acesta erà visul lui. După multă şovăire, comitetul organizator îi încredinţă însfârşit rolul de nimic al unui paj, care în actul din urmă apăreà pe scenă şi rosteà unica frază:

C'en est fait, il est mort!

Incântat, Chefal declamà fraza aceasta toată ziua înaintea oglinzei şi asistà regulat la repetiţii. In seara reprezentaţiei însă el fu apucat de mari emoţiuni şi cu cât înaintà piesa, cu atât îi creşteà neastâmpărul. Când, în actul din urmă, venì momentul să apară pe scenă, tot sângele îi îngheţă şi nu putù face nici un pas. In sfârşit, mai mult împins de regisorii şi actorii din culise decât de bună voie, el intră în scenă şi ameţit precum erà, strigă în gura mare:

C'en est mort, il est fait!

Un imens hohot de râs isbucnì în sală. Actorii erau furioşi că li se stricase piesa, dar publicul, răutăcios cum este, plecă vesel din teatru, căci pe o săptămână întreagă aveà un subiect picant de conversaţie.

In «*Poetul romantic*», versurile poetului care atăcau pe bătrâni şi lăudau generaţia tânără şi entuziastă, erau foarte aplaudate — eram în anul 1848! Dar şaptesprezece ani mai târziu în aceeaşi piesă, jucată tot pe scena Teatrului Naţional în scop de binefacere şi de aceeaşi actori afară de Millo, pe care eu însumi îl înlocuiam, publicul manifestă sentimente cu totul opuse.

Când, adresându-mă boerului Stan, recitai versurile:

Cum, bătrânule sumeţe, pe-un poet goneşti, ameninţi
In loc să-i eşi înainte cu făclii şi cu cadelniţi?
Tu nu ştii că tineretul care azi e domnitor,
Pasul ţării îndreptează către'un mare viitor!
Tu nu ştii, nu ştii, bătrâne...

se auziră în sală numai câteva aplauze răzleţe. Iar când tatăl meu răspunse:

Ba ştiu, ba ştiu din păcate
Că tot ce-au lăsat bătrânii, voi le-aţi schimosit pe toate.
Ia deaceea merge lumea cu'naintea înapoi
Căci acum cu franţuzeasca v'aţi şontit şi mintea'n voi...

aplauze sgomotoase răsunară în tot cuprinsul teatrului. Trecuse acum timpul frazelor sforăitoare; ele nu mai produceau entuziasmu căci adusese numai decepţii. Clasa boierească printr'o prăbuşire subită şi nemaipomenită în istoria altor po-

poare dispăruse şi publicul erà încântat să mai vadă, măcar pe scenă, un boier bătrân care vorbeşte cu autoritate şi pune pe tinerii prea isteţi la locul lor.—Foarte sgomotos se râse când boierul Stan, indignat de obrăznicia tânărului poet, zice în parte:

... ia acuş taiu vorba lungă.
Imi vine să scot luleaua dela vânjosul ciubuc
Să-i aştern pe spate versuri colea, dela meşteşug.

Dar aici interveneà şi împrejurarea că scena se petreceà între tată şi fiu.

Eu înlocuisem pe Millo, fiindcă acesta părăsise Iaşul de mult. Spre marea indignare a boierimii, Matei Millo, deşi membru al unei familii aristocratice însemnate — părăsise cam pe la anul 1850 situaţia sa înaltă şi trecù dea-dreptul în tagma actorilor. Eu l'am mai văzut în Iaşi jucând în piesele sale: *Baba Hârca*, *Nicşorescu*, *Tuzu Calicu* şi în cele mai însemnate piese ale lui Alecsandri precum: *Iaşii în Carnaval*, *Kir Zuliaridi*, *Doi morţi vii*, *Cucoana Chiriţa*, *Lipitorile Satelor*... şi în mai toate cântecelele comice—cum s'ar zice astăzi *monologuri* — pe cari Alecsandri le compusese anume pentru dânsul: *Şoldan Viteazul*, *Mama Angheluşa*, *Herşcu Boccegiul*, *Clevetici*, *Sandu Napoilă*, *Paraponisitul*, *Gură Cască*, *Barbu Lăutarul*... Extraordinarul talent al lui Millo făceà dintr'însul idolul publicului celui mare. Totuş situaţia sa în Iaşi erà falsă. Rudele sale deaproape ocupau poziţii înalte în stat şi el se produceà pe scena teatrului în compania comedianţilor cari în acele timpuri nu se bucurau de loc de o mare vază socială. Matei Millo părăsì capitala Moldovei şi se aşază definitiv în Bucureşti.

Puţini din generaţia de astăzi îşi mai aduc aminte de acest mare artist, care ar fi făcut onoare chiar celor mai renumite teatre din ţările civilizate. Diversitatea talentului său; chipul original cam înfăţişà caracterele cele mai deosebite şi mai opuse, nuanţarea fină a frazelor sale, felul cum ştià să se grimeze şi să-şi prefacă figura, mimica sa admirabilă, chiar costumele ce inventà adeseori — totul a făcut din Millo cel

mai mare artist dramatic pe care Românii l'au avut vreodată.

Ca şi alţi actori vestiţi din alte ţări Millo a făcut greşala să nu se retragă la timp, aşà că cei ce l'au văzut pe scenă la bătrâneţe nu-şi puteau face nici o idee de marele artist ce fusese odinioară. Apoi a mai păcătuit, tot ca alţi actori însemnaţi, prin aceea că n'a ştiut sau n'a putut să facă şcoală.

După dânsul Teatrul Naţional a rămas mult timp într'o stare destul de tristă, până când alte generaţii au venit să-l ridice iară. Negreşit, el nu mai are printre artişti un talent aşà de extraordinar ca al lui Millo, dar s'a perfecţionat prin conlucrarea armonioasă a tuturor, prin aceea ce Francezii numesc *„l'ensemble"* şi care mai presus de toate, face adevărata valoare a unui teatru.

III.

In afară de Millo mai erau în Iaşi pe la mijlocul veacului trecut şi alţi câţiva artişti dramatici de merit: *Teodorini*, care mai târziu a înfiinţat teatrul din Craiova, *Merişasca*, *Poni*, *Sterianca*, *Luchian*.... Acest din urmă jucà rolurile care în teatrul francez se numesc *bas comique*. Ochii săi mari şi vioi, zâmbetul său veşnic, expresiunea naivă a feţei, mişcările sobre dar ciudate ale umerelor şi braţelor te făceau să râzi de îndată ce apăreà pe scenă.

De preferenţă el reprezentà oameni slabi, nehotărîţi, sfioşi, umili, prostuţi. In câteva comedii ale lui Alecsandri, de exemplu în rolul lui *Papă Lapte* din Kir Zuliaridi, în *Gulită* din Cucoana Chiriţa, în *Comisul Nicu* din Peatra din casă erà inimitabil. Se ziceà de dânsul că trebue să aibă mult spirit pentru a reprezentà aşà de bine pe *prostul*. El se deosibeà şi în câteva piese franceze traduse în româneşte precum: *Uliţa Lunei*, *Două dispărţenii*, *Banii*, *gloria şi femeile* şi altele.

Cât sunt de uitate în zilele noastre aceste comedii; cum nu se mai aseamănă ele cu teatrul modern şi totuş, cât sunt de minunate şi superioare pieselor de astăzi!

Luchian erà excluziv *Moldovan*. El nu părăseà Iaşul decât rare ori şi chiar în aceste cazuri jucà numai prin oraşele de

provincie ale Moldovei. Cel mult s'a întâmplat să deà câteva reprezentaţii la Chişinău şi la Cernăuţi, căci el considerà Basarabia şi Bucovina ca făcând încă parte din Ţara Moldovei. Milcovul n'a vrut să-l treacă niciodată deşi îl încredinţau că va aveà mare succes în Bucureşti. Pentru dânsul tot Iaşul rămăsese capitala ţării, iar Bucureştenii îi erau nesuferiţi din cauza felului lor de a fi; din cauză că îi considerà ca pe nişte usurpatori şi mai ales fiindcă îi erà antipatic dialectul lor local.

Ţin foarte bine minte că, fiind copil, am văzut pe Luchian jucând în comedia «Creditorii» de Alecsandri, nu însă pe scena Teatrului Naţional din Iaşi, ci la moşia mea părintească Trifeştii-Vechi, numită astăzi Hermeziu. O reprezentaţie dramatică dată pe la mijlocul veacului trecut la o moşie erà o întâmplare aşà de extraordinară încât pentru a o explicà, sunt silit să fac o digresiune.

Până la deschiderea navigaţiei cu vapoare pe Dunărea de jos, cam pe la anul 1830, Românii nu prea aveau obiceiul să se ducă la băi în străinătate. Călătoria erà prea grea, prea lungă, prea costisitoare. Numai câţivà boieri mai întreprinzători şi câţivà negustori mai înstăriţi treceau hotarul pentru a vizità oraşele mari şi locurile de băi din apusul Europei. Ceilalţi îşi căutau de sănătate în ţară cum puteau mai bine. Micii funcţionari şi negustoraşii din Moldova se duceau prin sate, luau cu chirie pe vară case ţărăneşti, se scăldau în râuriie Moldovei, în Bistriţa, în Siret, în Prut şi petreceau vacanţele sau congediile din lunile de căldură în mod foarte primitiv, dar cu multă veselie. Satul Trifeştii-Vechi (acum Hermeziu) erà de pe la sfârşitul lunei Iunie până la mijlocul lunei August adăpostul a foarte numeroase familii de orăşeni care se aşăzau acolo pentru a face băi de Prut. A-şi unge trupul cu nămolul sau nisipul acestui râu şi a se scăldà apoi în undele sale limpezi erà nu numai foarte plăcut dar se credeà a fi şi o cură eficace contra sterilităţii femeilor, contra reumatismelor, anemiei şi altor boale.

Pe la mijlocul domniei sale, Mihai Vodă Sturza, neavând

copii din a doua sa căsătorie cu Smaranda Doamna, născută Vogoridi, cerù într'o vară dela tatăl meu să-i cedeze casele sale dela moşie ca Doamna să facă acolo băi de Prut şi într'adevăr se aşăză la noi la ţară pe vre-o şase săptămâni, iar părinţii mei cu doi copii ce erau încă foarte mici, fratele meu Leon, şi cu mine, se mutară în timpul acesta în casa unui gospodar din sat. Despre petrecerea aceasta a lui Vodă şi a Doamnei la moşia mea părintească se povesteau încă mulţi ani mai târziu câteva incidente ce-mi par caracteristice pentru Domnitorul Moldovei. Voiu vorbì despre ele mai jos, într'un alt capitol.

Intr'o vară satul nostru erà plin de musafiri. In casele boereşti se aşăzase, afară de familia proprietarului, mai multe rude câte putuse încăpeà, iar în sat îmi aduc aminte că, între alţii, se găseau: un domn *Sterian* care cumulà meseria de artist dramatic cu funcţiunea de director (azi s'ar zice grefier) la *Divanul de întăriturì*, împreună cu soţia sa *Marghioliţa*, născută *Calcântraur* şi văduvă *Massé*, actorul *Luchian* cu soţia sa *Gabriela* (actriţă şi aceasta); un domn *Tanasache*, funcţionar la Ministerul de finanţe, vestit vânător; un domn cam surd numit *Pantazi Curt*, unul *Neguiici* care vorbeà admirabil de bine jargonul evreesc şi alte familii din Iaşi. Toată lumea aceasta se scăldà de două ori pe zi în Prut, femeile întrebuinţând baia plutitoare cu cabine, rămasă încă dela Vodă Sturza; se plimbà prin pădure şi pe malul apei cântând şi chiuind; câţivà bărbaţi mergeau de cu ziuă la vânat, căci pe atunci se vânà în Ţara noastră când voeai, ce voeai şi unde voeai; dormeà câtevà ceasuri peste zi; se vizitau unii pe alţi şi mai ales — după obiceiul Românilor — se cârâiau şi îşi făceau farse cât puteau mai multe. Dar cât despre cetit cărţi sau gazete, aşà cevà nu se pomeneà, căci cărţi româneşti tipărite erau pe atunci foarte puţine, iar jurnale, afară de unul mai mult oficial al lui Asache, nu existau şi chiar de ar fi fost nici un serviciu de poştă nu erà organizat care să ducă corespondenţa la sate. Negreşit în casa lui Constantin Negruzzi erà o bibliotecă bogată dar, afară de locuitorii acelei case, nimeni nu

simțeà cea mai mică trebuință să-și peardă vremea cu lectura.

Pentru ziua de 6 Iulie, aniversarea cununiei părinților mei, Dumitrache Bibiri, o rudă a noastră, propuse câtorva musafiri din sat să dea o reprezentație teatrală la noi acasă, alegând comedioara «Creditorii» de Vasile Alecsandri.

Rolurile se împărțiră în modul următor:

Alecu Verișanu, actor . . . . *Luchian*
Aglae, actriță . . . . . *D-na Sterian*

(Acești doi își păstrase rolurile ce jucau pe scena Teatrului Național din Iași).

Tache Zăvrescu . . . . . *Dumitrache Bibiri*
Un croitor francez . . . . . *Alecu Hermeziu*
Un ciubotar neamț . . . . *Constantin Negruzzi*
Un tutungiu armean . . . ?
Un cofetar grec . . . . . *Pantazi Curt*
Un droșcar lipovan . . . . *Leon Negruzzi*
Un zaraf jidov . . . . . *Iacob Negruzzi*

Că jucau și copiii se explică prin faptul că rolul cel dintâiu, al birjarului nu cuprindeà decât vre-o două fraze: Odată trebuia să zică: *Seceas!* și a doua oară: *No... mergem, coconaș?* Iar zaraful aveà să intre în scenă, să se sperie de ceeace văzuse, să strige: *Gewalt!* și să se răpeadă afară.

Foarte greu fusese hotărît Pantazi Curt să primească un rol în „Creditorii". Mai întâiu erà cam surd, precum am spus, deci nu puteà să audă bine replicele, apoi erà susceptibil și se supărà foc de orice observație i se făceà; însfârșit erà și foarte timid și se sfiià să se prezinte înaintea unui public, oricât de mic ar fi fost. După multe stăruințe el primì până la urmă să joace dar numai cu condiția că nu vor fi invitate și persoane dela Iași sau dela moșii vecine.

Dar tocmai personalitatea lui Curt erà principala cauză pentru care Bibiri se gândise la acea reprezentație. Curt erà o-

biectul tuturor glumelor, victima tuturor farselor. Astăzi cucoanele se prefăceau a fi înamorate de dânsul spre a-şi bate joc în urmă; altă dată i se furà peruca în vremea somnului şi îl lăsau o zi întreagă cu capul neted ca o minge, iarăş, în altă zi i se luau hainele din greşală în vreme ce se scăldà şi el rămâneà gol şi prăpădit pe mal, strigând cât îl ţineà gura... Dar Pantazi aveà caracter bun : mânia sa, la început straşnică, nu ţineà mult; el se potoleà în curând şi reincepeà a fi ţinta tuturor festelor.

In seara reprezentaţiei curtea casei boiereşti erà plină de trăsuri căci, în ciuda făgăduelilor solemne date lui Curt, fusese invitate o mulţime de persoane dela Iaşi şi dela moşii vecine. Pantazi, văzând atâta lume adunată, declară întâi că refuză să mai joace fiindcă fusese înşălat şi numai cu multă greutate a putut fi hotărît să se execute. Orchestra ce despărţeà publicul de scenă se compuneà din trei persoane : *Sterian* cu violoncelul, *Negulici* cu violina şi un al 3-lea cu flautul. Sterian erà totodată capelmaestru şi suflor.

La început totul merse bine. Luchian şi Sterianca, deprinşi cu rolurile lor, pe care le jucase de atâtea ori pe scena Teatrului Naţional, erau minunaţi şi publicul îi aplaudà din resputeri. Eu care trebuià să apar în scena a doua, am fost împins din culise pe o uşă întredeschisă, m'am speriat văzându-mă înaintea unui public aşà de numeros şi luând-o de fugă am strigat : *Gewalt!* aşà de tare, încât spectatorii isbucniră în râs. Fratelui meu Leon i-a mers însă mai rău. Replica lui a fost sărită; aşa că nici nu i-a venit rândul să iasă pe scenă. Desperat s'a pus să plângă aşà de tare că nu ştiau în culise cum să-l mângâe. Au trebuit să-l desmerde şi să-i dea bomboane pentru a-l hotărî să se ducă la culcare. Croitorul, ciobotarul, tutungiul, Tache Zavrescu şi-au jucat toţi rolurile binişor, când însă a fost să apară Pantazi Curt ca cofetar, vederea publicului l'a ameţit întru atâta încât şi-a uitat deodată rolul cu desăvârşire. Atunci, apropiindu-se de suflor îi zise în auzul publicului : „spune, c'am uitat". Sterian îi şoptì

câteva fraze încet. Curt, surd cum erà, îi strigă: „mai tare, frate, vorbește mai tare că n'aud!“ Iar Sterian îi vorbià din adins tot mai încet așà că spectatorii începură să râdă. Văzând așà, Pantazi se adresă supărat cătră public, zicând: Apoi dacă D-voastră râdeți de mine, eu mă duc și se răpezì cătră ușă. Care nu fù însă spaima lui când găsì ușa încuiată! Dumitrache Bibiri, prevăzând ce are să se întâmple, întorsese cheia pe dinafară, așà încât bietul om rămase prăpădit și desperat în mijlocul scenei.

Spectatori, orchestră, actori, începură toți să râdă cu hohote nemai pomenite. O mătușă a mea, *Cucoana Sofia Carp*, venită anume dela moșia sa Țigănașii, avea darul de a râde așà de tare, încât tremurà casa, iar un alt spectator: *Iancu Caţichi*, venit din Iași, aveà un râs bolnăvicios: Când îl apuca nu se mai putea oprì, el strigà, țipà, se tăvăleà pe jos, țiinându-se de pântece și râdeà, râdeà până aproape leșinà.

Erà o casă veselă acea din Trifeștii-Vechi, dar atâta râs nu se mai auzise într'însa niciodată. Reprezentația fù întreruptă și abià după vre un sfert de ceas, sărindu-se scena cu cofetarul, ea putù reîncepe și ajunge la bun sfârșit.

Pentru cina ce urmă se întinsese o masă lungă în grădina luminată cu lanterne venețiane și veselia se prelungì până noaptea târziu.

A doua zi oaspeții satului când se deșteptară din somn văzură cu groază că sunt înconjurați de apă: Prutul se revărsase peste noapte, o parte a satului și aproape întreaga moșie erau inundate, toate comunicațiile erau întrerupte, oamenii nu aveau nici pâne căci aceasta, ca și alte provizii, se cumpărau dintr'un târgușor din apropiere numit Bivolari. Musafirii, șezând îngrijați și posomorâți pe prispa caselor lor țărănești, așteptau posibilitatea de a plecà, fiindcă de băi nu mai puteà fi vorba.

După mai bine de o săptămână apele se retraseră în sfârșit și bieții orășeni furà în stare să se îndrepte spre casele lor.

Intr'un lung şir căruţele ţărăneşti ce transportau pe musafiri cu familiile şi bagajele lor se mişcau cu greu şi abiă la pasul calului pe drumurile de ţară mâlite şi desfundate. Convoiul nu mai păreà a fi compus din excursionişti ce venise voioşi în viligiatură, ci dintr'o ceată de bejănari desperaţi ce plecase în alte ţări ca să caute o viaţă mai bună.

După petrecere, necazuri; după veselie, tritseţă!

(Va urmà).

IACOB NEGRUZZI

DUPĂ FURTUNĂ

(SONET)

Nu se mai luptă crăngile 'ntre ele,
La ţărmuri barca nu se mai frământă—
Oştiri de valuri, ce sălbatec cântă,
Nu-şi mai arată pumnii către stele...

Din nori apare luna ca o sfântă,
Gonind din lume visurile rele...
Pădurile, cu stropi pe rămurele,
În straiu de diamante se'nvestmântă.

În lung şi'n larg—tăcere şi lumină...
Natura se-oglindeşte'n ea, senină,
Uimită de schimbarea ei la faţă.

Al lumii geniu, împăcat cu sine,
Se odihneşte-o clipă pe ruine,
Visând o nouă formă de vieaţă.

Lipsca, 2 Aprilie [st. n.]/913.

† P. CERNA.

ARGAMĂCUL (1) LUI OSTAP

(DIN VREMEA MUSCALILOR).

Bròajbă (2) mare în bătătura hanului Gropăresii.

Tot dealul Filaretului e acì, în șosea, să vază trecerea gărzii împărătești.

Ca niște Arhangheli tălăzuesc sotniile bărboase ale fălosilor Zaporogi.

Din sus de han se popresc.

Polcovnicul a poruncit răsuflu și adăpostul cailor.

Imbiați de izul blagoslovitei aiasme ce adie dinspre schitul Gropăresii, pravoslavnicii potopesc bătătura.

Lumea se ține stână după ei.

De unde, bròajba.

*

In de obște gloata peste măsură nu le cășunează nici odată cu prea mare bucurie cârciumarilor.

Căci, din praxă, cunosc, că dacă nu răzbesc cu o strașnică veghere, apoi, asemenea cișituri de mușterii mai mult dau prilej de jaf, decât la dever.

Cu osebire pe astă vreme de clocot când zăporul oștilor nu mai contenește.

Și, mai avan, cu împielițații de muscali, cari cu

(1) Armăsar.
(2) Invălmășală.

toată vâlva de pricopseală ce le merge, sunt așà de zlibovi, așà de ceapcâni, că dintr'un haitâc, câțiva plătesc și ăilalți se îndoapă *de astereală* (1).

Dar Gropăreasa e o mehenche de muiere și jumătate.

Ea e păscută de muscali.

Din vreme și-a pus strajă.

In loc să lase hanul vraiște, s'a zăvorât peste tot. A tras obloanele prăvăliei și nu a lăsat muștériilor de cât un ochiu de geam, cât un fund de ciur, și o tărăbușe, prin care ia zloții și trece marfa: pâine, zahăr, ceai, pastramă și basamac,—vudki.

*

O toană merge treaba strună cu Zaporogii.

Vin, plătesc, iau și se duc, zumzăind ca albinele la urdinișul ștubeului.

Dar, iată că supt șopronul hanului, care se lasă ca o aripă de corb, se ivește un soiu de căpcăun, un *haidum*, cu un ochiu scurs din mielciu, călare pe un sur târcat, povârniciu, ca un căluț dela comèdie, dar legat din încheeturi și ager ca o spângă.

— Ostap, he, Ostap, boșcorodesc tovarășii voioși.

O clipă Ostap pare nedumirit și își învârtește argamăcul în loc.

Cu capul lui cât o dimirlie, neţăsălat și hâd, și cu picioarele ce-i atârnau cu *podlâncii* (2) până în pământ, pare un fel de Babă-Hârcă de iarmaroc.

Dar surchideala lui nu durează mult.

---

(1) Cam pe de geaba.

(2) Curelele cari ţin scara şelei.

Văzând obloanele hanului zăvorâte, se încrunta, dăscalecă, își dăsface poalele caftanului, își vără amândouă mâinele în buzunările pantalonilor, își înfurcă picioarele și, cu singuru-i ochiu rămas limpede, se uită chiondărâș și batjocoritor la tovarășii cari se prefiră pe dinaintea ferăstruicei cu marfa.

Apoi d'odată începe s'o spurce pe căzăcește și trântește un pumn în tarabă, pe care o face zob.

Toți, întâiu, par uluiți. Pe urmă prind inimă și încep să zbiere cu el, ridicând pumnii.

Orășănimea adunată, înfricată, ferește în lături, ca potârnichile când copoiul le linge urma.

Indârjirea lui Ostap crește.

Cu amândoui pumnii se asvârle în obloane. Dar obloanele sunt de gârniță și zornăesc fără să le pese.

Atunci Ostap se năruе cu umărul; apoi, cu spatele, cu picioarele și cu tot trupul, pocnind ca un baros în nicovală.

Ceilalți, îmbărbătați, fac la fel, până ce obloanele și țâțânele slăbesc.

Iată-l, în sfârșit, pe Ostap împins de Zaporogi, răsbind val-vârtej pe supt *ușchiorul* (1) prăvăliei.

— *Zdradski* Ostap, răcnesc ei voioși, ospătându-se din grămezile de pâini, din ciosvârtele de pastramă și mai ales din zăcătoarea de rachiu, — dar ce rachiu! Incă nebotezat. Tare de sparge gura. Numai *cighir* (2) de drojdie.

Cât ai trage cismele, crivățul a măturat prăvălia.

Fie-care, soldații d'avalma cu mărzacii galonați,

(1) Pragul de sus.
(2) Drojdia drojdiei de prăștină fiartă.

ciordesc ce pot și plătesc cât vor, în capeici, groșițe, *i proci* (1).

Unul ne mai putând răzbi rachiul cu cinzeaca, dă drumul unei pite întregi în zăcătoare și după ce o înmoaie strașnic, începe să și-o stoarcă pe gâtlej, ca pe un uriaș ciorchine.

Ceilalți iau pildă și fac așișderea.

Și, cheful merge struna până când polcovnicul prinde de veste și poruncește gornistului să trâmbițeze adunarea.

*

In vremea asta, Ostap, ese din han sub streașină, merge la argamac, îl pupă pe brezdătură, îi ia capul în brațe, ca și cum i-ar dăscântă, îl giugiulește ca pe o ibovnică, și îi șoptește ceva tainic în ureche.

După care intră din nou în han, la ziafetul obștesc.

In mulțimea strânsă ca la urs, e lume de toată mâna.

Și mitocani în poturi; și târgoveți în spențere; și protipendadă în straie nemțești; și prostime săracă; și înstăriți.

Toți cască gura la Cazaci ca la altă năzgodie.

Cine li s'ar puteă pune în proptă?

Când goarna sună a treia chemare, Ostap care se lăsă cel din urmă în han, ese și el să încalece.

Dar, abia se ivește în prag și surul rotat cade năglăbie la pământ, ca înjunghiat în tâmplă.

Zbate din picioare. Geme. Holbează ochii. Scoate spume printre străgăliile mustiucului. Suflă greu pe

(1) Și așă mai departe, etcetera.

nări de spulberă țărâna. Horcăie, ca o vietate ce trage de moarte.

— E dăochiat, șoptește gloata nedumirită.

Unul se repede cu o doniță de apă, pe care i-o varsă pe cap. Altul se pleacă să-i descânte de săgetătură. Un al treilea trage briceagul să-i lase *spânzul* (1).

Totul e de geaba.

Clipă cu clipă argamăcul se prăpădește.

Își domolește spasmul. Se întinde *plavie* (2). Își înțepenește picioarele. Lasă pleoapele. Scoate limba lată printre sideful clobanților și zabă. E ca și un stârf. . . .

Lângă el, Ostap, își zmulge călții din barbă cu desnădejde. Se bate cu pumnii în piept. Răcnește. Se vaicără ca o bocitoare. Plânge. Se tăvălește prin țărână. Se roagă:

— *Bojio, bojio*. . .

Lumea, iertându-i isprava de adineauri, începe să se înduioșeze, să murmure, să-l căinuiască, să-i ia partea, lui și calului:

— Bietul om! Păcat de așă mândrețe de vită....

Acum, Ostap, se ridică din praf. Își șterge ochii cu mânecele caftanului. Scoate șeapca-i cu fundul lat cât un taler de fleici și începe să cerșească pe rusește.

Un cirezar din partea Vergului, care a umblat după vite prin olaturile Kișinăului și mai departe,

(1) Îi lasă sânge.

(2) Plantă de baltă cu foaea lată. Figurat: *lat*.

și care o cam rupe la rusească, găsește omenesc lucru să-i slujească de tâlmaciu către mulțime:

— Jupâni dumneavoastră, lămurește el, să ne milostivim cu ce ne lasă inima, să-și pună scùla la loc, că-l ucid vagmiștrii în bătăi. E și el pravoslavnic d'ai noștrii și sa duce în potriva păgânului.

Și ca să rupă ghiața, cirezarul, scotocind printr'un portofel de marochin cu vre-o șase încuetori, îi zvârle muscalului în șapcă două patașce de argint.

Ceilalți înduioșați, dau care cât i se pricepe punga.

Iar Ostap, bătând la cruci late mulțumește smerit:

— *Bogdaprosti*. . .

Sfârșind pantahuza, cazacul își vâră banii în șerpar, își potrivește șapca p'o sprânceană, se pleacă asupra argamacului cu evlavie, îi scoate căpețèlul, îi desface chinga, îi rădică șaua și *ibâncile* (1), se încarcă cu ele în spinare, îl mai pupă odată pe brezătură și înclinându-se adânc către gloată, cu pași de lup, își iea drumul în spre polc.

Toți, uitând de cal, îl urmăresc cu privirea cum se duce împovărat de *zarpàlele* (2) argamàcului.

Și nu o singură pereche de gene se înrourează de lacrimi.

Dar, ajuns departe de han, ca în bătaia pușcii, la o cotitură de drum, Ostap se oprește, ca și cum și-a adus aminte că i-a rămas ceva la han.

Cei cari îl urmăresc din ochi îl văd ducându-și degetele la gură haiducește și aud îndată trei fluerături scurte ca în codru.

---

(1) Păturele de sub șea.

(2) Harnașamentul; în genere înseamnă: podoabe.

Nimeni nu își poate lămuri rostul lor deocamdată.

...Când, iată, că, la chemarea lor, argamàcul, care d'abia d'o clipă își dăduse duhul drepților, învie, sare ca o minge, se proțăpește pe picioare, se scutură ca de murzicătura lupului, ciulește urechile și, sărind ca un ied, o ia la goană spre stăpânu-so, nechezând, ca și cum și-ar bate joc de mulțime.

Când e lângă Ostap, căpcăunul, încărcat de samàr cum e, din fugă, oblu, cum a-i încălecă un pârleaz, i se proțăpi în spinare poruncind satisfăcut:

— *Pașol. Hia ghidi cahpolu* (1).

*

Și, în vreme ce stăpân și vită, într'o tainică înțelegere, se pierd în nourii de șperlă stârniți de buestrul tăcănit al surului, ce pripește spre polc, broajba lumii păcălite, râde prostește în bătătura hanului Gropăresii, din dealul Filaretului-

M. I. CHIRIȚESCU.

---

(1) Haide; hoțomane.

NOTĂ. Pentru celalte cuvinte neînțelese, a se căută explicarea în vocabularele volumelor: *Grănicerul* și *Răsaduri*, de același autor.

PUTERI NOUĂ

In primăvara trecută, anunţasem în «Convorbiri» apropiata reorganizare a acestei reviste. O sumă de tineri — între dânşii eră şi Cerna — se hotărîseră să deà un nou spor de vieaţă organului literar care, în curând, va sărbătorì cincizeci de ani dela întemeierea sa. Moartea poetului a întârziat împlinirea acelei hotărîri, dar cetitorii Convorbirilor au putut observà mai de mult, că unii scriitori din noua generaţie au avut în anii din urmă un loc din ce în ce mai însemnat între colaboratorii revistei.

In poezie, după unanima părere a criticilor, Cerna ne-a reamintit înălţimea de inspiraţie a lui Eminescu.

In nuvelă, de asemenea, am avut parte de manifestări de o reală originalitate. «Grănicerul» lui M. Chiriţescu şi «Pe drumuri» al lui Marcu Beza stau mărturie că revista unde au apărut «Copii după natură» ale d-lui Iacob Negruzzi, «Amintirile» lui Creangă, «Novelele» lui Slavici, Gane, Caragiale, Duiliu Zamfirescu, Brătescu-Voineşti şi Popovici-Bănăţeanul şi-a urmat drumul înainte, adăogând acestui gen literar nuanţe nouă.

Teatrul, amorţit după Alexandri şi Caragiale, a prins a se înviorà în anii din urmă, iar la această reînoire a inspiraţiei dramatice, pe lângă alţi scriitori mai vechi şi mai noui, au contribuit cu un succes recunoscut şi colaboratorii noştri d-nii Ion Miclescu şi Alex. Florescu.

In sfârşit, studiile d-lui Al. Tzigara-Samurcaş despre arta naţională, însoţite de numeroase şi caracteristice ilustraţii, au scos la iveală nebănuite frumuseţi ale inspiraţiei populare. Aşà că, după biruinţa limbei celei adevărate în Academie, şi după dreapta preţuire a poeziei populare, Convorbirile au contribuit

în timpul din urmă prin cercetarea culelor, troiţelor, caselor ţărăneşti şi în genere a ornamenticei rurale, să îndrepte ochii publicului spre motive din arta noastră autohtonă. Cea mai veche revistă română a căutat astfel să îmbrăţişeze toate manifestările artistice, vrednice de a innobilà gustul estetic, începând cu poesia lui Cerna şi sfârşind cu rusticele podoabe ale casei lui Mogoş.

In acelaş timp, n'am perdut din vedere nici progresul adevărului ştiinfic, dând, se înţelege, o firească precădere cunoştinţelor despre limba, istoria, poporul şi pământul românesc. Marele dicţionar al limbei române înaintează an cu an sub conducerea d-lui S. Puscariu şi cu colaborarea d-lor I. A. Rădulescu-Pogoneanu, D. Evolceanu, T. Capidan şi V. Lacea. Unele contribuţii de «cuvinte rare», precum şi câtevà discuţii critice împrejurul metodei de urmat într'o astfel de operă au dovedit interesul nostru constant pentru această manifestare a culturii româneşti. Studiile istorice, atât de bogate cât timp revista a apărut sub conducerea d-lui I. Bogdan, s'au îndreptat în vremea din urmă, după cum erà şi natural, mai mult spre publicaţiile speciale. «Buletinul comisiunii monumentelor istorice», volumele editate de «comisia istorică», precum şi monografiile seminarului de istoria Românilor, condus de d-l D. Onciul, înfăţişează acum în formă organică materialul ce se împrăştià odinioară în reviste literare, filologice şi arheologice.

Totuşi, studiile de istorie care depăşesc preocupările mai restrânse ale specialiştilor, întrunind interesul ştiinţific cu cel etic şi estetic, s'au bucurat de aceiaşi favoare, ca şi întrecut. In această latură, revista noastră a avut norocul să publice în anii din urmă cercetările de un rar interes ale d-lui Vladimir Ghica, întemeiate pe un preţios material inedit. Cât priveşte contribuţiile etnografice şi geografice, venite abia de curând în sfera culturii româneşti, putem afirmà că şi ele vădesc un progres apreciabil. «Anuarul de geografie şi antropogeografie» ajuns la volumul al patrulea, precum şi prefacerea recentă a «Buletinului Societăţei geografice române» stau dovadă că şi pe acest teren s'a ridicat o generaţie de cercetători care, prin

varietatea studiilor lor, judecate favorabil chiar de streini, ne dau chezășia că și în această direcție recolta științifică e asigurată. Convorbirile s'au împărtășit ocazional din această categorie de studii, și avem mulțumirea că în anii din urmă câțivà tineri harnici (d-nii Boga, Brătescu, Giuglea și Vâlsan) au întins cercetarea lor rodnică și asupra Românilor din dreapta Dunării (din Craina până în Dobrogea), îmbogățind astfel cu material nou cunoștințele noastre despe întregimea neamului românesc. Pe de altă parte, studiul despre «păstorie» (P. Cancel), și «elementele geografice în poezia populară» precum și alte materiale etnografice asupra streinilor din România au contribuit a ține viu interesul pentru astfel de probleme și înăuntru hotarelor.

Cât privește științele exacte, publicațiile speciale în limba română fiind din fericire destul de numeroase, Convorbirile s'au mărginit să adune în «cronica științifică» unele fapte ce ni s'au părut mai interesante pentru cultura generală. Și avem mulțumirea că în această cronică, răposatul S. Haret a găsit îndemnul să scrie prețioasele sale observări asupra inteligenței animalelor. — Cu articole mai întinse în ramura științifică au contribuit apoi d-nii Gr. Antipa, I. Atanasiu, Tr. Lalescu, N. Leon, I. Simionescu și D. Voinov.

In sfârșit, mișcarea filozofică, atât de strălucit reprezentată în trecutul revistei noastre, a fost din plin continuată prin studiile d-lor P. P. Negulescu, I. A. Rădulescu-Pogoneanu, I. Petrovici, D. Gusti, C. Antoniade, M. Djuvara, M. Antoniade și M. Florian.

Ar fi destul și atât spre a dovedì că, alături de colaboratorii mai vechi, s'au adăogat an după an puteri nouă, care au ținut revista noastră la nivelul nevoilor culturii românești de până astăzi. Pentru întregire trebue să adăogăm însă că alături de problemele culturale, Convorbirile n'au pierdut din vedere nici chestiile de un interes practic mai general. Oameni de o competență recunoscută (și în afară de orice preocupări de partid—d-l Garoflid bunăoară) și-au spus părerea lor asupra

chestiei agrare cu desăvârşită libertate. In chestiile economice d-l Chr. Staicovici, I. Răducanu, C. Papacostea, V. Madgearu şi alţii au ţinut în curent pe cetitori cu faptele ce ni s'au părut mai vrednice de relevat. De asemenea, cu privire la chestiile de învăţământ, revista nu s'a sfiit să pună în relief anarhia şcoalei, iar în criza bisericească prin care trecem de ani de zile, organul nostru a fost, poate, între toate cele laice, cel mai aproape de nevoile adevărate ale bisericei.—Cu aceiaşi căldură, am îmbrăţişat apoi şi interesele armatei. Pe lângă paginele privitoare la reorganizarea marinei şi la alte chestii militare, Convorbirile au propus măsura ca absolvenţii şcoalelor normale să poată deveni ofiţeri de rezervă. Propunerea a devenit lege şi a dat astfel oştirii putinţa de a-şi sporì rândurile cu o puternică ofiţerime rurală.

Prin urmare, alături de preocupările academice — de gândul care gândeşte, n'am scăpat din vedere nici gândul care făptueşte.

* * *

Ar mai rămâneà acuma, când o nouă generaţie se pregăteşte să ducă mai departe această revistă, să lămurim în câteva cuvinte : care a fost în anii din urmă, şi care e în momentul de faţă însemnătatea culturală a acestui organ?

Se înţelege, răspunsul cel mai apropiat de adevăr nu-l vor puteà da decât urmaşii, care vor privì producţia literară contemporană pe planul neclintit al istoriei. Cu toate acestea, socotim că nu ne depărtăm de realitate, dacă vom afirmà că şi azi, ca şi în trecut, unele dintre cele mai caracteristice manifestări de originalitate s'au îndreptat tocmai spre revista de care se leagă istoria renaşterii noastre.

Astfel, când pesimismul eminescian a intrat în declin, şi a venit la rând o nouă manifestare a inspiraţiei literare, cele dintâi semne mai vădite (Nunta Zamfirii) în Convorbiri s'au arătat. Dar afirmarea deplină a acestui curent a venit abia în anii din urmă şi a fost par'că o norocită potrivire a împrejurărilor că tot de revista unde a scris Eminescu şi-a legat numele şi Cerna, reprezentantul optimismului filosofic în literatura română. Pe când alţii urmau în scrisul lor for-

mule împrumutate de aiurea și rătăciau pe căi absurde, căzând jertfe snobismului, Cerna a fost deplin autonom în cugetul și scrisul său. A ascultat critici destule, dar le-a primit sau le-a înlăturat cu cea mai desăvârșită iibertate. Și astfel marele său talent a putut să deà la iveală cea mai frumoasă creațiune poetică a literaturei române dela începutul veacului al XX-lea.

O însemnată manifestare artistică a fost în timpurile din urmă opera d-lui M. Chiriţescu. In novelele și schițele apărute până acuma (Grănicerul și Răsaduri), tânărul scriitor este ceia ce s'ar puteà numì un regionalist. Cu Popa-Tanda, Slavici ridicase vălul de pe viața Ardelenilor. Mai târziu, Popovici-Bănăţeanul și Vlad Delamarina au adus pe scena literaturei românești și câteva figuri din ținutul atât de original al Banatului. Mihail Chiriţescu ne înfățișează acum pentru întâiași dată literariceşte viața celor de lângă Dunăre. *Grănicerul*, *Somnul*, *Grânarii* — un mic roman, purtând ca subtitlu: «scene din viața de provincie» — sunt icoane nouă și pline de un sănătos realism. Chiar și limba (prea bogată, poate, în expresii locale) a fost o revelaţie ca vigoare și noutate. Academia a judecat pe tânărul scriitor astfel:

«D-l Chiriţescu are un suflet de artist, care prinde mișcarea sufletească a indivizilor și a masselor, în cari se frământă energii mari, simple, naturale, necioplite. Ni le prezentă în scrierile sale cu atâta relief și într'un colorit atât de viu, încât nu te mai saturi a privì figurile și a auzì glasurile pline de energie, pe cari ți le trece pe dinainte în povestirile sale.

«Forma literară este cea mai potrivită, spre a îmbrăcà un asemenea cuprins: vorba potrivită, tare, viguroasă. Precum ne arată din vieața neamului o parte prea puțin cunoscută, așà și din limbă scoate comori necunoscute».

Și încheie apoi cu măgulitoare afirmare că autorul «merită oricare premiu de literatură».

Aceiași netăgăduită originalitate se arată și în opera Aromânului Marcu Beza. Apărută pe ogorul literelor române tocmai acuma, când un văl greu se lasă peste traiul neamului nostru din peninsula balcanică, novelele sale întitulate atât de

sugestiv: *Pe drumuri*, sunt cel dintâiu reflex literar mai puternic al vieţii poporului aromân, trăitor de sute şi sute de ani în necurmată peregrinare peste munţi şi peste văi. Melancolia depărtărilor, caravanele ce se strecoară ca umbrele, taina întâmplărilor petrecute pe drumuri singuratece, unde omul trăeşte cu zilele în mână, dorul ce se aprinde dintr'o privire şi-apoi aşteaptă ani de zile o întâlnire care nu mai vine niciodată... toate aceste au fost înfăţişate de întâiul novelist al Aromânilor cu o discreţie de sentiment şi o concentrare de expresie care-l ridică dela început în rândul celor mai de seamă scriitori ai literaturii române actuale.

In sfârşit, cu aceeaşi îndreptăţire, deşi în alt gen, trebuie să relevăm între tineri scritorii ai vremei noastre pe d-l C. Antoniade. Studiul său despre Carlyle a avut un larg răsunet în toată pătura cultă a neamului românesc. Se poate zice că acest filozof a ajuns chiar popular în literatura noastră. Citit şi deseori citat, originalul scriitor englez e azi un bogat izvor de sugestiuni pentru mulţi. Stilul şi personalitatea lui au cucerit inimile. Şi cu drept cuvânt, a te gândì pentru a gândì e fără îndoială o nobilă menire a vieţii individuale, ademenitoare în deosebi pentru capetele abstracte; dar seamănă cu mişcarea migăită a insectei care se închide singură într'un culcuş de mătase spre a murì la întuneric. Dimpotrivă, să te gândeşti pentru a trăì viaţa în toată plinătatea ei, înseamnă din contră a eşì din închisoarea chrisalidei şi a te avântà cu aripi uşoare în largul văzduhului plin de lumină şi căldură. Vorba cunoscută: mohorîte-s toate teoriile; singur arborele vieţii e verde (1).

Iar marele merit al lui Carlyle pentru cultura noastră contemporană e tocmai că a îndemnat pe mulţi să se apropie de filosofie prin latura etică (nu atât de abruptă, ca cea abstractă), făcându-i să priceapă că viaţa nu numai în mantia mândră a speculaţiunilor ştiinţifice, ci chiar în formele ei cele mai umilite e un lucru sfânt şi mare.

(1) Grau, Teuerer Freund, ist alle Theorie; Und grün des Lebens goldener Baum.

«Nu cunosc nimic mai sublim pe lume, decât un sfânt Țăran. De s'ar mai puteà găsì astăzi pe undevà un astfel de om, unul ca acesta ne-ar întoarce înapoi la Nazaret, și ați vedeà strălucirea cerului, strălucind în cele mai umile adâncimi ale pământului, întocmai ca o lumină, lucind în mare întunericime...».

«Doi oameni cinstesc, nu trei. Intâi pe muncitorul trudit, care cu unealta lui scoasă din pământ, cu greu cucerește ogorul... Al doilea, pe acela pe care îl vedem trudindu-se pentru cele neapărat trebuincioase spiritului... pentru pâinea vieții».

Astfel, din unghiul cunoștinții filozofice, cititorul lui Carlyle trece pe nesimțite în unghiul conștiinții morale. Dar a trebuit un suflet de o factură fină spre a vibra la unison cu marele idealist englez, și Convorbirile consideră ca un real câștig pentru cultura poporului nostru că într'o fază când atâtea influențe ademeneau sufletul publicului românesc spre o literatură trivială, s'a ivit în generația tânără un interpret sincer și elocvent al binefăcătoarei doctrine cuprinsă în opera lui Carlyle.

Ca o întărire a aceleiași direcții etice în cultura noastră contimporană, mai putem cità apoi și articolele festive, închinate câtorva personalități reprezentative: Odobescu, Șaguna, Cuza, Creangă și Maiorescu.

Acuma jumătate de veac, când panteonul literaturii noastre erà aproape gol, iar cei doritori de glorie improvizată se grăbeau să-l umple cu cine se va întâmplà, se simțise nevoea de o critică aspră, care să înlăture fără cruțare pe toți cei nechemați. In vremurile noastre, relevarea celor buni ni s'a părut de ajuns. De aceia, alături de omagiul ocazional către scriitorii clasici, ne-am mărginit în ceia ce privește critica mai mult să atragem luarea aminte a tineretului că «lucrările cele mai bune nu sunt cele tipărite în săptămâna din urmă».

Atitudinea aceasta — poate prea rezervată — socotim că n'a rămas fără rezultat. Intr'o epocă tulbure, când critica degenerase în harță, iar vocabularul polemicelor simțeà nevoia de a împrumutà epitete din sfera nomenclaturii zoologice, Convorbirile au crezut că aduc un serviciu real literaturii, ignorând astfel de vulgarități. Potrivit caracterului lor universitar-academic,

ele şi-au urmat drumul în linişte. Şi fără să avem pretenţia de a fi exprimat noi întreaga mişcare literară, avem totuşi mulţumirea că scriitori cu adevărata fineţă artistică şi etică au aprobat această atitudine. Aşa se explică de bună seamă că, pe când unii scrieau «pentru bani şi pentru slavă», atâţi tineri de valoare au ales mai bine drumul jertfei, susţinând cu scrisul lor desinteresat revista de care se leagă partea cea mai bună din istoria renaşterii noastre.

Ne dăm seama, se înţelege, că în legătura dintre bătrâni şi tineri, puterea firească a tradiţiei e şi ea de o reală însemnătate. Intr'o ţară, unde atâtea lucruri sunt nouă, a adăogà o pagină la revista unde au scris Negruzzi, Alexandri, Creangă, Conta, Eminescu şi Maiorescu, pentru a mă oprì numai la cei mai vechi, e o operă de afirmare a însăşi vieţii neamului din care faci parte.

De aceia, văzând puterile nouă care se adaogă, sântem mulţumiţi că aproape de pragul jubileului, cea mai veche revistă română a devenit o moştenire obştească a generaţiilor viitoare, care o vor transmite astfel din mână în mână, ca organ de liberă manifestare literară tuturor celor ce au un real interes pentru cultura poporului românesc.

S. MEHEDINŢI.

BLESTEMUL VENEREI

Zieh hin um all dein Glück betrogen
Und buhl' um meiner Swester Gunst;
Sieh, was das Leben dir entzogen
Ob dir's ersetzen kann die Kunst.

Grillparzer.

Te mişcă jalnicul meu cântec?
Iubire'n ochii mei citeşti?
Copilo, fugi, mă urmăreşte
Blestemul unei mâini cereşti.

Fatala, trista despărţire
Privirea mângâioas'a ta
Mi-o poate'ngreuià, iubito,
Dar nu o poate'nlătură.

Făpturei blonde, care'ncântă
Pământu'ntreg cu ochii ei,
Şi scoate-adese-ori din fire
Pe înşişi înţelepţii zei,

In primăvara vieţii mele,
In crâng, sub teiul înflorit,
Privirii, braţelor ei goale,
Eu mândru m'am împotrivit.

Lăsând-o singură în urma-mi,
In noaptea splendidă de Mai,
Cu pas pripit, nesigur încă,
Spre templul artei mă'ndreptai.

Inaripata mea gândire
O ridicaiu spre aştrii reci,
Spre infinit, spre mai înnalte
Şi sacre năzuinţi de veci.

Atunci frumoasa părăsită
Cu braţul alb întins spre cer.
Cu vocea dulce, înăsprită,
Cu ochiul blândă, ajuns sever,

Jurându-se pe cer, pe stele
Şi undele ce pururi gem,
Rostì 'mpotriva mea osînda
Neiertătorului blestem.

De-atunci mi-e dat să cânt în voe
Frumosul pom ispititor,
Dar ramurile-i pline-mi scapă,
Când vreau să gust din rodul lor.

Cu buzele de sete arse
Cânt lacul rece, argintat ;
Dar, de mă plec să-i sorb răcoarea,
Işi scade apele treptat.

Zadarnic vreau să spun în versuri
Amorul meu nemărginit,
Ce cânt, e parcă'n altă limbă,
Neînţeles, restălmăcit.

Chemarea rugăciunii mele
Şi gemetele mele-adânci
In piepturi nu găsesc răsunet,
Işi pierd ecoul printre stânci.

Iar când o floare-şi pleacă fruntea
Intâmplător în calea mea,
De par'c'ar aşteptă'n tăcere
Doar mâna să-mi întind spre ea;

In clipa când mai mult îmi place,
Inchipuirea, demon rău,
Imi fură'ntr'altă parte gândul,
Neobositul, crud călău!

Şi din dorinţă în dorinţă,
Nemulţumit, pribeag mereu,
N'am fraţi, n'am preteni, n'am iubire,
Şi nici un loc de-odihn'al meu.

E cel mai groaznic dintre chinuri.
Blestemul noului Tantal,
Să nu atingi nimic cu trupul
In goană după ideal.

Un şubred ideal de umbre
Mereu rîvnit, mereu perdut,
Nebună sete de plăcere
Nestinsă nici într'un minut.

In clipa sborului de vultur,
A celui mai sublim avânt,
Cu greutăţi de plumb subt aripi
Să fii atras în spre pământ.

Să vrei să fii stăpânul lumii
Pe mări, pe văi, pe şes, pe munţi,
Să lupţi, să-ţi mărgineşti dorinţa,
Să n'ai tăria să renunţi!

Acel ce plângerea-ți aude
Să se'ndoiască de-al tău chin,
De adevărul vorbei tale,
De-al feciorie tale crin.

Și înșelat de toată lumea
La rândul tău să'nșeli pe toți !...
Copilo, fugi, o fugi departe
Și mai iubește-mă de poți.

H. FROLLO.

UICA DONESE

SCHIȚĂ DIN BANAT

Mergeam cu grâu la Logoj. Trecuserăm de *Dealul Ciurii*. Fiecare povesteà câte cevà, ca să treacă vremea mai pe nesimțite. Din poveste în poveste, dela om la om, ajunse vorba și despre *Uica Donese*.

— Ce om șod a fost și Uica Donese..... zise Petru Bucu... Cine s'a prins cu el, acela totdeauna a pățit-o. Eu unul știu, că pățania mea nu voi uita-o cât oi trăi.....

... Ce ai pățit—întreabă Iosif Corbe, care, știind că Bucu e povestaș iscusit, voia, cu orice preț, să-l facă să povestească vre-o pățanie.

— Ce am pățit, vă spun și vouă — respunse Bucu.

Eram slugă la Uica Donese. El însă mă creștea ca pe copilul său: îmi dădeà totdeauna sfaturile cele mai chibzuite. Și de câte ori nu am ascultat de ele, totdeauna am scrântit-o.....

Mai rău am pățit-o însă la un zăpost de Paști.....

Se lățise vorba în sat, că seara va fi „bal" la *jupânul Naimon*. Eu nu mai fusesem la așà petrecere, de aceea ardea inima în mine, ca să mă duc, să joc și la bal căci la rugi și la uspețe jucasem destul.

Toți însă nu puteam merge de acasă, nu puteam lăsà casa singură. De aceea Uica Donese, ca mai bătrân, făcù întocmirea aceasta:

Tu, George, și tu noră Solomie vă duceți la bal. Eu și cu Bucu vom rămâne acasă, ca să grijim de vite și de copii.

Nici cu fer ars să mă fi înțăpat prin inimă, nu m'ar fi durut așà de rău ca vorbele lui Uica Donese. Mi s'a ridicat o ferbințeală în obraz, iar urechile au început să-mi ujăie, ca și când aș fi fost prins de friguri.

Uica Donese a luat seama îndată, că mie îmi cad greu vorbele lui, de aceea zâmbind grăi următoarele:

— Nu fi prost Bucule!!... Noi rămânem acasă. Mâncăm bine, bem ca domnii, ne hodinim împărăteşte şi ne rămâne sănătatea în oase, iar creiţarii în pungă. Avem sarme, carne de purcel, turte cu brânză şi am zis să ne aducă şi o litrişoară de vin roşu. Cinăm de ne dulfănim, îndulcim vinul cu ţucur, zvântăm nişte pahare, şapoi tragem un pui de somn până colo cătră răsăritul soarelui!

Vorbele lui Uica Donesse n'au prins rădăcină în mintea mea. M'am făcut că mă împac cu soartea, dar n'am putut nici să mănânc, nici să beau nimica.

Abia aşteptam să ne culcăm. Planul meu erà acesta: mă voi culca şi acum ca totdeauna, mă voi face că dorm adânc, dar când Uica va începe a hârconi, voi luà opincile, mă voi furişà afară, şapoi încalţă-te băiete şi fuga la bal! De aceea, când m'am desculţat, am legat opincile la olaltă, le-am aşezat lângă uşă, ca să-mi fie la îndemână, când voi tuli-o afară.

Uica Donese însă a ghicit ticluirea mea; de aceea, fără să zică cevà, a luat frumos legătura cu opincile şi a încuniat-o în ladă.

M'am făcut că nu bag de seamă şi m'am culcat. Dar ochii nu mi se închideau. Intr'una chibzuiam, cum să fac, că totuşi să mă duc să joc la bal. Mintea îmi cutrieraà prin toate colţurile casei, pe dinaintea ochilor, la întuneric, îmi treceau toate, câte le ştiam prin curte şi prin odăi. De odată mi se oprì gândul la colţul de după uşa tinzii. Acolo îşi ţinea mătuşa Solomie cismele cele mari, groase şi nalte cu cari mergea iarna la Beghei la spălatul cămeşilor. De bucurie inima începu să-mi bată ca pârpăriţa dela moară.

— Mulţam ţie Doamne — cugetai eu — acuma sunt mântuit. Ce fericire pe capul meu: întâia oară la bal şi întâia oară cu cisme în picioare!!!.....

Mă sculai încet. Ieşii pe uşă ca pisica. Trăsei cismele pe picioarele goale, şi nu m'am oprit până la bal. Birtul gemea, atâta lume erà acolo. Mesele erau toate pline de sticle. Unii beau bere, alţii răchie caldă, dar cei mai mulţi, şi mai vârtos muierile, beau vin roşu îndulcit cu ţucur. In birt erà o căldură ca la topitoare, iar pe la grindină plutea fumul îngroşat de aburi, de puteai să-l tai cu cuţitul. Afară erà ger de trozneau lemnele.

Ştefan dela Buchini trăgeà din laută de credeai, că se leagănă pământul. Jucau tinerii şi bătrânii de-a amestecul.....

Cerui şi eu o iţă de vin, o dădui pe gât, apoi îmi alesei o nevastă pe plac şi aruncă-te băiete în ciocotele jocului.....

Troscăneau cismele mele, încât toată lumea se minuna de zurăitul, ce-l făceau. Cismele naibii se întăriseră ca peatra, nu le mai unsese nimeni, de când a venit mătuşa cu ele dela Beghei; acolo după uşa tinzii au zăcut uitate săptămâni întregi. Dar ce-mi păsà mie??... Destul, că nu eram desculţ şi puteam jucà în bal.

Uica George şi mătuşa Solomie au băgat seamă, că şi eu sunt în bal, dar nu au zis nimica. Pe semne socoteau că am venit cu învoirea lui Uica Donese.

Am jucat fără întrerupere de seara până pela cântatul cocoşilor de după mezul nopţii. Atunci pe furiş am ieşit pe uşa dindărăt, ca să mă duc acasă, să mă culc iarăşi în pat şi dimineaţa să mă scol, să nu ştie Uica Donese că am fost la bal.....

Ajuns acasă am chibzuit să-mi trag întâiu cismele la pragul tinzii, ca să nu îl deştept pe Uica Donese, să nu mă simtă nimenea.....

Pun călcâniul cel drept pe prag, iar călcâniul cel stâng îl apăs pe vârful cismei drepte, şi astfel încerc să trag cisma din piciorul cel drept. Ei, dar trage-o dacă poţi!

Picioarele mi se umflaseră în cisme şi numai acuma, după ce încetasem cu jocul, am început să simt, că sunt tot julit la picioare şi că cismele mă strâng al naibi.....

Tot trag şi iar trag, dar cisma nu vrea să iasă de fel. Incerc cu cisma din stânga, dar aceasta şi mai puţin. Simt sudori reci în spate, fruntea mi-e ca văpaia, iar capul îmi boacăne ca maşina de trierat.....

M'am zoitat de Uica Donese şi încep să lovesc în prag, când cu călcâniul, când cu vârful cismei, dar nici vorbă să iasă cisma. Cad pe spate, încep să gâfâi şi să mă vait de durere, dar nu aflu nici o scăpare. Să mă duc să-l scol pe Uica Donese? Mi-e ruşine şi mi-e şi frică de păruială.....

Trag, gâfâi, blastăm şi asud mai departe, dar fără nici o izbândă. Imi venià să plâng şi de năcaz şi de durere. Mă chinuiam de vre-o jumătate de cias şi nu ştiam încotro să mă învârt.....

Deodată aud, că se deşchide uşa dela odaie.

Am încremenit.

E Uica Donese.

Vine drept la mine.

Pun ochii în pământ şi nu zic nimica. El mă apucă de umer şi mă întreabă rar şi răspicat:

— Ce-i cu tine mă Bucule?... Pe unde umbli tu?... Unde ai fost.

La... bal... răspund eu ruşinat şi rupt de oboseală.

— La dracu!! De ce nu te culci?

Nu pot să trag cismele... borborosesc eu încurcat şi slăbit de durere.

— Ce cisme, întreabă Uica Donese ca şi când nu ar şti nimica.

Am luat cismele mătuşei Solomie, cu cari spală cămeşile la Beghei şi cu ele am fost la... bal.....

Acum mă flesneşte peste ochi... cugetam eu şi dau să mă trag îndărăt.

— Atâta e totul?... grăeşte Uica liniştit. — Haida că ţi le trag eu!

Doamne îndurate, dar bun şi puternic eşti — zic eu în mine şi mă grăbesc după Uica în casă. Credeam, că am prins pe Dumnezeu de un picior, aşà eram de fălos, că am scăpat teafăr, neţăsălat. Mă aşez pe ladă şi întind piciorul cel drept cătră Uica. Uica fusese 9 ani cătană în Veneţia şi ştia trage cismele de minune. Trase odată tare dela călcâni, odată tare dela vârf, mai de multe ori aşà mai încet şi cisma fu afară.

Ah! Binecuvântare cerească! Nu este mai mare binefacere, nu este mai mare plăcere, nu este mai mare uşurare pe lume, decât aceea, când te scapi de o cismă, care te strânge!.....

Mă aplec să pipăi piciorul, care acuma erà liber şi care ardea ca para focului. Receala de afară îmi pria aşà de bine. Deodată însă simţesc buf peste cap. Incă una, şi încă una, apoi loviturile începură să curgă ca ploaia.

Uica Donese adecă apucase cisma de călcâni şi cu tureacul cel tare ca osul mă croia peste cap de-mi săriau stele verzi din ochi.

— Afurisitule!!... Spânzurătoare-o!!... Pricopsitule!.. Nu am vorbit eu cu tine în limbă???... Bal îţi trebue ţie? Na bal!!... Să înveţi omenie dărinatule!!...

Şi dăi, şi dăi, fără milă şi fără încetare.....

Am răbdat cât am răbdat, dar dela o vreme m'a rupt la piele. Cu capul gol am tulit-o pe uşă afară şi prin neauă, cu un picior încălţat cu unul desculţ, nu m'am oprit până la grajd.

Am luat şuba, am strâns nişte procoviţi şi mi-am făcut culcuş în ieschea boilor. Ei dar dormi dacă poţi!! La piciorul cel desculţ mi-era frig, iar la cel încălţat mă strângea cisma de credeam, că crep de durere. Mă mai scol, mai încerc să trag cisma, dar nu merge. Mă mai preumblu, iar încerc să trag cisma, dar n'am noroc de fel. Mă mai culc, mă mai scol de vre-o câteva ori, şi tot nu aflù modrul, cum să scap din încurcătură. Boii fluşturau din urechi, pufăiau lung, priveau cu ochii mari la mine şi se minunau şi ei de pacostea ce a picat pe capul meu.....

De odată iau o hotărîre îndrăzneaţă: mă duc iarăşi în casă!! Fie ce-o fi... Doar nu-o să mă omoară!?...

Uica mă aude şi din pat se resteşte: Ce-i potaio?? Ce mai vrei??.....

Uico!! Dă-mi peste cap de două ori atâtea, câte mi-ai dat mai naite, bate-mă cât vrei şi cum îţi place, numai trage-mi şi cisma astălaltă.....

Uica se scoală încet, îmi trage cisma, după aceea, râzând pe sub mustaţe, mă întreabă:

— Dar bine-i la bal mă? . . . . . .

De atunci nici la bal n'am mai fost, dar nici cisme în picioare nu am luat.

G. GERDA.

NUMELE ÎMPĂRAȚILOR ÎN BASMELE NOASTRE

Toți cei cari s'au ocupat vreodată cât de puțin cu studiul basmelor populare au trebuit fără îndoeală să observe, că unul din caracterele esențiale ale acestui gen este lipsa oricărei preciziuni, în ceeace privește întâmplările sau persoanele. Intr'adevăr, evenimentele povestite în basme se presupun întâmplate într'o epocă foarte îndepărtată, *când se potcovea puricele*, fără vre-o mai de aproape precizare; în ce anume țară se petrec faptele, nu se spune; eroii străbat distanțe colosale, ba merg până și pe tărâmul celălalt, în vreme relativ scurtă: timpul și spațiul sunt noțiuni oarecum necunoscute în basme; în călătoriile lor, oricât de lungi, acești eroi vorbesc și se înțeleg cu oricine: limbi străine, neamuri străine nu există în basme; în sfârșit, eroii sunt împărați și împărătese, feciori și fete de-mpărat, mai rar oameni de rând, dar în imensa majoritate a cazurilor eroii, ca și persoanele secundare, în basmele propriu zise, sunt anonimi.

Acest fenomen foarte important, care poate că stă în legătură cu însăși origina basmului, se găsește în folklorul tuturor popoarelor: este un fenomen universal. Prin urmare cu atât mai surprinzătoare și mai importante sunt excepțiunile, oricât de rare și de neînsemnate ar fi ele. Studiul de față se va ocupà cu una din aceste excepțiuni.

In basmele române, dacă cele mai multe persoane sunt anonime, găsim totuși uneori și persoane cari au nume. Unele din aceste nume individualizează pe deplin persoana, spre pildă Ileana Cosinzeana sau Aleodor împărat: sunt cu adevărat nume proprii; altele însă, deși nu mai sunt nume comune, n'au ajuns de fapt să fie adevărate nume proprii; așà sunt numele împăraților *Alb Impărat*, *Verde*

Impărat, Roş Impărat, Galben Impărat şi *Negru Impărat.* Pe când Ileana Cosinzeana este una şi aceiaşi în tot folklorul român, Alb Impărat este un nume dat la diverşi oameni, cari n'au nici o legătură, nici o înrudire între ei.

Ţinând seamă de cele ce am spus despre vagul şi anonimatul basmelor, precum şi de faptul că numele a cinci culori au ajuns nume proprii de împăraţi, avem, cred, tot dreptul să fim surprinşi de acest fenomen straniu şi să-i căutăm o explicare.

Pe cât ştiu, singurul care până acum s'a ocupat în parte de această nomenclatură colorată este d-l L. Şăineanu; d-sa, vorbind de Roş împărat [1]), pune această numire în legătură cu credinţa generală, care există şi la noi şi la alte popoare, despre rolul *demoniac, rău,* pe care-l are culoarea roşie. „Omul roşu, zice d-sa, este considerat de popor ca o piază rea, ca o mare primejdie... Impăratul, care poartă în poveşti acest epitet ominos, e caracterizat ca cel mai crunt tiran al timpului său, în opoziţie cu Alb Impărat, reprezentantul popular al blândeţei şi dreptăţii".

Explicarea d-lui Şăineanu stă de sigur alături de adevăr. Mai întâi, ea ne-ar explică cel mult numele *Impăratul Roşu,* fără să ne dea însă nici o tălmăcire despre numele celorlalţi patru împăraţi. Pentru ce poporul român a ales tocmai cele patru culori, Alb, Negru, Galben, Verde, şi nu altele? Ce l-a făcut să lege aceste epitete de vorba comună *Impărat,* formând astfel patru nume proprii aşà de originale în felul lor? Ipoteza d-lui Şăineanu nu lămureşte de fel această parte a chestiunii. Apoi, afirmarea că Impăratul Roşu ar fi tipul tiranului crunt este neexactă. In basmele româneşti cercetate de mine am întâlnit de 23 de ori pe împăratul Roşu; observ însă că de *18* ori basmul nu prezintă nici un indiciu de răutate sau cruzime, şi că numai de 5 ori Impăratul Roş, are fire rea sau demoniacă [1]). Faţă de această stare de lucruri cred că nu putem face din Impăratul Roş tipul omului rău, cu atât mai mult, cu cât şi alţi împăraţi, anonimi sau cu nume, prezintă uneori trăsături asemănătoare. Aşà spre pildă, Impăratul Galben vrea să răpească pe soţia propriului său fiu, ba chiar să-l şi omoare [2]); Impăratul

[1]) Basmele Române, p. 18. sqq.
[2]) Cf. Colecţia Fundescu No. 11; Creangă No. 7; Schott No. 9 Arsenie II. No. 7; Pop Reteganul III. No. 2.

Alb pune pe erou la încercări grele, ca şi împăratul Roşu [1]); Impăratul Verde vrea să ia de soţie pe propria sa fiică [2]); Prin urmare elementele imorale, incestuoase sau demoniace se găsesc şi la alţi împăraţi, iar Impăratul Roşu, în marea majoritate a poveştilor, ne apare ca om bun, nu cu tip de tiran crunt.—In fine, trebue să accentuez că, în sufletul poporului, este şi astăzi vie superstiţia despre *omul roşu,* mai exact omul cu părul ori cu barba roşie, pe când de Impăratul Roşu nimeni nu simte în mod viu că ar fi cu necesitate legată idea de om rău sau piază rea.

Putem deci considerà ipoteza d-lui Şăineanu ca neizbutită, aşà că într'altă parte trebue căutată explicarea nomenclaturii colorate.

Şi mai întâi relevez că, afară de poporul român, nu mai există nici un neam, în tot cuprinsul romanic, în al cărui folklore să se afle un fenomen cât de puţin asemănător cu cel care ne preocupă. Am cercetat cu deamănuntul basmele italiene, siciliane, corsicane, ligure, proveţale, franceze din toate regiunile, spaniole şi portugheze fără să pot aflà undevà cevà la fel. Dacă într'un basm francez găsim pe Barbe Bleue, dacă într'o poveste bască (citez lucrul numai fiindcă Bascii sunt o insulă mică în cuprins curat romanic), Moartea poartă numele de Seigneur Rouge, oricine vede că nici Barbe Bleue nici Seigneur Rouge nu pot fi comparaţi, necum identificaţi cu numirile colorate ale împăraţilor din basmele noastre. In fine nici în puţinul cât ne-a rămas din folklorul antic greco-roman, nu găsim vre-o urmă asemănătoare. Este deci cert că dintre toate neamurile romanice numai Românii cunosc nomenclatura colorată a împăraţilor şi că acest fenomen nici într'un caz nu poate fi considerat ca o moştenire dela Romani.

Aci însă se cuvine să dau o lămurire a cărei importanţă istorică se va vedeà mai jos.

La Românii din stânga Dunării fenomenul nomenclaturii colorate a împăraţilor este foarte lăţit. Nu numai că cei cinci împăraţi joacă un rol însemnat, dar nu există regiune românească, nu se află colecţie de basme româneşti în care să nu-i întâlnim. I-am găsit şi în Muntenia,

---

[1]) V. Basmul Feciorul de Impărat în Tribuna (1886).
[2]) Colecţia N. D. Popescu, I. No. 1.
[3]) V. Basmul Fata de Impărat cu stea în frunte, *Convorbiri Lit.* 1886.

şi în Moldova, şi în Ardeal, şi în Banat şi în Bucovina. Iar ce-i mai important, este faptul că peste tot aceşti împăraţi nu sunt numai pomeniţi incidental, ci joacă un rol de frunte, sunt personagii importante, stăpânesc cu persoana lor o bună parte a povestirii, intervin mai la tot pasul, într'un cuvânt stau în basme ca persoane vii, cu rol şi vază mare.

Dacă trecem însă la basmele macedo-române, lucrul se schimbă cu totul. In voluminoasa colecţie de basme aromâne a d-lui Papagagi, care cuprinde 139 basme, am găsit numai de 6 ori fenomenul în chestiune, iar în colecţia inedită a d-lui C. Cosmescu, vre-o 40 de poveşti [1]), numai de 2 ori. Prin urmare, din capul locului constatăm că, faţă de basmele româneşti, unde aceşti împăraţi se întâlnesc foarte des, în cele aromâneşti, din contră, ei obvin mult mai rar. Pe de altă parte rolul pe care-l joacă ei în basmele macedo-române este foarte restrâns, aproape nul; de cele mai multe ori ei sunt doar pomeniţi, fără nici un amănunt, fără să ia parte la acţiune; sunt persoane fără de nici o însemnătate şi fără nici o vază. In sfârşit, în basmele aromâneşti am întâlnit numai patru împăraţi: Alb, Negru, Roşu, Verde: împăratul Galben lipseşte. D-l P. Papahagi, desigur cel mai bun cunoscător al folklorului macedo-român, mi-a declarat că într'adevăr fenomenul nomenclaturii colorate, deşi se întâlneşte în basmele aromâneşti, totuşi este foarte rar, foarte puţin important şi nici într'un caz n'ar puteà fi comparat, în intensitate, cu similarul său din basmele româneşti.

Rămâne totuşi fapt constatat că dintre toate popoarele romanice numai poporul român din stânga şi din dreapta Dunării cunoaşte fenomenul de care ne ocupăm.

Această izolare devine şi mai caracteristică, dacă cercetăm folklorul neamurilor învecinate. Ungurii nu cunosc de loc împăraţi cu nume de culori; Saşii din Transilvania, — ca toţi Germanii de altfel — nu prezintă nici o urmă de nomenclatură colorată. In fine, dacă într'un basm ţigănesc din regiunea oraşului muntean Slatina, găsim *odată* pomenit pe împăratul Roş [1]), ceeace este de sigur o influenţă românească, în schimb Ţiganii din Ungaria nu cunosc nici

[1]) Cules de Barbu Constantinescu.. Cf. Şeineanu *op. cit.* pag. 361.
[2]) Utilizate de d-l Şăineanu în scrierea sa pomenită.

ei împărați cu nume de culori. Tot așà Slavii de Nord, Cehii, Polonii și Rușii, nu prezintă nici o urmă a fenomenului care ne preocupă. Trecând în dreapta Dunării, constatăm aceeași lipsă la Slavii de Sud, la Croați și Sârbi, aceiași lipsă la Albanezi și la Greci. Singurul popor din dreapta Dunării, în ale cărui basme pare că se găsesc împărați cu nume de culori sunt Bulgarii. Ce e drept, în basmele bulgare accesibile mie în traducere n'am găsit niciodată fenomenul; pe de altă parte, d-l St. Romansky, profesor la Universitatea din Sofia, căruia m'am adresat pe cale particulară, mi-a dat următoarele lămuriri, pentru cari îi aduc și în public mulțumirile mele: „*Le phénomène bizarre* du folklore roumain, dont vous me parlez dans votre lettre, m'est bien connu, mais je n'ai pas encore constaté le même phénomène dans le folklore bulgare. Il est possible cependant que *les motifs* des contes populaires roumains, dans lesquels se rencontre le phénomène en question, soient connus de même chez les Bulgares". In schimb d-l Papahagi mă asigură că fenomenul există totuși și la Bulgari. E probabil deci că și în basmele bulgare nomenclatura colorată trebue să se întâlnească sporadic de tot, odată ce nici d-l Romansky nu o cunoaște, nici eu n'am întâlnit-o în cele câteva povești, pe cari le-am cercetat.

Din toate cele spuse rezultă prin urmare că fenomenul care ne preocupă se găsește în Europa numai la Români și la Bulgari, cu deosibire că la Românii din stânga Dunării el este mai bogat, mai intens și mai frecvent, pe când la Bulgari și la Macedo-români el este mai palid, mai șters, mai rar.

Cu aceasta cred că am netezit suficient terenul și că am căpătat un punct precis, dela care putem păși mai departe spre a vedeà de unde vine fenomenul.

Cu privire la originea nomenclaturei colorate, voiu citâ întâi un pasagiu din scrierea d-lui Léon Cahun: *Introduction à l'histoire de l'Asie*. Ocupându-se de religia primitivă a popoarelor de rasă mongolă din Asia, prin sec. VI—VII p. C., autorul spune [1]): „Comme les anciens Chinois, les anciens Turcs reconaissent et vénèrent cinq éléments incarnés dans cinq personnes; les cinq élément sont la Terre, le Bois, le Métal, le Feu et l'Eau; les cinq personnes sont l'Empereur Jaune au centre, l'Empereur Bleu à l'Est,

[1]) Pag. 69.

l'Empereur Rouge au Sud, l'Empereur Blanc à l'Ouest l'Empereur Noir au Nord".

Asemănarea între credința primitivă a Turcilor din Asia centrală și între fenomenul din basmele româno-bulgare este izbitoare; în special pentru Românii din stânga Dunării ea merge până la identitate. Asupra exactității informațiunii nu poate fi nici o umbră de îndoeală; știrile acestea despre credințele, obiceiurile și viața primitivă a Turcilor sunt luate din izvoarele istorice chineze și se știe că Chinezii posedă o tradiție istorică scrisă mai bogată și mai continuă decât a oricărui alt popor din lume. Mai mult însă: Deși religia primitivă a Turcilor a fost treptat înlocuită, după diversele localități unde s'au așezat ei în urmă, printr'o sumă de alte credințe religioase, budhism, manicheism, islamism, creștinism etc., totuși și azi se regăsesc la multe triburi turcești, chirghize, tatare din Siberia, urme vădite din religia lor primitivă, și cari confirmă parțial credința pomenită mai sus. Pe de altă parte, numirile de care ne ocupăm s'au păstrat în bună parte vreme îndelungată, ba unele chiar până azi ca termeni politici. D-l Cahun, într'o notă limitară la pasagiul de mai sus, spune: „Les designations sont curieusement restées comme termes politiques: *Keuk Mogol,* les Mongolos Bleus, au temps du Tchinguiz Khan (cari veneau dinspre Răsărit); *Kin Khaghan, l'Empereur d'or ou jaune,* à la même époque, pour l'empereur mandchou du centre, c'est à-dire de la Chine; *Ak Padichah,* l'Empereur Blanc, pour l'Empereur de l'Ouest, actuellement le tsar de Russie". La acestea toate trebue să mai adăogăm faptul că popoarele turcești au avut întotdeauna o deosebită predilecțiune pentru nomenclatura colorată, aplicată și oamenilor și lucrurilor; ne este indiferent dacă această trăsătură este originală a lor ori împrumutată dela Chineji; destul că în toate regiunile pe unde au trecut ei, se găsesc des numiri topografice sau etnice colorate, în a căror compoziție intră una din vorbele AK (Alb) Kara (negru) etc..., de pildă Kara Su, Kara Dag, Kara Ghiol, AK Su, AK Darya, Kara Iflak, etc., etc...; multe din ele s'au perpetuat apoi în traduceri: Cetatea Albă, Belgrad, Cerna Gora și multe altele. Faptul e prea cunoscut, ca să mai insist asupra lui. In fine, dacă în Europa numai Românii și Bulgarii posedă în basmele lor împărați cu nume de culori, în schimb popoarele turanice din Asia prezintă și astăzi acest fenomen

într'un grad foarte intens, şi de sigur foarte lăţit. Din cauza limbii mi-au fost, firește, accesibile foarte puține povești turco-tatare; dar chiar în aceste puține pe cari le-am cercetat, am găsit dela primii pași nomenclatura colorată a împăraților [1]). Şi absolut caracteristic este faptul că fenomenul nostru se găsește numai în basmele mongolice originale, pe când în cele de origine budhistă el lipsește cu desăvârşire [1]).

Din tot ce am spus până acum rezultă deci cu certitudine că nomenclatura colorată a împăraților este de origine turanică, iar ultima chestiune pe care voesc s'o ating va fi calea pe care s'a introdus la noi fenomenul şi momentul când s'a făcut împrumutul.

Ţinând seamă de faptul că Bulgarii, care au nomenclatura colorată, sunt tocmai de origine turanică şi că trăesc în vecinătatea noastră de vre-o 14 veacuri, prima ipoteză care se prezintă este că dela ei am împrumutat noi această nomenclatură. Totuşi această ipoteză cred că nu poate rezistà unei analize serioase. Intr'adevăr fenomenul, în basmele noastre este aproape identic cu cel citat de Cahun pentru Turcii primitivi. Numărul împăraților este acelaş, iar culorile identice, afară de una: Turcii aveau un împărat albastru, la noi, în loc lui, stă împăratul Verde. Cred totuşi că aceasta nu poate constituì nici o greutate. Mai întâi, chiar în basmele noastre am găsit, ce-i drept *o singură* dată [1]), un *prinț albastru;* dacă amănuntul este popular, atunci el constitue un fel de punte de trecere. Pe de altă parte, confuziunea între verde şi albastru este foarte explicabilă şi se găseşte şi la alte popoare; asemănarea celor două culori, apropierea lor în unele fenomene mari naturale, cum este curcubeul, apoi unele aspecte ale cerului, ale mării, etc..., ne-ar explicà suficient această confuziune. Pe de altă parte să ne gândim o clipă că Românii nu sunt singurii cari au înlocuit albastrul cu verde sau

[1]) Cf. M. Çartren, Ethno. logische Vorlesungen über die altaischen Völker, public. de A. Sckiefuer, St. Petresburg 1857. La urmă, p. 181—257 se află 7 poveşti tătare (Tatarische Heldensagen) în care se întâlnesc împărați cu nume de culori.

[2]) B. Jülg, Mongolische Märchen, Die neun Märchen des Siddhi-Kür, Insbruck 1868.

[3]) Cf. Studiul lui Götz, Waren die Römer blaublind? Archiv f. latein. Lexicographie XIV (1905) pp. 75—88.

viceversa; chiar pentru Romani s'a discutat şi se discută încă, dacă aveau putinţa să deosebească aceste două culori sau dacă nu cumvà vedeau toate în verde; ei aveau adjectivul caerulus (caeruleus) = albastru ca cerul, faţă de viridis = verde; iată totuşi câteva exemple de confuziuni: caerula prata = livezi albastre (în Ennius); caerula Palladis arbor = măslinul albastru (la Ovidiu ars am. 2, 518); olearum caerula plaga = frunzişul albastru al măslinilor (la Lucreţiu 5, 1374); caeruleus panis = pâine mucegăită (la Juvenal 14, 128) şi multe altele [1]). Din toate acestea rezultă că înlocuirea culorilor verde şi albastru una prin alta nu trebue să ne surprindă; împăratul albastru al Turcilor a putut foarte lesne devenì la noi Impăratul Verde, încât identitatea fenomenului turc vechiu şi român poate fi considerată ca absolută.

Apoi în basmele mongole moderne împăraţii coloraţi joacă un rol foarte însemnat, sunt personagii active în povestire, întocmai ca şî în basmele noastre, nu numai simple nume pomenite ici colo.

In sfârşit, cu toate că de obiceiu întâmplările şi persoanele nu sunt localizate în basme, totuşi într'o poveste românească am găsit un amănunt, care se potriveşte cu localizarea din credinţa primitivă a Turcilor. In basmul „Fă-mă Doamne cu noroc" (colecţiunea Sevastos) se spune că fiica lui Alb Impărat a fost furată de Leu Paraleu, care o ţine închisă într'un castel din ţara lui, la Răsărit; de unde urmează că ţara Impăratului Alb vine spre apus, ceeace concordă cu localizarea la apus a Impăratului Alb din credinţa turcă.

Faţă de toate acestea, basmele bulgare par a conţine fenomenul subt o formă ştearsă, necompletă şi fără amănunte. Este evident că dacă noi împrumutam fenomenul dela Bulgari, trebuià să-l avem tot sub forma ştearsă, aşà cum îl au şi ei; sau, dacă am presupune că noi l-am luat dela Bulgari şi că pe urmă l-am desvoltat, independent de ei, atunci ar fi absolut inexplicabil, cum de am ajuns exact la forma turcească primitivă, fără să fi avut o prealabilă cunoştinţă despre dânsa. Rezultă deci că noi, în orice caz, a trebuit să facem cunoştinţă cu credinţa Turcilor vechi prin mijlocirea unui alt neam decât Bulgarii.

Cred că singura explicare nu poate fi decât aceasta: Bulgarii primitivi au adus cu dânşii fenomenul în ches-

țiune, dar cu timpul acest fenomen a pierdut din importanță și din elementele lui constitutive; sub forma aceasta palidă a fost transmis de Bulgari Românilor din Balcani. Cât despre cei din stânga Dunării, ei l-au împrumutat dela un alt neam turanic. Trebue însă să ținem socoteală că împrumutul acesta nu este de natură lexicală, care se face relativ ușor în orice fel de vremuri, ci este un împrumut cultural, un fenomen din literatura orală, și este evident că un astfel de împrumut nu s'a putut face nici în vreme scurtă, nici în vreme prea turbure; a trebuit să intervie o conviețuire mai îndelungată între Români și poporul turanic dela care a fost luat fenomenul, o conviețuire lungă și pășnică; singurul popor turanic care mi se pare că a putut împlini aceste condițiuni sunt Cumanii. Ei au ocupat în sec. XI—XII Moldova și Muntenia și s'au întins și în Ardeal împinși fiind de năvălirile tătare; ei par a fi trăit în raporturi bune cu populația locală, au adoptat dela o vreme chiar religia creștină — mă gândesc la faimosul episcopat al Cumanilor adeverit în mod neîndoelnic — încât dela ei cu ușurință am putut noi împrumută și nomenclatura colorată.

Oricum ar fi însă, două lucruri cred că rezultă cu siguranță din toate cele spuse până acì: 1. Numirile colorate ale împăraților din basmele române sunt de origine turanică; 2. Imprumutul acestui fenomen la Românii din stânga Dunării s'a făcut independent de al Românilor din Balcani.

C. LITZICA.

BIBLIOTECA JUDEȚEANĂ TIMIȘ P-5052-I
P-1442

K. DOUGLAS WIGGIN

REBECA DE LA VALEA-SOARELUI

XVI.

VREMURI DE CREȘTERE.

Zilele sburau; precum vara se topise în toamnă, așă și toamna făcuse loc iernei. Vieața din Casa-roșie cursese mai lin de la o vreme, căci Rebeca se căsnea din toată inima să fie mai grijulie în îndeplinirea treburilor și a datoriilor ei, precum și mai potolită la joc, și încetul cu încetul învățase câtă putere are un răspuns blajin întru abaterea mâniei.

Poate că Miranda nici nu avusese tocmai așă de multe prilejuri de a se supără, dar dreptatea ne obligă a spune că nici ea nu profitase pe deplin de toate câte i se oferiseră. O explozie de legitimă mânie fusese pricinuită de obiceiurile din cale afară de ospitaliere ale Rebecei, care mai apoi se manifestară într'un chip și mai dramatic și mai neașteptat.

Intr'o Vineri după prânz întrebă pe tuș'-sa Miranda dacă i dă voie să-și ia sus în odaie jumătate din pâinea și din laptele ei, pentru o prietenă.

„Ce prietenă ai acolo sus, pentru numele lui Dumnezeu?“ întrebă 'tușa Miranda.

„Fetița a mică, de lapte, a lui Simpson; o să stea la mine până Duminică seara—adică, dacă vrei d-ta: d-na Simpson zice că 'mneai vrea. Să o aduc jos s'o vezi și d-ta? E îmbrăcată cu o rochie vechie de a Emmei Jane, și e foarte drăguță“.

„De adus s'o aduci, dar mie să nu mi-o arăţi! Poţi s'o cari îndărăt, cum ai cărat-o până aici, şi s'o duci înapoi la mamă-sa. De unde Dumnezeu ţi-o fi dat în gând, să iei un copil cu împrumut pe ziua de Duminică?"

„'Mneata eşti aşà de obişnuită cu o casă fără copil mic, încât nici nu ştii cât e de urît", oftă Rebeca cu resemnare, pornind spre uşă; „da' la noi acasă la fermă într'una erà câte unul drăguţ, proaspăt, ca să ne jucăm cu el şi să-l mângâiem. Erau prea mulţi, dar de o mie de ori mai bine aşà decât nici unicul. Bine, dacă-i aşà, o s'o duc îndărăt. O să-i pară grozav de rău, şi ei, şi d-nei Simpson. 'Mneaei, aveà de gând să se ducă la Milltown".

„Atunci n'are decât să-şi mute gândul", observă domnişoara Miranda.

„Da' dacă m'aşi duce eu acolo la ei, să văd de copil?" sugeră Rebeca. „Am adus-o acasă la noi, ca să-mi pot face treburile mele de Sâmbăta, ca de obiceiu".

„Ai destule de făcut şi aici, fără a mai alergà de jos sus pentru vr'un copil omenesc. Şi acum, scurtă vorbă: dă doar copilului să îmbuce ceva, şi du-l la casa cui îl are".

„Nu-ţi place să mă dau jos pe din faţă; n'ar fi mai bine să trec pe aici prin odaie ca să te uiţi şi 'mneata la ea? Are părul galben şi nişte ochi mari albaştri! D-na Simpson zice că a luat tot de la tat'-su".

Domnişoara Miranda zâmbi acru, zicând că nu mai puteà luà nimic dela tat'-su, de vreme ce el cărase tot ce se aflase înainte de a venì ea pe lume!

Tuşa Jane erà sus la dulapul de rufe, spre a scoate cearşafuri şi feţe de perină curate pentru Duminică, şi Rebeca căută alinare pe lângă dînsa.

„Am adus-o la noi pe fetiţa a mică de tot a lui Simpson, 'tuşă Jane, cu gând să ne mai înveselească Dumineca noastră a plicticoasă; da 'tuşa Miranda nu vreà să mă lase. Emmei Jane i-a făgăduit-o Dumineca viitoare, iar Alicei Robinson ailaltă Duminecă. Doamna Simpson ţineà să mi-o dea mie întâi, fiindcă eu am mai crescut copii. Ia vino

şi te uită cum şade în capul oaselor pe patul meu, 'tuşă Jane! Spune tu, nu-i drăguţă? E din alea grăsuliile şi vorbăreţe, nu slabă şi scâncită ca unii copii, şi mă gândeam că o s'o desbrac şi s'o îmbrac de două ori pe zi. Oh, Doamne! aşi vreà să am o carte tipărită în care să se afle scris tot ce *aşi puteà* să fac, şi atunci n'aşi mai trece prin atâtea amăgiri!".

„Nici o carte nu s'ar puteà tipări pe potriva ta, Rebeca", răspunse 'tuşa Jane, „fiindcă nimeni nu şi-ar puteà închipuì mai dinainte ce lucruri vrei tu să faci. Ai de gând să duci dolofana asta de pruncă în braţe până acasă?".

„Nu, o s'o duc în roaba a micà de cărat săpun. Hai, puicà Scoate degetu' din gură, şi haide cu Becky în trăsurica ta". Întinse brăţişoarele ei tinere şi vânjoase spre copilaş care chiuià de bucurie, se aşeză cu dânsa pe un scaun, o întoarse cu faţa în jos, fără multă vorbă, îi scoase din cingătoare un ac de gămălie strâmb, şi cu dispreţ îl aruncă cât colo, merse cu ea (tot în poziţia cu totul răsturnată de mai sus) spre măsuţă, alese un ac mare de siguranţă şi se apucă să-i prindă fustica de flaneluţă roşie de un fel de cămeşuicà ce aveà pe dânsa. Fie întinsă pe pântece, fie cu capul jos şi călcâiele în aer, fetiţa simţeà că se află pe mâini de om priceput şi gungureà înainte fără grijă, în vreme ce 'tuşa Jane priveà pantomima, cu un fel de spaimă plină de respect şi de uimire.

„Doamne iartă-mă, Rebeca!" exclamă ea; „încă n'am văzut, ce îndemânatecă eşti cu copiii!"

„Ce-i de mirare? Doar am crescut trei şi jumătate ca dânsa", răspunse Rebeca cu veselie, trăgându-i fetiţei ciorapii în picioare.

„Mă mir că nu te prăpădeşti mai mult după păpuşi", zise Jane.

„Ba-mi plac; dar păpuşa nu se mai schimbă niciodată, veçinic aceeaşi păpuşă bătrână de când lumea, şi trebue să te faci a crede ba că-i răutăcioasă ba, bolnavă, ba că te iubeşte, ba că nu te poate suferi. Cu copiii ai mai mult necaz, da's mai drăgălaşi".

Domnişoara Jane îi întinse o mână subţire cu o verigută de aur îngustă şi tocită de vreme pe unul din degete; copila îşi încovoie degetele ei pline de gropiţe în jurul lui şi-l ţinù strâns.

„Porţi un inel la degetul inelar, da 'tuşă Jane? Ai avut vreodată de gând să te măriţi?"

„Da, drăguţă; da' de mult, de mult!".

„Şi ce s'a întâmplat, 'tuşă Jane?

„El a murit—niţel mai 'nainte".

„Oh!" Şi ochii Rebecei se umeziră.

„Erà soldat, şi a murit de un glonte într'un spital înspre sud".

„Oh, 'tuşă Jane!" — domol de tot. „Departe de matale?"

„Ba nu, eram lângă dânsul".

„Erà tânăr?"

„Da, tânăr şi viteaz şi frumos, Rebeca; erà fratele domnului Carter, Tom".

„Oh! Ce fericită sânt că ai fost lângă el! El nu erà fericit, 'tuşă Jane?"

Jane se uită îndărăt, peste anii jumătate uitaţi, şi viziunea fericirei lui Tom trecù ca un fulger pe dinaintea ei: zâmbetul lui pierdut, lacrămile din ochii stinşi, braţele întinse, glasul lui pierit zicând: „Oh! 'Jenny! dragă Jenny! Tare mi-erà dor de tine, Jenny!" Erà preà mult! Niciodată până atunci nu suflase ea o vorbă despre toate acestea către vreo fiinţă omenească, căci nu se află nimenea care să o priceapă. Şi acum, ruşinată de slăbiciunea ei, spre a-şi ascunde ochii vârfuiţi de lacrămi, îşi rezemă capul pe tânărul umăr de lângă ea, zicând: „Greu a fost, Rebeca!"

Fetiţuca lui Simpson se ghemuise somnoroasă în poala Rebecei cu capul pe pieptul ei, sugându-şi degetul cu voluptate. Rebeca îşi plecă obrazul în jos, până se atinse de părul cărunt al mătuşi-sei şi o mângâiè încetişor, zicând: „Rău îmi pare, tuşă Jane!"

Ochii copilei erau plini de dragoste şi de duioşie, iar inima dintr'însa se lărgì niţel şi crescù — crescù în deli-

cateţe, înţelegere şi în adâncime de simţire. Inima ei privise într'o altă inimă, o simţise bătând şi o auzise oftând; şi acesta e felul în care cresc toate inimile.

Episoade ca acestea mai veneau să însufleţească tihnitul curs al vieţii de toate zilele, care ajunse şi mai monoton după plecarea lui Dick Carter, a lui Living Perkins şi a Huldei Meserve, la Wareham, şi prin rărirea populaţiei şcolare odată cu venirea iernei, căci copiii mai mititei din partea locului nu se duceau la şcoală cât ţinea vremea-rea.

De bine, de rău, vieaţa nu puteà fi preà monotonă sau lipsită de întâmplări, pentru un copil cu temperamentul Rebecei. Firea ei erà plină de adaptabilitate, de mlădiere şi de receptivitate. Îşi făceà prieteni ori unde se duceà, legà cunoştinţe în orice colţişor.

Ea erà a alergà la uşa şopronului, cu farfuria, înaintea măcelarului şi a pescarului; a care ştià toate istòriile de familie ale vânzătorilor de fructe şi ale tinichigiilor de pe stradă, a care erà rugată să ia masa ori să mâie noaptea cu alţi copii de prin satele vecine—copii despre ai căror părinţi al-de mătuş'sa nici n'auziserà măcar. Cât despre felul acestor prietenii, care păreau aşà de numeroase la prima vedere, ele erau de diferite feluri şi,cu toate că fata umblà după ele cu entusiasm şi cu ardoare, ele o lăsau neîndestulată şi cu setea în inimă; nu deveneau niciodată prietenii intime, aşà cum se întâmplă numaidecât între naturile uşurele. Ţineà la Emma Jane, dar erà o prietenie născută din şederea în apropiere şi din împrejurări, iar nu dintr'o adevărată înrudire de suflete. Ceea ce-i plăceà la vecina ei, erà amabilitatea, statornicia şi devotamentul său, şi, cu toate că preţuià aceste calităţi după adevărata lor valoare, dincolo de ele vecinic căutà comori intelectuale—căutà, dar nu găseà, căci Emma Jane, deşi mai mare de ani, la minte erà tot necoaptă. Hulda Meserve aveà o instinctivă pornire spre glumă, care o atrăgeà pe Rebeca; ba încă şi o fermecătoare cunoştinţă de lume, ca una ce stătuse la Milltown şi la Portland, pe la surorile ei măritate; pe de altă

parte însă, erà în Hulda un fel de asprime şi de răceală, care mai curând te depărtà decât te atrăgeà spre dânsa. Cu Dick Carter încaltea puteà sta de vorbă în mod inteligent, despre lecţii. Erà un băiat ambiţios nevoie mare, plin de planuri pentru viitorul lui, pe care erà foarte bucuros să le discute cu Rebeca ; însă când aduceà şi ea vorba despre viitorul ei, interesul lui se împuţinà văzând cu ochii. În lumea idealului, nici Emma Jane, nici Hulda, şi chiar nici Dick nu păreau să fi privit vreodată; Rebeca simţeà acest lucru; de aceea erà pururea o prăpastie deschisă între ei şi dânsa.

„ Moş Jerry " şi „Tuşa Sara" Cobb erau nişte prieteni scumpi de o cu totul altă, speţă foarte dătătoare de mulţumiri, dar poate niţel cam primejdioasă. O vizită de a Rebecei scoteà îi totdeauna din fire, de bucurie. Veselul ei ciripit, observaţiile ei nostime asupra vieţii în genere îi uimeau de-a-binele pe bieţii oameni, care ascultau cu gura căscată la cea mai neînsemnată vorbă a ei, ca la destăinuirea unui proroc ; şi Rebeca, de şi nu avusese nici o experienţă anterioară, recunoşteà ea singură în cugetul ei că nu e fără primejdie plăcerea de a fi uimitoare, chiar faţă de o pereche de bătrâni scumpi şi simpli ca domnul şi doamna Cobb. Ori de câte ori subţirica făptură a Rebecei se zăreà pe creasta dealului, 'tuşa Sara da fuga la cămară sau la pivniţă şi nu se puteà să nu iasă la iveală vr'o bucată de turtă cu marmeladă sau vr'o prăjitură glasată. Vederea bătrânului moş Jerry, cu trupul lui uscăţiv, cu cămaşa lui albă ca floarea, numa'n vestă, pe ori ce vréme ar fi fost, îi încălzeà inima Rebecei, când îl vedeà uitându-se cu dor de la fereastra bucătăriei. Înainte de căderea zăpezei, de câte ori nu ieşise el din casă şi nu şezuse pe un teanc de scânduri de lângă poartă, spre a vedeà de nu cumvà da norocul să urce ea dealul care duceà spre casa lor! În toamnă, Rebeca ţineà adesea de urît bătrânului, în vreme ce el desgropà cartofii ori desghiocà bobul, iar acuma, iarna, când dilijenţa erà condusă de un om mai tânăr, ea

veneà uneori de stà lângă el seara, când îşi mulgeà vaca. Ceea ce e sigur, e că el erà singura fiinţă din Riverboro, care se bucurà de întreaga încredere a Rebecei : erà singurul om către care îşi deschideà ea toată inima, cu bogăţia ei de speranţe, de visuri şi de ambiţii nelămurite. La Casa-roşie ea făceà numai game şi exerciţii la pian; dar la orga de cameră de la al-de Cobb cântà ca o pasăre, improvizând acompaniamente simple, care pentru neştiutorii ei auditori păreau nişte minuni, nu altcevà. Aici erà ea fericită, aici erà iubită, aici erà scoasă din lumea ei lăuntrică şi admirată; aici se făceà mare caz de dânsa. Dar, cugetà ea, dacă s'o aflà cinevà, care nu numai s'o iubească, ci s'o şi înţeleagă; care să vorbească limba ei, să-i priceapă dorurile şi să răspundă la tainicele ei nostalgii! Poate că în marea lume de la Wareham s'or aflà fiinţe, care să cugete, să viseze şi să se minuneze, ca dânsa !

În realitate, nici Jane nu-şi pricepeà nepoata mult mai bine ca Miranda. Deosebirea dintre surori erà că Jane erà nedomiritä şi totdeodată atrasă spre Rebeca; iar când se aflà cu desăvârşire în întunerec pentru explicarea vreunei isprăvi nostime ori neobişnuite, erà cu simpatie faţă de motivele posibile şi le admiteà pe cele mai bune. O mare schimbare venise asupra Janei; mai mare ca asupra ori cui din Casa-roşie; dar schimbarea se săvârşise într'o astfel de taină şi fusese ascunsă cu atâta sfinţenie, încât observatorul obişnuit abiă dacă o zăreà. Acuma vieaţa aveà un motiv, mai nainte cu desăvârşire absent. Gustarea de dimineaţă nu se mai luà în bucătărie, căci acum, fiind trei inse, păreà că face să pună masa în sala de mâncare. Mâncarea de asemenea erà mai îmbelşugată ca altă-dată, când nu erà şi un copil de ţinut în seamă. Dimineaţa erà înveselită prin atâtea evenimente: pornirea Rebecei la şcoală, împachetarea paneraşului cu gustarea, vorbele de la urmă despre umbrelă, mantaua de ploaie, galoşi; recomandările de la despărţire ; apoi, fără a-şi da seama, aşteptarea la fereastră pentru cea din urmă salutare cu mâna. Se surprindeà

singură mândrindu-se de îmbunătăţirea minei Rebecei, de rotunjirea gâtului şi a obrajilor, de rumenirea feţei ei. Luase obiceiul de a pomeni şi ea de lungimea părului Rebecei şi de a adăogi câte un cuvânt despre deosebita lui egalitate şi strălucire, câte odată când doamna Perkins nu mai isprăveà cu rumeneala obrajilor Emmei Jane. Se aruncà cu toată inima de partea nepoate-sei, ori de câte ori erà de ales între o rochie roşie şi vr'una de lână groasă cafenie, şi trecuse printr'o luptă vrednică de ţinut minte cu soră-sa, pentru cumpărarea unei păsări roşii la o pălărie neagră de păslă a Rebecei. Nimeni nu bănuià tainica plăcere ce sălăşluià în fundul inimei ei noaptea, când se uità la căpşorul cel negru al fetei plecat pe lecţiile ei; habar n'aveà nimeni de bucuria ei din unele seri de linişte, când Miranda se duceà la biserecă,—seri, în care Rebeca citeà cu glas tare „Hiawatha", sau „Barbara Frietchie", „Cântecul cornului de vânătoare", sau „Părâiaşul". Vieaţa ei cea îngustă, mohorîtă, înfloreà sub roua ce cădeà dina cest suflet proaspăt; amorţeala ei se trezeà, însufleţeà la învietoarea atingere a acestei minţi mai tinere, luà foc de la „scânteia de viaţă a flacărei cereşti", ce păreà pururea că radiază din prezenţa Rebecei.

Ideea Rebecei de a se face pictoriţă, ca prietena ei Miss Ross, fusese încet, încet părăsită, din pricina greutăţilor în aparenţă neînvinse de a căpătà vreo instrucţie în această direcţie. Mătuş'-sa Miranda nu vedeà nici o înţelepciune în cultivarea unui astfel de talent, şi nu puteà pricepe cum poate câştigà cinevà vreo parà prin exersarea ei. „Tablourile pictate de mână" erau în puţină cinste la Riverboro, unde se respectau şi se preţuiau cromolitografiile cele vesele ori demnele gravuri pe oţel. Erà o slabă, foarte slabă nădejde ca să poată lua Rebeca câtevà lecţii de muzică cu domnişoara Morton, care cântà la orga din biserecă; dar aceasta atârnà cu totul de faptul dacă d-na Morton se hotărà să primească o maşină de cosit fânul în schimb pentru un an de lecţii de-ale fie-sei. Rămăsese să se mai

gândească; dar nu puteà ajunge la o hotărîre, din pricina îndoielei în care se află, dacă să-şi vânză fâneţele, ori să le dea cu arendă. Muzica, ca toate celelalte arte de agrement, erà privită de domnişoara Miranda ca o petrecere de-vreme trivială, nefolositoare, şi nerozească; totuşi, acordă Rebecei un ceas pe zi de exersat la vechiul pian şi încă niţel timp pe deasupra pentru lecţii, dacă le-ar puteà dobândi Jane fără a plăti cu bani ghiaţă.

Veştile de la Valea-Soarelui putem zice că erau pline de speranţă, mai de grabă. Bărbatul verişoarei Ann murise, şi John, fratele favorit al Rebecei, se dusese să fie sprijin de bărbat la casa văduvei. Trebuià să aibă grijă de cal, de vacă şi de hambar; în schimb, aveà să i se înlesnească învăţătura, şi, ceea ce erà şi mai ademenitor, folosinţa bibliotecei medicale a bătrânului doctor—vr'o două, trei duzini de volume. Visul lui John erà să ajungă doctor de ţară, iar Rebeca să-i vază de casă; şi idealul acesta părea acum aşà de adevărat, aşà de aproape, încât el mai că-şi vedeà calul tăindu-şi drum prin troienele de neauă, în vizitele lui de binefacere, sau—altă viziune mai puţin dramatică, dar nu mai puţin atrăgătoare—par'că vedeà o drăguţă de cabrioletă de doctor lunecând de-a lungul umbritelor şosele de ţară, o cutie cu doctorii la picioarele lui, ale doctorului Randall, iar pe domnişoara Rebeca Randall stând alături de dânsul, într'o rochie de mătase neagră.

Hanna se pieptănà acuma cu coc, iar rochiile îi treceau niţel de glesne, hatâruri datorite staturii ei prea înalte. Mark îşi rupsese clavicula, dar acum mergeà spre bine. Mira cea mititică se făceà foarte drăgălaşă. Ba încă ieşise un svon, că proiectata cale ferată de la Temperance la Plumville aveà să treacă aproape de ferma Randall, în care caz valoarea pământului aveà să se ridice dela nimica toată pogonul—la cevà care barem semănà a preţ. Doamna Randall refuzà de a socoti că ar fi cu putinţă vr'o îmbunătăţire în starea ei financiară. Mulţumită de a muncì din zori şi până 'n noapte spre a agonisì nu alt decât pâinea de toate zilele

pentru copiii ei, ea trăia în viitorul lor, nu în propriul ei prezent, cum are obiceiul să facă o mamă când propria ei soartă pare grea şi făr' de bucurie.

XVII

ZILE DE CEAŢĂ ŞI ZILE DE LUMINĂ.

Când priveà îndărăt peste anul sau cei doi ani câţi trecuseră după sindrofia de la Sărbătoarea naţională la al-de Simpson, Rebeca nu vedeà decât câţivà stâlpi kilometrici care se ridicau din loc în loc pe tihnita cărare a lunilor.

Întâiul stâlp kilometric fu ziua de Crăciun. Erà o dimineaţă proaspătă, limpede, ca sticla cu ţurţuri de ghiaţă atârnând de crăcile copacilor ca nişte cercei de diamant; iar pe faţa zăpezei un luciu albăstriu. Şopronul cel roşu al Simponilor se vedeà ca o pată de purpură colorând priveliştea cea albă. Săptămâni întregi înainte, Rebeca avusese de lucru, căutând a face câte un dar pentru fiecare din cele şapte persoane de la Valea-Soarelui, o întreprindere cam grea de realizat cu o cheltuială de o jumătate de dolar, strânşi şi aceia cu o casnă de necrezut. De bine, de rău, ajunsese la căpătâiu, şi preţiosul pachet fusese trimes prin poştă, cu două zile înaintea Crăciunului. Domnişoara Sawyer cumpărase nepoat-'sei un drăguţ de manşon cenuşiu de blană de veveriţă şi un guler la fel, care-i veneau bietei Rebece şi mai rău, dacă erà posibil, decât celelalte articole de îmbrăcăminte ale ei; dar 'tuşa Jane îi făcuse o rochie de caşmir verziu de toată frumuseţea, un verde dulce, dulce, ca o frunză fragedă. Erà foarte simplu făcută, coloarea însă erà o încântare pentru ochi. Mai veniră apoi un frumos guler de „frivolité", nişte mitene roşii de la doamna Cobb şi o batistă de la Emma Jane.

La rândul ei, Rebeca confecţionase cu îngrijire o învelitoare de ceainic, cu litera „M" făcută cu tighel, şi o pelotă drăguţă cu volan plisat, marcată cu „J", pentru cele două mătuşi; aşà că, în totului tot, ziua ar fi fost o desăvâr-

şită izbândă, dacă nu se mai întâmplă nimica; dar se mai întâmplă cevà.

Când erau la cafeaua cu lapte, au ziră o bătaie în poartă deschizând, Rebeca dase cu ochii de un băiat, care o întrebă dacă domnişoara Rebeca Randall nu stă acolea. Auzind că da, el îi dete în mână un pachet, care purtà nu mele ei,un pachet pe care ea-l luă ca'ntr'un vis şi-l duse în sala; de mâncare.

„E un dar, asta trebue să fie", zise ea, uitându-se la el cam-ameţită, „dar nu-mi pot închipui de la cine poate fi!"

„Cel mai bun mijloc de a aflà, ar fi să-l desfaci", observă d-ra Miranda.

Deslegând pachetul aflară înăuntru alte două pachetele mai mici; cu degetele tremurând, Rebeca îl desfăcù pe cel ce-i erà adresat ei. Ori şi cui i-ar fi tremurat degetele. Erà o cutiuţă, care, când capacul se ridică, desvăluì un lung lanţ de gingaşe boabe de mărgean trandafiriu deschis—lanţ terminat printr'o cruce de boboci de trandafir, tot de mărgean. Subt cruce se aflà o cartă cu „Sărbători fericite—de la d-l Aladdin".

„Ce mai e şi asta!" strigarà într'un glas bătrânele dame, sărind în sus de pe scaun. „Cine-l trimete?"

„Domnul Ladd," zise Rebeca abià suflând.

„Adam Ladd! Nu mai spune! Ţi-aduci aminte că ne-a spus Ellen Burnham că are să-i trimeată el Rebecei un dar de Crăciun? Dar n'aşi fi crezut odată cu capul, că o să-şi mai aducă el aminte" zise Jane. „Da'celălalt pachet ce e?"

Celălalt cuprindeà un lanţ de argint, de care atârnà un medalion de smalţ albastru, marcat pentru Emma Jane. Asta puneà vârf la-toate: auzi, să-şi aducă el aminte de ele amândouă! În sfârşit mai erà şi o scrisoare, care sunà astfel:

„*Dragă domnişoară Rebeca Rowena*,

„După părerea mea, un dar de Crăciun trebue să fie un lucru care nici nu trebueşte, nici nu aduce vreun folos. Ori de câte ori dau cuivà astfel de lucruri, am observat tot-

deauna că oamenilor le plac; deci trag nădejde că n'am ales rău nici pentru d-ta, nici pentru prietena d-tale. Te rog să-ţi pui lanţul, ca să ţi-l văd şi eu la gât azi după prânz, când voiu veni într'acolo cu sania a nouă, să vă iau la primblare pe amândouă. Mătuşă-mea este încântată de săpun.

Al d-tale prieten sincer.
„ADAM LADD"

„Ia-auzi!" strigă domnişoara Jane, „nu-i aşà că-i gentil din partea lui? Nu mai poate după copii, spune Lyddy Burham. Acum, hai, bea-ţi cafeaua, Rebeca, şi, după ce-om sfârşi cu vasele, poţi da fuga până la Emma Jane să-i dai lanţul ei. Da' ce-i cu tine, maică dragă?"

In sufletul Rebecei emoţiunile păreau a fi pururea grămădite, ca să zicem astfel, în compartimente alăturate, şi a se amestecà necontenit. În momentul de faţă, deşi bucuria ei erà prea adâncă spre a se arătà prin vorbe, pâinea cu unt aproape-i stà în gât, şi din când în când câte o lacrămă ii lunecà pe furiş pe obraji.

Domnul Ladd veni la vizită, după cum făgăduise, şi făcù cunoştinţă cu mătuşile, pricepând după cinci minute cu cine are a face, par'că le-ar fi cunoscut pe amândouă de cine ştie câţi ani. Rebeca şedeà tăcută şi sfioasă pe un taburel, lângă sobă; aşà de preocupată de noua ei rochie şi de prezenţa 'tuşii Miranda, încât nu puteà scoate o vorbă. Erà una din zilele, în care păreà ea „frumoasă". Fericirea, neastâmpărul, coloarea rochiei ălei verzi şi alături delicatul trandafiriu al lanţului de mărgean, prefăcuseră pentru moment pe vrăbiuţa noastră a mohorità la pene într'o păsărică cu penet frumos, şi Adam Ladd se uità la dânsa cu văzută mulţumire. Apoi veni primblarea cu sania, în timpul căreia ea-şi regăsì limba şi ciripi ca o gaiţă; şi astfel se sfârşi această glorioasă zi de Crăciun. Şi multe, multe nopţi după aceea Rebeca adormì cu preţiosul lanţ de mărgean subt căpătâiu, cu o mână pe el, ca să fie sigură că nu pierise.

Un alt stâlp chilometric fu emigrarea Simpson-ilor, care părăsiră Riverboro cu cățel, cu purcel, lampa de gală fiind averea lor cea mai de seamă. Era un deliciu să fii ușurată de nesuferita prezență a lui Șovăilă; de altă parte însă, pierderea atâtor tovarăși de joacă dintr'o singură și tristă dată, făceà un gol simțitor printre „tinerimea" din Riverboro, și Rebeca fu nevoită să lege prieteșug cu copilașul ăl mic al Robinson-ilor, acesta fiind singurul copil în fașă din sat, în iarna aceea. Credinciosul Șovăilă venise la ușa de din dos a Casei-roșii în seara din ajunul plecării și, când se duse Rebeca să-i deschidă, bâlbâi cu solemnitate: „V-vrei să fii nevasta mea, c-când te-ei f-face m-mare?"

„Desigur că *nu*" replică Rebeca, închizând ușa cam preà repede în nasul timpuriului ei pretendent.

Domnul Simpson se'ntorsese la vreme acasă, spre a-și mută nevasta și copiii înapoi în târgul care le dăduse naștere—târg care erà departe de a-i primi cu brațele deschise. Mutarea Simpson-ilor fusese prezidată de autoritățile satului și supraveghiată cam cu grijă de întreaga vecinătate; dar, în ciuda tuturor precauțiunilor, pieriră din biserecă un fotoliu, câtevà lămpi cu petrol și o sobiță de fier, și fură schimbate rând pe rând în cursul călătoriei Domnului Simpson de la casa a veche până la a nouă. Rebeca și Emma Jane trecură prin câtevà ceasuri de mâhnire, aflând că un oare-care sat din dărătul liniei de călătorie a lui Abner Simpson dobândise, prin mijlocirea unui tânăr pastor ambițios, o lampă măreață pentru sala de întrunire ce țineà de noua lui biserică. Nici un ban nu trecuse de la o mână la alta, în această operație, căci pastorul izbutise a căpătà lampa în schimbul unei biciclete vechi. Singurul punct nostim din toată afacerea fu că Simpson, în desăvârșita neputință de a-și mângâià progenitura de pierderea pre a iubitului ei odor, încălecă pe bicicletă și o luă la sănătoasa, făcându-se iarăși nevăzut și neauzit, preț de mai multe zile.

Anul mai fusese însemnat și prin aceea că Rebeca își luase vânt și se înălțase ca un copăcel tânăr. De la zece

ani încolo nu mai păreà să fi crescut nici de o șchioapă; dar, odată ce porni, ea se puse să crească exact cum făceà și'n celelalte lucruri — cu o astfel de energie, încât domnișoara Jane timp de luni întregi nu mai făcù alta decât să lungească la fuste, mâneci și paltonașe. În ciuda tuturor meșteșugurilor cunoscute de o femee econoamă din Noua-Engliteră, și lungul și cârptul avuseseră în cele de pe urmă o margine, și rochiile fură trimese la Valea-Soarelui, spre a fi trecute Jennyei.

Fusese apoi un alt stâlp kilometric—unul trist—însemnând o mică piatră de mormânt la Valea-Soarelui, subt o salcie. Mira, cel mai mic vlăstar al familiei Randall, murì, și Rebeca se duse acasă pentru două săptămâni. Vederea micuței și împietritei făpturi, ce fusese Mira—copilașul care de la naștere fusese totdeauna grija ei și numai a ei—trezì în Rebeca o mulțime de noi gânduri și de întrebări, căci câte odată tocmai taina morții aduce pe om să-și dea seama de cealaltă taină și mai adâncă, a vieții.

Pentru Rebeca fù o tristă întoarcere acasă. Moartea Mirei, lipsa lui John—care fusese tovarășul ei special—, mâhnirea mame-sei, singurătatea căsuței lor, și apăsătoarele economii care continuau a domnì într'însa, toate, toate conspirară spre a deprimà un copil așà de simțitor la frumusețe și armonie, ca Rebeca.

Hanna păreà a fi devenit fată-mare, în lipsa Rebecei. Totdeauna avusese ea cevà ciudat, necopilăresc în făptura ei, dar acuma într'un fel ea păreà mai bătrână ca, tușa Jane—mai așezată și mai potolită. Erà frumușicà, deși cam nesărată—frumușicà și harnicà.

Rebeca se primblă prin toate vechile ei locuri de joacă și prin toate colțurile favorite ale primei ei copilării—toate locurile familiare, tainice, unele din ele știute și de John, altele numai de dânsa. Erà locul unde creșteà trestia de India; anumita bucățică de pământ mocirlos, unde creața gențiană creșteà mai mare și mai albastră; arțarul la picioarele căruia găsise ea cuibul de granguri; gardul-viu,

unde trăiau şoarecii de câmp; buşteanul îmbrăcat în muşchiu, sub care răsăreau ca prin farmec ciupercile albe veninoase; gaura de la rădăcina pinului ălui bătrân, unde-şi făcuse culcuşul o bătrână şi onorabilă broască—astea erau jaloanele copilăriei ei, şi ea se uità la ele ca de la o depărtare nemăsurată. Draga ei Vale-a-Soarelui, iubitul ei părâiaş—prietenul ei de frunte, după John—erà un trist tovarăş în acest timp al anului. Nu mai erà apă râzătoare care să scânteieze în bătaia soarelui. Vara, veselul pârâu se sbeguise pe pietricelele cele albe, în drumul lui spre adâncul lacului, unde puteà stà liniştit şi cugetà. Acuma, şi el ca şi Mira, erà rece şi nemişcat, învăluit în giulgiul său de neauă; dar Rebeca îngenuchiè pe mal şi, apropiindu-şi urechia de luciul ghieţei, i se păru că aude un ţiuit slab în locul unde apa erà mai adâncă. Va să zică, foarte bine! În primăvară, Valea-Soarelui aveà să cânte iarăşi; cine ştie, dacă nu i-o venì şi Mirei vremea să cânte undevà—unde şi cum? se întrebà şi dânsa. În lungul acestei colindări singuratece, ea cugetase într'una,—cugetase mai ales la un lucru. Hanna nici odată nu avusese noroc.—Niciodată nu fusese slobozită de grija zilnică şi de munca de la fermă. Ea (Rebeca) se bucurase de toate privilegiile până acì. Vieaţa din Casa-roşie nu fusese, Doamne fereşte, presărată cu trandafiri; dar într'însa aflase un traiu mai lesnicios şi tovărăşia altor copii de seama ei, precum şi prilej de a învăţà şi de a cetì. Riverboro nu fusese chiar lumea cea mare, ci o zărire a lumii ca printr'o îngustă găurică, şi nici asta nu erà puţin. Rebeca îşi sterse pe tăcute mai multe rânduri de lacrămi, înainte de a ajunge să-şi mărturisească că trebue să ofere în jertfă ceea ce-şi doreà aşà de mult sie însă-şi. Apoi, într'o dimineaţă, cum se apropià de sfârşitul şederii ei, îşi luă inima 'n dinţi şi zise: „Hanna, după ce-o trece trimestrul ăsta, eu o să rămâiu acasă şi să te duci tu în locu'meu. Tuşa Miranda pe tine te-a vrut din capu' locului şi e foarte drept să-ţi vie şi ţie rândul."

Hanna cârpeà ciorapi; îşi vârì aţă 'n ac, şi-şi tăiè lâna,

înainte de a răspunde: „Nu, îţi mulţumesc, Becky. Mama n'ar puteà fără mine, iar mie mi-e urît să mă duc la şcoală. Pot ceti şi scrie şi socoti cum ştie toată lumea, şi mi-ajunge. Mai bine moartă decât să predau lecţii într'o şcoală, spre'a trăi. Iarna o să treacă pe nesimţite, căci Will Melville o să-mi împrumute maşina de cusut a mame-sei şi o să-mi fac fuste albe din bucata de tulpan pe care mi-a trimes-o 'tuşa Jane, şi o să le fac trainice de tot, cu cerculeţe. Apoi, după anul-nou o să se deschidă la Temperance o şcoală de canto şi un cerc social; şi o să petrec şi eu în adevăr bine acuma, când m'am făcut fată-mare. Eu nu sânt de-alea care să mi se urască singură, Becky", sfârşi Hanna, făcându-se roşie ca focul. „Îmi place locu-ăsta!"

Rebeca văzù bine că soru-sa spuneà adevărul, dar de ce se roşise, nu pricepù decât un an sau doi mai târziu.

XVIII.

REBECA REPREZINTĂ FAMILIA.

După aceea, alt stâlp kilometric; ba mai mult decât atât, un „eveniment"—un eveniment care făcù o adâncă impresie asupra mai multor persoane şi lăsă un şir de evenimente mai mici în urma lui. Aceasta fu sosirea în Riverboro a Reverenţei Sale părintele Amos Burch şi a soţiei lui, nişte misionari care se întorceau din Siria.

Societatea-pentru-ajutorul-Misionarilor convocase o adunare a membrilor ei într'o Miercuri din luna Martie a anului, în care Rebeca termină şcoala din Riverboro şi-şi începù studiile la Wareham. Erà o zi rece şi viforoasă, pe pământ zăpadă, şi înfăţişarea cerului arătà că o să mai vie încă. Miranda şi Jane erau amândouă răcite, şi hotărâseră că nu puteau ieşi din casă pe o asemenea vreme; şi această abatere din calea datoriei o rodeà pe Miranda, de când erà în comitetul Societăţii. După ce amără în deajuns dejunul cu tânguirile ei şi-şi exprimă dorinţa ca Jane să nu mai stărue într'una a se îmbolnăvi în acelaşi timp cu

dînsa, ea hotărî că trebue să meargă Rebeca la întrunire în locul lor. „Tot mai bine tu decât nimenea, Rebeca", zise ea măgulind-o, chip; tuşa-ta Jane o să-ţi facă un bilet de scuză la şcoală pentru după prânza de azi; ia-ţi şi şoşonii şi dela şcoală ia drumul spre templu. Dacă mi-aduc bine aminte, acest Domn Burch, îl ştiă pe bunicu-tu, Sawyer, şi a tras chiar aici, la noi, odată, când erà candidat de preoţie. Te pomeneşti că se aşteaptă să ne vază acolo; de aceea trebue neapărat să te duci tu să reprezinţi familia, şi să-i prezinţi închinăciunile noastre. Ia seama cum te porţi. Pleacă-ţi capu'n jos în timpul rugăciunii; cântă în toate imnurile, dar nu prea tare şi cu semeţie; întreabă de băiatul d-nei Strout; spune la toţi ce straşnic de răcite sântem; dacă găseşti prilej, scoate-ţi batista din buzunar, şi şterge praful de pe harmonium înainte de a începe slujba, şi ia douăzeci şi cinci de cenţi [1]) din chibritelniţa din salon dacă s'o întâmplà să fie vr'o colectă."

Rebeca consimţi bucuros. Ori şi ce lucru aveà interes pentru dînsa, până şi o întrunire de misionari în sat, iar ideea de a reprezentà ea familia o ameţea chiar de bucurie.

Serviciul avù loc în sala şcoalei de Duminică, şi cu toate că Reverenţa sa pastorul Burch erà pe platformă când intră Rebeca, nu se aflau de faţă decât vreo doisprezece inşi. Niţel intimidată şi simţindu-se din cale afară de mititică pentru o astfel de adunare, Rebeca se uită cu sete după vreo figură prietenească şi, văzând pe d-na Robinson pe o bancă dela margine, în spre faţă, o luă pe lângă perete şi se aşeză lângă dânsa.

„Mătuşile mele sânt foarte răcite amândouă", zise ea încetişor, „şi m'au trimes pe mine să reprezint familia."

„Uite d-na Burch pe platformă lângă bărbatu-su", şopti d-na Robinson. „Teribil e de pârlită la faţă, nu-i aşà? Pe semne că de vrei să mântuieşti sufletele altora, va să-ţi ie rămas bun dela albeaţa obrazului. Eudoxia Morton n'a venit încă; eu mă rog lui Dumnezeu să vie, că de unde nu, te

[1]) Un leu şi douăzeci-şi-cinci de bani (N. tr.).

pomenești cu d-na Milliken, a Diaconului, că ia tonul așà de sus, că nici cu scara nu mai putem ajunge până la dânsa. N'ai puteà să dai tu tonul, până o răsuflà ea și și-o drege glasul?"

D-na Burch erà o femee mititică, subțirică și delicată, cu părul negru, cu o frunte joasă și largă, cu o expresie de răbdare în jurul gurei. Erà îmbrăcată cu o rochie de mătase neagră, cam vechie, și părea așà de istovită, în cât inima Rebecei sburà toată spre dânsa.

„Sânt săraci, lipiți pământului," șopti d-na Robinson; „da' cum le dai câtecevà, odată fac stânga 'mprejur și dau tot la păgâni. Congregația lui dela Parsonfield au pus mână dela mână și i-au dat ceasu-ăla de aur pe care-l are la dânsul; eu cred că l-ar fi dat el și p'ala, noroc că păgânii de când lumea cunosc vremea după soare și n'au trebuință de ceasornic. Se vede că Eudoxia nu mai vine; haide, Rebeca, pentru 'Mnezeu, ia-o înaintea d-nei Milliken, și dă tonul, cât poți de jos".

Ședința începù cu o rugăciune, apoi Reverența Sa Părintele Burch anunță imnul următor:

„Biserica Domnului nostru! înalță-te,
Radiază Divinul adevăr;
Splendoarea-ți reverse-se departe,
Peste toate păgânește le nații.

Păgâni și regi privi-vor a ta slavă
Preamări-te-vor și te vor iubì;
Veni-vor, ca și norii în lung'și latul cerului cerari,
Ca porumbeii 'ntins spre porumbarul lor.

„Se află cinevà printre cei de față care să ne acompanieze la clavir?" întrebă el deodată. Toți se uitară unul la altul, dar nici unul nu se urneà din loc; atunci dintr'un colț depărtat se auzi un glas, zicând fără ceremonie: „Rebeca, de ce nu acompaniezi tu?" Erà d-na Cobb. Rebeca știà imnul acela cu ochii închiși; deci se'ndreptă spre clavir, și cântă fără cea mai mică sfială, ales că nu erà față nici un membru al familiei care să o intimideze.

Cuvântarea ce urmă nu se deosebì prea mult de cele

ce se rostesc în astfel de ocazii. Domnul Burch adresă adunării un călduros îndemn pentru răspândirea Evangheliei şi sfârşì cu rugămintea ca toţi aceia, care nu puteau cercetà în persoană naţiile ce zăceau în întuneric, să contribue cu mărinimie pentru sprijinirea acelora care puteau. Dar făcù mai mult decât atâta. Erà un orator plăcut, inimos, şi întreţesù în cuvântarea sa istorii despre viaţa într'o ţară străină—despre moravurile, obiceiurile, limba, părerile streinilor, ba chiar dând amănunte despre îndeletnicirile lor zilnice, despre treburile casei, propria lui gospodărie, munca devotatei sale tovarăşe, şi mica ceată de copii, născuţi cu toţii sub cerul Syriei.

Rebeca erà în extaz: o lume nouă i se deschisese. Riverboro pierise ca prin minune; sala şcoalei-de-Duminică, cu şalul vărgat cu roşu al d-nei Robinson, peruca strâmbă a diaconului Milliken, băncile cele simple, sdrenţuitele cărţi de imnuri, textele biblice şi hărţile atârnate de pereţi, nu se mai zăreau; ea vedeà ceruri albastre şi stele de foc, turbane albe şi colori aprinse; d-l Burch nu spusese aşà ceva, dar poate pe acolo erau şì moschee şì temple şì minarete şì curmali! Ce de istorii or fi ştiind, acei copii născuţi sub cerurile Syriei! Atunci fu rugată să cânte la clavir: „Isus va 'mpărăţì ori şi unde împărăţeşte soarele".

Cutia de strâns bani trecù din mână'n mână, iar d-l Burch rostì o rugăciune. Când deschise ochii şi anunţă ultimul imn, se uità la mâna de oameni, şi la gologanii şi paralele risipite în cutia de contribuţie, şi cugetă că misiunea lui nu erà numai de a adunà fonduri pentru clădirea bisericei lui, ci şi de a întreţine vie în toate acele ţinuturi depărtate şi singuratice, acea iubire pentru cauza creştină, care erà singura lui nădejde în anii ce aveau să vină.

„Dacă vreuna din membre vreà să ne procure găzduire", zise el, „D-na Burch şi cu mine am rămâneà printre d-voastră astăseară şi mâine. În acest caz, am mai ţineà o adunare într'o casă particulară. Nevastă-mea şi unul din copii s'ar îmbrăcà în costumul indigenilor, am expune

câtevà obiecte de industrie casnică din Syria, şi am dà o idee despre metoadele noastre de educaţia copiilor. Aceste întruniri de salon, fără pretenţii, încuviinţând şi întrebări şi conversaţii, sunt adesea un mijloc de a deşteptà şi interesul acelora, care nu preà vin la templu; de aceea, vă mai spun încă odată, dacă vr'o membră a congregaţiei o doreşte şi ne oferă casa ei, noi am rămâneà cu plăcere şi v'am spune mai multe despre munca întru Domnul".

Un văl de tăcere se lăsă peste mica adunare. Fiecare „membră" de acolo aveà câte un motiv puternic de a nu fi bucuroasă de oaspeţi. Una n'aveà odaie de musafiri, alta aveà cămara mai puţin îmbelşugată ca de obiceiu, alta aveà boală în familie, altele „din păcate trăgeau la un jug cu vr'un necredincios", care nu vedeà cu ochi buni pe pastorii străini. Mâinele cele diafane ale d-nei Burch frământau cu neastâmpăr rochia de mătase neagră. N'o să zică nimenia nimică ? cugetă Rebeca, cu inima palpitând de simpatie. D-na Robinson se plecă spre dânsa şi şopti semnificativ: „Totdeauna, misionarii la Casa-roşie au fost găzduiţi. Bunicu-tu, cât a trăit el, nu i-ar fi lăsat, Doamne fireşte, să mâie alt undevà". In gândul ei, vorba asta erà o înţepătură la scumpetea Mirandei, ţintind la cele patru odăi de musafiri, care stau închise din Ianuarie până 'n Decemvrie; Rebeca însă o luă ca un îndemn. De vreme ce fusese o datină din vechi, poate că alde mătuşi-sa ar fi dorit ca ea să facă ce se cuveneà în asemenea cazuri; la ce alt mai reprezentà dânsa familia ? Deci, încântată că datoria se află într'o direcţie aşà de plăcută, se ridică în picioare, şi zise cu glasul ei cel drăguţ şi cu felul acela nostim, care o deosebeà aşà de mult de ceilalţi copii din sat: „Mătuşile mele, domnişoara Miranda şi domnişoara Jane Sawyer, ar fi foarte fericite dacă aţi trage la Casa-roşie, cum făceau pururea pastorii când trăià tatăl lor. Ele vă trimet respectele lor prin mine". Par'c'ar fi fost vorba de „Charta de libertate" a unei cetăţi, sau despre vr'o statue equestră, astfel erau prezentate aceste „respecte", şi mătuşile s'ar fi

cutremurat dacă ar fi putut prevedeà modul cum fură rostite; dar covârşitoare fu impresia produsă în cei de faţă, care conchiseră că Miranda Sawyer trebuie să fi intrat în anul morţii, căci ce alt însemnà această bruscă schimbare de inimă ?

D-l Burch se înclină cu politeţă, primì invitarea „în acelaşi spirit, în care erà oferită", şi rugă pe fratele Milleken a lua cuvântul la rugăciune.

Dacă Urechia celui Veşnic s'ar plictisì vreodată, de mult ar fi încetat de a mai ascultà la Diaconul Milliken, care, de vr'o patruzeci de ani înălţase către Tronul Milostivirii aceiaşi rugăciune, cu foarte slabe variaţii. După el veni d-na Perkins. Dânsa aveà câteva rugăminţi de porunceală, unele bune, sincere, e drept, dar cam descusute şi fără vlagă, ţesute la un loc cu mare trudă din textele Scripturii. Rebeca erà curioasă de ce sfârşeà ea totdeauna, în vremea cea mai paşnică, cu formula: „Fii cu noi, Dumnezeul armatelor, în vreme ce noi luptăm înainte ca nişte soldaţi ai lui Christos, mergând ca la războiu". Dar astăzi toate-i păreau cu putinţă. Sufletul ei înnotà în evlavie, şi multe din cele spuse de d-l Burch o pătrunseseră în adâncul inimei. Când îşi ridică capul în sus, pastorul se uità drept la dânsa şi îi zise: „Ar vreà tânăra noastră soră să încheie serviciul, luând cuvântul la rugăciune ?"

Fie-ce picătură de sânge din trupul Rebecei părù că stă pe loc şi inima aproape încetă de a-i mai bate. Răsuflarea agitată a d-nei Cobb se puteà auzì desluşit în tăcerea generală. Nu erà nimic extraordinar în invitarea d-lui Burch. In călătoriile lui prin congregaţiile de la ţară i se întâmplà regulat de a da peste membri tineri, cari „se iniţiaseră în preceptele religioase", şi ajunseră membri ai bisericei la vârsta de nouă şi zece ani. Rebeca erà de treisprezece acuma. Acompaniase la clavir, dase tonul la cântare, rostise invitarea mătuşelor ei cu un aer de mare pricepere-de-lume, de aceea şi el, deducând că

ea trebue să fie un tânăr stâlp al bisericei, se adresă la dânsa cu cea mai mare simplitate.

Grea erà starea Rebecei. Cum să refuze dânsa? Cum să explice ea că nu e „membră?“ Cum să ia cuvântul față de toate acele femei mai în vârstă? John Rogers pe rug n'a pătimit mult mai mult ca biată fata aceasta în momentul când se sculă 'n picioare, uitând că femeile ședeau jos la rugăciune, pe când diaconii rosteau rugăciunea în picioare. Mintea ei erà plină de tablourile, pe care Reverența Sa Părintele Burch le proiectase în imaginația ei. Pe de altă parte, neapărat că cunoșteà și ea fraseologia convențională. Care copil din Statele-Unite, obișnuit cu slujbele de Miercuri seara, nu le știe? Dar rugăciunile ce făceà ea în taină erau alt-fel. Ori cum, ea începù încet și tremurând:

„Tatăl nostru carele ești în Ceruri.... Tu ești Dumnezeu în Syria tocmai ca și la noi, în Maine;.... pe-acolo astăzi e cer albastru și stele de aur și soare de foc... înalții copaci se leagănă în aerul cald, în vreme ce-aici zăpada e adâncă sub picioarele noastre, dar nici o depărtare nu e prea mare pentru Dumnezeu, el o străbate într'o clipă și astfel El e aici cu noi precum este acolo cu ei.... și gândurile noastre se înalță spre El,„ ca porumbieii ce sboară 'ntins spre ferestrele porumbarului lor“....

„Nu putem fi toți misionari, învățând pe oameni să fie buni...; unii din noi încă n'au apucat să învețe cum să fie ei singuri buni, dar, dacă va să vie împărăția Ta, și va să se facă voia Ta pe pământ ca și 'n ceruri, fie-cine trebue să se silească și fie-cine să contribuească... cei ce sânt bătrâni și osteniți, ca și cei tineri și vârtoși.... Copilașii despre care am auzit noi, aceia născuți sub cerurile Siriei, au o muncă curioasă și interesantă de făcut în numele Tău, și unii dintre noi ar vreà să călătorească prin țări depărtate și să săvârșească minuni de vitejie pentru păgâni și să le depărteze cu binișorul idolii lor de lemn și de

piatră. Dar poate că suntem datori a rămâneà la vatra noastră şi a face ceea ce ne-a fost ursit să facem..., uneori chiar lucruri ce ne displac....; dar acesta trebue să fie înţelesul din imnul ce-am cântat, când vorbeşte despre dulcea mireasmă ce se înalţă din jertfa fiecărei dimineţi.... Asta e calea, pe care Dumnezeu ne învaţă să fim smeriţi şi răbdători, şi gândul că El a vroit astfel trebue să ne izbăvească de temerile noastre şi să ne-ajute a purta anii. Amin".

Biata fetiţă! Neştiutoare şi fantastică! Rugăciunea ei erà pur şi simplu o înşirare de versuri din diferite imnuri, şi de imagini de care se servise pastorul în predica lui; ea aveà însă felul ei propriu de a îmbinà din nou aceste lucruri şi de a le aplicà, ba chiar de a le întrebuinţà într'o nouă legătură, aşà că erà foarte curios, dar păreau ieşite din capul ei. Vorbele unor oameni ar puteà fi în genere transcrise cu semnul minus după ele, care minus ar însemnà că personalitatea vorbitorului micşorează din greutatea lor, în loc să le-o adaoge; vorbele Rebecei însă ar fi putut totdeauna să poarte semnul plus.

După ce zise „Amin", se lăsă jos, sau i se părù că se aşează, pe ceea ce credeà că e o bancă, şi apoi urmă binecuvântarea credincioşilor de către pastor. Peste unminut—două, când încetă odaia de a se învârtì în jurul ei, se duse la d-na Burch, care o sărută cu iubire şi-i zise: „Ce bine-mi pare, drăguţă, că o să stăm la d-voastră! Oare n'o să fie prea târziu, dac' om veni pe la cinci şi jumătate? Acuma-i trei, şi va să ne ducem la gară, să ne luăm geamantanul şi copiii. I-am lăsat acolo, nefiind siguri dacă ne'ntoarcem îndărăt ori ne oprim aici".

Rebeca îi spuse că tocmai cinci şi jumătate erà ora la care cinau şi ele, apoi primì invitarea d-nei Cobb de a se întoarce acasă cu trăsura. Obrajii îi ardeau ca focul, iar buzele-i tremurau într'un chip pe care 'tuşa Sara se deprinsese a-l cunoaşte; de aceea drumul spre casă se făcù

mai mult în tăcere. Cu vântul de ghiaţă şi cu liniştitoarea prezenţă a 'tuşei Sara îşi veni iarăşi în fire, de bine, de rău, şi intră veselă în Casa-roşie. Fiind prea plină de veşti spre a sta în sală să-şi scoată şoşonii, transportă binişor în salon o rogojină împletită şi stătù pe ea, în vreme ce-şi deşertà sacul cu veşti.

„Uite-ţi pantofii colea lângă foc, la căldurică", zise 'tuşa Jane: „Vârâ-ţi-i în picioare şi povesteşte".

(*Traducere din englezeşte de Elena Rădulescu-Pogoneanu*).

(Va urmà)

FAPTE, RECENSII, REVISTE

1. FAPTE.

ARTĂ. — *Grand Dictionnaire des Peintres, Sculpteurs et Graveurs par E. Bénézit, Paris.*

In al doilea volum al său, prețioasa publicație mondială de mai sus, ale cărei pagini sunt pentru artiști o supremă consacrare în taina gloriei, d-l E. Bénézit, o netăgăduită autoritate în critica artelor plastice, semnează un osebit de amănunțit și elogios studiu privitor la viața și opera lui Grigorescu.

Comunicarea ce d-l Bénézit face întregei lumi artistice, are nu numai meritul de a se fi inspirat din izvoare sigure ca lucrarea d-lui Al. Vlahuță asupra marelui nostru pictor, dar, încă, este rezultatul unei convingeri personale a criticului căruia distinsul ocrotitor al artei d-l Athanase Simu, i-a transportat înadins la Paris admirabilele pânze ce posedă muzăul său.

Expunerea d-lui Bénézit nu neglijează nimic din zbuciumata și interesanta viață a artistului și nu trece cu vederea nici unul din multiplele aspecte sub care apare opera lui Grigorescu.

Cât despre aprecieri, e de ajuns, credem, să arătăm, că peisagele sale sunt apropiate de ale sublimilor maeștrii francezi, Courbet, Milet, Th. Rousseau, Corot; că minunații săi *Ovrei* sunt puși în rând cu acei semnați de Rembrandt, și că, *Țiganii* sunt clasați alături cu ai lui Goya.

Faptul este prea de preț pentru gloria artistică a țării noastre, pentru ca să nu luăm act, cu osebită mulțumire atât de curtenitoarea și îndreptățita atenție a d-lui Bénézit, cât și de lăudabila jertfă a d-lui Simu, cu atât mai mult cu cât concluzia Dicționarului recomandă școala de pictură românească și pe *genialul* său maestru, *admirației universale.*

M. CH.

FINANȚE. — *Căile Ferate Române aduc venituri Statului?*

Consultând «Statistica anuală a României 1912 de Chr. Staicovici și P. Iconomu, București» 1913, relativ la căile ferate române pe anul 1911–912, aflăm că în căile ferate române statul a închis un capital în valoare

nominală de 1.107.837.037 lei. Căile ferate au avut venituri din exploatare de 110.947.920 lei, iar pentru exercițiul 1911—1912 s'a cheltuit pentru aceste căi ferate 65.280.913 lei. Rămâne deci un excedent de exploatare de 45.667.007 lei și care reprezintă un venit al statului român în valoare de 4.12% pentru capitalul învestit în căile ferate. Capitalul învestit de către Statul Român în căile ferate a fost procurat prin împrumuturi de rentă amortibilă la care se plătește 4%, 4½ și chiar 5% dobândă.

Rezultă că din punct de vedere financiar căile ferate române nu folosesc veniturilor statului românesc, ba chiar se poate întâmplà ca amortismentele împrumuturilor și o parte din dobânzi să caute să le împlinească statul din alte isvoare de venituri. DR. D. I. B.

MEDICINĂ. — *Febra tifoidă și vaccinarea obligatorie.* In urma numeroaselor încercări de vaccinare contra febrei tifoide, mai ales în coloniile franceze și engleze, unde această boală este endemică și constitue o adevărată plagă, chestiunea evitării acestei boale pare a se apropià de o soluție definitivă. «Vaccinarea antitifică, ce consistă în inocularea sub piele, de mici doze de culturi de microbi tifici omorîți printr'un agent fizic sau chimic» se pare că ne dă mijlocul cel mai sigur de a preîntâmpinà epidemiile de febră tifoidă. Cum tifosul e mai răspândit între 20—30 de ani, vaccinările s'au făcut mai ales în armată; datele publicate sunt cât se poate de elocvente. «In Algeria-Tunisia din 23.947 de militari vaccinați, s'a semnalat un singur caz de febră tifoidă la un militar venit din Maroc». In Marocul oriental și occidental, în urma vaccinărilor, s'a stabilit următoarele: la 1.000 vaccinați, mortalitatea 0‰; la cei nevaccinați, mortalitatea 5,51% iar cazurile de febră tifoidă au fost de 0‰ pe cei vaccinați și 38,23‰ pe cei nevaccinați. Aceasta pentru Marocul oriental. Pentru cel occidental: 2,99‰ cazuri de boală pentru cei vaccinați, iar pentru cei nevaccinați 168,75‰ iar mortalitatea: 0,09‰ pentru vaccinați și 21,29% pentru nevaccinați. Cu modul acesta ținându-se seama și de mortalitatea anterioară întrebuințării vaccinului s'a putut chiar calculà în cifre economia de vieți cruțate, grație vaccinării.

Toate acestea au fost făcute de vaccinul Vincent, profesor la Val-de-Grâce.

Aceleași rezultate s'au menționat și în inoculările făcute în armatele din Egipt, Transvaal, Indii, etc., cu vaccinul lui Wright. Bazat pe aceste cifre elocvente, prof. Labbé, membru al Academiei de Medicină, a propus în Parlamentul francez un proiect de lege, (expunerea de motive R. scintifique. Jan.) prin care vaccinarea în armată să fie obligatorie. Această propunere pare cu atât mai necesară, dacă ținem seama de faptul, că poate cea mai frecventă dintre epidemiile care bântue

în tabere și în cazărmi este febra tifoidă și se știe cât de greu se poate face în armată în anume împrejurări profilaxia.

Ar fi de cercetat statisticele de febră tifoidă din armata noastră spre a se vedeà dacă o atare vaccinare obligatorie n'ar fi de dorit. In orice caz, ținând seama de frecvența și chiar endemicitatea acestei boli care lovește adânc în cartierile mărginașe, lipsite de apă higenică, ale orașelor noastre, e întrebarea dacă o vaccinare obligatorie, cu rezultatele citate mai sus nu *s'ar impune de urgență.* Cu chipul acesta *s'ar stinge aceste focare endemice, care ne dau spre sfârșitul verei epidemiile atât de temute în orașele noastre,* cruțându-le astfel *prin acest mijloc* de *această boală de care multe din orașele apusene încă de mult au scăpat printr'o profilaxie higienică.* I. I. N.

PSIHOLOGIE. — *«Boicotul» psihologiei experimentale.* In 1912 prin retragerea din limită de vârstă a filozofului H. Cohen (singurul Evreu ce ocupà o catedră «ordinară» de filozofie) dela catedra din Marburg, această catedră devenind vacantă, trebuià să fie ocupată. A fost propus în cele din urmă psihologul experimental Janesch. Acest fapt ce ar părea neînsemnat, a fost prilejul unei «lămuriri», care puneà în plină lumină o stare de lucruri ce până acum zăceà latent. Șase profesori de filozofie: Eucken, Husserl, Rickert, Richl Windeband și Natorp, (colegul lui Cohen la Marburg, împreună cu care reprezintă așà numita «Școală dela Marburg» a «idealismului obiectiv») au alcătuit un memorandum în care protestau în potriva invaziunii psihologiei *experimentale* la catedrele de filozofie. Precum se vede promotorii mișcării sunt cei mai citiți filosofi germani de azi, și de aceea protestarea lor nu a rămas fără răsunet. Memoriul a fost iscălit de nu mai puțin de 107 profesori de filozofie din întreaga Germanie și a apărut pe larg în *Zeitschr. für Philosophie und philosophische Kritik*, 1913, Heft 1, 2. Ei cer să se creeze catedre speciale pentru psihol. experim., iar catedrele filozofice ocupate azi de psihologi să treacă din nou la filozofi. Psihologia, susțin cei 6, e o știință specială și ca atare se desinteresează în definitiv de marile probleme filozofice, astfel că studenților, al căror interes pentru filozofie e vădit în creștere, li se răpește prilejul de a dobândi o cultură filozofică deplină. «Vor altem — zice memorandul» — wird der Philosophie, für welche die Teilnahme der akademischen Jugend beständigwächst, durch Entziehung, von ihr allein zugewidmeten Lehrstühlen eine empfindliche Schädingung zugefügt».

Față de această provocare, erà firesc ca «psihologii» să nu rămână cu mâinele în sân.

Pentru Psihologie s'a ridicat patriarhul psihologiei fiziologice *W. Wundt* («Die Psychologie un Kampfums Dasein» Leipzig, 1913). El observă că adevàratul motiv al excluderii Psihologiei din filozofie e prejudecata că experimentul e nedemn pentru filosof.

O asemenea radicală izolare ar aduce cu sine pagubă în deosebì psihologiei, care încă nu şi-a fixat deplin metoda, aşà că azi n'avem o Psihologie, ci Psihologii. Apoi multe doctrine filozofice îşi au isvorul direct în psihologie: etică, estetică, etc.

In acelaş sens a răspuns şi Fr. Hillebrand. *Die Aussperung der Psychologen* (Zeitschr. der Psychologie) Bd. 67. Hef und 2, 1913). Cele două partide sunt: 1) «afară cu psihologia din filozofie;» 2) «afară cu filozofia din psihologie». Hillebr. observă că în ultima partidă sunt foarte puţini psihologi, poate numai Külpe (*Psyhologie und Medizin*-Zeitschr. für Pathopsgch. Bo. I). De fapt majoritatea psihologilor recunosc că o psihologie fără filozofie e o ştiinţă moartă.

Pentru noi lucrurile stau astfel. Psihofizica, prima încercare de psihol. experim., e o ştiinţă care aparţine aproape cu totul fizicei şi fiziologiei. In ceeace priveşte în genere «psihol. experimentală», dacă psihologul îşi ia în serios ştiinţa, trebue să recunoască cum că a stăpâni deplin, ca un fizician, chimist, etc., ştiinţa sa şi în acelaş timp a posedà o adevărată cultură filozofică e mai pre sus de forţele şi timpul de care poate dispune un singur individ. Dacă prima generaţie de psihol. experimentali încă aveau o cultură venerabilă filozofică, cei tineri nu sunt în marea majoritate decât abili mânuitori de aparate, îmbibaţi de recepte goale de laboratoriu şi orbi pentru vederi de totalitate, care e trăsătura fundamentală a filozofului. Putem întări noi înşine aceste afirmări, cu ceeace am văzut şi auzit în laborul de psih. exper. a lui C. Stumpf din Berlin. Pentru cei mai mulţi, filozofii sunt nişte simpli palavragii (Schevätzer).

Totuşi îmi pare că întreaga discuţie e o chestiune de ordin practic. Nici psihologii, nici «filosofii» nu vor să rămână fără catedre, nu vor să fie expulzaţi din învăţământul universitar, fiindcă la drept vorbind de înfiinţare de noi catedre speciale de psihol., nu poate fi vorba nici măcar la cele mai mari Universităţi, necum la cele mai mici. De aceea cele două tabere au ajuns să se învinuiască reciproc fără multă delicateţe, de «mijloace brutale» în obţinerea catedrelor (D. p. Simmel şi Hillebrand).

M. F.

2. RECENSII.

G. GALACTION. — *Bisericuţa din Răzoare.* Schiţele şi novelele cuprinse în cartea cu numele de mai sus, vor aflà în genere simpatia cetitorului, prin iociunea povestirii sub care se înfăţişează, fie că este vorba de o simplă călătorie făcută la neînsemnata bisericuţă uitată de vremi şi de oameni, fie că ni se prezintă conflicte de pasiuni, precum e cazul spre pildă în povestirea mai lungă purtând titlul: Dela noi, la Cladova.

Am folosit anume cuvântul povestire, de oarece aceasta ni se pare a fi însușirea de căpetenie a volumului de față, ceeace nu însemnează că este singura calitatea a sa. Firește. în desfășurarea întâmplărilor povestite va fi prilejul să ni se perindeze mereu locuri și oameni — și măestriea autorului trebuie numai decât să se arate și aicì altminteri, ori care ar fi darul povestirei, fără puterea de a caracterizà în imagini precise: când feluritele aspecte ale firii, când înfățișarea fizică și nuanțele sufletești ale oamenilor — povestirea, dacă ar izbutì să fie vioaie, va rămâne sarbădă. In zugrăvirea naturii și a lucrurilor autorul e cele mai de multe ori fericit: exemple s'ar puteà aduce destul de numeroase. Ne mărginim însă la câtevà numai:

«Pe deasupra codrilor și a munților de strajă lângă Olt, se desfăceà în lumină un plaiu înnalt, rotund și curmat la mijloc, ca o șea» (p. 30).

Alta: «Moara stă, sub învelișul ei cu streașina de un stânjin, ca un cap cu gânduri rele, sub o pălărie trasă peste ochi. «Moara lui Călifar» (p. 8).

Și încă una: «In fața Arșiței se ridicau încet, greoi de codri, ca niște ciobani în piei de oaie, munții de lângă mânăstire. Cevà mai sus scoteau în soare un umăr gol, un cot întors spre cer. Peste ei se ridicau alți munți în care poenele și pădurile își pierdeau deosibirea și arătau, deopotrivă, ușoare și vierzui. Iar deasupra amfiteatrului întreg, se pierdeà în albastrul cerului, ca o sârmă încrețită, profilul unor munți și mai înnalți». (p. 195).

Tot în vorbe puține dar expresive ne sunt înfățișați și oamenii: De pildă (în Moara lui Călifar), «Stoicea: ștejar în port, oțel în braț isteț cât vrei».

Ori moșneagul Călifar: barbă sivă, sprâncene de mușchiu uscat, nasul, cioc de cucuvae».

Sau următoarele rânduri: «Tăceam și unul și altul. Varsănufie: adânc, împetrit și tainc ca pădurea; eu, înfiorat și flexibil ca iarba: (Pelamon și Gratie)

Unde însă autorul începe a da greș, este atunci când are să ne arate sufletul omenesc sub stăpânirea unei pasiuni în o mai îndelungă curgere de vreme. Și nu atât în ce privește sentimentele înseși, cât mai cu seamă în felul de a le prezentà în vesmântul vorbirii. Spre pildă:

«Inimă ce-ți pierzi cărarea când ești pe cel mai neted drum și te crezi pe drumul cel mai neted, când ești gata să dai în râpă, încotro mă împinge răsrătirea ta? Spre stânga mă chiamă fericirea (deșartă, înșelătoare), dar cu puteri de spaimă, cu brațe de omăt, cu piept de trandafiri și de jeratec» (p. 178).

Nu cred c'o astfel de epresie ar puteà aveà darul să impresioneze

în mod estetic pe cititorul de bun gust. Cu atât mai mult, când se are în vedere că fragmentul citat ar vreà să reprezinte felul de a cugetà (sub imboldul pasiunii ce e drept) al unui preot, care erà povățuitorul întru toate, al satului întreg.

Defectuozitățile pomenite se întâlnesc mai ales în cele două povestiri mai lungi:

«Cloria Constantini» și «Dela noi, la Cladova», (precum și în schița: Trandafirii).

Poate că neîndemânarea aceasta rezultă din faptul că autorul nu va fi obișnuind a zăbovi îndestul, când are de tratat subiecte mai vaste, — spre a le găsi forma cea mai deplină. Cel puțin așà se pare dat fiind că scrierile sale mai scurte se prezintă cu mult mai bine — și în această privință.

Constatările arătate fac oarecum de prisos a se mai stărui în deosebi asupra însuși subiectului tratat în novela: *Gloria Constantini*. Această scriere așà cum ni se dă, este o imposibilitate ca operă de artă. Totuși să ne oprim o clipă asupra ei.

Închipuiți-vă, doi frați, vitregi după mamă, care întâmplător iubesc pe aceeaș femeie. Unul, mai în vârstă, cu stare, om așezat, o ia în căsătorie; celălalt, mai tânăr, indolent și după cât spune nuvelistul, având unele aptitudini poetice, e în preajma plecării la oaste. El este cel iubit chiar mai înnainte ca fratele lui să o fi cerut de nevastă.

Firesc erà ca un desnodământ, ori cari ar fi fost, să aibă loc acum. Astfel subiectul ar fi putut rămâne simpatic, esteticește vorbind.

Dar, prin căsătoria fratelui mai mare cu femeia iubită de amândoi, dacă subiectul nu devine imposibil pentru artă, nu știu ce talent extraordinar trebuià pentru ca desnodământul ce ni se prezintă să fie acceptabil.

Iată-l: femeia își înșeală bărbatul cu fratele ei, iar vinovatul ucide pe însuși fratele său.

Cu tot sfârșitul tragic al celor doi, cari după săvârșirea crimei, încercând să treacă Dunărea cu barca, sunt împușcați de grăniceri bulgari, un subiect tratat în acest chip, doar pentru cinematograf de ar merge, pentru literatură însă e cu neputință.

Pe lângă observarea aproape generală că s'ar cuveni o mai mare concentrare în desvoltarea subiectelor, e nemerit poate a se atrage luarea-aminte asupra unui fapt: amestecul de elemente nepotrivite în aceeaș povestire, cum se întâmplă în «Moara lui Călifar». E vorba de o moară căreia-i mersese numele că ar fi un locaș de ispită al Necuratului. Toți doritori de a se norocì iute și degrabă erau mânați către acel loc. Dar, odată duși, înnapoi nu se mai înturnau.

Un flăcău, stingher în satul lui, pornește și el într'acolo ca să-și încerce norocul. Intră în pădurea ce despărțea lacul, unde se află așe-

zată moara, de satul din care plecă el, şi, răsbit de oboseală, adoarme. Intr'un târziu se deşteaptă, merge înnainte ?şi în cele din urmă găseşte moara căutată.

Ajuns acolo, morarul, un unchieş, îl pune de-şi stropeşte faţa cu apă din lacul vrăjit de Nichipercea. Firește, puterea farmecului se arată: Stoicea cade într'un fel de toropeală şi, în visul pe care-l are, se vede într'o pădure furnicând de sălbăticiuni. Intâmplarea face ca el să scape dela moarte pe fiica boerului Rovin. E răsplătit şi luat la curtea boerească. Tecla, fata boerului, îndrăgostindu-se de Stoicea, în cele din urmă Rovin i-o dă de nevastă; iar Vodă îl boereşte.

Numai din simpla schiţare a părţei acesteia din povestire, se simte îndată că desfăşurarea lucrurilor aduce cu peripeţii din romanele de prin ziare. Căci ori cât ar fi de capricios visul, el tot din elemente ale realităţii se alcătueşte. Şi Stoicea, meşterul păzitor al vitelor satului, nu cetise nici măcar romane de soiul celor din foiletonul ziarelor. Poveşti, da!—va fi ştiut multe. Şi «Moara lui Călifar», mai ales de genul basmelor se apropie: e o nuvelă fantastică. De aceea ar fi câştigat de sigur, dacă erà prezentată într'o asemenea lumină.

Dar în această nuvelă chiar, ca şi în altele, i se va recunoaşte autorului încă o calitate: imaginaţie vie. Astfel că, atunci când subiectul e mai potivit cu însuşirile literare pe care scriitorul este cu totul stăpân, el isbuteşte să dea lucruri în adevăr bune. De aceea uşurinţa în povestit şi darul unei bogate închipuiri, au făcut ca nuvela: Copca-Rădvanului» să fie cea mai deplină, poate, din întreg volumul.

Date fiind calităţile literare asupra cărora ne-am oprit, cu atât mai neplăcute apar unele negligenţe de stil: în deosebi întrebuinţarea de neologisme ne la locul lor puse, precum şi folosirea unor cuvinte al căror înţeles, în cadrul unde sunt aşezate, isbesc în mod neplăcut atenţia. Căci, dacă pe afişe de cinematograf bunăoară se pot citi propoziţii ca cea următoare: «soţul înşelat sinucide pe prietenul casei»,— literaţii trebue neapărat să fie mai prudenţi în alegerea cuvintelor.

O mai severă autocritică i-ar aduce mult folos autorului.

Intrebarea este, dacă am trecut de vremea când scriitorii noştri aproape în genere, socotiam ca un semn de nerecunoaştere a talentului lor, orice observare critică, fie cât de temeinic susţinută şi în mod demn formulată.

De vom fi ajuns în această fericită fază a literaturii noastre, atunci de sigur şi autorul «Bisericuţii din Răzoare»— va veni înnaintea publicului cu lucrări tot mai depline; lucru care va fi spre cea mai mare mulţumire a iubitorilor de artă cât mai desăvârşită. I. E. V.

I. MANLIU, *Compoziţiuni şi disertaţiuni*, 2 vol., Buc. 1913.

Autorul mărturiseşte scopul acestui «curs *practic* şi teoretic de limba română» în următoarele cuvinte: «O pagină bine scrisă valorează mai

mult decât o sută cetite». «Căci, după cum citirea înlesneşte compoziţiunea, de asemenea şi compoziţiunea, la rândul său, înlesneşte înţelegerea cititului... iar şcolarii îşi vor formă o *disciplină* de judecată». Mai ales cuvintele din urmă sunt semnificative. Nicăeri nu se poate vedeà mai repede puterea sau lipsa de putere a unui elev, ca la compoziţie. Acolo se constată dacă tânărul a mai citit cevà în afară de lecţiile obişnuite, şi prin urmare, dacă şi-a desvoltat spontaneitatea; se dovedeşti apoi dacă a *înţeles* ceeace scrie. Abià când elevul pune mâna pe condeiu se vede gradul său de maturitate. Cât timp ascultă sau citeşte, poate aveà iluzia că cugetă şi ar puteà scrie întocmai ca şi autorul ce-i stă în faţă.

Cu drept cuvânt aşà dar, neobositul profesor de limba română, d-l I. Manliu, făcând suma experienţei sale didactice o prezintă corpului profesoral pentru o îndrumare practică a studiului limbei tocmai în laturea sa cea mai delicată: compoziţia.

Pe lângă partea pur didactică, ceeace dă o valoare deosebită lucrării d-lui I. Manliu, e înnalta sa preocupare educativă. Sentimentul religios şi naţional sunt puse în locul de cinste ce li se cuvine. Şi profesorii, şi tineretul îşi vor găsi în opera de faţă o călăuză binefăcătoare.

T. U.

P. BUJOR. *Reforma electorală şi agrară*, Iaşi, 1913.

D-l Bujor se arată sceptic faţă de făgăduelile atât liberale, cât şi conservatoare cu privire la ajutarea ţăranilor. «Soluţia *colegului unic* . . . nu e o soluţie fericită». Autorul observă că «nu e de loc serios» să faci osebire între ţăranii care ştiu şi cei ce nu ştiu a scrie şi citì, când e vorba de capacitatea lor politică. De aceea, cere votul universal, egal, direct şi secret pentru toţi *Românii*, iar Senatul să fie desfiinţat.

Credinţa d-lui P. Bujor e că colegiul unic e «praf în ochii mulţimei» (p. 26) şi că nu e nici o deosebire între liberali şi conservatori în momentul de faţă.

Pe de altă parte, «reforma agrară, sub orice formă s'ar face, n'ar aduce nici un folos real», dacă nu e precedată de cea electorală, fiindcă aplicarea ei va fi din nou falşificată, dacă ţăranii n'au puterea politico-electorală, care li se cuvine. In orice caz, soluţia cea mai nemerită ar fi crearea unei *burghezii* rurale, cum propune d-l N. Filipescu, desfiinţând apoi şi resturile servituţilor care robesc pe ţăran proprietarilor, lar până a ajunge la acest rezultat, d-l Bujor propune ca pământurile destinate ţăranilor să se arendeze la obştii sătesti, cum face Academia, dând loturi individuale. Broşura e inspirată de cele mai bune sentimente pentru pătura rurală.

E. K.

M. KOGĂLNICEANU. *Scrisori*, 1834—1849, publicate de P. V. Haneş, «Minerva», 1913.

«Convorbirile» s'au ocupat în anii din urmă de mai multe orì cu viaţa, operile şi personalitatea lui Kogălniceanu. Scrisorile publicate acum de

d-l Haneș, întregesc cunoștința despre acest însemnat bărbat al istoriei noastre politice și literare. Pe lângă cuprinsul extrem de interesant al corespondenții tânărului cu membrii familiei sale și alți bărbați cu vază ai epocei, e vrednic de relevat în deosebi această împrejurare: Kogălniceanu, între toți tinerii porniți în străinătate pentru studii, e cel mai puțin desrădăcinat. In tot timpul, el păstrează atingerea cu țara, luând informații ca un om matur despre toate faptele mai însemnate ale vieții sociale, literare și politice din acel timp. Editorul scrisorilor caută să lumineze și chestiunea dacă în personalitatea lui Kogălniceanu a fost precumpănitoare influența germană sau franceză. Alături de Bălcescu și Dinicu Golescu, scrisorile de față sunt cea mai educativă lectură pentru cei ce vor să priceapă spiritul acelor vremuri.

T. S

MIRONI COSTINI. — *Chronicon Terrae Moldavicae ab Aarone Principe* edidit *D-r Eugenius Barwiriski.* — 1 volum din publicațiile «Comisiei Istorice a României»; în-8, pp. XXVI—228, Bucarestiis, In aedibus Socec et Comp. MCMXII.

E vorba de «Letopisețul Țării Moldovei» în traducere latină contemporană făcută probabil de Miron Costin însuși. Originalul e un codice cu numărul 1393, în 4o mic, păstrat azi în muzeul principilor Czartoryski din Cracovia, originar din biblioteca lui Thaddaeus Czacki. E alcătuit din 129 de foi lipsind una sau mai multe foi dela început. Din forma literilor—editorul ne dă două reproduceri reușite—formă proprie caracterelor secolului XVII; rezultă să autorul și-a însușit arta scrisului în prima jumătate a acelui veac. E însă exclusă ipoteza ca traducătorul să fie polonez. In cazul acesta ar fi rectificat unele erori de detaliu privitoare la istoria polonilor. Din potrivă, exactitatea cu care sunt redate numele proprii poloneze, în contrast cu greșelile ce în această privință s'au strecurat prin transcriere în textele românești ale Letopisețului, dovedesc din partea autorului o perfectă cunoștință a limbii poloneze. Dar se știe că ea nu-i lipsea lui Miron Castin, care a și vesificat în această limbă. Mai găsim în textul latin câteva modificări ca: «*nostri* exercitus» în loc de: «oștile lui Mihai-Vodă»; « dux *nostrarum* moldavorum» în loc de «acea oaste» din textele românești. modificări pe care numai un român și le poate permite. D-l Barwiriski sprjinindu-se pe aceste argumente, conclude că nimeni altul dintre români nu poate fi autorul traducerii latinești decât însuși autorul originalului românesc.

Scopul urmărit de traducerea latinească, D-l Barwiriski îl găsește formulat de Miron Costin în prefața opusculului polonez: «Cronica Moldovei și a Munteniei» cu următoarele cuvinte: «ca cel puțin în țara aceasta (Polonia) să nu piară amintirea despre poporul nostru».

In asemenea împrejurări, publicarea manuscrisului Cracovean nu

prezintă numai interesul unei curiozităţi istorice oarecare şi nu e numai o pioasă relicvie pentru conaţionalii marelui Cronicar, ci face posibilă citirea importantului monument istoric, care e letopiseţul, cercurilor culte streine. Această afirmare este şi ea a editorului, d-l Eugeniu Barwiriski, bibliotecar la Universitatea din Lemberg şi membru în comisia istorică a academiei de ştiinţe din Cracovia. Să nădăjduim că pronosticul acesta se va realiză.

Publicarea însăşi, realizată într'o formă impecabilă face onoare atât comisiunei istorice a României cât şi progresului artei grafice româneşti.

De sigur că latiniştii noştri se vor grăbi a dedică interesante monografii acestui monument, unic în felul său.

H. F.

VIRGIL ŞOTROPA ŞI DR. NIC. DRĂGAN.— *Istoria şcoalelor năsăudene*, scrisă cu prilejul jubileului de 50 de ani de existenţă (1863—1913) a liceului fundaţional din Năsăud.

Cam la o lună după întoarcerea oştirei române din Bulgaria, pe timpul când duşmanii noştrii fură sguduiţi din visurile lor de trufie, în unul dintre cele mai depărtate colţuri ale Ardealului, se serbă cu o pompă nu bătătoare la ochi, dar destul de vibrătoare, semicentenarul înfiinţării liceului din Năsăud.

In legătură cu acest moment solemn, doi dintre cei mai eminenţi profesori ai liceului, au dat la iveală un important şi amănunţit istoric al tuturor şcoalelor din districtul grăniţăresc năsăudean. Cartea voluminoasă, conţinând 414 pagini 8°, se mărgineşte a relată datele istorice de care se leagă crearea acestor instituţii culturale, tot mersul instrucţiei până în prezent, activitatea şi biografia întregului corp profesoral, dându-i-se neapărat liceului partea cea mai importantă.

Scrisă într'un stil ştiinţific, se mărgineşte a indică numerele ordinelor Ministerului de culte unguresc, sute de ordine, fără a face undeva vre-un comentar.

După ce dă o statistică a tuturor bărbaţilor cari au terminat acest liceu, recoltă a unei munci şi suferinţe titanice, atât din partea profesorilor, cari la început serveau aproape gratuit, cât şi a elevilor—toţi copii de plugari lipsiţi de mijloace — cartea d-lor Şotropa şi Drăgan mai prezintă şi un sumar al colecţiunilor laboratoriilor secţiunilor ştiinţifice şi literare, cari au progresat într'un mod uimitor, făcând calea instrucţiei mai uşoară.

Neputând rezumă istoricul acestor şcoale, la acest loc, ne mărginim a constată numai munca uriaşă ce s'a depus în părţile acelea întru conservarea şi cultivarea elementului românesc, idealismul cald şi mare al «Cătanelor negre» cari au pus temelia atâtor şcoale cu bani, pentru cari mulţi din ei au îngrăşat cu trupurile pământul Austririei, Germaniei, Italiei, ba chiar şi al Franţei.

Şi când rprezentanţii comunelor cari formau acest district — (regimentul II de graniţă) seîntruneau în şedinţele lor din Năsăud, sub preşedinţia comandantului de regiment, puneau temelia unui far al conştiinţii româneşti cu preţul sângelui lor vărsat, pentru tronul habsburgic.

Spre a se întrevedea atmosfera în care se ţineau aceste şedinţe, voi da şi aici patru rânduri citate în cartea D-lor Şotropa şi Drăgan, rânduri ce formau o inscripţie în sala lor de întrunire:

«Consilia hic Pallas, Themis
Hic oracula dictat;
Dat frumenta Ceres, Mars
Pater arma dat».

I. A. — G.

3. REVISTE

NATURA. *Anul IX. No. 3 Decemvrie 1913.* In numărul de faţă găsim o conferinţă asupra dragostei de ştiinţă, ţinută de d-l Prof. G. Ţiteica la societatea «Prietenii ştiinţii». d-l Ţiţeica povesteşte foarte atrăgător despre câţiva oameni de ştiinţă şi arată că progresele acesteia se întemeiază pe interesul şi dragostea de a şti al cercetătorilor. Pe urmele lor vin apoi cei care stabilesc legile şi rezultatele în ştiinţă.

Intr'o biografie scurtă a lui Alfred Russel Walace, d-l Dr. D. Grădinescu are prilej să pună în relief cinstea acelui mare om de ştiinţă.

D-l Dan Rădulescu scrie un articol de popularizare asupra principiilor chimice, însoţindu-l de numeroase digresiuni literare.

In o lecţie asupra betonului armat, d-l Inginer I. Ionescu face un scurt istoric al acestui material de clădire la noi în ţară, dela 1886 până astăzi.

I. B.

NOUA REVISTĂ ROMÂNĂ, din 5 Ianuarie 1914, «priveşte din perspectivă de pasăre câmpul întreg al literelor noastre» — şi-l compară cu «o uriaşă baltă neagră».

La aceasta între altele s'ar puteà întâmpinà: anul e măsura de timp după care să se decreteze «dezastrul» unei literaturi? — Dar se vede că vorbele pe zi ce trece îşi tocesc înţelesul — aşà că le poţi întrebuinţà cum s'o nimerì.

Ori, poate, oamenii, cari «privesc din perspectivă de pasăre» se identifică cu acest soi de vieţuitoare şi în ce priveşte posibilitatea de apreciere? —

Un alt articol are menirea să arate cetitorilor revistei cu câtă obiectivitate s'au tratat acolo chestiunile politice — şi constată că toate câte s'au întâmplat au fost prevăzute... de colaboratorii revistei. . . .

Se zice că guvernul Greciei va trimite o comisiune specială să cerceteze dacă oracolul dela Delphi şi-a strămutat reşedinţa la «Noua Revistă Română». . . . .

I. E. V.

VIAŢA ROMÂNEASCĂ. (No. 11—12). Din 253 de pagini (afară de reclame), cincizeci şi una cu literă deasă, sunt jertfite lui *Florică Ceteraşul* (novelă) un fel de Şir'te mărgărite, despre care însuşi autorul (n'o fi d-l Dragoslav?) se îndoeşte că ar fi fost de publicat.

După alte treizeci de pagini, d-l *Ibrăileanu*, cu mai mult curaj, semnează o destul de conştiincioasă frunzăreală a lui Vlahuţă, dar ale cărei concluzii sunt aşteptate încă.

La partea poetică semnalăm un «Sonet *artezian*», de *M. Codreanu*, care începe:

«In parcul meu sentimental...»

şi o altă poezelă de *Rodo* (?!) «*Pierrot* în negru», în care ni se cântă: un decor *impecabil*, un parc (iarăşi parc) care este *repertor*, un *Eden*, o *ţinută de rigoare*, ...«un *mecanismu-afon*, a nervilor mei *frânţi*...» şi d'alde astea, probabil pentru ca poporanista revistă să arate că a început să capete colaboratori şi din lumea mare.

D-l Sadoveanu, ostenit de biografia Neamului Şoimăreştilor, îşi împrumută şi d-sa faima numelui unei bizare povestiri din... . mobilizare.

Aşà în cât, cu tot acest formidabil calabalâc literar de sute de pagini, pe care aceste numere *lipite* (fenomenul nu e rar la *V. R.*) ale publicaţiei ieşene îl oferă cititorilor săi, credem că nu o năpăstuim dacă îi întoarcem propria-i apreciere cu care a onorat ultimul număr al Conv. lit.:

«Nici o novelă, nici o schiţă, nici un fragment de roman,... nici chiar o poezie... în aceste numere ale codănacei revis'e».

D.

L'ART ET LES ARTISTES. — Oct. 1913. Număr special destinat artei orientale. — Studiul, scris de marchizul de Tressau, conţine exemple şi note asupra lor, din pictura orientală desvoltată în ultimele veacuri în centrele ei mari: China, Japonia şi orientul musulman.

In locurile şi neamurile acestea aşà de despărţite în spaţiu şi de vre-

muri, enormul orient ş'a creat o artă unică şi în toată culegerea de modèle pe care o strânge marchizul de Tresau din arta japoneză, chineză or turcească stă o legătură strânsă, o unitate neaşteptată chiar.—Studiul, care îşi ia de ţel o expunere elementară, nu are deloc nota unei revelaţiuni. Arta orientului nu e necunoscută.

Spiritul cercetător al culturii moderne, care încunjură dela o vreme artele rustice ce se sting cu aureola cuvenită originalităţii—îşi mână azi nesaţiul de noutate şi originalitate până în unghiurile cele mai depărtate ale lumii, şi nu fără mulţumiri vii şi roade bogate.—Arta orientală, decorativă prin excelenţă, e cunoscută şi studiată nu ca un lucru ciudat ci ca o artă deplină şi închipuirile senine din desenurile japoneze mai ales, sunt preţuite şi imitate.—Revelarea lor venea ca un cuvânt limpede de reculegere în mijlocul unei greşite obişnuinţi care cobora pictura la o abilă imitare a naturii. — Desenurile acelea din ţări aşà de îndepărtate, atente asupra stilului şi formelor caracteristice, veneau cu lumina lor neaşteptată.

Neîndoios felul acela de a vedea şi desena lucrurile are pentru ochii noştri o parte care ne împedecă de a le vedea ca pe lucruri ale noastre. Cu atât mai ciudat este faptul că pictura noastră de azi a tras din studiul lor pasionat o învăţătură şi a primit o înrâurire care dacă nu înseamnă o schimbare de drum este totuşi începutul unor curente noui în artă.

A surprins, şi a înrăurit mai ales firile slabe, chipul minunat în care desenatorii îndepărtatului orient îmbină lucrurile cele mai greu de apropiat: viaţa şi mişcarea trupurilor cu fineţea stilului; reprezentarea limpede a spaţiului cu simplicitatea liniilor.

Dacă unele expresii ale acestei arte orientale ar rămâne neînţelese simţurilor noastre, e un adevăr netăgăduit că ea a găsit forma cea mai nobilă a chipurilor de animale, a formei plantelor, a imaginei lucrurilor.

Intre desenurile reproduse în revistă sunt interesante câteva cu deosebire. O adunare de cocoşi, în care mozaicul mărunt al penelor, curbele cozilor mândru arcuite; creste tari şi ciocuri se amestecă într'o vie mişcare.—Desenul e făcut de Jakuchu, veacul al XVIII-lea.

Din Hokusai vestitul (1760—1849) o caricatură sănătoasă de animale. Din Shiba Kokan o vedere simplă de port, de care se apropie tot mai mult pictura modernă.

Pentru orientarea generală articolul cuprins în acest număr al revistei este bine venit.

Inrăurirea artei japoneze pe continentul nostru constitue o problemă de psihologie a artei asupra căreia vom reveni.

No. de Dec. 1913.

După un obiceiu, care a devenit aproape o regulă, revistele de artă dau azi într'o parte a cuprinsului lor, alături de modele cele mai noui, reproduceri și studii din arta veche.

Ce a îndemnat la început către această înclinare? Ce a făcut apoi din ea o datorie? Este și tendința vremei noastre de a cerceta totul; de a desveli frumusețea or unde ar sta ascunsă—dar este și grijea de a privi trecutul ca pe un învățător și a pune arta lui înainte ca pe un model.

Potrivit acestui obicei revista dă la început un articol asupra Certozei-Pavici semnat de d-l Gabriel Monrey.

Sunt impresii adunate din noianul de uimiri în care te afunzi care te acoper, când pătrunzi în curțile și sub bolțile vestitei Certoze Și nu un articol și nu o carte se poate scrie despre frumusețile adunate acolo ca'ntr'un tezaur.

Certoza e unică.

Autorul însuși după o scurtă istorie a monumentului și o încercare de studiu asupra a doui artiști care au lucrat aci: Amadeo și Borgognone, se întreabă el singur: «Câte lucruri sunt încă de spus străbătând toate acestea». Și recunoscând oare cum goliciunea cr cărei încercări de studiu... »Așà de dulce mi-ar fi fost de a te conduce sub arcurile curților mânăstirești cu finele lor coloane, de a admira împreună minunatele lor podoabe în teracota care le încununâ, de a mă așeza împreună cu tine într'un colț de unde să contemplăm trupul roz al bisericei, ridicându-se d'asupra învelitorilor de țigle asemenea unei flori strălucitoare în lumină. A evoca toate amintirile istorice ce retrăesc în jurul acestui monument de credință și artă».

Sunt apoi desenuri de *Paul Renouard*. Ușoare și gentile. Artistul se antrenează desenând tot ce vine la rând sub condeiu, mulțumindu-se de a fi exact, de a nu fi uitat nuanțele.

Articolul ce le însoțește este scris de d-l Georges Lecomte.

A. M. Z.

CRONICA ARTISTICĂ

ARTA ROMÂNEASCĂ LA EXPOZIȚIA DIN MÜNCHEN

Succesul obținut de arta românească în streinătate este, cu siguranță, evenimentul artistic cel mai însemnat al anului expirat. Să sperăm că efectele binefăcătoare se vor resimți și în viitor, izbânda obținută servind de îmbold general spre o desfășurare artistică tot mai intensă.

Punerea în evidență a artei românești dincolo de hotarele țării se impunea de mult, ca stimulentul cel mai puternic printre artiștii noștri. Numai în cadrul larg și altfel obiectiv decât acel al expozițiilor din țară, se putea asigurà o apreciere mai imparțială a valoarei artiștilor noștri.

Convins de aceste avantagii reale, Ministrul Cultelor, C. Arion, încă din 1911, a asigurat participarea oficială a României la a XI Expoziție internațională de artă, ce a avut loc în Palatul de cristal din Münchenu dela 1 Iunie până la sfârșitul lui Octomvrie 1913.

Artiștii noștri participând pentru primaoară în mod colectiv și oficial la un asemenea concurs internațional, au fost din vreme invitați să se pregătească într'acest scop. Neîncrederea, însă, ce din nefericire inspiră încă hotărîrile oficiale, prea des revocate, a avut de urmare fatală că și de astă dată, deși anunțați cu doi ani înainte, nici unul din artiști nu s'a încumetat să conceapă vreo lucrare mai de seamă în vederea acestei expoziții. Cu rușine trebue să constatăm, că neîncrederea artiștilor în protecția oficială s'a dovedit și de astă dată întemeiată. Căci deși, încă din 1911, Ministerul Cultelor hotărîse în mod definitiv participarea noastră, dând atât în țară cât și în München delegațiile necesare, consfințite și prin publicații în organele oficiale ale Ministerului, totuși, în ultimul moment, în ajunul ex-

pedierii operilor, toate măsurile luate au fost contramandate. Voiu trece sub tăcere intervenţiile oculte şi pătimaşe cari au putut decide pe urmaşul d-lui Arion să desconsidere toate hotărîrile luate anterior, după ce însuşi le aprobase.

Desinteresarea subită şi nemotivată a Ministerului Cultelor ne crease o situaţie din cele mai penibile, silindu-ne să renunţăm, în ultimul moment, la rezultatul pozitiv ce reuşisem să obţinem. Neţinând angajamentul luat, ne expuneam nu numai la blamul streinătăţii, dar şi la pierderea oricărei încrederi în viitor. D-l Prim-Ministru T. Maiorescu, apreciind nevoia de a se da urmarea cuvenită angajamentelor contractate de Statul român în streinătate, a binevoit să ia asupra departamentului său realizarea expoziţiei, reînoindu-mi, cu o lună înainte de deschidere, însărcinarea de delegat al României în acest scop. Am ţinut să semnalez aci aceste peripeţii neaşteptate, cu speranţa că ele nu se vor mai puteà repetà altă dată.

România prezintându-se oficial la Expoziţia internaţională din capitala Bavariei, erà datoare să fie cât mai demn înfăţişată, pentru a-şi asigurà locul cuvenit în rândul naţiilor civilizate. Succesul depindeà în bună parte şi de locul de expoziţie, ce ni se acordà. De aceea am stăruit să ni se schimbe sala nepotrivită ca lumină şi cu totul lăturalnică ce la început ni se destinase, cedându-ni-se sala 63 aşezată în linia mediană a palatului Deşi mai mică ca cea propusă, sală obţinută în urmă erà însă bine luminată şi în directă vecinătate cu Olanda, Rusia, Suedia şi Ungaria. Pe lângă aceasta ni s'a mai acordat un panou în sala Internaţională (68), iar o parte din sculpturi au fost expuse în sala centrală anume rezervată plasticei.

Operile artiştilor noştri destinate Expoziţiei din München, conform hotărîrei publicate încă din 1912, urmau să fie prealabil expuse în Bucureşti. Desinteresarea Ministerului Cultelor, mai sus arătată, a împiedicat realizarea acestei măsuri.

Alegerea operilor propuse s'a făcut cu cea mai mare îngrijire, avându-se în vedere nu numărul lor ci numai valoarea artistică. Pentru a ne asigurà o participare cât mai largă, în afară de repetatele anunţuri din ziare, s'au trimis adrese speciale preşedinţilor diferitelor grupuri de artişti din ţară. Cei mai mulţi însă n'au răspuns la apel şi nici unul nu s'a preparat pentru expoziţie. Cu acest prilej s'a

mai putut constată din nou, cât de slab sunt reprezintați artiștii noștri în colecțiile Statului. Iar dacă amatori particulari, și în special d-l V. G. Morțun, nu ar fi binevoit să ne împrumute opere din colecțiile lor, secțiunea românească ar fi fost greu alcătuită.

Printr'o specială permisiune a profesorului von Petersen, primul președinte al Expoziției, ni s'a acordat favoarea de a expune și din operile maestrului N. Grigorescu (1), deși conform regulamentului nu se primesc decât lucrările artiștilor în viață. Intr'o secțiune românească însă, ce pentru prima oară se înfățișă streinătății, locul de onoare al maestrului era absolut indicat. O mare parte a operilor sale au fost expuse în Casa românească dela Roma, cu prilejul expoziției din 1911, și deaceia nu s'au dus la München decât trei din pânzele lui **Grigorescu:** *Ovreiul cu caftan* și *Vasul cu trandafiri*, ambele din Pinacoteca din București și *Intoarcerea dela fân* din colecția M. S. Reginei. Splendidul cap de evreu precum și celelalte două admirabile pânze din cea mai bună epocă a pictorului, au caracterizat îndeajuns opera artistului, stârnind admirația unanimă.

Maestrul **G. Mirea**, directorul Școalei de Arte frumoase a participat cu admirabilul *Portret al lui C. Stăncescu* (din Pinacotecă) și un alt portret al *Mitropolitului Ghcorghian.*

Dintre membrii Societății „Tinerimea artistică" au expus: **Ștefan Popescu:** *Peisaj de munte, Inainte de furtună* și *Ulmii*; **I. Steriadi:** *Hamalii din Brăila* (posesia Ministerului lucrărilor publice) și *Vedere din portul Brăila* (po-

(1) Valoarea maestrului Grigorescu a fost consacrată, acum în urmă, și prin darea de seamă ce face în al său „Grand Dictionnaire des peintres... criticul de artă E. Bénézit. După dânsul „genialul artist prin opera sa magistrală clasează pictura românească în rândul celor mai ilustre școli". Analizând opera pictorului, îl compară cu contimporanii săi Millet, Corot și Rousseau; iar în privința tipurilor de evrei ale lui Grigorescu, criticul francez pretinde chiar că „nimeni afară de Rembrandt n'a redat cu atâta putere caracterul rasei semite". Părerile emise sunt cu atât mai măgulitoare, de oarece criticul francez nu a cunoscut opera lui Grigorescu decât prin câteva din capodoperile maestrului din colecția d-lui Simu și pe cari d-sa le-a transportat într'acest scop la Paris. Mulțumind d-lui Simu pentru fapta sa patriotică, ne bucurăm văzând că un strein declară că Grigorescu al nostru „are drept la admirația universală".

sesia d-lui Dr. Gheorghiu); **Ştefan Luchian:** *Autoportretul artistului* şi *Flori* (ambele din galeria d-lui V. G. Morţun); **A. Verona:** *Toamna* şi *Hora* (ambele din Pinacotecă); **Alex. Simonidy:** *Portret* (posesia d-lui Take Ionescu); **Ip. Strâmbu:** *Lectură* şi *Fete cosând;* **A. Satmary:** *Interior de biserică;* D-ra **Rodica Maniu:** *Seceris* (din galeria d-lui V. G. Morţun); **N. Vermont:** *Restignirea;* **K. Loghi:** *A fost odată.* Din partea „Societăţii artiştilor" nu a răspuns la apelul făcut decât preşedintele ei **Costin Petrescu**, care a expus *Protretul Mitropolitului Pimen.*

Individual au participat: **Oscar Obedeanu** cu *Sfatul sătesc* (Pinacoteca din Iaşi) şi D-ra **Ottilia Michael** cu *Portretele MM. LL. Regelui şi Reginei,* două gingaşe pasteluri.

Sculptura a fost reprezintată prin: **O. Spaethe:** *Bustul M. S. Reginei,* în marmoră; **Fr. Storck:** *Bustul A. S. R. Principesei Maria,* marmoră, (dela Ministerul lucrărilor publice); **D. Paciurea:** *Sfinx,* gips, (col. Statului); **I. Iordănescu:** *Mumă cu copil,* marmoră, (din colecţia d-lui V. G. Morţun); **C. Brâncuş:** *Cap de expresie,* bronz, (din colecţia d-lui V. G. Morţun) şi **Severin:** *Cap de băiat,* bronz, (din colecţia d-lui V. G. Morţun).

In mijlocul sălii se află expusă minunata *„Carte a Cântărilor"* a A. S. R. Principesei României, al cărei talent subtil, îndeobşte admirat în ţară, a fost recunoscut şi în streinătate.

Succesul secţiunii noastre se poate judecă în genere şi după numărul recompenselor obţinute, care, faţă mai ales cu puţinele opere expuse, este destul de măgulitor. Din cauza numărului redus de expozanţi români, subsemnatul, ca membru al juriului internaţional pentru acordarea recompenselor, nu dispuneam decât de un singur vot, pe când alte State ne majorau cu câte trei şi patru voturi.

Totuşi acordarea a patru medălii poate satisface pe artiştii noştri, considerându-se că au mai fost declaraţi „hors-concours" maestrul Grigorescu şi A. S. R. Principesa Maria.

Prin majoritatea voturilor juriului, s'a acordat medalia de aur cl. I directorului G. Mirea, şi medalia de aur cl. II pictorilor I. Steriadi, Şt. Lukian şi A. Verona, ale căror lucrări au fost foarte apreciate.

Portretul lui Stăncescu de Mirea se distinge prin calităţile serioase ale facturei sigure şi ale expresiunii pline de vieaţă ce caracterizâ lucrările maestrului cu care ne putem făli.

Hamalii (1) lui Steriadi i-au asigurat succesul prin superioarele calităţi de technică şi de compoziţie, cari dau dovada sigură a acestui tânăr dar viguros talent, dela care suntem în drept să aşteptăm opere de mare valoare.

Foarte micul autoportret al lui Şt. Lukian, atât de natural, de o factură aşà de simplă dar personală a produs o impresie adâncă şi foarte simpatică asupra tuturor membrilor din juriu.

Toamna lui Verona, atât de admirată la noi, a plăcut şi în streinătate prin poezia particulară pe care o degajează.

In secţia sculpturii, juriul decernase o medalie bustului de O. Spaethe; din cauză însă că numărul recompenselor acordate trecuse cu mult peste cifra fixată, această distincţie nu a putut fi menţinută.

Mult apreciate au fost de asemeni tablourile lui Ştefan Popescu care, posedând o distincţie dela o expoziţie anterioară, nu a mai fost medaliat acum. Drept dovadă a deosebitei aprecieri a talentului său, guvernul bavarez a reţinut pentru Pinacoteca cea nouă, unde va fi expusă, pânza intitulată „Inainte de furtună". Pe aceasta un critic de artă italian o declarase nu mai puţin de „meraviglioso". Este prima izbândă de acest fel cu care arta românească se poate mândri, fără însă să fie şi primul succes al artistului nostru. Căci cu câtevà luni înainte, Ştefan Popescu a fost în special distins de guvernul francez, care i-a cumpărat pentru Muzeul Luxembourg „Friza decorativă", atât de admirată în Salonul Societăţii Naţionale din Paris.

Indoitul succes al puternicului talent al compatriotului nostru se resfrânge asupra artei româneşti în genere. Să ne bucurăm că am reuşit să figurăm în mod oficial în marile galerii din centre artistice atât de recunoscute ca Paris şi Muenchen, dar să ne arătăm demni şi în viitor de o asemenea cinste.

Buna înfăţişare şi impresiunea armonică a Secţiunii româneşti a fost în genere remarcată de presa streină. Dintre numeroasele menţiuni făcute, reproducem acì numai părerea cunoscutului critic de artă William Ritter, din Nr. de Iulie al Revistei „L'art et les artistes":

„Une petite section roumaine s'honore de trois Grigoresco première manière, de quelques bons Popesco et Steriadi, et d'un fastueux album où la Princesse Marie s'est

(1) Reproduşi şi în catalogul oficial al Expoziţiei.

Sala Românească la Expoziția internațională din Müenchen.

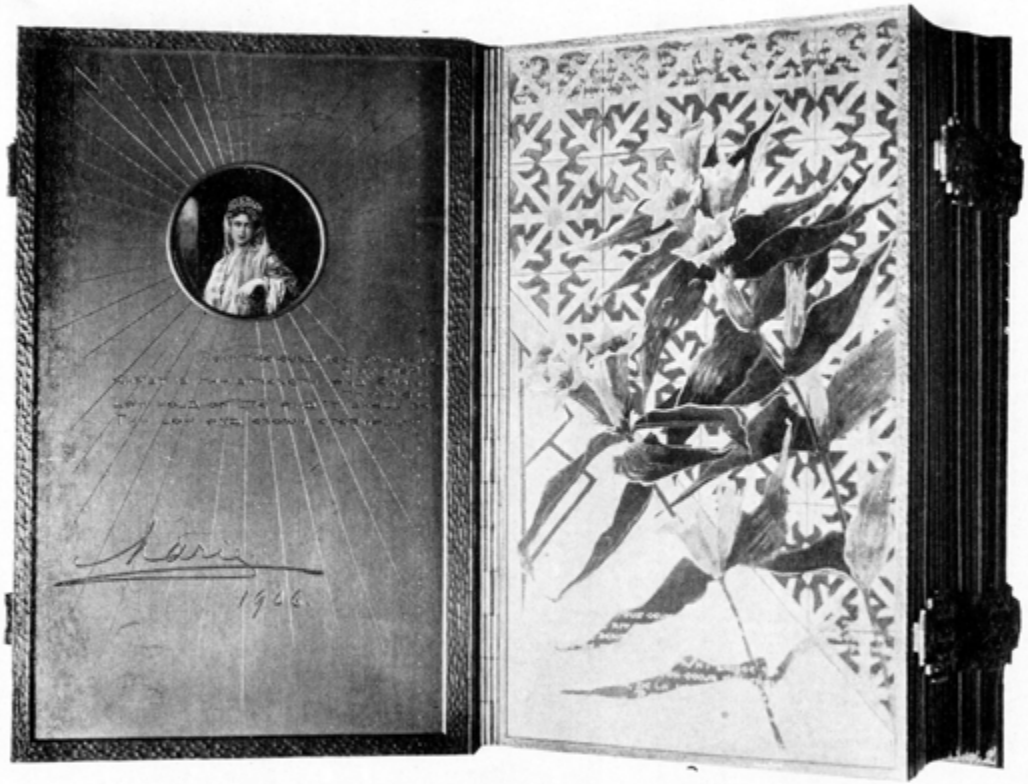

Cartea Cântărilor a .A S. R. Principesei României.

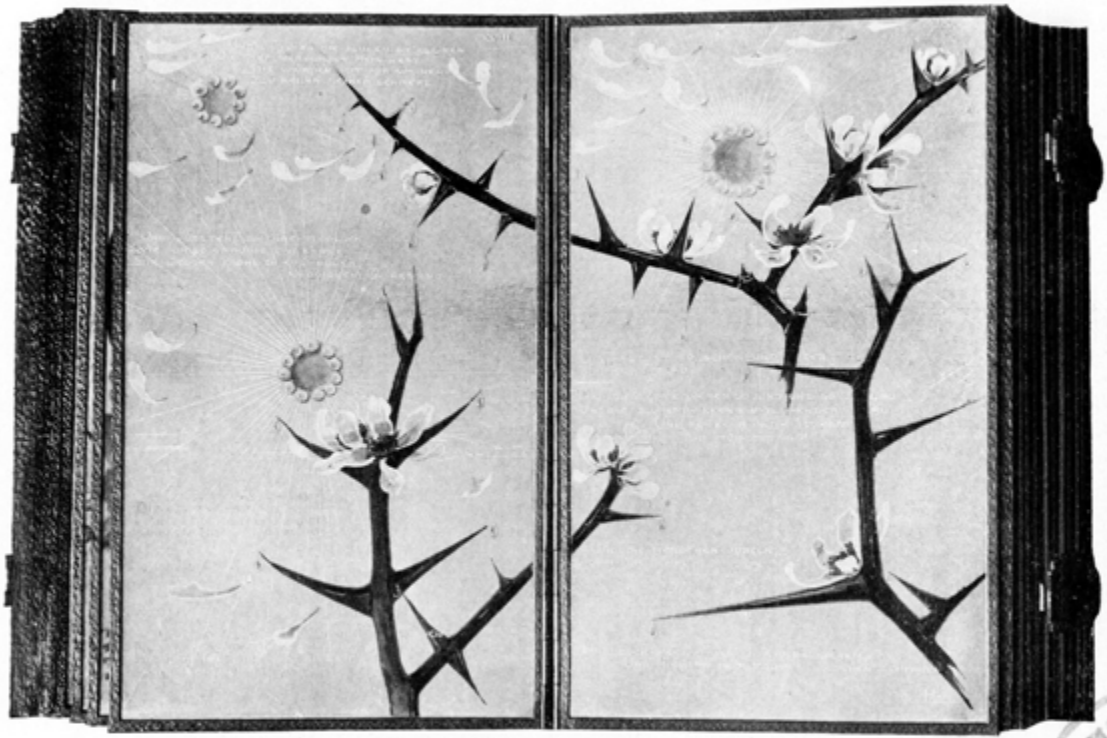

Cartea Cântărilor a A. S. R. Principesei României.

livrèe, avec son sens coloriste accoutumé, aux fantaisies désormais caractéristiques de son goût néo-byzantin mondanisé et à sa passion pour les fleurs rares. Cette royale élève volontaire jadis du socialiste Walter Crane est arrivée, avec l'aisance et la grâce qui caractérisent ses moindres gestes, à créer et à développer une personalité complexe, mais avérée. Il faut bien se dire que le prèsent album, travail des trois années de minces loisirs princiers, est à l'images des appartements, des toilettes et de tous les objets de la composition de Son Altesse".

Prin participarea atât de reuşită la expoziţia internaţională din Muenchen, arta românească şi-a asigurat un loc demn în concertul naţiunilor culturale ale Europei. Căci desvoltarea artistică este dovada cea mai evidentă a gradului înaintat de civilizaţie a unui popor.

AL. TZIGARA-SAMURCAŞ.

DESPRE PICTURĂ

CARICATURISTUL ISER, PICTORUL PALADY

(Două expoziții în Dec. 1913).

Un spin sângeră mânile celui ce'şi ia dulcea datorie de a culege florile artei crescute sub cerul românesc.

Cele mai multe dintre ele n'au răsărit din seva creatoare a rasei noastre ci sunt răsad din suflete şi pământuri străine.

Pictori şi sculptori — ca şi mulţi dintre poeţii limbei româneşti — nu sunt ei înşişi decât culegători în grădini străine. In sufletul acestora sinceritatea doarme şi ei arta o fac cu modele străine dinainte. Strălucirea pe care o dau astfel vieţii artistice româneşti e o părere. De cât braţe pline de flori ce spun de ceruri îndepărtate, e mai de preţ floarea sălbatecă şi mică din răzoarele câmpului în care răsări întâia oară, ca un ghiocel al primăverii, pictura cu freamăte de doină a lui Grigorescu.

Dar în bizara grădină vremelnicii culegători adună necontenit, cu inima uşoară, răsadul străin şi repede veşted. Dela o vreme încoa meşteri ai culorilor şi ai limbei încunjură cu grija şi speranţele lor o floare palidă şi nouă: arta decadenţii apusene.

Sub ascuţişul caricaturii ca şi în desenuri îndemânatece, prin jurnale, pe coperte de cărţi ca şi în expoziţia închisă de câtevă zile—d-l Iser aduce şi el frânturi din arta cea nouă.

Necumpănită, ciudată, decadenţa artelor plastice, ca şi a literaturii, e fatală şi fără chip de împotrivire acolo unde a înflorit o tinereţe vie şi a rodit o bărbăţie fecundă.

O rânduială, ascunsă şi stăpână a vieţii, coboară în urma zilelor mari de lumină, amurguri de triste rătăciri. Atunci, când firea adevărată a lucrurilor şi a vieţii se ascunde, arta îşi îndreaptă stăruinţa ei bolnavă asupra mişcărilor şi formelor sale proprii. Plecată spre o nemăsurată dorinţă de originalitate, arta decadenţei îşi adună toate slabele ei năzuinţi într'un nume nou, într'o ciudăţenie şi calcă, cu vorbe de stearpă mândrie, eternele ei datini.

Stingerea aceasta precum şi dureroasa împotrivire în faţa ei este firească aiurea, dar frământarea ei turbure e adusă în limba şi în arta noastră prin vina greaa imitării. — Aşà s'au ivit poeţi ai decadenţii într'o literatură abia desprinsă din tulpina poeziei populare şi pictori decadenţi într'o artă cari abia văzu tinereţea.

Desenator preţios şi stăruitor, Iser a ridicat caricatura dela glumă la ironie. Ocolind veselia latină pentru a ajunge la bătaia de joc germană, cu meşteşugul său a creat şi risipit prin gazete imaginea caricată a multora din figurile vieţii noastre publice, păstrând pentru expoziţii partea mai serioasă a studiilor sale. Pasteluri, desenuri şi acuarele.

Şcoala în care acest desenator 'şi-a făcut educaţia artistică nu vrea să vadă lumea în lumina plină a zilei, sănătoasă şi inconştientă, ci o pândeşte la colţuri de uliţi, seara, sub lumina piezişă de felinare, când formele se arată în pete, conturele se frâng, umerii obrajilor se sapă sub ochii măriţi, — pentru ca să o arate apoi lipsită de poezia fragilă ce o încunjură, săracă de frumuseţe.

Poate caută esenţa intimă a lucrurilor, dar nu izbuteşte să afle decât scheletul lor, şi să le arate sub o apăsătoare umbră de tristeţe.

D-l Iser are în deajuns educaţie pentru a respinge dulcegăriile şi locurile comune, dar se supune cu sinceritate clanului celor ce se mărturisesc sătui de nobleţea formelor naturii.

Cu asemenea înclinări e uşor a isbuti în caricatură. In

cei mai mulţi dintre oameni nu e greu a găsi schimele ei, după cum e mai greu să vezi partea lor de frumuseţe.

Inclinarea aceasta nesănătoasă de a surprinde prin ciudăţenii se vede mai bine în felul cum desenează: destărmat, uscat, cu adusături şi scăpări de pensulă, acoperind în ele, cu o stângăcie prefăcută, formele pe care e stăpân—cum unii versificatori îmbracă nimicuri în cuvinte fără înţeles. Dar natura, prinsă în asemenea imagini turburi, se iveşte uneori, prin desenurile acestea colţuroase, în plinătatea ei de virgină.— Şi câte-odată, când el uită manierismul împrumutat, chipurile acestui răbdător artist al desenului se aşează din plin, tihnite, coprinse în conture sănătoase, aducând aminte pastelurile lui Lukian.

Printre nenumărate figuri caricate sunt desenuri cari dintr'o fiinţă comună crează un tip uman puternic în atitudine simplă, gravă, pătrunzătoare.—In aceste rare desenuri caracterul e prins cu vioiciune şi formele stăpânite aproape cu încleştare.

Dar luminişurile acestea sunt rare în lumea de ciudăţenii a unui artist care caută formele şi mişcările monstruoase, desvelindu-le cu o tristă mulţumire.

Ochiul suferă cu greu chinuirea aceasta a formelor şi aproape îţi întorci faţa, cum mintea se fereşte instinctiv şi dai în lături încălceala de cuvinte bizare numită poezie nouă.

Dacă măcar pornirea spre ciudăţenii s'ar fi născut pe căile misterioase ale propriului lor suflet te-ai pleca, ar trebui să o faci, ascultând-o şi încercând a o înţelege cu simpatia pe care o datorăm sincerităţii — E de o potrivă de fermecător a privi formele în care natura îmbracă viaţa ca şi a urmă gândul altuia, or cât ar fi de rău şi puţin nobil, când el a isvorît dintr'o simţire.

Dar sufletul decadenţilor noştri nu e decât oglinda în apa căreia s'a răsfrânt imaginea rece o viaţă trăită de alţii.

* * *

In sala în care sunt înşiruite pânzele şi desenurile d-lui Palady te îndrepţi ca spre un adăpost de umbră primitoare, de sub care vezi firea din juru-ţi simplă şi pură.—Ceea ce spune pictorul acesta despre ea, în chip nobil şi puţin grav, cu lungi tăceri între cuvinte,—despre cele mari şi misterioase or despre cele mici,—e deopotrivă adevăr şi poezie. Adevărul îl arată fără chinul grijei de a nu spune ce a fost spus încă de atâtea ori; poezia sa întinde o dulce taină peste toate.

Şi despre multe, aproape fără alegere, d-l Palady are ceva de spus. Despre un soare ce coboară spre orizont aruncând o dâră de foc potolit peste ape; despre o ruje de floare; despre o stâncă coprinsă în braţe de ape ce se frământă; grădini singuratece; înserarea peste un sat sărac; sălcii ce-şi apleacă pletele peste lacuri, or un chip de cetitor atent—dar mai cu osebire multe despre corpul gol de femee.— Vădita sa modestie în faţa naturii, o însoţeşte discreţiunea pentru privitor.

Frumuseţea de care vorbeşte d-l Palady nu e aceia care străluceşte când stă în soare şi moare fără razele lui. Fiinţele sale nu sunt aprinse după viaţă dar nici spaima de periciunea ei nu o cunosc ci sunt mândre de a fi înalte şi drepte. Unele figuri de femee au plinătatea lui M. Angelo şi ardoarea ascunsă a lui Da Vinci.

Felul său de a înţelege şi de a lucrà se vede comparând picturile cu desenurile sale.

Pe colori nu pune mai mult preţ decât se cuvine. Ai crede că se teme de strălucirea lor, că i-ar sta piedică în aflarea formelor, dacă nu ar fi la mijloc decât o dulce discreţie de poet.—Nici ochii portretelor sale nu au lucirea vieţii; se tem să pară că trăesc mai mult decât îi este ertat unui chip zugrăvit. Şi e meşter în culori mai mult decât s'ar părea la prima vedere. Apele sale sunt adânci, arbori au, frunzişul plin de umbră şi unele corpuri le înfăşură în draperii cu plinătate de câmpie.

Dar dacă în pictura sa se simte teama or trândava oboseală, în desenurile sale de portrete şi corpuri goale are din potrivă multă vioiciune.—Desenurile sunt pline de putere cum picturile au un văl de înserare. O proză scută unele; poezie senină, caldă şi vagă celelalte.

Când desenează d-l Palady e mai încrezător, preţuind atitudinile simple şi chiar când modelul nu e divin, artistul îl înalţă către formele ideale pe care sufletul său le visează.

Artistul acesta ştie să spue despre fiecare lucru de care se apropie ceva atrăgător; dar în întreaga sa expoziţie e o risipă de impresii pe cari o preocupare mai înaltă, unică, nu le adună.

E adevărat, tot ce natura ţese în misterioasa ei urzeală are o parte de frumuseţe dar micimea făpturii umane a silit şi pe cei mai dăruiţi artişti să pue un hotar năzuinţei lor.

Dacă d-l Palady s'ar plecà mai mult asupra puţinora, opera sa ar creşte în intesitate. Ne-ar da fără îndoială nu numai semnul unor dulci preferinţe de poet ci o personalitate deplină.

Din picturile sale am culege atunci mai mult decât note fugare.

AL. M. ZAGORITZ.

CRONICA ŞCOLARĂ

CONGRESUL INVĂŢĂTORILOR

La sfârşitul lui Dechemvrie, s'a ţinut în Bucureşti congresul învăţătorilor. Acest congres a fost o îmbucurătoare manifestare culturală. Relevăm numai două fapte.

In anii din urmă, mulţi şi-au îndreptat ochii asupra învăţătorilor din interes politic. S'au ţinut adunări de partid, în care s'a exprimat desideratul ca învăţătorul şi preotul să fie, dacă se poate, peste tot în comitetul local al partidului respectiv. Erà firesc că în urma sprijinului dat de învăţători şi de preoţi mişcării economice din sate, cei ce vor să aibă influenţă asupra sătenilor să caute a-şi face din acei factori de cultură, organe de propagandă politică. Apucătura aceasta e însă foarte primejdioasă. Ar fi o adevărată catastrofă, dacă molima politicei de partid ar ajunge să cuprindă şi pe cei ce au în răspunderea lor îndrumarea culturală a satelor.

De aceea, am văzut cu o reală mulţumire, cum majoritatea corpului didactic rural a hotărît ca cei ce reprezintă învăţătorimea să steà departe de luptele politicei de partid. Cu această lozincă s'a şi ales un nou comitet, iar declaraţiile d-lor învăţători Mihalache, Lupu şi alţii sunt o chezăşie că politica va fi ţinută departe de organizarea profesională a corpului didactic rural.

La 1903, răposatul Haret, speriat de amestecul politicii în învăţământ, propuneà în raportul adresat suveranului un *cod*

de represiune. Noi am adus atunci întâmpinarea că o astfel de măsură nu poate da roade. „Până la cod, care s'ar adresà numai elementelor slabe ale corpului didactic, o reacțiune mai sigură, credem că poate începe prin *emulația* elementelor de valoare. Deschizând cariere școlare pentru triumful celor vrednici, se va vedeà dela sine că spre carierele pur politice nu se abat decât fructele seci ale învățământului..... Vor fi tare mirați urmașii noștri, când vor aflà că spiritul de demnitate profesională al profesorilor a fost atât de obtus, în cât de pe urma influenței electorale, directoratul sau inspectoratele și revizoratele au putut fi încredințate *oricui* dintre cei ce se aflau în grația cluburilor politice". De aceia, ceream atunci stabilitatea ierarhiei învățământului întemeiată pe „credit didactic, nu politic" (1).

Congresul învățătorilor, în care a biruit acum idea cea dreaptă a emancipării corpului didactic de sub influențele politice, e o dovadă că „emulația elementelor de valoare" a fost mai eficace decât orice cod de represiune penală.

*

O altă manifestare îmbucurătoare a fost dorința obștească a învățătorilor de a-și complectà cultura lor pedagogică. De câte ori un corp social cere singur sarcini mai mari, aceasta e o dovadă că puterile sale sunt în spor, iar conștiința i se ascute.

In ce ne privește, socotim că apropierea de cursurile pedagogice dela universitate va da învățătorilor o pregătire superioară celei de azi. Pe calea aceasta s'ar putea dobândì apoi și o sferă mai largă pentru alegerea unor adevărați inspectori școlari. Căci evlavia cu care privesc spre pedagogie normaliștii va fi binefăcătoare și pentru alte școli, în care ei ar puteà intrà ca priveghetori ai învățământului.

Pe lângă aceasta, e bine ca inspectorul să fie totdeauna de un nivel cultural superior celor pe care îi inspectează.

(1) S. M. *Către noua generație*, p. 74, 76.

Cum îi va îndrumà, dacă el însuşi nu cunoaşte drumul! Un învăţător care, pe lângă intuiţia vieţii rurale, ar avea deci şi o largă cultură pedagogică, dobândită la universitate, ar fi un adevărat sprijin al colegilor săi, când ar ajunge la treapta de inspector.

O foarte bună impresie a făcut apoi şi dezideratul învăţătorilor mobilizaţi de a ajunge în anume condiţii ofiţeri de rezervă. Un suflet nou s'a deşteptat în rândurile învăţătorilor, în loc de a fi internaţionali, ca în alte ţări unde o propagandă primejdioasă i-au scos din cadrul vieţii poporului lor, învăţătorii noştri dinpotrivă se lipesc de neamul lor şi cer să fie în rândul întâi în ziua când massele vor fi chemate să împlinească menirea statului românesc.

Faptele acestea ne fac să credem că congresul din 1913 poate să devină începutul unei ere de reală înflorire pentru învăţământul rural.

S. MEHEDINŢI.

CRONICA ECONOMICĂ

EONOMIA NAȚIONALA ȘI EVREII.

Dăm sub acest titlu câtevà observări asupra unei lucrări de valoare: *Românii* și *Evreii* de D-l G. Bogdan-Duică.

Autorul cu o desăvârșită competență și cu lux de probe arată că Ovreii sunt marea primejdie care amenință românismul. In primul rând d-l B. D. constată existența unei psihologii mozaice netolerantă și plină de dispreț pentru cei care nu sunt Ovrei (pag. 12). Din relațiunile date asupra numărului Ovreilor putem vedeà într'adevăr că în jurul nostru este o mare de Ovrei, anume peste 7 milioane din toți cei $11^1/_2$ milioane de Ovrei din lumea întreagă. D-l B. D. se teme cu drept cuvânt de o eventuală imigrație a puhoiului ovreesc atunci când noi am pune condiții ușoare de împământenire. Pericolul iudaizărei devine mai concret, dată fiind tendința Ovreilor de a se concentrà și mai mult în Europa sudestică sub forma de popor neasimilabil (pag. 22). In fața acestei primejdii statul românesc privește nepăsător la isbucnirile provocătoare ale presei ovreești din regat și are dreptate să ceară d-l B. D. să fie înfrânată acea presă (pag. 33). Metodic urmează apoi studiul relațiunilor dintre Ovrei și celelalte popoare din țările învecinate țărei noastre, cu citate din lucrările Ovreilor și cu statistici oficiale și ovreești la îndemână. Rând pe rând ni se înfățișează situația Ovreilor din Polonia, Rusia, Galiția, Ungaria, Ardeal și Bucovina și totdeodată primejduirea popoarelor din aceste țări din pricina acțiunei ruinătoare a Ovreimei.

In Polonia reacțiunea poporului stânjenește desvoltarea Ovreimei, așà că marele număr de Ovrei săraci (peste un milion și jumătate) emigrează acum spre Sud către țara noastră (pag. 42).

In Rusia politica antisemită a statului îi mână pe Ovrei către periferia imperului, în special către Vest şi Sudvest, adică tot către ţara noastră, iar marea majoritate din această Ovreime este foarte săracă şi foarte incultă.

In ce priveşte Galiţia şi Bucovina acestea sunt socotite de către scriitorii Ovrei ca locuri de aşezări în massă ale Ovreilor, sunt teritorii compacte ale limbei evreeşti (pag. 64).

In Austria cultura Ovreilor este cu totul înnapoiată, Ovreimea de acolo este foarte imorală şi înclinată către crime şi delicte (pag. 74 şi 76). Ovreimea din Austria este primejdioasă şi din pricina predilecţiei şi tendinţei precise ce are de a cotropì moşiile mari (pag. 78, 90 şi 91). *Aici o parenteză: d-l B. D. ar fi putut constată după statistica impozitului funciar rural din Ministerul de finanţe, că Ovreimea bogată din ţara noastră are aceeaşi tendinţă de cotropire a moşiilor mari şi că sunt mulţi Ovrei stăpâni pe moşii.*

Felul cum Ovreii pun mâna pe pământ în Galiţia (pag. 86), *ne pune pe gânduri când ştim cât de încărcată în datorii este marea noastră proprietate şi trebue să recunoaştem ca o mare binefacere când Vodă Cuza a împroprietărit pe ţărani, dar nu le-a dat dreptul să-şi poată vinde pământul. Ar fi trebuit să comunice d-l B. D. starea marei proprietăţi dela noi, de oarece marii proprietari numai la creditul rural în 1912 datorau 419 milioane lei, că aceşti datornici de abia au putut plătì 20 milioane lei, adică abia 67,68% din ratele datorite, că hipotecile private acum trebue să fi trecut de 100 milioane, dacă în 1909 d-l Costinescu le socotea de 86 milioane lei, iar datoriile dela creditul rural au crescut dela 344 milioane lei din 1909 la 419 milioane în 1912. Dacă Ovreii ar puteà cumpăra în voe pământ rural, atunci curând de tot ar trece marea proprietate în mâna Ovreilor, mai ales după un an de secetă, dacă nici după anul de belşug 1912 n'au putut plătì marii proprietari ratele la credit!*

In Ungaria Ovreimea a cotropit moşiile mari luându-le din mâna nobilor încărcaţi de datorii, de oarece legile îngăduesc acolo Ovreilor să cumpere pământ rural.

Ovreii din Ungaria ajunşi proprietari, exercită asupra ţăranilor un despotism lipsit de orice scrupule (pag. 110), *iată la ce se poate aşteptà ţărănimea noastră atunci când Ovreii vor fi împământeniţi în massă!* Isvorul Ovreilor

din Ungaria este Galiția și ei merg spre Ardeal și țara noastră, după ce au sărăcit și au prăpădit pe Românii din Maramureș prin alcoolism, prin cămătă și prin teroare (pag. 122, 131).

Ardealul rezistă Ovreimei din pricina antisemitismului practic al Românilor de acolo (pag. 125). Cu toate drepturile acordate Ovreimei în Ungaria se constată că Ovreii sunt neasimilabili (pag. 128). In fața acțiunei ruinătoare a Ovreimei și a tendinței Ovreilor ca să conducă destinele Ungariei, a început să se desvolte acolo acum antisemitismul politic și economic (pag. 133). Felul cum Ovreiul, la adăpostul legilor, jefuește pe țăranul maramureșan de casă și pământ, este cu desăvârșire sălbatec (pag. 137), și *ar fi jefuiți la fel țărani noștrii, dacă Ovreii ar fi împământeniți.*

Legile nici nu mai pot pedepsi crimele Ovreilor stăpâni pe Maramureș (pag. 139)!

In cuvinte mișcătoare d-l B. D. arată pierderea Bucovinei încăpută pe mâna Ovreimei prin mituirea autorităților, prin crășmărit, prin cămătă îngrozitoare cu dobânzi declarate de 52% — 185% și prin îngăduirea administrației civile. In Bucovina țăranul român a ajuns robul Ovreiului și arendaș al pământului ce-l stăpânește țăranul odinioară. Meseriile și negoțul din Bucovina sunt în mâini ovrești, iar toată Ovreimea Bucovinei se ține din munca robitului țăran român (pag. 171)!

In Bucovina ca și în Ungaria Ovreimea are o clasă dirigentă puternică prin care vrea să conducă pe celelalte popoare (pag. 172).

D-l B. D. arată cu probe suficiente inferioritatea rasei și culturei ovrești, arată „stupiditatea religioasă" a ovreimei și cum Ovreii din România stau sub influența galițianismului. Din probe aduse de d-l B. D. ne convingem pe deplin cât ne urăsc Ovreii, care trăesc pe spatele țărei noastre (pag. 208), și suntem datori să ne apărăm atunci când Ovreii ne socotesc țara noastră ca pe o țară pur ovreiască. După d-l B. D. iudaizarea este primejdioasă când este etnică și culturală, întru cât menține în mijlocul poporului român un element vrășmaș și neasimilabil.

Din punct de vedere economic Ovreii se socotesc singuri ca o „coloană vertebrală a industriei românești" (pag. 218), dar pentru aceasta încă o paranteză.

D-l B. D. ar fi putut relevă complet art. 5, al legei

din 1912 asupra organizărei meseriilor, care a socotit şi pe Ovrei în procentul de 75% personal românesc *trebuitor în orice întreprindere industrială! Faptul vorbeşte dela sine.*

Cu mare îngrijire citim cifrele care arată iudaizarea oraşelor Moldovei şi cu ruşine trebue să aflăm că administraţia coruptă a ţărei noastre a permis la peste 50.000 de Ovrei să se aşeze la sate împotriva legilor ţărei (pag. 220).

Acum o altă parenteză: D-l B. D. ar fi putut să consulte statisticele Ministerului de Culte şi să vadă, că în anul 1909 s'au găsit învăţători români, care să lase în şcoalele primare pe toţi copii de Ovrei aflători la sate, pe când dintre copiii ţăranilor români rămâneau 340 mii de copii pe dinafară din lipsa de locuri!

Oraşele ţărei se iudaizează din ce în ce mai mult, fie prin spor de naştere, fie prin imigrare.

Ovreii au în mână comerţul ţării, iar unele meserii sunt arătate chiar de către Ovrei că aparţin numai lor (pag. 224). Iudaizarea Moldovei s'a făcut cu ajutorul coadei de topor care a fost boerimea leneşă şi cheltuitoare (pag. 229), şi sunt datori urmaşii acelei boerimi să spele păcatul părinţilor (pag. 231). Boerimea de astăzi trebue să se unească cu ţara, pentru ca să ne apărăm de Ovrei.

Cu cifre arată d-l B. D. ruina adusă de ovrei ţărilor în care locuesc şi cum popoarele băştinaşe sunt gonite de Ovrei şi silite să-şi caute drum în lume.

In faţa primejdiei care ameninţă neamul românesc trebue să luăm bine seama să nu se modifice articolul 7 din Constituţie; şi trebue să luptăm ca toate legile să fie în conformitate cu acest articol din legea fundamentală a ţărei noastre.

DR. D. I. BUJOR.

CRONICA MILITARĂ

NECESITATEA UNUI PROGRAM DE CONSTRUCȚII NAVALE.

A trecut un an de când guvernul român comunicase diplomației europene că, în cazul în care guvernul bulgar nu voește să cedeze o parte din cadrilater, va da ordin armatei să ocupe militărește teritorul reclamat dela Bulgaria.

Guvernul a uzat de o procedură pe care o întrebuințează toate națiunile bine organisate militărește. Gestul a fost îndrăsneț din cauză că, dacă această declarație se punea în acel timp în fapt, (28. Dec. 1912), bulgarii ar fi putut să tae armatei române linia de retragere prin executarea de debarcări pe coastele Dobrogei, de oarece noi nu avem nici un mijloc de a-i împiedică.

Cu această ocazie numai, guvernanții s'au gândit și la Marină și în acele împrejurări s'a acceptat ce s'a oferit: construirea a patru contratorpiloare.

S'a trimbițat atât de mult împrejurul acestor construcții în cât opinia publică crede și e convinsă chiar că acum suntem înarmați pe marea Neagră *până în dinți*, pe când în realitate aceste patru contratorpiloare nu constituesc decât un auxiliar slab al unei flote ce încă nu e nici în proect.

Mai mult: am acceptat construcția acestor bastimente pe termen lung, adică în trei ani, și așteptăm în liniște să treacă acești trei ani fără a ne face o pregătire pentru înjghebarea unităților de luptă. Aceasta însemnează că noi nu avem un program naval și că și acum ca și în 1886 suntem dispuși a face aceleași greșeli, a usa de aceaș incurie, a lăsà necomplet apărați cei 350 kimetri de coastă maritimă.

S'a admis construcția contratorpiloarelor pe termen lung în care timp un șantier puteà, cu ușurință, să construiască două Dreadnought-uri de câte 24.000 tone. De sigur că nu noi putem impune unui șantier timpul construcției și de multe ori suntem bucuroși că am găsit și aceasta, pe când alte șantiere în perioada de încordare în care ne găseam ne au refuzat co s'ru ția, după îndemnul guvernelor respective. Și dacă e astfel, și dacă pe lângă că nu putem aveà, când voim, bastimentele necesare, trebue să mai plătim de două ori mai mult costul acestor bastimente; în cât guvernul nostru trebue să nu steà în așteptare și să utilizeze acest timp scump pentru completarea unităților ce ne lipsesc.

Așteptăm oare ca acele patru contratorpiloare să fie gata pentru a luà în urmă măsură pentru formarea echipajului; așteptăm oare ca aceste puține bastimente să fie terminate pentru ca apoi să se procedeze la armarea lor cu tunuri, torpile, etc.?

După cât se știe comanda armamentului e în stare de proect și el nu va puteà fi gata înainte de lansarea celor dintâiu două contratorpiloare.

Acest sistem e surprinzător, mai ales acum când se vorbește de noi neînțelegeri balcanice.

Asemenea atitudine dovedește că noi nu avem trasat un program de construcții și că punem un temei prea mare pe un simplu început de armare.

Nu pretindem că acest program să fie adus la cunoștința tuturor, din contră pretindem ca toate să se facă cu cea mai mare discreție pentru a nu deșteptà pe cei interesați și a-i pune în curent cu sistemul nostru de apărare, după cum am văzut că se face în unele ziare.

Dar încă odată, începutul acestor construcțiuni și pausa ce se face de a se începe altele, care ar constituì sâmburele unui sistem de apărare, ne dă dreptul să deducem că n'avem un program, n'avem o directivă în sistemul nostru de apărare pe Mare.

Dacă pentru patru contratorpiloare ni s'a cerut aproape patru ani de construcție, de sigur pentru trei vase de luptă ni se va cere șease ani, și cine poate da garanție de liniște în Balcanii, ce sunt încă în fierbere?

Dacă în adevăr Marina ar fi avut un program bine stabilit, odată cu comanda celor patru contratorpiloare, s'ar fi luat măsuri pentru studierea și chiar comandarea uni-

tăţilor de luptă, a auxiliarelor acestor unităţi (sub-marine) a construcţiei ca bază de operaţie a unui port sau cel puţin studierea lui, a apărării acestui port şi multe altele ce sunt de domeniul unui program naval.

Nu s'a făcut nimic şi pare că factorii răspunzători sunt mulţumiţi că fiecare ofiţer de marină are o schiţă de organizare, un program naval şi un plan de apărare.

In adevăr toate aceste năzuinţe de apărare cer bani; ba unul dintre oamenii politici a exclamat odată, că noi nu putem să cheltuim atâţi bani câţi se cer pentru formarea unei flote de război.

Acestuia ca şi celor ce se vor gândi la anume subterfugii vom răspunde că banul public întâiu trebue să se cheltuiască pentru apărarea ţării şi apoi din ce a rămas să se împartă pentru celelalte nevoi ale ei.

Mai amintim soarta Turciei, care nu s'a îngrijit de o flotă, şi e pe cale de a perde domeniul mării, dacă nu va face sforţări uriaşe pentru armare.

Bulgaria încă nu terminase întâiul războiu şi a tratat construcţia a două chiurasate în Italia.

Grecia caută să câştige egemonia în archipelag, iar Turcia, prin subscripţii publice, la care *Sultanul* a contribuit cu $^1/_2$ milion, sau prin credite extraordinare, au în construcţie 3 dreadnought-uri şi caută prin toate mijloacele a le avea cât mai curând şi chiar a cumpărat unul gata spre a fi preparată de luptă pentru orice eventualitate.

Albania, stat embrionar, totuşi tratează construcţia unui crucişetor spre a împiedică debarcările revoluţionarilor pe coastele ei.

Ce face oare România? Invidiază ea soarta Serbiei?

ARMAMENTUL CONTRATORPILOARELOR.

S'a scris prin ziare despre comanda artileriei contratorpiloarelor la o anume uzină europeană, cu multă influenţă în lumea financiară, însă care n'ar prezentă destule garanţii, nu numai asupra fabricării dar şi a sistemului artileriei ce oferise.

Artileria contratorpiloarelor deşi nu de un calibru mare, trebue să fie cu tragere repede şi să bată la distanţă mare şi cu perfectă precizie—compensând întru câtva prin aceşti factori, inferioritatea lor ca vase fără protecţie.

Numele de tun cu tragere repede se păreà la început că este mai mult o speculaţie de uzină, şi aşà erà cu tunurile vechi, care n'aveau altceva mai bun decât sistemul de închidere. Astăzi lucrurile stau cu totul altfel căci pe lângă sistemul de organizare a piesei, sistemul de ochire e atât de perfecţionat iar tunul se găseşte aşà de bine echilibrat pe afetul său în cât ochitorul în luptă poate ţine mereu linia de ochire asupra obiectivului căci tunul după tragere revine în poziţia primitivă sau aproape în această poziţie.

Alarma s'a dat poate chiar din sânul corpului ofiţeresc judecând după oarecare date, nu ştiu însă dacă în adevăr ministerul aveà intenţia de a comandà artileria fără a face invitaţii la toate uzinele cunoscute din Europa.

Ceea ce se confirmă e că acuma în urmă s'au cerut oferte şi ţinem ca artileria ce se va comandà să fie ultimul rezultat al perfecţiei acestei arme atât din punctul de vedere al rezistenţei piesei, cât şi din punct de vedere balistic şi al organizării aparatelor auxiliare.

Contribuabilul, care dă banul, are dreptul să ceară socoteală, dacă arma cumpărată posedă toate calităţile cerute de progresul ştiinţei, şi apoi dacă cumpărarea s'a făcut în conformitate cu legea.

Trebue să se ţină socoteală că anumite calibre din această artilerie pot fi întrebuinţate şi pe vase mai mari ce desigur urmează a se comandà şi deci trebue bine chibzuit dela început sistemul, calibrul, lungimea tunului, greutatea proectilului, etc., pentru a nu fi nevoită Marina să schimbe modelele pentru fiecare fel de vas, ceeace contribue foarte mult la îngreuiarea aprovizionărilor şi instrucţia tunarilor prin diversitatea de muniţiuni.

Vom urmări cu atenţie această chestiune care interesează cu deosibire pe toţi cetăţenii.

* * *

BIBLIOGRAFIE

Grecianu D. Ştefan, *Genealogiile documentate ale familiilor boereşti,* Buc. Cooperativa, 1 vol. 424 pag.

Ioachimovici Emil, *O pagină din istoria politică a României,* Buc. Profesionala, 1 vol. 130 pag.

Nicodem, Scriban, Savin, *Mica Biblie,* Buc. Gutemberg, 1 vol. 390 pag.

Ion Al-George, *Aquile,* poezii. Câmpina, G. I. Gologan.

N. Iorga, *Acţiunea militară a României,* Văleni de Munte, 1 vol. 250 pag.

M. I. Chiriţescu, *Răsaduri, nuvele,* Buc. Minerva.

I. Nădejde, *Dicţionar latin-român,* Iaşi, Goldner, 1 vol. 700 pag.

Căpitan Gh. Stănciulescu, *Chestiuni de educaţie şi învăţământ militar,* Buc. Profesionala, 1 vol. 170 pag.

N. Porsena, *La judecata Zeilor,* nuvele, George Ionescu, 1 vol. 264 pag.

I. Minulescu, *De vorbă cu mine însumi,* poezii, Buc. Baer.

N. I. Ionescu, *Alt plagiat al d-lui G. Murnu,* Buc. Flacăra.

P. Dulfu, *Gruia lui Novac (epopee),* Ed. C. Sfetea.

G. Galaction, *Bisericuţa din Răzoare,* Ed. Vieaţa Românească.

CONVORBIRI LITERARE

No. 3, BUCUREŞTI, MARTIE 1914. Anul XLVIII

ROMANIA "OCEANU" LUGOJ

DIN COPILĂRIE

ADUCERI AMINTE ŞI IMPRESIUNI

(Urmare)

VI.

Am început să învăţ carte cu D. Gheorghiu, un tânăr modest şi blând pe care l'am găsit peste un lung şir de ani, la întoarcerea mea în ţară, funcţionând ca profesor la şcoala normală de fete din Iaşi. Mai târziu, când eşise la pensie, el veneà câteodată, invitat de mine, la întrunirile societăţii „Junimea", având plăcere să asiste la lecturi şi discuţii literare. Alfabetul erà în copilăria mea firește cel cirilic şi, cu toate că literele nu mai aveau denumirea slavă : *az, buche, vede, glagore* etc, totuşi se învăţau în ordinea cea veche şi erau mult mai numeroase decât ale alfabetului latin. Mi se pare că mai departe decât la învăţarea literelor şi silabelor n'a ajuns instrucţia ce am primit dela D. Gheorghiu.

Al doilea dascăl al meu a fost un German din Bucovina, numit Schüller, un om mic de stat, ghebos, cu picioarele strâmbe şi aşà de slabe că nu puteà umblà decât prin odăi şi chiar acolo sprijinindu-se pe un baston gros. In oraş el eşeà totdeauna într'o brişcuţă cu un cal, proprietatea lui. Schüler fu aşăzat în două odăi din curtea noastră unde ne duceam la lecţii. Cu acest dascăl am început să învăţ limbile germană şi franceză precum şi gramatica română. Limba română o cunoştea bine, de vreme ce, înainte de a se mutà în Moldova, trăise mult timp printre conaţionalii noştri Bucovineni.

Pe lângă frate-mio Leon şi mine, părinţii mei dăduse voie să vie la lecţiile lui Schüller şi trei copii străini ceva mai în vârstă decât noi : *Leopold Duhamel*, fiul unui francez şi unei Engleze, comercianţi din Iaşi ; *Franz Müller*, fiul unei văduve germane care urmă negoţul de haine gata al răposatului ei soţ şi *Christache Calcântraur*, fratele actriţei Marghioliţa Sterian de care am vorbit într'un capitol anterior. Nu ştiu ce va fi devenit mai pe urmă Duhamel, dar pe ceilalţi doi i-am regăsit mulţi ani mai târziu ca funcţionari ai poliţiei Statului Român : pe Christache ca comisar la Dorohoi, iar pe Franz, frate-mio Leon, fiind prefect la Iaşi, îl înaintă, din subcomisar cum îl găsise, în postul de comisar de poliţie.

Aceşti trei conşcolari veneau nu numai la Iaşi să ia lecţii împreună cu noi dar ne întovărăşiră şi la moşia noastră Trifeştii-Vechi unde am petrecut cu Schüller şi cu dânşii un an întreg fără întrerupere. Intr'o iarnă, fie că erau la Iaşi epidemii, sau că părinţii mei au trebuit să se absenteze timp mai îndelungat, ne-am despărţit de dânşii, aşezându-ne cu conşcolarii noştri la ţară.

Am de această viaţă la moşie o aducere aminte foarte vie şi plăcută. Ţin minte ce efect mi-a făcut căderea treptată a frunzelor până la disgolirea deplină a copacilor ; întâia pătură subţire de zăpadă ce acoperì grădina şi câmpul ; păsările din curte : gâşti, raţe, găini, curcani, porumbei care veneau cu grămada cotcodăind, hăcăind şi gâgâind cu sgomot mare să ceară mâncare dela Mama Paraschiva, vătăjiţa, când aceasta întârzià să le arunce grăunţe ; întâiul viscol, care, vâjiind cu furie, făcù să se cutremure casa noastră până în temelii ; după vijelie zăpada cea mare ce se rădicase până la mijlocul ferestrelor, aşà încât argaţii au trebuit să lucreze câteva zile ca să ne croiască cărări de eşire afară din casă ; jocurile noastre cu omătul din care întrupam oameni uriaşi şi clădeam case cu uşi şi ferestre ; plimbările în sanie peste câmpiile fără drumuri în goana cailor şi sunetelor zurgalăilor ; capcanele în care prindeam stigleţi şi botgroşi şi apoi le treceam în colivii mai mari pe care le aninam în odăi . . . Par'că văd încă

puiul de lup prins de un pădurar şi adus la curte plocon de Crăciun. De îndată lupuşorul devenì favoritul copiilor. Care de care îl hrăneà, îl desmierdà, ba unii îl culcau chiar noaptea la picioarele lor în pat. Câinii din curte erau foarte nemulţumiţi de prezenţa lui *Lupilă*, cum îl botezasem; îl miroseau din toate părţile mârâind cu duşmănie şi abià puteau fi opriţi de-a se aruncà asupra lui. Dar convieţuirea cu *Lupilă* nu ţinù prea multă vreme. Peste o lună sau două, făcându-se mai mărişor, toate instinctele de rasă i se deşteptară. Păsările din curte începură una câte una a devenì victimele sale, aşà că într'o dimineaţă, auzind un foc de puşcă, am aflat că vătaful Dumitru, bărbatul Mamei Paraschiva, pusese sfârşit scurtei vieţi a acestui oaspe, ai cărui părinţi şi neamuri nu fusese obişnuiţi să trăiască în societatea oamenilor.

Schüller, deşì cam nervos când dormise rău noaptea, erà altfel om bun; el nu ne pedepseà cu prea mare asprime când nu ne învăţasem lecţia sau ne purtam rău. Dimineaţa asistà la toaleta noastră când feciorul veneà să ne fricţioneze trupul cu prostirea udă şi făceà chiar serviciul de doftor când vreunul din noi se îmbolnăveà. Pentru accese de friguri avea un leac minunat. In loc de dejun el ne puneà să înghiţim pe nemâncate o ciaşcă mare de cafea neagră, tare, fără zahăr, în care storsese o lămâe întreagă, apoi douăzeci şi patru de ore nu aveam voie să punem în gură nici măcar o fărămătură de pâne. Erau grozave şi doctoria şi tratamentul, dar aveau o eficacitate uimitoare: medicamentul lui Schüller tăià frigurile mai răpede decât cea mai puternică doză de chină. Imi vine a crede că ne îndreptam şi de frică să nu se repete cafeaua cea amară şi postirea.

Lui Schüller îi trebuià seara apă caldă şi de-a rândul fiecare din noi avea sarcina să se coboare în curte unde, în capătul atenanţelor cam depărtate, se găsià bucătăria şi să-i aducă deacolo un ibric cu apă clocotită. Deşì cam cu frică ne dam jos în întuneric şi ne făceam treaba. Când se auziau câinii lătrând eram mai mulţumiţi decât când domneà linişte în întunericul nopţii căci lătratul erà un semn că mai sunt fiinţe

vieţuitoare pe undevà, pe când tăcerea predispuneà imaginaţia la tot felul de gânduri şi închipuiri. Noi amândoi fraţii umblam prin întuneric, nu e vorbă, cam cu grijă, dar altfel aproape normal; Leopold îşi îndeplineà sarcinà cu toată flegma, probabil moştenită dela mama lui Engleză; Christache Calcântraur, cum eşeà pe uşă, începeà să fluere sau să cânte tare ca să-şi dea o aparenţă de curaj şi faţă de noi şi faţă de el însuşi, iar fricosul de Franz erà foarte nenorocit când îi veneà rândul. El tremurà din cap până în picioare şi alergà în goană până la bucătărie şi înapoi, tot părându-i-se că îl înhaţă cinevà pe la spate. Intr'o seară ne-a a dat o dovadă vie cât de mare este puterea imaginaţiei. Ca întotdeauna el plecase cu ibricul gol în mână, dar după câteva minute reintră pe uşă clănţănind din dinţi şi cu părul sburlit, strigând: „Herr Lehrer (aşa-i ziceam lui Schüller), o sută de câni joacă lătrând pe cuptor şi vor să stingă focul . . . n'am putut să mă apropiiu . . ." Schüller ne zise liniştit: „Ia mergeţi toţi împreună şi vedeţi ce este?" Am plecat cam cu teamă, ţinându-ne tare de mână, când, ajunşi la bucătărie, ce să vedem? Focul pâlpâià liniştit în vatră, iar pe cuptor cânele *Grosu*, principalul păzitor al curţii, dormeà încovoiat, având din când în când convulsii nervoase, probabil fiindcă aveà visări emoţionante; ibricul erà răsturnat lângă uşă. Acest spectacol liniştit, imaginaţia escitată a lui Franţ îl transformase în prăpădenia de care ne vorbise.

Pasiunea lui Schüller erà focul de artifiţie. Când nu se ocupà de noi, toată vremea amestecà şi pisà diverse ingrediente din care făceà rachete, tuburi şi alte obiecte. De cu iarnă el începù să pregătească un mare foc de artifiţie, pentru Paşti când părinţii mei anunţase că au să vie să ne vadă. Totodată el lucrà după cărţi nemţeşti la o broşură pe care o intitulase: *„Micul artifiţier"*. Erà foarte mândru de această operă a sa cu care ziceà că are să intre în rândul autorilor cunoscuţi. In general lui Schüller îi plăceà foarte mult să se laude pe sine, deşi nouă ne recomandà cea mai mare modestie. „Vedeţi brişca asta? ne ziceà el, vă pare cam vechie, dar nu

„este alta aşà de uşoară şi de solidă în tot Iaşul. Vedeţi calul „ist alb? E cam bătrân, nu e vorbă, dar straşnic cal! V'am „spus totdeauna că nu e frumos ca omul să vorbească de sine „însuşi şi de ale sale. E chiar urât când cinevà rosteşte „într'una: *eu, eu, eu* . . . Acest pronume personal ar trebuì „să-l ştergeţi din dicţionarul vostru. Luaţi pildă dela mine: „*Eu* nu vorbesc niciodată de mine însumi; *eu* n'aş spune, „ferească Dumnezeu, că pot face ceva mai bine decât alţii; „*eu* ştiu ce pot, dar nu mă laud. Eacă vedeţi, obişnuit se zice „că omul nu trebuie să facă mai multe trebi deodată. Ei bine, „*eu* fac în acelaş timp patru lucruri şi toate bine: Rătez un „dop pentru tunul acesta de tuciu, dictez unuia din voi „opera mea „Micul artifiţier", fumez şi mă spăl pe picioare." Intr'adevăr par'că văd pe bietul Schülller cu picioarele vârâte într'o căldare de apă până la pulpe; cu mânicele cămăşei suflecate ţiind în mână un cuţit mare şi o bucăţică de lemn pe care o ciopleà, în gură cu o trestie lungă în a cărui capăt opus vârâse o ţigaretă şi uitându-se din când în când pe masă la o carte din care dicta lui Leopold.

Iarna fusese aspră şi lungă, ţiind până la sfârşitul lui Martie. In cele dintâi zile ale lunei April, după câteva ploi începură deodată căldurile. Primăvara venì mai devreme decât obişnuit. Rândunelele, cocorile, cocostârcii se întorsese la locuinţa lor de vară, iarba, presărată cu toporaşi se întindea vie în grădină şi pe câmpie, iar pădurea înverzià văzând cu ochii. In grădină şi mai mult încă în pădurea zisă Vladomira de pe malul Prutului cântau privighetorile de te asurziau. Cucul, întâia oară când se auzì ne cântase în faţă, semnul cel mai sigur de mulţumire şi belşug. In fiecare zi ne duceam cu hârleţe, săpi, greble, lopeţi şi mături la pădure şi lucram într'o poiană la ridicarea de bănci şi mese pentru prânzul ce Schüller proiectase să se ţie acolo de zi întâi Mai ca o surprindere pentru părinţii mei. Dar până atunci veneau mai întâi Paştele care cădea în acel an pe la mijlocul lui April. Părinţii mei sosirà câteva zile înainte de săptămâna patimilor întovărăşiţi de

mai mulţi musafiri : Mătuşa mea *Smărăndiţa Voinescu*, născută Negruzzi, femee foarte inteligentă şi învăţată, bătrânul postelnic *Asanache Dan*, o rudă depărtată a noastră din Focşani care se îmbrăcà încă cu haine orientale şi, după obiceiul timpului, purtà o barbă mare albă până la mijlocul pieptului, apoi *Dumitrache Dăscălescu*, nepot al acestuia, tânăr intelectual dela care a rămas un volum de poezii de mult uitate şi însfârşit *Dumitrache Bibiri*, frate cu Niculae de care am vorbit în alt capitol, rudă a noastră depărtată ce venea adeseori la Trifeşti şi avea pasiunea pomilor şi florilor. In adevăr sub instrucţiile şi poveţele sale grădina deveneà totdeauna foarte frumoasă.

Până când să vie rândul cozonacilor, paştelor şi ouelor roşii la care se lucrà cu sârguinţă căci nu numai boerii, dar şi amândoi preoţii şi dascălii dela biserică precum şi toţi servitorii până la cel de pe urmă rob ţigan aveà să capete ouă şi cozonac, toată lumea posteà chiar şi Schüller, deşi erà catolic.

Singur junele Dăscălescu îşi da aere de om sceptic şi criticà cu ironie acest obiceiu consacrat de secule. Asemenea nici un membru al familiei n'ar fi lipsit dela denii în săptămâna mare sau ar fi refuzat să se spovedească ori să se împărtăşească. In Sâmbăta Paştelor spre seară se vedeau aşăzaţi pe poliţă un şir lung de cozonaci calzi, proaspăt scoşi dela cuptor, cari răspândeau un miros delicios şi făceau admiraţia tuturora. Nouă copiilor ne veneà apa la gură. Ear Dăscălescu, poetul, fără pic de sfială, rupse o bucată dintr'un cozonac şi o înghiţì în faţa tuturora. Scandalul a fost mare şi moşul Asanache Dan tot exclamà indignat : „Auzi ! In Sâmbăta Paştelor ! In Sâmbăta Paştelor ! Unde mergem !"

La miezul nopţii când preotul strigă din pragul bisericii : Hristos a înviat !, Schüller slobozì tunul său de tuciu şi ecoul dealurilor repetă bubuitul de zeci de ori iar a doua zi, Duminică, după ce se întunecase, venì rândul şi focului de artifiţie ce fù un mare succes al învăţătorului nostru. La cele dintâi rachete, ţăranii mai ales copii din sat fură cuprinşi de mare uimire nedându-şi seama ce sunt stelele ce cădeau de sus ca o ploae ;

poate că unii din ei îşi închipuiau că sunt fenomene supranaturale care se arată la Paşti. Aflând apoi că drăcia aceasta se petrece la curtea boerească, tot satul năvălì la noi spre a privì mai de-aproape. Dar cum e Românul : După întâia surprindere la vederea rachetelor ce spintecau întunericul ; a sorilor ce se învârteau împroşcând scântei şi a focurilor de Bengal cari luminau curtea şi casa cu roş şi albastru, ei cerură să se aprindă şi alte culori căci „ar aveà mult haz."

Vre-o două săptămâni după această petrecere venì şi zi întâi Mai şi toată societatea plecă la pădure unde se pregătise prânzul. Pe masa şi băncile căptuşite de noi cu brazde se aşternură lăicere şi covoare ; ceva mai la o parte pintre copaci se improviză o bucătărie unde cociau oue în cenuşă, se frigeau pui şi se găteau plăcinte. In timpul mesei se destupau sticle de vin şi de pelin de care, în mod excepţional, am avut voie să gustăm şi noi copiii. Pot zice însă că, dând pelinul pe gât, ne-am strâmbat cu toţii, aşà de rău ni s'a părut. Nu înţelegeam deloc cum o doctorie aşà de amară poate să placă.

La poalele copacilor par'că ninsese aşà erà presurat pământul cu lăcrămioare frumos mirositoare, iar sus pe crengi cântau jur împrejur privighetorile ca şi cum ar fi fost anume comandate. După masă am mai hoinărit cântând şi alergând prin pădure până când, mai sub seară, flăcăii din sat ne întâmpinară cu doi lăutari, scripcarul Stavarache şi cobzarul Axinte ce se puseră în fruntea cortegiului la întoarcerea spre sat.

Ajunşi acasă petrecerea se sfârşì cu o horă mare ce se încinse în curte şi la care nu ştiu dacă sătenii au petrecut mai vesel decât boerii.

Petreceri şi prânzuri în aer liber am avut, negreşit, multe în viaţa mea, dar nici una nu mi-a lăsat o aşà frumoasă aducere aminte ca aceasta. In copilărie totul e nou, totul din lume pare creat pentru tine şi nici o gândire lăturalnică nu-ţi turbură plăcerea. Ce pline sunt zilele, ce adânci sunt impresiunile în primăvara vieţei. !

VII.

Tatăl meu avusese totdeuna intenţiunea să ne trimeată pe frate-mio Leon şi pe mine, în străinătate pentru săvârşirea studiilor noastre. Deşi gândeà că nu e bine ca copiii să părăsească casa părintească prea tineri, venì o ocasiune pe care n'o putù pierde şi care grăbì înfăptuirea dorinţei sale.

Consulul rusesc din Iaşi D. de Kotzebue aveà nevoie de un pedagog pentru fii săi şi, fiind german de naţionalitate, se adresă la un prieten al său, rectorul universităţii din Greifswald, cu rugămintea de a căutà printre studenţii săraci deacolo pe vre-un tânăr care, în schimbul unui bun onorar, ar primì să-şi întrerupă studiile timp de câţi-va ani şi să vie tocmai la Iaşi spre a se însărcinà cu creşterea şi învăţătura copiilor săi. Rectorul din Greifswald afişă propunerea lui Kotzebue la tabla neagră a Universităţii şi unul singur dintre studenţi se prezentă.

Acesta, Karl Fieweger, deşi se găsià în ajunul examenului de doctorat în filosofie, declară că e gata să primească propunerea. Foarte sărac, fiul unui ţăran din Silesia, de prin împrejurimile oraşului Breslau, Fieweger se deosebise prin silinţele sale la liceu; dobândise o mică bursă şi erà bine văzut şi de profesorii săi dela Universitate. De o natură aventuroasă, el părăsì patria, familia şi un viitor aproape asigurat în cariera didactică pentru a se aruncà în necunoscut. Venit la Iaşi, el câştigă în curând dragostea copiilor lui Kotzebue, precum şi simpatia părinţilor. Cu cunoştinţe multiple, activ, inteligent şi posedând o uşurinţă extraordinară întru învăţarea limbilor, apoi amabil şi foarte sociabil, el plăcù şi tuturor persoanelor care frequentau casa consulului rusesc.

Două pasiuni aveà Fieweger, una, jocul de biliard în care luptà adesea cu succes cu consulul rusesc, bun jucător şi el şi a doua: studiul numismaticei, unit cu culegerea de monezi şi medalii vechi din care încet, încet îşi făcuse o colecţie interesantă. Cu timpul din colecţionar el devenì negustor,

cumpărând şi vânzând medalii şi monezi la amatori. Ţin minte că mai mulţi ani după ce ne instalasem cu dânsul la Berlin, Fieweger se întoarse odată acasă cu un sac de gologani de aramă.

— Ce-i asta, Domnule profesor?

„Am cumpărat la o licitaţie săcuşorul acesta de bani romani pe preţul de 39 taleri. Dacă printre monezi găsesc un Pertinax, am un câştig imens, dacă nu, n'am făcut nimic.

— Cum, un Pertinax?

„Voi ştiţi de sigur din istoria Romană că printre Împăraţi a fost şi unul Pertinax care a domnit numai câteva luni. Dela dânsul au rămas aşa de puţine monezi, încât amatorii le plătesc grozav de scump, cum se plătesc totdeauna obiectele rare.

Vre-o săptămână şi mai bine Fieweger spălă şi frecă cu peria şi săpun una câte una monezile de aramă şi le tot cercetă cu lupa. Intr'o dimineaţă vine cu faţa strălucitoare la cafea şi ne anunţă că noaptea târziu a dat însfârşit de un Pertinax care-i va aduce un foarte mare câştig şi va fi începutul averii sale.

In adevăr, gologanul lui Pertinax a pus temelia oarecărei averi, dar mai târziu, peste alţi douăzeci de ani, revăzând la Berlin pe fostul meu profesor am aflat cu părere de rău că tot ce strânsese s'a dus la bursă mult mai răpede decât cum venise şi că Pertinax, cât fusese de Impărat, nu l'a ajutat la nimic.

După mai mulţi ani de activitate în Iaşi, Fieweger se înamoră de o tânără franceză, guvernantă în casa Logofătului Costin Catargiu, *Angelique Bertrand*, cu care se şi însură. Căsătoria lor coincidă cu mutarea lui Kotzebue într'o altă ţară, aşă încât însurăţeii se găsiră în faţa întregei probleme a viitorului lor. După mai multe combinaţii, Fieweger se oprì la hotărîrea să înfiinţeze provizoriu în Iaşi un pensionat cu puţini şcolari interni, cu care, mai pe urmă după ce s'ar naşte copilul ce aşteptă, ar plecà la Berlin, unde elevii în-

credinţaţi creşterii sale aveau, sub direcţia şi privigherea sa, să-şi urmeze studiile în şcoalele statului.

In primăvara anului 1852 soţii Fieweger deschiseră pensionatul lor în mahalaua Sărăria din Iaşi, cu şase şcolari: Afară de frate-mio Leon şi de mine, mai erau doi Dăscăleşti, fraţi mai mici ai poetului de care am vorbit, Nicu Drăghici, fiul prezidentului Eforiei de care iarăş am vorbit şi însfârşit Emil Cantacuzin, fiul Kneazului Leon şi rudă cu Kotzebue.

Au trecut mulţi ani de când, din toţi aceştia, am rămas singur în viaţă. Patru au murit de diferite boale, iar cel din urmă, Emil Cantacuzin, s'a sinucis în Iaşi în ziua chiar a cununiei sale. Pe când toţi nuntaşii, părinţii, rude şi prieteni, întorcându-se dela biserică, aşteptau ca însurăţeii să deschidă balul, mirele se coborîse în pivniţă şi-şi trăsese un glonte în inimă, remâind mort pe loc. Prin această faptă Emil voià să-şi pedepsească părinţii care pentru interese materiale, îl silise să încheie o cununie contrară sentimentelor sale.

In pensionatul lui Fieweger învăţam nemţeşte şi franţuzeşte şi începui limba latină. Disciplina nu erà tocmai aspră: jumătate din zi trebuià să studiem, cealaltă jumătate ne jucam. Chiar am fost îngăduiţi să reprezentăm piese de teatru. (d. ex.: Le Mariage forcé de Molière), lucrând noi singuri şcolarii decorurile şi costumele. Când venì vara şi ne dădură vacanţe de o lună, Fieweger se despărţì pe acest timp de nevasta lui şi de copilul de curând născut şi venì cu frate-meu şi cu mine la moşia noastră. Acolo ne deprinse cu lungi primblări pe jos şi, scăldându-ne după obiceiu în Prut, ne dădù cele dintâiu lecţii de înnotat. Odată luându-mă cu dânsul prea la adânc erà să mă înnec de al binelea şi abià am putut fi scos din apa care mă luase şi mă ducea la vale.

Plecarea în străinătate se fixă pe ziua de Sfânta Paraschiva, 14 Octomvrie. In ajun mama ne puse să postim şi să ne spovăduim, apoi ne luă cu dânsa la Biserica Trei Erarchi,

unde se păstrează moaştele Sfintei Paraschiva. Acolo în mijlocul mulţimii de închinători ce încunjurau racla Sfintei, un preot ne ceti rugăciunile rânduite celor ce pornesc la drum şi la urmă am fost împărtăşiţi.

Astfel pregătiţi ne adunarăm a doua zi toţi, părinţi şi copii la casa lui Fieweger. Acolo ne aşteptau doi harabagii Evrei, Iţic şi Herşcu, care aveau să ne transporte cu aceleeaşi trăsuri şi cu aceiaşi cai dela Iaşi până la Cracovia. In întâia caretă închisă, acea a lui Iţic, se găsiau Fieweger, soţia lui, doica şi copilul ce alăptà. In a doua, o braşoveancă lungăreaţă a lui Herşcu şedeam cei şase şcolari, trei mai mari în fund, trei mai mici în faţă. La spatele ambelor trăsuri erau sdravăn legate, unele peste altele, numeroasele cufere şi geamantane ale familiei Fieweger şi ale noastre.

Mâncarea călătorilor şi pregătirile de drum se prelungiră, aşà încât abià la două după amiază am fost gata de plecare. In sfârşit trăsurile amândouă, urmate de acele ale părinţilor şi altor rude care ne întovărăşiră, se puseră în mişcare. Erà o lungă caravanà la care lumea de pe uliţe se uità cu mirare. La bariera Păcurarii ne oprirăm; funcţionarul ne trecù numele într'o condică, după regula acelor timpuri, luarăm congediu dela părinţi şi părăsirăm Capitala Moldovei. Dar mult drum n'am făcut în ziua aceea. Soarele apunând curând, am fost siliţi să ne oprim şi să petrecem noaptea la un han evreesc din Erbiceni, cam douăzeci de chilometri dela Iaşi. Fiind zi de sărbătoare cârciuma erà plină de săteni care beau şi făceau chef. Erà o lună splendidă. Ţin minte că flăcăii cântau din răsputeri:

Era noapte 'ntunecoasă
Alba lună luminà...

şi, cu toate că la vârsta de zece ani spiritul critic nu e tocmai desvoltat, totuş nu înţelegeam cum noaptea poate fi totodată şi întunecoasă şi luminată de lună... Nu ştiu cum s'o fi odihnit familia Fieweger pe laiele unde s'au întins, ştiu însă că noi copii am dormit duşi pe saltele aşternute pe podele.

A doua zi vremea erà frumoasă la început şi noi cântam într'una cântecul auzit în ajun:

Era noapte 'ntunecoasă,
Alba lună lumina...

Dar o ploaie torenţială pornită către seară ne împiedică să mergem până la Botoşani cum fusese proectat. Se făcuse întuneric beznă şi harabagii, mai ales al nostru, Herşcu, un tânăr cu părul şi barba roşie, declarară că e primejdie să continuăm drumul. Ne oprirăm deci şi astădată la un-fel de han mai rău decât cel dela Erbiceni şi ne grămădirăm în singura odae aşa zisă de musafiri ce posedà cârciuma, ba doi din băeţi, frate-mio Leon şi Iorgu Dăscălescu au petrecut noaptea în trăsură grămădiţi şi strâmbi.

A treia zi trecurăm prin Botoşani unde am stat la masă şi s'au odihnit caii, iar seara am ajuns la Mihăileni. Acolo am avut însfârşit paturi cu toţii şi ne-am putut întinde după voie.

In ziua următoare trecurăm hotarul ţării şi ne oprirăm dincolo de bariera ce despărţià Moldova de Austria la vama din Sinăuţi, unde formalităţile vizării paşpoartelor şi altele ne-au ţinut pe loc câtevà ceasuri spre marea grijă a vizitiului cu barbă roşie şi a tovarăşului său; căci erà o Vineri şi trebuià negreşit să sosim la Cernăuţi înainte de apusul soarelui, când harabagiii întrau în Sabăş. Pentru nimic în lume n'ar fi continuat drumul în ziua de Sâmbătă.

Cercetarea paşpoartelor a mers cum a mers dar când Fieweger, întrebat de vameş, dacă are ceva de declarat, avù imprudenţa să răspundă că luase cu dânsul o ocà de tutun turcesc, lucrurile se încurcară de tot.

— Arată tutunul să-l cântăresc, îi zise vameşul.

„Domnule vameş, răspunse Fieweger, nu ştiu în care cufăr l'am pus şi dacă m'aţi sili să-l scot, ar trebuì să disleg şi să cobor toate lăzile şi apoi să le aşăz la loc, ceeace mi-ar luà mai bine de un cias. Astfel aş riscà să nu ajung la Cernăuţi înainte de apusul soarelui şi să rămân pe drum. Vă încre-

dinţez însă pe parola mea de onoare că n'am mai mult de o ocà.

— Intrucţiile mele sânt formale, trebue să cântăresc. — Eu care asistam la această convorbire la oarecare distanţă cu curiozitatea proprie copiilor, alături de harabagiul cu barba roşie, băgai de seamă că vameşul, rostind ultimele sale cuvinte, adusese braţul stâng la spate şi tot deschideà şi închideà mâna. Herşcu îşi astupase gura cu pumnul ca să nu bufnească de râs. Dela o vreme şi Frieweger văzând gestul funcţionarului, îşi scoase răpede punga din buzunar. Atunci vameşul vorbindu-i restit: „Ai sau n'ai tutun, îi strigă el, răspunde categoric!"

— „N'am de loc, zise Fieweger, puindu-i un galben în mâna deschisă.

„Apoi dacă n'ai, de ce mă necăjeşti atâta vreme?

(Aici închise mâna peste galben). Hai, plecaţi repede! Vorwärtz! Vorwärtz!

Aşà am trecut frontiera Impărăţiei Austriace.

Ajunserăm cu bine înainte de apusul soarelui la Cernăuţi unde la „Hotel de Moldavie" am petrecut seara de Vineri şi am făcut şi Sabăşul a doua zi. Mi-au impus în capitala Bucovinei mai multe edificii mari şi frumoase precum şi trotuarele cu care în Iaşi nu prea eram deprinşi. Insă ceeace m'a impresionat mai mult a fost sentinela care făceà strajă la palatul guvernatorului, cu pantalonii săi strâmţi, chipiul înalt, ciubotele legate cu şireturi şi puşca ce nu se mişcà de pe umăr. Imi făcù efect şi împrejurarea că soldatul umblà încoà şi încolo de-a lungul unei scânduri, fixată în trotuar fără a face un pas alături în dreapta sau în stânga. Noi băeţii ne prindeam rămăşag: „Ba are să calce alături, ba n'are să calce, ba tot are să calce"... ! Oricum, nu ne puteam deslipì ochii dela acest personaj impozant.

Duminică am ajuns la Kolomea, Luni la Stanislau şi aşa înainte în trăpejorul cailor până la Sambor căci evitasem oraşul Lemberg capitala Galiţiei. In drum spre Przemysl — nume pe care noi băeţii îl pronunţam după cum erà scris:

„*Pârţămisl*" ne pomeneam că de-alungul şoselei erau înfipţi pari înalţi şi drepţi, legaţi cu sârmă unii de alţii. Foarte intrigaţi întrebarăm pe profesorul nostru ce este asta? Şi după câteva momente de reflecţie el ne răspunse că trebue să fie *telegraful*.

— Telegraful?

Da, telegraful prin care oamenii comunică unii cu alţii la mari distanţe. Am să pun să vi se explice.

In adevăr, ne-am dus la biroul telegrafic din Przemysl unde, în schimbul unui bacşiş, funcţionarul ne făcù un curs întreg de telegrafie pe care îl întovărăşì cu exemple practice, vorbind lucruri banale cu colegul său din Lemberg. Banda subţire de hârtie ce eşeà singură din aparat cu puncte şi liniuţe mistice însemnate pe dânsa fù pentru noi mult mai explicită decât toată expunerea teoretică a telegrafistului.

Dela Przemysl am trecut prin Jaroslau, de unde mi-a rămas amintirea unor pârjoale foarte mari şi gustoase ce ni s'au dat să mâncăm, apoi înainte prin Przeworsk, Rzeszow, Tarnow, Bohnia, mai făcând mi se pare un sabăş în nu mai ştiu care din aceste oraşe. La Tarnow erà s'o păţim rău. Ca să fie mai cald în odaia unde ne culcasem toţi băeţii, hotelierul astupase soba, deşì vatra erà plină cu jăratec, aşà că noaptea gazurile şi năduful erà să ne asfixieze. Noroc că unul din noi, începând să geamă tare, fù auzit de Fieweger din odaia de alături. Intrând la noi şi văzând ce se petrece, el se răpezì la fereastră, o deschise mare şi ne deşteptă pe toţi. Aerul rece al noţii ne învioră în curând şi scăparăm numai cu dureri de cap.

La Bohnia am vizitat o fabrică de sticlărie de unde ni s'a cumpărat şase pahare colorate, fiecare cu iniţialele unuia din noi. Ani de zile ne-am slujit cu acele pahare la masă. In sfârşit sosirăm la Cracovia, trăgând la un otel ce se chemà pe atunci, „Hotel de l'Europe", unde ne despărţirăm de harabagii cu care ne împrieteniserăm în lungul nostru drum. Impresia ce ne-a făcut Cracovia a fost mare: erà întâiul oraş cu aparenţă occidentală ce vedeam. După obiceiul ce aveà

Fieweger de a ne arătà tot ce erà mai interesant în drumul nostru, el ne conduse a doua zi la măreaţa catedrală a oraşului unde, pe lângă architectura frumoasă şi bogata decoraţie internă, admirarăm şi mormintele multor regi şi eroi poloni.

Dela Cracovia aveam să ne urmăm călătoria cu calea ferată. Pe cât eram de curios să văd faimosul drum de fer de care auzisem aşà de mult vorbindu-se şi căruia în închipuirea mea îi dam tot felul de forme fantastice, pe atât de mare mi-a fost decepţia, văzându-l. In curând îmi părù chiar rău după braşoveanca lui Herşcu, unde noi băeţii eram de capul nostru, cântam şi făceam tot felul de nebunii şi din care ne dam jos după plac la toate dealurile sau văile mai mari.

Trecând frontiera Germaniei la Mislowitz, ajunserăm într'o seară la Breslau, unde, găzduiţi la otelul „Zur goldenen Ganz" la „Gâsca de aur", ne oprirăm câteva zile; căci Fieweger voià să-şi vadă rudele ce-i mai rămăsese după moartea părinţilor săi şi să le prezente soţia şi copilul.

La Breslau am fost duşi la operă unde, de ziua Reginei Elisabeta a Prusiei se jucà pentru întâia oară „Tannhauser". „Să băgăm toţi bine seama la muzică ne zise Fieweger, căci compozitorul acum eşit la iveală al acestei opere zice că scrie „Muzica viitorului". Am ascultat ades de atunci încoace „Muzica viitorului" cu plăcere, dar în seara aceea, când la sfârşitul reprezentaţiei, Fieweger din loja de alături voì să ne întrebe de impresiile ce avusesem, toţi şase dormiam aşà de adânc pe scaunele noastre, încât a trebuit să ne scuture bine ca să ne deştepte. Ajunşi acasă, Fieweger ne zice foarte impresionat: „Să ţineţi bine minte numele lui *Richard Wagner*" care a compus opera Tannhauser. Astăzi pe cât aud mulţi îl iau în râs dar are să vie o vreme când toată lumea are să-i se închine şi să-l declare un *mare om*.

Adeseori mi-am adus de atunci aminte de prevederile profesorului nostru.

Plecând din Breslau ajunserăm într'o seară târziu la Berlin. Câţiva din noi dormeau. Ceilalţi îi deşteptară: „Hai

sculaţi măi băeţi, că suntem acum la Berlin! — „Aş! nu mai crede, zise unul, „Prostii!" exclamă altul; „Minciuni spui!" strigă al treilea din cei somnoroşi.

Aşà ne dădusem la drum, încât cu greu ne veneà să credem că suntem în sfârşit la capătul lungei noastre călătorii.

Şi totuşi sosisem la Berlin aşa de-al binelea că am petrecut acolo o bună parte a tinereţii mele.

Abià după unsprezece ani şi unsprezece zile, aducând cu mine în geamantan, un pergament pe care stà tipărit cu cuvinte latine că am dobândit, ca foarte mulţi alţii, titlul de „utriusque juris doctor" am păşit iarăş pe pragul casei părinteşti.

(Sfârşitul în numărul viitor). IACOB NEGRUZZI.

HERSCH NISSIM

(Schiță)

Prietenul meu povesti.

Eram de rând la *Comitetul de asistență judiciară.* Lămpile electrice umpleau sala cu o lumină vioaie. Căldura caloriferului răspândeà prin oase o toropială de traiu bun. Afară spicuià cu zăpadă.

Stam patru inşi în jurul mesii. Preşedintele, cel mai în vârstă dintre noi, chemà unul câte unul, prin mijlocirea aprodului, pe cei veniţi să ceară sprijinul cuvântului nostru.

Se prefiraseră vre-o două duzini din nesfârşita funie a jăluitorilor când venì rândul lui Hersch Nissim.

Un bătrân bondoc, zdrenţeros; drept lumini ale ochilor, două picături de gaz.

Se înfăţişe zmerit închinându-se către fiecare dintre noi.

N'aş puteà zice că ivirea lui nu ne-a pricinuit tuturor o vie surprindere.

De obiceiu veneau la consultaţiile noastre gratuite tot soiul de limbi.

Până atunci, însă, cu toată recunoscuta lor înclinare către chilipir, nici-un ebreu nu ne cinstise cu încrederea.

Pesemne, findcă asistenţa erà la început, încă n'o dibuiseră.

Sau, fiind-că erà gratis, socoteau că nu puteà fi chilipir...

Nu-i mai puțin adevărat că președintele, cam stenahorisit de atâtea plângeri, îl luă cam aspru:

— Dar, dumneata, jupâne, ce poftești?

— Sărut mâna, chicoane, răspunse el, mototolindu-și căciula roasă de biber falș, vreau să-l bag *pi el* în Vichirești...

— Să-l bagi *pe el* în Văcărești!... repetă președintele mâniat. Care *el*?...

— *El*?!... El, iaste...; iaste...; Cin' să fie *el*?!... Iaste copchil a niu. Copchil a niu adivărat... Așà să am iu fericire...

Și, în românească lui cea stirbă, bătrânul ne istorisi, cum putù, halimaua vieții lui, halimaua tuturor dezmoșteniților, din toate semințiile, de douăzeci de ori ascultată pe felurite strune, în acel ajun al Sfântului Andreiu.

Erà tinichigiu, ca mulți de ai lui. O viață întreagă petrecută, ca pisicile, pe acoperișuri, tocănind cu ciocanele de lemn tabla scânteietoare în vierea soarelui, ca să-și hrănească pe cei din vatră: nevastă, cinci fete și numai un băiat. Nevasta i se prăpădise; fetele i se irosiseră în lume, fără urmă; numai băiatul, luat supt ocrotirea unei rude din Ierusalim, după ani și ani, se înapoiase cu avere și se stabilise toptangiu în piața mare.

Acuma, el, Hersch, erà un păcătos și nu mai puteà muncì. Nu se mai puteà ține pe învelitori. Nu-și mai puteà agonisi hrana gurii. Căzuse la amânul lui fiu-so, dar fusese respins.

— ...Atât l-am rugat numai: Să-mi deà un bichițichi di pâini. Dar el m'a zvârlit în stradă ca pi un *goi* (1).

(1) Spurcat nelegiuit.

— Cum asta? întreabă, mirat, preşedintele, care, ca noi toţi, ştia cât se ajută de mult, între ei, evreii.

— A spus că iu nu sunt tată dela el.

— Păi, n'oi fi...; îl zgândări preşedintele.

— Atât să am iu fericire, dacă nu sunt; se jură Hersch.

Şi, ca să-şi întărească spusa ne puse pe masă câteva fotografii. Intr-una erà un grup de familie. El Hersch la mijloc; nevasta la dreapta cu mâna pe umărul lui; copii mărunţi împrejur. Intr'alta un cap de om matur care semăna aidoma cu Hersch cel din grup.

— Puftim... Ista isti *el*, lămuri Nissim. Samănă cu mini ca două boabi di briliant într'un pirechi di cercei.

Asemănarea erà învederată. Tăgada paternităţii din partea copilului răzvrăti simţul de dreptate al preşedintelui.

— Fă-i proces. Ai drept la hrană; îl sfătuì el; şi, arătând spre colegul meu din dreapta, adaogă; Dumnealui are să te înveţe ce să faci. Ai priceput?

— Priciput, da; răspunse Hersch neclintindu-se din loc; dar, iu nu vreau proces.

— De ce nu vrei? întrebă din nou preşedintele.

— Fiind-că, di ce am mai făcut dija proces..... Şi, cu proces, tot el a câştigat. El a avut bani. A plătit un avocat şmecher şi a încurcat capul la domnii judicători...

— Atunci, dacă te-ai şi judecat, ce mai pofteşti?

— Vreau ca să-l bag pi el în Vichireşti; răspunse încăpăţânatul Hersch.

— Bine, jupâne; dar pentru ce; şi, cum? se răstì plictisit preşedintele.

— Cum?!... Par'că am să vă învăţ iu, Hersch Nissim, cum?! Să-l dăm dija pi mâna la domnu Prichiror. ..

— La procuror nu merg decât mişeii, tâlharii...

— Tâlhari!... Nu iaste el dija un tâlharoi?!... făcu Hersch înseninat. N'a înşelat el pe domni judicători chind a spus că nu-i copchil a niu? N'a cumpărat el martori ca să mintă pintru el?.... Nu a jefuit el chiar pi mini tată al lui?...

Şi bătrânul, într'un avânt al durerii lăuntrice, ne lămuri cu un întreg şir de amănunte aproape de necrezut: cum fiu-său fusese, nu ştiu pentru care scop, substituit, de ruda aceia din Erusalim, unui alt copil, ca să-şi însuşească actele şi numele aceluia; cum la proces adusese mărturii mincinoase spre a dovedì că Hersch nici nu fusese cununat legiuit cu soţia lui; cum, în sfârşit, la însurătoare, înaintea ofiţerului stării civile, a plătit un tată falş, cu cinci lei; şi câte alte blestemăţii, săvârşite numai şi numai ca să-i poată tăgăduì lui paternitatea.

Toate astea Nissim le spuneà cu îndeajuns de cunoscuta pătrundere ovreiască în tot ce este pricină de judecată, aşà în cât cucerì într'atât compătimirea preşedintelui, în cât el însu-şi cercetă dosarul cel vechiu, să se desluşească dacă nu cum-va ar mai fi găsit cevà de îndreptat.

Din nefericire pentru Nissim, totul erà cu desăvârşire pierdut.

Cu întreaga lui cinstită încredinţare preşedintele sfătui pe bătrân să se culeagă de pe drumuri.

Insă, Hersch, înclinat, firește, să dea mai multă ascultare sufletului său decât celor mai luminate sfaturi, stăruì în neroada idee ce i se înplântase în creer şi plecă mormăind;

— Iu tot am să-l bag pi el în Vichireşti...

* * *

Mărturisesc, că de şi sufleteşte judecând, erà peste putinţă ca Hersch, fără să fi fost nebun, să se fi purtat

cum se purtase, dacă nu s'ar fi ştiut tatăl cel adevărat, totuşi dată fiind ciudăţenia întâmplării, tăgada copilului, atunci om în toată firea, şi mai cu seamă îndârjirea cu care bătrânul voia să se răzbune, stam în cumpănă dacă trebuià să crez că din acelaş sânge ar fi putut izvorî, în loc de dragoste, atâta tăgadă şi ură.

Când o întâmplare neaşteptată venì să mă lămurească desăvârşit.

Câte-va zile în urmă, ducându-mă la Primul Procuror pentru o chestie oarecare, pe banca din sală de aşteptare, zării pe Nissim. In mână ţinea o coală de hârtie strânsă în patru. Neapărat, o jalbă.

In întunericul bine cunoscut al acelei săli de antresol, nu mă recunoscu. Dar, eu, îi vorbii, să-l încerc:

— Ei, jupân Hersch, tot mai stăruești să-l bagi în Văcărești?...

Nissim părù că se desmeticeşte; se ridică în sus de pe bancă; mă privi chiondărâş, ca un pui de barză ce se uită în soare; şi, apoi, rânjind cu mulţumire, ca de o apropiată izbândă, răspunse:

— Hâ... Pintru di ce nu?! Dac'o vrea domnu Prim-Prichiror.

— Dar, tu, ce vei câştiga, Hersch?

— Iu?!... Iu, nu vreau chişlig... Vreau să si chinuiască şi el.

Erà, dârj.

Şi, totuşi, par'că printre zbârciturile obrajilor, zării că cele două picături de gaz din ochi, se prelinseseră, în jos...

— Lasă-l în pace, Hersch. Iartă-l. E copilul tău. Poate şi-o veni în fire.

— Nu. Nu-l iert. Am să-l duc iu di mână pi poarta di la Vichireşti...

Ii întorsei spatele, socotindu-l zmintit, şi intrai la Primul-Procuror.

Ce se va fi petrecut în sufletul lui Hersch Nissim în timpul cât eu am stat înăuntru, n'am căutat să pătrund nici-odată.

Când, însă, eşii, auzii aprodul care strigă:

— Hèèèrsch Nissm...

Nimeni nu răspunes.

— Hersch Nissm... Eşti la rând. Treci la domnu Prim-Procuror...

Iarăşi nici-un răspuns.

Aprodul se pregăteà să strige a treia oară.

Atunci, Hersch, se ridică binişor de pe banca pe care aşteptase, se desprinse din mulţimea celor cari îşi pândeau rândul şi făcând un pas înapoi, spre scară, zise aprodului:

— Hersch a plicat dijà... Nu mai striga di jiabâ...

In acea clipă m'am încredinţat pe deplin, că Hersch Nissim erà în adevăr *un tată*.

MIHAIL I. CHIRIŢESCU.

SONETE

D-LUI IOAN MICLESCU

I.

De eşti **tu** *!, cel ce lumile le ţine,*
Şi zările cu 'n fulger le despică,
De eşti într'adevăr ?... Ô cât de mică !
Icoana ta mi-o zugrăveam în mine !

Un zeu să fii !... şi să nu crezi nimică,
Să nu visezi nimic mai sus de tine !
...Un cer mai blînd, nici sfere mai senine,
Când totul speră, totul se ridică !

...Ce basm !... Ô ! nu !.. scriptura ta ne minte ;
Stingher şi trist, eu te zăresc părinte,
In lumea strălucirilor divine ;

...Un suflet eşti !... ce 'ndurerat se zbate,
Cercînd să smulgă din imensitate,
Un zeu suprem *la care să se 'nchine.*

II.

A vieţei mele tainică ispită,
Ô ! tu femee pururea visată,
De-un zeu păgân în sufletu-mi sculptată,
Pe veci de veci c'o daltă aurită !

Frumosu-ți chip, e forma dezmerdată...
...Cu mâini de vis,.. și-abea întrezărită,
Și te ador, o! veșnică iubită,
Căci nu te voi cunoaște niciodată!

Iar de te-ai coborî cumva spre mine,
In zborul tău din sferile senine,
Purtată pe-a zefirilor aripă,

Mi-ași îndrepta privirea 'ntr'altă parte,
...Să nu te știu... și veșnic de departe,
Să te visez pierdut în ori ce clipă.

III

De-ai dispărea tu, dulce neștiință,
Și-al nostru gând s'ar dezveli din ceață,
...Ce crez adânc ne-ar mai lega de viață?
...Ce vis nebun?... ce scumpă năzuință?

Inerți și triști, cu sufletul de ghiață,
Incununați pe veci de biruință,
Ne-am adânci olimpica ființă,
Intr-un extaz de liniște măreață;

Și-ar amuți cântările pe gură;
Un văl s'ar coborî peste natură,
De doliu și nespusă 'ndurerare...

Și pe ruini de vise, dulci altare,
Steril și rece, gîndul ar străbate:
...Un joc de lună, peste cruci uitate!

ARTUR ENĂȘESCU.

RĂSARE SOARELE!

Poem dramatic de MIHAIL NEGRU.

EMIL.
CAMIL.
LAURA
MAGDA
UN GRĂDINAR
O SERVITOARE

Intreaga acţiune se petrece într'o singură noapte, dela miezul nopţii până'n zori, când soarele se vede răsărind.

Intr'un parc bogat, vast; în fund în dreapta, se zăreşte faţada albă, a unui castel; poartă mare, largă în mijloc, în planul al doilea; colţ de lac spre stânga; flori.

Noapte clară de vară; stele; lună plină.

In timpul acţiunii lumina se schimbă pe nesimţite.

SCENA II-a.

CAMIL, EMIL, UN GRĂDINAR

(Intr'un pom, aproape, se aud trilurile unei privighetori; cântecul ei se aude, cu întreruperi până la intrarea grădinarului în acţiune).

CAMIL:

Să ne plimbăm puţin, de vrei (pornesc amândoi pe alee). Dar stai... ascultă cât de dulce şi de duios îşi cântă dorul privighetoarea, astăseară...

EMIL:

Işi plânge dorul, vrei să zici... căci versul ei i-aşa de trist că, ascultându-l, fără voie, o jale adâncă te cuprinde...

CAMIL:

Eu, prinţul meu, cred că te 'nşeli. Privighetoarea-aceasta cântă; mă crede; o aud prea bine... Şi afară de aceasta, iată, am auzit-o 'n multe locuri şi mai de multe ori ca tine...

EMIL:

Dar nu se cântă așà de jalnic, bătrâne, ce tot vorbești tu!

CAMIL:

Eu nu găsesc deloc că-i jalnic... Ba, dimpotrivă, versul ei are în el seninătatea acestei nopți strălucitoare care-a cuprins înprejurimea... Și versul ei te 'nsenineză... Ascultă bine, și să vezi...

EMIL:

Ce curios vorbești! Dar bine, de ce mi-s plini de lacrimi ochii când o ascult, și întregu-mi suflet tresare 'nfiorat de jale?
Nu sunt aceleași note oare care ajung și pân' la mine?
Tu vezi în ele tot seninul acestei nopți strălucitoare, iar eu o suferință adâncă ce seamănă cu cea din mine...
Acelaș cântec pune 'n inimi simțiri atât de diferite!

CAMIL:

Nu, cântecul trezește numai simțiri cari se află acolo. El nu pune nimic în noi, ci doar deșteaptă ce găsește...

EMIL:

I-o vechie slăbiciune-a ta s'aduci mereu filosofia în cele mai mărunte lucruri... Te asigur că privigetoarea în clipa aceasta plânge-amarnic... Ci numai tu găsești că-i cântec o tânguire-atât de tristă...
Imi pare rău că nu e nimeni pe-aci pe-aproape; l-aș chemà; după o clipă de ascultare sunt sigur că mi-ar da dreptate...

CAMIL:

Dac'ar fi așteptat și acesta vr'o zână care-a întârziat...

EMIL:

(Văzând pe grădinar) Dar iată-un om care se plimbă și care par'că ascultă și el; să-l chiem și să vedem ce zice...

CAMIL:

A! grădinarul.

EMIL:

(Face semn grădinarului, care vine cu pălăria în mână)

Ce faci pe-acì la ora-aceasta?

GRĂDINARUL:

Dormeam... dar mă sculai în versul unei privighetori nebune...

EMIL:

A! prin urmare-ai ascultat-o?.

GRĂDINARUL:

Am ascultat-o 'ntâi de vreme. Plângeà cu atâta amărăciune, c'am plâns şi eu cu ea odată.

EMIL:

Ei, bine, ce mai zici bătrâne?

CAMIL:

(Către grădinar, aspru) Ascultă, omule, ia spune-mi decând nu ţi-ai văzut iubita?

GRĂDINARUL:

(Speriat) Stăpânii mei, vă cer iertare dacă v'am supărat cumvà.. A fost cu mine şi-adineauri, şi a plecat, că-i departe... Până în sat la ea e drum... Am aşteptat-o două ceasuri şi, cum plângeà privighetoarea, am plâns şi eu cu ea odată, am plâns, vă spun drept, ca copiii...

CAMIL:

Dar a venit pe urmă, nu?...

GRĂDINARUL:

Da, a venit şi-a stat cu mine ici, pe-o căpiţă de fân proaspăt.

CAMIL:

Mai auzeai privighetoarea cu versul ei cel plin de jale?

GRĂDINARUL:

Spun drept, eram pe altă lume... Şi nu mai auzeam nimic... Nu ştiu de mai cântà, şi ce fel.

Când ea s'a dus, — că-i de departe şi până 'n sat la ea e cale, — eu am rămas cu ochii 'n zare. Şi-am aţipit puţin pe urmă... Nebuna de privighetoare m'a deşteptat însă deodată.. Mai vesel decât în noaptea-asta nu ştiu să fi cântat vreodată..

Şi de-aia stam şi eu la gânduri: ce bucurie-o fi găsit-o de cântă par'c'ar fi nebună? S'adorm din nou nu mai e chip...

(Camil isbucneşte'n râs)

Să mă ertaţi, dar aş dorì să vă fac şi eu o rugare... Aş vreà să mă însor, stăpâne... Ea vine-acì câte-odată, dar mai ades fug eu la ea. Mi-e tare dragă, să vedeţi, şi mă gândeam şi adineauri, pe noaptea asta-aşà frumoasă de-ar fi şi ea pe acì pe aproape, cum fuse până mai acuma... E altfel omul când nu-i singur...

(Camil râde cu hohote bătându-l pe umăr)

In nopţi cu lună ca aceasta îţi pare că-i pustie lumea când n'ai pe cineva aproape.

Iubita mea e de departe
dar mă iubeşte cu 'nfocare,
şi câtă cale ne desparte
eu o străbat în fuga mare.

Adesea 'n nopţile cu lună,
mă furişez ca o şopârlă
alerg un ceas, goană nebună,
şi mă opresc lângă o gârlă...

Acolo-i un sărman bordei
de sălcii mari înconjurat;
acolo e căsuţa ei.

Pârâul curge, 'nfuriat,
că nu e mai puternic valul
ce-aleargă plin de pietricele:
ar vreà să macine tot malul
să surpe casa dragei mele...
Dar capul ei îl ţin culcat
şi-l strâng cu dragoste la piept
şi-mi râd de valul înspumat:

căci eu cunosc drumul cel drept
care mă duce-acì 'n grădină
pe fân mirositor şi flori,
şi-ascult cum râde şi suspină
privighetoarea până 'n zori.

CAMIL: (tot râzând).

Să-l cununăm, da, prinţul meu. Căci, vezi, privighetoarea-i cântă, deşi-i plânsese mai 'nainte...

Privighetoarea plânge celor ce-oftează 'n nopţile cu lună şi cântă veselei perechi ce stă pe un maldăr de fân proaspăt...

O rază-a soarelui, când vine
din depărtările senine
şi tremură 'ntr'un strop de rouă,
sunt o minune, amândouă:

din cerul luminos şi cald
se rupe-un lung fir de smarald
ce dintr'un strop de apă clară
face o piatră scumpă rară.

Iar trilul de privighetoare
—în nopţi când luna visătoare
şi-aşterne argintul peste lume,—
dulci fericiri fără de nume

pune 'ntr'o inimă senină
pe când în cea care suspină
plângând pe-aleele deşarte
el pune dragostea de moarte...

CAMIL:

Apari să dai viaţă aleelor deşarte
ce dorm, sub raza lunii, în liniştea de moarte...
Printre copacii negri ce ramuri îşi înclină
apari în noaptea rece,—o palidă regină
cu părul lung de aur, cu haina de lumină,—

căci din a lumii colţuri, din cele patru margini
Zefirul nopţii albe purtând pe braţe sarcini
de crini şi roze dalbe, ţi le aşterne 'n cale
făcând din a lor sfinte şi palide petale
covor pentru regina şi sora vieţii sale...

Apari să dai viaţă aleelor deşarte
ce dorm sub raza lunii în liniştea de moarte!...

(De dincolo de poartă se aude o cascadă de note cristaline; o melodie tristă, sfârşită ca un oftat).

CAMIL:

Un dulce glas misterios
s'a auzit oftând cu jale;
aveà un farmec dureros
ca farmecul iubirii tale...

EMIL:

N'am auzit... Ecoul poate
că mi-a răspuns din depărtare
repetând în singurătate
îndurerata mea chemare.

CAMIL:

L'am auzit venind de peste
această poartă ferecată
şi ruginită ca 'n poveste...

EMIL:

Eu n'am deschis-o niciodată...

CAMIL:

Tu suferi... Suferinţa noastră e mai puţin simţită-adesea când ne uităm în jurul nostru. Găsim dureri la orice pas... sunt suferinţi adevărate şi suferinţi închipuite... E drept că dor deopotrivă...

Şi e un mijloc de uitare acela de-a privì spre alţii şi de-a vedeà cum ştiu să plângă. Toţi plângem, însă fiecare are un chip al lui, aparte, şi fiecare om îşi zice că jalea lui e cea mai mare.

Tu plângi; cred că am face bine să părăsim castelul mâine sau, dacă vrei, chiar în noaptea-asta şi să pornim în lumea largă...

EMIL:

Mă leagă însă-atâtea acì!...

CAMIL:

Vrei, prin urmare să rămâi, să-ţi cârmueşti mâine supuşii? Vrei deci să porţi coroana mâine?

EMIL:

Coroana?... Nu; căci e prea grea. Dar eu, care nu cunosc viaţa, cum aş puteà să plec cu gândul s'o cuceresc?.. Cu neputinţă!

CAMIL:

Eu te voi însoţì într'una, şi lunga mea experienţă — ce am dobândit-o, vai! cu preţul prea mare al tinereţii mele, — ne va slujì drept călăuză în rătăcirea-aceasta a noastră...

Prin ţări cu nume neştiute, pierdute 'n marginile lumii, pe munţi înalţi până la cer cu piscuri cari dorm sub ghiaţă de veacuri, şi pe mări albastre cu pânze ce răsar din ceaţă şi rătăcesc de ani de zile, să rătăcim şi noi, de vrei...

Pe piscuri cari dorm sub ghiaţă tu vei simţì răceala morţii, alături de adânci prăpăstii cu funduri înfiorătoare; le vom privì cu luare-aminte, înţelegând nimicnicia persoanei noa-

stre importante, pe când în vale 'ntr'un sat, poate, sunt oameni cari se frământă şi se lovesc cu îndârjire pentru un colţ de pâine neagră...

Pe-albastrul nesfârşit al apei, plutind pe-un vas, — coaje de nucă — sunt oameni cari cântă 'ntr'una înfăşurând odgoane groase; ei cântă neputând să plângă şi, aruncaţi mereu de valuri, tot leagă groasele odgoane de-un lemn înfipt în jucăria pierdută în nemărginire...

Copii sunt unii, copii şi-alţii.. De vrei, să mergem să-i vedem...

EMIL:

Mi-e greu să-ţi spun din ce pricină — şi poate nu ştiu nici eu singur, — dar sunt mai bucuros acì...

CAMIL:

Dece? (râzând) Poate-o găseşti pe-acolo, pe *Ea*, de atât timp aşteptata... Poate c'o vei zări odată, desculţă şi cu fusta'n brâu, purtând o seceră pe umăr, mergând prin praf, pe-un drum de sat...

Sau poate 'ntr'un oraş, odată, o vei zări spălând o bluză albastră-a tatălui său care, ieşind atunci dintr'o uzină s'a dus să se îmbete-alături...

EMIL:

Vai, cum vorbeşti, şi cum mă sperii!

CAMIL:

Sau poate 'nfine, vei găsi-o pe-un vas rătăcitor pe mare, cu chipul de prinţesă blondă şi cu privirea dusă, 'n zare, şezând la proră să asculte cum plânge sufletu-i în doliu şi valul cel fără odinhă... Să mergi, şi vei vedeà atâtea...

EMIL:

Mi-aşà de greu să plec de-acì!

CAMIL:

Oraşul, iată, doarme 'n vale... Luminile-i tremurătoare se yăd ca nişte stele triste, arzând în casele tăcute şi luminând o bucurie sfioasă ori abia sperată, sau o durere nesfârşită ce-şi cată alinarea 'n vise, şi-o clipă de uitare 'n somn.

Ne-om bucurà şi-apoi vom plânge de bucuriile streine şi de durerea tuturora. Astfel îţi vei uità durerea...

EMIL:

O! n'am curajul tău şi nu pot să 'nfrunt cu sufletul meu şubred această luptă nesfârşită spre care vrei să merg cu tine...

Eu aş muri!...

Şi-afară de-asta, nu pot să mă despart de locul în care-odată am văzut-o, aci, lângă această poartă...

CAMIL: (după o clipă de gândire)

Ce-i dincolo de-această poartă, ai încercat să vezi vre-odată?

EMIL:

Eu n'am trecut-o până astăzi. Dar ştiu că ea-mi desparte parcul de proprietatea unui duce care-a murit acum în urmă, lăsând soţia şi-o copilă...

CAMIL:

Ei bine,—atunci o vom deschide!

(Merge spre poartă)

EMIL:

Mă sperii, nu deschide poarta! De unde ştii cine trăeşte în dosul porţii ruginite! Acolo lumea poate plânge... sau poate râde... Nu deschide!

CAMIL:

De ce te sperii, scumpul meu? De-ar plânge sau de-ar râde lumea de-acolo îşi trăeşte viaţa.

EMIL:

Necunoscutul mă 'nspăimântă, deşi m'atrage cu putere... Deşi-l doresc, decâteori vreau să m'avânt în el îmi spun că-i mult mai bine pentru mine să nu mă depărtez de-aci...

Cunosc toate aceste colţuri în care am visat şi-am plâns...

De ce să ies oare din drumul bătut de-atâtea ori pe rând, din drumul unde plâng şi astăzi şi unde poate voi muri?

CAMIL:

O! ce greşită judecată! La douăzeci de ani, copile, eram mai îndrăzneţ ca tine. Nevoile, cu cari în vieaţă am început

de vreme lupta şi către cari m'am dus singur, mă oţeliseră, şi lumea o înfruntam cu pieptul meu!

Necunoscutul te spăimântă şi fugi de viaţă! Ce greşeală! Dar viaţa trebuie trăită. Curaj! Avântă-te 'ntr'ânsa, căci cârma o găseşti în tine... Cale de mijloc nu există; căci altfel, vieaţa te alungă. Suprema lege 'n viaţa noastră şi 'ntregul rost în lumea-aceasta e să trăeşti şi, bărbăteşte, să lupţi în fiecare clipă, — să lupţi cu tine şi cu alţii şi să fii *tu*, cât mai mult *tu*.

Această poartă-i un simbol misterios, însă fatal, la douăzeci de ani ai tăi, în vieaţa ta şovăitoare... O vei deschide! Şi-o vei trece! Şi, sigur, vei lupta dincolo!

EMIL:

Dar dacă voi cădeà în luptă?...

CAMIL:

Se va fi cuvenit să cazi! Şi-atunci, să cazi cât mai curând!

EMIL:

O, cât de ne'ndurată-i viaţa!

CAMIL:

Şi cât de dreaptă, totodată! Căci ce-i sortit pieirii piere; Şi cui i-e dat să 'nvingă 'nvinge!

(Se opreşte lângă craca unui pom).

Priveşte această biată frunză... E galbenă, şi mâine cade... e moartă; însă lângă dânsa, pe aceeaş cracă-s alte frunze, puternice şi verzi, priveşte... Ce forţă din natură vine să sprijine o frunză moartă, să lupte contra legii firii, care-ar sortit-o putrezirii? Niciuna! Trebuia să piară, — cum cele cari-i sunt alături şi stau în rând, pe aceeaş cracă, au datoria să trăiască!

N'ai nici un drept să stai pe gânduri.

De vrei să-ţi uiţi durerea de-astăzi, cată de vezi de ce plâng alţii, sau cată-ţi una şi mai mare.

Şi de va fi să mori în cale, zadarnică-i împotrivirea.

Dar cine luptă nu se pierde, şi luptătorul n'are teamă.

Pe valurile mării-odată
porni un prinţ bogat; cu el
mergeà pe vas suita-i toată.

Şi vasul lor erà de-oţel;
căci ei, mergând spre-o altă ţară
duceau cu grije o comoară..

Vaporul, 'nalt cât o cetate,
săltând în negre nopţi pe mare
cu ochiurile-i luminate
se afunda în depărtare,
şi ziua alergà mereu
în drumul lui făr'de cărare
şi roţile luptau din greu
cu valurile mugitoare...

Vaporul se lovì 'ntr'o seară,
în drumul lui nebun, de-o stâncă,
şi, — prinţ, suită şi comoară, —
se afundară 'n noaptea-adâncă...

Când vestea s'auzì în lume
şi oameni pe uscat aflară
c'o bogăţie fără nume
pierì cu cei ce se'necară,
veniră hotărâţi s'o scoată
şi vreme multă chibzuiră,
însă în apa 'nfuriată
să se cufunde nu'ndrăzniră...

Un marinar însă-a intrat
în valurile tumultoase
şi 'n fundul apei a aflat
comoara care se'necase...

Ea fu întreagă-a omului
care-o scosese voiniceşte
şi de atunci, copiii lui,
cari trăiesc împărăteşte,
ştiu să s'arunce 'n fundul mării
cu-o uşurinţă uimitoare
râzând de ghiarele pierzării
şi pescuiesc mărgăritare;
şi fiecare le împarte
oricui cu generozitate
pentrucă ei, râzând de moarte,
au bogăţii nenumărate...

Şi azi se mai lovesc de stânci
comori ce dorm în ape-adânci,
dar pescuieşti mărgăritare
numai cân-l te afunzi în mare...

EMIL:

Mă simt nespus de turburat de tot ce-aud şi tot ce văd că se petrece-acum în mine... Neliniştit, aştept mereu să vină, parcă, o furtună... mă tem şi totuşi, vreau să vină... Această poartă, voi deschide-o !

In faţa porţii ruginite,
în faţa porţii ferecate,
cine, 'nainte de a bate,
n'a şovăit şi n'a plâns, poate,
în faţa porţii ruginite?...

Ce-i dincolo de-această poartă
— întâia poartă-a vieţii mele — ?...
E oare-un cer senin cu stele,
sau o neîndurată soartă
mi'ndreaptă paşii 'n întuneric?...

Nimeni, vai ! nu-mi poate răspunde
tăcuta poartă ce-mi ascunde
şi, ars de dorul meu chimeric,
mă 'ndrept cu grije şi cu teamă
spre „mâine'' — spre o altă viaţă
care m'atrage şi mă'nghiaţă —
spre soarta mea, care mă chiamă...

In faţa porţii ruginite,
în faţa porţii 'ntunecate
cine, 'nainte de a bate,
n'a şovăit şi n'a plâns, poate,
în faţa porţii ruginite?...

Uşoară-i spada 'n mâna mea;
purtată fu şi de-al meu tată
şi, după cât ştiu, nu odată
vrui să mă bizui doar pe ea...

Ei bine, voi deschide poarta
Şi-mi voi privi în faţă soarta !

MIHAIL NEGRU

GRAIUL MĂRII

Sub straja dulce-a lunei pline,
Pe 'ntinsul nesfârşitei mări,
Călătoriam — purtând cu mine
Un veşnic dor de alte zări.

Jucau, spre ţărm, lumini fugare:
Un roi de fluturi aurii;
Şi 'n salturi, alerga, pe mare,
Convoi de spume argintii.

Priviam cum valuri sfărămate
In mii de cercuri se rotesc,
Apoi s'adună împăcate
Sub alb vesmânt sărbătoresc.

Noianul apelor amare
Şi ochi şi inimă-mi robià:
Părea c'a mării sbuciumare
In furtunatec grai spunea:

„In slăvi stau sorii ca să ţină
Destinul lumilor ş'al meu;
Eu, strop, pe bulgărul de tină,
Duc dorul stelelor mereu".

„Dar nasc din valurile moarte
Viaţă altor valuri mii,
Mai vie lupta să se poarte
De-alungul lungei veşnicii."

„Cu valul care se tot sbate
Sporeşte propriu-mi avânt;
De zarea slăvii fermecate
M'apropii tot mai mult — şi cânt:"

„Cât fi-vor stelele'n tărie
La ele cugetu-mi va sta;
Şi'n veci întinderea-mi pustie
De-al luptei glas va răsună."

VISARE

Pe malul lacului sub sălcii de vântul serii tremurate,
Robit de farmecul visării,
Cum stau, mi-aduce 'n voie gîndul vedenii dulci, nenumărate,
Ca undele pe 'ntinsul mării.

De-un molcom vânt înfiorată, îşi cântă trestia, la maluri,
Cântările rămase 'n minte
Din şoapta nopţilor trecute; iar lacul mişcă 'ncete valuri,
Voind să ia şi el aminte...

De-odată, lacul conteneşte din legănata lui mişcare,
Pătruns de vraja lunei, poate;
Ca la o tainică poruncă se stinge-a trestiei cântare:
Coboară liniştea pe toate.

Dar gându-mi tot călătoreşte: străbate calea pân' la tine,
In pragul casei poposeşte,
Prin frunza teilor te cheamă, icoan'a vremilor senine;
Şi dorul iar te-ademeneşte.

Un cânt, năvalnic se porneşte din pieptul tău spre slava sfântă,
In largul zărilor s'afundă;
Il simt, din depărtări, cum creşte, l-aud — şi inima mea cântă,
Chemării tale să răspundă...

EUG. CIUCHI

PIERDEREA AMLAŞULUI ŞI FĂGĂRAŞULUI

— CONTRIBUŢIUNI LA DOMNIA LUI VLADISLAV II. şi VLAD ŢEPEŞ —

(Urmare)

III.

Până la Vladislav II. (1448 — 1456) nici un rege unguresc n'a găsit cu cale şi nici folositor să se atingă de posesiunile nord-carpatine ale Ţării-Româneşti, deşi atunci, când pericolul turcesc ajunge mai ameniţător, când Turcii năvălesc în Ungaria, fie peste Serbia, fie peste Ţara-Românească, sunt şi Domni munteni, cari la nevoie se învoiesc cu sultanul, lasă trupele turceşti să treacă prin ţară, ca să pustiască Ardealul — unii sunt siliţi să meargă chiar cu cetele turceşti. Nici slăbănogii urmaşi ai lui Mircea n'au avut nici o turburare în posesiunile lor transilvane pentru o atitudine oportunistă. Ce e mai mult locuitorii transilvăneni apelează la protecţiunea domnitorului din Ţara-Românească. Pe Mihail I (1418—1420) îl vedem chiar, că asigură pe Saşii transilvăneni de bunăvoinţa în cazul vre-unui conflict ce l-ar aveà Ţara-Românească cu Transilvania (1).

Găsim, ce e drept, o încercare de a pedepsì pe Românii făgărăşeni şi adică în următoarele împrejurări : In 1431 Alexandru II Aldea fusese silit să se închine sultanului, iar în anul următor oastea Ţării-Româneşti a însoţit trupele turceşti în expediţia lor contra Transilvaniei. Urmarea a fost, că vecinii dela nord au rămas pentru totdeauna supăraţi pe Ţara-Românească a lui Alexandru Aldea până la moartea acestuia, (1435). Deşi îl durea inima să se despartă de creştini, totuşi în ochii lumii a trebuit să pară prieten mai mult Tur-

(1) Hurmuzaki, Densuşianu, *Documente*, I$_2$, pag. 502.

culuĭ, decât regelui ungar, astfel că oraşele săseşti din Ardeal sau şpanul Săcuilor l-au considerat de acum înainte ca pe un vecin, dela care se pot aşteptà numai buclucuri duşmănoase. Pretendentul Vlad, şi el fiu natural al lui Mircea cel Bătrân, se îngrijeşte, ca neîncrederea şi duşmănia Ungariei oficiale faţă de Domnul Ţării-Româneşti, să continue neîntrerupt.

La 1 Maiu 1434, şpanul Săcuilor scrie Braşovenilor, că peste câte-và zile va veni cu oaste între ei spre a împedicà pe Turci de a trece din Muntenia în Ardeal; în acelaşi timp aminteşte Braşovenilor să nu se lase înşelaţi de către Români, cari au de gând să conducă pe Turci în contra forţăreţelor ardelene mărginaşe (1). La 2 Iulie, acelaş şpan săcuesc scrie Braşovenilor şi-i roagă, ca să se urce pe munţi cu toate trupele lor şi să extermine pe „necredincioşii Români din Făgăraş". Mânia şpanului contra Făgărăşenilor erà atât de mare, încât îndemnă pe Braşoveni să le ia acelora chiar şi femeile şi copiii. Căci trupele lui îi fugăreşte din alte direcţiuni (2).

Pentru cari motive urmăreà şpanul săcuiesc pe Făgărăşeni, cari erau supuşi direcţi ai Ţării-Româneşti şi pentru ce s'au răsculat Românii făgărăşeni?

Două motive s'ar putea lua în discuţie: Făgărăşenii să fi dat contingent armat trupelor munteneşti, cari veniseră în 1432 cu oastea turcească asupra Ardealului. Dar răzbunarea autorităţilor ungureşti ardelene contra Făgărăşenilor, cari în acest caz n'ar fi făcut altce-va decât a urmà pe Domnitorul ţării lor, ni se pare prea tardivă la sfârşitul anului 1433, când însemnarea amintită spune, că s'au întâmplat turburările cu Românii făgărăşeni. De aceea mai probabil ni se pare, că răscoala Făgărăşenilor a avut caracter politic. Sigismund, regele va fi încercat să desfacă Ţara Făgăraşului de Alexandru Aldea

(1) Hurmuzaki Densuşianu, *Documente I2*, pag. 589.

(2) *Ibidem*, pag. 590. După *Székely Oklevéltár* I, pag. 129. Hurmuzaki-Iorga, *Documente XV1*, pag. 26, după o copie dela Braşov dă anul 1438 (?) D-l Iorga nu spune de ce citeşte 1438 şi cum a greşit *Szabó* în *Székely Oklevéltár*, când a citat 1434. Eu cred exact anul 1434, nu numai fiindcă în 1438 nu se face vre-o altă amintire despre răscoala Făgărăşenilor, care dacă ar fi fost şi ar stà în legătură cu evenimentele revoluţionare contimporane din Transilvania ar fi avut loc înainte de Iulie acest an, luna, pe care o dă documentul citit sub data 1438. Din contră o însemnare pe un vechi codice zice: „finis huius libri sub anno Domini 1433 tempore disturbii cum Olachis de Fogaras". (*Századok*, 1884, pag. 341). Turburările din Făgăraş erau deci la sfârşitul anului 1433 şi s'au continuat în 1434 până vara, precum ne spune documentul, a cărui dată o discutăm.

şi s'o încorporeze Transilvaniei, ceeace a provocat ridicarea cu armele a Românilor din Făgăraş

Răscoala Făgărăşenilor coincide cu timpul, când Iliaş, domnitorul Moldovei, se închină Polonilor, dela cari sperà ajutor contra veleităţilor de stăpânire ale fratelui său Ştefan. Şi Alexandru Aldea, pe lângă că-şi pierduse razemul puternic ce i-l oferià Moldova lui Alexandru cel Bun, intrase şi cu Turcii la învoială şi trupe de ale sale însoţiseră pe Turci în 1432 contra Transilvaniei lui Sigismund. Să nu se fi folosit oare de noua situaţiune politică defavorabilă lui Alexandru Aldea acel Vlad pretendentul, care după solemnitatea investirii în sunet de surle şi trâmbiţe în Nürnberg se văzuse silit a mai aştepta încă în Transilvania după scaunul domnesc, la care râvneà cu atâta nerăbdare nervoasă. Sigismund nu puteà în anii 1432—34—căci aveà alte treburi— să-i dea deocamdată ajutor, cu care să alunge pe Aldea închinat Turcilor. Acelaş împărat şi rege puteà ordonà însă să i se ia lui Aldea feudele transilvane. Dintr'o scrisoare a lui Vlad către Braşoveni ştim, că Sigismund dăduse lui Vlad sarcina să apere marginile dinspre Ţara-Românească. N'am putea oare presupune în altfel de împrejurri că i se va fi dat şi Amlaşul şi Făgăraşul.

N'avem date precise, decât că Făgărăşenii la sfârşitul anului 1433 erau în toiul răscoalei şi că în Iunie următor, răscoala făgărăşeană erà aproape înecată în sânge după cruzimi ne mai pomenite, comise în contra lor. Mai târziu, când Vlad Dracul ajunge Domn, împarte recompense printre cei d'intâi boierilor făgărăşeni. Să conchidem de acì, că Făgărăşenii l-au ajutat în special spre a-şi câştigà tronul?

După insuccesul din toamna anului 1435, Vlad în ţara Făgăraşului îşi face preparativele pentru a intrà din nou în Muntenia. La 16 Iulie 1436, erà în Făgăraş, unde ratificà învoieli încheiate în numele său de nişte boieri cu Braşovenii, iar la 5 Septemvrie erà în Boiţa făgărăşeană cu oaste gata de plecare spre Ţara-Românească, unde se va puteà stabilì definitiv de acum înainte. In felul acesta e firesc, că Făgărăşenii dau poate contingent numeros oştirii lui Vlad Dracul, astfel că compensaţiile acordate de Domn după această dată unor boieri din Făgăraş pot aveà explicarea în această participare numeroasă şi încoronată de succes, iar nu în împrejurarea, că Vlad ar fi avut ţara Făgăraşului încă de când trăia Aldea. (1).

(1) N'am dat note pentru aceste evenimente, căci ele vor fi arătate amănunţit în lucrarea, ce prepar asupra vremii lui Vlad (I). Dracul

Un fapt este sigur: In tot cursul domniei sale Vlad Dracul a stăpânit Făgăraşul şi Amlaşul, după cum l'a avut şi Vladislav II până, poate, puţin mai înainte de 6 Aprilie 1456. La această dată regele Ladislav V porunceşte Saşilor să se ridice cu armele şi să apere posesiunile comitelui Iancu de Inidoara. Căci Vladislau. Domnul muntean, a atacat acele posesiuni întocmai precum şi nişte sate săseşti, a dat foc pe unde a umblat şi a făcut mari pagube. Regele e informat, că Vladislav îşi va continuà atacurile, deşi el, regele, i-a scris să se astâmpere (1).

Cari erau acele posesiuni ale Huniadeştilor, pe care le atacase şi prădase Vladislav II, ne-o spune scrisoarea comitelui perpetu bistriţean, scrisă cu o zi mai târziu decât scrisoarea regală. Din scrisoarea către Braşoveni reiese clar, că Făgăraşul erà în Aprilie 1456 posesiune a lui Iancu de Inidoara, care-şi aveà acì castelanii săi. De mai înainte ştià Vladislav II, că Huniadeştii umblă să-i ia posesiunile lui nord-carpatine. „Şi cât m'am jurat eu cu părintele meu Ionaş voevodul — scrià Vladislav II Braşovenilor — el tot n'a ţinut seamă de asta, nici slujba mea nu i-a fost dragă; căci nu-i ajunge gubernatoria Ţării ungureşti, ci trimite să-mi răpească ocina mea adevărată şi ţărişoara mea Făgăraşul şi Amlaşul şi umblă cu gând rău asupra mea.

Dar dacă şi-a călcat el făgăduinţa şi jurămintele, ce a făcut cu mine şi dacă a călcat peste slujba mea, Dumnezeu să se răzbune asupra celui ce n'a păzit dreptatea. Iar domnia mea cu toată nevoia mea nu voiu părăsì ce este al meu odată cu capul" (2).

Pentru a pricepe purtarea lui Iancu de Inidoara faţă de Vladislav II, e necesar să rezumăm împrejurările politice ex-

(1) Hurmuzaki-Iorga. *Documente* XV_1, pag. 42—3 = *Documente* II_2, pag. 70—1.

(2) I. Bogdan. *Documente privitoare la relaţiile Ţării-Româneşti cu Braşovul şi cu Ţara ungurească*. Vol. I. Bucureşti, 1905, pag. 85—7. D-l Bogdan crede, că această scrisoare nedatată este dinainte de Ianuarie 1453, când Iancu nu mai erà guvernator al Ungariei. V, nota. Faptul însă, că scrisoarea vorbeşte de Iancu ca guvernator nu ne îndreptăţeşte să presupunem, că scrisoarea este de pe vremea când Ladislau V nu erà ales şi recunoscut rege al Ungariei, fiindcă Iancu şi după aceea a îndeplinit funcţia de guvernator, iar străinătatea îl considerà şi mai departe guvernatorul Ungariei. V. *Franknói Vilmos, A Hunyadiak és a Jágellók Kora*, Budapesta, 1896. (*Colecţia Szilágyi*) pag. 118 şi urm. In modul acesta scrisoarea poate fi socotită mai aproape de anul 1456.

terne moştenite şi trăite de acest fiu al lui Dan şi să ne întoarcem la începutul domniei tatălui, Dan (1), precum şi la greutăţile ce aveà să întâmpine Vladislav II într'un timp, când după bătălia dela Cossovo, ofensiva Ungariei contra Turcilor intrase într'o epocă de stagnare.

IV.

Evenimentele, cari s'au desfăşurat în Ţara- Românească în cursul anilor 1447—8 nu sunt încă destul de clarificate. Isvoarele documentare ce le avem sunt sau insuficiente sau pline de contradicţii. Toate aceste isvoare sunt însă de acord, că în 1447 domnul Ţării-Româneşti a fost înlocuit de către Iancu de Inidoara. De asemenea toate cronicele contimporane sau de mai târziu pun înlocuirea lui Vlad Dracul în legătură cu reţinerea lui Iancu de Inidoara în Ţara-Românească, când, înfrânt, grăbeà dela Varna spre Ungaria. Dar afară de cronici, cari prin închisoarea lui Iancu de Inidoara în Ţara-Românească vor să explice răzbunarea acestuia contra lui Vlad Dracul, nici un alt document nu face amintire, că Iancu ar fi fost prins în Ţara-Românească după înfrângerea dela Varna. Din contră, evenimentele, cari au urmat imediat după catastrofa dela Varna, nu admit ca Vlad Dracul, care însuşi luase parte le expediţia nenorocoasă contra Turcilor să fi prins pe Iancu de Inidoara. Dacă reţinerea lui Iancu în Ţara-Românească ar fi fost un fapt real, cum s'ar puteà explicà participarea lui alături de Vlad Dracul şi flota burgundă la expediţiunea pe Dunăre în 1445? Este probabil, că Iancu în Ţara-Românească va fi aşteptat sfârâmăturile oastei sale, şi ştiri despre cardinalul Iulian şi despre rege, a căror soartă nu erà cunoscută. Un document dat de Iancu în 1444 popii, Gherasim, stareţul mânăstirelor Vodiţa şi Tismana ne îndreptăţeşte a crede, că după bătălia dela Varna acì va fi făcut popas în drumul său spre Ungaria. Căci documentul e dat în Orşova, la 20 Octomvrie. (2).

(1) Motivele, pentru cari îi zic al patrulea (IV) se vor cetì în lucrarea, ce va apare în curând: *Heghemonia politică a lui Alexandru cel Bun.* Dan III domneşte în iarna 1430—1431.

(2) Ştefulescu, *Mânăstirea Tismana*, pag. 162—8. Numele lunei este şters. In nici un caz însă nu poate fi Septemvrie, căci Iancu, care totdeauna a însoţit pe rege în drum spre Varna, nu puteà da în prezenţa regelui document. In felul acesta documentul trebuie să fi fost dat la întoarcere, probabil pentru ospitalitatea acordată de către călugării mânăstirilor amintite.

Dar Iancu n'avusese niciodată încredere deosebită în Vlad Dracul. După bătălia dela Ialomiţa îl înlocuise cu Basarab II, aşa că nici după expediţia din 1445, n'a avut de ce să-şi schimbe sentimentele faţă de domnul român. Acesta nu-şi pricepeà rolul său de a fi o unealtă a politicei imperialiste a lui Iancu. Isvoarele amintesc două lucruri, pentru cari Iancu a mers contra domnului român. Dlugosz (1) aminteşte amestecul neplăcut pentru Iancu, pe care l-a avut Vlad în trebile Moldovei în favoarea cumnatului său Roman II (2). Dacă ştirea dată în această formă de Dlugosz nu corespunde cu totul adevărului, este indiscutabil, că Vlad n'ar fi admis nici odată, ca cumnatul lui Huniade, Petru, să ajungă domn în Moldova în locul lui Ştefan II. Pe de altă parte acelaş Vlad, care aveà Chilia, n'ar fi cedat-o nici odată Ungurilor, ceeace s'a întâmplat nu peste mult timp.

Iancu aveà să mai răzbune faţă de Vlad soarta lui Basarab II şi deci a Dăneştilor, cari îi erau înrudiţi.

Expediţiea se făcù în cea mai mare taină. La 31 Septemvrie se ştià, că armata lui Iancu va pleca „contra duşmanilor regatului". Procese se amânau pentru 13 Ianuarie, ba chiar 5 Iunie 1447 (3). La 17 Octomvrie 1446 Iancu, erà în Feldioara (4). La 11 Iunie scrià Iancu din Seghedin ca Saşii să se pregătească pentru a respinge pe Turci, căci sosirea acestora se aşteaptă din zi în zi. Saşii erau provocaţi ca în câteva zile să fie la Caransebeş. Dar Huniade îşi schimbase într'aceea şi scopul şi direcţia. Căci către Feldioara trecuse prin Apold, unde erà la 1 August (5). O scrisoare din 15 Ianuarie 1447, dă ca motiv al intrărei duşmăneşti a lui Iancu în Ţara-Românească faptul că Vlad se aliase cu Turcii şi restituise acestora mai multe mii suflete de creştini desrobiţi în ultimele lupte(6). La această dată Iancu nu se înapoiase din Ţara-Românească,

(1) I. Dlugosz. *Historia Polonica*, II, Lipsiae, 1712, pag. 33—4.

(2) Amestecul acesta în forma arătată de Dlugosz nu este probabil, întru cât Roman răpune pe Ştefan II abiă în Iulie 1447, când Vlad erà mort.

(3) Nagy Gyula. *A Nagymihàlyi és Sztàrai gròf Sztáray család oklevéltára*, II, Bpest, 1887.

(4) Schwandtner, *Scriptores rerum Hungaricarum*, II. 38. Scrisoarea lui Iancu contra lui Frideric III, publicată fără să se dee locul. Locul îl stabileşte R. Wolkan în *Eine ungedruckte Rede des Eneas Sylvius Piccolomini* în *Mitteilungen des Instituts f. oesterreichische Geschichts-forschung*, XXXIV (1913) fasc. 3, pag. 522.

(5) I. Puşcariu, *Documente* (manuscris la Academie), pag. 69.

(6) Schwandtner, *op. cit.*, II, pag. 40.

unde erà hotărât să facă ordine dfinitivă. Vlad plătì cu viaţa îndrăsneala de a se fi opus planurilor imperialiste ale lui Iancu. Cei doi copii ai săi căutară scăparea la Turci (1). Dan, fiul lui Basarab II, rămâne domn. El caută legătură de înrudire cu domnul Moldovei, dela care are ajutoare, când fu atacat de către Vlad, fiul lui Vlad Dracul. La 22 Februarie 1447, Iancu întors din expediţia contra lui Vlad erà la Buda veche (2).

La 4 August 1447, „Vladul voevod, domnul Ţării-Româneşti, feciorul marelui şi prea bunului creştin Vlad voevod" întăreşte nişte moşii unor moşneni" (3) Să fi reuşit oare Vlad a alungà pe neamul dănesc din domnie? In Iulie 1447 Vladislav, rudă cu Iancu de Inidoara, se refugià cu toate lucrurile şi întreagă averea sa din Muntenia la Braşov. Insuşi Iancu scria Braşovenilor să primească şi să găzduiască bine pe ruda

(1) Cronica lui Thurocz apud Schwandtner, *op. cit.* I, spune, că Huniade a prins pe Vlad dimpreună cu fiul său mai mare şi i-a tăiat. Bonfini, în *Hist Pannonica sive Hungaricarum rerum decades, etc.* Coloniae Agripinae 1690, pag. 357, adaogă, că „în oare-care oraş". Thurocz zice, că altui voevod al părţilor acelora, adică fiului răposatului Dan, i-a scos ochii. Bonfini povesteşte de asemenea, că Vlad şi fiul său mai mare au fost decapitaţi, iar fiul cel mai mic a fost orbit. Dlugosz după ce aminteşte că Vlad a fost omorât împreună cu fiul său, adaogă că Iancu a orbit de altfel şi pe Stanculon, căruia îi promisese domnia. *Chalcondyles, De rebus Turcicis,* lib. VII redă faptul, că Iancu a omorît pe Vlad dimpreună cu feciorul său fiindcă vroià să aşeze în domnie pe Dan, fiul lui Basarab. La acest cronicar însă Dan este acela, care omoară pe Vlad părăsit de oştirea sa în faţa duşmanului. Stoica Nicolaescu este acela, care a pus pentru întâia oară la îndoială veracitatea acestor ştiri din cronicari. Căci fiul mai mare al lui Vlad Dracul, Mircea, fusese omorît de Basarab II, iar Vlad, care îi urmă lui Mircea după etate precum şi Radu — ceilalţi doi fii — au scăpat dinaintea nrmăritorilor. St. Nicolescu în *Documente slavo-române,* etc. Bucureşti, 1905, pag. 3—4, notă, găsind un document al lui Vlad Vintilă, în care figurează următorul pasagiu : „Şi am aflat domnia mea în sfânta mânăstire ce este scrisă cartea Vladului marelui voevod celui bătrân şi ce l-a ajuns moartea la satul Băltenii ; de aşişderea cartea lui Vladislav voevod cel bătrân le-au adus înaintea domniei mele şi am citit domnia mea acele cărţi... Şi iarăşi au adus călugării dela sf. mânăstire şi cartea lui Basarab voevod cel bătrân". Crede că Vlad Dracul este acela care a murit la Băltenii din Iflov. Documentul acesta de fapt se referă la dania făcută de jupân Tudor Logofătul mânăstirii Snagovului. Drept aceea trebuie considerat timpul, când acest Tudor şi cărui domn i-a fost logofăt în divan. Acel domn care-l are în divan pe Tudor Logofătul este Vlad Călugărul şi prin urmare tot Vlad Călugărul este acela pe care l-a ajuns moartea la satul Bălteni şi nu Vlad Dracul. Despre refugiarea copiilor lui Vlad Dracul la Turci v. *Kritobulos, Vieaţa lui Mohamed II* (traducere ungurească de Szabó K. în *Mon. Hung. hist. Scriptores,* XXII).

(2) Történelmi Tár, 1902, pag. 62.

(3) N. Iorga, *Studii şi Documente,* II, pag. 169.

sa (1). Dinaintea cui fugeà acela, care trebue să fie Vladislav II de mai târziu? (2).

In timpul expediţiunei dela Cossova, Ţara-Românească o cârmuià Vladislav II zis dela Cosoba, moşie ori loc de naştere al lui (3).

Iancu de Inidoara, ales guvernator, credeà, că-şi va restabili gloria perdută în apropierea Varnei. Prin o victorie asupra Turcilor ar fi restabilit încrederea creştinătăţii în braţul său providenţial şi ar fi adaos o nouă aureolă înaltei sale funcţiuni. La 12 August el erà în drum spre vadurile Dunărei (4). La 29 Septembrie trecu Dunărea (5). Prima deziluzie o avù îndată după trecerea Dunării. Devotatul până acum George Brancovici nu vroì să se alieze cu armata lui Iancu, Ţara-Românească însă şi-a trimis contingentul său. Prădând înaintà armata lui Iancu până la Cossova, unde avù întâlnirea cu armata condusă de însuşi sultanul şi în număr cu mult mai mare a Turcilor. Trei zile ţinù lupta. In 17 Octombrie fură numai ciocniri de avantposturi, dar în ziua următoare lupta se începù din ambele părţi generală cu toată furia. Numai noaptea puse capăt luptei, al cărei rezultat rămâne nedecis. Toată noaptea spre Sâmbătă duşmanii se neliniştiră reciproc prin săgeţi şi tunuri. Iar în zorile zilei de Sâmbătă reluară lupta. Armata creştină mult mai mică opuse împotrivire straşnică. La ora 1 din zi lupta o câştigaseră Turcii, după ce atacaseră şi luaseră printr'un crâncen asalt şi tabăra de care. Insuşi sultanul se coborîse de pe cal şi luptă între ienicerii săi. Iancu condus de un Român, cunoscător al locurilor, fugind a putut scăpà teafăr, până când a ajuns în mâinile lui Gheorghe Brancovici, care-l ţinù prins câtă-va vreme. Puţini vor fi scăpat din cei 24 sau 47.000 cât se spune, că aveà Iancu, faţă de 150.000 Turci ai Sultanului. (6).

---

(1) Hurmuzaki-Iorga, *Documente*, XV$_1$, pag. 34.

(2) Analele sârbeşti amintesc în Iulie 1 moartea unui Dan voevod. Nu s'ar puteà oare presupune, că data de an a letopiseţului sârbesc v. *Spomenik* III, pag., 126—7 este greşită şi că adevăratul an ar fi 1447, când în aceiaş lună fiul lui Dan e silit să părăsească Muntenia şi să se refugieze la Braşov?

(3) St. Nicolaescu, *op.cit.*, pag. 238.

(4) *Monumenta Hungariae historica. Diplomataria*, XXXIII, pag. 151—2.

(5) Incă Bonfini, pag. 338, *op. cit.*, ştià că trecerea Dunării s'a făcut după unii pe la Cuvin, iar după alţii pe la Severin.

(6) Schwandtner, *Scriptores* II, pag. 52 şi urm.; *Monumenta Hung. hist. Dipl.* XXXIII, pag. 152—3; Fejér, *Genus*, etc., 129—134, 126—139; Dlugosz *op. cit.*, lib. XIII; Chalkondyles ed. Bonn., pag. 355 şi urm.; Bonfini, *op. cit.*,

Infrângerea armatei lui Iancu la Cossova are urmări îndelungate pentru desfăşurarea evenimentelor balcanice viitoare. Murad II îşi încheià astfel cariera triumfătoare faţă de cel mai mare duşman al său, Iancu de Inidoara. Ungaria în urma absenţei regelui, pradă ambiţiilor oligarhice, s'a dovedit incapabilă de a păstrà poziţiunea dominantă în sudestul european, pe care cu atâtea sacrificii, talent şi devotament i-o câştigase Iancu de Inidoara prin luptele sale din anii 1440—43. Pe de altă parte erà evident, că duşmanii Huniadeştilor vor căpătà curaj în urma înfrângerii dela Cossovo : tot mai mult şi tot mai pe faţă se va accentuà necesitatea aducerii pe tron a lui Ladislau Postumul. Ambiţia şi sufletul lui Iancu va fi adesea rănit văzând cum toţi se conjură în contra neamului său de Român ridicat prea sus după părerea oligarhilor maghiari. Intre astfel de împrejurări erà clar, că stăpânirea turcească, fie direct fie indirect, va ajunge în Serbia până la Dunăre, iar în Ţara-Românească până la Carpaţi. Moldova scapă numai fiind mai la o parte de tendinţele înaintării nominale sau efective turceşti.

Iancu ca atare e mulţumit, dacă despotul sârb, dacă Domnul Ţării-Româneşti negociază în numele său pacea cu Turcii. Un document din 21 Mai 1449 ne spune că George Brancovici

---

pag. 338—40. Thurocz, cap. XLVI. *Dukas, Hist. Bizantinae*, ed. Bonn., pag. 222; Hurmuzaki-Densuşianu. *Documente* I$_2$, pag. 754—5.

Relativ la participarea Românilor trebuie observat următoarele : Thurocz, Dlugosz, Bonfini, Eneas Sylvius în scrisoarea sa din 25 Noemvrie 1448., către papa Nicolae V (*Fontes rerum Austriacarum. Diplomataria et Acta* LXVII : *Der Briefwechsel des Eneas Silvius Piccolomini* ed. *R. Wolkan.*, pag., 73 şi urm.) amintesc participarea Românilor la luptă şi expediţie. Bonfini spune chiar, că atacul de Sâmbătă dimineaţa l-au început Românii, iar Eneas Silvius spune, că un Român a fost acela, care a scăpat pe Iancu dela moarte. Singur Chalkondyles spune,că Dan, amicul lui Iancu de Inidoara comandà aripa stângă şi că Românii lui Dan văzând rezultatul defavorabil al luptei au trimis vorbă Turcilor, că ei bucuros trec de partea lor, dacă li se promite înlunitatea. Turcii le-au promis, dar trecuţi odată afară din linia de bătae ungurească au trimis vre-o 20.000 Turci să-i măcelărească. Numai Chalkondyles are această ştire, pe când isvoarele mai apropiate de Iancu, ba nici chiar acesta nu aminteşte că ar fi fost părăsit in cursul luptei de Români. Neverosimilitatea ştirii din Chalkondyles o arată faptul că pe vremea luptei fiul lui Dan, Vladislav, erà în bune relaţiuni cu naiful din Nicopole. Eneas Silvius în scrisoarea sa aminteşte, că după ce a doua zi numai apusul soarelui puse capăt luptei, în întunericul nopţii o ceată nu mică de Unguri au fugit de pe câmpul de bătae nevoind să aştepte soarta zilei următoare. Cu nici un cuvânt nu aminteşte însă despre o defecţiune a Românilor.

Cronicile turceşti totdeauna defavorabile creştinilor cu mult mai târzii—

a fost autorizat să înceapă tratative de pace cu Turcii în numele guvernului provizor dela Buda. Condiţiunile, pe cari despotul sârb le ducea Turcilor, sunt următoarele: Ţara-Românească să plătească haraciul numai pe jumătate pentru timpul învoielii de pace; la jumătate să se reducă haraciul şi contingentul de armată, pe care Serbia avea să-l dea Turcilor. Fruntaşii şi locuitorii ţărilor, asupra cărora Iancu vroise să exerciteze hegemonia ungurească, să nu fie opriţi de către Turci de a veni pentru afacerile lor în Ungaria. Negustorii turci să poată veni cu mărfurile lor numai până la Haram, Severin, Keve şi Caransebeş. Anumite locuri va desemna despotul pentru negustorii creştini în Turcia. Afacerile judecătoreşti se vor tratà prin judecători delegaţi de ambele părţi. Dacă însă Turcii n'ar voi să primească aceste condiţiuni, George Brancovici este autorizat să ofere condiţiile păcii încheiate de Turci cu regele Sigismund în 1429 : Ţara-Românească să plă-

căci cea mai veche e alcătuită la sfârşitul sec. XV, deci posterioară şi lui Chalkondyles prezintă rolul Românilor deosebit de celelalte isvoare. Românii ar fi vroit să treacă pe la Nicopole, ca să pustiească raiaua turcească de acolo, da Firusbegoglu, Mohamed-bey şi Hassan-bey au atacat armata română pe la spate şi au omorît pe mulţi dintre Români (Thúry Iúzsef, *Török történetirók* Budapesta, 1893, pag. 23—6, pag. 62, 146 şi urm.), Seadeddin aminteştecă în luptă a murit banul român şi banul săcuiesc. După isvoarele turceşti povesteşte lupta dela Cossovo şi Leunclavius : *Hist. Musulmanae Turcorum*, etc, Frankfurt, 1591, pag. 518. Acestei povestiri a cronicarilor turci le contrazice scrisoarea lui Vladislav II către un prieten al său din Ardeal (Hurmuzaki-Iorga. *Documente*, XV_1, pag.35). In această scrisoare Vladislav II spune prietenului său rezultatul luptei dela Cossovo comunicat de naiful de Nicopol, care-i erà aşa dară prieten. Il vedem totuşi exprimându-şi temerea, că Turcii îl vor atacà, poate pentru contingentul dat armatei lui Iancu de Inidoara.

Nu ştim, de unde şi-a luat Luccari informaţiunea, care o citim în *Copioso fristretto degli annali di Ragura*, (Raguza, 1790, pag. 162—3), că Dan „Re de Valacchia" a luat parte la lupta dela Cossovo, că „menato disordine dalla parte de Valachi, i barbari che si credevano vinti, restarono vincitori". După ce povesteşte iarăşi fuga lui Iancu de Inidoara, revine la Dan, despre care adaogă, că speriat de succesele Turcilor, le-a oferit şi plătit acestora tribut. „Dan Re di Valacchia ispaventato dalla troppa felicità dè Turchi, ancorché come pâtico delle cose cunoscesse che la pace comperta con danari ordinariamente partorisce servità fece nondimeno pace con Murat obbligandiosi all' imposizione del tributo ,sic come tutto cio consta dalle memorie di Murgul suo oratore". Din memoriile ambasadorului Murgul Luccarf împrumută acest amănunt despre tribut şi închinarea lui Dan, care-l găsim şi la Chalkondyles, *l c.*, unde însă e povestit imediat după instalarea lui Dan în scaunul domnesc şi înainte de lupta dela Cossovo. Ne îndoim însă, că Luccari ar fi cetit în memoriile amintitului ambasador muntean despre disordinea imputată Muntenilor, care disordare nia provocat catastrofa armatei lui Iancu. Scrisoarea cardinalului Piccolomini desminte categoric atare „desordine".

tească haraciul întreg, dimpreună cu oile ; Serbia, Bosnia, să deà întreg haraciul împreună cu contigentul armat (1). Tratativele de pace au durat mult timp. Abià la 20 Noemvrie 1451 s'a încheiat armistiţiu cu Turcia. Pacea definitivă o anunţă Iancu de Inidoara la 6 Februarie 1452. Vladislav II, Domnul Ţării-Româneşti încă a fost printre mediatorii acesteipăci (2). Tocmai de aceea la 6 Februarie Iancu scria Braşovenilor şi despre noile raporturi cu Vladislav II ; s'a făcut pace pe trei ani şi că în această pace a fost coprins şi Vladislav II „aşà ca noi — scria Iancu — să nu permitem a se ridicà nimeni cu puterea contra numitului Vladislav şi să-l atace". In acelaş timp Iancu atrage atenţia Braşovenilor, că Vlad, fiul răposatului Dracul, are de gând să plece în contra lui Vladislav „fără ştirea şi voia noastră". Braşovenii sunt rugaţi să-l prinză şi să-l expedieze pe aceeaşi cale a Moldovei, pe care venise (3). Atât de conştiincios voia Huniade să observe pacea încheiată cu Turcii, fiindcă aveà mare nevoie de această pace, ca să poată aranja afacerile interne ale regatului unguresc. Vlad Ţepeş tratat atât de vitreg din partea lui Iancu, când a ajuns mai târziu Domn, aducea aminte Braşovenilor toate acestea : cum nu l'au îngăduit pe teritoriul lor, cum au hotărât să-l prinză şi să-l piarză, „pentru dragostea lor faţă de spectabilul domn, Vladislav voevod" (4).

Intre astfel de împrejurări, nesupărat de nimeni, Vladislav stăpânea Amlaşul şi Făgăraşul. Iar Braşovenii şi celelalte oraşe săseşti puteau să facă comerţ cu orientul, fiindcă domnitorul român căutà să le fie binevoitor. In tratatul de pace iscălit de sultan la 13 Aprilie 1452(5) s'a inserat anume clausula, ca la denunţarea păcii încheiate pe trei ani, comercianţii celor ce vor fi duşmani să se poată retrage nevătămaţi şi nepăgubiţi de pe teritoriile înduşmănite.

Şi de altfel acest tratat de pace are deosebită importanţă, pentru că scoate în evidenţă situaţiunea internaţională de drept a Ţării-Româneşti, pe care a avut-o cu mici întreruperi, după moartea lui Mircea cel Bătrân până la Radu dela Afumaţi sau mai bine zis 1526, anul căderii puterii ungureşti la Mohaci.

---

1) Hurmuzaki-Densuşianu. *Documente*, II, pag. 760.
2) Hurmuzaki-Iorga. *Documentde*. XV, pag. 36.
3) Hurmuzaki-Iorga. *Documente*, XV_1, pag. 37.
4) I. Bogdan. *Documente*, etc., pag. 309.
5) N. Iorga. *Acte şi Fragmente*, III, pag. 23 şi urm.

Pacea s'a încheiat pe trei ani. Nici unul dintre contractanţi nu va atacà teritoriile celuilalt, iar la teritoriul ungar se aminteşte în special Chilia şi împrejurimile. Începând dela Severin nici Ungurii, nici Turcii nu vor aveà dreptul de a face fortificaţii pe malurile Dunării. Gheorghe Despotul, care încă mijlocise pacea şi ai cărui oameni încă au luat parte la tratative, va primì înapoi ce-a avut în Bosnia şi pe fii săi, rămânând însă dator să plătească Turcilor tributul promis.

Vladislav, Domnul român, îşi va îndeplinì obligaţiile faţă de sultan, fie prin tribut, fie printr'alte servicii. Va da de asemenea ascultare şi va împlinì îndatoririle sale faţă de Ungaria şi faţă de guvernatorul ei. Domnul român va aveà pace cât timp va coresunde acestor îndatoriri. Dacă însă el s'ar sustrage, partea interesată îl va puteà constrânge la îndeplinire, ceeace să nu însemneze însă turburarea păcii. Cât timp va ţineà pacea, Vladislav va fi Domn, iar dacă în acest interval ar murì, nici Turcii, nici Ungurii, să nu aibă voie de a pune Domn în Ţara-Românească decât pe acela, pe care îl va fi ales Ţara. Alesul apoi va trebuì să se conformeze tratatului de pace până la sfârşitul celor trei ani.

De aceea participase armata munteană la victoriile şi înfrângerile armatei ungureşti, ca să ajungă între ciocan şi nicovală? Căci erà evident, că oricărui domn i-ar fi imposibil să trăiască în termeni buni în acelaşi timp şi cu Ungurii şi cu Turcii. Numai aşà se explică continuele frecări, pe cari vom vedeà, că le-a avut Vladislav II cu Ţara Ungurească şi din cari a rezultat pierderea Făgăraşului şi Amlaşului.

Pentru Ungaria pacea cea nouă şi pentru Iancu de Inidoara în special erà umilitoare. Tratatul de pace stabileşte la suprafaţă o egală sferă de influenţă atât pentru Ungaria cât şi pentru Turcia în Serbia şi în Ţara-Românească, deşi în fond cele două ţări erau legate cu tribut şi alte angarale faţă de Turci, ceeace nu ştim să fi avut faţă de Ţara-Ungurească. De fapt mai multă nevoie de pace aveà Iancu decât Turcii. Guvernatorul Ungariei, după înfrângerea dela Cossovo, s'a putut convinge, că o cooperare a puterilor creştine în contra Turcilor este imposibilă, că Ungaria nu e în stare a desrobì popoarele balcanice ajunse sub jugul otoman. Şi pentru Ţara-Românească şi pentru Serbia, a căror menţinere în sfera intereselor imediate ale politicei ungureşti fusese idealul lui Huniade, pacea cea nouă însemna înrăutăţirea situaţiunii. Aproape de sfârşitul vieţii sale guvernatorul cu părere

de rău trebuì să vază, că aceste ţări sunt tot acolo, unde le aflase el la începutul luptelor sale cu Turcii. Mohamed II încheià cu Ungurii o pace, pacea învingătorului. Alte probleme se prezentau înaintea lui ca să fie rezolvite: trebuià să sfârşească mai repede cu rămăşiţele puterii bizantine din Constantinopol, din care mai târziu să-şi pornească trupele pentru lupta hotărâtoare, ce se va da în jurul problemei, cine va stăpâni la cursul de jos al Dunării. Ambii contractanţi au trebuit să fie convinşi în sufletul lor, că pacea încheiată erà numai un armistiţiu, o epocă de pregătire pentru ceasul hotărîtor, ce va să vie.

Din aceste motive poate observăm, că Iancu are o purtare mai conciliantă faţă de Ţara-Românească. Abià după lupta dela Cossovo s'a convins Iancu, că e mai bine a vedeà în domnitorul român un aliat, decât vasal supus discreţiunii sale. Răsturnarea lui Vlad Dracul fusese o mare greşeală politică, căci dibăcia acestuia l-ar fi scăpat poate de catastrofa dela Cossovo. Un lucru însă nu l-a priceput acest Român ajuns guvernator al Ungariei, că în Domnii celor două ţări româneşti, ar fi putut aveà cei mai naturali aliaţi în contra oligarchiei maghiare, care urà de moarte pe Românul ajuns atât de sus, ori cât de mult servià acesta din urmă interesele ungureşti şi ale religiei catolice. Nu peste mult Ladislau Postumul va fi ales şi încoronat ca rege şi alţii vor căutà să răstoarne situaţiunea privilegiată, la care Iancu ajunsese prin calităţile sale. Calităţile celor noui vor fi, că sunt oamenii noului rege. O epocă de şicane şi supărări se începe pentru familia Huniadeştilor. Iancu făcuse totul, ca Ladislau Postumul să fie înlăturat şi probabil numai înfrângerea dela Cossovo i-a zădărnicit planul de a aduce altă casă domnitoare Ungariei. Pacea încheiată cu Turcia în ultimul an al guvernatoriei sale, l-a trecut deocamdată la pensie chiar şi din punctul de vedere al meritelor sale militare.

Iancu avea însă şi motive de ordin mai intim, ca să nu fie prea supărăcios cu Vladislav II: acesta-i era rudă. (1)

1) Înrudirea Huniadeştiilor cu Domnii Ţării-Româneşti are următoarele temeiuri: Nicolae Olahul (1493—1558), român catolic ajuns primat de Strigoniu, a scris în cartea sa: Historia Hungariae, II, că Marina, sora lui Iancu de Inidoara s'a măritat cu Manzilla de Argeş din neamul Dăneştilor şi a avut fii pe Stanciul şi Stoian. Fiii lui Stanciul au fost Dan şi Petru. Stoian s'a refugiat la regele Mateiaş şi în Ardeal s'a căsătorit cu Borbala Huszàr. Din această căsătorie s'a născut primatele Nicolae, apoi Matei, Ursula şi Ileana. — In testamentul aceluiaş primate (14 Sept. 1562) citim, că el lasă regelui boem, Maximilian, inelul sigil împodobit cu chipul unui

Vladislav II a căutat să fie în bună pace cu begii dunăreni. Am văzut că naiful din Nicopole în 1448 îi era prieten. In sensul păcei încheiate între Ungaria şi Turcia aceiaş bună pace trebuia s'o observe el şi faţă de regatul dela nord. Aceasta însă nu însemna înlăturarea definitivă a neînţelegerilor, cari le putea avea cu aceşti vecini pretenţioşi. Diferenţele cu Ardealul învecinat au ţinut lanţ în cursul întregei sale domnii şi deşi a fost scurtă durata acesteia, documentele ne vorbesc despre mai multe păci încheiate cu Vladislav II. Şaşii şi autorităţile din Ardeal îl spionau necontenit, nu numai în feudele transilvănene, ci şi în interiorul Ţării-Româneşti Şi deosebirile de păreri erau vecinic la ordinea zilei.

Nu sta în puterea comitetului bistriţean, ca să oprească neplă-

---

vultur, care inel a aparţinut odinioară unchiului său după tată, voevodului român Mihnea.

Se va întreba orişicine : cum e posibil, că primatele e coboritor din odrasla dăneacă, când Mihnea a fost din familia Drăculeştilor? Nu avem a face şi aci cu o scornitură, invenţie genealogică, prin care primatele căută să acrediteze originea sa domnească cum este şi versiunea legendară a ori inei Hunadeştilor, care le coboară neamul din voevozii Ţării româneşti? Din Dlngosz, *op., cit* loc. cit., ştim, că Petru II, voevod moldovean a luat în căsătorie pe o soră mai bătrână a lui Iancu, fapt care-i aduce sprijinul cumnatului său pentru recâştigarea tronului. Erà firesc adică, că Domnitorii români să caute înrudire cu puternicul Român din Ungaria. Dăneştii alungaţi tocmai atunci, când Iancu erà în culmea puterii nu e natural să fi căutat a se înrudì cu conducătorul destinelor Ungariei, în care-şi pusese încrederea întreagă creştinătatea? Iancu de Inidoara sprijineşte pe Barsarab II, (1442-1443), susţine pe fiul acestuia Dan IV, iar în Iulie 1447 am văzut, că scria Braşovenilor să primească şi să găzduiască bine p ruda sa (proximus noster) Vladislav, care fugeà în Ardeal cu tot ce aveà.

Nu tot din astfel de consideraţii va fi sprijinit regele Matiaş pe Dan, pretendentul contra lui Vlad Ţepeş?

Un document de mai târziu (1499) aminteşte nişte Dăneşti pierduţi în familii ungureşti şi catolicism. Voevodul Ardelean hotărniceşte în 1499 trei moşii, pe care le avuseseră Petru şi Albert, fii unui Dan voevod fili condam Dank Voevode (*N. Iorga, Studiu si Documente* XI, pag. 217).

Referitor la înrudirea Drăculeştilor cu Huniadeştii, ştim că Vlad Ţepeş a cerut de soţie pe o rudă a regelui Mateiaş. La 11 Fevruarie 1462 Vlad Ţepeş scria lui Mateiaş, că Turcii între altele l-au îndemnat să refuze căsătoria (sperneret nuptias) (*I. Bogdan. Vlad Ţepeş*. Bucureşti, 1895, pag. 78 şi urm.) Căsătoria s'a făcut însă, ceeace reese din scrisoarea ambasadorului venetian. Acesta scrià la 4 Martie guvernului său, că Turcii vor să răzbune „la crudelità fata per dito Valacho che hora e homo del dito Signor Re (= Mateiaş), et ha tolto una soa parente per moglie" (*Columna lui Traian* pe 1883 pag. 34). — E posibil ca soţia lui Vlad Ţepeş să fi fost din familia lui Mihai Szilágyi, unchiul lui Mateiaş şi aşa ne-am puteà explicà mai bine multa atenţie şi grije ce o purtà Mihai Szilágyi Domnului român, precum vom vedeà mai departe.

ceri mici sau mari, pricini mai mult sau mai puţin neplăcute, pe cari Braşovenii şi alţi Saşi din Ardeal le puteau face lui Vladislav II. Boeri şi pretendenţi pribegi nu lăsau pe de altă parte ca pacea cu Ţara Românească a lui Vladislav II să fie durabilă. La 24 Septembrie 1452 Vladislav se plânge Braşovenilor, că deşi sunt în plină pace, totuşi ei hrănesc în oraşul lor pe duşmanii săi şi cere isgonirea lor. E posibil să fi fost vizat prin această scrisoare Vlad Ţepeş, pe care am văzut că Braşovenii au căutat să-l omoare. Vladislav mai roagă pe Braşoveni să-i prinză pe un oare-care Cernic, român din Făgăraş, care se refugiase la Codlea împreună cu alţi tovarăşi, după ce furase mai multe mii de oi ale armatei muntene. (1). Insuşi Huniade îşi mai păstrase din purtarea sa arbitrară de mai 'nainte faţă de Ţara Românească, acesta a încercat să-i ia lui Vladislav Amlaşul şi Făgăraşul. Dar Vladislav s'a împotrivit şi poate pacea cu Turcii a mai salvat pentru Ţara-Românească ducatul transilvan. Dela Vladislav II avem ultimul hrisov românesc referitor la posesiuni în ţara Făgăraşului : In 1452, la Sf. Gheorghe dă boerului Stanciu Mailat a treia parte din satul Dejani împreună cu munţii Presaca, Isvorul şi Zârna (2).

Relaţiunile lui Vladislav II cu ţara, în care mai poruncea încă Iancu de Inidoara, pare să fi fost variabile. Din acest punct de vedere domnia lui Vladislav II seamănă cu vremea lui Alexandru I. Astfel Braşovenii opreau nişte arme şi scuturi, pe cari Vladislav prin omul său, Radu Nenciul le cumpărase Braşov (3).

Dacă a putut să-şi păstreze Făgăraşul, Vladislav II n'a putut stăpâni mult timp Amlaşul. In 1453 Saşii sunt introduşi în posesiunea Tălmaci, ceea ce însemna perderea Amlaşului pentru Ţara românească (4). Pentru astfel de aliaţi şi prieteni, cum erà Iancu de Inidoara, nu putea Vladislav să se certe cu Turcii.

Din vremea lui Petru II, domnul moldovean cumnat lui Iancu de Inidoara, Chilia erà păzită de o garnizoană ungurească. Mai multe sate dinprejurul acestui oraş dunărean

1) *Hurmuzaki-Iorga, Documente* XV_1, pag. 38.
2). *I. Puşcariu, Două documente*, loc. cit. şi *idem, Fragmente* etc. I pag. 59.
3) *I. Bogdan. Documente privitoare la relaţiile Ţării româneşti* etc. pag. 88—9.
4) *Hurmuzaki, Documente* II 2 pag. 41.

fuseseră populate cu Unguri. Conform păcii încheiate cu Turcii, nici Ungurii, nici Turcii n'aveau voie să întărcască târgurile şi oraşele începând dela Severin până la Dunăre, aşa dar nici Chilia şi vecinătatea ei, prevăzută şi în tratatul de pace ca posesiune ungurească. In primăvara anului 1453 Iancu voia însă să trimeată la Chilia nişte arme prin Ţara-Românească Vladislav scria Braşovenilor în urma înştiinţării, ce probabil i se făcuse, că armele, care sunt trimese de Iancu la Braşov să i-le aducă mai întâi la Târgovişte, de unde pe ascuns vor fi trimese la Brăila şi de aci la Chilia, ca nu cum-va să afle turcii despre aceasta (1) Chilia formase obiectul deosebitei atenţiuni a lui Iancu de Inidoara. O scrisoare din 6 Martie a lui Ladislau Postumul ne spune că Huniade ridicase în Chilia şi o biserică pentru minoriţi (2).

Vladislav II numeşte în scrisoarea amintită pe Iancu „domnul şi părintele nostru". Dar la 24 Septembrie într'o scrisoare către Braşoveni Iancu aminteşte pacea care făcut-o cu voevodul părţilor transalpine. In ce a constat această pace şi ce a premers ei, nu se spune. Probabil Vladislav II a protestat cu armele contra răpirii Amlaşului. Din scrisoare reiese, că Braşovenii au suferit pagube înainte de această dată din partea lui Vladislav, căci Iancu sfătueşte pe Braşoveni să trimită la Vladislav un om de-al lor : Domnul român le va face dreptate şi va da satisfacţie pentru pagubele suferite (3). Amlaşul a trebuit să fie restituit conform acestei păci. Iancu de Inidoara avea tot interesul, ca Domnul român să nu nutrească intenţiuni duşmănoase într'o vreme, când relua ofensiva în contra Turcilor. Poate aci e cheia, cu care deslegăm chestiunea păcii celei nouă cu Vladislav II.

I. MINEA.

(Va urma)

---

1) *Hurmuzaki-Iorga*, XV_1, pag. 38. — Arme şi alte obiecte dela Huniadeşti s'au găsit în cetăţile dunărene, precum Ismail, când Aron Vodă în 1595 asedià şi cuceriă aceste cetăţi ajunse la sfârşitul sec. XV în mâna Turcilor. (*Monumenta Hungariae hist. Dipl.* XXXII ed. *Veress.* pag. 192).

2) *Történelmi Tár* 1901 pag. 164—5.

3) *Hurmuzaki-Iorga*, XV_1, pag. 39.

ÎN PARC

Pe-un soclu svelt o nimphă albă,
Alături Cupido cu arcul;
Argintul lunii se revarsă
Şi 'n ploaea lui tresare parcul.

Tăcere pân'acum, tăcere...
Pe sânul ei, desmierdătoare,
S'a aşezat apoi şi plouă
Cu triluri o privighetoare.

Şi cum pe soclul de alături
Copilu 'şi desfăcù tunica
Şi sta să tragă — se oprise...
Să nu ucidă păsărica.

ION AL-GEORGE

CU PRILEJUL MORŢII UNUI FILOSOF PEDAGOG

„Science et Philosophie" e titlul unui volum apărut în biblioteca : „Nouvelle collection scientifique", după moartea autorului, Jules Tannery. Scriitorul erà un distins matematic, filosof, pedagog priceput, critic fin, precum şi un bun literat. Volumul are două părţi : în prima parte intitulată „Philosophie", se cuprind consideraţiuni de natură logică şi metafizică precum şi diferite recensii, relative la unele cercetări filosofice contimporane, cum sânt de o pildă cele făcute asupra numărului, a psicho-fizicei, etc. ; în partea a doua cu numele de „Enseignement et Methodes" sânt preţioase sfaturi pedagogice, ca rezultat al unei lungi activităţi didactice. Din toate aceste studii se desprind câteva idei generale interesante.

Din punct de vedere logic autorul admite două drumuri, cari duc la cunoaşterea lumei. Pe unul au mers cei mai vechi cugetători, cari, căutând asemănări şi deosebiri din observarea lucrurilor, au ajuns la stabilirea de clase perfect deosebite unele de altele şi fără legături între ele. Deci după aceştia natura e discontinuă. Ca fruct al muncei ştiinţifice de acest fel avem în matematică studiul separat al numerilor, al poliedrilor, în ştiinţele naturale stabilirea speţelor. Al doilea drum e mai nou, el apare în timpul de maturitate al minţei omeneşti şi constă în căutarea şi stabilirea legăturilor ascunse dintre lucruri (e vorba de raportul cauzal). Din acest punct de vedere natura e continuă. Re-

zultatele acestei metode au fost și frumoase și interesante: în matematici calculul diferențial și integral, în științele naturale transformarea speților, iar în fizică transformarea de forțe, precum și admiterea principiului, că unele fenomene sânt în legătură cu mișcarea.

Sub stăpânirea acestei ultime metode, unii savanți și filosofi doritori de a-și explică lumea, au generalizat la întreaga natură cele câteva cazuri, observate, de legătură a fenomenelor, afirmând că materia e mișcare și că totul nu e decât o transformare a acestei unice însușiri a materiei. E o greșală. Legăturile dintre lucruri logic nu sunt necesare, iar necesitatea practică, despre care ne vorbesc științele experimentale, nu-i nimic, când ne gândim la scurta și mărginita experiență a omenirei față de timpul infinit. Necesar pentru mintea noastră se reduce la identic; noi vedem însă că fenomenele din natură numai se succed, dar nicidecum că unul se naște din altul—ceeace ni-ar îndreptăți să le socotim identice și deci drept necesare. Matematicile, întrucât aici totul e necesar, se pot explica; natura însă nu; aici omul de știință n'are decât o singură sarcină: să observe faptele și să le coordoneze.

E foarte curioasă influența acestor puncte de vedere asupra minței cercetătorilor. Savanții, după cum văd natura ca cevà continuu sau discontinuu, se deosebesc complect unii de alții.

E natura discontinuă, atunci discontinuu e și spiritul omului de știință, care o privește prin această prismă. El e dogmatic, are principii formale inutabile, face uz de silogism, a cărui concluzii sânt sfinte. In politică, caşi aiurea, ei sânt oameni cu sistem: legitimiști, revoluționari, socialiști. Perfect încrezători în cele ce spun, ei au tărie de caracter. Sânt de folos; fără ei n'ar puteà fi cu putință organizația societății.

E natura continuă, atunci continuu e și spiritul cercetătorilor, care o văd astfel. Ei sânt de obiceiu sceptici; în

nemărginitul tablou, în care aceştia sau ceilalţi voesc să-şi închipue lumea, primii caută linii, forme precise, contururi bine trase; cei de aldoilea se silesc să arate nuanţele de transiţie, reflectele fugătoare, vieaţa unică circulând şi dând fiinţilor o expresie mobilă, ondulătoare. N'au încredere în deducţie; nu întrebuinţează silogismul; socotesc că religiile sânt create de noi. In politică sânt progresişti; radicali extremi în teorie şi foarte moderaţi în practică, ştiind că nimic nu rămâne, dar că totul se schimbă cu încetul. Nu cred în sisteme absolute şi nici în îndreptarea societăţei. N'au stabilitate de caracter şi ţin socoteală de împrejurări. Prin ei străbat ideile noi şi ei sânt destrugătorii superstiţiilor.

Cari sânt mai de folos nu se poate spune, totuşi lupta lor asigură progresul în societate.

Cunoştinţele ştiinţifice despre lume sânt cu putinţă, zice autorul în capitolul intitulat „le rôle du nombre dans les sciences" şi ele constau în relaţiile dintre lucruri; pentru a reprezentà aceste relaţii, cuvintele, ori şi cât de abstracte ar fi, sânt însă instrumente imperfecte, căci ele ne fac să ne gândim nu numai la relaţiile dintre lucruri, ci şi la cutare lucru sau la cutare grupă particulară şi faptul acesta întunecă raţionamentul. Singurul mijloc de scăpare e înlocuirea lucrurilor nu prin cuvinte, ci prin numere şi înlocuirea diferenţei dintre lucruri prin diferenţa dintre numere; această operaţie trebue făcută însă după ce au fost stabilite anume definiţiuni, pe baza căror se fac înlocuirile. Că e cu putinţă formularea legilor din natură prin numere, aceasta ni-o arată formula lui Newton. Geometria, ştiinţa spaţiului, a fost redusă la un capitol al ştiinţei numerilor, în geometria analitică; introducerea numerilor ne arată posibilitatea unei geometrii cu 4 sau cu mai multe dimensiuni. Asemenea mare rol joacă în mecanică, în fizică, introducerea numerilor. Mai puţin introduse sânt numerele în ştiinţele experimentale, unde trebue respectată

regula ca formula numerică simplă, care exprimă legea, să fie însoțită de experimentarea însăși a acestei legi.

Idealul e ca mica părticică, pe care omul o cunoaște din natura infinită, să fie înfățișată prin această știință de semne, numerile, fără însă a duce în lumea fenomenelor necesitatea logică, ce domnește în domeniul numerelor. Coincidența între rezultatul unui calcul și al unei experiențe sânt lucruri, care trebuesc controlate de experiență. Numerele în această întrebuințare sunt ca o partitură, în dosul căreia, pentru cunoscător, se ascund sunetele diferitelor instrumente.

Ca metafizician se încearcă să deà o deslegare unei grele probleme, care a preocupat pe filosofii din diferite timpuri: importanța cugetării omenești față de lumea care o înconjoară. Este această cugetare un epifenomen, datorit împrejurărilor externe, în care trăește omul, după cum susține F. Le Dantec, sau este ea o însușire tot așà de veche cași mediul, în care trăim? Este mintea noastră cevà pasiv, care stă sub greutatea fenomenelor din afară, sau este în ea o tendință de a se manifestà independent de lumea externă?

Jules Tannery e impotriva desconsiderărei aruncate asupra speculației și susține că ea e lucrul cel mai de seamă pentru noi în lume. Mintea are însușiri, care nu-i sânt date nicidecum de fenomenele din natură, și aceste însușiri sânt o desvoltare a unor tendințe proprii tot atât de primitive ca și natura, ca de pildă tendința de concepte generale, de noțiuni limită. (Prin noțiuni limită Tannery înțelege ceva similar cu funcția limită din matematici; perfecția solidelor și lichidelor, de pildă e imposibilă, contradictorie cu tot ce știm din natură. Cu toate acestea savantul raționează cu solide perfecte și lichide perfecte. Deci el împinge pânăla infinit anumite proprietăți, observate în natură. Gândirea lui dintr'un salt ajunge până la capăt, pânăla *limită*; ea creiază corpul *perfect* solid și acest „concept li-

mită'' ajunge să formeze fondul însuşi al ideii noastre despre materie). Dar necesitatea matematică, care nu e în natură? Dar putinţa de a raţiona nu este ea cevà esenţial minţei noastre?

Vorbind de necesitate, în această ordine de idei, face o minunată deosebire asupra căreia noi nu insistăm în privinţa înţelesului, pe care-l dă un matematician şi un savant, care se ocupă cu ştiinţele experimentale, cuvintelor: necesar, cu putinţă, fără putinţă, absurd.

Asemenea atragem atenţia asupra criticei clasice, pe care o face psihco-fizicei din punct de vedere matematic.

Ca pedagog Tannery desvoltă o mulţime de consideraţiuni relative la organizarea învăţământului secundar, precum şi la folosul, pe care-l au matematicile în educaţia minţei. Nu se mulţumeşte să dovedească cu o bogăţie netăgăduită de exemple, cât de mare e rolul intuiţiei la începerea matematicilor, dar citează şi analizează din acest punct de vedere manuale celebre, pe care nu trebue să le ignoreze niciun profesor de această specialitate.

Un stil clar, fin şi uneori ironic, o minunată înlănţuire logică, aşà cum e de aşteptat dela un matematician, dar şi o uşurinţă de a se ridicà până pe culmile cele mai înnalte ale cugetărei şi de a se coborî pânăla consideraţiuni mărunte pedagogice, iată impresia finală, pe care o lasă citirea volumului lui Tannery.

I. LUPU.

Corespondența între Petrache Poenarul și unchii săi George (Iordache) și Gr. Otetelișanu.

Publicată de **General P. V. Năsturel.**

Cinstite unchiule,

Găsind ocazie sigură înștiințez d-tale mai pe larg intrigile ce fac în țara noastră vrăjmașii omenirii. Câțiva neghiobi dela *Obștésca Adunare* a luat lumea în cap și pe lîngă alte piedeci ce au făcut în potriva folosului obștesc, acum strigă ca niște dezmetici în potriva *Școalelor obștești* fără să știe care sînt învățăturile ce se predau în școale, fără să cunoască veniturile acestor așezăminturi și cheltuelile lor, latră ca câinii la lună, zicând că ca acum școalele nu au fost niciodată în așa proastă stare, că profesorii iau léfa de géba fiindcă débé vin pă la școală la zece zile odată, că școlarii nu sînt mai mulți de 20 în tot *Colegiul* că eu *an* cu Eforii, am mâncat din veniturile școalelor 200.000 de lei, că Eforia, ca să facă hatîr lui *Știrbei* i-a cumpărat locul din Craiova *cu cinci mii de galbeni*, că poștele nu s'au precurmat de la Craiova aducînd și ducînd pă persoane din familia mé cu cheltuiala din Casa Școalelor, și alte asemené minciuni groase, parcă ar fi niște caraghioși plătiți să spue la bazme. Negreșit, te mir(i) și d-ta de așa ticăloșii ce se urméză în *Obștésca Adunare*, acest așezământ care ar trebui să fie cel mai sfânt în ochii tuturor, care ar trebui să fie altarul dreptății, al cinstii și al iubirii de omenire, a ajuns *cațenea* de bazme o adunare de deșiuchiați, de vrăjmași ai omenirei!

Sînt, adevărat câțiva dintr'înșii, care se deosebesc cu oareșicare sentimenturi bune; dar și aceșté se pierd pe lângă ceilalți, carii sînt mai mulți.

Focul lor este că văd pă clasa aceia de oameni pă care ei numesc *prostime*, că înaintează la învățătură și umblă să arunce feluri de pricini piezișe ca să dărapene școalele.

Știi că pentru cercetaré socotelelor, la fieșcare Departament, se orânduește din *Obștésca Adunare*, în toți anii cîte o comisie. In anul acesta s'au ales mădulari la comisia pentru cercetaré socotelilor școalelor, aceia care s'au arătat mai vrăjmași învățăturilor obștești: *Mihăiță Filipescu* a căruia inimă este de fiară sălbatecă pă cum îi sînt buzele de zavod; *Fălcoianul* cel bătrân, cu idei ruginite; *Grigore Cantacuzino* care se face că e om iubitor de libertate când nu este în slujbă și să tiraște ca un rob la interes; un *Cornescu* de la Târgoviște care încai nu se mai preface, ci spune în gura mare, oricui voiește să-l asculte, că învățăturile ar trebui să fie slobode numai pentru nobilime iar nu și pentru *mojici*, el zice că de se va urmà tot așa, să învețe toți țărani carte, o să ajungă vremé păste vreo zece ani să nu mai găsească boerii slugi sau plugari. De acest feli de oameni a fost compusă comisia orinduită a cercetà socotelile școalelor.

D-ta acum îți poți închipui ce părere a dat acéstă comisie. Fără a cere nici o hîrtie de la Eforie, fără a vedé socotelile, fără a veni măcar odată prin școale ca să vază învățăturile, ei își făcuseră planul mai din 'nainte ce raport să dé și a înșirat numai bazme care citindu-le la *Obștésca Adunare*, s'a întins prin deputați zgomotul în toată țara că școalele se află în proastă stare și că s'au făcut abuzuri.

Aici, într'această țară, *publicul este boerimé*, ceiace ar lătra unii din ei credc tot norodul!

Eforia nu a lăsat jos aceste minciuni ale Comisiei, ci am cerut la *Obștésca Adunare* copie după acel raport ca să răspundem la fieșcare punt. Ei cârmé și nu vré să ne dé copie știind că au spus minciuni, dar noi nu i-am lăsat în pace și am luat copie după raportul lor. In răspunsul ce am dat și care s'a citit iarăș în *Obștésca Adunare* am dovedit de mincinoase toate arătările lor; am arătat și pentru locul lui *Știrbei* că s'a cumpărat de d-ta și l'ai dăruit școalii, iar nu de Eforie pă cum zicé ei.

După aceia a hotărît *Obștésca Adunare* ca să rămâie neținut în sumă raportul Comisiei în care nu să coprindé nici un adevăr și să ne tragem și noi înapoi răspunsul ca să nu să ocărască adunaré dovedindu-se de mincinoasă comisia ei. Dar fiindcă se făcuse zgomot împotriva școalelor am cerut cu denadinsul să se orînduiască de iznoavă Comisie pentru cercetaré socotelilor școalii ca să ese adevărul la lumină, și

să se poruncéscă mădularii acei Comisii să intre cu démănuntul în cercetarea socotelilor. Așa s'a orînduit de iznoavă aceiași mădulari și fiindcă avém toate socotelile în bună orînduială și documenturi temeinice de primiri și de răspunderi, i-am făcut și fără de voia lor de a căutat socotelile cu deamănuntul și și-a cunoscut singuri ocara prin raportul ce a dat de iznoava, mărturisind că toate socotelile s'au găsit în bună orînduială. Despre învățături însă tot nu încetéză a lătra ce le vine în gură. Scopul lor este să se mărginéscă învățătura populului ca să nu slăbéscă puteré boerească Pe lângă acest scop se mai adaogă și ura cu care se mănîncă unii pă alții: *Filipescu Buzatu*, din ura ce are asupra lui *Știrbei* gonește pă toți cîți sunt prieteni acestuia, și umblă să scormonească orice prilej de a-i face rău. Alții iarăși pizmuesc pe Logofătul *Filipescu Vulpe*, alții pă *Bălăcescu* din pricina judecăților. Și, fiindcă aceștia sînt Efori la școală, să învrăjmășesc și și asupra învățăturilor.

Mihăiță Fil. a scris *Brăiloilor* la Craiova să afle de este adevărat ceia ce am arătat noi despre cumpărătoaré locului lui *Știrbei* și i-a răspuns boerul turcesc *Nicolăiță Brăiloiu* „că adevărat d-ta ai cumpărat locul dar cu banii bisericilor *Sf. Ilie* și *Maica Precista* ale căror venituri zice că-i răsipești fără orânduială, că ai cumpărat adică locul pentru hatîrul lui *Știrbei* iar nu pentru trebuință fiindcă Craiova are școală și loc îndestul la *Obedénu*, că cheltuești sumă de bani fără știré nimănui ca să strici o fîntînă vestită ca să o aduci de câțiva pași mai aproape de oraș, în vreme ce acéstă cheltuială eré cu totul de prisos fiindcă toți locuitorii din Craiova avé înlesnirile lor să'ș(i) aducă apă dela fîntînă de acolo unde se afla, că ai deschis și altă pricină de încărcaré socotelilor cu un pension de fete".

De acesté și altele asemené scîrbe a scris *Turcitu* și *Buzatu* a citit acé scrisoare în *Obștésca Adunare* cerînd să se trimiță și d-tale Comisie pentru ca să dai socotélă de întrebuințaré veniturilor acelor biserici. Pă de altă parte putredul acela *K. Br. Géná* a scris tot bîrfeli de ale lor că adecă profesorii de la școala de acolo sînt toți nelegiuiți, că *Stanciu* (Căpățînénu) în loc de a priveghea despre acésta și pă ceilalți profesori, face însuși el cele mai mari păgînătăți, că astă iarnă într'o zi întrebînd *Stanciu* pă rîndaș pentru ce n'a făcut focul în școală el i-a răspuns că nu are lemne că s'au isprăvit, *Stanciu* atunci i-a zis rîndașului „ci ia acé scăndură de acolo și o pune pă

foc". Care scîndură, a întrebat rîndaşul? Aceia, răspunsă *Stanciul*, care voi o numiţi *icoană*!

Vezi cîtă nerușinare, ba încă cîtă tîlhărie au aceşti oameni! Şi de aceşté nu sînt puţini în Ţara Romînéscă, ci încă ei sînt puteré, ei stăpînesc, ei domnesc, ei hoţesc fără a li să turburà un fir din părul capului. Hoţia o socotesc vrednicie, obrăznicia, talent şi desfrînaré o au de laudă.

Am dobîndit Regulamenturi, toată ţara s'a reformat iar ei tot aşa a rămas şi nici că se vor mai schimbà.

Avem şi noi *Obştéască Adunare*, numele este tot acela ca şi la alte némuri luminate iar fapta este cît cerul de pămînt de departe. Şi nici putem nădăjdui că acest sfînt Aşezămînt va fi curînd de vre un folos obştii, pentru că boerimé este elementul ei. Alegătorii şi aleşii, după Regulament, numai boerii au dreptul a fi. Şi aşa, toţi ruginiţii, tigrii, boeri din Bucureşti, vor fi deputaţi. Ce poate aştepta cineva şi de la asemené Adunare!

Rupe, mă rog, îndată aceste foi, că destul de amărît lucru este că le avem neşterse din aduceré aminte ticăloşiile ce a pătimit şi pătimeşte acéstă ţară de la clasa priveleghiată a boerilor, încăi să nu le mai păstrăm şi în scris că sînt pré scîrboase.

Aci se termină scrisoarea acéstă pe care P. Poenaru nu a semnat-o dar a scris-o mâna sa.

Vrednicul de toată lauda şi aducerea aminte Marele Vornic *Iordake Otetelişanu* nu a crezut de cuviinţă să îndeplinească rugăciunea nepotului său, de a *„rupe îndată aceste foi"* şi, pe o foiţă de hârtie, alăturată acestei scrisori, el scrie cu mâna lui următoarele:

„Patria este lipsită de multe dar, din toate, mai mult de *moral*. Ca să se aducă *aceasta* în toate clasele, guvernul au făcut Aşăzămînturi sfinte atît prin oraşe cît şi prin sate. Dar pînă să rodéscă aceste Aşăzămînturi, trebuie vreme lungă; pînă atunci, însă ce trebue să facă norodul care geme supt jugul de fier al aristocraţilor? Stăpîniré care cunoaşte acésta trebuie să i-a măsuri potrivite cu staré norodului de astăzi şi să orînduiască în slujbe oameni pe cît să va puté cu moral. Dar pentru că acésta este cu totul în potriva aristocraţilor rămâne la bună chibzuiré stăpînirii.

„Asupra orînduiţilor în slujbe, să se alégă de către stăpînire privighetori oameni însămnaţi de purtările lor morale în

soțietate, cărora să le răsplătéscă slujbele după a lor vrednicie și credință. Și cu toate acesté dacă nu să vor pedepi călcătorii de legi întîi cu lipsiri din slujbe pe viață, al doilé cu răspundere de pagubi dintr'al lor pentru cele pricinuite particularilor din însu-și a lor călcare de pravilă și formalitate, al treilé și cu surgunlîc. Făr'de aceste pedepsi nu să poate face nici o îndreptare și ori curînd sau mai tîrziu trebue să vedem și aici epoca Jacobinilor".

Cinstite Unchiule

Trimiț d-tale numai 4 numere din foile prescrise, fiindcă mai multe n'am putut de astădată găti, aflându-mă coprins cu alte lucrări care acum mi să mai adaogă și cu numiré între Secretarii *Obșteștii Adunări.*

Sămbătă și Duminică am avut *seanță.* In cé dintîi s'au desbătut drepturile ce au înfățișat deputații de județe, despre a lor alegere. Și atât după raportul comisiei ce a fost orînduită pentru asemenea cercetare cât și după deslușirile ce au mai rezultat din desbatere, s'au depărtat 2 din aleși dupe la județe: unul este deputatul dela jud. Prahova, d-lui *Medelnicerul Cipănescu,* pentru neorînduelile se s'au urmat la alegere; altul *Costică Brăiloiu* pentru lipsa titlului de proprietar. Acesta, după ce a auzit raportul comisiei care îi tăgăduia dreptul de a fi deputat a cerut singur a se trage din sînul Adunării zicînd că nu voește să între între deputați dacă formalitățile cerute de pravilă nu sînt îndeplinite și că mai bine voește a se supune la o a 2-a alegere de cît să stăruiască a intra aci fără a avé dreptul cerut. Pentru acéstă mărturisire a sa Adunaré i-a făcut laudă și toți i-a poftit izbutire la a 2-a alegere ce trebue să se facă într'aceste zile.

Deosebit de acești 2 deputați s'a mai făcut vorbă pentru cel de la Buzău pentru d-lui Paharnicul *Manolake Facas* fiind că un lăcuitor de acolo anume *Sărdarul Sărățénu* ce'i zic și *Injugăurs* a reclamat că cu toate că și el este proprietar dar nu a fost primit la alegere. Pentru acesta Vornicia a făcut arătare că el n'are proprietate; dînsul încă a adus mărturie că are cumpărați câți-va stânjeni de moșie. Ca să se deslușiască dar mai bine acéstă nedumerire, s'a hotărît a se scrie la judecătoria locală ca să se știe dacă reclamantul are aproprietate sau nu.

In seanţa de eri s'au făcut alegerile decretărilor şi ale comisiilor după cum în alăturata foae se va vedé.

Următoaré seanţă s'a amânat până Joi în 8 Ianuarie ca să aibă vreme până atunci Comisia finanţială să cerceteze condiţiile de arendaré vămilor.

Astăzi am avut prilej a mă înfăţişà înainté M. Sale şi am fost întrebat dacă ştiu de ai ajunns sănătos la Craiova; eu n'am ştiut ce să-i spun despre aceasta fiindcă nu am primit până acum de la d-ta nici o scrisoare.

M. Sa. mi-a zis să-ţi scriu să nu socoteşti că a uitat ceia ce a vorbit cu d-ta, ci că are de gând-să pue acésta în lucrare după sărbători.

P. P.

Comisia finanţială

d-lui	Logof.	A. Vilara	cu 25	glasuri
,,	,,	G. Bibescu	,, 20	,,
,,	Vist.	A. Ghica	,, 29	,,
,,	Căminar	I. Otetelişanu	,, 24	,,
,,	Pah.	B. Catargiu	,, 26	,,

Comisia Administrativă.

d-lui	Vornic	A. Filipescu	cu 27	glasuri
,,	Logof.	Em. Bălénul	,, 23	,,
,,	Aga	Ion Slătinénu	,, 14	,,
,,	Clucer	I. Bibescu	,, 17	,,
,,	Sărdaru	Z. Sihlénu	,, 10	,,

Comisia Bisericéscă

D.	Logof.	I. Filipescu	cu 25	glasuri
,,	Vist.	A. Ghica	,, 18	,,
,,	Logof.	A. Racoviţă	,, 25	,,
,,	Clucer	C. Brătiianu	,, 21	,,
,,	Medel.	D. Jiianu	,, 14	,,

Comisia judecătorésca

D.	Logof.	Ioan Văcărescu	cu 17	glasuri
,,	,,	Em. Bălénu	,, 30	,,
,,	Vornic	Gr. Cantacuzino	,, 26	,,
,,	Maior	C. Filipescu	,, 16	,,
,,	,,	A. Leng	,, 16	,,

Secretari

D-lui Logof. Iorgu Bibescu
„ „ Costacke Filipescu
„ Căminar Iancu Otetelişanu
„ Clucer Petrake Poenaru

Gr. C. Otetelişanu

* * *

Cinstite Unchiule.

La 19 *Ianuarie* 1842. Băiatul care prescrie manuscrisul s'a bolnăvit şi de aceia n'am putut să mai trimiţ d-tale coale prescrisese. Pe de altă parte m'a năpădit şi scrisul la lucrările *Obşteştii Adunări* şi n'am avut vreme să savârşesc mai curând citiré volumului 1-iu. Acum trimeţ d-tale manuscrisul întreg al acestui volum însămnat pe alocuré şi de mine, după cum mi s'a părut că ar fi mai deslușit.

Volumul al 2-lé este tot corectat şi prescris , rămâne numai a se revizui de *censură*. Pentru acésta am rugat pe d-l *Marcovici* să grăbéscă cu citiré şi socotesc că în săptămâna viitoare a şi puté trimete d-tale şi acest al *2lé* volum.

In *Obştésca Adunare*, după ce s'a săvârşit cercetaré condiţiilor de arenda vămilor pe 5 ani s'a început desbateré asupra condiţiilor. Pe arendare-(a) vămelor Giurgiu şi Turnu. Aci s'au făcut mari dispute asupra articololui unde se vorbeşte dă drepturile şi îndatoririle reciproce ale proprietarului şi ale clăcaşului. Guvernul, adecă, propuné ca pentru vitele ce fiecare locuitor ar avé de prisos peste numărul de 5, hotărât prin *Regulament*, pentru care este dator proprietarul să le asigureze hrana, daca lăcuitorii vor puté să ştie acel prisos tot în cuprinsul hotărîtelor programe de islaz, să nu fie datori la nici o răspundere ; iar vrînd ei să ia osebit loc de islaz peste programele ce-i dă *Regulamentul*, atunci acel loc să li să măsoare cu pogonul şi să plătească ei cîte lei 4 de pogon ; însă acel prisos va fi scutit de erbărit numai până la 10 capete de vite mari, iar câte vor covâşi peste aceste să aibă a plăti erbărit, după cum să vor învoi locuitorii cu arendaşul.

A propus încă guvernul ca pentru prisosul pogoanelor de arături, să nu se ia de la locuitâi mai mult de cât drépta dijmă.

Iarăşi guvernul a propus ca precum preoţii satelor aşa să

fie scutiţi de dările proprietăreşti şi învăţătorii şcoalelor sătesti.

Acesté pe lângă altele mai multe erà nişte propuneri foarte drepte carc, făcând ţăranului un traiu mai ticnit poate şi el să se îndemne mai mult la lucru şi, prin urmare, să fie şi proprietarul mai folosit de munca sa.

Dar, socoteşti că a luat cineva în băgare de semă aceste propuneri despre folosul ce pot aduce propietăţei mai cu vremea?

Nimeni n'a vrut să cerceteze aceste propuneri într'alt chip de cât despre interesul particular de astăz(i) al propietarilor. Şi, aşa n'au primit nici o îmbunătăţire a soartei ţăranului, n'au primit să i se înlesnească nici stare materială, nice cé morală, nici munca pământului, nici şcoalele, sub pricinuiré greşită că vor să se ţié strîns de legiuirea coprinsă în *Regulament*!

Am cercat să pui şi eu umărul să nu se prăstegăliască în prăpastie gogoneţul noroc al bietului plugar, dar în zadar că o mulţime de alte braţe de *Vruarciu*(?) i'au făcut vânt la vale şi a pierit în adâncurile negrului *egoism*!

Pentru arendaré vămilor s'a făcut până acum numai strigaré întâi şi au eşit la 2 milioane cinci mii, covârşind cu câte-va mii arenda ce a fost până acum. Vom vedé cât va eşi le strigaré a 3-a.

P'aici în săptămâna trecută, Marţi şi Mercuri, am avut un viscol grovaz, după care ne-a rămas o zăpadă bună de însăniat îmi pare însă mai bine că este prin..... şi să....

Inchisă aici scrisoare a Medeelicerului Jianu mă rog să se dé după adresă. Şi rămâiu al dumitale pré plecat.

P. POENARU.

* * *

Cinstite Unchiule.

La 25 Ianuarie 1842. Cu multă bucurie am aflat de la Cocoana Sărdărése Serghie că d-ta vorbeai de venire aici şi adevărat că ar fi de cuvinţă să vii şi d-ta p'aci într'aceste zile spre închinăciune M. Sale şi spre vorbire despre cevaş trebuincios de ale slujbei dumitale sau d'ale interesului obştii din parté locului.

Aséră a venit fermanul de întăriré M. Sale în Shaunul

Domniei. Mai nainte de acésta venisă alaltăeri și răspuns de la Ministerul împărătesc al Rosiei coprinzător și s'a spus la cunoștința Mării Sale Impăratului Nicolae rezultatul alegerii Domnului și Măriré Sa a răspuns foarte mulțumit de buna orînduială ce s'a păzit la acestă alegere și de persoana ce s'a ales Domn. Pentru care Măriré Sa a și poruncit Gheneralicescului Consulat să arate mulțmuiri Pré sf. sale părintelui Mitropolitul și d-lor mădularilor *Obștești Adunări Extraordinare.*

Acest răspuns împărătesc este a se trimete în copie pe la toți deputații prin Ocârmuiri așa dar îl vei avé și d-ta de la unchiu Grigorie.

Zioa ţaremoniei pentru încununare nu este încă hotărîtă, dar socotesc că nu va zăbovi multe zile după darea fermanului, pentru care este să se facă poimâine adunarea de Miniștri și de boerii cei mai însărcinați, la palat pentru priimiré lui *Savet Efendi* când va fi să dea fermanul în mâinele Mării Sale.

Eu aștept cu bucurie să vă văz aici și rămân al d-tale pré plecat.

P. POENARU.

(Va urma).

K. DOUGLAS WIGGIN.

REBECA DE LA VALEA-SOARELUI

XXI.

ORIZONTUL SE LĂRGEŞTE

Vremea atât de îndelung şi cu atâta dor aşteptată venise, şi Rebeca ajunsese elevă la Wareham Acei, care s'au bucurat de umilirile sociale şi de superoritatea unor curţi din străinătate, sau aceia care s'au mişcat în toată libertatea în cercurile intelectuale ale marelor universităţi, n'ar fi privit Wareham ca pe o experienţă extraordinară ; dar faţă de Riverboro, el însemnà un progres tot aşà de mare, cât însemnase şi acesta faţă de Valea-Soarelui Gândul Rebecei erà de a terminà numai în trei ani cursul de patru clase, căci aşà doriau toţi ai ei : cum o ajunge la matură vârstă de şaptesprezece ani, ea să-şi fie în stare de a-şi câştigà singură existenţa şi de a ajutà la creşterea fraţilor ălor mici Pe când ea-şi bătèà capul să vază cum şi-ar puteà împlinì cu izbândă gândul acesta, unele din celelalte fete cugetau cum s'ar fi putut strecurà ele prin cei patru ani şi ajunge la sfârşit şi fără a-şi mai încărcà mintea aşà de surda, de pomană Aceasta ar părèà cam grea treabă, ba chiar cu neputinţă ; dar poate fi săvârşità, şi a şi fost, chiar şi în alte locaşuri ale ştiinţei, nu numai în micul şi smeritul Wareham

De la Septemvrie şi până la Crăciun Rebeca trebuià să se ducă şi să se întoarcă dela şcoală în fiecare zi cu trenul ; iar dela Crăciun să se aşeze la gazdă în Wareham, pentru cele trei luni mai friguroase. Părinţii Emmei Jane se gândiseră totdeauna că n'ar stricà să umble şi fata lor un an-doi la şcoala secundară de la Edgewood (la trei mile de Riverboro) unde să capete şi ea acolea niţică spoială de învăţătură,

cât puteà duce dânsa, nu mai mult. Până atunci Emma Jane iscălise din toate inimile la această părere, căci, dacă-i erà cevà urât pe lume, erà învăţatul lecţiilor. Pentru dânsa, o carte erà tot aşà de rea ca şi alta, şi să fi văzut toate bibliotecele din lume năruindu-se în adâncul oceanului, ea şi-ar fi cătat înainte de mâncarea ei în veselie, lucrul însă luă cu totul altă faţă, când ea fù trimisă la Edgewood, iar Rebeca la Wareham. O săptămână întreagă — şapte zile fără sfârşit — suferì ea lipsa iubitei ei tovarăşe, pe care nu o puteà vedeà decât seara, când aveau de învăţat şi una şi alta. Cum venì Duminica, găsì prilejul de a discutà chestia cu tatăl său, care se arătă neînduplecat. El nu puneà preţ pe învăţătură, ba chiar i se păreà că fie-sa ştie destul şi preà destul şi aşà. Când îşi arendase ferma şi venise în Riverboro, el n'avusese nici cum de gând să se ţie într'una de fierărie, ci se gândeà să se întoarcă îndărăt la fermă acum, şi în vremea asta Emma Jane şi-ar fi isprăvit şcoala şi ar fi fost gata să ajute pe mamă-sa la trebile gospodăriei.

Trecù încă o săptămână. Emma Jane se topeà văzând cu ochii. Obrajii i se ofileau, iar „la masă" nu băgà în gură mai nimica.

Mamă-sa pomeneà jeluindu-se că în neamul lui Perkins toţi cam dădeau în atac; că ei îi fusese pururea teamă că rumeneala din obrajii Emmei Jane erà prea frumoasă şi că numai sănătate nu dovedeà, că alţi oameni ar fi mândri să aibă o fată cu ambiţie şi ar fi bucuroşi să-i deà o instrucţie cât mai bună; că-i erà teamă că drumurile astea zilnice până'la Edgewood or să-i facă rău chiar ei şi că d-l Perkins ar trebuì să tocmească un băiat care s'o ducă cu trăsura pe Emma Jane; şi, în sfârşit, că dacă o fată are atâta foc de învăţătură ca Emma Jane, erà un adevărat păcat a te pune impotriva voinţei ei.

D-l Perkins ţinù piept timp de câtevà zile, până când şi cheful, şi digestia şi poftă de mâncare îi fură cu toatele simţitor atinse; atunci îşi plecă capul ne mai având în cotro, şi Emma Jane sbură, ca un rob lăsat în libertate, spre cuibul său iubit. Curajul ei nu slăbì nici un minut deşì fù pus la nişte cumplite încercări, când intră în aleele academice de la Wareham. Nu trecù examen decât la două materii, dar fù bucuroasă să intre în clasa preparatoare cu cele cinci „condiţii" ce i se puseră, cu gândul de a lăsà apa învăţăturii să alunece binişor pe suprafaţa minţii ei, fără a pătrunde mai adânc

decât are nevoie. Nu e cu putinţă să ascundem adevărul că Emma Jane era mărginită la minte ; dar o credinţă nestrămutată, de câine, şi darul de a iubì cu devotament şi desinteresat — la urma urmei, şi acestea sunt talente de un fel şi poate că au tot atâta preţ în lume ca şi talentul la matematici sau uşurinţa pentru limbi.

Wareham erà un târg frumuşel, cu o uliţă mare largă şi umbrită de arţari şi de ulmi mari. Avea o farmacie, o fierărie, un instalator de âpă, gaz, etc., câtevà prăvălii de felurite soiuri, două biserici, şi mai multe pensiuni de familie ; dar toate interesele locului se concentrau asupra şcoalei normale şi a liceului său. Aceste aşezăminte de cultură nu erau nici mai bune nici mai rele ca altele de felul lor, dar se deosebeau mult în rezultatele ce dădeau, după cum directorul ce se întâmplà a fi în fruntea lor erà un om cu autoritate şi cu entusiasm, ori din potrivă. Erau fete şi băeţi adunaţi din toate părţile comitatului şi ale statului, de toate speţele şi treptele ca naştere, poziţie în lume, avere sau sărăcie. Se aflà destul prilej pentru fel de fel de strengării şi purtări copilăreşti, dar e de mirare ce puţin folos se trăgeà în genere din această libertate. Printre elevii din anul al treilea şi patrulea erau câţivà care se duceau şi veneau dela gară perechi ; cavalerii urcau la deal grelele cărţi ale camaradelor lor şi cu acest prilej se produceau uneori accese de nerozii din partea unor fete fără minte şi precoce, printre care erà Huldah Meserve. Ea erà destul de prietenă cu Emma Jane şi cu Rebeca dar cu vremea ajunse din ce în ce mai puţin intimă. Erà grozav de frumuşică, cu o profuziune de păr castaniu şi cu câteva pestruì foarte mici, de care pomenià necontenit, căci nu le puteai descoperì fără a băgà de seamă pieliţa ei de porţelan şi genele-i încreţite. Aveà nişte ochi râzători, un trup cam prea plin pentru vârsta ei, şi în genere treceà că are un fel de farmec într'însa. Riverboro fiind cam sărac în flăcăi, ea îşi pusese 'n gând să petreacă în ăşti patru ani la Wareham, cât i-or îngăduì împrejurările. Ideea ei de petrecere erà de a târî după sine un cerc de admiratori vecinic schimbător care să-i facă gusturile cât s'o puteà mai mult în faţa lumei ; necurmate tachinări şi râset, şi o consversaţie glumeaţă — făcută şi mai eloquentă şi de efect prin priviri sglobii şi ochiade cu înţelesuri. Aveà obiceiul de a-şi spovedì cuceririle ei la fetele mai puţin norocoase şi de a se văità de neîncetatele nenorociri şi pagube ce pricinuià — pagube de care se

jură că e tot aşà de nevinovat sufletul ei ca şi mielul de curând născut. Nu e nevoie de multe lucruri de soiul acesta spre a slăbi o prietenie obişnuită, aşà că, nu trecu mult şi la dusul şi întorsul din Riverboro, Rebeca şi Emma Jane ajunseră să şadă într'un capăt al trenului, iar Huldah cu suita ei în celălalt capăt. Uneori această suită erà nespus de strălucitoare, cuprinzând pe un tânăr, Monte Cristoh, care Vineria cheltuià un leu şi jumătate pe un bilet de drum, dus şi 'ntors, şi făceà drumul de la Wareham la Riverboro, numai şi numai spre a fi împreună cu Huldah; alte ori, însă, cercul erà redus la băiatul din tren, care vindeà floricele şi alune americane, şi care i ajută să-şi treacă vremea în lipsă de altă petrecere mai de seamă.

Rebeca erà în nevinovata neştiinţă-de-sine firească la anii ei; băieţii erau nişte buni camarazi, şi nimic mai mult; îi plăceà să înveţe într'o clasă cu dânşii — toate lucrurile păreau că merg mai bine aşà, dar — de cochetăriile vulgare şi premature — o ocroteau idealurile ei. In tinerii de până acì nu aflase ea mai nimic care să-i trezească imaginaţia, care erà obişnuită cu o altfel de hrană. Şi pe curata şi sensibila oglindă a sufletului ei pluteau uneori vise, dar aceste vise nu erau ţesute din ştofa romanelor şcolăreşti ale Huldei, cu belşugul lor de amănunte banale.

Printre profesorii de la Wareham erà o domnişoară, Emily Maxwell, care avù o adâncă înrăurire asupra Rebecei şi cu care luà lecţii de literatură engleză şi de compunere. Maxwell, ca nepoată a unuia din foştii guvernatori ai statului Maine şi ca fiica unuia din profesorii de la Bowdoin, erà cea mai de seamă personalitate din Wareham şi faptul că puţinii ei ani de profesorat se nemerirà a fi în vremea Rebecei fu un noroc nespus. Se apropiară una de alta numai decât, fără şovăire şi fără zăbavă; inima Rebecei sburà ca o săgeată spre ţinta sa, şi sufletul ei, întâlnind un suflet superior, se rânduì dintr'odată într'o atitudine statornică de omagiu respectuos.

Umblà zvonul că d-ra Maxwell „scria", vorbă care, rostită cu un anume ton, vroià să zică nu că o persoană ar aveà dispoziţii caligrafice în felul lui Spencer sau altul, ci că tipărise cevà.

„Ţie o să-ţi placă; scrie", şoptì Hulda la urechile Rebecei, în prima dimineaţă, la rugăciune, unde facultatea şedeà

într'un şir imposant, pe scaunele din faţă. „Scrie; da eu găsesc că ţine nasul prea sus.

Nimeni nu părea că posedă o informaţie exactă cu care să i îndestuleze setea ei sufletească, dar se credeà că se află barem o fiinţă pe lume, care să fi văzut, cu ochii ei, un articol al d-rei Maxwell într'o revistă. Această culme a perfecţiei o intimidă niţel pe Rebeca, admiraţia tot şi-o arătă, ceeace nu puteà face cea mai mare parte al clasei, cu neîndestulătoarele mijloace de vedere ce le dăduse Mama-Natura. Privirea d-rei Maxwell se întâlneà pururea cu o pereche de ochi negri lacomi; când spuneà cevà mai de seamă, pentru a vedeà dacă a fost înţeleasă bine, se uita în capătul băncii a doua, unde fie-ce umbră a simţirii ce voià să trezească, se oglindeà pe un tânăr chip impresionabil, pe care-l ştià dânsa.

Intr'o zi, când erà în discuţie cea dintâiu compunere a clasei, ea cerù dela toate elevele ale noi ca să-i aducă câte o compoziţie din anul precedent, ca să poată judecà lucrarea şi să ştie precis cu ce material aveà să aibă afface. Rebeca venì la urma tuturor şi se apropiă de catedră cu sfială.

„N'am nici o compoziţie aici, domnişoară Maxwell, dar o să caut una Vineri, când m'oiu duce acasă. Sânt puse bine la pod, într'o cutie.

„Legate frumuşel cu o panglică pembé şi albastră?" întrebă d-ra Maxwell cu un zâmbet hazliu.

„Ba nu", răspunse Rebeca, scuturând din cap cu hotărîre; mi-ar fi plăcut să le leg cu panglici, căci aşà fac toate fetele celelalte, şi vine aşà de drăguţ, dar dinadins le-am legat cu sfoară; iar pe una despre „Singurătate" am legat-o cu un găitan vechiu de pantofi, tocmai ca să-i arăt ce cred despre ea".

„Despre „Singurătate!" râse d-ra Maxwell, ridicând sprincenele .„Singură ţi-ai ales subiectul?"

„Nu; domnişoară Dearborn ziceà că nu suntem destul de mari spre a ne găsì subiectu ca lumea".

„Ce alte subiecte aţi mai lucrat?"

„Reverii la gura sobei", „Ex-prezientul Gront ca soldat", „Cugetări asupra vieţii lui Barnum", „Oraşe îngropate"; altele nu-mi vin în minte acuma. Toate erau proaste şi nu-mi vine să le arăt; poezii pot face mai uşor şi mai bine, domnişoară Maxwell".

„Poezii!" exclamă dânsa, „tot domnişoara Dearborn vă puneà să faceţi poezii?"

„Oh nu; toată viața am făcut poezii, chiar și la fermă. Să le aduc pe toate câte le am? Nu sunt multe".

Rebeca își luă de acasă caietelul, în care-și păstră copiile efusiunilor ei și-l lăsă la ușa d-rei Maxwell, cu nădejdea că poate o chema-o în casă și astfel o aveà parte de o intrevedere particulară; dar veni o servitoare să-i deschidă, așà că nu-i rămase decât să plece, descepționată.

Câtevà zile după aceea, își văzù caietelul cu scoarțe negre pe catedra d-rei Maxwell, și cunoscù că venise temutul ceas al judecății, de aceea nu se mirà când i se supse să mai rămâne după curs.

Clasa erà tăcută; frunzele ruginite frământau la bătaia vântului și intrau pe fereastra deschisă, aducând primele salutări ale toamnei. Domnișoara Maxwell veni și se așeză în bancă, alături de Rebeca.

„Credeai că astea sânt bune?" întrebă ea, înapoindu-i versurile.

„Nu prea", mărturisì Rebeca; „dar e greu să-ți dai tu singură seama. Al-de Perkins și al-de Cobb ziceau mereu că sunt o minune, dar când mi-a spus d-na Cobb că ei i se par mai frumoase ca ale d-lui Longfellow, mi-a făcut rău, căci știam că nu poate fi adevărat.

Această candidă observare întări pe d-ra Maxwell în părerea ei că Rebeca e o fată, care poate auzì adevărul și profità de el.

„Uite, drăguță", zise ea zâmbind, prietenii d-tale greșeau și d-ta vedeai bine: judecate după chiar reguli ale artei, poți zice că's destul de proaste".

„Va să zică trebue să renunț la orice speranță de a ajunge scriitoare vreodată!" oftă Rebeca, care gustă amărăciunea cucutei și se gândià cum o să-și ție ea lacrămile până la sfârșitul întrevederii.

„N'o luà așà de repede", o întrerupse d-ra Maxwell, „Acestea, deci nu fac nici două parale ca poezii, totuși sunt pline de o mulțime de făgăduieli într'unele direcții. Mai niciodată nu faci greșeli de ritm sau de măsură și asta arată că ai un simț firesc, de ceeace e corect; un „sentiment al formei" cum ar zice poeții. Când te-oi face mai mare, și vei aveà mai multă experiență de viață — într'un cuvânt, când ăi aveà cevà de spus, cred că ai face foarte bune versuri. Poezia are nevoe de cunoștințe și de pătrundere, de experiență și de închipuire, Rebeca. Tu nu le ai încă pe cele dintâiu, dar mi se pare că ai o fărâmă din cea din urmă".

„Să nu mai încerc niciodată a face poezii, nici chiar pentru plăcerea mea?"

„Firește că da, dar să nu crezi că o să-ți servească la altcevà decât spre a scrie mai bine în proză. Acum să trecem la cea dintâi compunere. O să cer de la toți elevii cei noi să facă o scrisoare, care să coprindă o descriere a orașului nostru și o privire asupra vieții de școală".

„S'o scriu ca din partea mea?" întrebă Rebeca.

„Ce vrei să zici?"

„O scrisoare dela Rebeca Randall către socru-sa Hanna la Valea Soarelui, sau către tuș-sa Jane la Casa-roșie, în Riverboro, este așà de onestă și de nesărată, dacă este o scrisoare adevărată; dar dacă ași puteà zice că's cu totul altă fată, și i-ași adresa-o la cinevà, de care ași fi sigură că pricepe orice ași spune, ași face-o mai frumoasă.

„Foarte bine; mi se pare un plan încântător", zise d-ra Maxwell; „și cine ai presupune că ești tu?"

„Tare-mi plac moștenitoarele", replică Rebeca pe gânduri. Firește că n'am văzut pân'acuma nici una, dar fetelor milionare li se 'ntâmplă tot lucruri interesante, mai ales celor cu părul de aur. Milionara mea n'ar fi deșartă și trufașă ca răutăcioasele surori ale Cenușeresei, ea ar fi nobilă și mărinimoasă. Ar renunță la o școală mare din Boston, fiindcă ar dorì să vie aici unde trăià tatăl ei când erà copil, înainte mult de a fi făcut avere. Acuma tatăl ei nu mai trăește, dar ea are un tutore, cel mai bun și mai drăguț om din lume; firește că e în vârstă, și câteodată foarte liniștit și serios, dar alteori când e fericit, e de tot hazul, și atunci Evelynei nu-i e frică de dânsul. Da, pe fată o să o cheme Evelyn Abercombie, iar numele tutorului o să fie Adam Ladd".

„Il cunoști pe d-l Ladd?" întrebă cu mirare d-ra Maxwell.

„Da, e prietenul meu cel mai bun", strigă Rebeca încântată. „Și d-ta îl cunoști"?

„Oh da; este unul din eforii școalei acesteia, știi, și vine des pe aici. Dar dacă te-oiu lăsà să „presupui" înainte o să-mi spui toată scrisoarea, și așà pierd o plăcută surpriză.

Ce gândià Rebeca despre d-ra Maxwell, știm; cum priveà profesoara pe elevă se poate vedeà din scrisoarea următoare scrisă două-trei luni mai târziu.

Dragul meu tată,

După cum știi bine, n'am fost totdeauna o entusiastă în privința profesoratului. Munca de a vârî la cunoștințe

mă descurajează uneori. Cu cât îs mai proşti, cu atât îşi dau mai puţin seama de aceasta. Dacă specialitatea mea ar fi Geografia sau Matematica cred că aşi simţi că am obţinut cevà, căci în aceste ramuri munca şi stăruinţa fac minuni, dar la literatura engleză şi la compoziţie, oftezi necurmat după inteligenţă, gust şi fantazie. Lună după lună muncesc greu, deschizând stridie după stridie, dar rare ori găsind un mărgăritar. Inchipue-ţi deci bucuria mea semestru-ăsta, când, fără casnă grozavă la desfacerea coajei de stridie, am dat de un mărgăritar rar — unul negru, dar cu faţa ca mătasea, cu o lumină splendidă! Numele perlei este Rebeca şi nu se prea deosibeşte de Rebekah la fântână din Biblia noastră de-acasă; având un păr şi nişte ochi aşà de negri, încât îţi vine să te gândeşti la vre-o familie de italian ori spaniol. Nu e cine ştie cine, îndeosebi, Nimeni n'a făcut nimic pentru dânsa. Nu e din vr'o familie despre care să se vorbească, n'are nici avere, nici o învăţătură vrednică de acest nume; nu s'a bucurat de nici un fel de privilegiu; dar Doamna Natură s'a repezit pe scenă şi a zis:

«O am copil de suflet;
A mea va fi de-acuma
Şi eu o voiu formà-o
După a mea idee».

Binecuvântat fie Wordsworth! Cum ne deschide el mintea! Şi perla n'a auzit de el până acuma! Gândeşte-te; să citeşti într'o clasă „Lucy", şi când ai ajuns la sfârşit, să vezi o pereche de buze de patrusprezece ani tremurând de emoţie şi o pereche de ochi înnotând în lacrămi de înţelegere!

Vai, dragă tată! Şi tu cunoşti descurajarea de a semănà semânţa cea bună în pământ pietros, în nisip, în apă sau (cum s'ar părea uneori) în noroiu, ştiind că şi de-o răsărì cevà, o să fie, acola, vr'o biată iarbă fără de vlagă. Inchipueşte-ţi bucuria de a găsì un suflet adevărat — de a vedeà semânţa căzând într'un pământ aşà de cald, de roditor încât cu siguranţă ştii că or să iasă şi frunze, şi flori şi roade şi toate, la vremea lor! Aşi vreà să nu fiu aşà de nerăbdătoare şi de aprigă de isbândă. Nu făceam de profesoară; nu ştiu să mai aibă cinevà atâtà dispreţ pentru prostie, ca mine.

Perla face şi nişte poezioare rustice, cam schioape — nedate la strung; dar de bine, de rău, reuşeşte a exprimà

câte un vers, o gândire, o imagine, care-ţi arată că este absolut fără ştirea ei, în stăpânirea divinei taine!...
Te las cu bine; o să o aduc şi pe Rebeca cu mine într'o Vineri, s'o vezi şi tu şi mama".

Fata ta care te iubeşte
EMILY

XXII.

FLORI DE TRIFOI ŞI FLOAREA-SOARELUI

„Ce mai faceţi voi fetelor?" zise Hulda Meserve, vârând capul pe uşă. „Puteţi să vă opriţi niţel din învăţat ca să-mi arătaţi şi mie odaia voastră? Uitaţi-vă, tocmai fusei adineaori la prăvălie de-mi cumpărai mănuşile-astea, fiindcă m'am hotărît să nu mai port miene 'n iarna asta; zău că prea's de ţară. Pentru voi amândouă, acesta-i primul an aici, la Wareham, pe urmă sunteţi şi mai mici ca mine, de aia cred că nu prea vă pasă dar pentru mine, una, e o adevărată suferinţă când nu mă pot ţine şi eu niţel de modă A, da ştiţi că-i gentilă odaia voastră?, parole! Nu cred să mai fie în toată casa vr'o alta care să se poată compara cu ea! Nu ştiu de unde-i vine acest aer măreţ, nici mai mult, nici mai puţin — poate perdelele astea grele, ori paravanul ăla elegant, ori lampa Rebecei — dar nu-i mai puţin adevărat că aveţi darul de a rândui o odaie. Şi mie mi-ar plăceà să am o odaie drăguţă, dar n'am niciodată vreme să mă ocup de a mea, am atâta de lucru cu toaletele, încât mai niciodată n'ajung să-mi fac patul înainte de prânz; dar la urma urmei, neavând altfel de musafiri decât fete, nu-i nici o pagubă. Când mi-oiu luà diploma, o să aranjez salonul nostru de acasă, princiar, nu altecevà. Am învăţat cum se scot pozele pe porţelan, după ce'oiu începe pictura pe catifeà, să vezi ce mai draperii, ce mai voaluri de canapele, ce medalioane de perete şi perne de canapea şi o să fac pe mama să mă lase să fac focul în toate serile şi să-mi primesc prietenele. Imi daţi voie să-mi sbicesc picioarele la caloriferul vostru? Nu pot să sufer să port galoşi, afară numai când vine noroiul sau fleşcăria de zăpadă până la genunchi îţi fac piciorul cât un butuc. Ce-am mai umblat pân'am găsit ghetele astea cu tocuri franţuzeşti, numai eu ştiu, de aia

nu mă 'ndur să le stric aspectul vârându-le în galoşi, mai des decât e nevoie. Eu cred că băieţii iau seama la picioare mai înainte de toate. Elmeo Webster m'a călcat pe un picior ieri, când din întâmplare îl întinsesem afară din bancă alături, şi după curs, când mi-a cerut iertare mi-a spus că nu erà aşà de vinovat, căci piciorul meu e aşa de mic, încât nici un l-a putut vedeà măcar. Nu-i aşà că-i foarte galant băiatu-ăsta? Fireşte, asta nu-i decât felul lui de a vorbì, căci, când te gândeşti, nu port decât numărul doi; dar tocurile astea franţuzeşti cu toc înalt şi cu vârful ascuţit fac să pară piciorul mai mic; şi totdeauna se zice că contribue şi el. Inainte eu credeam că picioarele mele sânt cam diforme din pricina asta, dar ei zic că tocmai asta e frumuseţea lor. Ia puneţi niţel, fetelor, picioarele voastre alături de ale mele să vedeţi deosebirea; nu că ţiu la aşa cevà, da numai aşà ca să râdem".

„Picoarele mele se găsesc foarte bine acolo unde sânt, răspunse Rebeca, cam rece. „Nu pot să-mi las lucrul, spre a măsurà picioarele, în ziua când am algebra. Am observat că ai luat obiceiul de a întinde mereu piciorul afară din bancă de când ţi-ai luat pantofii-ăştia noi, de aceea nu mă mir că te-a putut călcà cinevà.

„Poate că de-aia cam sânt cu gândul la ei, fiindcă la început nu prea sânt comozi, până nu ţi-se deprinde piciorul într'înşii. Da ia spuneţi, nu-i aşà că aveţi o grămadă de lucruri noi?

„Vrei să zici, darurile noastre de Crăciun", zise Emma Jane. „Feţele de perină de pe pat sânt dela d-na Cobb, covorul dela var'-mea Mary dela Revesboro-de sus, coşul de hârtii dela Living şi Dik. Faţa de masă şi învelitoarea de perină ni le-am dat una alteia, iar paravanul e al meu dela d. Ladd.

„Zău aşa, mare noroc aţi avut voi când aţi dat de dânsul! Doamne sfinte! Tare aşi fi vrut şi eu să întâlnesc unul ca dânsul. Şi vezi cum se ţine de prietenie, nu glumă! Paravanul tocmai bine v'ascunde patul, nu-i aşà? Şi eu zic totdeuna, că patul strică tot şicul unei odăi, ales când nu e făcut, da voi aveţi şi alcov, singurul din toată casa. Nu 'nţeleg cum aţi izbutit voi să căpătaţi odaia asta aşà de bună, când sânteţi abià venite aşa de curând, sfârşi ea cu ciudă.

„Nici n'am fi căpătat-o, dacă nu se 'ntâplà să plece pe negândite Ruth Berry din pricina morţii tatălui ei. Odaia erà

goală şi atunci d-ra Maxwell a întrebat dacă ne-o poate da nouă", replică Emma Jane.

„Anu-ăsta Grozava şi vestita Maxwell e mai băţoasă şi mai rezervată ca totdeauna" zice Hulda. „Nici nu mă mai sinchisesc să cerc a-i intrà în voie, fiindcă habar n'are ce e dreptatea, e bună cu favoritele ei, dar încolo nici nu se sinchiseşte de alt cineva, decât spre a face discursuri sarcastice despre nişte lucruri, cari n'o privesc. Ieri erà să-i zic că treaba ei e să ne dea lecţii de latineşte, iar nu de maniere.

„Te rog să nu zici nimic împotriva D-rei Maxwell în faţa mea", zise Rebeca cu aprindere. „Ştii ce părere am depsre ea".

„Ştiu ; dar nu pricep cum de-o poţi suferì".

„Nu numai c'o sufer, dar chiar o iubesc !" exclamă Rebeca. Aşi vrea să n'o ardă nici soarele, nici vântul să n'o atingă Aşi vreà s'o aşez în clasa ei pe o estradă de marmoră, iar ea să şeadă pe un scaun de catifeà, la o masă de aur".

„Lasă dragă nu te aprinde aşà, căci, dinspre partea mea, poate să şeadă unde i-o plăceà. Slăvă Domnului, am la ce mă gândì" ; zise Hulda dând din cap.

„N'ai clasă ora asta" ? întrebă Emma Jane, ca să pună capăt la o eventuală discuţie.

„Ba da, dar ieri mi-am pierdut gramatica latină. Am lăsat'o în sală o jumătate de ceas, până să mă răfuesc cu Herbert Dunn. Nu vorbisem cu el de o săptămână, şi atunci i-am dat îndărăt broşa de clasă. Erà furios, nu altceva. Când m'am întors în sală după aceea, ia cartea dacă ai de unde ! A trebuit să mă duc şi 'n oraş pentru mănuşi, apoi în cancelaria directorului să văd dacă nu i-a dus lui cinevà gramatica, şi iată din ce pricină 's aşà de elegantă".

(Traducere din englezeşte de Elena Rădulescu-Pogoneanu).

(Va urma).

FAPTE, RECENSII, REVISTE

1. FAPTE

ECONOMIE. D. Moutier, şeful serviciilor technice dela Compania căilor ferate din Nordul Franţei, a făcut o conferinţă foarte interesantă asupra chestiunei mereu actuale a unui tunel „sub marea Mănecii". In timpurile preistorice, în perioada miocenică, erà un istm care legà insulele Britanice de continent pe locul ocupat azi de valurile mărei, şi anume tocmai pe locul cel mai potrivit, unde s'ar puteà face tunelul. Cercetări pentru o comunicare s'au făcut încă din 1750. Pasul cel mare a fost însă făcut de geologii Potier şi Lapparent: aceştia au efectuat peste cinci mii de sondage şi au găsit la fund un strat de cretă impermeabilă, gros de aproximativ 50 de metri. Planul ar fi de a face două tuburi paralele, unul pentru dus, altul pentru întors cu trenuri electrice; forma traseului ar fi rotundă, cu cele două capete externe mai ridicate spre a nu porni de pe uscat dela o prea mare adâncime. De obiceiu tunelurile se fac, din contra, cu partea de mijloc mai ridicată, pentru scurgerea apelor. Aci scurgerea s'ar face printr'un sistem de canaluri, cari ar da într'o galerie centrală, de unde apa ar trece în două puţuri adânci aşezate la cele două capete ale lucrărei. Acea galerie ar servì şi pentru circulaţiunea celor 4000 de lucrători, de cari va fi nevoe; de ase-menea ar mai servì la transportarea materialurilor extrase (peste un milion trei sute de mii tone). Lucrarea ar costà 400 de milioane şi tunelul ar fi lung de 48 kilometri. Câştigul ar fi de 30 milioane, adică de 6—7 la sută.

Din nefericire o veche tradiţie ,adânc înrădăcinată în Anglia, se opune la începerea acestei lucrări de frica unei invaziuni franceze şi guvernele engleze au refuzat până acum în totdeauna să o ia în desbatere. Starea aceasta de spirit este cu atât mai interesantă cu cât este venită numai dintr'un fel de instinct neraţionat; toate cercetările făcute au dovedit din contra marea utilitate a tunelului. Camerile de comerţ în iunanimitate l-au cerut. Toate jurnalele primesc, afară de *Times*, cu bucurie facerea lui. La 5 August, anul acesta, 90 din membrii Parlamentului au făcut un demers în sensul acesta: ministrul a răspuns evaziv, deşi a făgăduit că va reluà chestiunea. Comerţul maritim nu ar suferì, căci numai mărfurile eftine pot întrebuinţà calea ferată. Timpul drumului s'ar scurtà în mod consi-

derabil, mărind traficul între cele două țări. Din punctul de vedere militar nu ar fi în fine nici un pericol; dinamita ar puteà prea uşor închide calea şi apoi soluţia poate fi încă mai simplă: curentul electric de tracţiune ar fi dat de Anglia pentru linia venită din Franţa şi viceversa. In caz de războiu al Angliei cu o altă putere decât Franţa, aceasta din urmă ar puteà în fine folosì tunelul spre a trimete trupe de ajutor şi ar da astfel libertate flotei care azi e însărcinată să apere coastele insulei de un blocus eventual.

FILOZOFIE. După douăzeci de ani de studi. ş după şasesprezece ani dela întreprinderea lucrării, s'a sfârşit acum publicarea noii ediţiuni complete a operelorlui Descartes, în treisprezece volume, de Charles Adam, fostul ministru al instrucţiunii publice din Franţa, actual rector al Universităţei din Nancy, şi Paul Tannery, cunoscutul matematician şi filozof. Lucrarea s'a făcut sub supravegherea oficială a d-lor Darboux, din Academia de Ştiinţe, decanul facultăţei de ştiinţe din Paris şi Emile Boutroux. Primele cinci volume coprind corespondenţa lui Descartes; al şaselea volum s'a consacrat lucrărei „Discours sur la méthode"; cele cinci următoare arată celelalte opere; al doisprezecelea cuprinde un studiu asupra lui Descartes; al treisprezecelea, în fine, şi cel din urmă, cel apărut acum, este un Index General urmat de câteva mici studii asupra câtorva amănunte care interesează viaţa lui Descartes.

Această ediţiune este isvorul cel mai sigur de care se pot folosì cei cari se ocupă de cugetarea marelui filozof francez.

Domnul Charles Adam a fost ales tot acum membru liber al Academiei de ştiinţe morale şi politice. Vechiu elev al şcoalei normale superioare el şi-a făcut cariera în învăţământ. Afară de marea sa lucrare asupra lui Descartes, a mai scris între altele un volum asupra filozofiei lui Fr. Bacon, la 1890, recompensat de Academie; de asemenea un studiu asupra filozofiei în Franţa în prima jumătate a veacului al 19-lea, la 1894.

FIZICA. D. Georges Claude a observat (nota comunicată Academiei de Ştiinţe din Paris de profesorul d'Arsonval) că diferenţa de potenţial scade în vârfurile tuburilor de neon în proporţia în care diametrul acestor tuburi creşte. Profesorul d'Arsonval, observă că, dacă observaţiunea aceasta este exactăşi pentru celelalte gaze. atunci s'ar explică admirabilul fenomen electric care se numeşte aurora boreală şi a cărui explicaţiune nu fusese găsită până acum. N'ar trebui decât să ne gândim, că diametrul pământului este relativ foarte mare şi că deci nu e nevoe de curente prea puternice spre a provocà fenomenul luminilor boreale.

MEDICINA. — Progresele ştiinţei au ajuns aşà de departe, încât azi mai mulţi medici americani, Abel, Rowntree şi Turner din Baltimore, au găsit mijlocul de a filtrà tot sângele unui animal fără ca el să prezinte nici un accident. Metoda este interesantă pentrucă permite culegerea tuturor substanţelor cari se formează în sânge şi dintre cari multe n'au putut fi studiate până acum fiind în prea minimă cantitate. In afară de aceasta, ea este indicată în cazurile de intoxicaţie gravă pentru curăţarea organismului.

Aparatul întrebuinţat se compune dintr'o cutie cilindrică de sticlă, hermetic închisă, care conţine 22 de tuburi. Atât acestea din urmă cât şi toată cutia e plină cu o soluţie salină de o densitate egală cu aceia a sân-

gelui. Tuburile comunică cu o canulă exterioară care se introduce într'o arteră. Atunci, prin simpla lui presiune, sângele din organism curge în aparat, gonind de acolo în sistemul circulatoriu soluţia salină care-i ia locul fără nici un pericol. După puţină vreme, operaţia continuând, sângele revine în organism după ce a împins iar afară soluţia salină: el rămâne purificat, căci prin dializă a lăsat în lichidul din aparat substanţele toxice pe cari le conţinea. Spre a-i împiedecă coagularea se pune în acest lichid o cantitate mică de hirudină.

Experienţa s'a făcut asupra unor câini, cărora se injectase salicilat de sodiu. Eliminarea a fost de 25 la 100.

Aceiaşi experienţă a fost repetată cu succes la Londra şi la Groningue.

PEDAGOGIE. D. Aug. Cartault, profesor de latineşte la Sorbona, publică între altele în volumul nou apărut l'*Intellectuel*, o puternică critică a sistemului de învăţământ secundar impus în Franţa prin legea din 1902. Această lege, inspirată de principii utilitare, a fost o pagubă pentru Franţa, pentrucă a înlocuit învăţământul umanităţilor cu acela al unor specialităţi. Astfel copiii sunt nevoiţi să-şi aleagă viitorul chiar dela 12 ani. In loc de o cultură generală, bine ordonată, candidaţii la bacalaureat ajung azi cu o memorie foarte încărcată, dar fără simţ critic, fără gustul, măsura şi avântul superior pe care-l dă sufletelor cultura clasică. Orice s'ar zice, există astăzi, zice autorul, „une crise du français''. In loc de o unitate armonioasă, se creiază acum în suflete o juxtapoziţiune de specialităţi. Menirea învăţământului secundar este însă cu totul alta; el trebue să deà tinerilor o cultură generală bine rânduită, căci fără această bază, care e cea mai grea de dat, nu se poate sperà într'un bun învăţământ superior. Cele trei limbi clasice, elena, latina şi franceza, reprezintă trei momente strâns legate între ele din evoluţia unei culturi unitare: nu poate cineva să stăpânească cea din urmă fără a cunoaşte cele cari au precedat-o. Continua şi atenta aplicare a sintaxei, temele şi versiunile, sunt un mijloc bine potrivit de a da copiilor simţimântul valorei cuvintelor, de a le deşteptà spiritul de probitate intelectuală şi de preciziune, astfel că, precum spunea însuşi Henri Poincaré, limbile clasice sunt şcoala cea mai sigură pentru dobândirea spiritului ştiinţific. Metoda pragmatică a legei din 1902 nu provocă spiritul estetic, metoda directă pentru învăţarea limbilor moderne nu dă o disciplină intelectuală bine legată, suprimarea examenelor şi concursurilor generale, în fine, împiedică orice emulaţie şi au făcut să scadă nivelul şcolarilor.

Observaţiunile d-lui Cartault sunt de o adâncă însemnătate: putem învăţà multe din cugetarea asupra lor. Pare, într'adevăr, că şi la noi un văl de utilitarism cuprinde învăţământul secundar, unde, sub pretext de metode noi pedagogice, şi sub acela de a dà copiilor învăţăminte practice şi în orice caz cât mai mult ştiinţifice, de multe ori nu se ajunge de loc a legà în sufletele copiilor o cultură solidă, generală, umanistă în adevăratul înţeles al cuvântului. S'a mai expus odată, în acelaş loc al acestei reviste, cum în Franţa inginerii şi comercianţii, fiind întrebaţi, au alcătuit un memoriu, în care arată regretele lor şi răul adus de faptul că învăţământul clasic a fost în mare parte redus în licee. Astăzi vin să se plângă în acelaş sens chiar profesorii de matematică francezi. Nu se poate mai bun răspuns pentru cei cari cred, că întronarea unui învăţământ pur ştiinţific şi nu unul umanist ar fi mijlocul de a prepară oameni apţi să se ocupe cu folos de înaintarea ştiinţelor astăzi.

M. DJ.

2. RECENSII.

N. BĂNESCU. — *Deux poètes Byzantin sinedits* du XIII-è siècle. 1913 (20 pg.)

Domnul N. Bănescu, cunoscut prin cercetări de istorie literară, publică patru scurte scrieri literare, în versuri greceşti, aparţinând : două lui *Makarios Kaloreites* şi două lui *Konstantinos Anagnostes*, ambii din secolul al XIII. Intr'o prefaţă de 7 pagini editorul ne dă lămuriri critice, lingvistice şi metrice. De asemenea se arată pe scurt cuprinsul fiecărei poezii. Editorul a avut în mână fotografii după manuscriptul conţinut în *Codex graecus vaticanus palatinus* 367. Prima poezie a monahului Makarios, „Alfabetul" a mai fost editată de *D. N. Anastasiewič* în Byz. Zeit., XVI. Asupra aceleiaşi a făcut câteva observări filozofice şi Hatziadakis din Athena în revista citată. XVII an. Celelalte 3 ediitorul crede a fi inedite. Despre poetul Konst. Anagnostes ne vorbeşte şi Krumbacher într'o pagină întreagă, atrăgând cel dintâi atenţiunea asupra lui în a sa Geschichte der byz. Litteratur. (II ed. p. 773).

Scrierea : „Alfabetul" a lui Makarios, numită aşà fiindcă fiecare stih începe cu câte o literă a alfabetului în ordinea obişnuită, cuprinde consideraţiuni generale asupra zădărniciei vieţii acesteia. O melancolie te prinde dela început :

(Să gemem din suflet, să plângem din inimi . . .)
(Căci iată-mi viaţa întreagă uscatu-s'a ca iarba
((Şi ca o floare a căzut, vai mie prea nefericitul. etc.)

Makarios Kaloreites erà un călugăr μοραχός în Sfântul Munte, căruia i se mai zice şi καλὸν ὄρος pe lângă ἅτιον ὄρος. Aşa că, după d. B, s'ar putea pune în legătură numele lui καλορειτες cu aceste vorbe. Inlătură, în tot cazul, eroarea lui Anastasiewič, care neavând în vedere poezia a doua, unde călugărul ne lămureşte asupra persoanei sale, încearcă să-l pună în legătură cu un nume occidental Belmontinus sau Buondelmonte, părere fantastică. Makarios ne spune în a doua poemă (destinată a fi prefaţa unei opere mari, pierdute) că venind la el doi latini ca să discute şi susţinându-şi faţă de ei cu tărie credinţa lui ortodoxă a fost pus la închisoare împreună cu alţi 12 tovarăşi cu cari până atunci trăià în liniştea cea mai deplină. Aci în închisoare, pe întuneric, a scris cu destule erori ortografice poezia-prefaţă, prin care îşi reconamdă cartea (pierdută) ca folositoare spre mântuirea sufletului cititorilor. D-l B. stabileste cu destulă probabilitate epoca maturităţii poetului : prima treime a secol. XIII. Versurile sunt în metrul politic (tetrametru iambic, catalectic). Limba mai ales prezintă interes prin faptul că prima bucată e scrisă în formele literare, cea deadoua cu evidentă influenţă a limbii vorbite-populare. La prima cetire aproape nu poţi crede că e aceiaşi mână şi acelaşi cap. Surprindem însfârşit fenomenul a două limbi, două sintaxe simultane, în aceeaşi personalitate. Din Konstantinos Anagnostes, pe care editorul îl stabileşte cu multă probabilitate în a doua treime a sec. XII, ni se dă o poezie în vers de 7 silabe, bazate pe accent (şi aci se rectifică eroarea pe care catalogul lui Stevenson i-a cauzat-o lui Krumbacher) şi cu o evidentă tendinţă spre rimă (care apare în al XV secol), în tot cazul o simţitoare asonanţă. Aşà dar Anagnostes este unul din cei dintâi făuritori de rimă — element necunoscut până la el de byzantini. Cuprinsul primei poezii este o mulţumire către un binefăcător. Se mai dă o scriere de 46 versuri în metrul politic. Caracterele vorbirii populare sunt manifeste. Sinizeza vine des (κη ἄν etc.). — Cuprinsul este asupra rostului unei pedepse date şcolarului său, care erà pornit spre mânie. Precum s'a văzut, cred, micile poezii îşi au interesul lor, dacă nu ca valoare intrisecă, poetică, de sigur ca sintaxă, limbă şi istorie literară.

C. PAPACOSTEA

SORIN NEGRUTZI: *Quintus Horatius Flaccus*. Bucureşti. Tipogr. F. Gobl fii.

Autorul — probabil un tânăr student în cei dintâi ani ai facultăţiei de litere — tipăreşte într'o vioaie broşură, îngrijită ca înfăţişare, o conferinţă ţinută în clasa a opta a liceului Sf. Sava, în 1912. O publică „nu pentru vanitatea de a-şi vedea numele tipărit" ci pentru ajutorul celor care studiază pe Horaţiu în liceu, şi n'au vreme trebuitoare să citească ceeace s'a scris despre el; şi, pentru un motiv de ordin subiectiv: o amintire de pe timpul „frumoaselor zile trăite pe băncile liceului"... In cele 50 de pagini ale broşurei se dă o icoană deseori isbutită, şi desigur fără pretenţii de originalitate, a vieţii şi operei lui Horaţiu, punând în lumină toate însuşirile deosebite ale marelui liric latin. Conferinţa e scrisă mai totdeauna cu îngrijire, — ici-colo s'a strecurat câte o stângăcie stilistică, — şi rândurile de pe pagina 6, arată că d. Negrutzi ştie să evoace îndemânatec o scenă din anticitate. Revăzută, conferinţa şi-ar avea locul meritat într'o bibliotecă de popularizare, — pentru marele public ar fi o călăuză întru cunoaşterea lui Horaţiu.

TR. LZ.

ŞTEFAN G. MORĂRESCU: Operaţiuni de bursă şi arbitragiu. Bucureşti 1913.

Lucrarea este împărţită în două părţi. In prima parte autorul tratează despre feluritele operaţiuni de bursă. Ne lămureşte legea burselor, executarea ordinelor de bursă prin agenţi de schimb, efectuarea târgului cu termen şi bani gata, arată procedarea de urmat pentru titlurile pierdute ori furate, arată avantajele şi desavantajele speculaţiunei la bursă, dă sfaturi preţioase asupra plasărei capitalului şi ne aduce la cunoştinţă feluritele valori speculate la bursa noastră.

In partea doua a lucrării d-sa tratează despre arbitrajiu şi dă sfaturi folositoare cum trebue să procedăm ca să acoperim mai economic sumele datorite în străinătate, după ce am consultat cotele de schimb ale localităţilor respective. In acest scop D-sa arată influenţa scontului asupra schimbului şi cauzele fluctuaţiunii scontului, şi dă exemple de socotirea echivalentului monetar. Această parte este însoţită cu diferite tablouri de paritâţi între Bucureşti şi alte burse streine, cu exemple practice de arbitragiu între Bucureşti şi ate burse şi cu tablouri de echivalentul monedelor streine în lei. Lucrarea poate folosi oricui doreşte să'şi plaseze economiile în titluri de rentă ori acţiuni, cum şi celor care au legături comerciale cu străinătatea.

DR. I. B.

ION PILLAT: *Eternităţi de-o clipă*. Poezii. edit. „Flacăra" 1914. Bucureşti.

Noul volum de poezii al D-lui I. Pillat, îmi dă bun prilej să-mi recitesc aprecierile tipărite în no. 12, din nul 1912, al „Convorbirilor Literare", cu privire la cel dintâi volum al d-sale — aprecieri ce-au părut prea entuziaste — şi, să le menţin pe dea'ntregul faţă cu activitatea literară desfăşurată de atunci, adăogând încă pe alocurea şi unele lumini nouă.

Socotesc, însă, din capul locului să las în afara acestor fugare însemnări, — versurile din noul D-sale volum, intitulate: „Cântece din amurg'. Mai toate sunt scrise, după însăşi deslusirea d-lui I. Pillat, în anii de ucenicie poetică: înrâurirea eminesceană — şi fond şi formă — e prea vădită, încât, cred eu, publicarea lor n'a fost nimerită.

Ceeace caracterizează, în genere, poesia D-lui I. Pillat — lucru ce am căutat să-l statornicesc cu prilejul cetirei celui dintâi volum — e atmosfera c'un pronunţat accent de intelectualitate, de rafinament artistic, în ac-

cepţia bună a cuvântului. Vor fi, firește, unele influenţe literare ce-şi fac loc în volumul acesta nou al D-lui Pillat. S'ar puteà aminti numele lui Heredia, spre pildă, ca unul dintre poeţii care au îndemnat inspiraţia d-sale să se avânte apre lumi spuse, dela care a deprins tăetura solidă şi scânteetoare a versului, plasticitatea imaginilor, viziunea de un admirabil colorit a priveliştilor... S'ar mai puteà pomeni şi numele încă a doi poeţi, poate. Şi acest chip, totuşi, de-a judecà poezia d-lui Pillat ar fi, socotesc nedrept. Inrâuriri felurite au suferit mulţi şi mari poeţi. Interesant pentru noi, e ceeace a răsărit din ciocnirea aceasta: a putut isvorî nota personală, lămuritoare a unei nouă tălmăciri poetice? In cazul afirmativ, de bună seamă, avem a face cu'n poet. D. Ion Pillat, fără îndoială', îşi caută încă drumul— drumul definitiv. E şi prea tânăr ca să-şi-l fi statornicit. Dar din chipul cum a ştiut să-şi asimileze diversele influenţe literare, împrumutându-le de cele mai multe ori vieaţă proprie — reiese limpede că-şi va puteà găsi calea definitivă.

„Fresca din Orvietto"— ce continuă seria de poezii intitulate „Pictor Ignotus" — prin admirabila zugrăvire, prin aşà de abila gradare a efectelor, prin discreţia plină de graţie de care e învăluită, poate fi pusă alături cu cele mai avântate pagini din „Sensations d'Italie" ale lui Paul Bourget.

Pentru lumile apuse d. Ion Pillat are o semnificativă inclinare: „Sonetele coryntiene" şi o „vedenie" — *Thebaidă* —: desluşesc fericit simţul fin de evocare al trectului, al priveliştilor naturei:

Pare brâu cusut cu aur prins în boabe de mărgean
Nilul presărat cu Ibişi în a zilei agonie.
Nici un zgomot de lopată, nici o şoaptă nu învie
Nesfârşita necropolă a pustiului theban.

A lui Ramses ţară doarme sub a vremii moarte file,
Şi rogozul îşi frământă lung murmurul monoton,—
Dar pe ceruri iconită: tiară de Pharaon, —
Lună nouă iar străluce luminând palmieri la Philae...

Minunaţi privim vrăjirea de pliastre şi de gemme:
Insula e străvezie ca un ostrov de cleştar.
Ibişi fug şi cum iau sborul, pare râul secular
Că'şi înalţă 'n rânduri dese pânzele de pe trireme. (pg. 99)

Iubirea învăpăiată, tumultoasă, nu vibrează în poezia D-lui Pillat. In unele „cântece din amurg" e surdinată, plutind într'o atmosferă de vis. In „Aeterna Lux" — *Un monah orb vorbeşte* — una dintre cele mai bune bucăţi ale volumului — se lămureşte chipul d-sale propriu de a tălmăci simţimântul iubirei...:

Atunci şi la ce bun cu dor nebun
S'o iau, s'o strâng, s'o frâng ca pe o floare?
Din două firi să facem Nefiinţa
O clipă; — apoi să resimţim fiinţa
Din nou cum ne desparte şi ne doare?
S'o urmăresc atuncea; la ce bun
Să caut să cunosc necunoscuta?
Când ai atins un flutur, el pierdut-a
Pe veci din aripi scumpa strălucire...

Şi dureros, pe ţărm săpat de ape
Eu am culeş-o numai din privire,
Şi am răpit-o sub închise pleoape,
Am dus'o 'n ţări cu vecinică zăpadă...
Apoi din ochi ca pururea s'o vadă
Mi-am smuls luimna lumei trecătoare.

Şi am lumina feţei Ei pe veci,
Călugăr orb subt bolta fără soare
Închis în paza zidurilor reci. (pg. 135)

„Eva", şi, în deosebi „Sarcofagele" — un simbol minunat care ar puteà sluji multora dintre... poeţii „curentului nou" drept pildă de adevărat simbol — sunt iarăş netăgăduite dovezi că d. Ion Pillat păşeşte în rândurile dintâi ale poeziei noastre contemporane.

Peste tot, limba a câştigat în precisiune, împestriţarea cu neologisme inutile nu se mai zăreşte, verbiajul, care — o clipă — îşi făcuse loc în .volumul dintâi în „Noapte păgână", e cu desăvârşire îndepărtat, cedând pasul unei sobre, şi totuşi avântate versificări. Speranţele, — deşteptate cu prilejul „Visărilor păgâne", — le socotim pe deplin îndreptăţite, şi sporite, cu acest nou volum.

TR. LĂZĂRESCU.

N. BANESCU. *Insemnări din campanie.* Bucureşti 1913.

Insemnările D-lui N. Bănescu sunt notele de drum ale celui care nu are multă vreme să scrie, ci care-şi foloseşte pentru aceasta numai popasurile scurte. Insemnările sale sunt mai numeroase tocmai atunci, când popasurile au fost mai scurte, iar în ilele de odihnă şi aşteptare un rând două ne aminteşte trecerea acelei zile. A scris numai cât a văzut, puţin din ce-a auzit şi foarte puţin din ce a gândit. Ciudat, să scrii despre o campanie şi să nu faci nici-o critică, să nu-ţi manifestezi prin nimic personalitatea de scriitor! Aceasta fiindcă autorul a înţeles realitatea şi şi-a făcut însemnările ca un militar, care are să înţeleagă ce vede şi aude, dar care nu trebuie să întocmească, ceia ce se cuvine să întocmească alţii.

Citindu-i însemnările aşteptăm ordinul odată cu el, mergem cu el, ne înveselim de veselia lui şi odată cu el ne întristăm de situaţia tristă a armatei lovită de epidemie.

Descrierile lui sunt schiţe sobre: în câteva cuvinte ne tălmăceşte pe înţeles locul şi situaţia lui de fiece zi, iar când ne dă în 2 rânduri: „Sunt ofiţer de zi . . . nu mai am vreme să scriu" înţelegem deplin toată răspunderea şi nici zece pagini nu ne-ar fi lămurit mai bine asupra greutăţii sale. E scrisul unui om pe care nu-l fură condeiul.

I. B.

3. REVISTE

CURIERUL JUDICIAR. — (Ianuar, Fevruar.). In vremea din urmă, prin felurite ziare şi reviste, chestiunea magistraturei la noi în ţară — privită fie din punctul de vedere al organizărei, fie din acel al răsplatei băneşti pentru munca depusă — a interesat cercuri din ce în ce mai largi. Dacă din puctul de privire al organizării, magistratura a căpătat o temeinică îndrumare, şi o quasi-inamovibilitate sub ministeriatul d-lui Toma Stelian, din celălalt punct de privire, al răsplătirei băneşti, îşi aşteaptă încă o bună legiferare. Toate îmbunătăţirile făcute în ultimul timp sunt minime, spre a puteà fi amintite ca un pas înainte. D. I. Ionescu-Dolj,

prezidentul secţiei de notariat al trib. Ilfov, tipăreşte un articol vioi şi documentat, punând faţă în faţă ţifre care înfăţişează lefurile magistraţilor de diferite trepte — dela noi, şi, din Franţa, Anglia, Germania, Austria, Rusia. Fireşte, comparările sunt dezastruoase pentru răsplata băneaască ce-o primesc magistraţii noştri. Scumpirea traiului aşà de viu simţită în vremea din urmă la noi în ţară, îngreuiază şi mai mult vieaţa, plină ea însăşi de multe şi felurite exigenţe. Poate n'ar fi făcut rău d. Ionescu-Dolj dac'ar fi alcătuit un tablou, în care să fie confruntate lefurile magistraţilor noştrii cu lefurile egale ale diferiţilor funcţionari din alte ministere. Am fi avut, — bănuim, — surpriza ca leafa unui judecător de tribunal, să fie egală cu a unui şef de biurou din nu ştiu ce minister: funcţiune, fără îndoială, foarte onorabilă şi această din urmă, — dar iarăş vădit lucru este că există, în toate privinţele, o apreciabilă deosebire între ele... D. Ionescu-Dolj cere, având în vedere şi excesiva scumpire a traiului, în Capitală cu osebire, o simţitoare sporire a lefurilor, şi introducerea gradaţiunei, caşi în alte ţări. Sunt dorinţi de câţiva ani în urmă continuu exprimate şi care, pân'acuma, au căpătat un acelaş statornic răspuns: „nu permite bugetul" Unde d. Ionescu-Dolj pare nedumerit şi nu găseşte un răspuns suficient la întrebarea: „de ce această vitregă atenţiune faţă de cea mai necesară instituţiune: justiţia", — socotim că răspunsul ar fi mai uşor de dat decât am dorì chiar noi... In legea de organizare a ordinului judecătoresc, din 1909, în expunerea de motive, dacă nu ne'nşelăm, d. Toma Stelian amintià dorinţa vie ce are de-a scoate, cu desăvârşire, magistratura de sub influenţa politicei de partid... Aici trebue căutată cauza de mai sus. Nu putem stărui mai mult într'o fugară recensie, şi într'o revistă cu desăvârşire obiectivă. Oricum, vorba veche: *sapienti sat*... S'aşteptăm, totuşi, cu speranţa unor înfăptuiri de gânduri mai bune. — Interesante observaţiuni publică d. Nicolae N. Pancu, judecător, asupra maximei „nemo censetur ignorare legem", — conchizând că „nu-şi mai poate aveà aplicaţiunea sa, iar instanţele sunt datoare a se pronunţà asupra efectului de anulare a convenţiunilor pe calea ce poate duce la realizarea adevărului şi a echităţei". — Studiul d-lui judecător C. St. Bossie, asupra deosebirilor dintre legile bulgare şi cele române „din teritoriul anexat", bine scris şi foarte conştiincios documentat, merità o specială atenţiune — încât, socotim că vom aveà prilejul să stăruim altădată asupra lui. D-nii M. Tigoianu şi Fl. Vasiliu, magistraţi, tipăresc două interesante cărţi de judecată; cel dintâi în speţa: într'un delict de bătaie deşi martorii nu arată c'au văzut faptul material al bătăii, însă existenţa delictului se poate deduce din diferite indicii şi prezumpţiuni care au înconjurat acel delict; şi, cel de al doilea; în speţă: dacă titlul de proherede constitue o justă cauză pentru toţi herezii ab-intestat, testamentari, universali sau particulari, atunci când posesia autorului a fost cu titlu de proprietar.

ZL.

BULETINUL SOCIETAŢII NUMISMATICE ROMANE. — *Publicaţiune semestrială, sub îngrijirea d-lui Constantin Moisil.* — In ultimul număr Ex. Sa Mgr. R. Netzhammer în „Dioscurii în Tomis" arată rolul pe care l-a avut în viaţa oraşului Tomis (Constanţa de azi), divinităţile acestea, potolitoare de vijelii. Icoana celor 2 fraţi gemeni, prefăcuţi în constelaţia Castor şi Pollux, alcătuia marca oraşului, împodobià clădirile publice, erà venerată în sanctuarii, erà săpată pe monete şi pe greutăţile comerciale.

D-nul C. Moisil, numismatul ajutor al Academiei Române, analizând privilegiul comercial, acordat de Mircea-cel-Bătrân negustorilor din Braşov, deduce că monetele întrebuinţate în Ţara-Românească pe vremea aceea erau: ducatul, banul, fertunul şi perpera. Ducatul erà egal cu dinarul unguresc, banul valorà $^2/_3$ dinari; fertunul şi perpera nu erau monete propriu zis; ci numai monete ideale, însemnând: fertunul 24 ducaţi, iar perpera 18 ducaţi. D-nul Moisil identifică apoi ducatul şi banul, pomeniţi în privilegiul lui Mircea cu monetele, aflate în tezaurele monetare şi păstrate, o bună parte, în colecţia Academiei Române, ducaţii sunt bucăţile mari de argint; iar banii cele mici.

In acelaş număr d-nul Moisil continuă inventarul monetelor şi tezaurelor monetare, găsite în România şi ţinuturile româneşti învecinate.

N. C.

NATURA. *Anul IX No. 5 Fevruarie* 1914 Bucureşti. — D. Ing. I. Gheorghiu, într'un interesant articol, arată utilitatea tractorului electric şi nenumăratele avantaje ale acestuia faţă de tracţiunea cu aburi, cu aer comprimat, cu motoare cu benzină ori cu păcură. D-sa nădăjdueşte ca în viitor tractorul electric să fie întrebuinţat la toate mijloacele de transport.

D. Prof. G. G. Longinescu începe să publice amintiri plăcute din primele timpuri ale activităţii sale ca profesor.

O scurtă biografie a lui Claude Bernard, ne arată însemnatele servicii aduse ştiinţei de către marele fisiolog francez.

In o formă literară D. Victor Stancu face cunoscut felul răspândirei seminţelor.

Indemnuri pentru industrializarea lemnului în ţara noastră ne dă d. G. Netta.

D-l. Ing. V. Florian arată avantajele probabile ale roţilor de oţel asupra roţilor de lemn la automobile.

DR. I. B.

BULELTIN DE LA SECTION SCIENTIFIGUE DE L'ACADEMIE ROUMAINE, *II-ème Année. No.* 8 Bucarest 1914. — *D. Gr. Antipa* publică discursul ţinut în şedinţa Ac. R. din 16 Febr. 1914 cu prilejul serbărei a 80 ani împliniţi de Ernst Haeckel. In o cuvântare relativ scurtă d. Antipa a precizat individualitatea marelui naturalist şi filosof, înşiruindu-ne mersul vieţei şi al lucrărilor acestuia.

Aflăm că medicul Haeckel a părăsit Medicina pentru a se devota studiului biologiei, către care erà atras încă din copilărie; că el a muncit fără odihnă studiind amănunţit vietăţile în laborator şi în natură, iar legile vieţei aflate de el au fost întemeiate pe un imens material studiat de el însuşi. O muncă pentru aflarea adevărului şi neînvinsă de cele mai dureroase loviri ale soartei; un curaj neasemănat în apărarea teoriilor sale, o dragoste nemăsurată de cariera lui de profesor, l'a înconjurat pe fundatorul filozofiei moniste de aureola unui întemeietor de religii.

D-l. Giurgea are două comunicări. In prima, asupra varieaţiei puterii catalitice a soluţiilor saline şi colloidale cu concentraţia, ni-se arată că o soluţie salină nu-şi măreşte puterea catalitică odată cu concentraţia, iar unele soluţii colloidale nu au putere catalitică. Incercările au fost făcute asupra apei oxigenate.

In a doua comunicare asupra influenţei alcalinităţei în determinarea coeficientului catalitic arată că puterea catalitică a unei soluţiuni saline

ori colloidale nu atârnă de alcalinitatea ei, dar că mărirea puterei catalitice depinde de natura şi cantitatea substanţei care se adaugă în soluţie.

D. Gh. Botez., publică o notă asupra structurei geologice a zăcământului de petrol dela Copăceni (Prahova). Zăcământul studiat se află de-alungul unei linii de dislocaţie în care saliferul miocen vine în contact anormal cu pliocenul. Una din sonde se află la nordul liniei de dislocaţie pe oligocen şi a găsit petrolul la contactul oligocenului cu saliferul miocen; iar a doua sondă se află pe pontic la sudul liniei de dislocaţie şi a găsit petrolul în meotic. Din analizele petrolului dela cele două sonde reese că petrolul primei sonde este primar, fiind uşor şi parafinos; iar petrolul din sonda doua este un petrol de transiţie între petrolul primar şi secundar, totuşi compoziţia chimică a celor două petroleuri este apropiată.

Tot D. Botez mai publică o notă asupra faunei Moluscelor din levantinul dela Moreni. Locul de culegere al fosilelor se află pe partea de sud a dealului Morenilor la nordul exploatărei de petrol Bana. D-sa a aflat o faună destul de bogată reprezentată prin 33 forme diferite, care-i arată precis că acele depozite sunt formaţiuni de apă dulce. D-sa mai descrie şi câtevă din formele faunei aflate..

D. I. P. Ionescu Argetoaia publică o notă asupra ponticului în Oltenia. D-sa voeşte să precizeze limitele ponticului în Oltenia şi crede că acele limite ar fi valabile pentru România.

După rezumarea lucrărilor geologice făcute anterior de alţi geologi asupra ponticului în România şi după ce compară acele lucrări cu rezultatele cercetărilor ce D-sa a făcut în regiunea dintre Turnu-Severin şi Baia de Aramă, stabileşte ca limită inferioară a ponticului depozitele cu facies marnos cu congeria thomboidea ca fosilă caracteristică a orizontului inferior care se reazemă nemijlocit pe meotic.

Orizontul superior este reprezentat prin marne nisipoase galbene bogate în fosile şi este limita superioară a ponticului cu fosilele caracteristice: Dreissensionuja şi Vivipara achatinoides.

D. *G. Marinescu* publică o notă asupra întrebuinţărei injecţiunei cu serum salvarsanisat „in vitro et in vivo" sub arrachnoida spinală şi cerebrală la tabes şi paralisie generală. Au fost tratate astfel 20 de cazuri de syphilis al sistemului nervos central. Rezultatele de şi par bune, totuşi autorul cercetărilor le dă sub cuvenita rezervă, de oarece timpul de observaţie a fost de trei până la opt săptămâni.

DR. I. B.

REVUE DES DEUX MONDES. (15 Februarie 1914).

Critica nu s'a prea ocupat cu literatura pentru copii, — nici în Franţa, nici în Italia. D. Paul Hazard, într'un lung articol, scrie amănunţit tot ce se poate spune asupra subiectului „La litterature enfantine en Italie". — Pe lângă cântecele, jocurile copilăreşti, — există o întreagă literatură pentru copii. In Franţa sunt cunoscutele memorii ale unui măgar, — în Italia, sunt Memoriile unui pui de găină: autoarea e Ida Bocini, Atâţia din scriitorii streini care au scris pentru copii — Grimm, Canonicul Schmid, Andersen, şi cu deosebire Jules Verne, pătrund din ce în ce mai mult în Italia. Acesta din urmă a găsit şi un „pastişeur", Salgari, exagerând multe din calităţile popularului povestitor francez. O mulţime de ziare ce se adresează numai copiilor apar în Italia: *Il Piacettino, IlGiornaletto, La Domenica dei fanciulli*, ş. a. Dacă execuţia technică lasă de dorit, — răspunsul vine dela sine când ştim că, abonamentul pe an e de 2.50 l., şi, un abonament special

pe vacanţa mare, trei luni, costă o.30l... Cea mai răspândită dintre aceste gazete, e *Corrire dei piccoli*, care numără şi colaboratori de merit. Mai presus însă, de această literatură de ordin mai obicinuit, două cărţi de o potrivă de răspândite şi de iubite, sunt hrana intelectuală a copiilor: *Pinocchio* şi *Cuore*. Minunata carte ce se chiamă „Pinocchio" — o îmbinare fericită a miraculosului, ce ţine veşnic trează mintea copiilor, cu observaţia psihologică, ce le îngădue să înceapă a'şi da seama de ei înşişi — a avut nevoe de trei condiţii ca să poată vedea lumina zilei: o tradiţie stabilită; talentul autorului, şi colaborarea geniului rasei. Către sfârşitul sec. 18-lea începe o literatură anume pentru copii — multe nume de scriitori pot fi amintite şi dintre ele, Luigi Antonio Parravicini, cu cartea sa *Gianetto*, e strămoşul lui Pinnachio. In urmă, talentul vioi al lui Collodi — pseudonimul lui Carlo Lorenzini — un funcţionar mic, care îşi întrebuinţă vremea liberă scriind povestiri pentru copii, ştiu să întruchipeze încântătoarea carte aşă de populară azi: *Pinocchio* şi a treia condiţie e dejă împlinită prin întrebarea însăşi: ce popor, mai mult ca cel italian, a fost înzestrat de natură cu o imaginaţie bogată şi mlădioasă?

„Cuore", admirabilul volum al lui De Amicis, isvorî dintr'o simplă întâmplare. Autorul, ducându-se să-şi ieà copilul dela şcoală, îl văzù în tovărăşia unui sărman copilaş îmbrăcat în nişte haine mult mai mari decât el — : înainte de a se despărţi, cei doi copii se îmbrăţişară. In clipa-aceea, De Amicis concepù ideea unei cărţi în care vieaţa de şcoală să fie zugrăvită cu tot ce are mai frumos şi mişcător... In treizeci de ani, şease sute de mii de exemplare s'au răspândit pretutindeni: două zeci şi cinci de traduceri, dintre care una în limba arabă şi alta în limba japoneză, arată că renumele acestei cărţi a străbătut tot pământul. Ea aparţine acelor opere, care, din elementul naţional fac să răsară elementul omenesc. O analiză amănunţită ar fi de prisos — urmărind studiul d-lui Hazard — întrucât e destul de cunoscută, şi la noi, cartea lui De Amicis. Păcat numai că niciunul dintre scriitorii noştri buni — d. A. Vlăhuţă, de pildă, care ne-a dat frumoasele tălmăciri din Ada Negri — n'a fost ispitit să traducă această adânc mişcătoare operă, — de oarece versiunile ce le avem sunt departe de a fi la înălţimea originalului.

I.Z.

CRONICA ARTISTICĂ

Artiști dispăruți: Pictorul I. Stăncescu.

Istoria artei românești, așa de bogată în monumente, este încă prea săracă în nume de artiști. Din epoca de splendoare a architecturei noastre monahale se cunoaște aproape singur legendarul meșter Manole, pânăce în preajma vremurilor noua, în fine, înregistrăm câteva nume de zugravi și meșteri pământeni. Cu puține excepții dar, întreaga artă românească, atât cea monumentală cât și cea populară, ca și poezia, este opera unor anonimi. Intr'ânsa se reflectează sufletul poporului român, iar îndeletnicirile sale artistice se transmit ca un bun comun din generație în generație, fără ca vreunul anume să revendice singur merite deosebite.

Astfel se explică cum, la începutul veacului trecut chiar, artistul propriu zis nu erà încă considerat. Dovada ne-o dă nemulțumirea ce serdarul Craiovean Dumitru Aman o resimte, atunci când copilul său Teodor vreà să îmbrățișeze cariera artei.

Succesele tânărului Aman la Paris și mai ales renumele de care în curând se bucură în capitala artei modestul zugrav Nicu, devenit marele maestru Grigorescu, contribue ca în curând să se acorde oarecare considerație și artei la noi în țară.

Erà firesc ca, din mijlocul unui neam cu așa îndepărtate tradiții artistice, să se ivească numeroase talente, cari și în domeniul plasticei să năzuiască la realizarea frumosului. In graba însă a prefacerei întregii noastre vieți politice și economice nu s'a putut acorda atenției cuvenită educației artistice, care astfel a rămas mai mult la voia întâm-

plărei. Statul la început, cu drept cuvânt preocupat numai de marile probleme ale învăţământului primar şi secundar, a cam dat uitării şcolile de arte frumoase, întemeiate după modele streine de generaţia plină de entiuzasm dela 1864. Cu toată această atmosferă puţin prielnică, totuşi talente s'au ivit şi dacă numai unele dintre ele au răzbit, vina este mai puţin a lor decât a mediului în care au trăit.

Mulţi, dintre aceia cari în acest răstimp s'au îndeletnicit cu arta, au lâncezit, fără a cunoaşte mulţumirea de a se vedeà apreciaţi şi însufleţiţi de contimporani. Exemplul cel mai izbitor în această privinţă este al pictorului Andreiescu, coleg şi uneori am puteà chiar zice emul al lui Grigorescu. El s'a stins, cu totul ignorat, ca maestru de desen în provincie şi târziu numai lucrările lui ne-au dat măsura talentului său. Colecţiile oficiale nu conţin niciuna din operile lui de seamă, iar istoria artei nu ştie decât prea puţin despre el. Asemenea lipsuri sunt cu atât mai regretabile, cu cât mai restrânsă este încă pleiada artiştilor români.

Inscriind deci în analele artei române numele tuturor acelora cari s'au închinat ei, împlinim nu numai o datorie pioasă dar şi un serviciu viitorului istoric al culturei veacului nostru.

Printre cei de curând dispăruţi, al căror nume trebue reţinut, este şi pictorul Ion Stăncescu. El se născù la Craiova în 7 Aprilie 1870. Absolvind gimnaziul din localitate şi simţind predispoziţii pentru desen, intră în Şcoala de Arte şi Meserii, singura instituţie din Craiova în care arta erà mai mult cultivată.

După absolvire, apreciindu-i-se bunele dispoziţii, i se înlesnì printr'o bursă a judeţului şi o subvenţie a Epitropiei Bisericei Madona Dudului, plecarea în străinătate. Renumele artistic al Veneţiei îl atrase şi înscriindu-se în Academia de Bele-arte de acolo, urmă în atelierul profesorului Ettore Tito. Foarte curând s'a putut pune în curent cu cultura artistică mult mai înaintată a noului mediu în care se află şi, în 1896, absolvì Academia, obţinând mai multe medalii. Studiile şi le completă vizitând diferite centre din Italia şi lucrând în special încă timp de doi ani la Academia din Milano. Cu un număr însemnat de desenuri şi picturi, Stăncescu se întoarce în 1898 în oraşul său natal. Vechea Capitală a Banilor Olteniei, deşi păstrase ceva din însemnătatea şi belşugul ei de odinioară, nu erà însă favorabilă

artei. Indiferența publicului—căci excepția unor rari amatori nu poate conta — nepermițându-i să se poată susține prin arta sa, Stăncescu intră în învățământ, devenind prin concurs titularul a două catedre de desen și caligrafie la Liceul Carol I.

Această nouă activitate a lui Stăncescu, deși de caracter mai mult didactic decât artistic propriu zis, merită totuși să fie semnalată, distingându-se prin roadele îmbucurătoare ce le-a dat. Căci departe de a se mulțumi să corespunză numai cerințelor modeste ale programului catedrelor ce ocupa, Stăncescu a reușit să facă din predarea desenului un adevărat învățământ artistic, cum ar trebui să fie peste tot. Generații întregi au căpătat dela el nu numai îndrumările necesare ale desenului, dar mai ales au dobândit priceperea și iubirea operelor marilor artiști ai omenirei. Prin conferințele ce din propriea sa inițiativă inaugurase la Liceu, Stăncescu a desvăluit elevilor săi frumusețile artei clasice. Proecțiuni executate după fotografiile ce însuși luase în Italia, — grație unei permisii ce obținuse de a fotografia și prin Muzee — ilustrau și înviorau conferințele sale. Cuvântul său era atrăgător și persuasiv, căci nu reproducea cunoștințe adunate de prin manuale: vorbia cu convingerea și entuziasmul artistului care în fața originalelor chiar, în Italia și Franța, se pătrunsese de frumusețea lor, pe care acum o comunică elevilor săi, fericiți de a-l ascultà. Asemenea conferințe publice au contribuit desigur și la deșteptarea și buna îndrumare a educărei artistice a Craiovenilor. Exemplul său ar trebui să găsească imitatori, procedeul de el aplicat fiind mijlocul cel mai sigur pentru desvoltarea simțului artistic al maselor.

Din nefericire, această rodnică activitate n'a putut fi de lungă durată. In urma unor operații, cărora s'a supus în două rânduri la Viena, el se stinse din viață la 7 Oct. 1912 în Capitala Austriei, de unde fù trasportat și înmormântat la Craiova.

Moștenirea artistică rămasă pe urma lui îi asigură însă un loc demn în rândul premergătorilor artei românești. El face parte din acea generație de artiști, cari nu au cunoscut mulțumirea sufletească a succesului, pe care o dă numai o atmosferă generală mai prielnică artei decât aceea a vremei lor. Prin munca desinteresată, prin devotamentul lor sincer și neclintit, susținut prin încrederea

ce o aveau în frumoasa şi înalta lor misiune, ei vor fi adus artei româneşti servicii pe care viitorimea numai le va puteà aprecià mai bine. Căci avem convingerea că cuvântul propovăduitor al frumosului şi exemplul nobil al acestui dascăl al tinerelor generaţii craiovene nu vor fi fost în zadar. Iar când ziua de mâine ne va revela un mare talent al Olteniei, nu am fi surprinşi să aflăm că el va fi fost elev al lui Stăncescu. Influenţa lui binefăcătoare se repercutează de altfel astăzi încă în liceul din Craiova, unde sunt expuse la loc de cinste mare parte din desenurile fostului profesor. Mulţumită generozităţii, vrednică de laudă, a văduvei artistului, biblioteca liceului s'a mai îmbogăţit şi cu cărţile de artă şi de autori clasici Italieni precum şi cu numeroase planşe şi stampe adunate de Stăncescu în decursul celor şapte ani petrecuţi în mediul atât de artistic al Italiei.

Picturile şi desenurile lui sunt în parte răspândite pe la prieteni şi admiratori. Cu ruşine trebue să constatăm că colecţiile oficiale nu posedă nimic dela el. Fiind un modest, nu s'a avântat a-şi expune lucrările în afară de rarile ocazii ce-i oferià Craiova. Iar când în 1906, răspunzând apelului lansat, a trimis la Expoziţia generală câte-va din lucrările sale, a avut cruda decepţie să constate că, de oarece nu se închinase probabil la niciunul din potentaţii organizatori, lăzile cu tablourile sale nici nu fuseseră cel puţin ridicate din gara de destinaţie.

Amărât de precumpănirea numeroaselor interese lăturalnice şi în domeniul mai senin al artei, el s'a abţinut dela oricare altă manifestare publică. A continuat însă să lucreze cu aceeaşi râvnă care denotă pe artistul adevărat închinat idealului său şi strein de orice alte preocupări.

Numeroasele desenuri şi studii ce au rămas dela Stăncescu ni-l arată ca un adept al şcoalei clasice italiene în care perfecţiunea formei predomină. El se distinge printr'o mare îngrijire a desenurilor : siguranţa şi puritatea liniilor, studiarea amănunţită a formelor, exprimate cu mare sobrietate dar cu multă realitate, alcătuiesc calităţile sale fundamentale. Foarte cinstit în redarea naturei, s'a ferit de a cădeà în banalitatea lucrărilor care sacrifică sinceritatea modelului în dauna unei virtuozităţi cu efecte ieftine. Încă o dovadă că nu pentru a fi pe placul unui public puţin cunoscător şi de aceea mai lesne de cucerit prin mijloace uşoare lucrà el, ci stăpânit numai de dorinţa de a creà fără altă stânjenire şi înrâurire din afară.

Picturile lui se disting prin îngrijirea desenului ce constitue substratul atât de neglijat tocmai de generaţia contemporanilor săi, prea grăbiţi a mânui penelul, fără de a fi exercitat prealabil îndeajuns creionul, care trebue să slujească de bază.

Coloritul său e, ca şi desenul, sobru dar veridic şi foarte armonios. Compoziţiile sale, după cum arată şi „Altarul din St. Marc", aci reprodus, sânt discrete dar foarte armonioase şi plăcute.

Seria peisagiilor de pe valea Oltului şi a monăstirilor noastre, pe care în ultimii timpi începuse să le picteze, a fost din nefericire întreruptă prea de vreme şi pierderea este desigur simţită pentru arta românească.

Doamna Stăncescu, văduva artistului, directoarea Externatului secundar din Craiova, dintr'un sentiment demn de tot respectul, considerându-se depozitara vremelnică numai a lucrărilor regretatului său soţ, îşi propune ca din vânzarea operelor lui să creeze un fond pentru ajutorarea absolvenţilor liceului cu dispoziţii pentru artă.

La realizarea „fondului I. Stăncescu" ar trebui să contribue atât galeria din Bucureşti, unde artistul nu e reprezentat, precum şi mai ales Muzeul Aman din Craiova, dacă ar năzui într'adevăr să fie la înălţimea misiunei speciale ce-i incumbă.

Implinirea unei pioase datorii, de a pune în evidenţa cuvenită personalitatea pictorului Stăncescu şi a-i asigurà un loc demn în evoluţia artei româneşti, a fost scopul rândurilor de faţă.

AL. TZIGARA-SAMURCAŞ

FAMILIA ŞI ŞCOALA

Observări asupra educaţiei noastre de astă-zi şi Cooperaţia între familie şi şcoală

Facem dela început o declaraţie: Cum vom aveà să ne ocupăm despre trei feluri de oameni, copiii, părinţii şi şcoala, reprezentată prin conducătorii şi breslaşii săi, şi cum nu vom avea totdeauna numai cuvinte de laudă, pentru fiecare din ei, ştim că toţi acei pe care îi vom descoase au să se supere; singurii care nu ne vom supărà vom fi noi, şi ţinem să declarăm următoarele: Nu ţintim pe nimenea personal, descriem lucrurile aşà cum le-am văzut; poate vor fi unele lucruri greşite, să ne fie permis a greşi şi noi ca şi oricare alt om; vor crede părinţii şi dascălii că cele arătate nu-i privesc pe ei şi nici nu pot fi adevărate, să privească cu luare aminte în ograda vecinului şi suntem siguri că se vor convinge de adevăr. N'am scris aceste lucruri cu răutate, ci din dorinţa de a contribuì şi noi, în slabele noastre puteri, la îndreptarea unui rău ce ni s'a părut că stă să zădărnicească fructele dulci şi frumoase ale unei educaţii, pentru care părinţi şi dascăli îşi jertfesc viaţa.

N'avem credinţa că vom isbutì, să smulgem răul din rădăcină, ne-am mulţămì numai dacă scânteia aruncată de noi ar aprinde focul în sufletul altora, dacă am puteà deşteptà interesul în lupta ce pornim, în inima altora, căci suntem siguri că dacă vom pune umăr lângă umăr nu se poate să nu isbutim.

Cele arătate de noi sunt luate, în unele puncte, după scrierile oamenilor ce se ocupă de această chestiune în ţările mai înaintate în civilizaţie decât noi, (mai ales din observaţiile culese în Franţa, în primăvara anului 1912). La finele lucrărei vom înşirà lista operilor ce am consultat în această privinţă.

Azi toată lumea este încredinţată că, nici un fel de activitate omenească nu reuşeşte, dacă cei ce o înfăptuesc nu au fost educaţi în adevăratul înţeles al cuvântului.

Dar ce înseamnă „a educà" şi a fi educat?

In vorbirea de toate zilele a educà un copil, înseamnă a-l „creşte", înţelegând prin aceasta nu numai a-l hrăni trupeşte, ca să-şi desvolte trupul, ci a-i creşte, a-i înălţà sufletul, ca să-l facem om înzestrat cu caracter frumos, cu voinţă puternică, pentru ca la rândul lui să fie în stare a se îndrumà singur fără şovăire în lupta cu valurile vieţei, ca să fie folositor lui însuşi, societăţei din care face parte şi ţărei lui, căreia îi datoreşte liniştea traiului şi adăpost împotriva nevoilor.

In frământările vremurilor faţa popoarelor s'a schimbat; din aceste lupte aprigi pentru câştigarea drepturilor, pe care omenirea a înţeles că le are, a ieşit organizarea stărei noastre sociale de astăzi. Aceste prefaceri spre mai bine le numim noi EVOLUŢIE; dar, dacă am stà să privim la prefacerile prin care a trecut viaţa copiilor din vremurile tulburi până azi, vom găsì că, o asemenea evoluţie a avut loc, evoluţie din care copiii au ieşit cu câştig.

Odată cu îngroparea deosebirilor de clasă, ce atâta vreme au ţinut înlănţuit progresul mai tuturor popoarelor a dispărut şi precăderile ce se dedeau odraslelor păturei ce strângeà jugul şi a încolţit în mintea celor atâta vreme obijduiţi gândul că copiii lor au dreptul de a fi cot la cot cu acei la care ei, părinţii, n'ar fi îndrăznit nici odată să se uite. Egalitatea tuturor cetăţenilor înaintea legilor, acest frumos vis răscumpărat în atâta amar de sânge, vis rămas şi azi... tot vis... şi fără tărie decât doar scris în legi, a născut egalitatea odraslelor fragede şi fără puternică încolţire de ură în sufletele lor în faţa legilor ce le îndrumează şi le hotărnicesc adăparea deopotrivă la înviorătorul isvor al educaţiei publice; şi poate nicăirea nu se observă mai cu sfinţenie această egalitate decât în lumea celor mici, celor neînvrăjbiţi de greutăţile vieţei, şi fericit este dascălul care ţine în mâna lui copilul bogatului şi al săracului, al celui slab şi al celui puternic şi care isbuteşte să sădească în sufletele lor plăpânde dragostea frăţească între ei şi credinţa că Dumnezeu n'a lăsat 2 feluri de oameni ci unul singur cu aceeaşi precădere înaintea lui.

Şi când deosebirea de clase a dispărut, zic, făuritorii acestui nou orizont, s'au gândit că copiii lor au căpătat şi oarecare drepturi la viaţă, nu numai datorii, şi aceste drepturi le-au cerut la început cu sfială, cu gura pe jumătate şi în urmă cu tărie, încredinţaţi fiind, că numai când se vor bucurà de acele drepturi vor fi în stare să ducă mai departe — mâine ca cetăţean — moştenirea frumoasă pentru care atâta au luptat

De aceea părinţii şi-au aţintit toate privirile asupra acestor odrasle ce din leagăn încă sunt menite să devină apărătorii drepturilor câştigate cu atâta sudoare, şi veghează asupra lor ca şi plugarul asupra ogorului său, speranţa zilelor de mâine! şi cum caută plugarul să ude, să lucreze în chipul cel mai bun ogorul lui, ca să-i deà roade îmbelşugate, aşà caută, ori mai drept, ar trebuì să caute, cei ce se gândesc la viitorul ţărei lor, să lucreze trupul şi sufletul copiilor, speranţa ţărei pentru apărarea ogorului şi a datinelor strămoşeşti în viitor.

Cârmuitorii ţărilor au înţeles nevoia de a cultivà sufletul fiilor lor; statul şi-a luat însărcinarea de a da educaţia trebuitoare tineretului, ba încă a hotărât-o prin legi obligatoare pentru toţi şi pe degeaba şi spre mândria noastră avem, sau vom aveà în curând, şcoli până în cele mai îndepărtate colţuri ale ţărei, s'a îngrijit să trimeată la şcoli maeştrii cei mai aleşi şi aceasta cu mari sacrificii în vederea bogăţiei viitoare; cugetători vrednici de laudă au căutat şi hotărît regulele cele mai potrivite pentru o bună educaţie şi le-au pus la îndemâna tuturor, alţii au căutat care sunt condiţiunile cele mai bune de higienă şi sănătate pentru o bună desvoltare trupească şi sufletească a copiilor, s'au înfăptuit şcoli unde se învaţă meşteşugul creşterei copiilor, biblioteci, fel de fel de scrieri; societăţi de toate felurile ajută la desăvârşirea acestei educaţii.

Dar cu toate acestea, cu toate sforţările şi sacrificiile ce face statul pentru o educaţie desăvârşită, suntem siliţi să recunoaştem că nu ne putem declarà mulţumiţi cu roadele ce ne dau sforţările noastre şi dacă vom căutà să ne dăm seama asupra cui să aruncăm vina nu ştim care e mai vinovat.

Dacă ogorul muncit şi udat cu sudoarea frunţei plugarului în ajutorul căruia nu vine decât voia lui Dumnezeu, care dă sau nu ploaie la timp, nu produce atât cât se aşteptà muncitorul, n'avem pe cine apucà, muncitorul şi-a făcut datoria cum trebuià şi la timp şi cu voia lui Dumnezeu nu te poţi pune. Dacă în toamna tinereţei cauţi şi nu găseşti fructele coapte şi dulci ale educaţiei, îţi întorci privirea asupra muncitorilor ce au arat şi semănat ogorul trupesc şi sufletesc al copilului şi din cârdul celor ce au muncit nu ştii care e vinovatul, căci la ţărînă munceşte plugarul singur, iar în ogorul copilăriei muncesc părinţii, şcoala cu dascălii ei şi societatea în care trăeşte tânărul, şi deprins să cauţi la orice

efect cauza care l-a produs, cei ce au muncit ogorul copilăriei se învinuesc unul pe altul de nereuşită ori dau cu toţii vina pe bietul stat ca unul ce nefiind fiinţă în carne şi oase poţi să-i arunci în spinare orice. Noi vom judecà lucrurile cu nepărtinire, ca privitori de o parte, şi siguri suntem că va trebuì să aruncăm vina nu asupra unui factor al educaţiei, ci asupra tuturor, în măsura greşelei fiecăruia, şi vor fi mulţi ce se vor crede jigniţi, ne vom aprinde — vorba românului — paie în cap, dar cu atât mai tare vom strigà ca să se audă în toate părţile şi să se ştie vinovaţii.

Un lucru e de mirare; învăţăm în viaţă toate meşteşugurile cu putinţă mai uşoare şi mai grele şi socotim ca cel mai uşor, meşteşugul de a fi părinte şi pe acesta nu-l învăţăm şi totuşi nimic nu e mai greu decât a fi un bun părinte. Nu intră în cadrul lucrărei noastre de a arătà mizeria trupească şi sufletească a multor părinţi în momentul când Dumnezeu le dăruieşte copiii, bolile de care sunt roşi, moştenirile ce le au dela părinţii lor şi pe care le vor lăsà şi ei copiilor lor, spaima multora la gândul de a aveà copii, din cauza greutăţilor ce le întâmpină când îi au; toate acestea ar puteà face obiectul unei alte lucrări de mare însemnătate socială, noi pornim observările noastre din momentul când copilul a venit pe lume în orice condiţii ar fi venit.

E natural că pentru fiecare copil ce se naşte şi creşte ar puteà fi scrisă o întreagă istorie, noi vom privì lucrul în general ţinând, bine înţeles, seamă de categoriile sociale de părinţi.

S'a născut copilul. Norocul lui dacă a putut ajunge pe lume, căci multe sunt piedicele ce i sé pun înainte!...

Dar în fine a venit. Vorba veche că „copilul e bucuria casei", nu mai are rost, nu numai nu e bucurie dar, de cele mai multe ori e considerat ca un oaspete nedorit şi aducător de greutăţi, bine înţeles nu în toate cazurile, dar putem spune că în majoritatea lor. Şi iată frageda fiinţă intrată în mâna unor oameni ca să-l crească trupeşte şi sufleteşte. Oare nu se cere nici o cunoştinţă pentru acest scop? Oare oricare om, e pe deplin stăpân pe meşteşugul de a făurì din tânărul vlăstar pe omul de mâine, cetăţeanul conştiincios de datoriile şi drepturile lui, voinţa de fer ce va conduce la isbândă barca vieţei ce i s'a dat?

Nu răspundem, dar întrebăm noi, oare oricare om e în stare să ne facă o pereche de cisme ori un rând de haine?

Ori se va zice că asemănarea nu e potrivită, da! deosebirea e şi mai adâncă între aceste două meşteşuguri şi cel mai greu ni se pare a fi meşteşugul creşterei unui copil şi spre dovedirea acestei afirmări, rog pe binevoitorul cetitor, să urmărească împreună cu noi ce se petrece cu un copil în primii ani ai vieţei lui, atunci când nu se poate vorbì de o educaţie a inteligenţei lui ci când educatorii au grija de a-i educà trupul şi pe cât posibil a-l deprinde cu apucăturile bune, cinstite şi sănătoase. Să aibă răbdare cetitorul să înşirăm cele ce ne vor trece pe dinainte şi vom vedeà în urmă ce însemnătate au în viaţa individului aceşti primi ani ai copilăriei.

Pentru ca să ne fie mai uşor, să alegem trei copii, din cele trei clase ce par a existà în ţara noastră, copilul ţăranului şi al târgoveţului muncitor, copilul burghezului cu dare de mână şi copilul boerului, ca să întrebuinţăm expresiunea ce există în ţara noastră; să urmărim aceşti 3 copii dela naştere pe drumurile lor deosebite, până în ziua când se întâlnesc la poarta şcoalei, ca să se pună sub adăpostul legei ce le dă egalitatea educaţiei aşà zise oficiale.

Ce drumuri deosebite urmează aceşti trei copii şi cât de deosebiţi unul de altul ajung pe pragul şcoalei!

Cu câtă nepricepere îşi creşte ţăranul copilul, şi n'avem de ce-l învinuì; nu cunoaşte şi nici n'are de unde ştì regulele ce trebuesc păzite în timpul desvoltărei copilului, ce ştie el de higiena trupului şi a îmbrăcămintei noului născut? ori ce ştie el despre hrana ce trebue să-i deà, când înveleşte copilul în cârpele cele mai murdare şi îl hrăneşte din luna a 4-a ori a 5-a cu mâncare mestecată în gura mamei, vârâ mămăligă şi borş cu fasole în organismul lui care nici laptele mamei nu-l mistue cu uşurinţă, şi cu toţii am văzut pe prispa crâşmei mamele ameţite de otrava alcoolului, turnând, cu paharul cu care au băut sute de oameni într'o zi, între buzele micuţului, ce se sbate ca în spasmurile morţei, otrava ce face să se strângă hidos faţa celui mai tare bărbat şi îi ià răsuflarea pentru câteva minute. Incearcă să convingi pe un asemenea educator că face cel mai mare păcat batjocorind trupul şi sufletul copilului în chipul acesta şi vei vedeà răspunsul ce capeţi:

„Ee... hei, d-le!... ştim noi cum se cresc copchiii!... las' „că nu moare el de atâta lucru! să se deprindă"...

Dar acasă unde doarme copilul!... în covată pe vatră sau

cu mă-sa alăturea în odaia în care soarele nu prea străbate des, împiedecat cu voia gospodarului şi unde din crăciun în paşti se primeneşte aerul, acolo respiră plămânul lui fraged, aerul dătător de viaţă, ori mai de grabă de toate boalele pământului, iar dacă îl duce pe câmp la umbra fugătoare a snopului de grâu, la prânzul cel mare îl vede mama când şi-a plâns tot plânsul pe care l-a putut plânge, când a obosit braţul mamei de încununarea mănunchiurilor şi când a flămânzit stomacul ei... dar al copilului !...

Aşà creşte copilul ţăranului şi ne mirăm că mortalitatea printre ei nu-i mai mare, că încă mai scapă câţi scapă, dar vai !... cum scapă, cu ce puteri în trup, cu ce sfârşire a organismului ajung majoritatea copiilor ţăranului mărişori şi dacă mai rezistă încă mulţi, e numai datorită nesecatei puteri de viaţă a ţăranului român, ori moştenirei părinteşti de răbdare şi îndurare.

Aşà 's crescuţi mai toţi copiii la ţară trupeşte, dar sufleteşte ! Câte apucături rele nu încolţesc în sufletul lui, a toate primitor, pentrucă nu are cine-l desbără de ele ! şi cât de adânc se sapă în firea copilului aceste apucături din tinereţe şi cât de greu — dacă nu chiar de loc — mai pot fi scoase mai târziu de către educatorii oficiali !

Un singur lucru trebue să recunoaştem cu prisosinţă în sufletul copilului de ţăran : voinţa şi răbdarea de fer, arme puternice pentru luptat în viaţă, dar care nu-i sunt puse în mână de părinţi decât indirect prin moştenire şi pe care i le ascute nevoile zilnice. Atât are copilul ţăranului vrednic de admirat, în colo la poarta şcoalei vine copilul mai mult needucat de loc decât rău educat. Căci cine a avut să educe? tata?... bietul om ! cât munceşte el ca să câştige pâinea cea de toate zilele şi să-şi plătească belele către stat ! îi mai arde lui de grija copilului? doar când cu sburdălniciile înăscute în firea copilului îl scoate din răbdare, oricând i-a turburat hodina seara după o zi de muncă zdrobitoare, de-i aplică mijlocul care nu greşeşte în educaţie — varga.

Ori mama?... grija gospodăriei o face să uite de bietul copil, care în bătătura casei ori în şanţul şoselei deprinde dela cei mai mari toate apucăturile rele, ce se sădesc cu mare uşurinţă în mintea lui, şi apoi chiar dacă tata ori mama ar vreà să se ocupe cu creşterea copilului, nu pot, pentrucă nu ştiu ce trebue să facă, nu cunosc meşteşugul acesta, nu se gândesc să-l înveţe, îl socotesc prea uşor şi lasă cea mai de

căpetenie ocupaţie a omului pe seama lui Dumnezeu şi a oamenilor. Grija lor e să-l vadă mare — scăpat deasupra nevoiei — cum? cu ce putere trupească, cu ce înfăţoşare sufletească... nu le pasă! ba, au ei o scăpare: „las' că a venì ea vremea şcoalei, măi băete!... ţi-or ieşì ţie nebuniile din cap"... Aici e marea greşală a ţăranului, credinţa că şcoaia, de ce-i şcoală?... ca să-i facă copilul bun... Dar vom vedeà noi la timp părerea ce o are poporul despre şcoală.

Aşà dar iată cine bate la poarta şcoalei, iată cu ce capital trupesc şi sufletesc se prezintă copilul ţăranului la şcoală de voie ori de nevoie, de teama de a nu rămâneà bietul tatăsău fără suman, împlinit de perceptor, căci aşà de puţină încredere şi dorinţă are poporul de a-şi educà copilul în şcoală încât suntem siguri că dacă învăţământul n'ar fi obligator sub pedeapsă, ¾ din copiii ţăranilor n'ar venì la şcoală şi părinţii nu i-ar îndemnà ;bucuroşi că au scăpat de purtat grija îmbrăcămintei şi a cărţilor, fără să ştie să preţuiască uşurinţa traiului când copilul lui va ştì carte.

Dar copilul burghezului?...

Vine pe lume în mijlocul interesului general al părinţilor; bunicul şi bunica par a se bucurà. Creşte, să nu cumvà să-i lipsească cevà, căci părinţii sunt cu dare de mână, tatăl, ocupat cu cafeneaua, cu partizele nesfârşite, intrigile politice, doborârea partidului opus, se îngrijeşte din ce în ce mai puţin de creşterea copilului, mai cu seamă că acasă plânsetele şi ţipetele lui îl supără şi îl deranjează din cetitul jurnalului, chiar când mama a avut grija să-l îndepărteze din odaia mancei. Mama, cu vizitele vecinelor şi ale prietenilor, o interesează mai mult critica celei mai bune prietene decât creşterea cum se cade a copiilor, care rămân pe seama doicelor şi a guvernantelor nemţoaice ori franţuzoaice, care îşi îndeplinesc datoria după leafa ce o primesc lunar şi în spiritul educaţiei ce a primit şi ea acasă, nemţesc ori franţutesc.

Foarte rari sunt copiii care sug laptele mamei românesc, ori care aţipesc în legănarea întovărăşită de adormitoarea melodie pe care adevăratele mame ştiu să o reverse asupra sufletului gingaş al copilului, e o înjosire ca „Gică" să nu aibă guvernantă, o nemţoaică cel puţin, când M-me X sau *R* au, ar fi o ruşine pentru neamul nostru, ca micuţul când o începe a gângurì să zică cu farmecul lui „Tată" ori mamă. Din vravul de dantele ce-l înăbuşă, micuţul face mulţumirea

cea mai mare tatălui, după un îmbelşugat dejun, când zice papà ori maman, spre mulţumirea lui „Madmazel", care îşi vede leafa mărită. Şi câte simţăminte străine de firea românească nu sădeşte „Madmazela" în sufletul viitorului cetăţean de mâine ! !...

Şi cu câtă nepăsare calcă în picioare mama şi Madmazela cele mai elementare reguli de bună creştere !.... Cum îi adoarme şi îi îngroapă însuşirile cele bune şi îi deşteaptă pe cele rele ! ! Fiecare vorbă şi faptă a lor e o greşală în loc să-i insufle modestia, îl fac mândru şi vanitos ; la fiecare greşală a copilului în loc să-l îndrepte arătându-i răul, îl învaţă cevà şi mai rău. De e obraznic, îl ameninţă „îţi iau hainele ori pălăria cea nouă şi nu ţi le mai dau" şi copilul nu mai face greşala nu pentrucă erà greşală, ci de teama de a nu mai puteà apăreà împopoţonat cu ce e frumos, dar fără de folos pentru el, iar dacă îl ameninţă cu vre-o pedeapsă, nu i-o aplică nici odată şi îl deprind să-şi piardă încrederea în vorbele părinţilor lui şi mai apoi în a celora mai mari ca el.

Am văzut copii mari care pufneau de râs la auzul ameninţărilor bietului tată şi întrebându-l de ce râde, îmi răspunse „D-ta crezi că tata face ce zice?... minte !...

Şi copilul cu spiritul lui de imitare, imită tot ce vede în jurul lui, bun sau rău, e întocmai ca o oglindă în care se reflectă mediul înconjurător, numai că exemplele rele ce sădesc mai cu uşurinţă în sufletul lui decât cele bune şi cu câtă nepăsare părinţii dau exemplele cele mai rele copiilor lor ! !.. Tata îi insuflă mândria şi batjocura de tot ce e frumos şi nobil, mama îl face cochet şi mândru, stând toată ziua în faţa oglinzilor şi nediscutând cu prietenile decât rochii şi dantele. Ce greşală de neiertat fac părinţii care desvoltă simţul de mândrie şi deşertăciune în faţa copiilor lăudându-şi mereu averile câştigate în mod necinstit, meritele lor superficiale răsplătite pe nedrept de puternicii zilei. Cine n'a văzut copii împroşcând cu dispreţul lor, ne la locul lui, pe tovarăşii săi sub cuvânt că „tata e cutare şi cutare" şi cu credinţa că tată-său are bani, îi e permis orice.

Ce importanţă prea de timpuriu li se dă azi acestor copii, cine nu ştie că azi într'o familie eşti silit să discuţi cu Ionel ori cu Georgică, ori cel puţin în faţa lor cu părinţii lor toate chestiunile cele mai banale, că de multe ori îşi dă şi ei părerea neîntrebaţi şi în lucruri ce nu-i privesc, spre mulţumi-

rea părinţilor care cu cât văd pe copilul lor, vorbind despre lucruri mai nepotrivite cu vârsta lor, cu atât sunt mai veseli şi îl socot ,,mai deştept decât al tuturor" lăudându-l în gura mare, aprobându-i toate prostiile şi luându-l pe genunchi ca răsplată a marei lor înţelepciuni. Incearcă şi arată acestor părinţi greşala ce o fac prin slăbiciunea lor faţă de copii şi vei vedeà ce-ţi răspund: copilul meu?... e tare cuminte, lasă-l să se deprindă şi el a vorbì cu lumea!!.

Dar din vieaţa intimă a părinţilor, câte lucruri rele nu deprind copiii; la câte sfezi şi cuvinte de ocară nu sunt faţă ei, câtă ură şi dispreţ nu intră în sufletul lor din frageda copilărie!...

Dar cât se îngreue aceste rele din cauza neprivigherei de aproape a ocupaţiunilor şi tovărăşiilor zilnice a copiilor, câte cărţi şi ilustraţii nepotrivite nu stau pe masa părinţilor la îndemâna copilului şi cât haz nu fac părinţii, când inteligenţa sclipitoare a copilului desleagă îndoitul înţeles a ilustraţiilor!?

Dar slugile, în tovărăşia cărora copiii sunt totdeauna, deoarece părinţii au ,,alte ocupaţii", ce creştere frumoasă dau copiilor, urmările se văd în fiecare zi, şi când vin la şcoală cu apucături din bucătărie ori din grajd, te miri şi te întrebi: nu e o îndreptare la acest rău? Să nu cumvà să ceri socoteală părinţilor căci ei sunt convinşi că ş'au făcut pe deplin datoria!

Tot ce e rău ştiu să sădească părinţii în inima copiilor dar ce e bun mai niciodată; îl deprind încăpăţânat, tot ce cere, bun ori rău, i se îndeplineşte, altfel copilul ţipă, sbiară şi părintele nu e în stare să se opue voinţei lui; îl deprind mincinos, minţându-l în toate ocaziile, ba că ,,nu mai sunt bomboane", când pachetul e plin pe masă, ba că ,,băiatul a fost cuminte, când el a răsturnat casa; îl silesc să mintă cu voie învăţându-l să nu spuie că ,,mama a primit vizite azi" ori că ,,tata nu e acasă, chiar acum a ieşit" când el stă după perdea, şi copilul vede că i-se dă voie ba chiar sfat să mintă şi minte în orice ocazie şi mai ales când o fi în profitul lui.

Nu e aceasta o greşală? n'ar trebuì oare să-i insufle în loc de minciună simţul dreptăţei şi al adevărului? Cum se va conduce acest individ mâine, când va vedeà că minciuna îi foloseşte, nu numai ca să capete o prăjitură, ci pentru altă cevà mai de preţ? Vom vedeà mai departe ce face în şcoală copilul cu asemenea apucături.

Dar copilul bogatului, al boerului de viță ori întâmplare? Aici lucrul e mai trist; prin ce munci trece bietul copil, până să vină pe lume! câte piedici nu i-se pun? e o adevărată minune că a răzbătut la lumina zilei, cu grija ce pun astăzi mamele din așà zisa „societate înaltă" ca să nu mai nască copii. Și cum n'ar fi așà? câtă rușine pe mama binecuvântată! cum o să se mai ducă ea la soarèle, baluri, teatre, până și corsetul e neputincios să-i ascundă beleaua, ce o face să-și pieardă câtevà luni din vieața „largă". Dar în sfârșit s'a născut copilul!... Uf!... ce ușurare!... a scăpat iar mama la ocupațiile ei; venirea unui copil e cevà supărător, toată știința medicilor e pusă în joc ca să oprească isvorul binecuvântat al laptelui mamei, altfel ș'ar strică d-na tenul, doar sunt mance pe moșia boierului, și copilul abià născut trece în mânele celor plătiți să-l facă Om, iar vâltoarea vieței își urmează drumul ei în saloanele luxoase. Copilul? „L-am văzut aseară când veneam dela serată, dormeà așà de frumos, micuțul, vrai să sun să-l aducă doica să-l vezi și tu?... Nu, dragă, să nu-l trezească mititelul"!... iată îngrijirea ce-i dă mama, ocupată nu cu grija casei, care-i pe mâna jupânesei, ci cu cutare societate la care e vice-președintă de onoare, ori cu organizarea vre-unui bal în scop mai mult ori mai puțin filantropic!...

Tata, Deputat, Senator, moșie, slujbe, club, cărți, politică, schimbare de guvern; are el vreme să se ocupe, și cu creșterea copilului? !... de multe ori uită că-l are!... Doica, Guvernantele, slugile sunt educatorii lui. Ce învață dela acești maeștri ai educației, mândrie, ura pe cei de jos, a porunci, a bate din picior, minciuni, înșelătorii, apucături rele, furături,... cu un cuvânt toate bunătățile ce fac din el pe „feciorul lui cutare".

Iubirea de mamă și de tată?... Cinstea, Cumințenia, simțul adevărului, modestia? Iubirea de aproapele și de țara lui? Vai doamne!... Acestea sunt lucruri de rușine, de multe ori, pentru copilul menit să toace banii lui tatăl său în străinătate și să devie ceeace a fost tatăl său când erà tânăr.

Dar va zice cetitorul că exagerăm, că nu toți copiii sunt crescuți în acest fel, că suntem stăpâniți în acest moment de cine știe ce patimă și ură contra părinților... Nu! Știm și noi că nu toți copiii sunt crescuți în acest fel, mai există pe ici pe colo părinți cu dragoste adevărată de copiii lor, mai există și inimi ce se gândesc la viitorul copiiilor; câți?

n'am puteà spune, credem însă că prea puţini; majoritatea e aşa cum am arătat noi; să judece cu nepărtinire cetitorul, să ne lepădăm pentru un moment haina ipocriziei şi vom rămâneà îngroziţi de ceeace se petrece în familiile noastre de azi, n'avem puterea să zugrăvim tot răul, e mai grozav decât l-am arătat noi. Cine nu ştie, dar toţi tăcem !... până când?... Şi chiar dacă familiile pe care le cunoşti tu cetitorule, nu sunt din această categorie, cercetează din cele pe care nu le cunoşti şi vei găsi aşà cum scriem noi: şi apoi doară noi nu scriem aceste rânduri despre copiii cei bine crescuţi, noi am pornit dela constatarea că şcoala de azi nu dă roadele aşteptate şi am întreprins cercetarea cauzelor răului. Admitem că sunt puţini copii crescuţi cum arătăm noi; nici n'ar puteà fi altfel, căci în acest caz ar fi de disperat, toţi copiii în şcoală ar fi răi, educaţia nu şi-ar mai aveà rostul; dar pentru îndreptarea acestor puţini suntem datori să luptăm, ca să scadă pe fiecare zi numărul lor; atunci vom atinge idealul urmărit de şcoală şi de conducătorii ei.

(Va urmà).

ONORIU I. MIRONESCU
Profesor la Liceul Mircea cel Bătrân» din Constanţa.

BIBLIOGRAFIE

M. Djuvara, *Le fondement du phénomène juridique,* Paris 1913.
I. Moteanu, *Mobilizarea şi pulverizarea proprietăţii rurale,* Buc. 1914.
I. I. Schiopul, *Chestiunea polonă,* rolul cooperativelor în lupta de conservare naţională a Polonilor în Germania, Sibiu 1914.
Gr. N. Grecianu, Reformele anunţate : exproprierea, Buc. 1914.
O. Goga, *Domnul Notar,* Buc. 1914.
V. Chebac, *Senin şi Nor,* versuri, Iaşi 1914.
Dr. C. Macri, *Cartea sănătăţii,* Focşani 1914.
N. Gh. Şeitan-Ulmeni, Ferechedan Iancu, Buc. 1914.
G. Murgoci, *Ţara nouă*: Dobrogea Sudică şi Deliormanul, Buc. 1914.
C. S. Fageţel, *Credinţe literare,* Govora 1914.
S. Zoitan es Melioh Ianoş, *Magyar Etymologiai Szolar,* Budapest 1914.
I. Budai-Deleanu, *Ţiganiada* (Bibl. p. toţi), Bucureşti 1914.
C. Sallustius, *Conjuraţia lui Catilina* (.. ..), trd. de D. Priboianu, S. N. Besnea.
A. Cehov, *Farmacista,* nuvele şi schiţe (.. ..) ... locot C. Spad.
Dan. Voiculescu, *Insemnările unui biciclist,* Buc. 1914.

CORESPONDENŢE

Iaşi: Nuvela cu unchiaşul şi Griveiu e bună compoziţie de şcoală.

Berlin: Toţi colaboratorii mulţumesc colegului lor anonim şi-l roagă să continue, când, când are răgaz, şi ceva *fapte.*

Somnul (versuri libere). «Percepţia suferinţii...» în versuri.

Sânt însă şi unele gândiri poetice.

Apariţia revistei a fost întârziată de schimbarea tipografiei, de oarece, în tipografia unde se tipărea, greva continuă. Numărul pe Aprilie va apărea curând după cel de faţă.

CONVORBIRI LITERARE

No. 5, BUCUREŞTI, MAIU 1914. Anul XLVIII

ROMÂNIA LICEUL

FURCA DE TORS

O prefacere a înţelesului, nu atât luată în seamă, dar totuşi interesată a suferit cuvântul latin *furca*, în limba română. Şi prefacerea de înţeles este mai vrednică de luat în seamă, mai ales dacă nu ne mărginim la consideraţiuni curat filologice ci aruncăm o privire şi asupra împrejurărilor din mediul extern, cari au pricinuit-o.

Mai întâiu în ce stă prefacerea? Unealta, căreia Romanii îi ziceau *colus*, se numeşte în româneşte *furcă*. In limba latină *furca* însemnă: 1) unealta de întors fânul, însemnare păstrată în limba română din nordul Dunării, apoi 2) un instrument de căznit sclavii, format dintr'o crăcană, care se puneà după gâtul sclavului găsit vinovat, cetluindu-i-se totodată mânile de cele două coarne. Astfel sclavul erà purtat prin oraş şi bătut. La acest instrument de corecţie face aluzie poetul, când zice:

„Natura expellas furca, tamen usque recurret", şi Germanii modernizează ideia, când, făcând aluzie la acest vers, redau pe „furca" cu *Hengabel* (furca de fân). Instrumentul acesta a dispărut astăzi, dar cuvântul se aplică, atât în româneşte, cât şi în limbile romanice, la alt instrument, acesta de execuţie. Ceeace a făcut ca *le forche* din limba italiană, *les fourches* din vechea franceză, *horca* din spaniolă, să însemneze ca şi românescul *furci*, spânzurătoarea (lat.

furcae patibulares), este faptul că gâtul condamnatului puteà fi pus, în locul tradiţionalului laţ, într'o furcă romană, de felul celei cu care erau căzniţi sclavii.

Trecem peste alte însemnări secundare ale cuvântului, cum este cea de „loc strâmt, gâtlej în munţi" (comp. „Furcile Caudine") şi venim la întrebuinţarea cuvântului în româneşte cu înţelesul pe care îl aveà cuvântul latin *colus*, adică „furcă de tors". Pentru acest înţeles nu putem plecà dela latina vulgară generală, ci trebuie să admitem că l-a căpătat cuvântul *furca* în latina balcanică ; Albanezii au primit cuvântul (*furkë*) cu toate însemnările pe cari le are în româneşte, la Bulgari de asemenea se găseşte cu înţelesul de „furcă de tors" 1). Dialectele aromân, meglenit şi istro-român chiar, au astăzi cuvântul numai cu însemnarea mai nouă de „furcă de tors", furca de fân în arom. se numeşte *ɣila* 2), din slavonul *vila*. In afară de Peninsula Balcanică şi Pământul românesc din nordul Dunării, numai într'o regiune izolată din restul domeniului romanic, în Pirineii francezi, găsim un derivat din *furca* cu înţelesul nou căpătat în latina balcanică ; *hursero*, nu *quenouille* ca în franceza generală, se numeşte furca de tors, în câtevà localităţi, din Hautes-Pyrénées, Basses-Pyrénées şi Haute-Garonne 3).

Cuvântul latin *colus* s'a păstrat sub forma deminutivală *colucula* în francezul *quenouille* şi italianul *conocchia*, acesta alături de termenul de origine germană *rocca* ; în schimb şi la Germani a pătruns cuvântul latin sub forma *Kunkel*, anume în sud-vestul Germaniei. Ce-a făcut ca el să dispară din latina balca-

1) G. Weigand, Jahresbericht d. Instituts für rum. Sprache, XV, 107.
2) Comunicat de d-l. M. Statu, profesor.
3) Atlas linguistique de la France, harta 1119. Intr'o localitate din acea regiune, Lannemezan, corespondentul lui *quenouille* anume *Krūl'*, numeşte numai furca pentru in, pe când furca de tors lână se numeşte *hùrsero*.

nică şi să-i ia locul un cuvânt nu de împrumut, ci tot din fondul latin comun?

In unele părţi ale pământului românesc furca de tors n'are forma unui simplu băţ, ci aproape de capătul de sus are două „coarne" de o parte şi de alta a băţului. Numeroase forme de furci ne dă „Albunul de crestături în lemn" al d-lui D. Comşa; unele au coarnele înlocuite prin nişte plăci încrestite, dintr'o singură bucată cu băţul furcii. Rostul lor este în orice caz să sprijine caierul. Aceste coarne fac ca furca de tors să se asemene cu furca de fân şi de bună seamă această împrejurare a adus cu sine că termenul *colus* a dispărut din latina balcanică şi i-a luat locul „furca" 1).

Firește dacă aceasta e împrejurarea de fapt care a adus înlocuirea cuvântului *colus* cu *furca* în limba română, se naşte întrebarea: oare forma amintită de furcă a fost răspândită la populaţia primitivă a Peninsulei balcanice şi la cea din nordul Dunării? In orice caz furca cu coarne nu este latină, în Italia aveà altă formă, pe cât se poate vedea din reproduceri de pe monumente antice 2). In nordul Dunării furca cu coarne se găseşte astăzi într'o regiune restrânsă şi anume în Transilvania în ţinutul Sibiului şi al Hunedoarei, în această din urmă de obiceiu cu coarne mai mici, mai având şi roţile şi alte forme crestate pe băţ. Din ţinutul Caraş-Severin, Albumul de cres-

1) Acum în urmă se dă într'o revistă (Vieaţa nouă, 1 Decemvrie 1913) de către d. A. I. Candrea aceeaşi explicare acestui fapt. Când am vizitat, acum câţivà ani, Muzeul de etnografie şi artă naţională, mi-am putut da seama, de ce furca de tors se numeşte astfel la Români. Printre furcile „cu coarne" adunate în Muzeu este un exemplar foarte simplu, alcătuit dintr'un băţ, prin care trece o vergea îndoită în formă de arc. Acel exemplar ne face să înţelegem necesitatea acelor coarne; nu e vorba de o podoabă cum te-ar puteà face să crezi multe din formele de furci împistrite, ci nevoia de a sprijini caierul, ca unealta de tors să fie făurită astfel. Chestiunea am putut-o însă urmări etnograficeşte numai în timpul din urmă, când am avut la îndemână Albumul de crestături în lemn.

2) Vezi Dictionnaire des antiquités rom. et grecques, de Anthony Rich, art. *Colus* şi *Neo*.

tături ne dă numai din comuna Var o formă de furcă cu coarne, celelalte sunt furci „încrestite", dar fără coarne. Mai departe de lanţul Carpaţilor, din ţinutul Turda-Arieş, Albumul ne dă iarăşi numai furci încrestite, însă fără coarne, numai din comuna Stremţi, (ţin. Alba de jos) se reproduce tot o furcă cu coarne (No. 65). Dincoace de Carpaţi, prin partea muntoasă a judeţului Gorj, deci tocmai în dreptul ţinutului Hunedoarei, se folosesc furci cu coarne, şi nu numai când sunt încrestite, ci chiar de lucrătură mai simplă 1) In cea mai mare parte a pământului românesc din stânga Dunării se întrebuinţează furca simplă, făcută ca un băţ, cu crestături sau furcă. Caierul este ţinut în loc printr'o baieră, adesea este de ajutor şi cioplitura furcii (în muchi) sau crestăturile (d. p. Nr. 26, din album).

In dreapta Dunării cuvântul latin *furca* s'a răspândit la toate popoarele balcanice cu înţelesul de furcă de tors. Şi particularitatea de construcţie, care a pricinuit schimbarea din graiu se regăseşte, măcar în parte, şi aici. Româncele din Meglen torc cu o furcă cu coarne, pe cât se poate vedea din o fotografie pe care o dă d-l Weigand în studiul său „Vlacho-Meglen)) (1892). Partea care slujeşte de sprijin caierului, are chiar forma de furculiţă. Se ştie că dialectul românesc din Meglen are multe particularităţi cari îl apropie de cel daco-român şi pe temeiul acelor particularităţi se susţine chiar că elementul românesc din Meglen ar fi rupt din grupul românesc dunărean. Faptul însă, că la Megleniţi se găseşte aceeaşi formă de furcă, ca şi într'o anumită regiune din nordul Dunării, nu-l putem alătura la celelalte din cari s'a tras concluzia amintită asupra obârşiei elementului românesc din Meglen, de vreme ce furca cu coarne se găseşte şi la grupul românesc mai mare din Peninsula

1) Comunicat de d-l C. Truţescu, profesor.

balcanică, la Aromâni. La aceştia chiar o furcă mai simplă, făcută de gospodar, nu de mâna unui meşter, are trecută printr'o gaură ce se face în băţ, o ramură, care se îndoieşte la foc, dându-i-se forma de arc. Cel puţin în regiunea Monastirului se fac astfel furcile de tors 1). Sânt şi în această parte furci lucrate cu oarecare măiestrie, „chindisite", cum se zice în Macedonia şi în unele părţi din Transilvania (Porumbac în ţin. Făgăraşului, în Ocna Sibiului ş. a. 2).

La Albanezi găsim o potrivire nu numai în ce priveşte faptul de limbă (*furke* — 1) furcă de tors şi 2) furcă de fân), dar şi în ce priveşte faptul etnografic, ; furca de tors are aceeaşi formă, care o face să semene cu furca de fân, dela care a împrumutat numele latin3).

Astfel putem privi ca lucru stabilit că în această schimbare din limba grupului latin oriental se oglindeşte un amănunt din vieaţa populaţiilor autohtone. Am amintit mai înainte că într'o regiune din Pirineii francezi se găseşte pentru furca de tors numirea *husero*, care nu e decât un derivat din *furca* (cu sufixul latin vulgar — *eria* ; comp. rom. *furceriu*, întrebuinţat prin Gorj) 4). Cum trebuie să ne explicăm această numire? Fiind în legătură cu o chestiune însemnată din etnografie, această coincidenţă merită să insistăm puţin asupra ei. Din capul locului, mărturisesc că n'aş cutezà să o explic prin migraţiuni, cari au adus în contact în cursul evului mediu răsăritul cu apusul romanic şi a înlesnit împrumutul, să zicem din Balcani ori Carpaţi în Pirinei. Poate că şi până azi există în Pirinei, în orice caz a trebuit să existe, o formă de furcă de tors, care să amintească furca de fân. Iar

1) După comunicarea d-lui prof. M. Statu.
2) V. „Albumul de crestături".
3) Hahn, Albanesische Studien.
4) Acest fapt desminte afirmaţia d-lui Candrea despre furca de tors: „Numai la Români acest obiect poartă numele de furcă" (Vieaţa Nouă IX, p. 318).

fiind date aceste condiţiuni externe identice, *furca* a putut luà şi în Pirinei locul lat. *colus*, independent de aceeaşi schimbare, petrecută în Peninsula balcanică. Exemple se pot aduce destule. Ne mărginim la unul.

In limba latină o mică umflătură la ochiu se numea *hordeolum*, desigur din cauza asemănărei care s'a găsit că o are cu un grăunte de orz, Germanii o numesc, pe temeiul aceleeaşi asemănări, Gerstenkorn. Numirea românească *urcior* de sigur continuă pe cea latină, normal ar fi trebuit să avem *hordeolum-urgior*. Dar cuvântul, sub această formă, şi-a pierdut conştiinţa legăturii cu *orz* şi atunci, cum păţesc multe cuvinte orfane, a fost alăturat de alt cuvânt pe temeiul asemănărei de sunete, fără a aveà însă nici o legătură de înţeles, şi-i s'a alterat fonetismul : s'a zis deci *urcior* în loc de *urgior*, pe baza unei etimologii populare ; în orice caz forma românească nu trebuie despărţită de it. *orzajuolo*, fr. *orgelet*, sp. *orzuela*, cari au aceeaşi însemnare.

De sigur nu a trebuit numai decât ca Germanii să vie în atingere cu Romanii, ca să numească şi ei zgrăbunţa dela ochiu *Gerstenkorn* după *hordeolum*, erà destul să le fie familiar orzul. Aceeaşi numire metaforică o găsim la Arabi, deci cu atât mai multe garanţii avem că faptul s'a petrecut independent, condiţionat doar de funcţiunea identică a minţii omeneşti ; în limba arabă *„urciorul dela ochi"* se numeşte cu un deminutiv din *arpa* (orz), *arpagic*, deci la fel ca în latineşte. Un fapt ca acesta ne arată că independent de latina balcanică, s'a putut ca şi în Pirinei furca de tors să se numească cu un cuvânt ce aduce aminte de furca de fân. 1).

1) Filologiceşte această explicare se mulţumeşte ; dar pentru etnograf se înţelege că chestiunea este numai deplasată, fiindcă el cu drept cuvânt are a se întrebà, cum se face că forma furcei de tors este sau a fost aceeaş în Pirenei ca şi în Peninsula balcanică. Etnograful ar ajunge poate la con-

Lăsăm, dară, la o parte regiunea Pireneilor, şi ne întoarcem la schimbarea ce a suferit-o cuvântul *furca* în răsăritul latin. Unde s'a petrecut această schimbare, în nordul sau în sudul Dunării, or s'a putut petrece în amândouă părţile în acelaşi timp? După cele spuse asupra regiunii Pireneilor, posibilitatea din urmă nu este înlăturată. Dar să cercetăm faptele mai în amănunţime. Astăzi furca cu coarne este mai răspândită în sudul Dunării, o găsim la Albanezi, la Aromânii din Macedonia şi din Meglen; pe când în nordul Dunării, regiunea în care ea se foloseşte, formează ca o insulă în mijlocul celorlalte ţinuturi româneşti cari, deşi având aceeaşi numire, cunosc furca de tors sub forma unui băţ lucrat cu mai multă ori mai puţină măiestrie. Putere-am spune că în acea insulă avem continuarea unui fenomen din vremea populaţiei primitive a Daciei sau că faptul etnografic este adus din sudul Dunării şi peste tot Pământul românesc s'a lăţit numai faptul lingvistic, *furca* în loc de *colus*?.

Intâiu trebuie să observăm, că regiunea din nordul Dunării, în care se foloseşte furca cu coarne, cuprinde în sine şi ţinutul în care se află inima statului Dac din vremea lui Decebal, Sarmizegethuza, ţinut care a trebuit să fie locuit de populaţie dacică mai curată şi mai compactă, ţinut care şi astăzi e locuit de o populaţie românească foarte deasă 1), Această împrejurare ar pledà pentru băştinăşia furcii cu coarne în acea parte de loc. Teritoriul de răspândire al ei a putut fi în trecut mai mare ca astăzi şi s'a micşorat treptat. Un exemplu ni-l dă comuna Sălişte din ţinutul Si-

cluzia unei înrudiri etnice, dar pentru un timp mai depărtat în trecut, ceeace nu e tot una cu admiterea unui contact în evul mediu de pildă. Perspectiva justă în trecut nu e lucru de neglijat nici în cercetări filologice.

1) Pe o hartă, cum e Harta etnografică a Transilvaniei de d-l Mazere, se poate vedeà foarte bine desimea satelor, curat româneşti.

biului. In multe părți este la Români obiceiul, ca să se dea la nuntă miresei printre lucrurile ce-i alcătuiesc zestrea și o furcă frumos lucrată.

Obiceiul acesta, care de altfel nu e exclusiv românesc ci se găsește și în unele părți ale Italiei 1), ca o continuare a unei datine romane, era în ființă până acum câtevà zeci de ani și la Săliște, după cât spun oamenii mai în vârstă, din zestrea miresei nu lipseà o furcă frumos lucrată, cu coarne. Cu scăderea vieței păstorești și a industriei casnice legate de ea, a dispărut și obiceiul, și astăzi, deși se mai pot găsi furci frumos lucrate în Săliște, furcile acelea caracteristice, cu coarne, nu se mai folosesc, târgușorul acesta se află oarecum la granița domeniilor celor două feluri de furci. Astfel s'ar puteà ca domeniul furcii cu coarne, mai întins în trecut, să se fi restrâns și pe aiurea în acelaș fel.

Numai cât înainte de a trage o asemenea concluzie, că furca cu coarne s'a păstrat în ținutul Hunedoarei și în împrejurimi dela populația găsită în chiar aceste locruri, de coloniștii romani, trebuie să nu piedem din vedere nici alte fapte. Ținutul Hunedoarei, oricât de compactă populație românească are astăzi, ne arată urme de infiltrația unor elemente străine, cari s'au topit cu vremea în aluatul populației românești. Toponimia ținutului ne arată apriat acest lucru. Astfel sunt numiri slave ca Găvojdia (v.sl. gvozds = piatră ascuțită), dar și pădure) altele ungurești cum e *Ardeu*, numele unui sat românesc, care ungurește se numește Erdöfalva; numirea românească e după ungurescul *erdö* (pădure). Apoi avem o numire ca *Beriu*, râu și târg, care merită o atenție deosebită. Numirea ungurească *Bereny* ne arată că forma românească trebuie să fi avut cândv à (oricum înainte de sec. 16) un *n* muiat, după cu m se

1) Marian, Nunta la Români, p. 254.

poate vedeà şi din alăturarea numirii româneşti *Arieş* de ung. *Aranyos* 1). Ba pentru această din urmă numire găsim chiar azi forma cu *n'*, *Arănieş* este numele unei localităţi din Hunedoara, în apropierea Banatului, unde *n* muiat n'a dispărut. Astfel e neîndoielnic că numirea mai veche a Beriului trebuie să fi sunat în româneşte *Beriniu*.

In privinţa originii acestei numiri ne dă un indiciu numirea germană a târgului Beriu, dată la origine de sigur de Saşi, şi care sună *Lammsdorf.*, deci satul mieilor. Ungureşte, ce e drept, mielul se numeşte *bàrány*, vocalismul formei româneşti, ridică însă oarecari îndoieli asupra împrumutării ei direct din ungureşte. Dacă avem la bază o formă turanică, vocalismul *e — e* ne duce mai curând spre limba unei populaţiuni turcomane, se ştie doar că Cumanii au lăsat urme mai însemnate pe pământul românesc. Totuşi dacă în altă limbă nu găsim o formă care să explice pe de a întregul numirea românească, nu trebuie să pierdem din vedere că cel puţin radicalul (*berr*) cu însemnarea de miel ori oaie îl găsim şi la alte populaţii, la Albanezi şi chiar prin Alpi.

Ceeace am vrut să scoatem la iveală prin relevarea acestor numiri de localităţi, este că o infiltraţie de elemente etnice străine a avut loc în trecut şi în ţinutul locuit de o deasă populaţie românească al Hunedoarei. Astfel că se poate formulà şi posibilitatea ca furca cu coarne să fi fost adusă în acel ţinut prin emigrare din altă parte în epoca postromană. Pe ce elemente ne-am mai puteà întemeia?

In ţara moţilor, unde se găseşte *n* rotacizat şi unde deci trebuie să admitem un substrat etnic mai vechiu, căci rotacismul e un fenomen care s'a petrecut mai

1) In ung. *arany* înseamnă aur, *Aranyos* ar însemnà deci „bogat în aur''. Lăsăm pentru moment la o parte, cum trebuie să ne explicăm faptul, că tocmai într'o regiune care a fost puternic colonizată de Romani găsim această numire de *apă*, care îşi află un corespondent în limba ungară.

departe în trecutul limbii româneşti, nu se găseşte forma de furcă cu coarne, pe cât se poate vedeà din „Albumul de crestături în lemn". Şi trebuie să luăm aminte că Moţii sunt de felul lor lucrători meşteri ai lemnului şi prin urmare păstrarea unei tradiţii în meşteşugul lor erà mult mai bine asigurată. Şi apoi în teritoriul furcei cu coarne se lucrează de asemenea lemnul cu măiestrie, în Haţeg, în ţinutul Sibiului şi prin Gorj se găsesc la case porţile frumos cioplite. Dacă şi aici trebuie să admitem o tradiţie în lucrarea lemnului, mai putem pune oare acea formă deosebită de furcă „împistrită" pe seama substratului etnic mai vechiu, asemănător cu cele din învecinata Ţară a Moţilor? A pune asemenea deosebiri de tehnică ale artei populare, deosebiri ce se întâlnesc dela o regiune la alta învecinată şi chiar dela sat la sat, pe seama „tendinţei de originalitate şi rivalitate dintre diferitele familii, cari se iau la întrecere în crearea unor motive tot mai frumoase"[1]), nu se pare tocmai aproape de adevăr. E drept că în arta populară femenină (ţesături, cusături) variaţiile *aceloraşi* motive se pot explica prin o asemenea năzuinţă de manifestare a gustului individual. Dar când e vorba de deosebiri mai marcante şi de obiecte nu atât de podoabă, cât de utilitate, ele trebuie puse pe seama unor tradiţii deosebite născute în ţinuturi mai depărtate sau la populaţii cândva mai deosebite între ele şi pe cari împrejurările istorice le-au adus mai aproape una de alta.

Astfel am avea oarecare temeiuri pentru a susţinea că forma de furcă cu coarne a fost adusă în nordul Dunării din sudul ei, unde azi îşi are un teritoriu mai întins, şi am avea temeiuri mai puternice, dacă am putea găsi în aceeaşi regiune alte fenomene etnografice sau filologice, cari să ne ducă spre sud.

(Va urmà) † D. PUŞCHILĂ

1) Al. Tzigara-Samurcaş, Arta în România, p. 117.

«VOICHIŢA»

Comedie în 3 acte

DOCTORUL FINGAL, 40 de ani — VOICHITA CANTA, 25 ani
D-L COSTOIU, 60 de ani — MARIA CANTA 30 ani
D-L NIEMENE, 45 de ani — D-NA NIEMENE,
D-L GUTA PRUNCU 35 de ani — D-NA PRUNCU, 35 de ani
D-NA VERULESCU, 30 de ani
FECIOR, FATĂ ÎN CASĂ

ACTUL I-iu

O sală cu tot felul de aparate gimnastice.

SCENA I-a

D-na Verulescu, d-na Pruncu, d-na Niemene, d. Costoiu

D-na Pruncu. — Aşa bună metodă are!... După câteva şedinţe te simţi uşoară ca o copilă.

D. Costoiu. — De!... Am venit să încerc şi eu.

D-na Verul. — Cu picioru d-tale?

D. Costoiu. — Da.

D-na Verul.— Tot nu ţi-a mai trecut, vere Iorgule?

D. Costoiu. — Nu, verişoară.

D-na Verul. — Par'că ai fost pe la băi...

D. Costoiu. — Da unde n'am fost : la Mehadia, la Pucioasa, la Olăneşti....

D-na Verul. — Dar la Elöpatak n'ai fost? Mi-aduc aminte când mergeam eu, cu tată-meu, la Elöpatak cu trăsuri, cu fecior, cu surugiu... Ei, mare lucru e avuţia!...

D-na Niemene. — Da ce ţi s'a întâmplat Madame Verulescu?

D-na Verul. — E!... o greşală a mamei.

Toate D-nele. — O greşală a mami!...

D. Costoiu. — Povestea cu ghinda?...

D-na Verul. — Firește.

Toate D-nele. — Noi n'o cunoaştem.

D-na Verul. — Nici n'aveţi de unde s'o cunoaşteţi. Toţi Veruleştii se nasc cu o ghindă pe... cum să zic?... pe...

D. Costoiu. — La miei s'ar zice pe jigou.

D-na Verul. — Da. Pe jigoul stâng.

Toate D-nele. — Pe jigoul stâng?

D-na Verul. — Da. O ghindă de toată frumuseţea. Şi soră-mea lui Ilie Baloş, şi soră-mea Dudeasca şi soră-mea Viişoreanca.

D-na Niemene. — Dela născare?

D-na Verul. — Vezi asta-i pozna. Nu de la născare. La fete, dela 14 ani, iar la băeţi dela 19.

Toate d-nele. — Ei?

D-na Verul. — Când am împlinit 14 ani, tata a cerut să vadă ghinda. Ia-o de unde nu-i. „Asta nu-i Verulească". Ba este; ba nu este. Poate să-i iasă mai târziu. Poate samănă cu bunică-sa, care nu erà însemnată... In sfârşit, ce să vă mai lungesc vorba, tata m'a dezmoştenit!

D-na Pruncu. — Erà gelos.....

D-na Verul. — Turc, nu altceva.

D-na Pruncu. — Grozavă boală e gelozia.

D-na Verul. — Grozavă.

D-na Niemene. — Eu aş fi în stare să strâng de gât pe bărbatu-meu, dacă m'ar bănui.

D-na Pruncu. — Nu zice vorbă mare, dragă.

E-Za Niemene. — Nu zic, - dar e aşa. Să fie d-nul Pruncu bărbatul meu şi să vezi cum l'aşi tămădui.

D-na Pruncu. — Ţi-l dau.....

D-na Niemene. — Mulţumesc: am pe al meu.

D-na Pruncu. — Care nu-i gelos?...

D-na Niemene. — Cât trebue să nu fie indiferent.

D-na Pruncu. — Al meu e grozav.

D. Costoiu. — Poate că-i dai prilej, cuconiţă!...

D-na Pruncu. — (râzând) Ce haz ai, domnule Costoiu...

D. Costoiu. — Cucoanele din ziua de azi fac atâtea minuni, că nu mai ştie bietul bărbat ce să creadă.

D-na Niemene. — (răstită) Să nu creadă nimic!

D. Costoiu. — (calm) Merg la dentist, merg la Bon Gout merg la Papagal, merg la hidroterapie...

D-na Verul. — ...la masseur, la cărturăreasă...

D. Costoiu. — ...La Ateneu, la spital, să învețe să tămăduiască rănile...

D-na Verul. — ...la garaj, să se facă șofeze.

D. Costoiu. — ....la Băneasa, să ia câmpii prin văzduh.

D-na Verul. — ...la gimnastică suedeză.

D-na Pruncu. — Bine, dacă suferim toate de migrenă...

D. Costoiu. — Câte boli au mai eșit la cucoane !... nici vița americană n'are atâtea metehne.

D-na Niemene. — Dragă Madame Pruncu, vrei să te scap eu de gelozia d-lui Pruncu?

D-na Pruncu. — Cum să nu vreau dragă... Mă urmărește peste tot : la dantist, la croitoreasă, chiar aci... Acum vedeți dv. ! dacă are dreptate....

D. Costoiu. — He ! Doctorul ăsta de nervi, are niște ochi !...

D-na Niemene. — Cum e la chip, d-le Pruncu?

D-na Costoiu. — E otova peste tot. Un balon, pe două tălpi de sanie. (către d-na Pruncu) Mă ierți cuconiță.

D-na Pruncu. — (răzând) Calomnie. E ceva cam gras, dar nu cum spune d-l Costoiu... Sunt sigură că peste un ceas e aici. — la ora consultațiilor gratuite.

D-na Niemene. — (silind pe d-na Pruncu să se scoale) Dă-mi voe să văd cum ești îmbrăcată... (d-na Pruncu se scoală) Ei, dar știi că are de ce fi gelos d-l Pruncu...

D-na Pruncu. — Ești drăguță în toată puterea cuvântului

D-na Niemene. — Vreau să văd dacă pot semănà cu d-ta... Ești ceva mai 'naltă ca mine dar bărbații sunt așà de orbi...

D. Costoiu (către d-na Pruncu) D-ta n'ai vre-o ghindă pe trup, cuconiță?

D-na Niemene. — Are o fragă.

D. Costoiu. — Dacă e vorba pe legume de astea, poate o fi având două.

D-na Verul. — Vere Iorgule, cu ghindă pe trup se nasc numai Veruleștii, — și după câte știu despre tata, n'a avut amante.

D-na Pruncu. — Dumnezeu să-l ierte. Dar răposata mama matele trebuie să fi fost de altă părere, fiindcă mata te-ai înnemerit fără ghindă.

D-na Verulescu. — M'am aruncat spre bunică-mea.

D-na Pruncu. — Cu toate astea bărbatul matale e tot un Verulesc...

D-na Verulescu. — Văr al doilea...

D. Costoiu. — Ver-Ulesc al 2-lea.

D-na Verulescu. — Cu ghindă şi el.

D-nul Costoiu. — Bine că n'ai avut copii, verişoară.

D-na Verulescu. — Dece, vere Iorgule?

D. Costoiu. — Se năştea fiecare cu câte un codru de stejar pe trup... (către d-na Pruncu) Da până una alta, mata, cuconiţă, ai un pufuşor pe guriţă...

D-na Verulescu. — ...pe botişor.

D. Costoiu. — ...de parcă eşti o chersică.

D-na Verulescu. — D-l Pruncu nu se gâdilă.

D. Costoiu. — Nu s'o fi gâdilând, dar vede.

D-na Niemene. — Am să-mi pui un văl gros. Ia umblă te rog, dragă Madame Pruncu...

D-na Pruncu. — Să umblu?...

D-na Niemene. — Da. Fă-te a intra.

(D-na Pruncu iese şi reintră după un moment, umblând legănat)

D-na Verulescu. — Merge la buestru.

D. Costoiu. — Ce buestru, verişoară! Pasăre, nu altceva. Parcă-i o codobatură.

D-na Niemene. — (umblând ca d-na Pruncu) Umblu bine?

Toţi. — Perfect.

SCENA II.

Aceiaşi — Voichiţa

Voichiţa. — (cu un ghiozdan la subţioară, îmbrăcată ca o studentă, uşor cam gheboasă. Intră) Ce sfat frumos!... Doamnelor şi domnilor, credinţa d-v. vă face onoare... Sărut mâna d-nă Verulescu.

D-na Verulescu. — Bună ziua, fetiţo. De unde vii aşà aprinsă?

Vochiţa. — Dela Spital. Am asistat la scena cea mai caracteristică pentru triumful ideilor noastre.

D-na Verulescu. — Ia povesteşte.

Voichiţa. — Un bărbat îşi adusese nevasta s'o arate doctorului.

D-na Verulescu. — Doctorului nostru?

Vochiţa. — Nu. La secţia de nervi. Femeia erà o frişcă de alea de albeşte pe dracu. Se plângea de dureri bizare: o durea o pulpă, apoi vârful nasului, apoi un genunchiu. Dar ce-o durea pe dânsa, nu erà nimic, pe lângă ce-l durea pe dânsul. Toată ziua îl cicălea: că n'o duce la doctor, că

nu vine la vreme acasă, că plouă afară. S'a hotărît bietul om, s'o aducă la doctor. Aci, nu voia s'aştepte. Să plece acasă şi să plece acasă. In sfârşit, ce s'o mai fi petrecut nu se ştie,— fapt este că a răsunat deodată o pereche de palme, de s'a cutremurat pământul. A eşit lumea de prin toate sălile să vadă ce s'a întâmplat... Femeia se ţinea cu mâinele de obraji, şi surâdea. A venit doctorul, i-a luat înăuntru, i-a cercetat... Ei, ştiţi ce se'ntâmplase? Ii trecuse boala. Fără să-şi dea seama, bărbatul îi făcuse gimnastică suedeză...

D-na Verulescu. — Ei, nu mai spune !...

Voichiţa. — Ii pusese sângele în circulaţie.

D. Costoiu. — Bravo !...

D-na Verulescu. — Aşa faci, vere Iorgule?...

D. Costoiu. — Vezi, d-ta verişoară, cum se întoarce roata lumei !... Gimnastică de asta suedeză făceau şi părinţii noştri.

Voichiţa. — Mie, ar trebuì să-mi pună un tun în spinare şi să-mi îndrepte cocoaşa...

D-na Verulescu. — Ia lasă, dragă, că nici nu se vede.

Voichiţa. — Eşti foarte gentilă, d-nă Verulescu, dar se vede...

D-na Verulescu. — Parcă eu n'am o ghindă pe...

Dnele. — ...jigou.

D-na Verulescu. — Am găsit cuvântul : pe coapsa stângă. Jigouri aveţi d-v. d-nele mele.

D. Costoiu. — Nişte biete oiţe...

D-na Niemene. — Nervoase.

D. Costoiu. — Fără stăpân, dragă... Haide că ne dă afară neamţu...

SCENA III.

Aceiaşi, — Feciorul

Feciorul. — D-l doctor a eşit un moment, înainte de ora consultaţiilor gratuite. D-nele care n'au avut rând sunt rugate să poftească după orele 6.

D. Costoiu. — Dar domnii?

Feciorul. — Tot asemeni. —

D. Costoiu. — Or zi, domnii, aici, când îşi urmăresc nevestele.

Feciorul. — D-l Costoiu, pe ale d-lor sau pe ale altora?

D. Costoiu. — Bravo Frantz ! (ies cu toţii)

SCENA IV.

Feciorul (singur, aşezând scaunele) (mai pe urmă) *Fata din casă*

Feciorul. — De 15 ani mă mir, şi tot n'am sfârşit. Cum se poate, d-le, să dea lumea busna, orbeşte, la un om care nu le spune nimic !... O maşină electrică, două scuipători suedeze şi atâta tot (cântă încet)

Din Predeal până'n Vâlcele
Numai glasul dragii mele.

Ei aşi ! Afară numai dacă n'o fi locomotivă.

Fata. — (deschizând o uşe încet) Vorbeşti singur?

Feciorul. — Decât să vorbesc cu tine...

Fata. — Eşti un modoran. Vezi mai bine c'a'nceput să vie lume... (se retrage, se aude sunând)

Feciorul. — Gata... pe degeaba... (se aude sunând din nou) Viu !...

SCENA V.

Feciorul, Guţă Pruncu, (mai pe urmă) *Niemene*

Guţă Pruncu. — (enorm, hărţăgos, intră încet) Olio !... Şi ce sunt spânzurătorile astea, domnule?

Feciorul. — Gimnastică suedeză.

Pruncu. — (se uită împrejur) Ai dracului nemţi ! Nu ştiu cum să mai stoarcă banul omului !

Feciorul. — Sunteţi la consultaţie gratuită.

Pruncu. — Păi vorba-i !... Nu plătesc vizita, da plătesc doctoriile îndoit.

Feciorul. — Noi nu dăm doctorii.

Pruncu. —(uitându-se lung la el) Dai şi d-ta?

Feciorul. — Dă d-l doctor. Eu sunt la d-lui de 15 ani.

Pruncu. — Da nu se prea îmbulzesc clienţii.

Feciorul. — Dacă nu se plăteşte scump, omul nu vine... Şi cu toate astea tot avem prea mulţi, — după părerea mea, mai cu seamă dame (se aude sunând) Iacă alt boer la consultaţie pe degeaba. (se duce să deschidă. Intră Dumitrache Niemene. Guţă Pruncu umblă printre aparate ca un mare cunoscător. Niemene se aşează pe o bancă)

Pruncu. — Tot felul de drăcii... Duţimal... Maşină de cusut (dând de halter-uri) Pentru nevricale : te doare în dreapta? rădici în stânga ; te doare în stânga?...

Niemene. — ...rădici cu dreapta.

D. Pruncu. — Te doare în gât?...

D. Niemene. — ...Inghiţi în sec.

D. Pruncu. — .... faci înjecţiuni.

D. Niemene. — .....inhalaţiuni.

D. Pruncu. — Inhalaţiuni (mergând încet spre Niemene) Cu cine am onoare?

D. Niemene. — Dumitrache Niemene.

D. Pruncu. — Glumeşti?

D. Niemene. — De loc. Iar eu?

D. Pruncu. — Guţă Pruncu.

D. Niemene. — Acum 50 de ani.

D. Pruncu. — Auzi idee! Să te numeşti „Nimeni" !...

D. Niemene. — Ce să-i faci!

D. Pruncu. — Eşti singur de tot?

D. Niemene. — Ba am un frate.

D. Pruncu. — Unde-i?

D. Niemene. — Intr'un borcan, la muzeu.

D. Pruncu. — Taci bre omule... Erà cu două capete?

D. Niemene. — Cu patru picioare.

D. Pruncu. — Bine că nu eraţi gemeni.

D. Niemene. — Norocu mami.

D. Pruncu. — Şi unde şezi?

D. Niemene. — In strada Mikelet.

D. Pruncu. — In Mikelet?... Imi pare bine. Acolo şed şi eu.

D. Niemene. — Pe ce?

D. Pruncu. — Cum „pe ce"?

D. Niemene. — Adică pe ce temelii soţiale.

D. Pruncu. — Arendaş. Domnul?

D. Niemene. — Arendaş şi eu.

D. Pruncu. — Ne-au omorît ploile.

D. Niemene. — La mine plouă şi'n curte.

D. Pruncu. — Semeni grâu şi la secere prinzi crapi.

D. Niemene. — Eu semăn crap şi prind grâu.

D. Pruncu. — Adică cum vine vorba asta?

D. Niemene. — Nu vine vorba ci vine apa, care-ţi umple heleşteele cu snopi de grâu.

D. Pruncu. — Lumea pe dos, domnule. (uitându-se la ceasornic) Da de ce n'o mai fi sosind doctorul ăsta... Consultaţii gratuite. Vacs! Dela 5 la 6. Sunt şase fără un sfert.

D. Niemene (privindu-l lung) Şi de ce suferi d-ta?

D. Pruncu. — Apă la stomach.

D. Niemene. — Dă-ţi cep.

D. Pruncu. — Nu se poate. Cică să fac gimnastică suedeză, c'am să mă subţiez.

D. Niemene. — Şi eu tot aşa. Cică să fac gimnastică suedeză c'am să mă 'ngraş.

D. Pruncu. — Prostii nemţeşti, domnule. (misterios) Şi să-ţi mai spun ceva : eşti însurat ?

D. Niemene. — De trei ori.

D. Pruncu. — Cum se poate ?

D. Niemene. — Adică am fost însurat de trei ori.

D. Pruncu. — Ei. (misterios) Aici, la doctorul ăsta, vine fel de fel de lume. Mai ales cucoane (după o pauză) Şi mi se pare că vine şi a mea.

D. Niemene. — Par'că a mea nu !...

D. Pruncu. — Frate Niemene !.... (îl scutură de mână) (reculegându-se) Mă rog, mă rog ! E foarte firesc să vină.

Scena VI.

Aceiaşi, *Doctorul*

Doctorul. — (intrând din camera de lucru, grăbit) Ei, cine-i întâi ?

D. Pruncu. — Eu, domnule Doctor.

Doctorul. — Poftiţi !

Scena VII.

Niemene, (mai pe urmă) *Maria Cantă şi Voichiţă*

D. Niemene. — (singur) Mare bestie !... Aşa prubă de idiot ar trebui păstrat într'un bloc de ghiaţă la 200 grade. (intră Maria Cantă şi Voichiţa. Un moment de tăcere. Se aude un răget din cabinetul Doctorului).

D. Niemene. — Ce plăcut guiţă !

D-na Maria C.— (zâmbind) Probabil, o descărcătură electrică.

D. Niemene. — Păcat că nu e de tun.

D-na Maria.— E vre-un om rău ?

D. Nieneme.— Nu e un om, ci un hipopotan.

Scena VIII.

Aceiaşi. *Doctorul.*

Doctorul. — A cui e rândul ?

(văzând pe Maria Cantă şi pe Voichiţa, devine galant şi merge de sărută mâna Mariei. Către Niemene)

A trecut ceasul consultaţiilor gratuite. Sau dacă voiţi să mai aşteptaţi.....

D. Niemene. — Aştept.

Mare pechlivan!

Voichiţa.— Pentru ce?

D. Niemene. — (uitându-se la dânsa mirat) Nu, drăguţă. Aşa vine vorba.

Voichiţa.— Fiindcă a rămas singur cu cumnată-mea?

D. Niemene. — Nu...

Voichiţa. — Tot aşa rămâne şi cu mine, — probabil şi cu soţia d-tale.

D. Niemene. — Eu asta nu vreau.

Voichiţa. — Soţia d-tale e gheboasă?

D. Niemene. — Nu, de loc.

Voichiţa. — Atunci ce caută aici?

D. Niemene. — Nervi.

Voichiţa. — Ei, vezi, asta mă strânge de gât. Să fii drept ca o lumânare, sănătos, voinic, — şi să aibi nervi!....

D. Niemene. — Cumnata d-tale ce are?

(Scenă mută. Voichiţa dă din cap, disperată Niemene de asemeni).

Voichiţa. — Nervi. Mă rog, domnule, — îmi dai voe — cum te numeşti d-ta?

D. Niemene. — Niemeni.

Voichiţa. — Serios?.. Va să zică, eşti colegul de laborator al lui frate-meu. Eu, Voichiţa Cantă.

D. Niemene. — Eu, domnişoară, mă numesc Niemeni.

Voichiţa. — Rus?

D. Niemene.— Leah cred de origină.

Voichiţa.— Fluviul Niemen e rusesc şi german. 830 kilometri lungime; trece prin oraşul Grodno şi se varsă în marea Baltică.

D. Niemene. — Grozavă memorie!...

Voichiţa. — O fată gheboasă ce să facă alta decât să tot înveţe?

D. Niemene. — Aşa e.

Voichiţa. — Va să zică găseşti şi d-ta (Se învârteşte) Sunt gheboasă tare?

D. Niemene. — Nu zic asta, domnişoară.

Voichiţa. — Sunt gheboasă. Dar vezi, domnule, nu am nervi.

D. Niemeni. — E mare lucru. Şi cu toate astea vii şi d-ta aici.

Voichița. — Viu, firește. Viu să-mi îndrept gheba.
D. Niemene. — Cu gimnastica?
Voichița. — Cu gimnastica.
D. Niemene. — Credința te va scăpa.
Voichița. — Ce credință! Aveam o cocoașe! Și uite acum (se învârtește. Niemeni dă din cap). Vrei să zici că tot printre dromadere mă număr.....
D. Niemene. — Nici de cum domnișoară.
Voichița. — Lasă, domnule, că nu mă supăr. Sunt gheboasă, cum aș fi.... blondă. D-tale îți plac femeile blonde?
D. Niemene. — Foarte mult.
Voichița. — Soția d-tale e blondă?
D. Niemene. — Nu. Nevastă-mea e brună.
Voichița. — Eram singură.
D. Niemene. — Pentru ce?
Voichița. — Pentrucă, altfel, ți-ar fi plăcut brunele.
D. Niemene. — Nu înțeleg.
Voichița. — Totdeauna altceva decât ceeeace ai.
D. Niemene. — Ei, comedie!...
Voichița. — Lupta vecinică între o civilizație intelectuală foarte serioasă și o animalitate foarte vechie.
D. Niemene. — Asta o știu eu. Dar mă mir că o știi și d-ta.
Voichița. — Ți se pare că o știi. Adevărurile formulate bine de alții, par găsite de fiecare din noi..... Iată, domnule Niemene, vrei să-ți mai spun ceva? D-ta îți închipuiești că vii aci pentru că ești bolnav.
D. Niemene. — Sunt bolnav de stomach.
Voichița. — Nu. Ești gelos.
D. Niemene (protestând). — Da ce are aface!...
Voichița. — Crede-mă. Eu sunt doftoriță.

Scena IX.

Voichița, Maria Canta, O Doamnă

D-na Maria C. (eșind din cabinetul doctorului) — Voichițo, te așteaptă doctorul, — vrei să vii?
Voichița (către Niemeni). — Crede-mă, și îngrijește-te. E păcat să bănuești pe nedrept... și să suferi (către Maria Cantă) Viu, Marie (intră amândouă în cabinetul doctorului).

Scena X.

Niemene, Guță Pruncu

D. Niemene (încremenit își face cruce). — Isuse Cristoase!...

D. Pruncu (intră grăbit, venind la Niemeni şi luându-l de mână).— Frate Niemene. Sunt un om nenorocit. Nu mă lăsa.

D. Niemene. — Ce este?

D. Pruncu. — Vine nevastă-mea.

D. Niemene. — Va să zică tot a fost adevărat. . .

D. Pruncu. — A fost. Te rog, nu mă lăsà. Uite-o. Vorbeşte cu feciorul. Are să intre acuma. . .

D. Niemene. — Şi ce să-i fac?

D. Pruncu. — Ce-i şti. Să vezi cu cine mă trădează. . .

D. Niemene. — Taci omule, că nu te trădeză cu nimeni. . . . .

D. Pruncu. — Mă trădează.

D. Niemene. — Cel mult cu doctorul.

(Guţă Pruncu ese pe o uşe laterală).

Scena XI.

Niemene, O Doamnă

(Doamna intră foarte discret şi se aşează pe un scaun. Obrazul acoperit cu un voal des. Niemene se face că citeşte într'o revistă).

D. Niemene. — (către sine) Subţire lucru !. .. Are noroc dobitocul !. . . (către dânsa) Doamnă, vă rog să mă iertaţi că-mi iau libertatea de a vă vorbì, fără înconjur şi fără să vă fiu prezentat. O întâmplare ciudată m'a făcut să ştiu că bărbatul d-voastră vă urmăreşte, şi vă aduc serviciul. . . . .

Doana. — De a mi-o spune. . . . Eşti un amic sigur.

D. Niemene. — D-l Pruncu nu-mi este amic.

O Doanam. — Este, ca şi d-ta, un bărbat.

D. Niemene. — Gelos.

Doamna. — Ca şi d-ta.

D. Niemene. — Eu nu sunt gelos.

Doamna. —A !. . . . cu toate astea văd după inel că eşti bărbat însurat, şi specia acestor bărbaţi ar trebui să se constitue într'o societate de apărare mutuală. . . în contra grindinii.

D. Niemene. — Noi trăim de fapt în cooperativă.

Doamna. — Sătească. Cei însuraţi cu cei neînsuraţi.

D. Niemene. — Neînsuraţii de astăzi vor fi însuraţii de mâine.

Doamna. — Eşti filozof.

D. Niemene. — Sunt fatalist. Ce are să i se întâmple omului îi stă scris în palmă.

Doamna. — Atunci de ce mă previi de urmărirea lui bărbatu-meu?...

D. Niemene. — D-ta nu eşti obligată să mă crezi.

Doamna. — Poate chiar o doreşti.

D. Niemene. — Din tot sufletul.

(ia un scaun şi se apropie de dânsa. Doamna se retrage el o urmăreşte cu scaunul)

Doamna. — Mă rog, domnule, suntem în sala de gimnastică, dar eu urmez un alt tratament.

D. Niemene. — Electric.

Doamna. — Electric.

Niemene. — Cu idiotul ăsta de neamţ.

Doamna. — Cu el. Nu am nevoie de un altul.

D. Niemene. — (aparte) M'a făcut idiot.

Doamna. — (după o pauză) Dar dacă eşti fatalist şi mai cu seamă dacă eşti cuminte, pot să-ţi citesc în palmă.

D. Nieemne. — (către sine) Are haz.

Doamna. — Eşti însurat, evident.

D. Niemene. — Da.

Doamna. — Şi îţi iubeşti nevasta. . . .

D. Niemene. — Peuh !. . . .

Doamna. — Nu se poate. Un om de spirit nu se compromite, niciodată. Vezi, nu ştiu cine eşti. . . .

D. Niemene — (recomandându-se) Epaminonda Marinescu.

Doamna. — Mă rog. . .

D. Niemene. — profesor de gimnastică. . . norvegiană. Poate aşa să vină şi la mine bulucul ăsta de cucoane.

Doamna. — Ai nevoe:. . . (citind în mână) o femeie brună, tânără, se gândeşte la d-ta cu mare interes.

D. Niemene. — Naltă, scurtă?

Doamna. — Potrivită.

D. Niemene. — Ca d-ta?

Doamna .— Cam aşa.

D. Niemene. — Serios?

Doamna. — Foarte serios.

D. Niemene. — Imi dai voe! (încearcă să-i sărute mâna)

Doamna. — (lăsându-i mâna) Bagă de seamă. . .

D. Niemen. — Ah! ce mătase! ce căldură parfumată!

Doamna. — Stai binişor. (citindu-i în mână) Femeia brună, te iubeşte.

D. Niemene. — Serios?

Doamna. — Foarte serios. N'o părăsi.

D Niemene. — Nu mă gândesc câtuşi de puţin, s'o părăsesc..

Doamna. — Văd că sufere. Din liniile mâinei d-tale reese că această femee îţi este ceva foarte de arpoape. . . soră sau nevastă.

D. Niemene. —Soră n'am. Nevastă vai! da.

Doamna. — „Vai" de ce?

D. Niemene. — D-ta n'ai bărbat?. . . Guţă Pruncu e un om foarte de treabă, dar nu poţi toată vieaţa să rămâi în pruncie cu el.

Doamna. — Bagă de seamă.

D. Niemene. — Să mă ierţi, — dar aşa prubă de bestie, mai rar.

Doamna. — Bagă bine de seamă, el este bestie, dar d-ta îţi înşeli nevasta.

D. Niemene. — Cu cea mai incomensurabilă plăcere.

Doamna. — Imi dai voe să-mi scot mănuşa dela mâna dreaptă. . . . ca să ţi-o dau şi pe asta.

D. Niemene. — Dacă o fi tot aşa de parfumată ca cea stângă.

Doamna. — (dându-i o palmă formidabilă, îşi ridică voalul încet). Ia uită-te la mine, Epaminonda Marinescu.

D. Niemene. — Nevastă-mea!. . .

Scena XII.

Aceeaşi, *Doctorul, Voichiţa, D-na Canta*

Doctorul (apărând din cabinetul său). — Ce este?

Doamna. — Nimic. Domnul se impacienta, şi a bătut din palme să vină feciorul. . . E, poate, rândul meu?

Doctorul. — Da, poftiţi (către Niemene). Aveţi sonerie acolo. (doctorul şi d-na dispar)

Scena XIII.

Niemene, Voichiţa, D-na Canta

Voichiţa (apropiindu-se încet de Niemene, şi dând din cap). — Vezi, d-le Niemene!. . .

D-na Maria C (vrând să iasă).— Vii, Voichiţo?.

Voichiţa. —(către d-na Cantă) Du-te, că viu (către Niemene) Vezi, d-le Niemene. . . Ai mâncat o palmă formidabilă. . . .

D. Niemene. — Da. Dar erà dela nevastă-mea. . . In familie lumea petrece cum poate.

Voichiţa. — Suferi şi faci glume.

D. Niemene. — Ce să fac?

Voichiţa. — Să te schimbi.

D. Niemene. — Aşa dintr'odată?

Voichiţa. — Iţi iubeşti nevasta, — şi nu vrei să i-o spui. Eşti gelos şi te ascunzi. Eşti fanfaron, cinic, şi cu toate astea cred că eşti om de treabă. Acum eşti chinuit mai mult ca ori când.

D. Niemene. — Pentru ce?

Voichiţa. — Pentrucă d-na Niemene e acolo, singură, cu doctorul.

D. Niemene. — (plecând capul) E adevărat, domnişoară.

Voichiţa. — Am să încerc să te ajut. Mă duc să asist la şedinţele lor. Dar schimbă-te. Fii curat în gânduri, şi nu te teme de simţirile adevărate. Spune nevestii d-tale c'o iubeşti, şi, dacă greşeşte, iart-o şi ajut-o să nu mai greşească. Fii sincer şi vei fi fericit.

(VA URMA) DUILIU ZAMFIRESCU

CAND SE COBOARA-AMURGUL

Când se coboară-amurgul peste fire,
Iar stelele cu lumea lor mă'mbie,
Străbate 'n cuget viea licărire
Ş'alungă-a veţii negură pustie,—
Când se coboară-amurgul peste fire.

Ca 'n anii luminoşi de-odinioară,
Când inima-mi la toate da crezare,
Se redeschide-a viselor comoară
Şi potoleşte-a sufletului mare,
Când peste fire-amurgul se coboară.

Nu-'n iad de'ntunecată ispăşire
Şi nici sub vajnic vifor părăsită
Imi pare-atunci sărmana omenire,
Ci numai de 'ncântare 'nvăluită,
Când se coboară-amurgul peste fire.

Norocul chiar îşi dărue frăteşte
Vrăjirile vieţii pân'la una,
Şi liniştea-pământul ocroteşte,
Când dinspre codri se ridică luna
Ş'amurgul peste fire stăpâneşte...

Divinul caer tors de amintire
Atunci, iubito, iar se desfăşoară
Şi povesteşte'n dulcea lui şoptire,
Că dragostea-mi zâmbi întâia-oară,
Când se coboară-amurgul peste fire...

EUG. CIUCHI

IDEIA DE EVOLUŢIE IN FILOSOFIA BERGSONIANA

Una din manifestările intelectuale cele mai interesante ale Franţei este desigur în momentul de faţă seria de conferinţe, pe cari Henri Bergson le ţine în fiecare an la Collége de France pentru a desvolta diferite puncte din doctrina sa.

Ideile filosofului, expuse în acel laborator de gândire care se numeşte Collége de France, găsesc, precum am mai spus-o aci altădată, un răsunet puternic în preocupaţiunile marelui public atât din Franţa cât şi din străinătate. Ar fi astfel interesant de a expune ideia pe care într'unul din anii din urmă Bergson a desvoltat-o şi care coprinde unul din centrele de perspectivă ale filosofiei sale, tratând despre ideia de evoluţie.

Intreaga doctrină ar putea într'adevăr să fie numită „un evoluţionism radical" şi ultima sa mare lucrare se intitulează chiar „Evoluţiea creatoare". In ce privinţe această filosofie se deosebeşte oare de ceace ne-am obişnuit până acum să numim evoluţionism? Prin ce se desparte ea spre exemplu de teoria cunoscută a marelui gânditor englez Herbert Spencer?

Problema bine înţeles trebue cercetată mai întâiu prin prisma teoriei cunoştinţei. Bergson se întreabă astfel care este metoda cea mai bună spre a ajunge la cunoştinţa diferitelor stadii pe cari realitatea le-a parcurs în evoluţiea sa generală. N'am fost noi oare până acum victimile unei iluziuni în privinţa aceasta? Şi această iluziune nu viţiază ea oare cuno-

știința filosofică pe care trebue să o avem despre lume? Iată ceeace trebue cercetat.

Se știe, că întreagă filosofia veacurilor din urmă și, împreună cu ea, științele toate positive au contribuit să stabiliască o lege generală de evoluție. Nimic nu șade într'adevăr pe loc și totul se schimbă fără încetare. Fiecare lucru se explică astfel prin transformațiunuile anterioare pe cari le-a suferlt. Știința cea mai generală ar fi așa dar aceea care ar determina stadiile succesive, pe care lumea le-a parcurs sau chiar le va parcurge în mersul său evolutiv.

Invățații afirmă, că universul a fost la începutul său probabil numai *materie*; în această materie s'au desenat din vreme diferite *mișcări*; lumea erà așa dar la început ceeace este astăzi lumea fizică, pe care o mai numim lume minerală sau anorganică. A venit însă un moment, probabil foarte târziu, când, printr'o întâlnire întâmplătoare a unui număr incalculabil de condițiuni speciale, un echilibru dinamic nou și particular al materiei a tebuit să apară sub aspectul unui prim organism viu, unui fel de amibă probabil.

Astfel *viața* a apărut undeva grație numai unui concurs extraordinar de împrejurări, care singur o poate explica. Deacolo, din acel loc și din această formă primă și rudimentară, viața ce s'a constituit, s'a întins, cum s'ar întinde un imens incendiu, ajungând însfărșit la manifestațiunile sale așa de variate și de perfecte din ziua de astăzi. Viața a trebuit să fie la început vegetativă, ca aceea a plantelor de astăzi, adică fără conștiință. *Conștiința* a fost un element nou care a venit să se adaoge materiei vii și se explică prin urmare prin această din urmă. Forma ei cea mai puțin evoluată, n'a putut fi decât *sensațiunea* și *activitatea automată*. *Instinctul* s'a adăogat probabil numai în urmă în cursul evoluției la animale. Ultimul stadiu a fost însfărșit *gândirea* și *activitatea voluntară* (*liberă*); acesta ar fi gradul cel mai înalt și termenul din urmă al evoluției până în zilele noastre.

Cu alte cuvinte știința a deosebit în evoluțiea generală mai multe stadii succesive, dintre care fiecare explică pe cel

care-i urmează : la început materia cu mişcarea, apoi viaţa (urmată probabil de instinct), în fine conştiinţa, care ea însă-şi s'a arătat sub două aspecte succesive, unul mai întâiu, care pare a fi foarte simplu, anume sensaţiunea şi reflexul, şi al doilea mai complicat, raţiunea şi voinţa liberă.

Filosofii n'au fost poate întotdeauna de aceeaşi părere asupra acestui punct ; dar deosebirea dintre ei au fost numai că în loc de a explica ultimele stadii ale evoluţiei prin cele dintâiu, viaţa şi conştiinţa prin materie spre exemplu, unii din ei au susţinut din contra, că fazele din urmă ar fi singure în stare să explice în mod logic pe cele care le-au precedat şi că astfel materia nu ar fi decât un product al conştiinţei noastre.

Aceste din urmă filosofii sunt cele care se numesc de obicei idealiste, prin opoziţie cu cele materialiste. Dar această desbatere este în afară din discuţiea propusă aci ; se poate spune, că învăţaţii şi filosofii sunt toţi de aceeaşi părere, când este vorba de a afirma că evoluţiea comportă mai multe stadii. Neînţelegerea nu a început decât atunci când unii au înţeles să afirme, că lumea începe în mod logic de acolo, de unde ceilalţi credeau că ea se sfârşeşte. Ordinea explicativă a acestor stadii a stat prin urmare singură la îndoială şi nu se contestă existenţa lor, aşa precum au fost fixate mai sus : materia ar explica astfel viaţa vegetativă şi la rândul său conştiinţa, sau invers.

Filosofia Bergsoniană a venit să turbure, cu o insistenţă puţin obişnuită, această frumoasă armonie a tuturor. Conceperea unor astfel de stadii în afară de orice idee de evoluţie s'ar mai putea înţelege, zice Bergson. Dar când le găsim la un evoluţionist ca Spencer, care pretinde că schimbarea neîntreruptă este la baza tuturor lucrurilor, aceasta nu poate fi desigur decât rezultatul unei erori. A afirma o asemenea ordine nu însemnează într'adevăr altceva decât a lua câteva existenţe constatabile *acum* (materie, mişcare, viaţă etc) şi a le pune în şir, în mod arbitrar, susţinând că evoluţiea s'a făcut în timp dela una la alta. Este uşor cu toate acestea

de observat, că toate sunt evoluate în acelaș grad întocmai, că ele au, ca să spunem astfel, aceeași vârstă. A presupune că una derivă din cealaltă, este a afirma că aceasta din urmă nu s'a mai schimbat deloc din momentul când a dat naștere celei dintâiu; ar fi așa dar a călca teza cea mai însemnată a evoluționismului după care totul trebue să se schimbe mereu.

Spre a învedera mai bine observațiunile acestea Bergson ia ca exemplu actul reflex al organismului animal. De obicei acest act este considerat ca fiind elementul cel mai simplu din activitatea liberă a omului; el precede astfel și explică această activitate în desvoltarea evolutivă și continuă a speților animale. Actul reflex este din contra, zice Bergson, ceva tot așa de complicat și prin urmare tot așa de evoluat ca și actul liber. Trebue într'adevăr să ne minunăm de preciziunea cu care actul reflex își atinge întotdeauna scopul cu toată inextricabila complexitate a imprejurărilor și a organismelor vii. Acest singur fapt ar fi îndeajuns pentru a dovedi în mod deplin, că reflexul este în realitate productul din urmă al unei experiențe ereditare tot așa de lungi în tocmai ca și aceea de care a avut nevoe voința liberă și reflectată spre a se desvolta în conștiința omenească. Eroarea care se face vine deobicei din prejudecata, că omul ar fi cel din urmă venit în evoluțiea lumii. Dar această ideie este greșită. Omul este poate cel mai perfect din anume puncte de vedere, dar aceasta nu însemnează nici decum, că el ar fi cel din urmă in timp, adecă în cursul evoluției. Cum ar fi el într'adevăr mai tânăr decât diferitele animale a căror existență o constatăm noi astăzi și care sunt prin urmare contimporane cu noi? Singura deosebire stă în aceasta, că omul a evoluat într'o direcțiune, pe când celelalte animale au evoluat în altă direcție; deoparte a fost o desvoltare progresivă a inteligenței și a libertății, pe când dealtă parte la insecte spre pildă, a fost o desvoltare caracteristică în sensul instinctului. Intre actul reflex și actul liber deosebirea stă în diversitatea scopurilor pe care le ating: Unul este făcut într'

adevăr spre a reacţiona îndată în faţa unui obstacol care a mai fost întâlnit altădată, pe când cellalt tinde să alunge o primejdie în aceia ce ea are nou. Dar aceasta nu înseamnă nici de cum, că unul ar fi mai simplu decât cellalt, că actul liber ar fi reductibil la actul reflex sau invers, că unul din ei în fine ar fi derivat prin transformaţiuni succesive din cellalt. Cu toate acestea Spencer a făcut acest lucru în psihologia sa, când, combinând reflexele între ele, crede că explică apariţiunea actului liber.

Aceiaşi ilusiune se găseşte în unele ştiinţe speciale, cari utilizează ipoteza evoluţiei. Aşa spre exemplu în ştiinţele sociale, unde se explică deseori mentalitatea noastră civilizată prin aceia a sălbatecilor, din care ar fi derivat prin evoluţie. Dar aceasta înseamnă a uita, că sălbatecul este tot aşa de vechiu şi prin urmare tot aşa de evoluat ca şi noi. Atât numai, că el a evoluat spre o eficacitate mai mică mintală sau socială. Căci nu trebue să fim înşelaţi de cuvinte. Sunt câte odată, ce e drept, opriri şi chiar deseori mişcări înapoi în evoluţie. Dar o asemenea mişcare înapoi nu este nici decum o revenire la o formă antecedentă, ci o trecere dela o mai mare eficacitate la o eficacitate mai redusă. Cutare speţă animală regresează spre exemplu când devine parasită, pentru că cutare sau cutare din organele sale de acţiune se atrofiază în cazul acesta.

Ceeace este acum nu se poate explica tot prin ceeace este acum, ci numai prin aceea ce a precedat, în zadar, prin urmare am lua realităţile pe care le constatăm în zilele noastre şi le-am alinia, seriindu-le dealungul timpului, cu pretenţiunea, că unele ar explica astfel pe celelalte. Fiind toate luate printre realităţile pe cari le constatăm astăzi, toate sunt tot aşa de vechi şi nu ar fi exact prin urmare să presupunem, că unele din ele au existat la fel ca şi în zilele noastre într'un timp îndepărtat din trecut. Această observaţiune poate fi de o mare însemnătate. Ea poate într'adevăr să ne facă să perdem încrederea în cercetările cari s'au făcut până acum asupra stadiilor prin care a trecut realitatea spre a ajunge

la forma ei de astăzi. Problema pare la prima vedere foarte grea; căci cum să reușim a cunoaște ceeace nu mai este și a fost numai altă dată? Eată întrebarea cea mai importantă pe care trebue să și-o pună, zice Bergson, orice doctrină a evoluțiunei.

Este oare insolubilă această problemă?

Bergson încearcă să dea o soluțiune. El crede, că poate ajunge la cunoștința realităților din trecut prin mijlocirea unei intuițiuni originale, după cum urmează. Să luăm, spre exemplu, două realități, cum sunt actul reflex și actul voluntar, acela care se face îndată ca clipirea din ochi și acela care se face în urma unei deliberațiuni reflectate. Cel din urmă pare mai complicat decât cel dintâiu, Dar aceasta este numai o iluzîune, pentru că în realitate ambele sunt tot așa de vechi după cum s'a spus mai sus. Unul nu este așa dar derivat din celalt. Dar atunci ambele sunt în mod necesar derivate dintr'o altă realitate, anterioară și mai puțin evoluată. Trebue prin urmare să ne închipuim această realitate ca o formă de existență, care precede pe cele două de mai sus și le creează; ea le va coprinde într'un fel oarecare, dar cu toate acestea ea nu va fi un amestec al lor, căci trebue să fie mai simplă, fiind anterioară. Să nu se găsească oare astăzi cazuri, în cari să experimentăm o activitate de acest fel, care să nu fie nici reflexă, nici voluntară, dar care să le conțină acestea pe amândouă, fiind totdeodată în mod esențial mai simplă? O asemenea activitate există cu siguranță. Așa, spre pildă, se întâmplă deseori, că într'o clipă de primejdie noi să facem imedieat și fără nici o reflecțiune actele precise și noi care sunt trebuincioase spre a o evita. Ne mirăm chiar uneori, după,ce primejdia a trecut, de felul repede și sigur, în care am putut s'o înlăturăm. Un astfel de act este oare automatic? Nu, desigur, căci el este adaptat la un obiect nou, concret și determinat. Este el atunci voluntar? Tot atât de puțin, pentru că acțiunea noastră a fost instantanee și n'am avut prin urmare timpul pentru reflecțiune. Nu avem aface, poate, în mod exact chiar cu activitatea originală, care

prin evoluţie a dat naştere reflecsului deoparte şi voinţei de altă parte. Dar ea îi seamănă foarte deaproape, căci este anterioară acestor două activităţi din urmă şi este mai simplă decât el; ea le conţine într'un fel special în sensul că nu exclude posibilitatea unei schimbări spre ele.

Trebue aşa dar să ne obişnuim cu gândul, că există realităţi cari la un moment dat erau simple dar cari nu mai sunt simple din clipa când mai multe altele au derivat din ele prin evoluţie. Să ne închipuim într'adevăr, ca un exemplu, o lume unde totul ar fi de o singură coloare cum ai fi, portocaliul. Pentru locuitorii acestei lumi, portocaliul va fi o culoare în mod necesar simplă, ei nu şi-ar închipui, cunm ea se descompune în alte culori, despre cari nu pot avea absolut nici o cunoştinţă. Dar să ne închipuim, că la un moment dat în această lume ar apărea culoarea roşie şi galbenă alături de portocaliu. In acea clipă, pentru toate fiinţele cari le percepe şi cari sunt în stare să gândească, portocaliul începe a fi o culoare compusă, căci ele vor înţelege îndată că se poate obţine printr'un amestec de roşu şi de galben. Simplicitatea realităţei anterioare nu există aşa dar, din punctul de vedere psihologic, decât numai întrucât noi nu cunoaştem încă deosebitele realităţi, cari au eşit din ea. Se ajunge astfel la o afirmaţiune foarte interesantă. Dacă se admite precum face Bergson că timpul este o realitate care se *impune* logicei, atunci sunt propoşiţiuni cari nu încep a fi adevărate decât la un anume moment şi nu pot fi adevărate mai inainte.

Să revenim astfel la studiul metodei prin care s'ar ajunge la cunoştinţa stadiilor trecute de evoluţie. Am văzut cum se poate concepe o activitate, din care ar fi derivat prin evoluţie actul reflex deoparte şi voinţa liberă reflectată de altă parte. Să generalizăm procedeul şi vom găsi mijlocul de a ajunge la o cunoştinţă adevărată a tuturor fazelor prin care a trecut evoluţia. In exemplul dat mai sus nu am făcut de cât să combinăm proprietăţile esenţiale ale celor două realităţi evoluate, activitatea reflexă şi cea liberă, prin mijlocirea unei intuiţiuni imediate şi mai ales simplificatoare,

obținând o singură realitate ireductibilă, care a trebuit să le fie anterioară. Cine dorește așa dar să reconstitue ideia formelor de existență trecute trebue mai întâiu să ia cel puțin două forme de acum și să stabilească cu gândul între ele un fel de confuziune în sensul etimologic al cuvântului, o confuziune intuitivă care să fie în acelaș timp o simplificare; va ajunge astfel la cunoștința realității esențiale simple din care au eșit două realități de acum. Căci în orice evoluție adevărată trebue să fi fost diviziuni și subdiviziuni succesive a unor lucruri *simple*, cari reprezintă adevăratele ei faze.

Această concepție descopere o perspectivă nouă. Ea permite să prindă, în aceeace au mai esențial și în afară de cunoștința realităților de acum, trebue să treacă, când au ajuns la ceeace sunt astăzi. Bergson a aplicat această metodă în însemnata operă despre care am vorbit mai sus; el a ajuns astfel la rezultate puțin obișnuite prin însemnătatea lor, cari, în orice caz, se impun inteligenței noastre cu o curioasă tenacitate. Acest procedeu metodologic se învecinește deaproape, precum s'a putut vedea, cu ipoteza și încă și mai mult cu introspecția. El se reduce într'adevăr la o sforțare specială de atențiune internă, o sforțare care, dacă se poate spune astfel, ar dilata cunoștințele pe cari le avem despre realitățile de acum; el este aceeace a fost numit în întreaga doctrină Bergsoniană un act de intuițiune filosofică. Marea greșeală a evoluționismului a fost de a nu ști să-l foloseacsă până acum.

Din cauza aceasta, în fine, filosofia nu a știut încă să recunoască pe deplin unul din aspectele cele mai însemnate ale evoluției, caracterul său esențial creator. S'a reconstruit întotdeauna trecutul cu presentul, s'a refăcut evoluția cu elemente evoluate, s'a pus în locul unor existențe, cari nu mai sunt, realități de astăzi. S'a putut astfel crede, că stadiile anterioare au fost tot așa de complexe și tot așa pline de realitate ca și cele din zilele noastre.

După explicațiile date se va înțelege însă, că mersul evoluției a trebuit să fie altul. Dacă într'adevăr realitățile

noi derivă în mod continu din realităţi anterioare mai simple, precum s'a arătat, atunci evoluţie însemnează o îmbogăţire neîntreruptă din punctul de vedere al realităţei şi atributul cel mai evocator al acestui proces, va fi prin urmare acela care exprimă puterea sa continuă de creaţiune. Evoluţiea este astfel în mod esenţial creatoare. O verificare a acestei idei se poate mai ales face în lumea noastră internă : acolo simţim într'adevăr, ca realitate supremă a fiinţei noastre, o putere activă de viaţă şi de expansiune ; ea face să iasă la iveală în orice moment, din posibilităţile ascunse în adâncimile sale, tendinţe noi, din ce în ce mai puternice, mai complexe şi mai perfecte. Putem astfel să avem în noi înşine. printr'o intuiţie, directă, cunoştinţa imediată a acestui avânt neînfrânt care este durată, tensiune, schimbare şi creaţiune la un loc şi care constitue nu numai propria noastră realitate, dar şi aceea a tot ce există. Schopenhauer îl numise voinţă. Bergson i-a precisat înţelesul şi la numit, cu un termen ce a rămas technic, „Elanul vital".

MIRCEA DJUVARA

SCRISORI ANTICE

— Poem —

I.

PUBLIUS CĂTRE LYDIA

Părea ca prin minune totul în preajma mea schimbat și nou,
Părea că secoli de mândrie aflau în sufletu-mi ecou,
Trăiam acum o vieață nouă iar visul leagăn îmi era...
Nimic din zbuciumul clipitei în lumea mea nu străbătia :
O, nu știam ce-i desnădejdea, ce-i patima și nehodina,
Ca florile curat la suflet, râvneam ca florile lumina ;
Căci, lângă Tibru casa noastră se înnalță 'ntre flori senină,
Și 'n vreme ce, bătrânu-mi tată, cu 'nțelepciunea sa divină,
Mă oțeleà 'n statornicia războinicilor de-altă dată,
Pe lângă For, înnaltă, sveltă, mai gingașă ca orice fată,
Având un mers regesc, iar părul bălai ca nimenea având,
Asemeni Nimfelor pădurii în aier pieplul fluturând,
Cu ochii mari ca două ceruri, cu graiul murmur de isvoare,
O, Lydia, creșteai menită să fii norocul meu sub soare !...
Mireasmă ți-a fost prima șoaptă, și, stâncă sacru-ți legământ,
Când mi te-ai juruit pe vieață, și când apoi fără cuvânt,
Intr'o pe seară mi-ai dat myrtul pe care'l am și acum, și, care
Sădit în sufletu-mi pe vremuri și azi e încă tot în floare !...
Erai pe-atunci mai mult copilă, iar eu Centurion eram ;
Și, după câte știi, tu, Lyde, în spre Cartagina sburam,
Să-i spulberăm trufia oarbă sub lovituri de catapultă
In clipa când ți-ai dat cuvântul și floarea de la pieptu-ți smultă.

Plecam din Roma 'ntâia oară, iar inima-mi necercetată
De nici o patimă, ci, pururi, spre biruință avântată,
Imi da puteri și sbor de vultur, căci vultur îmi păreà că sânt,
Că la o batere de àripi fulgerător o să mă 'mplânt
De-a dreptu'n inima Cartagei !... Plecam din Roma 'ntâia oară,
Și, pentru 'ntâia oară-atuncea simții tot sufletu-mi în pară :
Cu cât m'apropiam de țintă, cu atât avântul meu creșteà,
Cu-atât plutiam mai sus în visul nădejdii ce mă 'ntraripà !
Căci, pe de-o parte-aveam credința, aveam surâsul tău, Lydìa,
Iubirea ta, iar pe de alta — pornindu-se ca vijelia —
Atâtea voci străbune 'n pieptu-mi ce-mi trâmbițau poruncitor :
„Să ieși învingător din luptă !" Și, am ieșit învingător !...
Dar, ani de-atuncea sânt la număr, și anii câte nu preschimbă :
Nu's slove în de-ajuns să spună, cum vorbe nu's și nu-i nici limbă !...
Centurion plecat din Roma, mă 'ntorc victorios Tribun :
Am spulberat în vânt cenușa cetății aprigului Pun,
Și, totuși, cumpănind câștigul cu ce-am pierdut, mă simt învins,
Și, ca de frigurile morții de desnădejde sânt cuprins !...
Curat ca florile pe vremuri, visam ca florile lumina...
Dar, astăzi, înnoptat ca Pluto cunosc ce-i vieața, nehodina,
Și, mai ales, cunosc veninul unei căderi de nerostit,
Căci, toate patimile lumii în pieptu-mi s'au deslănțuit,
Când Fabiu, bunul meu prieten, a spus în treacăt... nu știu cui...
(De ce-așĭ tăceà ?) Chiar mie, însu-mi, că ești de mult aleasa lui !.
O, draga mea, știam prea bine, că ești de neam, patriciană,
Că ai piciorul mic de-o schioapă și porți sandale de romană,
Că tată'ți-e cinstitul Marciu, iar buna Ulpie'ți-e mamă,
Că ești frumoasă și'nțeleaptă, că 'n casa Lydia te chiamă,
Că ai sprincene 'n arc, ochi ageri, obraji ca rodiile 'n floare,
Că ești mlădie 'n mers, că vorba'ți-e răspicată cu oricare,
Că ai ca Marcius privirea, că ai ca Ulpia statura,
Că ai ca tatăl modelată în marmoră de Paros gura ;
Știam, că ai surâsul gingaș și'nfloritor al tinereții,
Așa cum numai trandafirii îl au în faptul dimineții ;
Știam că Marciu se fălește prin For că-i semeni mai mult lui,

Iar buna Ulpie se plânge cum că nu semeni nimănui ;
Şi, Lydio, ştiam că zeii n'au mai ştiut ce să aleagă
Dintr'amândoi, ca să-mi fii mie atât de scumpă şi de dragă ;
Dar, c'ai să mă jertfeşti uitării, cum ai jertfi pe-un sclav orbit,
Mi-e martor cerul, că la asta, o clipă doar nu m'am gândit !...
Şi, totuşi, vezi tu ? adevărul deschis stă 'n faţă-mi ca o carte ;
Ce năzuinţi te-aşteaptă-aiurea, ce fericiri în altă parte ? !...
Vai, taină-a fost iubirea noastră, la nimeni n'am voit s'o spun !.
Ii ert lui Fabius tot răul, căci Fabiu mi-e prieten bun,
Şi, dânsul, n'a ştiut, sânt sigur, că va deschide-o rană-adâncă
Şi de nelecuit, c'o vorbă, menită să pravale-o stâncă... !
El, n'a ştiut !... Dar, tu, Lydia, tu, suflet drag şi cald ca vântul
Ce fură florilor mireasma când peste lunci îl poart'avântul,
N'aşi vreà să blestem.. n'am putere !... Aşi vreà să te dispreţuesc,
Dar, n'am puteri nici pentru asta... Căci, simt că încă te iubesc,
Că încă myrtu-i tot în floare, şi... veşnic va 'nflori !... Te iert !...
Din trei, eu, însu-mi, sânt de vină, şi'n veci de veci o să mă cert
Că n'am ştiut să'mi arunc ochii, şi'n viforosu-mi sbor pornit,
Să'mi desfac aripile 'n larguri dela apus la răsărit,
Cu două lumi să lupt de-odată, şi, pe-amândouă, ca un zeu
Să 'ntind vegherea'mi fără preget, să fiu stăpân pe visul meu !..
Greşala mea a fost... şi, totuşi, aşi vreà să înţeleg, să ştiu,
Cât încă poate mai e vreme, cât nu's al nebuniei fiu,
Ce uneltiri înveninate, ce braţ pizmaş, ce vânturi rele,
Au sdruncinat din temelie altarul fericirei mele,
Pe care, Lydio, de-ai crede, în adorarea-mi ne'nfrânată,
L'am ridicat cu preţul vieţii din marmora cea mai curată ! ?...
Trei ani de veşnice avânturi, trei ani de sânge şi de slavă
In cari eu n'am ştiut ce-i moartea, şi-acum, la 'ntoarcere, otravă ?.
Pe zei, o dreaptă lămurire, ar cumpăni cât un regat,
Cât lumea 'ntreagă şi cât faima ce peste mări am câştigat,
De mi-ar aduce vestea bună, cum că părtaşă tu nu eşti,
Şi, nici n'ai fost cândvà părtaşă, şi, că pe Fabiu nu-l voeşti !...

Dar, îndoiala mă sugrumă : aşi vrea să strig, aşi vrea să sbor
In luptă iar ca mai 'nainte, aşi vrea să mor sau să omor,
O, dacă-şi fi în luptă-acuma, mi-ar fi de sânge udă pala...
Aştept neadormit răspunsul să-mi smulgi din suflet îndoiala !..

II

LYDIA CĂTRE PUBLIUS

Pe mâini, când Cynthia va strânge
La sânu-i haina spre hodină,
Când Aurora va răsfrânge
Furiş surâsuri de lumină,
Iar taina — soră cu vecia —
De strajă pe oraş rămasă,
Va 'ntinde încă peste casă
Şi'n parc haotică-i domnia, —
Pe sub castanii ninşi de floare
Ca şi pe vremi, nerăbdătoare
Te-aştept să vii !...

A ta Lydia.

III

PUBLIUS CĂTRE LYDIA

Privighetoarea nu prinsese în triluri zorii să vestească,
Iar, sus, pe Aventin, Cynthia, nici gând măcar să aţipească ;
O taină-asemenea cu moartea pe Roma'şi întindea domnia,
Şi totuşi, eu sărisem zidul, şi 'n parc de mult eram Lydia !...
Ca jarul îmi erà tot gândul, făptura-mi toată numai jar,
Căci, nerăbdarea-mi se 'nteţise, şi'n neastâmpăru-i barbàr
Cum stam supt plàtanul ce'şi nalţă pe-aleia de castani boltirea,
Şi, cum simţiam în piept văpaie că se desfăşură iubirea
Şi mă cuprinde'n lanţ de flăcări, mă mistue, şi-apoi de-odată,
M'aruncă'n braţele visării, răpit cum n'am fost niciodată,
Tăriilor, porunci, ca zeii, să dau, m'aşi fi încumetat,
Şi, în avântul meu, tot cerul într'un surâs l-aşi fi schimbat,

Printre coloane'n clipa ceia de-ai fi ştiut să te iveşti,
Nălucă să cobori pe trepte, şi'nfiorată să 'nfloreşti
Din nou cu zâmbetul pe buze pe-aleia de castani în floare,
Din nou să te aud, Lydìa, şoptind o caldă salutare !...
Dar, sub cupola uriaşă a cerului de-oţel, cum taina
Işi întinsese peste Roma ca peste-un mort de doliu haina,
Şi, cum pe Aventin, Cynthìa, înmărmurise albă, rece,
Că'n aşteptarea ta uitase şi dânsa par'că de-a mai trece,
Intregul parc părea de piatră, iar eu o statuă veghind !...
Nimic din dulcea tresărire că te voiu revedea'nflorind
In spuma hainei tale albe : un crin pe care'l suflă vântul.
Nimic din câte'ţi poate spune în clipa ceia presimţirea,
Nu-mi da fioru 'mbrăţişării, nici sufletului meu avântul
Ce-l au de obiceiu amanţii când simt că vine fericirea,...
Vai, bolta se spălà de stele, în gol Cynthìa se stingeà,
Cu fiecare clipă moartă, mai mult un vis mă părăsià,
Şi, clipele treceau grăbite... şi, totuşi, nici un semn... Când, iată,
Că printre ramuri, fără veste, însuliţându-se de-odată,
O ploaie de săgeţi de aur căzù pe fruntea'mi arzătoare,
Şi, ca prin farmec Aurora se'nfăptuì triumfătoare,
Trezind cu'n zâmbet la vieaţă din nou prin straturi trandafirii.
Părù, atunci, că am ca dânşii ceva din darurile firii,
Că mă 'nrudesc cu ei de-a dreptul, că floare sufletu-mi erà,
Şi'ntocmai ca şi ei, în umbră, de nerăbdare tremurà,
Să te revadă bucuroasă, şi-apoi, în ciuda tuturora,
Să te salute'n mers, Lydìa, cum ei salută Aurora !...
Re'nviorat, şi plin de visuri, nădejdea mă cuprinse iar :
„O, de-ar venì!.." — gândii în mine — „o clipă s'o revăd măcar !"
Dar, pe aleia dinspre ziduri, de-odată-un pas se auzì,
Şi, printre pini, spre marea-mi spaimă, albind, o togă se ivì...
Părù că cerul cade-asuprà'mi, că inima'mi nu mai bàteà :
Cu barba albă ca şi tata sta Marcius în faţa mea...
M'am închinat cum se cuvine unui bătrân sexagenar.
El, mă privì pe sub sprincene vorbindu-mi apăsat şi rar :
„De nu mă'nşel... chiar, însuşi, Publiu... Il ştiu cinstit... şi,
(brav oştean...

„Dar, nu mă dumiresc, anume, ce vânt l'aduce supt platàn !...
„Un Publius să-mi sară zidul ? !... Pe zei, n'aşi vrea să bănuesc
„Mai mult decât mă taie mintea, şi... mai puţin decât voiesc !...
Dar, glasu-i se'nbună de-odată vorbind mai mult ca pentru el :
„Bătrânii... temători ca mine... şi ...salbi de fire... toţi la fel...
„Credeam că... însă, nu se poate !... Şi-apoi, mai are şi nevoi !...
„Aşa...pricep acuma totul... pricep ce l'a adus la noi !...
„Bătrân ce sânt !... să-mi erte, Publiu... şi'mi poate spune orice vrere :
„E lucru grabnic ce nu iartă la mijloc vre-o întârziere?...
„O vorbă-ar vrea pe lângă Consuli? Cu dragă inimă de pot !...
„Răuvoitor n'a fost nici unul din neamul meu, pre cât socot !"
Şi, mă privì cu-aşa blândeţe, şi, îmi părù aşà de bun,
Că în avântul meu, Lydìa, am prins tot sufletul să-i spun :
„Nu-i plângere, şi, nu-i nici rugă... Mai mult un vis e la mijlòc...
„Pe cât de sfânt şi fără nume, pe-atâta fără de noroc !...
„Eşti om cinstit... iar, eu, asemeni... Ascultă-mă, şi dă-mi crezare :
„E vorba de-o iubire, Marciu, aşà cum n'a mai fost subt soare !
„Ea nobilă, iar eu, ştii bine... din neam de plebe... urgisit...
„Dar de-o potrivă-aceleaşi jocuri şi-aceleaşi visuri ne-a'nfrăţit,
„Şi, mai ales, de o potrivă aceiaşi sete de lumină :
„Eu, cu avânturi de răsboinic... ea, cu capricii de regină",
„Şi, după cât mi-aduc aminte, nici eu mai bun, nici ea mai bună ;
„De câte ori ca doi zănatici n'am honărit în nopţi cu lună,
„Din orice trunchiu făcându-şi tronul, din orice băţ făcându-mi spadă !...
„De câte ori veghind alături n'am aşteptat o stea să cadă,
„Ca'n urm'apoi, de bună seamă, să ştim că vre-un Proconsul moare,
„Să ştim că'n locu-i, într'o clipă, vom fi stăpâni peste popoare !
„O, nu eram de-un sânge, Marciu, aceiaşi creştere n'aveam,
„Şi, totuşi, ne-am simţit, cu vremea, ca două flori pe-un singur ram !.
„Căci, mai presus de orice datini, neştiutori de legi obşteşti,
„Ne-am pomenit visând lumina unei iubiri semizeeşti,

„Cum vom visà și-acum... și pururi !... Iar, dacă'n parc azi
m'ai găsit,
„Crezut să fiu cinstite Marciu : nu pentr'un sfat, sau milogire,
„O, nu!.. Ci, numai pentru dânsa!.. Căci, după-atâta despărțire,
„Să fi fost zidul pân'la ceruri, și, totuși, eu l'aș fi sărit,
„Știind că dincolo de dânsul pe-aleia de castani în floare
„M'așteaptă-o inimă ce bate ca și pe vremi, nerăbdătoare !..
„Și-acum, când cred că însuși zeii în calea mea te-au fost trimis
„Anume ca să-mi afli taina, ascultă-mă cu gând deschis :
„Nu știu să-mi plec în țărnă fruntea, nu știu ș'astept nici
îndurarea,
„Dar, dacă ai iubit vre-odată, dă-mi, tată, binecuvântarea !.."
Urmă, apoi, tăcere-adâncă ; și 'ntr'un răstimp, când l'am privit,
Din ochii lui țâșneau pumnale, păreà de trăsnete lovit :
„Nu voiu să fiu nici rău—îmi zise—și, nici prea bun... Dar
țin să știe,
„Că'n casa mea primit e Fabiu, și ginere voesc să-mi fie !...
„Deci, hotărât : mai mult o vorbă, ar însemnà să-i plâng
de milă !...
„Să plece cât nu-mi es din fire : pentr'un plebeu, nu am
copilă !..."
Privii atunci la barba'i albă... la părul-i alb... și... am plecat !...
Mă jur, pe zei, că'n clipa ceia, o răsbunare n'am căutat !...
Dar, glasul lui, și-acuma Lyde, în sufletu-mi adânc răsună,
Și-adânc mă sgudue, de par'că, sânt bântuit de o furtună !...
Plebeu mă știu că sânt, prea bine, precum și tu o știi ; dar,
oare,
Ca orice Marcius din lume plebeul inimă nu are?
Nu are el aceleași simțuri, aceiași ochi, și-aceiași limbă,
Și-același braț când pacea Romei în vijelie se preschimbă?
Pe zei, n'am vrut să-mi desfac toga, și'n lături dând-o, să-l
silesc
O platoșă de răni să vadă, și-atunci, la rându-mi, să-i vorbesc
De sus, cum mi-a vorbit și dânsul !... Căci, pe cât e de-adevărat,
Că cerul ca un bun părinte ne dă belșugul și lumina,
Iar, țărna, mamă și mai bună, când obosim ne dă hodina,

Pe-atâta cred, cum că ponosul de-a fi plebeu, eu l-am spălat
De mult prin sânge și prin faimă !... Și, totuși, lucru lămurit :
Iți dai tu seamă de ce Fabiu e de bătrân mai prețuit ?
E, că-i bogat !... Pricepi, tu, Lyde ?... Ca mulți din nobili mai bogat,
Și, ca nici unul dintre dânșii de neam și'n toate cumpătat !...
Iar, eu, când nici pe-a mia parte nu am din tot ce are el,
Când nici în vis măcar ursita nu mi-a surâs cândvà la fel,
Și, când pământurile-mi date drept răsplătire de senat
Tocma'n Sicilia, sânt glume pe lâng'avutu-i de 'mpărat,
Ce caut să-i mai stau în cale, ce bine pot să mai aștept ?...
Cu prețul rănilor, Lydìa, nu pot să țiu lui Fabiu piept !...
Și, totuși, câtă bucurie în casa noastră n'ar fi fost...
Chiar tatăl meu — bâtrânul Quintus — și el ar fi avut un rost !...
Căci, cum din zori și până 'n seară își trece vremea prin grădină,
Acì sburătuid prin straturi plin de năduf câte-o găină,
Acì mutând un stup de-albine, acì grijind de-omidă prunii,
Acì găsind prilej de vorbă că nu's cuminți de loc păunii,
Acì părându-i rău de-o gâză călcată 'n treacăt, sau privind
Cum se abat din sbor cocorii de-asupra Tibrului horind,
Sau cum fântânele aruncă în aier boabe de cristal
Ce curg înrourând măslinii și ramurile de curmal, —
Sau robotind pe ici pe colo de trandafiri îndrăgostit,
Ar fi avut pe lângă dânsul o nouă floare de 'ngrijit !...
Și-ar fi întinerit bătrânul, și-ar fi avut un traiu cu rost,
Și, câtă tihnă și lumină în casa noastră n'ar fi fost !...
Căci, crede-mă, nici chiar prisosul de holde puse 'n secerat,
Ce fac mândria unui Marciu când anul este 'mbelșugat,
Nici bogățiile răpite cetății falnicilor Puni,
Nici spoliile unei castre, nici Larii sacrilor străbuni,
N'ar fi făcut pe fruntea noastră un vânt mai dulce să adie,
Și'n piept mai dulce primăvară ca tine draga mea Lydie !
N'așì fi știut ce zeu din ceruri cu-atât noroc m'a dăruit,
Dar, pe altarul fericirei tot sufletul mi-așì fi jertfit !...

Cu lauri fruntea ți-aşi fi 'ncins-o, iar gingaş mijlocul cu'n braţ,
Din ce în ce mai mult, Lydìo, te-aşi fi privit mai cu nesaţ,
Şi-apoi în cinstea gurei tale, în cinstea tainicei zâmbiri,
Aşi fi făcut din orice şoaptă o fluturare de zefiri !...
Şi'n Prier, când senin e cerul şi iarba-i verde, iar din munte,
Albind, pe pajişte pogoară a lene turmele mărunte,
Când ugerul la oi înseamnă isvor de lapte nesecat,
Când bucuria şi nădejdea din slăvi revarsă 'mbelşugat,
Şi, fără număr mieluşeii cu botul umed de-alăptare,
Işi fac de joacă prin zăvoaie sburdând stângaci cu fruntea 'n soare, —
Alături, umăr lângă umăr, senini ca florile din cale,
Ne-am fi tot dus, uitând de lume, pe malul Tibrului, la vale !...
Iar când întors de prin războaie de însuşi Scipio lăudat,
Mai bucuros ca nici odată pe poarta Romii-aşi fi intrat,
Ştiind că plin de nerăbdare, în fruntea falnicei oştiri,
Duc în triumf spre casa noastră prisosul unei fericiri.
Dar, dimpotrivă mi-a fost soarta, şi, dimpotrivă o să-mi fie,
Atâta timp, cât mândrul Marciu, de vrerea noastră n'o să ştie !...
Să gem? De ce? — Aştept prilejul să mă înnalţ în ochii lui,
La Consulat — prin vrednicie — la toamnă numele să-mi sui,
Şi-atunci, cu fruntea 'nseninată, eu, Publius, îi voiu grăi :
„Mă binecuvintează, tată !..." Şi, dânsul nu va şovăi !...
Deci, Lydio, nu-ţi pierde firea, cum n'aşi voì s'o pierd nici eu :
Cu-atât isbânda-i mai frumoasă, cu cât întâmpini drum mai greu !...
Şi-acum, aştept pe mâini răspunsul : o vorbă, două, nu mai mult ;
Dar, nu prin sclav, mă tem de dânsul : n'aşi vreà vre-o intrigă s'ascult ;
Ci, sulul mic de tot făcându-l, şi-apoi, pândind când nimeni nu-i,
Să-l pui pe zid, dosit de-o piatră...
Te aibă ceru'n paza lui !...

(Va urmà). A. MÂNDRU.

ADMIRAŢIA ACTIVĂ A OPEREI DE ARTĂ

Vieaţa este un schimb continu de energii cu adaptare la mediu în înţelesul cel mai larg. Apariţia unui individ este rezultatul unei concurenţe complexe de energii, iar condiţia dezvoltării lui este orientarea în vasta înlănţuire de sisteme de energii care e mediul.

Nimic în univers nu trăieşte aparte şi nici o existenţă nu este independentă ; vieaţa nu este, în ultimă analiză, decât orientarea energiilor ce se organizează în direcţia ritmului după care se face schimbul energiilor organizate şi concordanţa cu acest ritm reprezintă o necesitate. Mecanismul acestei orientări este cunoscut : energia se specializează prin diferenţiare, îşi creiază organe şi le perfecţionează pentru a le face cât mai apte influenţelor multiple ale mediului şi orientării în lăuntrul lui.

Complexitatea vieţii omeneşti se supune aceloraş legi. Colloidele vii, ce intră în constituţia materiei nervoase, sânt mai sensibile decât orice altă substanţă ritmului după care se fac schimburile energiilor înconjurătoare şi întreaga lor activitate, diferenţiarea şi specializarea celulelor nervoase e îndreptată în direcţia coordonării depline a intensităţii şi amplitudinii mişcărilor lor cu amplitudinea şi intensitatea ritmului după care se petrec fenomenele naturii.

Această coordonare stă în raport direct cu sensibilitatea şi plasticitatea materiei nervoase, iar aceste impresii, la rândul lor, sânt rezultatul unei lungi influenţări din partea mediului transmise prin ereditate în forma unor caractere câştigate.

Multiplii acţiunii şi reacţiunii, ce constituesc vieaţa colloidelor nervoase, constituesc vieaţa noastră sufletească şi ea are un ritm al ei, o măsură de coordonare a tuturor influenţărilor reciproce

Natura reprezintă o extraordinară activitate de organizare şi reorganizare complexă, a energiilor ce o compun, care întreagă se face după un ritm propriu, ale cărui legi în mică parte ne sânt cunoscute, însă de toate ascultăm.

Concordanţa ritmului nostru intern cu ritmul naturii este scopul vieţii, însă el este rare ori atins şi împrejurarea aceasta dă naştere unor reacţiuni speciale în organismul nostru, emoţiile de bucurie.

Discordanţa e mai deasă şi dă naştere emoţiilor de durere.

Artiştii sânt exemplare rare ale omenirii, a căror materie nervoasă posedă însuşiri excepţionale de sensibilitate şi plasticitate, capabile să reacţioneze mai iute şi mai complet în legătură cu cele mai fine influenţări.

Concordanţele şi discordanţele, sus amintite, iau la ei proporţii, ce par oamenilor celor-l'alţi exagerate, fără a fi în fond decât o justă reflectare a înţelegerii ori conflictului dintre el şi natură.

Opera de artă însemnează unele din aceste incidente ale inegalei adaptări la mediu a individualităţilor omeneşti, într'un limbaj de forme şi culori.

Iar gustul este capacitatea de a descifrà şi pătrunde în firea operii de artă, a cărei energii prind să se desfăşoare în cadenţa lor particulară, sensibilă colloidelor nervoase dotate cu receptivitatea necesară, care constituesc sufletul omului de gust.

A avea gust însemnează în primul rând să fii înzestrat cu această rezonanţă interioară, susceptibilă de a vibrà la cea mai fină influenţare venită de la opera de artă ; sufletul celui ce înţelege arta mai are şi puterea de a se armonizà în mişcările lui interioare cu cele venite din exterior, dela natură şi dela opera artistică.

Un muzicant capabil să intre în simfonia unei orchestre întregi, luând de odată măsura şi reuşind să topească sunetul instrumentului său în armonia celorlalţi.

Receptivitatea şi rezonanţa sufletească este cel dintâi factor al înţelegerii lucrurilor frumoase din natură şi artă şi este în funcţie de ereditate şi educaţie.

Fiecare artă are însă limbajul ei, un mod de exprimare, rezultatul unei technice, însumare de procedee care constituesc ştiinţa acelei arte.

Orientarea în sculptură, în pictură şi architectură depinde în primul rând de exerciţiul ochiului, obicinuit să descopere elementele operii şi să le înţeleagă legătura.

E vorba de cunoștința condițiilor speciale ale operei de artă și de acestea ne vom ocupà cu deosebire, în legătură cu chestia gustului, pornind dela o întrebare de ordin general: *Ce înseamnă a gustà o operă de artă?*.

Este foarte greu de pus la punct o asemenea întrebare; toată lumea care vizitează pinacotecele, toți critici saloanelor anuale au o opinie în privința operelor de artă și fiecare este convins de temeiul aprecierilor sale.

Cel mai mare rău îl fac însă nu aceia ce admiră arta din snobism, obiceiu ori curiozitate (opinia acestora rămâne obicinuit fără influență), ci criticii și majoritatea amatorilor recunoscuți.

In fond izvorul tuturor aprecierilor acestora este pretenția de a aveà gust, înțelegând prin aceasta un dar minunat și neexplicabil de a simți frumosul, printr'un fel de intuiție originală.

Varietatea felurilor de a aprecià arta, a acestor pretini și cunoscători și a majorității publicului, se poate reduce la câte-và categorii generale, dintre care cea mai bogată are drept criteriu, iluzia realității.

Arta este considerată un fel de copie a naturii (vorbim în special de sculptură și pictură), datoria ei fiind să imite cât mai bine realitatea observată. Amatorul de acest fel compară — conștient ori nu — viziunea sa proprie cu viziunea artistului și ia asemănarea drept criteriu al valorii.

Viziunea realității pe care o are majoritatea oamenilor este însă mai mult de natură superficială, un tablou exterior cu înțelesul actual. Se înțelege deci ce valoare pot aveà operele care mulțumesc ochii și spiritul acestor amatori.

A doua categorie o constituesc cei ce au, în fața operelor de artă, un fel de sugestie, o evocare a propriilor lor gândiri (obicinuit mici reflecxe pasionale); un amănunt al opereii de artă, subiectul în genere, sgudue echilibrul foarte puțin stabil a unor suflete cu viața interioară superficială, și prind să-și recapituleze un colț al lumii lor.

Categoria cea mai antipatică este aceea a pretențioșilor, care vin cu teorii abstracte sprijinite pe autoritatea lui Plato, Kant, — ori inducții din principii nedovedite niciodată.

Aceștia ar fi greu de convins că cunoștința artei este o chestie dependentă de dispoziții organice educate și că în această educație cunoașterea problemii speciale a fiecărei arte este un element indispensabil.

Dar studiul nu se adresează lor.

Definiţiile sunt precizările ultime ale ştiinţei : ele reies în chip firesc din cunoaşterea completă a fenomenelor observate. De aceea ne vom opri deocamdată la o formulare mai generală : *a înţelege o operă de artă înseamnă să poţi descifrà limbajul ei şi acesta fiind convenţional, în parte, trebue învăţat ; să poţi aprecià semnificaţia şi valoarea operii în raport cu problema specială a artei respective, isbutind apoi să pătrunzi în viaţa adâncă a operii, graţie corespondenţii astfel stabilite între sufletele observatorului şi sufletul ei.*

In armonizarea cât mai completă, a vibraţiilor de vieaţă interioară dintre cele două isvoare, stă cheia înţelegerii artistice şi semnul ei este emoţia estetică, ce poate accentuà ritmul nostru interior până la fericire.

Pătrunzând mai departe în înţelesul noţiunii de gust artistic, deosebim prin analiză două operaţii principale ce condiţionează emoţia estetică. Cea dintâi este de natură strictă intelectuală în raport cu spiritul de observaţie şi cunoştinţa technicei şi constă în analizà elementelor operii de artă.

Eugène Delacroix în „Barca lui Dante în infern" a armonizat dramatic un tablou înfiorător de natură cu sufletul vibrant al lui Dante. Valurile Styxului se prăvălesc greoaie rostogolind cadavre în jurul bărcii împinsă cu putere de Charon, masiv şi întunecat.

La orizont lumina de pară a focului vecinic ;

Alături de Vergilius cu privirea încărcată de gânduri, Dante se înfăşură în mantie, iar roşul cuşmei modulează surpriza vieţii în faţa priveliştii din infern, accente vibrante în armonie largă.

Impresia noastră este mijlocită de o realizare materială constituită din trei serii de factori : linii, nuanţe şi înlănţuirea lor pe pânză, în alţi termeni desenul, culoarea şi compoziţia.

Desenul este scrisul formelor, personal fiecărui artist mare, în anume limite acelaş pentru toţi artiştii unei şcoale ori asemănători ca temperament.

Lucrurile prezintă în natură două feluri de contururi : un contur aparent, o linie generală de limitare a formei, ce nu variează în chip sensibil pentru ochii neobicinuiţi. Artiştii clasici fixează, în pânza lor, contururile acestea, nu însă fără a le fi corectat, potrivit simţului lor de armonie.

Pentru clasici formele de natură sunt orchestraţii de linii, din care numai unele ocolesc discordanţele, şi ca atare numai pe acestea le fixează.

Clasicii cei mai mulţi din quatrocentişti, David şi Ingres în sec. XIX sunt desenatori, marii desenatori ai picturei comparabili numai Olandezilor din sec. al XVII (Metzu, Terburch, Pieter de Hooch).

Lucrurile au însă un contur real, plin de vieaţă, greu de fixat, contur variabil mereu de oarece schimbul de energii dintre mediu şi individ este condiţia vieţii şi acest schimb modifică continu conturul.

Nu mai departe, lumina, peisagiul, însăşi dispoziţia sufletească (când e vorba de om) sunt elemente determinante în variaţiile limitei formelor. Linia ce le închide nu poate fi deci decât o însumare de vibraţii perceptibile numai artistului şi celor înzestraţi cu ochi suficient exersaţi pentru a fi impresionaţi de valori luminoase fine.

Artiştii ce văd fenomenele sub acest aspect simt că linia sintetică a desenului e o abstracţie capabilă să satisfacă anume cerinţe de armonie ale unui spirit educat în felul voit, însă în nici un caz ea nu poate exprima adevărul.

Acesta este înţelesul convingerii romanticilor, şi pentru ei culoarea e mijlocul principal de expresie (Delacroix, Corot, Diaz, Rousseau, Daubigny).

In pictură, separaţia între linie şi culoare este de fapt un lucru greu de oarece reprezintă o adevărată abstracţie a ochiului ; trebue obicinuit cineva, educat pentru a puteà distinge linia de culoare şi a o aprecià.

Culoarea rămâne mijlocul principal de expresie al unui artist în pictură.

Dela cercetările fizicianului Helmholtz pânăla cele mai nouă cercetări în domeniul opticei, chestiunea culorilor a dobândit o precizie şi o răspândire destul de mare în masa acelor ce se ocupă de artă.

Se ştie anume că culoarea lucrurilor este rezultatul unui raport de influenţare între constituţia intimă a obiectului şi lumină.

Lumina albă, care nu este decât însumarea tuturor celorlalte nuanţe, se propagă în spaţiu sub forma de unde electromagnetice, capabile să se transmită la mari distanţe cu cea mai mare viteză cunoscută până azi (300.000 km. pe secundă), graţie eterului, un corp imponderabil — deocamdată încă ipotetic.

Corpurile din univers absorb o parte variabilă din undele ce constituesc lumina albă, respingând pe celelalte : nuanţa neabsorbită dă culoarea percepută de ochii noştri.

La rândul lor, ochii constituesc un organ de relaţie cu lumea exterioară, a cărui fineţe de percepţie stă în raport direct cu fineţea şi plasticitatea ramificaţiilor nervului vizual în retină. Aceste ramificaţii, în mare număr, sunt de o sensibilitate şi de o educabilitate ce variază dela individ la individ. In raport cu aceste două date stă şi darul ochiului de a distinge o parte mai mare ori mai redusă, în chip mai mult sau mai puţin exact, din miile de nuanţe ce caracterizează lucrurile în univers.

In pictură însă numai trei culori (roşu, verde şi albastru) sunt necesare şi întrebuinţate pentru a da naştere unei întregi simfonii de nuanţe.

Ceeace distinge pe marii coloriști, Velazquez, Rembrandt, Tiziano, Raphael, Murillo, Delacroix, Turner, nu este numărul de culori şi nuanţe întrebuinţate, ci pe de o parte calitatea lor, iar pe de alta combinaţiile juste şi echilibrate ce ştiu să producă, pentru a înscrie ritmuri vii, adevărate.

Valorile şi amestecul optic sunt două aplicaţii fundamentale în coloritul tablourilor.

O nuanţă este rezultatul îmbinării a doi factori : elementul colorant şi cantitatea de lumină ce intră în combinaţie. Când elementul colorant este mai puternic, lumina este exclusă în anume măsură şi reciproc cantitatea de lumină creşte pe măsură ce elementul colorant pierde din importanţă.

Toţi cei ce se ocupă de pictură ştiu cum se realizează aceste variaţii în practică. Reducând la minimum cantitatea de element colorant, rezultatul este lumina, iar reducând la minimum cantitatea de lumină (albul) rezultatul este umbra.

Cantitatea variabilă de lumină ia numele de valoare şi unele din cele mai frumoase tablouri sunt făcute de valori, adică foarte puţine variaţii ca nuanţe, însă foarte multe şi fine variaţii înlăuntrul aceleeaşi nuanţe. — Cel mai mare artist al valorilor este Rembrandt.

Este iarăş lucru cunoscut că o nuanţă admirabilă, obţinută pe paletă, poate deveni antipatică şi neadevărată pe pânză.

Şi invers, o nuanţă lipsită de anume însuşiri, pe paletă, dobândeşte strălucire şi adevăr în concertul de nuanţe de pe pânză.

Secretul stă în armonizarea cu celelalte tonuri şi nuanţe înconjurătoare, armonizare de care un colorist, prin instinct, are o justă cunoştinţă. — Explicaţia ştiinţifică a acestui fenomen stă în teoria culorilor complementare. Fiece culoare

are o nuanță corespunzătoare, al cărei concurs îi adaogă lumina, apropiind-o de alb. Pe pânză, fiece pată de culoare se înconjoară de o aureolă ce reprezintă complementara sa.

Instinctul și experiența învață pe artist să combine așa fel tonurile încât aureola complementară a unui ton să cadă pe tonul respectiv, dacă voește să obțină strălucire și lumină, ori pe alt ton când voește o armonie întunecată, mai gravă, evitând, în ambele cazuri discordanțele întocmai ca în muzică.

In fine, compoziția ori conlucrarea, pe pânză ori pe un plafond, a două anumite tonuri poate da naștere unui al treilea, perceptibil ochiului, fără a corespunde unei pete de culoare. Aceasta ia numele de amestec optic și a fost întrebuințat mai ales de Eugène Delacroix.

Toate aceste elemente le introducem, în studiul nostru, nu pentru a lămuri chestiunea culorii în pictură, care singură reprezintă o lucrare de mare întindere, ci pentru a pune în vedere elementele unei analize atente pe care, la început, omul de gust trebue să o facă în chip conștient și numai în urma unei lungi experiențe în chip automatic, pentru a înțelege o operă picturală.

Chestiunea clarobscurului și acea a procedeelor technice sunt iarăși necesare de cunoscut, cel puțin în linii generale.

Pânza, scândura, peretele, în genere vorbind, suportul material al unei opere pictate reprezintă o suprafață plană. Realitatea însă oferă adâncime și fond îndepărtat (planuri succesive), adâncime în care se etajează fenomenele observate. In plus toate sunt învăluite de aer.

Pentru a adânci pânza și pentru a obține aerul, care în realitate învăluește peisagiul și orice lucru, pictorul mânuește masele de umbră și lumină, prin a căror înlănțuire obține spațiu și atmosferă. Arta aceasta este arta clarobscurului.

Procedeul are o importanță deosebită și el în opera pictorului. Inainte vreme artiștii mari aveau o întreagă pleiadă de ucenici care timp îndelung învățau meșteșugul picturii, elementele realizării materiale. Există o technic olandeză, o technică flamandă, comună tuturor artiștilor din aceeași școală, diferențiarea rămânând o chestiune de concepție.

Astăzi cunoștința technicei a scăzut mult; originalitățile sufletești sunt rare și fiecare caută a se deosebi prin procedeul

său depărtându-se uneori, din cauza acestui dor de individualizare, de unele principii elementare de execuţie.

Tocmai de aceea cunoştinţa principiilor de procedeu tehnic a devenit mai necesară ca oricând cunoscătorului în pictură.

Procedeul (la touche) este mijlocul practic de a realizà forme cu relieful lor şi mai ales mijlocul de a obţine variatele aspecte ale materiei, deosebirile între obrazul unui bătrân şi frăgezimea obrazului tânăr, matitatea pielei, coaja unui stejar aşa de diferită de aceea a unui mesteacăn, moliciunea caldă a catifelei în deosebire de luciul rece al metalului.

Aceasta se obţine printr'un model în pastă (Prudhon), prin pete de culoare jucstapuse (impresioniştii), ori alte mijloace. . .

Unii maeştri strălucesc prin scrisul formelor, încadrarea (în linii nobile, elegante, şi expresia muzicală a creaţiilor lor quattrocentiştii, Raphael, Ingres).

Velazquez veniceşte, printr'un acord sever de culori, realitatea, dovedind spiritul unui om de ştiinţă îndrăgit de adevăr în expresia lui curată.

Peisagiştii dela Fontainebleu evoacă duioasa corespondenţă dintre om şi natură, zugrăvind perspective atrăgătoare, pline de aer şi lumină.

Grigorescu cântă armonios singurătatea lui senină, iubirea adâncă şi religioasă a armoniei formelor din natură.

Turner şi impresioniştii înscriu viaţa luminii şi atmosferii în acorduri vibrante de tonuri vii.

Olandezii ne povestesc cu sinceritate poezia existenţii lor modeste în interioruri cu ferestre largi, vatră înegrită de fum, lucruri şi pereţi prietenoşi.

In ultimă analiză, patru termeni alcătuesc problema pe care o rezolvă, cu mijloace variate, în realităţi în funcţia de temperamentul şi bogăţia sufletească a fiecăruia, toţi pictorii, şi combinaţia lor constitue *compoziţia* în înţelesul larg al cuvântului.

Problema technică a picturii e să obţină pe o suprafaţă plană, adâncime, spaţiu, forme cu relief, consistenţa şi aspectul realităţii (prin iluzionare), învăluite în atmosferă, cu lumina ei, manifestând prin aceasta creaţia unui suflet cu originalitate.

Pictura decorativă (murală) — are o altă problemă de rezolvat, ea fiind o auxiliară a architecturii.

Grija principală este respectul liniilor architecturii de unde urmează respectul suprafeţelor plane, reducerea reliefului formelor la suprafeţe colorate conturate clar şi distinct.

Problema picturii decorative este de altfel studiată în amănunte de H. Taine (Voyage en Italie).

(Va urma) I. D. ŞTEFĂNESCU

FANTEZIE

Un rege, de-aş fi — tu drăguţo,
Regina slăvită mi-ai fi;
Pe-un ţărm singuratec de mare,
Un mândru castel ţi-aşi zidi,

Din marmură tot şi cu turnuri,
Pierzându-se tainic în zări,
In zidul său veşnic să bată
Talazul sălbatecei mări;

Şi-acolo 'ntr'o gotică sală,
Fugind de regescul alai,
Cu'n zâmbet ţi-aşi scoate coroana,
Din părul tău lung şi bălai,

Şi dornic ţi-aşi spune: „Regino!
Pe braţu-mi de-ai vrea să te culci,
Intregul regat mi l-aşi vinde,
Pe-o rază din ochii tăi dulci!"

Iar noaptea când ceru-şi desface,
A stelelor mândru şirag,
Şi luna răsare sfioasă,
Ca'n vis... într'al norilor prag,

Uşor legănaţi de caicul,
Cu perle 'ncrustat şi mărgean,
Ne-am pierde spre ţărmuri de vrajă,
Pe 'ntinsul şi negrul ocean.

Un rege de-aş fi !... şi ea râde,
Iar noaptea se lasă ca 'n vis ;
...Un miros uşor de garoafe,
Pătrunde prin geamul deschis.

Un cântec s'aude departe,
Şi blând ne răsună 'n urechi ;
...I-atâta beţie şi farmec,
Supt arbori, în parcul străvechi !

La pieptu-mi se strânge tăcută,
Şi braţul său cald, m'a cuprins,
Un arc pare luna, de aur,
Spre noi fericiţii întins.

Şi'n ploaea măiastră de raze,
Ce cad fără număr de sus,
Arcaş nebunatic, — amorul,
Săgeţile toate şi-a pus.

ARTHUR ENĂȘESCU

PIERDEREA AMLAŞULUI ŞI FĂGĂRAŞULUI

— CONTRIBUŢIUNI LA DOMNIA LUI VLADISLAV II şi VLAD ŢEPEŞ —

(Urmare)

VI.

Ajuns în domnie Vlad Ţepeş trebue să urmeze aceeaş politică oportunistă, pe care o avusese înaintaşul său, rezervă faţă de Ungaria şi politică de conservare faţă de Turci. Cronicari bizantini 1) prezintă lucrurile ca şi când Vlad dela început a plătit tribut Turcilor. *Ienicerul* povesteşte la evenimentele anului 1461, că Vlad erà dator sultanului tributul pe trei ani; de altfel vom vedea, că Vlad n'a plătit nici un tribut. Mahomed II era ocupat de o camdată cu alte treburi şi vom vedea, că abia în 1462 încercă să supună şi Ţara-Românească. Până la acest an Vlad a avut pace din partea Turcilor. Nu tot acelaş lucru să poate spune despre Ungaria, cu a cărei conivenţă ocupase Vlad tronul. Tocmai cunoscând intenţiunile schimbăcioase ale Ungariei Vlad a căutat să-şi întărească poziţia înăuntru. Şi-a format o armată şi o gardă aleasă numai din oameni devotaţi, iar pe boerii suspecţi i-a omorît confiscându-le averile şi îmbogăţind cu ele pe favoriţii săi 2). Lucrurile de altfel s'au schimbat în acest timp şi în Ungaria cu o iuţeală vertiginoasă. Din cruciata provocată şi trâmbiţată în toată lumea abia s'a înjghebat o armată, ca să se despresoare Belgradul asediat de Turci. Tocmai la timp sosise

1) *Chalkondyles, De rebus turcicis* lib. IX; *Dukas, Historiae Byzantinae* ed. Bonn. pag. 343—5; cf. şi povestirea Ienicerului sârb în *Arhiva istorică* 2 pag. 8 şi urm., precum şi *Kritobulos, Viaţa lui Mohamed II*, traducere ungurească în *Monum. Hung. histor. Scriptores* XXII liber 1.

2) *Chalkondyles, loc. cit.*

Iancu de Inidoara cu armata sa; căci cetatea era aproape distrusă de Turci. Atacul general turcesc din 22 — 23 Iulie nu reuşi, iar în ziua următoare Iancu putea să anunţe pretutindeni marea sa victorie asupra Turcilor. 1) Bătrânul despot în timpul asediului căutase refugiu în Ţara-Românească 2).

Toată lumea catolică în frunte cu papa a sărbătorit despresurarea Belgradului. Se discuta chiar o acţiune în contra Turcilor pentru primăvara anului 1457, ceea ce fireşte a rămas numai intenţiune. Impăratul avea alte treburi, iar Ladislau V căută să se răzbune contra neamului Huniadeştilor. Bătrânul erou muri adică la 11 August şi nu mult după el, la sfârşitul lui Octombrie, închise ochii Ioan de Capistrano 3). După moartea bătrânului Iancu toată oligarhia ungurească se coalizează ca să nimicească neamul de Român, care li se părea că a ajuns prea sus. Această prigonire a Huniadeştilor se face sub auspiciile regelui. Acesta pare că răsuflă mai uşor după dispariţiunea eroului, care cu îndărătnicia neofitului luptase pentru triumful cauzei Ungariei.

Vlad Ţepeş afiliat politicei Huniadeştilor se vede silit a se acomoda împrejurărilor celor nouă. La 6 Septemvre jură în Târgovişte credinţă lui Ladislau Postumul, adăogând, că el voeşte să calce pe urmele acelor urmaşi ai lui Mircea, cari au făcut totdeauna servicii Ungariei şi sacrosanctei coroane şi au apărat credinţa strămoşească 4). La 10 ale aceleeaş luni Domnul român scrie Braşovenilor, că a venit la el un sol al Turcilor, cari caută să-i impună condiţii grele. Vlad aminteşte Braşovenilor, că el observă făgăduinţele făcute la 6 Septemvre, dar aşteaptă, ca şi ei să-şi facă datoria. Iată că a venit momentul încercării. Pretenţiunile Turcilor sunt grele nu atât pentru el, căci el uşor îşi aranjază afacerile sale cu Turcii. N'o poate însă face din cauza Braşovenilor, fiind-că Turcii cer, ca Ţara-Românească să fie totdeauna deschisă pentru a trece şi a transporta pe Turci în Ardeal şi în Ţara-ungurească şi pretind, ca şi Ţara Românească să ia parte la aceste atacuri. El nu se poate învoi la aşaceva; de aceea a reţinut pe solul turc, până când îi vine răspuns dela Braşov ni. Vlad îi roagă să-i trimită până în Duminica viitoare vre-o 200, sau 100 sau chiar numai 50 oameni aleşi şi Turcii văzând

1) *Monumenta Hung. hist.* Dipl. XXXIII, pag. 208 şi urm.
2) *Kristobulos* ed. cit. II, § 146.
3) *Hurmuzaki-Densuşianu, Documente* II_2, pag. 73—4.
4) *Hurmuzaki-Iorga* XV_1, pag. 45.

puterea Ungariei vor fi mai puţin pretenţioşi. Cu o fină ironie îi face atenţi Domnul român, că dacă se grăbesc, pentru ei se grăbesc, pentru apărarea şi folosul lor 1) Ajutorul cerut nu i-a venit însă lui Vlad. Pe de altă parte în ambele documente amintite mai în urmă, Vlad îşi zice între altele şi Domn de Amlaş şi Făgăraş, deşi la această dată numai Făgăraşul îi fusese restituit. Nu e firesc în astfel de împrejurări, ca Vlad să reclame poate cu forţa ceea ce credea, că-i se cuvenia?

Un conflict a isbucnit nu peste mult timp între Vlad şi Ungaria, fără să aibă însă urmări mai însemnate pentru a putea provoca o nouă orientare politică a lui Vlad. La 17 Decemvre 1456 Ladislau de Inidoara, fiul mai mare al răposatului erou, scria Braşovenilor să ajute pe Dan voevod, ca să câştige tronul Ţării Româneşti, fiindcă Vlad Voevod nu şi-a ţinut promisiunea, pe care ca pribeag o făcuse regelui şi lui, căci face neplăceri „regatului şi părţii transilvane". Dau e trimis în numele regelui 2). Prin aceste neplăceri nu putem presupune altceva decât pretenţiunile lui Vlad Ţepeş asupra Amlaşului şi estradării, sau alungării pribegilor. Ori poate regele Ladislau V căuta să înlăture pe Vlad, pe care-l considera prieten al Huniadeştilor? Dan „prinţul" trăise la curtea imperială.

Dan a trebuit să mai aştepte. Unchiul regelui, contele de Cilli, e omorît la Belgrad de oamenii lui Ladislau de Inidoara — după o altercaţie vehementă. Oligarhia ungurească văzu în acest omor semnalul dat de Ladislau pentru a pune mâna pe puterea deţinută de tatăl său. De aceea se face o conjuraţiune generală în contra urmaşilor lui Iancu de Inidoara. Regele într'un moment de spaimă, că va împărtăşi soarta unchiului său, a jurat în catedrala din Timişoara bătrânei văduve, că Ladislau nu va fi pedepsit pentru omorul contelui de Cilli. Dar la 14 Martie următor Ladislau şi Mateiaş sunt invitaţi la palatul din Buda şi arestaţi. Ladislau peste două zile îşi aşază capul sub barda călăului pe piaţa sf. Gheorhge din Buda. Un murmur surd de nemulţumire cutremură întreaga Ungarie, care ţinea cu Huniadeştii. Regele pleacă dimpreună cu Mateiaş la Praga, crezând că astfel scapă de urmărirea poporului revoltat şi de remuşcările conştiinţei sale. In Ungaria, în special în părţile dela răsărit, a isbucnit răscoală generală

1) *Ibidem*, pag. 46.
2) *Hurmuzaki-Ior a op. cit.* XV_1, pag. 46—7.

condusă de unchiul decapitatului, de Mihail Szilàgyi de Horogszeg. Căci regele înainte de a pleca la Praga pe lângă faptul, că confiscă averea Huniadeştilor, dăduse la 20 Aprilie şi un manifest-pamflet, în care se criticau toate actele lui Iancu bătrânul : între invinuiri era şi aceea, că a înlocuit şi omorît pe voevozii munteni şi moldoveni credincioşi regelui şi i-a înlocuit cu alţii, obligaţi sieşi. 1).

Nu era aci o aluzie transparentă între altele la omorîrea lui Vladislav II şi întronarea lui Vlad Ţepeş? Acesta de data aceasta ţine cu Huniadeştii în lupta contra partidei regale. Ungaria întreagă era împărţită în două tabere, cari se luptau cu înverşunare. Pacea încheiată la 8 Septemvre la Caşovia între delegaţii ambelor partide n'a avut lungă durată. 2) Cronica oficială aminteşte despre supărarea şi revolta poporului şi adaogă, că în fruntea mişcării s'a pus Mihai Szilàgyi, care aducând trupe dinăuntru şi dela popoare din afară a atacat părţile transilvane şi în scurt timp a supus întreaga Transilvanie. 3). La 9 Octomvre Mihai asedia Sibiul şi poruncia confiscarea averilor lui Nicolae de Ocna, fost prieten al Dăneştilor. 4) Saşii din Ardeal adică ţineau cu regele habsburg 5).

Cari erau acele trupe streine, despre cari aminteşte cronica oficială? Mai târziu vedem, că Mihai de Szilágyi se interesează foarte mult, ca Vlad Ţepeş să aibă pace din partea oraşelor săseşti. El intervine şi la regele Mateiaş, care în 3 Martie 1458 scria Sibienilor să nu facă neplăceri lui Vlad „credinciosul nostru sincer iubit". Regele îi provoacă, ca să năzuiască a câştiga prietenia domnitorului român, fiindcă, dacă vor lucra în contra acestuia şi şi-ar atrage pedeapsa Ţării Româneşti, rege.e nu-i va ajuta. In acelaş sens le scrie şi Mihai la 6 Martie sfătuindu-i să înlăture pe cale pacinică diferendele cu Vlad, căci el nu va interveni la acesta pentru ei 6). In aceeaş vreme, în care Szilàgyi ardea Sibiul, Domnul român va fi trimis trupele sale în Amlaş să pustiască şi jefuiască, cu care ocaziune fu incendiat Tâlmaciul. Vlad mai avea să

---

1) *Hurmuzaki-Densuşianu, Documente* II_2, pag. 87—88.

2) *Iványi Béla, Egy* 1457. *évi ismeretlen békekötés* (*Történelmi Tár*, 1911, pag. 313).

3) *Thuroczy*, cap. LXI apud *Schwandtner, Scriptores etc.* I.

4) *Teleki oklevéltár* II pag. 66.

5) *Székely okmánytár* I pag. 174—5.

6) *Hurmuzaki-Iorga, Documente* XV_1, pag. 48—9=*Hurmuzaki-Densuşianu* II_2. cf. XV_1, pag. 54.

răzbune faţă de Sibieni şi ajutorul, ce aceştia îl dedeau lui Vlad Călugărul. Căci la 14 Martie 1457 el se plângea Sibienilor, că ţin la ei pe Vlad Călugărul şi l-au lăsat să intre în Amlaş. 1) *Vlad ocupă acum Amlaşul.*

Legăturile strânse între Vlad şi Mihai Szilagyi răsculat contra domniei lui Ladislau V le lămureşte şi scrisoarea pe care domnitorul muntean, o trimite din Rucăr la 2 Decembrie Braşovenilor. In această scriosare cetim lucruri foarte interesante, că Braşovenii vor avea pace cu Vlad şi vor avea deschise trecătorile numai câtă vreme nu vor fi duşmanii lui Mihai Szilàgyi „Şi să vă fie ştiut domniilor voastre-scria Vlad — că de toate câte mi-a poruncit domnul şi fratele meu mai mare Mihai Szilagyi vreau să mă ţin, şi iau pe credinţa şi pe sufletul domniei mele să ţin pace bună cu voi şi să fie slobode toate drumurile şi să umble oamenii voştri la noi să cumpere şi să vânză slobozi, fără nici-o grijă şi fără pagubă, ca şi cum ar umbla prin ţara voastră. Aşişderea şi oamenii noştri să meargă slobozi la voi, fără nici-o pagubă, precum mi-a poruncit domnul şi fratele meu Mihai Szilagyi. Dar la aceasta mă învoesc numai câtă vreme va ţine el pace cu voi, atâta şi eu» (2).

Lucrurile din Ungaria se schimbă prin moartea neaşteptată a lui Ladislau V la 20 Noemvrie. In Ianuarie următor e aclamat rege Matiaş, care însă va avea foarte mult de lucru, până să-şi poată consolida tronul. Frederic III nu admite ridicarea lui Mateiaş pe tron, oligarchii din Ungaria s'au pus în legătură chiar cu George Podiebrad, încoronatul şef de bandă boem, iar Saşii din Ardeal sprijineau tendinţele lui Frideric III de a ajunge pe tronul Ungariei. In astfel de împrejurări Vlad ar fi fost supus la grea încercare, dacă sultanul şi-ar fi îndreptat puterea sa armată în contra Ţării Româneşti. Expansiunea turcească avea însă alte obiective mai imediate. In 1458 Turcii ocupă teritorii din Serbia până în imediata apropriere a Belgradului. Regele Mateaş face, ce e drept,

---

1) *Hurmuzaki-Iorga, Documente* XV$_1$, pag. 47. Corectă e data 14 Martie, cum o dă *Bogdan, Documente privitoare* etc., *loc. cit.*, şi nu 14 Febriuarie ca ap. *Iorga.* Acesta este atacul din Amlaş amintit şi de naraţiunea săsească' v. *I. Bogdan, Vlad Ţepeş*, Bucureşti 1896 precum şi *Gr. Conduratu, Michael Beheims Gedicht über den Woivoden Wlad II. Dracul*, Bucureşti, 1903, (teză de doctorat) *Anhang*, şi în legătură cu cel din 1460, cum ne spune inscripţia murală dela Braşov în *Quellen zur Geschichte der Stadt Kronstadt*, Braşov, 1903 pag. 2. Greşită e data 1463 pentru intrarea războinică a trupelor lui Vlad în Amlaş precum o dă *Chronicon Fuchsio-Lupino-Oltardinum* ed. *Ios. Trausch*, Coronae, 1847 pag. 31.

2) *I. Bogdan, Documente privitoare etc.*, pag. 93.

o plimbare până la Belgrad (Octomvrie 1458), Turci însă s'au retras şi rezultatul acestei plimbări războinice a regelui fu prinderea unchiului său Mihai, care e închis apoi în cetatea Şiriei, fiind acuzat că conjurase contra nepotului său rege 1).

Luptele căpitanilor unguri cu Turcii continuă în Serbia şi în 1459 Aci la 20 Ian. 1458 murise Lazăr, urmaşul lui G. Brancovici şi după el fură lupte pentru tron şi neînţelegeri prin cari se perdu către Turci întreaga Serbie. Ungaria lui Matiaş ar fi dorit ca ea să moştenească frânturile puterii sârbeşti. Nu peste mult timp se auzia vorbindu-se sus şi tare despre planurile lui Szilàgyi, care fusese liberat, de a uni teritorul Belgradului cu acela al Semendriei şi cu celelalte părţi rămase dela Brancoviceşti. Aceste planuri însă n'au reuşit. In Iulie 1459 Turcii au ocupat Semendria rămânând să mai rezolve numai problema, cine să stăpânească Bosnia? In aceste lupte contra Turcilor Szilàgyi este prins la sfârşitul anului 1460 şi îşi sfârşi viaţa în Ianuarie viitor sub barda călăului în Constantinopole.Trupele turceşti conduse de Ali Mihalogli ajunseră de astă dată în Ungaria până la Futak 2).

In zadar încercase Pius II să urnească lumea creştină în contra Turcilor prin reprezentanţii puterilor creştine adunaţi în congresul deschis la Mantua în 26 Septembrie 1459. Papa promise că însuşi va lua parte şi trupele erau să fie conduse de împăratul. La 15 Ianuarie 1460 Frederic III anunţa însă, că e împedecat a porni deocamdată în fruntea cruciaţilor. Nici un rezultat n'a avut dieta imperială ţinută de împărat în Septem. 1460 la Viena. In zadar scria Pius II la 11 Octom. lui Frideric III despre datoria de onoare, pe care o avea Germania. Impăratul se ocupa cu intrigi contra lui Matiaş, care mai avea de lucru şi cu mulţi duşmani din ţara sa. Abia la 3 Aprilie 1462 s'a făcut împăcarea între Matiaş şi împărat. Problema atacului contra Turcilor era lăsată la Dunărea de jos pe seama lui Vlad Ţepeş 3).

Norocul a fost, că ofensiva turcească s'a făcut în acest timp în contra resturilor de putere îndependentă din Asia mică, după ce se regulase situaţiunea puterii turceşti în Morea. In locul trupelor creştine, despre cari dogele Veneţiei scrisese

---

1) *Monumenta Hung. hist. IV. Acta extera I* pag. 6, 19—21, 25, 36, 38, 39, 40.— *Zichy Okmánytár* X pag. 40.

2) *Munumenta Hung. hist.* iV, *Acta extera* 1, pag. 78—9, 67, 77.—*Ibidem' Diplomataria*, XXXIII, pag. 248—50.— cf. *Kaprinai, Hist. dipl.* II, pag.481.

3) Relativ la tentativele de cruciată vezi şi *H. Prutz, Pius II Rüsfungen zum Türkenkrieg* etc. München 1912.

principilor creştini ai Asiei, că vor veni să recucerească Constantinopolul, în Anadol trecu puternica armată turcească sub conducerea personală a sultanului. Rezultatul acestei expediţii fu desfiinţarea stăpânirei autonome din Boli, închinarea de o camdată numai prin daruri a ginerelui împăratului din Trapezunt, lui Uzun Hassan şi dărâmarea ultimului rest de putere creştină în Trapezunt. Toţi membri familiei imperiale trapezuntice fură transportaţi la Constantinopol şi omorîţi, iar principesa Ana fu silită să îmbrăţişeze islamismul şi să intre în haremul lui Mohamed. Acesta era jalnicul sfârşit al puterii casei Comnenilor. Inainte de sfârşitul toamnei sultanul era întors în Europa şi putea pregăti expediţia decisivă pentru stabilirea puterii sale şi în Ţara Românească.

In tot acest timp Vlad-Ţepeş are amestec continu în afacerile interne ale Ardealului. Oraşele săseşti în special au fost silite să simtă puterea domnitorului român. Pe de o parte pribegi erau adăpostiţi prin aceste oraşe, cari împrumutau unor pretendenţi refugiaţi de asemenea acolo speranţa, că mai curând ori mai târziu vor fi ajutaţi, ca să ajungă pe tronul Ţării-Româneşti. Vlad-Ţepeş avea în acest timp şi alte motive de a lupta în contra Saşilor. Aceştia în cursul conflictului pe care regele Mateiaş l-a avut cu Frederic III, ultimul împărat încoronat la Roma (1452, Martie 19), au fost de partea împăratului, aşa că Vlad, susţinutul lui Szilàgyi era firesc să caute a ţine în frâu tendinţele antidinastice ale Saşilor din Ardeal. Anul 1458 pare a fi fost un an de pace cu Ardealul. La 25 Mai 1458 din Gherghiţa Vlad cerea Braşovenilor nişte meşteşugari, iar la 13 Iunie trimitea un om al său, ca să discute nişte chestii intime cu Braşovenii 1). La sfârşitul anului însă relaţiile se înrăutăţiră. Nu ştim anume motivele. La 21 Ianuarie 1459 de lângă Sighişoara pretendentul Basarab scria Braşovenilor, că cu tot dorul şi dragostea ce-o are faţă de ei, nu găseşte oportun să vie acum în mijlocul lor, fiindcă-i ştia prădaţi şi chinuiţi 2). Necazurile ce le-au avut Braşovenii, ni le destăinuiesc scrisorile lui Dan pretendentul.

Mateiaş împăcat adică cu Saşii nu ezitase să jertfească pe Vlad. Poate chiar împăcarea au condiţionat-o Saşii de alungarea lui Vlad din Ţară-Românească. Aceştia puteau spera

1) *Hurmuzaki-Iorga, Documente* XV$_1$, pag. 49.—Asupra soţiei lui Uzun-Hassan, vezi mai nou *Ch. Diehl, Une princesse byzantine au XVe siècle: Hélène Cantacuzène Comnène Paléologine Théodora* în *Byzantinische Zeitschrift*, 1913 pag. 88—9.

2) *Ibidem*, pag. 50.

Amintire.
8-II-1952. orele 9 seara.

pe lângă răzbunarea neplăcerilor făcute eventual şi posesiunea neturburată a Amlaşului şi Făgăraşului. Dan pretendentul trimis în ţara Bârsei pentru ca cu ajutorul Ardelenilor, Bârsei şi Săcuimii să meargă contra lui Vlad, ajuns în 2 Aprilie la Feldioara constata, că Vlad a prins pe negustorii din Braşov şi Bârsa, le-a luat averile, i-a omorît, trăgându-i în ţapă, a adunat şi omorît trei sute de băeţi din Braşov, şi ţara Bârsei, cari se aflau în Ţara-Românească pentru ca să înveţe limba, ceeace în limbagiul secolului XV şi XVI era, ca să spioneze; pe solii trimişi la el i-a prins şi i-a aruncat în lanţuri 1). După amintita dată, de oarece Braşovenii ţineau cu Dan, Vlad năvăli în ţara Bârsei, unde pustii satele şi locurile, pe unde a trecut, pe prizonierii făcuţi i-a dus lângă capela sf. Iacob şi de-a lungul Sprenghiului i-a tras în ţeapă, a dat foc Braşovului vechi şi bisericii sf. Bartolomei, pe care a prădat-o. Pe când Saşii braşoveni vedeau cu spaimă pe Domnul român, care cu o sălbatică bucurie pedepsea pe Saşi înfigându-i în ţapa lui favorită, el a trimis pe un căpitan al său să ocupe şi prădeze Codlea şi fiind-că n'a putut-o lua, l-a tras şi pe acesta în ţapă. 2). Acest atac al lui Vlad în ţara Bârsei s'a făcut după 1459, 2 Aprilie.

In zadar aşteptau însă Braşovenii răzbunarea dela Dan în 1459. La 10 Aprilie regele Mateiaş reînoeşte dispoziţiile regelui Sigismund, cari opreau pe Braşoveni să vânză arme în Ţara Românească, ceea ce însemna că o duşmănia. 3). Această măsură însemnà ostilitate faţă de Vlad Ţepeş, dar duşmănia nu a înaintat mai departe. In primăvara anului 1460 găsim din nou în Ţara Bârsei pe Dan pretendentul. Dimpreună cu boerii săi la 2 Martie 1460 Dan, care îşi zice şi Domn al Amlaşului şi Făgăraşului, autorizează pe Braşoveni să se despăgubească pentru pagubele avute dela Vlad prin confiscarea tuturor mărfurilor muntene aflate în Braşov 4). Grozav fù însă sfârşitul acestui Dan pretendentul. La 22 Aprilie 1460 se ştià în Ungaria nereuşita expediţiei tânărului Domn. Vlad i-a sdrobit trupele, cari credeau, că vin la victorie. Numai 7 inşi scăpaseră dintre oamenii lui Dan. Restul au fost

1) *I. Bogdan, Documente etc.*, pag. 101, 103; — *Hurmuzaki-Iorga, Documente* XV$_1$, pag. 50—51.

2) V. naraţiunile germane ap. *I. Bogdan, Vlad Ţepeş*, Bucureşti, 1896, pag. 14—15; — *Gr. Conduratu, Michael Beheims Gedicht* etc *Anhang*.

3) *Hurmuzaki-Iorga, Documente* XV$_1$, pag. 52.

4) *Ibidem* ,pag. 53.

omorîţi sau prinşi. Vlad învingătorul ordonă, ca bărbaţii prinşi să fie traşi în ţapă, de asemenea şi femeile, de ţâţele cărora ordonă să se ţintuiască copiii. Lui Dan i se săpă groapa, lângă care fu aşezat; preoţi în odăjdii negre îi citiră prohodul şi abia după ce fusese slujit ca un mort, i se rostogolì capul în groapa pregătită, unde găsì odihnă şi trupu-i ciuntit 1).

Căutat-a Vlad să-şi răzbune asupra Ardelenilor pentru concursul dat lui Dan pretendentul? La 28 Aprilie 1460 Ioan Geréb, care aveà posesiuni în Făgăraş, scrià din Vingard Braşovenilor, că a auzit despre intenţiunea lui Vlad de a năvălì în Ardeal împreună cu Turcii. El cere informaţiuni urgente dela Braşoveni. Aceştia erau datori să trimită ajutor în acele părţi ale Ardealului, contra cărora s'ar îndreptà atacul lui Vlad — cel puţin Geréb aşà vorbeşte, că s'a hotărât din partea lui Mihai Szilagyi 2). Geréb, după cum vom vedeà îşi făceà destul de corect socotelile. Vlad va năvălì în Ardeal şi adică în Ţara Făgăraşului, de unde pare să fi avut ajutor Dan pretendentul, când a pornit în Ţara Românească. La 4 Iunie Vlad scrià din cetatea Dâmboviţii Braşovenilor în privinţa unor pribegi şi adversari, le cereà să-i predeà sau să-i alunge 3).

In Iulie începuse Vlad lupta contra boerilor necredincioşi din Făgăraş. La 26 ale lunei el scrià Braşovenilor să nu se sperie, căci el are afface numai cu Făgărăşenii. In acelaş timp însă îi face atenţi să nu îndrăsnească a da ajutoare acestora, nici să-i adăpostească. Ba ce e mai mult, trupele lui Vlad par a fi trecut pe la Braşov spre Făgăraş 4). O scrisoare din 10 August ne arată de asemenea, că Vlad n'a întreprins de astă dată nimic contra Braşovenilor. In scrisoare adică se vorbeşte de timpul turburărilor, ce au fost cu Ţara Românească 5). La această dată Vlad erà în cetatea Dâmboviţii. Analele murale din Braşov ne spun însă, că la 24 August Vlad a prădat şi pustiit Amlaşul 6). Aceasta însemnà, că în acelaş timp, pe când trupele lui Vlad erau îndreptate spre Făgăraş, ca să pedepsească pe cei ce lup-

1. *N. Iorga, Lucruri nouă despre Vlad Ţepeş, Conv. Literare* XXXV, 1901 p. 149 şi urm. Naraţiunile contimporane la *Bogdan* şi *Conduratu*, op. cit.
2. *Hurmuzaki-Iorga, Documente* XV_1, pag. 54.
3. *Ibidem*, pag. 56.
4. *Ibid m* pag. 56.
5. *Ibidem*, pag. 57.
6) *Quellèn zur Geschichte etc.*, IV, 4. — cf. şi *Chronicon Fuchsio etc.*

taseră contra lui, trupe muntene au plecat şi în contra Amlaşului, de unde Dan pretendentul va fi luat de asemenea ajutoarele sale. Răzbunarea fu strajnică. Ţinuturi întregi au fost pustiite, precum în Făgăraş, Şercaia şi Satu nou între altele, 1) şi multă populaţiune a fost trecută cu sila în Ţara Românească 2).

Dan pretendentul acuză în scrisorile sale pe Vlad Ţepeş, că s'a închinat Turcilor şi a părăsit credinţa faţă de regele Ungariei, deşi aceasta eră o acuzare falşe. La 1461 Vlad nu plătise tributul pe 3 ani. Se vede, că-l promisese şi de acì a ajuns în unele cronici contimporane ştirea, că Vlad a plătit tribut Turcilor. Cum s'ar fi putut, ca Vlad Ţepeş să fie prieten al Turcilor, când el intervine în Moldova contra lui Petru Aron, primul tributar moldovean al Turcilor? E lucru adică în deobşte cunoscut, că Stefan cel Mare a ajuns Domn cu ajutorul lui Vlad Ţepeş. O cronică veneţiană vorbeşte chiar de o ciocnire la Dunăre între Ţepeş şi Turci inserând-o între evenimentele anului 1458 3).

Nu s'ar puteà deci afirmà, că Vlad Ţepeş în primii ani ai domniei sale reprezintă politica turco filă şi că abia în 1461 rupe cu acest trecut şi se apropie de Ungaria. Căci vom vedeà, că nici în 1460, nici în 1461 nu este nici un eveniment la nord sau la sud, care să fi silit pe Vlad la schimbarea politicei sale de până acum. Din contră el puteà să ştie, că regele Mateiaş nu este pregătit pentru lupta contra Turcilor nici chiar în momentul, când în Ţara Românească se puteà aşteptà în fiecare oră răzbunarea sultanului.

Conflictele cu Saşii din Ardeal nu isvorăsc din turcofronia lui Vlad Ţepeş, ci sunt în legătură, precum am văzut, pe de o parte cu răzvrătirile interne din Ungaria, la rezolvirea cărora Domnul român aveà să-şi spună cuvântul în favorul familiei Huniadeştilor, pe de altă parte este o luptă pentru posesiunea Amlaşului şi Făgăraşului, pe care nu înţelegeà să le piardă nici în favorul Saşilor, nici în favorul unui pretendent, precum erà Dan, fiul lui Dan.

(Va urma) I. MINEA

---

1) *Hurmuzaki-Iorga, Documente* XV$_1$, pag. 58.
2) v. naraţiunile germane, *loc. cit.*
3) *N. Iorga, Acte şi fragmente*, III, 12—15.

ZEULUI MARTE

Stăpâne al luptei, puternice Zeu!
Tu, cela ce'nsângeri a timpului cale,
Robindu-mi şi trupul şi sufletul meu,
Topeşte-mă'n volbura patimii Tale.

Pierdut în făptura-Ţi, cu ochiul mărit,
Să văd cum pieirea surâde oriunde,
Cum moartea s'avântă cu pasul grăbit,
Loveşte, doboară şi'n inimi pătrunde.

Strigări de durere, prinos mişeliei,
Urechia-mi nu prindă—şi'n suflet pustiu
Să simt cum Tu numai, stăpân veşniciei,
O! Zeule Marte! Tu singur eşti viu.

Goneşte-orice gânduri din mintea-mi, Stăpâne,
Mă lasă'n puterea-Ţi măiastră să cad
Şi'n ritmuri bărbate de imnuri păgâne,
Să simt cum bătăile inimei scad!

P. ŞTEFĂNESCU

O CARTE

ASUPRA

RĂZBOAIELOR LUI ŞTEFAN CEL MARE CU TURCII

D-l Căpitan R. Rosetti îşi împarte studiul său, *„Incercări critice asupra războaielor din anii* 1475 *şi* 1476 *dintre Ştefan cel Mare şi Turci, Bucureşti* 1914", în 4 părţi : I. Planul lui, Ştefan cel Mare (p. 5—10) ; II Mijloacele de acţiune (p. 10—20) ; III Executarea planului (p. 20—42) ; IV Invăţăminte (p. 42—44).

In prima parte, D-l Căpitan R., caută să dovedească cum căplanul lui Ştefan cel Mare constă : 1) In întărirea Moldovei ; 2) In neutralizarea sau alianţa cu vecinii ; 3) şi In lupta cu cât mai multe puteri în contra Turcilor. Işi întemeiază afirmaţia nu numai pe câteva scrisori ale lui Ştefan cel Mare, dar şi pe tendinţa Suveranilor din acea epocă de „a lupta contra Turcilor". Dacă am crede că acesta a fost planul, atunci am micşora mult personalitatea politică a lui Ştefan cel Mare, făcându-l reprezentantul tip al politicei catolice medievale. Ştefan e reprezentantul unei politici înţelepte de Stat, neîncătuşată de idei religioase, politică, care, inaugurată în apus de Francisc I, a contribuit mult la mărirea Franţei, şi care azi este urmată de aproape toţi Suveranii. Putem afirma că această politică modernă, care îşi ia sborul

în Apus abia în secolul al XVI, noi o avem de mult, căci poporul român a fost şi este un popor tolerant. Kekavmenos, 1) cu mult înainte de întemeierea Primcipatelor române, ni-i, descrie pe Români ca un popor necredincios faţă de Greci şi călcător de jurăminte, iar după întemeierea Principatelor, aflăm, în raportul lui Antoniu Burgio din 15 Aprilie 1525, că Românii treceau în partea Turcilor, când se părea că Turcii sunt mai puternici, ajutând în acelaş timp pe ascuns şi pe Unguri, iar când Ungurii erau mai puternici treceau în partea lor, fără ca să întrerupă relaţiile cu Turcii 2). Şi firul unei asemenea politici nu s'a rupt. Mihai Viteazul, prin politica sa pur creştină, a căutat să-l tae, dar a plătit cu viaţa încercarea sa. Brâncoveanu domneşte aproape 26 ani pe baza acestei politici. Şi a căzut nu din cauza ei, ci a rudelor sale şi fiindcă a neglijat organizarea şi întărirea armatei. Un Stat nu trebue să aibă numai o politică înţeleaptă, ci şi o armată puternică, care s'o impue. Şi ori de câte ori s'a avut în vedere acest principiu, Românii au impus teamă duşmanilor şi admiraţie amicilor, Aşa au făcut Mircea şi Ştefan 3) aşa face azi regele Carol. De altfel însăşi faptele istorice ne arată că Ştefan cel Mare şi-a pregătit oştirea nu pentru rolul de cruciat, ci pentru apărarea şi mărirea ţării sale. D-l Iorga a dovedit că atunci, „când pentru prima oară... scoase... oştirea în luptă, Ştefan nu apără de cât indirect interesul creştinătăţii. Adversarul erà în aparenţă un Domn creştin, de aceeaş limbă, un vecin, un binefăcător poate, Vlad Ţepeş; iar prietenul erà Sul-

1) *Kekavmenos: Stategreon*, ed. B. Wassiliewschy şi V. Jernstedt p. 74—75.

2) Lando è stato più potente il Turco, hano prestato obedientia al Turco ; et puro per essere christiani di quella fede greca ; non però sono moncati di dare havisi et aiutare li Ungari sottamano. Luando è stato più potente il Re di Ungaria hano dato la obedientra al Re, et forse hano servito il Turco di havisi ; di mode che in lingua ungaresca è un proverbio che dice «*fede di valachi*». (*Hurmuzaki* ; *Doc.* II. 3 p. 497-498).

3) „Decii Ştefan Vodă... incercă să aşeze tara, ci de războaie s'au gătit, că au împărţit vastei sale staaguri şi au pus Hotnogi şi Căpitani, care toate cu noroc i-au venit". *Cronicele României sau Letopiseţele Moldovei şi Valahiei*, ed. II M. Cogălniceanu I, p. 152.

tanul" 1). „Participarea" lui Ştefan cel Mare la expediţa turcească, din 1462, asupra Chiliei, „e mai presus de orice îndoială" 2). Unindu-se cu Turcii, Ştefan pe deoparte depărtà pericolul dela ţara sa căci expediţia turcească s'ar fi făcut, chiar dacă el erà contra--, iar pe de altă parte indirect împiedecà căderea celor două cetăţi: Chilia şi Cetatea-Albă. Atacul lui Soliman, abia după 12 ani dela acest eveniment, şi uşurinţa cu care cucereşte Chilia, în 1465, scot la iveală în mod destul de evident scopul lui Ştefan cel Mare. In 1476, Matei Corvin, regele Ungariei, îl acuză „că linguşeşte făţarnic pe toată lumea, între altele şi pe Turci şi pe Tătari" 3). Luptele cu Ungurii şi cu Românii din Ţara-Românească, întinderea hotarelor până la Milcov şi posesiunile ce capătă în Ardeal ne arată că *politica lui Ştefan cel Mare nu era o politică creştină, ci raţională de Stat.* Ştefan a evitat pe cât i-a fost posibil luptele cu Turcii, căci le cunoştea puterea, pe care ceilalţi creştini o despreţuiau. S'a luptat cu ei, în 1475, 1476 şi în anii următori, silit, dar el niciodată n'a trecut Dunărea. S'a alăturat la politica creştină nu pentru a goni pe Turci din Europa, ci spre a-şi apăra ţara. Ba tradiţia ne spune că, pe patul de moarte, a sfătuit pe fiul său, Bogdan, „să închine ţara la Turci, iar nu la alte neamuri, căci neamul Turcilor sunt mai înţelepţi şi mai puternici" 4).

În partea II, D-l Căpitan R. ne arată mijloacele de acţiune: organizarea, armamentul şi sistemul de fortificaţie. Şi a căutat, pe cât i-a fost posibil, să ne dea amănunte cât mai multe. Dacă însă D-l Căpitan R. ar fi comparat oastea lui Ştefan, în ceeace priveşte tehnica, cu ale vecinilor şi a Turcilor şi i-ar fi arătat superioritatea sau inferioritatea, i-am fi fost recunoscători şi mai mult.

Executarea planului, partea III, D-l Căpitan R. o împarte în: 1) Întărirea Moldovei; 2) Neutralizarea vecinilor şi a

1) *N. Iorga*: *Studii istorice asupra Chiliei şi Cetăţii-Albe,* Bucureşti 1899, p. 121.
2) *Ibidem,* p. 124.
3) *Ibidem,* p. 130.
4) *Neculcea*: *O seamă de cuvinte,* în Letopişete p. 182.

înamicilor secundari ; 3) şi Războaiele cu Turcii. Dacă am admite ideia D-lui Căpitan R. că scopul principal al lui Ştefan a fost : lupta în contra Turcilor, atunci uzarea forţelor în luptele cu Românii şi Ungurii şi, ca urmare, stricarea sau cel puţin slăbirea relaţiilor cu aceste două popoare, ar fi fapte inesplicabile. Prin „neutralizare" nu se pot explica. Dacă ar fi avut planul, ce i-l atribue D-l Căpitan R. de sigur că Ştefan cel Mare nu s'ar fi luptat cu vecinii săi, creştini ca şi el, spre a-şi slăbi forţele, ci din contră s'ar fi unit cu ei, dela început. Admiţând însă cele ce am spus noi mai sus : *că politica lui Ştefan a fost raţională de Stat iar nu de credinţă*, atunci se explică cu uşurinţă. Critica luptelor cu Turcii din 1475 şi 1476 este cât se poate de interesantă, căci este făcută de un bun cunoscător al tacticei şi strategiei. După ce arată modul cum Ştefan cel Mare şi-a ales poziţiile şi şi-a utilizat forţele, D-l Căpitan R. afirmă că „izbânda dela Podul Înalt a fost deci de partea nu a celui mai numeros, ci de partea celui mai hotărât", iar înfrângerea dela Războieni „a provocat o victorie materială Turcilor şi una morală şi finală Moldovenilor". Şi are dreptate. Ştefan erà un strateg şi tactician foarte bun. Românii totdeauna au excelat prin aceste calităţi războinice, prin care chiar dacă uneori n'au obţinut o victorie materială definitivă, totuş au obţinut una morală. Înfrângerea Ungurilor de Basarab I în pasurile munţilor Carpaţi ; 1) atacul, „cu o oaste mică", 2) în vremea nopţii al lui Vlad Ţepeş în contra lui Ma-

1) *Thurocz*, în *Choronica Hungarorum*, ed. Schwadtner, Cap. XCVII, p. 202—203, scrie că solii trimişi de Basarab, după ce au primit toate condiţiunile puse de Carol Robert, au adăogat «Numai să vă întoarceţi cu pace şi să vă feriţi de primejdii, căci, de veţi înaintà mai departe, nu veţi scăpa de ele». Regele însă a răspuns : «Spuneţi lui Basarab că el este păstorul oilor mele şi de barbă îl voi scoate din bârloagele sale». Ungurii cad în cursă ce le-o întind Români şi mândrul Rege scapă cu «puţini» ostaşi, numai, după ce a schimbat hainele şi armele cu un ostaş, «pre care, socotindu-l a fi Regele, amar l-au omorât».

2) Vezi *povestirea fostului ienicer, Constantin Mihailovici de Ostroviţa*, în *Hasden : Arhiva istorică*, I, 2, p. 8.

homet II; 1) lupta dela Călugăreni; 2) campania din 1913 cu prinderea Bulgarilor la Ferdinadowo; 3) ş. a. sunt mărturii ale virtuţilor noastre ostăşeşti. Nu împărtăşesc însă părerea D-lui Căpitan R. că înaintarea Turcilor, în 1475, pe valea Bârladului, s'ar datorì „bunului lor sistem de recunoaştere, care le-a permis... să descopere unde se află armata lui Ştefan". Soliman, trecând Dunărea pe la Nicopole şi înaintând prin Muntenia, trebuia negreşit să apuce pe valea Bârladului, căci erà drumul cel mai scurt. Modul cum cade în cursa ce i-o întinde Ştefan cel Mare la Podul Inalt ne dovedeşte o lipsă totală de recunoaştere din partea lui Soliman. Un sistem bun de recunoaştere la Turci, aflăm nu în 1475, ci în 1476, dar nu l-a întrecut pe cel al Moldovenilor. Infrângerea lui Ştefan cel Mare la Răsboieni se datoreşte lipsei, „ţărănimii", pe care Mahomet II i-o depărtase de lângă el prin trimiterea Tătarilor în partea de sus a Moldovei. *„Ţărănimea", la Români, a fost, este şi va fi elementul principal al armatei.* D-l Căpitan R. ne-ar puteà da un studiu foarte interesant în această privinţă. Trecutul îl va ajutà mult. Dela „legătura lui Mihai Viteazul", când ţărănimea este robită pământului, şi până la Cuza Vodă în zadar vom căutà vreo victorie la fel cu ale lui Mircea, Ştefan, ş. a., dinaintea lui Mihai, sau cu ale regelui Carol, după Cuza; 4).

---

1) Ibidem; *Chalcocondylas: Chronicon*, ed. Bonn, p. 513—514.

2) *Nicolae Bălăcescu* scrie, în *Istoria Românilor sub Mihai-Vodă-Viteazul* ed. «Minervei», din 1902, p. 99, că după lupta dela Călugăreni un Turc prins, aflând de numărul mic al Românilor, a zis «Ah! de-ar fi ştiut Turcii astăzi aceasta, v'ar fi robit numai cu caii lor!»

3) Ofiţerii şi soldaţii bulgari spuneau în urmă: «De-am fi ştiut noi că este numai cavaleria voastră, nu ne-am fi predat şi v'am fi bătut».

4) Spre a vedea contrastul cel mare dintre epoca în care ţăranii erau liberi şi epoca în care erau robiţi pământului, voiu spune numai că pe Vlad Ţepeş n'a putut nici să-l prindă, nici să-l învingă viteazul şi puternicul Mahomet II (*A. D. Xenopol: Istoria Românilăr din Dacia Traiană*, Iassi 1889, II, p. 280—292); însă pe diplomatul Domn, Constantin Brâncoveanu, îl arestează în Bucureşti un simplu Aga, însoţit numai de 16 Turci, (*N. Iorga: Documente privitoare la Constantin-Vodă Brâncoveanu*, p. 52).

In partea IV, Invățăminte, D-l Căpitan R. afirmă că „scopul Marelui Domnitor nu a fost atins". Așa ar fi, dacă am admite părerea d-lui Căpitan R. : că politica lui Ștefan ar fi fost creștină. Am văzut însă că Ștefan a urmat o politică rațională de Stat, și ca atare, cu toate că i-au luat Turcii Chilia și Cetatea-Albă, și-a ajuns în mare parte scopul, căci a lăsat Moldova mărită și respectată. „Asemănarea uimitoare între războiul din 1476 în Moldova și cel din 1812 în Rusia" nu e de loc temeinică. Pe Napoleon I l-a învins natura, pe Mahomet II Ștefan, căci oastea principală, țărănimea, nu fusese nimicită la Războieni.

Privit în întregime, studiul d-lui Căpitan R. e foarte important, atât din punct de vedere al izvoarelor utilizate, chiar și pe cele mai noi, — cât și al metodei.

ALEXANDRU A. VASILESCU.

K. DOUGLAS WIGGIN.

REBECA DELA VALEA-SOARELUI

XXIV

ALADDIN IŞI FREACA LAMPA

„Stimatul d-tale articol, intitulat „Flori de câmp din Warebom, a fost primit pentru *Pilot*, domnişoară Perkins" zise Rebeca, intrând în odaia unde Emma Jane cârpeà ciorapii firmei. „Am luat ceaiul la domnişoara Maxwell, dar am venit mai de vreme acasă, ca să'ţi spuiu".

„Râzi de mine, Becky !" îngână Emma Jane, ridicându-şi ochii de pe lucru.

„Nici nu gândesc ! L-a cetit primul redactor şi l-a găsit foarte instructiv. O să apară în numărul viitor".

„Cum? Nu în acelaşi număr cu poezia ta despre porţile de aur, care se 'nchid după noi, când părăsim şcoala?" — şi Emma Jane îşi ţineà răsuflarea, aşteptând răspunsul.

„Ba tocmai aşa, d-ră Perkins".

„Rebeca," zise Emma Jane, cu cel mai tragic ton ce-i îngăduià firea ei „nu ştiu de oiu fi în stare să-mi ţiu firea, dar dacă mi s'o 'ntâmplà cevà, îţi cer solemn să îngropi acel număr din *Pilot* dimpreună cu mine".

Rebeca nu părù a socotì aceasta ca expresia unei exagerate stări de sentiment, de vreme ce răspunse: Ştiu ; tocmai aşà mi s'a părut şì mie întâia oară şi chiar acuma, de câte orì sânt singură şi scot ultimele numere din *Pilot* spre a-mi reciti articolele, mi se pare că plesnesc de plăcere ; şi nu doar că ar fi ceva de ele, căci îmi par din ce în ce mai rele la fiecare dată când le citesc".

„Dac' ai vreà tu să şezi cu mine în vre-o căsuţă, când ne-om face mari", zise Emma Jane, ţinând acul de cârpit cumpănă în aer şi uitându-se ca 'n vis în peretele din faţa ei, „eu aşi vedeà de casă şi de bucătărie, şi ţi-aşi copià toate poeziile şi nuvelele tale, şi le-aşi duce la poştă, iar tu n'ai aveà nevoe să faci altceva, decât să scrii. Straşnic de frumos ar fi!

„Nimic nu mi-ar plăceà mai mult, dacă n'aşi fi promis lui John să-i văz de casă", răspunse Rebeca.

„Păi, el n'o să aibă casă încă mulţi ani de acì încolo, aşa-i? Ori nu-i aşa?".

„Aşa-i", oftă cu mâhnire Rebeca, aruncându-se pe un scaun de lângă masă şi luându-şi capu'n mâini. „Aşa-i, afară dacă n'om izbutì să plătim pacostea aia de ipotecă. Ziua aceea se depărtează din ce în ce, în loc să se apropie, acuma, dacă „anu-ăsta. n'am plătit dobânda"

Ea luă o foaie de hârtie şi, mâzgălind-o alene, cetì tare după două-trei minute. :

„Vrei să plăteşti niţel mai iute? zise fermă ipoteca; Drept să-ţi spun îs cam sătulă de locu-ăsta".

„Plictiseala'i reciprocă" strigă atunci Rebeca Randall; „N'aşi mai avea eu parte să-ţi văd faţa?",

„O socoteală are „faţă", observă Emma Jane, care erà tare la matematici; nu ştiam că şi ipotecele au".

„A noastră are", zise Rebeca cu necaz. „Aşi recunoaşte-o şi pe 'ntunerec. Stai, că ţi-o desenez. O să fie bine pentru tine să ştii cum e la faţă şi odată, când ai aveà şi tu un bărbat şi şapte copìi, să nu cumvà să-i dai voie să se apropie cale de-o milă de ferma ta".

Când fù gata, schiţa, erà în adevăr astfel încât o fiinţă fricoasă făceà bine să se ferească de a se uità la ea 'nainte de a adormi. In dreapta erà o căsuţă; o familie cu lacrimele 'n ochi sta grămadă 'n faţa ei, Ipoteca erà zugrăviztă ca o corcitură de drac şi de căpcăun şi ţinea în dreapta ei, roşie ca sângele o coasă ridicată în sus. O făptură cu nişte cârlionţi negri fluturând pe spate — opreà lovitura, şi asta, explică Rebeca cu complezenţă, erà destinată a o simbolizà pe dânsa, deşì nu preà erà domestită în privinţa metodei ce aveà să întrebuinţeze spre a-şi atinge scopul.

„E îngrozitoare", zise Emma Jane, „dar teribil de smochinită şi de mititică".

„Păi dacă nu-i decât de o mie două sute de dolari", zise Rebeca, „asta înseamnă mică. John a văzut odată pe unu, care aveà o ipotecă de douăsprezece mii".

„Tu o să te faci scriitoare ori redactoare?" întrebă Emma Jane deodată, ca şi când n'ai fi avut decât să alegi şi lucrul se şi făceà.

„O să trebuească să fac ce s'o găsì mai întâiu, mi se pare."

„De ce să nu te duci ca misionară în Siria, cum te tot roagă al-de Burch?. Cheltuìelile ţie-ar purtà comitetul."

„Nu mă pot hotărî a mă face misionară" răspunse Rebeca. „Mai întâi nu sânt bună destul, şi nu „simt vocaţia" cum zice d-l. Burch că trebue. Aşi vreà să fac cevà pentru alţii şi să fac lucrurile să înaintcze — undevà ; dar nu-mi vine să plec cale de mii de poşte spre a 'nvăţà pe alţii cum să trăiască, când asta n'am învăţat nici eu singură. Nu doar că ar aveà păgânii nevoe de mine ; sânt sigură că o să iasă ei foarte bine la liman, la urma urmei".

„Nu văd cum, dacă toţi cei care ar trebui să se ducă să-i mântuie stau acasă, ca tine şi ca mine", obiectă Emma Jane.

„Asta e! Orice ar fi Dumnezeu şi oriunde ar fi *El*. El trebue să fie pururea acolo, gata şi în aşteptare. El nu poate să plece de acolo şi să piardă oamenii. Poate că păgânului îi trebue niţel mai multă vreme spre a-L găsi, dar Dumnezeu îi va crede, fără doar şi poate. El ştie că trăind în clime aşa de calde, trebue să fie moleşiţi şi încetinei ; iar papagalii şi tigrii şi şerpii şi arborii de pâine le distrează minţile ; şi neavând cărţi, ei nu pot cugetà aşà de bine ; dar or să găsească ei pe Dumnezeu odată şi odată, în vr'un fel oarecare".

„Da dacă apucă şi mor înainte?" întrebă Emma Jane.

„Ei, bine nu-i poţi învinovăţì de aşa ceva ; ei n'or să moară dinadins", zise Rebeca, cu o teologie consolantă.

In zilele acelea Adam Ladd se duse de mai multe ori la Temperance, pentru nişte afaceri în legătură cu proiectata ramură de cale ferată, cunoscută familiar sub numele de „York şi Yank" şi cu prilejul acesta luă cunoştinţă şi de afacerile de la Valea-Soarelui. Construirea nouei linii nu erà încă lucru sigur, şi erà o deosebire de păreri în privinţa celui mai bun drum de la Temperance la Plumville. Intr'unul din cazuri, calea aveà să treacă drept prin Valea-Soarelui, dintr'un capăt până la celălalt, şi d-na Randall erà să fie despăgubită ; în celălalt caz, interesele ei n'aveau să fie nici în bine nici în rău atinse : atâta doar că tot pământul din apropiata vecinătate se puteà ridica niţel în valoare.

Venind într'o zi de la Temperance la Wareham, Adam avu o lungă primblare şi conversaţie cu Rebeca, pe care o găsì pa-

lidă şi slăbuţă, şi cu toate astea tot se ţineà vitejeşte de orele de muncă ce singură şi le impusese. Purtà o rochie de caşmir negru, ce fusese odată haina de sărbătoare a tuşei Jane. Cunoaştem cu toţii pe eroina romanului, al cărei picior este aşa de gingaş modelat încât nici cea mai butucănoasă gheată nu-i poate ascunde perfecţiile şi unii tot mai păstrează o îndoială în privinţa acestei afirmări; totuşi e adevărat că farmecul particular şi individual al Rebecei păreà cu totul neatârnat de accesorii. Trăsăturile feţei, rarul colorit al pieliţei, al părului şi al ochilor ei, triumfau asupra îmbrăcăminţei ei purtate, deşi, dacă i s'ar fi dat şi avantagiul unei toalete artistice, mica lume din Wareham ar fi proclamat-o de o dată drept o frumuseţe. Lungile ei coade negre erau aşezate acum după o modă nostimă, de dânsa născocită. Erau încrucişate la spate, aduse sus pe frunte şi încrucişate din nou, iar vârfurile cele subţiri aduse în sfârşit jos şi ascunse sub părul cel mai des dela ceafă. Apoi, cu o uşoară atingere pur feminină îşi da în jos părul ce păreà valuri din spre frunte îndărăt — o atingere care liberà din robie micile creste şi vălurele şi le lăsà slobode, spre a lua fel de fel de colori, la razele soarelui.

Adam Ladd se uità la dânsa în aşa fel, că eà îşi puse mâinile la ochi, şi râse printre degete jenată, zicând: „Ştiu eu la ce te gândeşti, d-le Aladdin — te uiţi că rochia mea e cu o schioapă mai lungă ca anul trecut, şi că-s altfel pieptănată; dar mai am de furcă pân'oiu fi fată mare — zău, mai am. Şaisprezece ani abià peste o lună, împlinesc, şi mi-ai făgăduit să nu mă părăseşti pân' n'oiu aveà rochia cu coadă. Dacă nu-ţi place că îmbătrânesc, de ce nu întinereşti d-ta? Atunci ne-am puteà întâlni la jumătatea drumului, şi ce bine am mai petrece! Şi fiindcă venì vorba de asta", urmă ea, „tocmai aşa ai şi făcut de când te ştiu eu!! Când ai cumpărat săpunul, gândeam că eşti de vârsta lui tata-mare Sawyer; când ai dansat cu mine la Sărbătoarea-Naţională, îmi păreai ca tata; dar când mi-ai arătat portretul mamei d-tale, mi s'a părut că eşti John al nostru, unde 'mi păreà aşa de rău pentru d-ta".

„Asta ar fi foarte bine", zâmbì Adam — „numai că d-ta mergi aşa de repede, încât o să ajungi a-mi fi mamă-mare, înainte de a aveà eu nevoe de una. Inveţi prea mult, domnişoară Rebecа Rowena!",.

„Niţel cam mult", mărturisì ea. „Dar ca mâine vine vacanţa ştii".

„Şi ai de gând să-ţi acorzi o odihnă ca lumea şi să te sileşti a-ţi recăpătà gropiţele? Sânt „vrednice de păstrat".

O umbră trecu pe faţa Rebecei, iar ochii i se voalară. „Prea eşti bun, d-le Aladdin, nu mai pot s'o duc aşa; azi nu e una din zilele mele cu gropiţe!" şi o luă la fugă spre poarta gimnaziului şi se făcù nevăzută, cu o salutare de adio cu mâna.

Adam Ladd îşi îndreptă paşii spre cabinetul provizorului cufundat în gânduri. Venise la Wareham ca să desvolte un plan, la care se tot gândise de mai multe zile. In anul acela se împlineau cincizeci de ani dela fundarea şcoalelor din Wareham, şi se gândeà să-i spue d-lui Morrison că pe lângă darul lui de o sută de volume pentru biblioteca de consultare, aveà de gând să o sărbătorească prin oferirea unor premii pentru compunere în limba engleză, exerciţiu care-l interesă mult. Dorinţa lui erà ca să concureze atât băieţii cât şi fetele din ultimele două clase; iar premiile să se acorde la autorii celor două lucrări mai bune. Cât despre natura premiilor, nu se hotărîse încă de tot, dar aveau să fie substanţiale, fie în bani, fie în cărţi.

La sfârşitul acestei întrevederi, se duse să facă o vizită domnişoarei Maxwell; luând-o pe cărarea din pădure, cugetă întru sine: „Roşu-ca-trandafirul — Alb-ca-zăpada" are nevoie de ajutorul acesta şi, fiindcă nu e chip să i-l dau, fără a da pricină de vorbă, trebue să şi-l câştige — mititica! Zău dacă nu-mi vine să cred că banii mei sânt ursiţi a fi fără întrebuinţare, acolo unde aşi dori mai mult să-i cheltuesc!".

Abià salută pe stăpâna casei şi şì începù: „Domnişoară Maxwell, nu te-a izbit şi pe d-ta, că prietena noastră, Rebeca, pare obosită, de ţi-e mai mare mila?".

„Ba da, spun drept, şi mă tot gândesc dacă aşi puteà-o luà cu mine. De vacanţa Paştilor mă duc regulat în Sud, la mare, la Old Point Comfort, spre a duce o vieaţă primtivă în câte un colţişor tihnit din vecinătate. Nimic nu mi-ar plăcea mai mult decât tovărşia Rebecei".

„Perfect! recunoscu Adam din toată inima. Dar de ce să-ţi iei d-ta toată răspunderea? De ce să nu mă laşi să contribuiu şì eu? Eu port un mare interes copilei şi nu numai de acuma".

„Cred că n'ai pretenţia de a fi descoperit-o" întrerupse d-ra Maxwell cu aprindere, „căci asta am făcut-o eu singură".

„Era o prietenă intimă a mea cu mult înainte de a veni d-ta la Wareham" zise Adam; râzând şi-i povesti d-rei Maxwell amănuntele primei lui întâlniri cu Rebeca, De la început mi-am bătut capul să găsesc mijlocul de a-i fi folositor în desvoltarea ei, dar nici o soluţie cuminte nu mi s'a prezentat.

„Din fericire, are ea grijă de propria-i desvoltare, răspunse

d-ra Maxwell. „Intr'un sens, ea e neatârnată de toţi şi de toate, merge după îngerul ei de pază, fără a-şi da singură seama. Dar are trebuinţă de o seamă de lucruri practice, care se cumpără cu bani, şi, vai ! punga mea e cam slabă".

„Ia-o pe-a mea, te rog ; şi lasă-mă să lucrez prin d-ta", se ruga Adam. „Imi face rău să văd chiar un pom tânăr căsnindu-se din toate puterile a creşte fără lumină ori fără aer—ce să mai zic dar de un copil aşa de înzestrat ! Am vorbit cu mătuşile ei acù un an nădăjduind că mi s'ar puteà permite să mă ocup de educaţia ei muzicală. Le-am încredinţat că erà o nimica toată şi că, dacă ţin ele, consimt să fiu despăgubit mai târziu ; dar n'a fost chip ! Domnişoara Saweyr a mare mi-a observat că neam de neamul ei n'a trăit din mila altuia şi că n'are de gând să înceapă tocmai acum la bătrâneţe.

„Iţi spun drept că mai de grabă 'mi place această neînduplecare de stâncă din Noua-Engliteră", exclamă d-ra Maxwell ; „ceva mai mult, nu-mi pare rău de greutăţile ce-a purtat Rebeca, nici de necazurile din care s'a împărtăşit. Numai nevoia a făcut-o bărbată. numai sărăcia i-a dat curaj şi obiceiul de a se bizuì pe sine. Cât despre nevoile ei de acuma, sânt lucruri, pe care numai o femee trebue să le facă pentru o fată, şi n'aşi vrea să trebuiască să le faci d-ta pentru Rebeca ; mi s'ar părea că aşi răni-o în mândria şi respectul ei de sine, chiar dacă ea n'ar ştì nimica. Dar nu văd de ce nu i le-aşi face eu, dacă e nevoie şi de ce nu te-aşi lăsà pe d-ta să-i plăteşti cheltuelile de drum. Acestea le-aşi primì pentru dânsa, fără cea mai mică jenă, dar ar fi bine ca lucrul să rămână între noi."

„Eşti o adevărată zână din basme !" exclamă Adam, strângându-i mâna cu căldură. „N'ar fi mai uşor pentru d-ta să poftesti şi pe tovarăşa ei de odaie, nedespărţita albătrandafirie ?"

„Nu, mulţumesc ; prefer să am pe Rebeca numai pentru mine," zise d-ra Maxwell.

„Pricep asta", răspunse Adam, cu gândurile aiurea. Vreau să zic, firesţe, că un singur copìl aduce mai puţin deranj decât doi. Iat-o şì pe dânsa acuma".

In momentul acela se ivì Rebeca, venind pe liniştita stradă, împreună cu un băiat de vre-o şaisprezece ani. Erau cufundaţi într'o însufleţită conversaţie, şi de bună seamă unul din ei citeà cevà tare către celălalt, căci capul cel negru şi cu cel castaniu buclat erau amândouă plecate pe o foaie de hârtie de scrisoare. Rebeca nu-şi luà privirea de la tovarăşul său, iar ochii îi scânteiau de entusiasm.

„Domnişoară Maxwell, zise Adam, „sânt unul din efori şcoalei acesteia, dar, pe cinste, nu am încredere în educaţia în comun".

„Şi eu am uneori ceasurile mele de îndoială," răspunse ea ; „ dar de sigur că neajunsurile ei sânt reduse la minimum cu— copiii. Spectacolul, la care ai norocul să fii faţă, este foarte impresionant, privind pe Longfelolw braţ la braţ cu Lowell. Lumea din Cambridge îi sorbeà cu ochii, Mica lume şcolară din Wareham palpită de emoţie când vede pe primul redactor al „Pilotului" şi cu asistentul său, preumblân u-se împreună."

XXV.

TRANDAFIRI DE BUCURIE

In ajunul plecării ei spre Miazăzi împreună cu D-ra Maxwell, Rebeca se află în bibliotecă cu Emma Jane şi cu Hulda, spre a căuta în nişte dicţionare şi enciclopedii. Când să plece, trecură pe lângă dulapurile cele încuiate, care cuprindeau biblioteca de romane, deschise pentru profesori şi publicul din oraş, dar interzise elevilor.

Ele se uitară cu jind prin geam, aflând oarecare mângâiere în titlurile volumelor, cum îşi mulţumesc sufletul copiii flămânzi cu hrană imaginară din prăjiturile şi tortele de la fereastra vreunui cofetar. Ochii Rebecei căzură pe o carte nouă dintr'un colţ, şi încântată, îi cetì numele cu glas tare : „Floarea bucuriei". „Ia ascultaţi, fetelor ! nu-i aşà că-i delicios ? „Floarea bucuriei." Şì pare frumos, şi şì sună frumos. Ce o fi însemnând ? tare aşi vrea să ştiu."

„Eu cred că fiecare om îşi are floarea lui deosebită," zise Hulda cu pătrundere. „Eu ştiu cam cum ar fi a mea şi nu mi-e ruşine s'o mărturisesc. Aşi vrea să stau un an într'un oraş mare, cu atâţia bani, cât aşi dorì să cheltuesc, cu cai şi cu haine splendide şi cu petreceri în fiece minut al zilei ; şi mai presus de orice, mi-ar plăceà să fiu intr'un loc unde să se poarte rochii decoltate. (Biata Hulda nu se desbrăcà odată fără a deplorà faptul că soarta o aruncase în Riverboro, unde frumoşii şi albii ei umeri nu se puteau vedeà niciodată.)

„Asta ar fi amuzant,—câtva timp cel puţin," observă Emma Jane. „Dar oare aceasta n'ar fi mai de grabă plăcere decât bucurie ? Oh ! am o idee !"

„Nu ţipa aşa !" zise Hulda tresărind. „Am crezut că-i un şoarece."

„Nu-mi vin prea des," se scuză Emma Jane, — „ideile,

vreau să zic. Singură asta m'a isbit ca o lovitură de trăsnet. Rebeca, n'o fi succesul?"

„Asta e bine", cugetă Rebeca. „Cred că succesul ar fi o bucurie, dar în orice caz nu-mi pare că seamănă a floare,. Mă 'ntrebam dacă n'o fi iubirea."

„Dar aşi vrea să ne putem aruncà odată. ochii în carte trebuie să fie strașnic de frumoasă," zise Emma Jane. „Dar acuma, după ce ai zis tu că e iubirea, cred că tot asta e cea mai bună soluţie."

Cât fu ziulica de mare, cele două vorbe de mai sus se învârtiră şi umblară în capul Rebecei ; într'una şi le spunea singură pe dinafară. Până şi prozaica de Emma Jane erà preocupată de ele, căci în spre seară zise : „Nu m'aştept să mă crezi, dar mai am altă idee ; va să zică două într'o zi. Mi-a venit în gând pe când îţi puneam ţie apă de Colonia în cap. Floarea bucuriei putea fi devotamentul."

„Dacă-i aşà, apoi ea înfloreşte pururea în inimioara ta cea bună, tu, cea mai dragă, buna mea Emma, care ai atâta grijă de pacostea ta de Becky !"

„Să nu cumva să mai zici că eşti o pacoste ! ! Tu eşti—ce eşti — tu eşti floarea bucuriei pentru mine, iată ce eşti, dacă vrei să ştii !" Şi cele două fete se îmbrăţişară cu dragoste

In mijlocul nopţii Rebeca atinse încetinel pe umăr pe Emma Jane. „Dormi adânc de tot, Emmie?" şoptì ea.

„Nu aşa tare", răspunse Emma Jane ameţită.

„M'am gândit la ceva nou, dac'ai cântat, pictat ori scris — nu numai aşa ca să te afli în treabă, ci cevà frumos, pricepi? — oare săvârşirea unui asemenea lucru, din toată inima, nu ţi-ar dà floarea bucuriei?",

„Poate, dacă ar fi un adevărat talent", răspunse Emma Jane" ; „cu toate că nu-mi place aşa de mult ca iubirea. Dacă îţi mai vine vr'un alt gând, Becky, păstrează-l până mâine dimineaţă".

„Ştii că am mai avut încă o inspiraţie", zise Rebeca a doua zi dimineaţa, pe când se îmbrăcau, „dar nu te-am mai trezit. Mă gândeam că floarea bucuriei o fi sacrificiul. Dar mă gândesc că sacrificiul ar fi mai de grabă un crin, decât un trandafir, nu-i aşa?"

Călătoria în spre miazăzi, întâia vedere a oceanului, straniile şi noile scene, răgazul şi delicioasa libertate, intimitatea cu d-ra Maxwell, mai că ameţiră pe Rebeca. Peste trei zile, nu numai că-şi venise iarăşi în fire, dar ajunsese o altă Rebecă, înfiorată de plăcere, de speranţă, şi de înţe-

legere. Totdeauna avusese ea o foame aşa de aprigă de ştiinţă, o astfel de sete de iubire, un dar aşa de pătimaş de muzică, de frumuseţea, de poezia existenţii. Totdeauna se silise să-şi potrivească lumea din afară cu visurile ei din lăuntru, şi acum, iată că dintr'o dată, viaţa ajunsese bogată, dulce, largă şi plină. Ea puneà în lucrare toate darurile ei firești, dăruite de Dumnezeu, şi Emily Maxwell se minunà pe fiecare zi de felul nesecat în care fata-şi revărsà în afară şi-şi adunà iar comorile de gândire şi de experienţă, care-i aparţineau. Erà o dătătoare de viaţă, schimbând tot rostul oricărui tablou, din care făceà parte, adăogându-i valori nouă. N'aţi văzut niciodată cum mohorîtul albastru şi verde dintr'o odaie se schimbă, se transfigurează, la ivirea unei raze de soare? Acesta i se păreà domnişoarei Maxwell efectul Rebecei asupra grupelor de oameni, cu care veneà în atingere, când şi când; de obiceiu însă erau singure, cetindu-şi una alteia şi stând de vorbă în tihnă. Compoziţia pentru premiu fierbeà grozav în mintea Rebecei. Cugetà în taină că ar fi nenorocită pe vecie, dacă ar fi să nu-l câştige. Nu-i păsà de valoarea premiului şi, în această ocazie, aproape de loc de cinstea lucrului. Nu doreà decât să-i facă plăcere d-lui Aladdin şi să-i îndreptăţească încrederea lui într'însa.

„Dacă voiu isbuti vreodată să-mi aleg un subiect, trebue să te întreb pe d-ta de crezi că sânt în stare să-l fac bine; şi apoi gândesc că trebue să „lucrez în tăcere şi în taină, fără a-ţi cetì măcar d-tale odată lucrarea, şi fără o vorbă despre ea".

Pe o zi frumoasă de primăvară, d-ra Maxwell şi cu Rebeca şedeau la soare, pe marginea unui pârâiaş. După cafeaua cu lapte, plecase într'o pădurice de lângă mare, ducându-se la tot pasul spre a se încălzì la soare pe nisipul cel alb şi cald şi întorcându-se iar la umbră, în singurătatea lor, când erau biruite de arşiţa soarelui.

„Subiectul este foarte important", zise d-ra Maxwell, „dar nu-mi vine să ţ -l aleg eu. Te-ai hotărât la cevà de pe acuma?"

„Nu", răspunse Rebeca; „în fiecare noapte pun la cale câte o nouă compunere. Am început una despre „Ce este neisbânda?" şi o alta despre „El şi ea". Asta ar fi un dialog între un băiat şi o fată tocmai când ar fi să iasă din şcoală şi şi-ar împărtăşì idealul lor de vieaţă. Apoi ţi-aduci aminte că mi-ai zis într'o zi: „Urmează-ţi subiectul ceţi l-ai ales"? Mi-ar plăceà să scriu despre aceasta. In Wareham nu mi-a venit absolut nici o idee, iar acuma, în fiece moment, am câte una nouă; de aceea trebue să încerc să-mi scriu aici

compunerea — să mi-o fac în gând, în tot cazul, câtă vreme sânt aşa de fericită, de slobodă şi de odihnită. Ia uită-te la pietricelele din fundul bălţii, d-ră Emily, cât îs de rotunde, de netede şi de lucioase".

„Da, dar de unde au căpătat ele lustrul ăsta frumos, pielea asta de mătase, forma aşa de frumoasă, Rebeca? Nu în lacul cel liniştit, zăcând pe nisip. Nu aicea, Doamne fereşte, li s-au tocit lor colţurile şi li s'au lustruit feţele cele aspre, ci în lupta şi 'n vârtejul apelor curgătoare. S'au fost frecat de alte pietricele, s'au fost izbit de stânci ascuţite, şi acum noi privim la ele şi zicem că-s frumoase".

De n'ar fi vrut să fie profesoară, ea ar fi fost la sigur splendidă predicatoare, rimă Rebeca. „Ah, dacă aşi puteà gândì şi vorbì şi eu ca d-ta!" oftă ea. „Tare mi-e teamă că n'o să am niciodată destulă învăţătură spre a ajunge o bună scriitoare".

„Ţi-ai puteà bate capul pentru o sumă de alte lucruri de mai mare preţ", zise d-ra Maxwell, cam cu despreţ. „Să-ţi fie frică, de pildă, de a nu 'nţelege firea omenească; de a nu pricepe frumuseţea lumii din afară; de a nu aveà destulă putere de simpatie, şi astfel a nu fi niciodată în stare de a cetì într'o inimă; că facultatea ta de expresie nu ar puteà ţineà pasul ideilor tale — iată o mie de lucruri, fiecare din ele mai importante pentru un scriitor decât ştiinţa ce se află prin cărţi. Esop erà un rob grec, care nu-şi puteà nici măcar aşterne pe hârtie minunatele lui fabule: cu toate astea lumea întreagă le citeşte. „Asta n'am ştiut-o", zise Rebeca, aproape sughiţând de plâns. „N'am ştiut nimic până nu te-am cunoscut pe d-ta!"

„N'o să ai decât un curs de şcoală secundară, însă nici cele mai vestite universităţi nu isbutesc totdeauna să formeze bărbaţi şi femei. Când mi se întâmplă şì mie a dorì să mă duc în streinătate şi să studiez, totdeauna îmi aduc aminte că la Atena erau trei şcoale mari, iar în Ierusalim două, dar că Învăţătorul învăţătorilor a eşit din Nazaret, un biet sat tăinuit, ascuns de lumea mai mare şi mai ocupată".

„D-l Ladd zice că e păcat de d-ta să stai la Wareham", zise Rebeca pe gânduri.

„Se înşeală; talentul meu nu e mare, dar nici un talent nu e pierdut cu desăvârşire, decât dacă stăpânul său preferă să-l ascundă subt obroc. Gândeşte-te la asta, relativ la toate darurile tale, Rebeca; se poate să nu fie lăudate de oameni, dar ele or să înveselească, să mângâie, să inspire'

poate, când şi unde te-oi aşteptà mai puţin. Paharul vârfuit, care dă peste marginile lui, moaie pământul din jurul său.

„Ai auzit d-ta vreodată de „Floarea Bucuriei?" întrebă Rebeca, după o lungă tăcere.

„Da, cum nu; unde ai văzut-o tu?"

„Pe scoarţa unei cărţi din bibliotecă".

„Eu am văzut-o înlăuntrul unei cărţi din bibliotecă", zâmbì d-ra Maxwell. „Esta de Emerson, dar mi-e teamă că nu eşti destul de matură pentru dânsa, Rebeca, şi este unul din lucrurile cu neputinţă de explicat".

„Oh, încearcă-mă, dragă d-ră Maxwell!" se rugă Rebeca. „Poate că gândindu-mă mult, mult, oiu ajunge să bănuesc niţeluş ce însemnează".

„In lumea care trece — această dureroasă împărăţie a timpului şi a întâmplării — se află grija, necazul şi suferinţa; într'a gândirei, în lumea Idealului, e nemuritoarea veselie — Floarea Bucuriei; în jurul ei cântă toate Muzele", cită d-ra Maxwell.

Rebeca repetă vorbele acestea de câteva ori, până le învăţă pe de rost; apoi zise: „Nu vreau să mă cred, dar ìmi pare că le pricep, d-ră Maxwell. Poate că nu de tot, fiindcă e enigmatic şi greu, dar aşa niţel, cât trebue spre a merge mai departe. Este ca şì cum o splendidă făptură ar trece pe lângă tine, în galop pe un cal; tu eşti aşa de uimit, şi ochii ţi se mişcă aşa de greu, încât par'că n'o poţi vedeà bine; dar barem ai apucat de ai prins-o în ochi, când a sburat pe lângă tine şi ştii că e frumoasă. Hotărît lucru: compunerea mea are să se cheme „Floarea Bucuriei". M'am hotărât şi pace. N'are nici un început, nici un mijloc, dar are să fie un sfârşit emoţionant, cam aşa — să vedem: durere, mulţumire, plăcere, amăgire, amestecare:

> **Deci vie ori ce-o fi durere, mulţumire,**
> **(Căci până şi aurul e un amestec).**
> **Neveştejită vei înflorì în această inimă,**
> **Tu, Floare a bucuriei.**

Acum o să te învăluesc pe d-ta în şal şi o să-ţi dau perina de foi de brad, şi cât ăi dormì d-ta, eu mă cobor la ţărm şi-ţi scriu un basm. Este unul din acelea cum „plănuim" noi; se 'ntinde departe, departe 'n viitor, şi face să se întâmple lucruri frumoase, care poate n'or să ajungă toate să se întâmple aievea; dar unele din ele da, o să vezi d-ta; şi atunci o să-ţi scoţi micul basm din catedră şi o să-ţi aduci aminte de Rebeca. ".

„Aşi vrea să ştiu ce au fetele astea tinere, de-şi tot aleg subiecte de acelea care au nevoe de puterile unui scriitor mare", cugetă d-ra Maxwell, căznindu-se să adoarmă. Sânt oare ameţite, captivate, stăpânite de splendoarea subiectului şi-şi închipuesc că şi pot scrie despre el? Săracii copìi neprihăniţi care-şi agaţă cărucioarele cu jucării de stele! Ce drăgălaşă pare în special neprihănita asta a noastră sub noua ei umbreluţă!".

Adam Ladd se plimbase cu trăsura pe stradele Bostonului într'o zi rece de primăvară, când şi natura şi negustorii de mode ofereau nişte făgăduieli, care păreau departe de a se înfăptuì. De odată privirea-i fu izbită de vederea unei umbreluţe trandafirii, deschisă voios la fereastra unei prăvălii, par'că spre a atrage luarea aminte a trecătorului şi a-l îndemna să viseze la razele soarelui de vară. Aceasta îi aduse aminte lui Adam de un măr din Noua-Engleterâ în toiul înfloriiri lui: îmbrăcămintea pembe închisă a umbreluţei se străvedea prin căptuşeala albă şi subţire, iar ciucurii de pe margine vaporoşi ca un puf, trandafirii amestecaţi cu galben atârnau, pe mânerul cel verde. Tot deodată şi-aduse aminte una din primele confidenţe ale Rebecei — mica umbreluţă pembe, care-i dăduse unica privire în vesela lume a modei ce cunoscuse copilăria ei; adoraţia ei pentru nimicu acela de găteală precum şi jertfirea şi tragicul lui sfârşit. El intră în prăvălie, cumpără costisitorul fleac, şi-l expediă imediat la Waraham fără ca o singură îndoială despre potrivirea lui să-i traverseze întunericul minţii lui bărbăteşti. Nu se gândea decât la bucuria din ochii Rebecei; la portul capului subt baldachinul ca floarea de măr. Era cam jenant de a se întoarce peste un ceas, şi a cumpăra o umbreluţă albastră pentru Emma Jane Perkins, dar ce să-i faci? părea din ce în ce mai anevoe, cu trecerea anilor, de-a-şi aduce aminte, tocmai la timp, şi la vreme, de existenţa acesteia.

Iată şi basmul Rebecei, copiat a doua zi şi dat Emiliei Maxwell, tocmai când se ducea în odaia ei la culcare. Ea-l cetì cu lacrămile 'n ochi, apoi îl trimese lui Adam Ladd, cugetând că şi el câştigase un drept la acest basm şi că erà vrednic de a arunca o privire în îmmugurita închipuire a fetei, ca şi în tânăra şi recunoscătoarea ei inimă.

(Traducere din englezeşte de Elena Rădulescu-Pogoneanu).

(Va urma).

FAPTE, RECENSII, REVISTE

1. FAPTE

BIOLOGIE. Noile cercetări făcute de d. Bézard au dovedit pe deplin legătura dintre glandele sexuale şi anume ornamente externe ale animalelor, în special penele pasărilor. Castrând mai mulţi cocoşi, aceştia au pierdut creasta şi pintenii. Altoindu-le glande femele, penele lor au căzut rămânând cu aspectul unor găini.

M. DJ.

FIZIOLOGIE. *Ultramacroscopie*. Se obişnueşte în terminologia technică a se numi vedere sau examen macroscopic examnnl direct cu ochii spre deosibire de vederea şi examenul microscopic — prin intermediul microscopic când e vorba de dimensiuni foarte mici. In timpul din urmă prin inventarea, *Ultramicroscopului* s'a creat şi termenul de vederea sau examenul ultramicroscopic prin care se pot examina particule ce trec cu mult de ultimele dimensiuni ale vederei microscopice, cum sunt particulele dintr'o soluţie coloidală. Principiul ultramicroscopului e bazat pe luminarea foarte puternică a particulelor de examinat pe un câmp negru, ele apar atunci ca puncte luminoase, întocmai ca stelele pe care le vedem graţie aceluiaşi principiu. Fiziologistul *Léon Frédéric* din Liège bazat pe acelaşi principiu a izbutit cu ochii liberi să observe o suprafaţă de cili — firişoare celulare — a căror dimensiune e sub o ,miime de milimetru (10, m. m 001). Ast-fel examinând la lumina puternică solară bolta palatină şi faringele, unei broaşte, al căror epiteliu este cu cili, îndreptaţi spre esofag, a observat o mişcare ondulatorie a reflexului luminos cu direcţia spre esofag, şi care erà datorită mişcărei cililor, întrucât pe celelalte epitelii neciliate nu se observă. De asemenea a observat o tremurătură ondulatorie a reflexului luminos, examinând tot cu ochii liberi în aceleaşi condiţii peretele intern al inimei sau suprafaţa de secţiune a muschiului inimei. In acest caz e vorba de contracţiuni ale unor elemente musculare infinit de mici — contracţii microfibrilare.

Acestui fel de vedere şi examen fiziologistul din Liège îi propune denumirea de vedere *Ultramacroscopică* de unde şi *Ultramacroscopia* în opoziţie cu *Ultramicroscopia*, când vederea e armată de ultramicroscop.

I. I. N.

GEOGRAFIE. *Alte insule şi alte oraşe*. După ce am ajuns să cunoaştem si polii, pare curios că tot mai sunt descoperiri de făcut. In vara trecută, o expediţie pornită din golful Anadyr, înaintând pe lângă ţermul Siberiei des-

coperi o nouă insulă alături de arhipelagul unde a pierit corabiaiui De. Long. Apoi la Nord Est de capul Celinskni mai găsi încă două insule. Una din ele a capatat numele Ţarului Nicolae, alta a ţareviciului Alexe.

In acelaş timp, în mijlocul pustiior Saharei s'au descoperit şi câteva case nouă la Est de Tarafrah Tinereţea palmierilor dovedeşte că vegetaţia nu s'a arătat în aceste oaze decât în timpurile din urmă. Pustia înverzeşte singură...

S.

MEDICINA. Doctorul Guilemard, a făcut interesante experienţe asupra aşa numitului „rău de munte", aşezând iepuri pe vârful muntelui Blanc şi pe acela al muntelui Rose la o altitudine mai mare de 4500 metri. Cantitatea de azot a crescut în mod simţitor în organismul lor. Urea, în loc să se elimine prin rinichi, rămâne în organism, ast-fel că răul de munte ar fi o adevărată intoxicare cu azot.

M. DJ.

PEDAGOGIE Cunoscutul scriitor german contimporan Otto Ernst în mult jucata sa piesă „Flachsmannals Erzi eher" ne pune în următoarea alternativă pedagogică: „Herbart sau Natorp?" Dascălul Flemming, personajul principal al piesei se hotăreşte pentru cel din urmă. Acesta însă nu face decât să fie ecoul unei stări de lucruri bine accentuată în pedagogia de azi, în deosebi în Germania.

Intr'adevăr, în a doua jumătate a sec. 19 pedagogia era sub înrâurirea covârşitoare a lui Herbart sau elevilor săi, din cari şi azi întâlnim pe un W. Rein şi O. Willmann. Cu începutul sec. 20 o puternică mişcare de prefacere pe întreg tărâmul pedagogiei prinde a se simţi, ce ia un caracter de opoziţie faţă de pedagogia herbartiană. In faţa pedagogiei individualiste a lui Herbart şi în deosebi a elevului său Ziller, se ridică cu originalitate „pedagogia socială" (Sozial padagogik) a unui Natorp, profesor la Universitatea din Marburg. Pedagogia socială vede în problema educativă o chestiune a vieţii colective; individul nu vieţueşte şi nu înseamnă ceva decât într'o comunitate omenească. Această constatare nu e de altfel ceva nou, originalitatea noii pedagogii stă în idealul pe care il urmăreşte. Ea visează coincidenţa asimptotică a individului şi societăţii, înfăptuirea societăţii ideale, unde nu mai bântuc conflictul sdrobitor dintre fiecare mădular al obştei şi obştea luată în întregimea ei.

Mulţi herbartieni au făcut concesiuni „pedagogici sociale", insuflând pedagogici herbartiene puteri nouă de viaţă.

M. FL.

2. RECENSII

N. CARTOJAN. — *Scrisori inedite dela N. Bălcescu şi I. Ghika. (Păreri interesante şi realităţi crude — dela 1849-1850)* Cetind cele 12 scrisori, inedite până acum, ale lui Bălcescu şi I. Ghika, publicate prin îngrijiera D-lui N. Cartojan, am găsit câteva lucruri de un interes deosebit pentru starea politică internă şi externă a ţărilor noastre, la 1849—1850.

Aceste pasagii sunt vrednice de a fi împărtăşite unui public mai numeros în tot cazul de a atrage cuvenita atenţie asupra volumului ce le conţine.

Afară de prefaţa de IX pg., semnată de editor volumul cuprinde în 56 pg.: 4 scrisori ale lui N. Bălcescu pentru doamna I. Ghika şi alte 8 ale lui I. Ghika pentru N. Bălescu. In ultimele 3 pg., volumul conţine şi o tabelă a numelor proprii.

Bălcescu scrie din Orşova şi Paris; Ghika din Boiadgikeuy. Cel dintâi era în cursul unei călătorii spre Paris prin Ungaria ,unde trebuiă să solidarizeze pe Români cu Ungurii triumfători, spre a luptà în contra armatelor aliate; cel de al doilea, fruntaşul emigraţilor din Orient, avea rolul în Constantinopol, de-a lămurì Poarta asupra adevăratelor gânduri ale partidului naţional.

Iată acum acele „păreri interesante şi realităţi crude" pe care le spicuim din scrisorile citate.

Mai întâi părerea unui turc, comisar în Ţara Românească la 1849:

I. Ghica către N. Bălcescu. Boiadgikeuy 4 August 1850... „Iată linia de demarcaţie, care este între purtarea comisarului celui vechiu şi între a celui nou. Fuad zicea: nu trebuie să dăm importanţă poporului, căci cădem în ideile demagogice; să căutăm mai bine a câştigà pe boeri şi să facem qu'ils soit le pays. Ahmed zice: boierii sunt putrezi de corupţie; nu au nici o influenţă în ţară, nici o acţie asupra naţiei; de i-am aveà pentru noi, nu avem nimic: una, că sunt corupţi, fără convicţie, fără credinţă şi, la întâia ocazie, ne scapă, trec la cine o fi mai tare, la cine le va da mai mult. avându-i nu avem nimic în ţară, căci nu sunt putere, din contră sunt o putere negativă. Dacă Poarta voieşte să-şi facă o partidă, trebuie să caute a menţine partida, care s'au făcut revoluţionari. Boierii îi urăsc, dar poporul a început a simţi, unde voeşte a veni... (pg. 16)"

Boiadgikeuy, 4 Sept. 1850. Ghika către Bălcescu... „Să vorbesc acum de ceeace este mai important: de intrigile boierilor noştri împotriva lui Ahmed Efendi. Lupta s'a deschis, căci comisarul a declarat că nu este nimic de făcut cu această castă coruptă, că ar trebui ca legea electorală să fie făcută astfel ca să pue ţara subt garanţia unei clase de oameni mai sănătoşi. El este de părere că dreptul politic să fie dat proprietăţii. Ei cunosc tendinţele lui Ahmed Efendi şi profită de împotrivirea ce face de a luà măsurile ce voesc Muscalii cu gândul definitiv de a mâna duhurile la vre-o neorânduealà. Generalul Duhamel a poruncit să se îndoească toate posturile, să se ia măsuri aspre înpotriva tendinţelor revoluţionare, care se ivesc din toate părţile; pe de altă parte pune de dau foc în oraş şi altele, toate acestea ca să legitimeze ocupaţia..." (pg. 38).

N. Bălcescu către D-na Ghika, 26 April 1849... „J'ai appris ici avec plaisir une belle réponse de notre amie Madame Gunthier au général Luders (Comandantul armatei de ocupaţie rusă). C'était dans une soirée de famille. Madame Balaciano s'adresse d'un air pathétique au illustre personnage en lui disant: général, nous abandonons aussi notre patrie si vous l'abandonnez. A quoi le général répond: tranquilisez vous, Madame, mon illustre maître fera en sorte que bientot ces pays resteront à la Russie! A quoi toutes ces belles dames applaudirent avec frénésie. Madame Gauthier alors se lève indignée et riposte: Général, vous ubliez que l'homme propose et Dieu dispose. — Le général, confus et interdit, balbutie avec peine: oui, Madame, c'est vrai; je l'avais oublié et je vous en demande bien pardon."

I. Ghika către N. Bălcescu, 14 August 1850. La pg. 25, după ce a vorbit de influenţa turcă (pg. 21), de influenţa austriacă, cum căutà să-şi facă loc în principate, (pg. 22), iată cum se exprimă despre planul Austriei la 1849: ....„Incearcă (ministrul Schwartzenberg) mai întâi printr'o propunere de colonizaţie. La Bucureşti se află un trimis austriac, anume Spinder, care propune o colonizaţie de 2 milioane de Nemţi. Se vede că astăzi influenţa muscălească în Principate îşi dă sufletul şi, dacă ar izbutì să dea o lovitură influenţei turceşti, care se ridică pe ruinele influenţei ruseşti, ar putea împinge şi aşează în ţară influenţa austriacă. O mişcare, care ar silì pe Turc să o reprime, ar fi o lovitură de moarte influenţei turceşti. Am cuvinte multe crez că vodă Ghika la Viena are aceste idei şi că lucrează în ţară pentru

influenţa austriacă. Bagă de seamă ca nu cumva să nu fi împingând pe Goleşti, pe Tell şi pe Magheru. Noi trebuie să ne ferim a da într'această acţiune, căci germanii prin colonizaţiile, cu care ne vor năduşi, dau o lovitură grozavă naţionalităţilor române. Bănuesc mult că Austria ne împinge la o mişcare.

O a treia acţiune este a aspiraţiilor la domnie şi a duşmanilor Domnilor; de pildă Gr. Ghika are vraşmaş aici pe Titoff, pe Vogoridi, pe Th. Balş, pe Bustanberg, pe Aristarchi, pe Stirbey şi a.; toţi coalizaţi lucrează la o mişcare în Moldova, prin Valahia, ca să răstoarne pe Ghika..."

Este de asemenea în deosebi înteresant să se ştie părerile acestor bărbaţi asupra politicei internaţionale în legătură cu interesele noastre naţionale

I. Ghika către N. Bălcescu. Pera, 24 Sept. 1850. „....Caută a nu cădea în idei prea noi şi pentru care atât Turcii cât şi Englezii şi Francezii au convenit a zice că sunt subversiuni şi nepotrivite cu bunul ordin. Cu toate câte ar puteà zice cineva spre apărarea unor idei, dar socot că singurul mijloc de a avea o înrâurire asupra lucrurilor astăzi şi a face să fructifice oarecum cele semănate în timpul revoluţiei este de a dovedì, că nu suntem ceeace politicii practici de astăzi şi guvernele numesc: anarhişti şi inimici oricărui ordin social... In privinţa politică iată ce a-şi dorì să puneţi în princip în manifestul ce veţi să iscăliţi în numărul specimen ca program: 1) Românii din Turcia cu Basarabia, pe care fără drept au luat-o Muscalii (violation du droit des gens et du droit de protection qu'ils se sont arrogés), uniţi într'un singur stat, supt suzeranitatea Sultanului, după dreptul capitulaţiunilor; 2) Românii din Austria, Bucovina, Ardeal şi Bnat, *un alt stat*, supt Austria, cu dreptul de naţionalitate. Nu trebuie să ne punem ca oamenii care voesc răsturnarea nici unui stat din Europa..."

Acestea erau sfaturile pline de moderaţiune, pe care la 1850 Ghica le da lui Bălcescu. La rândul său, Bălcescu avea planul unei confederaţiuni e statelor unite dela Dunărea de jos. In această confederaţiune erà să intre, după Bălcescu, Ungurii, Românii şi Iugo-Slavii. Fiecare cu teritoriul său şi cu adm'nistraţie aparte. O adunare centrală de 150 deputaţi (câte 50 din fiecare) avea să se adune anual, pe rând în capitala fiecărei naţiuni, spre a impune dăjdiile fiecărei naţionalităţi, proporţional cu proporţia şi veniturile sale. Guvernul federal erà să fie comun prin trei ministere: războiu, externe şi industrie, comerţ şi comunicaţii. Dar această stare nu s'ar fi putut obţine, după părerea lui Bălcescu, decât prin dispariţia Austriei ca Stat, fapt care se părea că îl pregătesc comitetele revuluţionare federale din Apus.

CEZAR PAPACOSTEA

P. STANESCU-BALACEANU. — *Organizarea învăţământului rural*, R.-Sărat, 1914.

Autorul, un eminent învăţător din judeţul R.-Sărat, a reunit în broşură o sumă de articole pedagogice, publicate în diferite reviste. Din toate reiese un cald devotament pentru şcoală şi o ageră intuiţie a nevoilor învăţământului primar. In deosebi e remarcabilă experienţa pe care a făcut'o cu predarea diferitelor obiecte din program, *fără cărţi*. La congresul de geografie ţinut de curând la Ploeşti s'a exprimat în acest sens desideratul ca intuiţia naturii să înlocuiască intuiţia sarbădă din cărţi. — Cartea d-lui Bălăceanu e un sprijin de mare preţ în sensul acestor vederi. Ea merită să fie cunoscută de cât mai mulţi institutori şi învăţători.

S. M.

I. URSU.— *Din influenţele politicei europene asupra politicei noastre.* (Moise Vodă, 1529 Martie — 1530 August). (Analele Academiei Române. Seria II. Tom. XXXII, 1914). Intr'un ţinut pitoresc, unde un ram al Streiului murmură lin printre coline cu iarbă bogată, în care îţi poţi ascunde durerea, a zidit Zamfira, fata lui Moise Voevod, mănăstirea, în care s'a stins în vârstă de 44 ani. Mănăstirea Prislopului îşi atribue întemeiarea stareţului vieţii monastice române, lui chir Nicodim (Vezi *Plângerea sfântei mănăstiri a Şilvaşului din eparhia Haţegului din Prislop* în *Telegraful Român* 1898 nr. 25 şi urm. reprodusă şi 'n *Biserica Ortodoxă*). In 1756 comuna românească de acolo trece la unire, precum la anul 1765 vedem pe protopopul Ioan scriind episcopului Novacovici: „şi biserica Silivaşu încă aşa s'au răpit". (N. Iorga, Studii şi documente XIII. pag. 256 nr. 100). Din toată mănăstirea a rămas azi pe lângă legendă numai biserica zidită în stil bizantin şi de aceea interesant monument de artă, care ar trebui să atragă atenţiunea Comisiei monumentelor istorice.

Cum a ajuns Zamfira acolo şi peripeţiile vieţii ei, se explică în parte prin legăturile politice ale tatălui său Moise Voevod.

Autorul, care în două cărţi s'a ocupat cu această vreme din istoria universală (1., La politique orientale de François I-er, Champion, Paris 1908 şi 2.) Die auswärhige Politik des Peter Rareş, Wien 1909), ne prezintă rolul domnitorului muntean, Moise, în cadrele istoriei universale.

După căderea Ungariei la Mohaci, Habsburgii îşi validitează cu succes pretenţiunile la tron bazate pe tratate cu regii Iagelloni ai Ungariei. Ferdinand I ajunge rege al Ungariei pe temeiul acestor tratate şi nu ca cumnatul regelui înecat în mocirlele câmpiei dela Mohaci. Ferdinand I erà fratele lui Carol I şi astfel domnia lui se împleteşte lămuritoare sau lămurită de marile evenimente ale Europei contimporane. Habsburgii fiind amestecaţi în toate evenimentele mari europene, nu a fost prin urmare chestiune europeanăca să nu exercite o influenţată în Orient sau să nu fie influenţată de complicaţiunile Orientale. In felul acesta şi evenimentele din Ţara-Românească lui Moise Vodă explică, sau îşi găsesc explicarea în atitudinea politică generală a Europei.

Aceste lucruri atinse şi 'n cele două lucrări valoroase ale sale le expune autorul în această comunicare dela Academie. Timpul erà o criză pentru Ţara-Românească. Oamenii munteni şovăesc între Ferdinand Habsburgul şi Ioan Zapola protejatul Turcilor.

Autorul îşi întregeşte expunerea cunoscută din cele două cărţi ale sale, cu date noi, inedite, precum: Radul dela Afumaţi moare ca partizan al lui Ferdinand poate, căci în 1528 se aminteşte o solie a lui către Ferdinand iar cu data Ianuarie 1529 găsim instrucţiile unui sol Ferdinandist, care avea să meargă la Radul; o scrisoare din 28 Fevr. 1529 aruncă lumină nouă asupra politicei lui Petru Rareş, iar două scrisori necunoscute până acum arată, că victoria Moldovenilor la Feldioara a fost înlesnită prin trădarea Săcuilor; o scrisoare din 19 Nov. 1529 explică politica turcească a Domnilor români prin frica faţă de aceştia. Pentru lupta dela Viişoara autorul confirmă ziua dată de cronica românească: 29 August 1530, iar Viişoara, unde s'a dat lupta, e cea de lângă Olt, 25 km., departe de Slatina.

Autorul ne dă după *Răvaşul* VIII. nr. 9—10 epitaful Zamfirei. De oarece s'âu strecurat însă preà multe greşeli de tipar, aşa că *Madwig* trebue să fii, cà să-l poţi tràduce, îl dăm àci din nou după Edély Muzeum XXVIII (1912):

Hac posuit monens flebile corpus humo
Keserio inprimis uxor dulcissima clausit
Lumina, fit consors deinde Nisowski tua
Si genus excutias nihil hac mage nobile videt

Sub Transalpino Terra Valacha polo
Huic avis et genitor princeps si caetera spectes
Huius moesta virum Dacia utrumque gemit
Tu, quicumque vides Saphyra
Haec monumenta venuste
Saphira, dei saphyr nomine digna fuit.

I. M.

FELIX LE DANTEC. «*Considerations biologiques sur le Cancer*», este titlul unei broşuri din editura Poinat de 53 pag. datorită profesorului de biologie generală dela Sorbona, *Felix Le Dantec*, foarte cunoscut prin cercetările şi publicările sale din domeniul biologiei. Ea cuprinde o cât se poate de scurtă, dar completă şi foarte clar expusă problema încă obscură a „*etiologiei*" cancerului. Lăsând la o parte varietăţile şi particularităţile clinice şi de structură microscopică *Le Dantec* trece în revistă foarte pe scurt câteva din caracterele generale ale cancerului şi insistă mai mult asupra ipotezelor şi în special asupra unora din ele cu privire la cauza boalei întrebându-se dacă în starea actuală se poate vorbi de o „profilaxie" individuală în chestie de cancer.

Se ştie că ceace caracterizează un organizm normal este o *coordonare* funcţională perfectă între difritele sale organe şi ţesuturi care-l compun, aşa fel că „activitatea locală a fiecărei celule — la om sunt vre-o 60.000.000, 000 — este limitată şi dirigeată de activitatea celorlalte. Prin urmare o celulă, oarecare dintr'un organ, se bucură de o libertate extrem de redusă şi are un rol cât se poate de determinat în condiţiuni foarte determinate; în totalitatea acestor activităţi stă coordonarea individuală". Când o celulă sau un grup de celule ies din această coordonare dezvoltându-se dela sine, fără „grija binelui general şi fără a respecta drepturile celorlalte vecine" atunci cancerul e constituit.

„*Este* — cum zice Le Dantec — *un organism nou care ia din mediul interior al organismului oaspe ceeace este necesar pentru viaţa sa, dar care nu mai colaborează la funcţionarea generală*"; atât de necesară organsimului normal. Celula canceroasă are o putere de proliferare enormă, de unde anarchia dela început şi conflictul cu ţesuturile normale pe care le distruge. Definiţiea lui Borel că „*celulele canceroase se înmulţesc la infinit în timp*" indică puterea extraordinară de înmulţire a acestor celule anarchice. Experienţa a dovedit până la evidenţă, de astfel, perenitatea acestor celule. O celulă canceroasă moare odată cu organismul în care s'a desvoltat întrucât vitalitatea lor exagerată are nevoe de substanţe nutritive, dar dacă celula canceroasă este transplantată la un alt animal ea continuă să se desvolte pe compt propriu fără ca celulele acestui de al doilea animal să ia parte la desvoltarea sa. Şi dacă şi dela acest animal se transplantează la un al treilea ea se desvoltă în acelaşi mod şi aşa m.d. Celula canceroasă îşi păstrează tipul primitiv şi toate cancerele desvoltate la animalele inoculate, sunt cancere eşite prin *descendenţă directă* din celula primitivă, sunt cum s'au numit „*grefe*" *canceroase*.

Trecând la ipotezele — fiindcă până în prezent nu poate fi vorba decât de ipoteze cu privire la cauza cancerului. — Le Dantec pomeneşte de *ipoteza* lui Cohnheim, după care s'ar desvolta din celulele „rămase embrionare printr'un fel de somn prelungit" care la un moment dintr'o cauză sau alta ar începe să prolifereze şi să constitue parazitul canceros. Ipoteză adevărată în ceea ce priveşte micul grup de cancere, care îşi au ca punct de plecare un rest embrionar, dar care nici în aceste cazuri nu lămureşte cauza cancerului întru cât nu arată cauza sub a cărei influenţă are loc proliferarea acelor celule embrionare.

Le Dantec aminteşte în treacăt ipoteza reintinerirei kariogamice după

care un cancer ia naştere prin fecundaţia sau conjugaţia sexuală între două celule.

Autorul insistă mai mult asupra ipotezei lui Ménétrier, după care tumorile canceroase iau naştere *„fără intervenţia unui factor patogen specific,* ci numai printr'o *„iritaţiune locală suficient de prelungită"*. De unde existenţa *„stărilor precanceroase"*, care explică trecerea pe nesimţite dela tesutul normal la cel canceros, ca o evoluţie neîntreruptă, cum a observat-o Ménétrier în tunorile stomacului, unul din organele fregvent atinse de cancer. Ar fi la început o *inflamaţie* sau *o iritaţie* cronică urmată cu vremea de o *hyperplasie* ca prim stadiu spre o tumoră. „Celulele silite să se reproducă în condiţii anormale în mijlocul unor ţesuturi inflamate cronic, împedicate în funcţia lor şi perturbate în nutriţie, dobândesc gradat proprietăţi noi de vitalitate, tinzând să se izoleze de restul organismului, să iasă din coordonarea generală

Deci e o *„secţiune celulară patologică"* .

Le Dantec analizează deasemenea şi *ipoteza* lui Bovrel după care cancerul e infecţios provocat transmis de un *„virus specific"* iar celula canceroasă ar fi *„produsul incestuos al unui parazit şi al oaspelui său"*. Ar exista prin urmare un parazit sau un *microb — un virus — cancerigen syrubiotic.* Această ipoteză înfecţioasă ar explica epidemiile de cancer printre animale —şoarece în special — Şi această ipoteză nu poate răspunde la obiecţiunile ridicate şi nu poate explica unele fapte. „Virusul zice Le Dantec, ar determina cancerul lucrând ca factor strein prin *„iritaţiune"* nici de cum intrând în syrulioză cu celulele".

Autorul conchide în urma analizei datelor experimentate la o ipoteză intermediară între ceea a lui Ménétier şi a lui Bovrel : *„cancerul ia naştere prin iritarea celulelor"*. Rămâne de ştiut dacă există un mare număr de factori cancerigeni sau numai un factor specific — un microb — a cărui prezenţă ar fi necesară pentru naşterea celulelor canceroase. Reese însă, după Le Dantec, că, cu probabilitate *„cancerisarea nu este datorită unui factor unic de iritare"* că de asemenea e foarte probabil că aceşti factori să fie diferiţi în reuşita lor cancerigenă, ea înşăşi în legătură şi cu terenul — organ sau tesut — asupra căruia lucrează cauza iritantă. In acest chip se înţelege, că ori-ce celulă poate deveni canceroasă, când a fost supusă unei iritări continue şi prelungite, fiind astfel silită să iasă oarecum din coordonarea funcţională şi să se *„adapteze definitiv" la condiţiile anormale create prin această iritaţie.*

Această adaptare face celula — sau grupul de celule — *să-şi piardă specificitatea histologică* ne mai răspânzând la funcţiunea sa, de unde rezultă o *„simplificaţie histologică"* — adică celula aşa de specializată când funcţiona în condiţii normale — devine ca un „protozoar" fără funcţie definită asimilând contînu. In total prin urmare zice Dante ce chestiune de *„dobîndirea unui nou caracter"* în condiţii anormale foarte posibil ca unii factori să fie mai periculoşi pentru celulele noastre sub influienţa cărora s'ar naşte mai sigur cancerul. Experienţele par să dovedească aceasta. Când aceşti agenţi provocatori vor fi cunoscuţi se va putea vorbi de o profilaxie în cancer. Orcum „cancerul rămâne o raritate" dacă ţinem seama de infinitatea cauzelor care tind a scoate celulele din coordonarea lor normală şi de numărul infinit de celule al organismului. Autorul încheie această foarte instructivă expunere prin consideraţia că odată declarat cancerul, organismul lăsat la mijloacele sale de apărare este supus pieirei ; că adecă după transformarea în cancer celulele nu mai pot suferi o altă transformare. Prin urmare *„cancerul ar fi forma definitivă a evoluţiei substanţei omeneşti, forma cea mai, stabilă, după care orice variaţie încetează.* Dacă într'adevăr aşa ar şti, ce departe sântem de visul celor care aşteaptă, ca ultim termen al evoluţiei noastre, venirea supra omului" !

I.I.N.

V. C. VASILIU. *Ce este proprietatea ?.. Cu privire la expropriere.* Bucureşti 1914. pag. 41.

Broşura de faţă discută diferite teorii care ar încerca să îndreptăţească existenţa proprietăţei mari la noi în ţară, şi le discută în aşa fel în cât n'aduce vre-o contribuţie nouă în ce priveşte argumentele istorice, juridice ori economice relativ la această chestiune. In urmă autorul propune înlăturarea marei proprietăţi agrare şi înlocuirea ei cu un regim de proprietate mică.

Dacă s'ar fi tratat chestiunea proprietăţei în mod ştiinţific şi fără înfloriturl stilistice proprii discursurile din cutare sală de întrunire, atunci poate s'ar fi adus un folos real acelor pentru cari, autorul pledează au atâta căldură

I. B.

3. REVISTE

NATURA. — Anul IX, No. 8, Mai 1914. Bucureşti.

Dl. L. Mrazec preamăreşte pe marele geolog E. Suess mort la 31 Aprilie 1914 şi arată însuşirile alese ale acestui om de ştiinţă.

Dl. N. Moisescu întemeiat pe observaţiunile simţului chinestezic (cu care ne dăm seama de poziţia şi mişcările organelor noastre, precum şi de măsurarea spaţiului cu ajutorul lor) arată îndatorirea pe care o are educatorul pentru ca să-şi aprovizioneze elevii, cu un număr de deprinderi folositoare, prin activitatea trupului.

Intr'un foarte interesant articol asupra tracţiunei electrice şi cu aburi ne arată, D-l Ing. I. Gheorghiu, cât de mult se întrebuinţează acum tracţiunea electrică pe cale ferată în diferite ţări şi se explică totdeodată mecanismul mersului şi al patinatului roţilor pe şine

I. B.

P. MITTEILUNGEN. — (Mai 1914) cuprinde între altele un articol asupra unui nou procedeu de a face repede harta unei ţări. Kammerer şi Scheimpflug au cercat să fotografieze din balon regiuni mai întinse. Când ţinutul e câmpos lucrul merge destul de lesne. Pentru a face harta 1 : 50000 poate lua o fotografie dela o înălţime de 4 ½ kilometri, cuprinzând pe o singură placă un orizont de 20 km., în diametru. Cu 3 fotografii ai ridicat harta unei regiuni ca dela Bucureşti până la Ploeşti. — Inventatorul acestui procedeu a găsit şi legile acestei noui prespective în raport cu construcţia aparatului fotografic, aşă că problema se poate considerà ca deslegată pentru şeş. Mult mai greu e pentru munte, precum grea este şi transformarea imaginei fotografice în imagină cartografică. O pildă : câmpul verde, semănat or nesemănat, se schimbă dela o lună la alta ; drumurile parcă se înfundă în păduri, etc. — Trebuie prin urmare, după ce ai făcut fotografia să umbli încă odată tot ţinutul, pentru a-l interpretà grafic. Totuşi e o colosală înlesnire în acest nou procedeu şi s'ar puteà să revoluţioneze întreaga cartografie.

ANNALES DE GEOGRAPHIE, Mai 1914. — Welsch cercetează dacă terenul francez spre Atlantic (la côte atlantique du Centreu-Oest) se coboară sau se ridică. Pentru a evità întrepretări greşite, Welsch întrebuinţează termenul submersiune şi emersiune ; examinează dovezile presupusei cufundări, apoi documentele aduse de alţii în sprijinul ridicării terenului, precum şi dovezile de submersiune mai vechie ; vasele submarine etc. Resultatul cercetărilor e negativ. Inţelegând prin timpuri recente cele din urmă

7000 de ani (limita între neolitic şi paleolitic), Welsch hotărăşte că nu este în acest spaţiu de timp nici o dovadă de submersiune sau emersinue, dar pentru timpurile imediat anterioare dislocările sunt evidente.

Tot în acest număr se arată şi progresele ocupaţiei franceze în Maroc. Pe când pentru Algeria a trebuit zeci de ani, în Maroc, după 2 ani, tot ţinutul afară de partea curat muntoasă e de pe acum în mâinile Franţei. Lipsa de nomadism aşà de accentuat cum erà în Algeria sub Abd-el-Kadex, precum şi perfecţiunea mijloacelor moderne : căi ferate, artilerie mai maniabilă etc., au permis ocuparea unui adevărat imperiu cu foarte puţine silinţe.

E remarcabilă situaţia oraşului Tanger, un colţ de pământ internaţional, care numai cu numele mai e legat de Maroc.

DEUTSCHE RUNDCHAU, Mai 1914. — Bürst Bülow. „Deutsche Politik" e judecată de Hieltebrandt ca o operă de mare simţ al unui „*Praeceptor Germaniae in politicis*". — Fostul cancelar scrie istoria ca un filosof şi ca un om de mare onoare. O dovadă e discreţia ce o păstrează chiar faţă de adversari. Despre polonezi el spune următoarele : „Tocmai fiindcă ne iubim neamul, trebuie să cinstim şi să avem compătimire faţă de credinţa cu care Polonezii ţin la tradiţiile lor naţionale." Pentru socialişti, Catolici, Francezi, pentru toată lumea, Bülow caută să fie drept.. El e plin de spiritul lui Goethe şi de disciplina lui Bismark. Iată în puţine vorbe sâmburele metodei lui politice : „Să fii fanatic când e vorba de binele şi interesul ţării ; idealist în ţel, realist în politica practică ; sceptic când e vorba de credinţa oamenilor şi recunoştinţa lor."

Opera lui Bülow a ţintit să treacă peste limitele puse de Bismark şi să ducă Germania pe *mare*, prin urmare în istoria *lumei*, nu a unui singur continent.

8.

CRONICA ARTISTICA

Artiştii dispăruţi: O. Smighelski

CHESTIUNEA PICTURII RELIGIOASE

O nouă dovadă, de nevoia unui mediu special pentru desvoltarea artelor plastice, ne-o dă Ardealul. Pe când numărul poeţilor şi nuveliştilor răsăriţi din mijlocul fraţilor de peste Carpaţi este impunător, artele plastice nu se fălesc cu nici un reprezentant până în vremea din urmă. Aceasta nu dovedeşte de loc, că sentimentul artistic nu este sădit la românii ardeleni ca şi la cei din regat. Dovezi netăgăduite ale subtilului simţimânt artistic, pe de o parte, şi a unei neîntrerupte tradiţii, pe de alta, găsim acolo ca şi acì în lucrările minunate ale ţăranului român.

Măestria nesfârşită a crestăturilor în lemn, datorită ciobanului şi gospodarului ardelean, şi minunatele varietăţi ale ţesăturilor şi alesăturilor gospodinilor, variind dela o regiune la alta, arată cu cât drag s'a cultivat în toate timpurile arta ţărănească şi dincolo de Carpaţi. Poezia populară şi jocurile tradiţionale întăresc această dovadă.

Dacă din mijlocul unui popor aşa de înzestrat nu s'a ivit până acuma încă un artist mai de frunte, vina este de sigur numai a împrejurărilor locale şi a lipsii unei vieţi sociale mai intense. Căci în liniştea şi poezia ce înconjoară pe păstorul, păscându-şi turma pe vârf de plaiu, nimeni şi nimic nu-l împiedică de-a doinì un cântec străvechiu, şi să cresteze totdeodată furca măiastră, pe care o hărăzeşte alesei

inimii sale. Tot astfel gospodina în căsuţa ei retrasă a putut în vremea-i liberă sau în şezători să-şi urzească iile şi fotele potrivit isvoadelor străvechi, alcătuindu-şi singură zestre bogată, din scoarţe şi costume fără număr şi fără pereche. Asemenea îndeletniciri erau veşnic cultivate, pentrucă erau cu drag apreciate în mediul în care se produceau.

Aceleaşi condiţii ale vieţii exclusiv săteşti au favorizat şi desvoltarea stilului caracteristic al bisericuţelor de lemn, cari în proporţiile lor atât de reduse satisfăceau nevoile comunităţei aşa de restrânse. Iar şcoala de zugravi dela Nicula, cu icoanele ei pe sticlă, ce n'au depăşit nici odată cadrul unor produse ale artei populare, corespundeau şi ele stilului rustic al bisericelor.

Arta şi industria casnică singure au avut în tot timpul în Ardeal un teren social propice desvoltării lor.

Arhitectura, pictura şi sculptura în sensul adevărat al cuvântului, pentru ca să poată fi cultivate, ar fi avut nevoia de un cadru mai larg, ce nu erà îngăduit de condiţiile în care sunt nevoiţi să trăiască fraţii noştri de peste munţi. Căci, dacă o odă, o idilă sau o pastorală, scrisă de un Coşbuc, Iosif sau Goga, trec lesne peste hotare, ducând cu ele faima celui ce le-a făurit, nu tot astfel de uşor se popularizează operele plastice.

Poezia şi cântul se transmit încă şi astăzi, din gură în gură, pe când operele de artă se răspândesc în condiţii mult mai grele.

Fraţilor din Ardeal le-a mai lipsit şi unul din factorii principali ai unei desvoltări artistice mai intense anume: ocrotirea oficială a statului. Căci în toate timpurile şi în toate ţările, casele domnitoare sau guvernele au fost un imbold puternic al unei desfăşurări mai largi a artei, graţie comenzilor prin care se încurajau diferitele ramuri artistice. In Ardeal unica instituţie de sine stătătoare şi independentă de guvernul unguresc fiind biserica, ea singură a putut îndeplini rolul de protectoare artistică. Astfel se explică

cum numai pictura religioasă a luat o oarecare desvoltare la Românii de dincolo de Carpaţi.

Reprezentantul cel mai de frunte al acestei direcţii e artistul de curând dispărut, Octavian Smighelski. El s'a născut în 9 Martie 1866 în Ludoşul-Mare, comitatul Sibiului. Tatăl său, Mihaiu, notar, erà de origină poloneză, pe când mamă-sa, Ana, erà româncă. După terminarea studiilor şi luarea bacalaureatului în Sibiu, Smighelski a urmat cursurile şcoalei de desen din Budapesta, preparându-se pentru cariera de profesor. Absolvind acea şcoală specială cu distincţie, el fu numit în 1890 profesor de desen în Chemnitz şi apoi în Ibaşfalău. Lărgind continuu cunoştinţele sale în pictură prin călătorii dese în centrele artistice unde arta bizantină e în floare, ca Ravenna, Venezia, şi cercetând totdeodată şi pictura bisericilor din România, Smighelski se pregătì temeinic pentru decorarea şi pictarea de biserici. Ca atare el a şi zugrăvit mai multe biserici de sate din Transilvania, iar în urmă tot lui i se încredinţă pictura catedralei din nou clădită în Sibiu. Meritele deosebite ale lui Smighelski în această direcţie au atras atenţia autorităţilor din Budapesta, care l-au distins acordându-i o bursă de studii în Roma, însărcinându-l totdeodată cu zugrăvirea unei biserici în Budapesta chiar.

Specializându-se în zugrăvirea de biserici, Smighelski a căutat să renoveze atât din punct de vedere decorativ cât şi technica tradiţională. Astfel, în catedrala din Sibiu, marea inovaţie introdusă de el constă în întrebuinţarea motivelor româneşti împrumutate dela ţesătorie. Această tendinţă a fost susţinută şi de părintele Miron Cristea în lucrarea sa asupra Iconografiei creştine. Deşi această inovare s'a bucurat de un mare succes la fraţii de dincolo, o credem totuşi nepotrivită scopului urmărit. Primul argument ce se poate aduce în contra traducerii în ornamentaţie murală a motivelor de ţesătorie, e bazat pe principiul fundamental, că orice material îşi are technica sa specială de execuţie. Nu e de îngăduit deci ca modele, care pot avea efecte foarte

fericite într'o anumită tehnică, să fie transpuse într'o alta. In cazul special, motivele geometrice cu normele lor stabilite, născute în mod firesc din împletirea firelor ce se urzesc în războiu, nu dau acelaş efect când sunt pictate pe perete. O primă distrugere a armoniei acestor desenuri se produce prin proporţiile prea mari în care sunt redate isvoadele mărunte în original. Un efect neplăcut de asemenea produce faptul izolării desenurilor pe peretele alb, pe când în ţesătură aceste motive sunt strâns legate de urzeala ce servă de fond. Reproducerea izvoadelor de ţesături prin puncte colorate pe suprafaţa zidurilor, cu tendinţe de a imità lucrările de pe caneva sau pânză, este de asemenea cu totul nepotrivită, producând un efect straniu.

Toate aceste critici de ordine tehnică nu trebuesc interpretate ca o nesocotire din partea noastră a tendinţei de a se utilizà cât mai mult tezaurile artei naţionale. Susţinând din răsputeri popularizarea artei româneşti, cerem însă ca aplicarea ei să se facă în conformitate cu principiile fundamentale proprii fiecărei tehnici. Dela asemenea principii nu ne putem îndepărtà.

Reforma picturii religioase nu se poate rezolvà însă numai prin renovarea părţii decorative. Partea însemnată o constitue, bine înţeles, figurile compunând scenele religioase, cari îmbracă zidurile clădirei. Decoraţiunea constitue numai chenarul în care aceste scene sunt cuprinse, şi pentru acoperirea părţilor arhitectonice improprii pentru decoraţiunea figurală. Scopul primitiv urmărit de zugrăvirea bisericească este de a dà dreptcredincioşilor imagini cât mai complete a textelor din cărţile sfinte. După principiul aşa de lămurit şi frumos exprimat în vechiul codice al zugrăvirii bisericeşti, pictura trebue să ţie locul cărţilor, pentru acei cari nu ştiu a cetì. Astfel se explică claritatea cu care în Erminia zugravilor sunt date prescripţiile modului cum trebue compuse diferitele scene şi a locului precis în biserică unde ele trebuesc aşezate, precum şi orânduirea numeroaselor feţe de sfinţi sau părinţi ai bisericei ce populează în-

EVANGHELISTUL MATEI

EVANGHELISTUL LUCA

PANTOCRATERUL

DETALIU DIN PANTOCRATER

teriorul unui templu creştin. Această orânduire tradiţională şi atât de bine chibzuită a suferit foarte neînsemnate modificări, motivate numai prin spaţiul mai mare sau mai mic al bisericilor. Azi încă, în mai toate clădirile moderne, orânduirea cea veche este încă în vigoare, cu tendinţă de a se reduce numai numărul picturilor.

Nu tot aşa de simplă este chestiunea felului cum aceste picturi trebuesc executate. Această importantă problemă a preocupat şi pe Smighelski, ca şi pe toţi acei cari se ocupă mai de aproape de asemenea cestiuni. Vechea credinţă, că pictura bizantină a rămas neschimbată în decursul vremurilor, este astăzi dovedită ca neîntemeiată. Ca şi toate celelalte ramuri artistice, zugrăvirea bisericească a avut şi ea evoluţia ei, supusă fiind şi unor scăderi după ce a atins maximul de desvoltare. Fără a ne preocupà acì de succesiva ei transformare aiurea, ne vom mulţumì a constatà că în ţara românească zugrăvirea bisericilor a mers paralel cu evoluţia generală a artei. Pornind dela tipurile încă în conformitate cu tradiţia curat bizantină — reprezintată din nefericire azi numai prin câteva originale rămase neatinse în puţine mânăstiri de ale noastre — pictura bisericească a avut un aspect propriu în epoca lui Matei Basarab şi apoi a lui Constantin Brâncoveanu. Ea nu a scăpat nici înrâuririlor italiene în Muntenia şi celor gotice în Moldova. Curentul general al secolului trecut a influenţat şi această ramură a activităţei artistice, dându-ne acele fresci din bisericile mai mici, în care se întrevede un caracter pur naţional românesc. Firul acestei naturale evoluţii locale a fost întrerupt prin înrâuriri străine, introduse de către Tătărăscu şi contimporanii săi, cari au preferat tipuri de pictură occidentală în locul celor pământene.

Faţă de aceste prea numeroase şi variate feluri de pictură din bisericile noastre, erà natural ca pictorii conştienţi ai zilelor noastre să fie nedumeriţi asupra căii ce trebuiau să urmeze. Astfel s'a născut, în mod firesc, întrebarea rămasă încă fără un răspuns definitiv : după ce tipic trebue

să zugrăvim azi bisericile noastre? O primă soluție ne-a dat-o D-l Lecomte du Nouy, abilul restaurator al monumentelor noastre. Consecvent principiului urmat în arhitectură, dânsul a căutat și în pictură să se întoarcă la tipul cel mai vechi al fiecărei clădiri. Astfel, în Curtea de Argeș, conducându-se de resturile de frescă originală ce mai scăpaseră de renovările nepricepute ale vremurilor mai aproape de noi și completând lipsurile existente, ne-a dat o pictură unitară, ce acum împodobesc pereții bisericii. Principiile fundamentale, cari l-au condus, au fost ca pe de o parte, să țină seama de originalele locale, fără a se depărtà însă de ideile fundamentale de care este condiționată pictura religioasă în genere. Căci spre deosebire de pictura occidentală, școala orientală este călăuzită de ideia că prin zugrăvirea tipurilor nu trebue să ni se deà imitarea chiar a naturii ci numai o imagine a ei. Icoanele ortodoxe au fost totdeauna un simplu simbol, fără tendință de a voì să ne deà o reproducere cât mai vie și vorbitoare a sfântului respectiv. Astfel se născù acea convențiune, care unifică, simplificând pictura. Tipurile abstracte, schematice, s'au repercutat fără schimbări din momentul ce au corespuns principiilor acì exprimate. In amănuntele felului de tratare, atât a figurilor cât și a vestmintelor, picturile au diferit după localitate și după timp, formând etapele evoluției mai sus menționate.

D-l Lecomte du Nouy, luând drept bază pictura din țara românească a secolului al 16-lea, ne-a dat în noua zugrăvire a Curții de Argeș, un tip foarte unitar și în strânsă legătură cu tradiția bizantină. Consecvent acestor principii, modificate potrivit cerințelor locale, dânsul a procedat și la celelalte biserici de el restaurate. Școala de pictură de sub a sa direcție a reușit să ne deà o soluție a problemii, care este în cea mai strânsă legătură cu tradiția.

Vom lăsa cu totul la o parte, de astădată, modul cum alți artiști contimporani au rezolvat aceiași cestiune, pentru a revenì la Smighelschi, de care ne preocupăm în deosebi acì.

O dovadă de intensitatea cu care el erà stăpânit de această

problemă, ne-o dau notiţele rămase dela el în această privinţă şi publicate în „Luceafărul" din Martie a. c. Dela început el consideră drept un „anachronism" continuarea tradiţei pictorilor din timpul voivozilor noştri. Ca un artist trecut prin şcolile moderne şi învăţat a reda realizmul aşa cum ni se prezintă în natură, el desconsideră, ca o afectare naivă, tendinţa de a continuà cu tipurile aşa de ireale ale şcoalei bizantine.

El preconizează o artă naţională, în care, spre a noastră nedumerire, pe de o parte vreà să insufle artei vechi „spiritul personalităţii artistice şi avântul poetic al inspiraţiei individuale", fără ca, cu toate acestea, să se îndepărteze de tradiţia istorică. Ne putând rezuma ideile, de altfel puţin clare, ale lui Smighelschi, aşa cum ne sunt redate în Luceafărul, ne vom mulţumi a reproduce textual pasajul în care după el, „deviza adevărată" a picturii bisericeşti trebue să fie : „conservarea caracterului original, concepţiune mare de monumentalitate şi o reprezentare decorativă".

Picturile realizate de el mai ales în Mitropolia din Sibiu, ne vor lămuri mai bine decât notele sale postume. Sfinţii lui sunt caracterisaţi prin figuri pictate după normele azi în vigoare, adică prin respectarea principiilor de perspectivă şi a redărei modelajulu' cât ma conform naturii. Nu regăsim nimic din schematismul şi din reducerea suprafeţelor la simple linii şi nici din toate celelalte principii decorative utilizate de cei vechi. La figurile lui Smighelschi draperiile sunt de asemeni tratate în mod cu totul modern : falturi largi, cari numai au nici o înrudire cu unghiurile ascuţite şi liniile frânte ale cutelor vesmintelor byzantine.

Sfinţii lui sânt puţin originali dar monumentali şi decorativi, după cum se vede şi din desenurile aci publicate.

Dacă pictorul a respectat aceste principii, pe care singur şi le-a impus, nu a ţinut însă destul seama de tradiţie, pe care de asemenea o anunţa între elementele constitutive ale picturii noastre bisericeşti. Sfinţii săi au un aspect cu totul modern şi sunt fără vre-o legătură cu trecutul. Fără a atinge

modernismul altor colegi, Smighelschi ne-a redat totuși adevărate portrete în figurile sfinților lui și a căutat să înfățișeze cât mai mult posibil pe țăranul român. Măestria cu care aceste figuri sunt executate, contribuie foarte mult la buna reputație a artistului. Tendința inaugurată de el va puteà fi continuată, păzindu-se însă a cădeà în unele exagerări ale naționalismului, cari ne au dus, ca în cazul bisericii de lângă Verșetz, la figuri bisericești îmbrăcate în opinci și strae naționale. Să nu uităm că zugrăvirea bisericilor, chiar atunci când au de îndeplinit un rol național, nu trebue să se îndepărteze de unele legi fundamentale ale bisericii noastre. Căci, o repetăm, zugrăvirea sfinților a fost și trebue să rămâie un simbol.

Ne-am îndepărtat prea mult schițând aci regulile după care ar trebui hotărât canonul zugrăvirii actuale a bisericilor noastre. Chestiunea fiind prea vastă și prea importantă, va fi tratată a parte cu un alt prilej.

Pictorul Smighelschi nu s'a mărginit numai la inovațiile teoretice, ci a căutat să refacă și tehnica cea veche. Pornind dela principiul epocii de splendoare a ilustrării templelor creștine, Smighelschi a căutat cât mai mult să reîmprospăteze mozaicul, care numai în urmă, în epocile de decadență, a fost înlocuit prin pictura al fresco, care și ea a degenerat mai târziu în aceea cu ulei sau chiar cu culori de apă.

Mozaicurile fiind însă mult prea costisitoare pentru vremea noastră, cu greu s'ar fi putut întronà din nou, asigurând bisericilor împunătoarea bogăție de altă dată. Picturile însă, fie în uleiu sau al fresco, fiind supuse unei mult prea repede deteriori, trebuiau în orice caz înlocuite. Smigelschi, în urma unor îndelungate și grele experiențe făcute la Roma, reușise să alcătuiască o massă cimentoasă care înlocuia cu mari avantagii pictura obișnuită. Invenția lui erà bazată pe principiul smalțurilor. In tocmai ca și în această tehnică, Smighelschi împlineà contururile figurilor sau desenurilor lui cu părți divers colorate din această massă, după cum se procedează de altfel și cu sticlele divers colorate în compunerea

vitrourilor. Cu deosebire că, după ce diferitele părţi colorate erau şlefuite şi lustruite, întreaga compoziţie se prezentă în mod omogen, fără ca să se vadă acele îngrădiri, care sunt reprezentate prin lamele metalice la smalţuri şi prin legăturile de plumb la vitrouri. Plăcile acestea cu desenuri inalterabile se puteau lesne aplica în tencuiala zidurilor bisericilor. Ele prezentau avantagiul unei coloraţiuni vii şi la adăpostul deteriorării prin fum şi umezeală, putând fi spălate cu uşurinţă spre aşi recăpătà toată splendoarea lor originală.

Din nefericire, aceste frumoase începutri ale lui Smighelschi nu au putut fi aplicate la nici o biserică, de oarece prin moartea sa timpurie artistul nu ne-a lăsat decât unele încercărti şi vre-o câteva figuri terminate. In expoziţia organizată în toamna 1913 în capitala Ungariei, această tehnică a artistului român a fost mult admirată şi aprobată de specialişti. Sperăm că se vor găsi alţi artişti care să reia începuturile aşa de fericite ale lui Smighelschi.

In aceeaşi expoziţie din Budapesta s'a putut admirà varietatea talentului artistului dispărut, precum şi munca sa serioasă. Cartoanele numeroase care au servit la desăvârşirea picturilor din Sibiu, dovedesc grija cu care lucra compoziţiile sale. El s'a mai relevat şi ca portretist de seamă şi chiar peisagist foarte îndemânatec. Nota caracteristică rămâne însă pictura lui religioasă. E de regretat că colecţiile oficiale din Români nu posedă nimic din operile artistului dispărut aşa de curând, al cărui nume trebue să figureze în analele artei româneşti, căreia el a consacrat întreaga sa activitate. In cazul acesta, ca şi al artistului Stăncescu despre care a fost vorba într'o cronică anterioară, ar trebui să se ia neapărat măsurile necesare pentru a eterniza în colecţiile noastre câteva din lucrările lor caracteristice.

Nădăjduim că bunele intenţii pe cari „Asociaţia Română" din Sibiu le-a manifestat pentru a-şi asigurà o parte din moştenirea lui Smighelschi, vor fi încoronate de mai mult succes reluate fiind de către guvernul nostru.

Din parte-mi un sentiment de datorie mi-a impus să atrag atenția cuvenită asupra artistului Smighelschi, a cărui memorie trebuie să fie scumpă tutulor acelora care se interesează de soarta artei românești.

AL. TZIGARA-SAMURCAȘ

FAMILIA ŞI ŞCOALA

Observări asupra educaţiei noastre de astăzi şi Coopeeraţia între familie şi şcoală.

Gazdele!.. altă pacoste pe capul bietei educaţii ! !..

Ce ar trebui să fie o gazdă? Un fel de locţiitor al părintelui, care să aibă o dublă obligaţie, una materială, adecă în schimbul plăţii ce i-o dă părintele copilului să'i dea îngrijirea materială, trupească ce se cuvine copilului, şi una morală, adecă în lipsa părintelui, gazda cu care copilul stă în contact, timpul ce'l are liber, să'l reprezinte în datoria de educator moral al copilului.

Aşa se petrece lucrul în realitate? Nu ! Mai toate gazdele nu îndeplinesc nici una din aceste îndatoriri, ori dacă o îndeplinesc pe departe pe cea dintâi, materială, nici gând n'au de cea de a doua morală. Bietul părinte ! nevoit să plătească, cele mai de multe ori din puţinul ce'l are, gazda copilului, se învoieşte cum dă Dumnezeu şi cum se poate înpăcà cu gazda asupra preţului pentru întreţinerea lunară a copilului, atâta numerar, ori mai puţin numerar şi un car de lemne, o dimirlie de făină, vre-o gâscă, ceva slănină, ori fel de fel de obligaţii şi în schimb gazda ce'i dă copilului pentru hrana trupească? mâncare puţină, nesubstanţială, după gustul gazdei ; fără ca vre unul din copii să poată zice ceva sub ameninţarea de a fi silit să'şi schimbe gazda, deci să mai poarte pe tatăl său pe drumuri. — In acest moment nu ne putem

opri de a nu povesti aici o întâmplare a noastră cu o gazdă în primii ani de învăţătură : Eram la o gazdă 2 băeţi, las la o parte descrierea odăiei unde stătem noi, dar mâncarea nu o vom uita niciodată ; gazda noastră fiind de un spirit de câştig dus la extrem, ne dădea să mâncăm tot ce erà mai eftin şi mai rău ; într'o bună zi ne dă la masă un fel de borş de lin, a cărui descriere nu'mi stă în putinţă să o fac !... N'am mâncat la început, gazda, drept pedeapsă, ne-a ridicat voia să mai mâncăm alt ceva şi de nevoie am mâncat borşul, dar ne-am îmbolnăvit amândoi, peste trei zile plângându-ne acasă de îngrijirea rea ce o avem la gazdă, am fost alungaţi amândoi şi nevoiţi să dormim într'o clopotniţă ; tovarăşul meu a murit din acea boală ! !...

Dar unde stau copii la aceste gazde câte 3—4 într'o odaie cu igrasiea pânăla fereşti, şi ce fereşti ! dorm câte 2—3 într'un pat, se încălzesc suflând unul în altul, căci lemnele sunt scumpe şi gazda are 2 ori 3 odăi de încălzit. Ce e drept în ultimul timp cârmuitorii şcoalelor s'au gândit şi la noi în ţară la datoriile ce trebuie să le aibă o gazdă, le-a inpus oare cari datorii, bunăoară : să prezinte un certificat dela medicul primar al oraşului, doveditor că : locuinţa ce vrea să o puie la îndemâna elevilor este pe cât posibil, higienică ; tot e un câştig, vor dispărea — poate — acele chichineţe de odăi, joase, fără lumină, fără aier din vieaţa şcolarilor, dar „cu o floare nu se face primăvară", se îndreaptă întru câtva starea materială a copiilor la gazde, şi să se aibă în vedere că pentru acest lucru a trebuit să se intervină cu legi şi regulamente din partea statului ; părinţii acelor copii habar nu au de soarta copiilor lor ! !.. Să plătească cât mai puţin şi s'a isprăvit !.. Ce hrană, ce locuinţă, ce pat are cpoilul lui, nu-l priveşte !.. şi bietul dascăl la şcoală când constată că elevul cutare e slab, galben la faţă, nedormit şi deci în neputinţă materială de a fi atent şi a răspunde cum trebuie, şi dacă cercetează cauza răului şi are bunavoinţă să atragă luarea aminte a părintelui asupra răului tratament, probabil la gazdă, riscă să primească răspunsul ce l'am primit noi într'un asemenea

caz. Ei D-le !... D-ta caută să fie el bun la carte, că de mâncat o mânca el acasă ! !. Aşa vorbea un părinte de copilul lui pentru că părinţii aceştia nu înţeleg legătura ce este între hrana trupească şi puterea de pricepere a minţei.

Dar dacă obligaţiea materială ş'o îndeplinesc gazdele cu complicitatea părinţilor aşa de rău, oare pe cea morală ş'o îndeplinesc mai bine? Nu ! !.. ba încă mai rău !.. şi aceasta e crima cea grozavă a părinţilor : de a nu se îngriji de mediul în care îşi leapădă copiii de a-i arunca singuri în braţele pierzărei ! !...

Dacă hrana cea rea trupească şi aerul cel stricat ce'l respiră copiii, le slăbeşte trupul şi le întunecă mintea, hrana sufletească ori lipsa ori cărei hrane sufleteşti are înrîurirea neştearsă asupra caracterului, slăbirea trupească trece cu timpul, apucăturilor rele rămân pe veşnicie sapate în sufletul viitorului om ! !. Chiar de a fost copilul bun, o gazdă ce nu se interesează de loc de dânsul îl face rău ; dar cum să se intereseze gazda, când părintele nare nici o grije? când, după ce l-a dat la gazdă, căreia i-a dat poate în grijă să'l anunţe de ori ce mişcare greşită a copilului, pleacă după nevoile lui şi copilul în urmă bate străzile, iar gazda care e răspunzătoare de mersul copilului are grija spre sfârşitul lunei să trimeată o carte poştală părintelui acasă — las că multe gazde nici nu ştiu a scrie măcar — vestindu-i că : băiatul merge bine(?) cu cartea..., se poartă bine (?) la şcoală şi acasă ;... poftindu-l pe Dumineca viitoare la târg ! !?... (ca din partea plăţii !). Iar copilul merge cât se poate de prost la carte, pentrucă acasă nu are cine-l ţineà de scurt să-şi înveţe lecţiile ; gazda nu vreà, nu poate şi nici nu ştie să-l controleze dacă şi-a pregătit ori nu şi cum şi-a pregătit datoriile pentru şcoală, se mulţumeşte doar să-l întrebe : ţi-ai învăţat lecţiile? Da !... Cum să nu zică copilul : da, când el atâta aşteaptă să fie liber, dacă nu cumva gazda îl trimete ba încolo, ba încoace, după afacerile sale !...

Şi ce cultură sufletească învaţă copilul la gazdă?... Ia parte la toate sfezile din mahalà, învaţă toate şireteniile

gazdei, ca să fure mai bine, învaţă a minţi pe fiecare zi mai mult, caută orice mijloc ca să scape şi de slaba supraveghere pe care ar căutà să o exercite gazda, capătă apucături rele dela tovarăşii de gazdă ori dela derbedeii mahalalei cu care joacă în bumbi, în nuci, ori în cuţite pe maidan, cutreeră străzile legându-se de toată lumea, fumează, acostează pe femei, adresează cuvinte injurioase oricui, nesocotesc bunacuviinţă, nu e chip să le facă cineva o observaţie mai aspră, dacă au ajuns în ultimii ani de şcoală.

Dar la şcoală?... Aici devin pe zi ce trece mai şireţi, mai neascultători, ştiindu-se necontrolaţi de nimenea, nici de părinţi nici de gazde, care nu mai dau pe la şcoală decât tare rar şi atunci după multe rugăminţi şi ameninţări oficiale, când vin supăraţi că pentru un lucru de nimica le-am răpit timpul.

Cu toată munca ce şi-o pune şcoala ca să cultive nu numai inteligenţa şi voinţa individului, dar să-i înfrumuseţeze şi caracterul şi să-i împodobească şi sufletul, exemplele rele pe care le are copilul în mediul în care trăeşte, lipsa de conducere şi supraveghere în lumea din afară de şcoală, strică ceeace face dascălul.

III. **Şcoala**. — Ne-a mai rămas să vedem ce face şcoala în chestia educaţiei?

Ce este şcoala? Este însumarea tuturor mijloacelor prin care într'un anumit timp şi la o anumită vârstă, anumiţi oameni ce trebue să presupunem că cunosc acest meşteşug caută să cultive sufletul copiilor pe toate laturile lui.

Acest înţeles nu l-a avut şcoala totdeauna; până în ultimul timp numai una din laturile sufletului şi anume inteligenţa erà aceea a cărei desvoltare erà ţelul şcoalei, care se reduceà astfel la o constrângere a minţei de a reţineà cât mai multe cunoştinţe posibil, cu sau fără rost dar mai ales fără prea mare folos.

In urmă experienţa lucrului a dovedit că omul fiind o alcătuire de trup şi suflet, a căror legătură e de aşà fel, încât

nu e posibil să ceri prea mult unei părţi, să o desvolţi prea tare, fără ca în acest timp să ai în vedere şi pe cealaltă, când s'a ajuns la convingerea că o minte sănătoasă nu e cu putinţă decât într'un corp sănătos, s'a căutat în şcoală să se educe şi trupul copilului, aşà că împreună cu mintea să formeze un tot armonios.

Mai pe urmă când dirigiuitorii şcoalei şi-au pus întrebarea Care e rostul şcoalei? Să formeze trupuri vânjoase? Să pregătească inteligenţi scânteetoare? Ori să facă din tinerele vlăstare ce vin sub acoperemântul ei oameni sănătoşi, deştepţi, dar mai ales oameni cu suflet curat, cinstiţi, cu caracter frumos, care să facă cinstea societăţei în care intră şi fala ţărei lor. De asemenea oameni avem nevoie, de conducători pricepuţi, dar mai ales cu însuşiri sufleteşti curate, nu de inteligenţe sclipitoare şi cu caracter murdar şi nici de trupuri sănătoase cu minte întunecată şi sufletul pătat de necinste.

Nu învăţăm pentru şcoală, nici pentru noi, ci pentru viaţă! Datori suntem să nu lăsăm din trupul şi sufletul nostru nici o părticică care să nu-şi deà toată puterea în serviciul bun pentru societatea şi neamul nostru. Astfel se înţelege menirea şcoalei astăzi, desvoltarea deopotrivă şi cât mai puternic a trupului şi a sufletului copilului cu cele trei laturi ale lui, pricepere, voinţă şi însuşirile sufleteşti. Orice abatere dela această menire e o educaţie necompletă şi o socotim ca o greşală, întru cât educaţia perfectă are de scop să deà societăţei oameni compleţi şi nu jumătăţi ori sferturi.

Natural că dacă s'au înfăptuit regule hotărâte pentru fiecare parte a educaţiei, nu trebue să credem că toţi copiii trebue să fie puşi pe acelaşi calapod, educatorul trebue să ţie seamă de aplicaţiile şi caracterul fiecărui copil, să nu caute a înăbuşì personalitatea fiecăruia, punându-i pe toţi în acelaşi tipar, căci cum zice P. Gaultier în valoroasa lui scriere „Adevărata educaţie" : — „Ar fi o nebunie ca să creşti pretutindenea un băiat ca şi o fată, o inteligenţă „scântietoare ca şi una mai înceată, un copil anormal ca şi

„pe unul obicinuit, pe un încăpăţânat ca pe un visător, pe „un ţăran ca pe un lucrător, pe un Francez din Franţa ca „şi pe un Englez ori ca pe un Rus".

Arta educaţiei să ţie seamă de toate împrejurările ce-i ies în cale, fără a se abate dela regulele mari generale şi fără a uità scopul înalt ce-l urmăreşte.

Natural că acest ideal de şcoală încă nu l-am ajuns, să fim drepţi şi să recunoaştem, pentrucă şcoala o alcătuesc oamenii şi ei nu sunt perfecţi; ba din nenorocire chiar între oamenii şcoalei sunt de aceia cari nu îndeplinesc una sau alta din cele trei cerinţe ale unei educaţii adevărate, dar totuşi strădănuinţele diriguitorilor şcoalei sunt încununate cu un frumos succes.

E foarte adevărat că şcoala păcătueşte în unele privinţi; sunt educatori cari nu prea îşi cunosc meseria, ori nu prea au autoritate morală ca să o poată exercità asupra copiilor, mulţi, cei mai mulţi nu au în vedere decât partea materială a meseriei lor, aşteaptă sfârşitul lunei ca să-şi încaseze leafa, prea puţini muncesc de dragul meseriei, aşà de frumoasă de educator !...

Căci, Doamne !... ce e mai frumos decât a însuflà altora cunoştinţele pe care tu le-ai învăţat cu atâta plăcere ! Cum să nu te simţi deasupra tuturora, când, ţie ţi-e dată saroina şi răspunderea să ocroteşti sufletele tineretului; cum să nu ţi se încălzească sufletul, când pe fiecare din copiii ce îi ai în mână îl vei considerà la sfârşit copilul tău sufletesc, suflet din sufletul tău !... Şi cu cât răspunderea îţi este mai mare, cu atât să-ţi dai mai multă osteneală să răspunzi aşteptărilor.

(Va urmà).

ONORIU I. MIRONESCU
Profesor la Liceul «Mircea cel Bătrân» din Constanţa.

COOPERATIVELE MESERIAŞILOR ŞI COOPERATIVELE SĂTEŞTI.

Mişcarea cooperativă în România a început la sate, în primul rând pentru ca să scape sătenii de camătă şi a dus la înfiinţarea băncilor populare, în al doilea rând, ca să valorifice munca sătenilor scăpându-i de arendaşi şi a mai dus la înfiinţarea obştiilor săteşti pentru arendare de moşii. Această mişcare a pornit chiar dela săteni, fără nici un sprijin din partea statului, ba uneori cu destule piedici din partea autorităţilor. Abiă în 1903, după 12 ani dela apariţia mişcărei cooperative la sate, atunci când existau 700 de bănci populare săteşti, s'a gândit statul să intervină şi să legifereze situaţia băncilor populare, fără să acorde vreun sprijin financiar însemnat acestei mişcări cooperative. Astfel în împrejurări legale neprielnice şi lăsate aproape la voia întâmplărei băncile populare şi obştiile săteşti au pus rădăcini puternice. Aflându-se sub controlul casei centrale a băncilor populare, dela 1903 mişcarea cooperativă la sate s'a desvoltat, aşà că băncile populare săteşti au ajuns în anul 1912 la un fond numerar de 120 milioane însemnând o forţă financiară fără sprijinul Statului, iar obştiile săteşti, plătind în anul 1912 arenzi de aproape 13 milioane lei anual, sunt astăzi un factor social de cea mai mare valoare pentru viitorul ţărei.

In faţa viguroasei şi independentei mişcări cooperative dela sate, condusă cu înţelepciune şi cinste de către consiliile de administraţie formate din săteni, avem şovăelnica mişcare cooperativă a meseriaşilor dela oraşe. Din studiul D-lui Cont. Popescu *asupra mişcărei cooperative a meseriaşilor* (Bucureşti 1914), aflăm că în anul 1910 încep să se înfiinţeze bănci şi societăţi cooperative de meseriaşi la adăpostul unei

legi, cu ajutorul statului şi din fondurile Băncilor populare săteşti. Rezultatele încheiate la sfârşitul anului 1912 arată că băncile de meseriaşi au servit acestora mai mult pentru împrumuturi decât pentru loc de depunere a economiilor. Intr'adevăr la acea dată băncile de meseriaşi au un capital de 658.886,45 lei, iar depunerile spre fructificare ale meseriaşilor sunt de 144.904,24 lei. Imprumuturile contractate de meseriaşi la aceste bănci se ridică la 956.168,15 lei. Deci meseriaşii s'au împrumutat cu 153.377,46 lei deci 20% peste banii care se găseau depuşi de ei în băncile lor, iar rezultatul a fost că băncile de meseriaşi sunt datoare băncilor populare săteşti suma de 214.123,70 lei, iar Ministerului de Industrie suma de 77.925,94 lei, adică au datorii faţă de instituţiii de Stat în sumă de 292.049 64 lei.

Din situaţia felului împrumuturilor se constată lipsa de educaţie gospodărească a meseriaşilor întru cât din totalul sumelor împrumutate abiă 9,67%, au fost acordate pentru maşini şi unelte, 2,66% garanţii pentru lucrări, iar 22,12% au fost împrumuturi acordate pentru diferite scopuri în majoritate pentru „trebuinţele consumului", fără nici o nădejde de productivitate.

In ce priveşte celelalte feluri de cooperative de meseriaşi lucrurile stau şi mai rău.

Cooperativele de producţie înfiinţate pentru lucrarea în comun şi împărţirea câştigului rezultat din lucru n'au putut să trăiască, întrucât membrii leneşi au căutat să trăiască pe socoteala muncei celor harnici, societăţile de acest fel s'au desfiinţat păgubind casa băncilor populare săteşti care le creditase. Unele din aceste societăţi par să se fi înfiinţat anume ca să înşele Statul şi Casa băncilor populare săteşti, care le a acordat credite cu o uşurinţă uimitoare şi numai pe temeiul referatului Casei centrale a meseriilor din Ministerul Industriei, fără să aibă în vedere puterea de producţie, capitalul şi garanţiile materiale ale acestor societăţi cooperative de meseriaşi. Intre acestea sunt mai ales societăţile cooperative de întreprinderi şi construcţiuni care s'au înfiinţat cu capitaluri mici, au angajat lucrări în valoare enormă faţă de capitalurile lor, au luat apoi acompturi mari asupra acelor lucrări dela casa băncilor populare săteşti fie direct, fie prin intermediul băncilor de meseriaşi, iar în urmă nu au executat lucrările angajate ; aşà că societăţile acestea au pierdut bine înţeles banii pe care-i luase dela bancile populare. Banii luaţi ca acompturi au intrat în mâna membrilor so-

cietăţilor de acest fel, care i-au întrebuinţat fără nici un control

Rezultatul a fost următorul : capitalul tuturor societăţilor cooperative de producţie a fost de 35.904,86 lei ; lucrări angajate în valoare de 901.361,60 lei dela diverse autorităţi ; creditul acordat direct de Casa băncilor populare sătești în valoare de 152.465,89 lei ; credite acordate prin băncile meseriaşilor de către Casa băncilor populare sătești în valoare de 108.722,95 lei.

Ca ilustrare este destul să arătăm că o asemenea societate cooperativă de întreprinderi şi construcţii s'a înfiinţat cu 22 membri, cu un capital de 1200 lei, a angajat lucrări de 400.884 lei şi în primul an a împrumutat dela Casa băncilor populare sătești sume de 102.894,70 lei, pentru ca în acelaş an să încheie bilanţul cu o pierdere netă de 59.449,50 lei.

Toate pierderile suferite de casa băncilor populare sătești de pe urma acestor societăţi de producţie se datoresc relei credinţe a meseriaşilor membri ai societăţilor de producţie ori a nesupravegherei lucrărilor de către consiliile de administraţie ale acestor din urmă scoietăţi. In ori ce caz lipsa de educaţie şi de cinste a meseriaşilor este un factor însemnat, în pierderile societăţilor de producţie înfiinţate de meseriaşi.

După cum vedem înjghebarea mişcărei cooperative a meseriaşilor la oraşe este slabă fiind că nu s'a născut singură, ci a fost întemeiată de stat, iar meseriaşii s'au grăbit să împrumute banii oferiţi de stat fără să se gândească la productivitatea capitalului împrumutat, ori la cinstea operaţiunei făcute. Dacă aceste bănci şi societăţi cooperative s'ar fi format dela început din economiile meseriaşilor,iar statul le-ar fi controlat tot aşa de bine caşi pe soc. cooperative sătești, atunci am fi avut o mişcare cooperativă sănătoasă, care ar fi devenit cu timpul o forţă financiară şi un mijloc de educaţie aşa precum sunt astăzi societăţile cooperative dela sate.

DR. D. I. BUJOR

† POMPILIU ELIADE

(13 Aprilie 1870 — 24 Maiu 1914)

La vreme cânda e îngăduit mai bine unui creier, împovărat de erudiţia necesară lucrărilor ştiinţifice de valoare, să-şi depene firul unei cugetări personale. dispare din câmpul de muncă Pompiliu Eliade, profesorul de literatură franceză al universităţii din Bucureşti.

Timpul aşterne în linişte vălul uitării peste atâtea frământări omeneşti şi groaza noastră în faţa morţii este făcută în mare parte din sentimentul deprimant al acestei nivelări nimicitoare.

Sunt însă şi existenţe menite să dureze, în scurta lor trecere prin lume, realităţi ce se 'nchină cu greu morţii şi luptă cu uitarea.

Profesorul Eliade lasă elevilor lui o parte vie din făptura sa sufletească, a cărei rezistenţă va întări tinereţea şi munca acelor ce s'au folosit de ea în întemeirea gândirii lor.

E dat unor profesori să stăpânească în aşa chip sufletul *ascultătorilor* încât le robeşte gândul şi spontaneitatea, făcând din ei reflexe ale personalităţiilor lor, reflexe pasive ale strălucirii ce admiră.

Eliade însă semănà vieaţă, deştepta iniţiativa şi individualitatea elevilor săi. In seminarul de literatură franceză trăiam cu toţii într'o atmosferă de emulaţie rodnică ; o putere neînvinsă ne îndoià dorul de muncă, ne înviorà spiritul de analiză, sguduià pasivitatea celei mai adormite energii.

Comedià lui Molière, romanul sec. XIX, corespondenţa franceză, opera lui Hippolyte Taine, obiectul cercetărilor noastre în seminariile din anii 1905—1909, rămân pentru noi, muncitorii de atunci, dăruite cu un nespus farmec de amintire şi pline de lumină.

Spiritul admirabil de analist și pedagog al lui Eliade însufleţea activitatea fiecăruia dintre noi și cu ce entuziasm ne străduiam să desfacem din lumea creaţiilor lui Molière, din lumea zugrăvită cu atâta voe bună și atâta dragoste, chipul visătorului trist, al învinsului, care a făcut dar lumii, pentru indiferenţa și răutatea ei faţă de dânsul, cel mai viu portret ce i s'a făcut vre-o dată.

Admirabilul spirit clar al lui Eliade, tinereţea și voioșia lui, ne conducea victorioși în luminarea teoriilor estetice și sociologice ale lui Taine și cu ce emoţie contemplu minunata evocaţie a profesorului nostru, pe Taine, pastel în culori învechite,în peisajul Pirineilor sălbatici, înnălţând imnul deprimant al singurătăţii naturii.

Ne-a dăruit pe toţi cu dor de frumos și adevăr, ne-a dat din tinereţea și avântul lui și a plecat acum grăbit spre alte lumi, poate pentru odihnă, cu drepturi mari la ea.

Teatrul Naţional din Bucureşti a avut în el, pe cel mai bun director: a primit dela el o bună lege de organizare și un program de activitate în a cărui limite va evoluà lungă vreme în direcţiea idealului său.

Ne-a lăsat și o serie de cercetări de ordine istorico-literar; anume pagini și adevăruri (unele din ele în paginele Convorbirilor Literare) vor rămâne.

Neamul nostru pierde o energie superioară, universitatea un profesor distins; elevilor săi însă, prietenilor de muncă le cerneşte pentru totdeauna gândul, iar amintirea darurilor lui impune datorii grele și el nu ne mai poate ajutà.

I. D. ŞTEFĂNESCU

† DUMITRU PUȘCHILĂ

Veniți din toate unghiurile țării, din primele zile ale cursurilor universitare, ne cunoșteam curând unul pe altul și de grabă ne împrieteniam.

Pe el l-am descoperit târziu în seminarul de literatură germană: ne străduiam să dăm răspunsuri acceptabile, el,—în urma tuturor, modest, cu glasul muiat, par'că vorbeà pentru sine, surprindeà profesorul prin cel mai exact răspuns rostit cu un aer de siguranță, cu care, dela o vreme, ne deprinsesem toți.

Pe 'ncetul am învățat să admir liniștea, reculegerea și excepționalul spirit de observație, colțișorul de concentrare sufletească de unde porneau răspunsurile admirabile; și să înțeleg lumina de bucurie din ochii profesorului care deosebise curând distincția elevului său ales.

Ne-a primit târziu pe câți-và în prietenia lui însă cu o voe bună ce mergea la inimă. Atunci i-am cunoscut distincția sufletească: sincer, spontan la bucurie, de o discreție ce impunea, se apără pe sine și apără pe toți, de orice indiscreție, printr'un zâmbet rece și trist.

In pragul universității, energia lui sufletească a slăbit pentru o vreme, și atunci am descoperit că prietenul nostru erà un erou al vieții. Mama lui și el, duioasă alianță a iubirii și tăcerii, luptau din greu împreună pentru a-și apără dreptul lor la pace.

Pușchilă, dotat cu cel mai desăvârșit spirit de observație, capabil de concentrare sufletească într'un grad superior, a fost cel mai distins elev al universității din București, în ordinea pregătirii filologice în domeniul romanic și germanic.

Cele publicate în Anuarul de Geografie şi Convorbiri Literare, fructul răgazului ce-i lăsà conştiinciosa împlinire a datoriilor sale de profesor secundar vădesc cu prisosinţă însuşiri de originalitate şi metodă.

Din Decemvrie al anului trecut, datorită ajutorului discret şi iubitor al profesorului său scump, Puşchilă urmà cursurile de specializare ale universităţii din Berlin, unde îl înconjuram de departe cu dragoste şi speranţă.

Erà în drum spre ţară, la graniţă o întârziere neprevăzută, frigul — o pneumonie grăbită şi prietenul nostru nu mai este, aceasta e vestea dureroasă ce ne vine pe neaşteptate.

Surpriza ne'ngheaţă gândurile: fericită amintirea lui lasă atâta gol în sufletele cunoscuţilor şi la 26 de ani atâtea semne pozitive de distincţie sufletească şi aptitudini superioare de muncă aleasă!

I. D. ŞTEFĂNESCU

Mai, 1914.

BIBLIOGRAFIE

Mihail Codreanu *Statui* (Sonete) Iaşi. «Dacia" 1914.
G. Coşbuc *Balade şi Idile* ed. VI Socec Bucureşti.
Ion Ghica *Opere Complete* vol. I. Minerva, Bucureşti.
Ion Bogdan *Documentele lui Ştefan cel Mare, Socec, Bucureşti.*
Cartea Roşie Bucureşti Minerva.
Ronetti Roman. Două măsuri. Profesionala, Bucureşti.
N. Ştefănescu-Iacint, Războiul româno-bulgar, Bucureşti Minerva
Doctor Urechia. Noui elemente de higienă, Buc. Socec.
George Savul: Despre micul curent literar decadent de la noi şi îndeosebi despre poezia d-lui Ioan Minulescu, Iaşi, 1913.

A MURIT REGELE

Regele a murit. După câteva zile, rămăşiţele sale pământeşti au mers să se odihnească în cripta dela Curtea de Argeş, alături de ale lui Neagoe Basarab, iar sufletul său, înnălţat către Domnul, va lumină veacurile viitoare ale Românilor.

Născut la izvoarele Dunării, menirea lui a fost să domnească peste un popor dela gurile Dunării şi să moară acolo.

In pacea augustă a mormântului, fruntea sa se apropie de pământul nostru, iar icoana sa ne este şi mai scumpă, astăzi, când mâna de lut, ce era Rege, se aşează, pentru totdeauna, în munţii noştri.

Acum, dinastia este a noastră. Regele este al nostru. El a mers să se amestece cu ţărna Domnilor pământeni, cu Basarabii şi Muşătenii, cu suliţarii dela Rovine şi dela Călugăreni, cu plămada daco-romană, ce atât de viguros încolţeşte peste tot.

Vom merge să cădem în genunchi la mormântul lui Carol I, şi vom învăţă pe fiii noştri să venereze memoria Sa, cu a tuturor întemeietorilor Statului român, Marcu Ulpiu Traian, Ştefan cel Mare, Mihai Viteazul, Alexandru Ioan I.

Dela **divinul nostru Impărat,** *acesta va fi* **divinul nostru Rege.**

Marcu Ulpiu Traian ne-a aşezat în munţii Daciei, ca sentinelă straşnică a Imperiului roman, şi acolo, sub stâncile Caraimanului, după 1800 de ani, şi-a zidit cuibul Regele nostru cel d'intâi şi tot acolo şi-a dat El obştescul sfârşit, cu ochii luminaţi de idealul unei patrii comune: Dacia Traiană.

In Castelul Peleş, din care a plecat ieri cel d'intâi Rege al României, s'au aşezat **Larii** *poporului român. Aci, copiii Regilor noştri vor asculta poveştile moşnegilor, despre Carol cel Mare şi Bun, despre Doamna Lui, Elisabeta, trăiţi în anii de pe la 1900; — prin păduri, izvoarele vor cântă mai departe, brazii se vor legănà, vântul va destrămà cuvintele testamentului: „rog ca şi generaţiile viitoare să-şi amintească, din când în când, de acela care s'a închinat cu tot sufletul iubitului său popor", — iar doinele calde ale poporului vor răspunde:*

Nu te vom uità
Nu, Măria Ta.

Cel ce scrie aceste rânduri, se simte mic, este zdruncinat până în temeliele vieţii sale, faţă de mărimea unui suflet cu adevărat regal, închinat în întregime patriei, — fără bucurii violente, fără patimi, îngrijorat pururi de „ce va fi mâine pentru România".

Fie-ţi ţărâna uşoară, Ţie, celuia ce te cobori în huma rodnică din malul Argeşului! Noi vom veni, smeriţi, să cădem la tine şi să te rugăm să nu ne laşi, Părinte şi Intemeietorule.

DUILIU ZAMFIRESCU
Membru al Academiei Române

CONVORBIRI LITERARE

No. 9, BUCUREȘTI, SEPTEMBRIE 1914. Anul XLVIII.

SCRISORI DE LA CERNA

Leipzig. 5 N. 1910, Hartelstr. 25, III.

Vă trimit Universitatea de aici: după cât vedeți din ilustrație e o clădire vastă și destul de frumoasă.

Cred că v'ar interesà să știți, că aci profesează Wundt, poate cel mai mare creator în cugetarea contimporană. Ați văzut vr'o dată chipul bătrânului? Inchipuiți-vă un găzar evreu din orașele noastre de provincie: acelaș trup plăpând și șovăitor, aceeaș barbă de... talmudist și tot aceiași ochelari susținuți de sârmă petrecută după urechi. Dar mi-e drag peste măsură acest exterior părăginit, căci citesc pe dânsul urmele unui foc interior, care nu i-a dat răgaz o viață întreagă și l'a silit să creeze, mistuindu-l.

Un gând bun din depărtare dela

P. Cerna.

Leipzig, 25 N. 1910.

Deși nu-mi scrii nimic de sănătatea d-tale, pricep că ești bine de tot: ar putea fi altfel un suflet, care se bucură atâta de frumusețile naturii și care e fericit numai pentru că există și le poate trăi?

Eu sunt de asemenea bine: duc o viață de licean, urmez la cursuri, ieau chiar note din când în când. Până când într'o zi...

Câte odată mă ispiteşte câte un vers din senin, un gând sau o imagină... Mă fac că nu bag de seamă. Aştept să mă învingă de tot — altfel e risipă zadarnică de vreme şi de suflet. Calde salutări din depărtare.

Cerna.

Leipzig. 24 Dec. 1910.

Acum patru săptămâni ţi-am trimis o carte poştală ilustrată ? Ai primit'o ?

Zilele acestea a fost Caragiale pe aici. E, de sigur, una din cele mai bogate inteligenţe pe care le-a produs neamul nostru. Ce împletire curioasă de sofismă şi adevăr, de ironie şi duioşie ! Nu ştiu cum, dar când mă gândesc la dânsul, o combinaţie imposibilă îmi vine în minte: un mărăcine care ar face flori rare !

A început de pe acum să-mi fie dor de ţară. Şi când mă gândesc cât mai e până 'n vară !

Vesele sărbători îţi doreşte,

P. Cerna.

Leipzig, 29 Dec. 1910.

Spuneam într'o carte precedentă, că sunt prins de îndeletniciri şcolare şi că fac tot posibilul să învig ispita versului. De două săptămâni sunt în puterea ei.

Un prieten nevăzut s'a apropiat de mine, — şi mi-a spus, mi-a tot spus, — iar eu am căutat să aştern pe hârtie ceeace 'mi dictă el. L'am auzit bine oare ? Dumnezeu ştie !

Şi mie mi-e dor de Sinaia ! De câte ori nu-mi vin în minte munţii ei neasemănaţi, cari par 'că s'au prins de mână să încingă o horă uriaşă în jurul ei... ! De cât toţi mai drag îmi este Vârful cu dor !....

Toate cele bune îţi urează de Anul nou

P. Cerna.

Omul e — o Dumnezeire ce se caută pe sine,
Dar se vede împărțită—și se crede că 'i alt cine,
Căci în toți e—un singur suflet, dar acela nu se vede,
Alții o să înțeleagă ce azi ochiul nu mai crede...
Alții vor pricepe,—odată, când s'o răsbună furtuna,
Că acela ce răpune cu răpusul este una
Și vor scrie—adânc în inimi după veacuri de mizerii
Că 'n iubire fără margini este marginea durerii.

P. Cerna.

Leipzig, 16/29 Ian. 1911.
Institutul de «Istorie Universală și Culturală»

Mult m'au bucurat cele ce-mi scrii de «Tolstoi». Când am primit cele dintâiu cărți poștale ale D-tale, în care mă întrebai de..... sănătatea muzei mele, mărturisesc că m'a cuprins un fel de jale, că mă țin în loc alte lucruri și că sunt silit deocamdată să merg alături de drumul meu. Și jalea aceasta a tot crescut și cu timpul a rodit versurile trimise.

După cum vezi, nu D-ta trebue să-mi mulțumești pentru poesie, ci eu D-tale, că la un moment dat ai deșteptat în mine pe cel adevărat.

Corectarea bucății mi-a dat mult de lucru. A trebuit s'o plivesc de elementele prea reflective, legate de miezul ei, care e îndoiala, și să las într'însa numai acele momente, în care simțirea și cu gândirea pornesc din acelaș punct ca trunnchiurile aceluiaș copac.

După poezia asta mai grea, mi s'a făcut dor de altele mai aproape de natură. Și mi-am adus aminte de «Șoimul» și de «Cântecul» din vara trecută. După «Tolstoi» vin ele la rând.

Imi scrii că faci ski. Nu cunosc sportul acesta, dar îmi închipui că trebue să fie cevà sănătos și înviorător, ca orice petrecere în largul naturii. Spaima mea nu fu mică zilele acestea, când cetii într'un ziar de accidentul dela

Sinaia, una din aceste distracţii de iarnă. Repede am trecut sub ochi numele celor primejduiţi, şi oricât îmi părea rău pentru ceice au avut să sufere, am respirat la urmă mai uşurat, că n'am întâlnit nume cunoscute mie.

Mult sunt vesel pentru «Vârful cu dor» că te atrage şi pe D-ta cu farmecele ce i le cunosc. De câte ori n'am auzit şi eu chemarea de care-mi vorbeşti în ultimul răvaş! Şi de câte ori n'am rătăcit singur pe drumurile ce pornesc într'acolo!

Departe sunt acum de lucrurile scumpe mie, dar chemările lor mă urmăresc şi în streini, iar gândurile mele au rămas tot acolo sus.

P. Cerna.

Charlottenburg, 6/III 1911.

N'au trecut nici cinci zile de când ţi-am scris—şi uite! mi s'a făcut iar dor să mai stau «de vorbă» cu d-ta.

Ai cetit ultimul număr al Convorbirilor literare? Nuvela «Gardana» din fruntea lui mi se pare cu adevărat frumoasă. Tânărul Marcu Beza e poate cea mai frumoasă speranţă a literelor române din câte s'au vădit în ultimul timp. Numai de s'ar desvoltà mai departe—de nu s'ar oprì la începutul sborului, ca atâţia alţii dela noi.

Din articolul lui Lovinescu din acelaş număr al Convorbirilor aflu de un talent şi mai ales, de un nume nou, care se ridică în dramaturgia română. Am cetit numai un fragment din poemul feeric «Inşiră-te Mărgărite» al scriitorului V. Eftimiu—şi anume în «Luceafărul» din Februarie. Până nu-l citesc în întregime, nu-mi pot face o părere exactă de talentul mult productivului scriitor. Dar mi se pare că în privinţa priceperii şi a creaţiunei artistice, precum şi în ce priveşte puterea de auto critică — e mai prejos de Marcu Beza. Câte vorbe inutile la cel d'întâi, şi câtă sobritate, câtă condensare a valorilor poetice la cel de al doilea! Câtă stângace psichologie la dramaturg — şi cât adevăr şi cu ce mijloace simple redat la prozator!

Un lucru însă trebue mărturisit din toată inima:

Eftimiu are multă fantazie și nimerește uneori versuri frumoase. Dacă va ajunge să înțeleagă, că fecunditatea nu e tot una cu productivitatea, și dacă va ști să treacă dela fantazie la imaginație creatoare, care nu e numai invenţiune la întâmplare, ca cea d'întâi, ci e ordine și armonie pe care poetul le introduce în materialul brut al fantaziei în virtutea unei idei fericite — atunci se va puteà spune odată mult bine de dânsul și se vor puteà înregistrà forme și triumfuri nouă în istoria teatrului nostru.

Deocamdată se poate spune de dânsul, că a avut fericitul gând de a prelucrà și a umanisa materialul basmelor noastre, dându-i înțeles ce trece de însemnarea lui pur materială; dar că a dat greș în interpretarea figurilor noastre din poveste și nu numai că n'a făcut un pas peste datele imaginației populare, dar că rămâne mai prejos de izvoarele sale.

Când va apărea în volum, îți voiu scrie mai de aproape despre toate acestea. Până atunci, te-aș rugà să fii bună să-mi scrii, dacă ai văzut poemul reprezentat. Cred că pe scenă face impresie bună.

Eu lucrez deocamdată la teza de doctorat. Până acum am scris mai mult de jumătate. Sper s'o dau gata, cu corectări cu tot, până în Mai sau cel mai târziu Iunie. După aceea încep să mă pregătesc de oral.

Nu știu când m'oiu prezentà la examen, dar cel puțin acum concep lucrul ca posibil, și parcă simt cum se înseninează înaintea mea. Să scap de colbul Bibliotecilor — să intru iarăși în vieața care îmi dă vieață mie—să fiu întreg al meu și al poesiei... iată gândul care îmi dă puterea să rezist la ispita de a începe vre-o poesie nouă sau de a isprăvì pe cele de mult începute. Va veni și vremea aceea!

O prietenească strângere de mână,

P. Cerna.

Leipzig, 16 Mai 1911.

Imi pare nespus de rău, că n'a avut loc «celebrul sbor». Mă gândesc, că ar fi fost o sărbătoare pentru d-ta. Şi apoi, ne-ai fi împărtăşit şi nouă cevà din fiorul nou al plutirei în înnalt, nu e aşa?

Dacă te recunosc! Cred că da. Dar uneori sunt cu inima îndoită. Eşti bună să mă ajuţi? Cu cine mai eşti în biplan? Dece n'a avut loc celebrul sbor? Mulţumesc pentru gândul bun de a saluta munţii din parte-mi. Mi-s dragi şi pace bună! Ce mai faci? Cu ce te mai ocupi? Din rândurile d-tale pricep că eşti veselă. Şi asta e foarte bine. Cu tristeţea nu facem nimic: numai pătăm haina cea frumoasă a lui Dumnezeu.

Multă prietenie dela

Cerna.

Charlottenburg, 12 Aprilie 1911.

Astăzi e o zi prea frumoasă, ca să mai pot stà acasă. Am aruncat «Tetravanghelele» cât colo şi mă gândesc să ies la cámp. Iar în minte 'mi vine versuri din Păun-Pincio:

«Ciaslov, eşti bun de căpătâi —
Să stau o zi cu faţa 'n sus!

Ies în balcon. Balconul e numai soare. O pasăre vine din sbor şi se aşează, ciripind, drept în faţa mea. Mi-e aşa de dragă, încât îmi vine să întind mânile după ea şi s'o mângâi, dar mi-e teamă că se sperie şi sboară, ca să nu mai revie nici odată. Mă mulţumesc să-i urmăresc jocul: acum se depărtează puţin, acum vine chiar pe masă, acum se depărtează mai tare... Numai de n'ar plecà, 'mi zic eu... iar în sufletul meu nu mă pot bucurà deajuns de vestea ce mi-o trimite prin ea, primăvara...

Ce-i şi omul! O rază îl face să viseze de primăvară veşnică, un ciripit îl duce cu mintea la armoniile cereşti. Iu vis e şi rătăcirea, dar şi mângâierea omului. De n'ar fi

pus natura într'ânsul puterea de a se amăgi pe sine, de a trage un văl peste realitate, de a nădăjdui chiar imposibilul, ce s'ar fi făcut el în faţa vieţei, care dă la tot pasul prilej de suferinţă adevărată ?

Ce mai faci ? Ce mai citeşti ? Unde ai de gând să petreci la vară ? Eu, tot la Sinaia. Abia aştept s'o revăd.

Să ne vedem cu bine!

Cerna.

21 Aprilie 1911.

Unde ai făcut cunoştinţă cu Brătescu-Voineşti ? E poate cel mai curat şi mai fin suflet de artist, pe care 'l avem în zilele noastre. Lucrurile ce mi le spui de dânsul mă bucură mult, nespus de mult — şi sunt foarte adevărate.

Cu deosebită plăcere am cetit şi recitit impresiile d-tale asupra poesiei mele. Iţi mulţumesc din inimă pentru bunavoinţă ce ai avut-o de a mi le comunică şi mie. Nu se poate ceva mai just! Numai un lucru aş avea de adăugat: In compararea iubirei cu flacăra smulsă din cer, n'am vrut să înţeleg sabia de foc, ce a alungat pe om din Paradis, ci focul pe care l'a răpit Promoteu din cer. Iubirea înaltă ne duce cu sufletul dincolo de mărginirea noastră, spre cele infinite şi eterne, ca şi flacăra care caută să se smulgă de pe pământ şi năzueşte tot în sus, spre cer, de parcă şi-ar aminti locul de unde a fost coborâtă odinioară. Asta am vrut să spun, dar una e a vrea — şi alta a realizà.

In colo mai tot ce spui d-ta despre lipsurile bucăţei mele mi se pare perfect adevărat.

De altfel nici nu mă îndoiam de aceasta. Mi-aduc aminte ce bine ai priceput d-ta «Ruga Pământului» şi cât de frumos ai cetit «Romanţa» şi «Noapte». Neuitate vor rămâne pentru mine clipele, când am simţit apropierea sufletului d-tale.

Incă odată îţi mulţumesc călduros pentru scrisoare şi 'ţi trimit multă, multă prietenie.

Cerna.

15/28 Oct. 1911.

Iată câte-vă rânduri, care vin să te salute herzlichst din depărtare.

In Leipzig o duc, tot cum o ştii. Cursuri, citanie, luptă între demonul poeziei şi spiritul de datorie. Ca să-l îmblânzesc pe cel dintâi, îi dau din când în când câte o mică pradă şi-i reînoesc făgăduinţa că odată şi odată tot la altarul lui voiu depune fructele trudei mele de azi.

El pare că înţelege şi-mi dă mai mult răgaz să-mi pot vedeà de lucru. Si lucrul merge mai bine acum. De când mi-a vorbit D... de o catedră, am stat şi m'am gândit serios, dacă e sau nu bine, să apuc pe acest drum nou. Am ajuns la convingerea că da. Gândul că aş puteà fi folositor întru cevà generaţiei ce vine, mă face să muncesc cu drag şi pune mai multă împăcare în sufletul meu.

Se pare că cevà nou se face în mine. Sunt fericit uneori numai că văd lumina şi respir aerul lui Dumnezeu. Imi vei iertà, dacă-ţi mărturisesc, că o bună parte din această împăcare îmi vine dela gândul că unde-và există pe lume o inimă bună şi nobilă ca a D-tale, şi că o rază de prietenie, a căzut din ea, pe drumul pribegiei mele.

Cu bine!

Cerna.

Leipzig 4/17 Noem. 1911
Härtelstr. 12. II.

Mai e nevoe să-ţi spun, că rândurile D-tale mi-au adus multă, multă lumină în casă? Mai e nevoe să-ţi spun, că orice scrisoare a D-tale o aştept cu mult tremur, şi că între Lipsca şi plaiurile noastre s'a întins iarăşi puntea gândurilor mele?

Versul din urmă din Cântecul luceferilor poate dà loc — e drept — la o interpretare pesimistă a bucăţii. Totuşi lucrul nu e tocmai aşà de rău, pe cât pare.

Luceferii sunt mânaţi orbeşte pe un drum nesfârşit, a cărui ţintă nu o cunosc.

In truda lor ei ar avea cuvânt să se sfarăme singuri, dacă din toată frământarea acea n'ar ieşi un bine: Cântecul, care-i mângâie şi le ajută să-şi ducă mai departe vieaţa.

Aşà dar versul din urmă nu e un punct central, ci numai un moment de contrast al bucăţii. Nu e un scop ci numai un mijloc de realizare artistică a unei idei supraordonate, care e departe de orice nihilism moral.

Dacă-l cunosc pe Shelley? Da — iată poetul. Din spiritul lui de jertfă ca şi din actele lui de revoltă, din setea lui de iubire infinită ca şi din rătăcirile lui, din tot, din tot, înţelegi că ai deaface cu poetul poeţilor, şi cu «inima inimilor». Iar din scrierile lui nu vorbeşte un om, vorbeşte elementele pentru dânsul. Puţine lucruri îmi plac aşà cum îmi place oda vântului de vest. Poate Norul, tot de el: poate Prometeu deslănţuit, tot de dânsul. Ce ar fi fost omul acesta, dacă ajungeà o vârstă, când s'ar mai fi potolit şi s'ar mai fi aşezat elementele, care fierbeau în el şi-i zguduiau sufletul? Poate un alt Goethe, poate mai mult decât atâta. Imi scrii că ai de gând să petreci două săptămâni la ţară. Unde?

Te las cu bine şi aştept veşti multe şi bune dela D-ta. Un gând bun dela

Cerna.

Unde eşti? — Figurile cunoscute ce mi le-ai trimis la Leipzig, m'au bucurat foarte. De ce lipseşte însă cea mai cunoscută? Ori ai fotografiat D-ta societatea? Eu mă aflu în Viena, în drum spre ţară. Mâine la amieazi voiu aveà fericirea să salut pragul patriei noastre, Predealul.

Cu bine!

Cerna.

VOISLAV ILIC [1])

Elegie la ruinele turnului lui Sever

Călător ce vii din țara 'nfloritei Hippocrene,
Cântă-mi cântarea durerei
Cântul eternei trude. Nădejdi scumpe mă'nșelară
Prietenii m'amăgiră,
Ca femeile amante.

Prezentul meu e pustiu: ca o peșteră pustie
In al cărei adânc se-aude vlăguitul meu glas;
Curs-a trecutul meu ca repedea apă de munte,
Și cu el bucuria mea — un ceas de paradis.
Ca svonul stins din vreme. La tot ce frumos îmi pare,
Si patriei, iubirei și junelui amic.
Orbește eu jerfit-am și liniștea-mi și zilele,
Și vlaga inimei.

---

1. *Voislav Ilic* (1862—1894) e cel mai mare poet sârb din generația literară precedentă. Mulți din poeții cari aparțin azi școalei moderniste au debutat sub influența lui romantică; s'a vorbit chiar câtăva vreme de *voislavism*. E cel mai artistic dintre poeții sârbi și desigur cel d'intâiu elegiac.

In anul 1892 poetul a trăit ca institutor la școala sârbă în Turnul-Severin, unde a și scris câteva poezii. In cele două volume de versuri am găsit trei bucăți datate chiar Turnu-Severin. Am tradus două din aceste poezii scrise pe pământul nostru, dintre cari una e o foarte cunoscută elegie.

La rând căzură toate : țară, iubire, prieteni,
Și văpaia dorinței, credință ca și vis ;
Iar eu rămas-am singur. Cântați cântarea durerei !
Mort e trupul meu distrus, gol și'n ruină turn.

De pe vechile ruine ale culei, de viață lipsite,
Dar unde durat-a Sever puternicu-i palat
Ca de pe trufașe ziduri grămezi barbare s'alunge,
Visez nemărginitul sumbru dar vecinic dragu-mi vis :
Visez eterna pace. Cetate veche-a lui Sever !
Și tu ești ca mine mumie, fără de viață trup.
Pe tine troscotul se'ntinde și șerpii urâți se-ascund.
Si corbul trist mai țipă de pe al pietrei tale vârf,
Alături de umedele-ți ziduri grămezi de piatră stau
Și urma zace aruncată..... Dar p'astă piatră a ta
Cu pașii trudiți eu merg, ca numele meu să mi-l zgârii
Pe sarcofagu' acela,
In care odihnește viața de mult stinselor veacuri
Și-al vieței eterne triumf. In zi senină de Mai
Când vântul îndoaie spice sau murmură tainic seara,
El mișcă un viu lințoliu și-alintă un vis etern.

Pe Dunăre însă 'n jos șoptesc îndensitele sălcii,
Tufișul ne râde plăcut, viața dă tineri fiori.
Cântați, o, cântecul sumbru, o, cântul durerii cântați,
Eu îl ascult în suspine, ecoul culei pustii.

IN SINGURATATE

Când cântec se aude de privighetoare,
Și luna se arată pată pe 'nălțime,
Când doarme în pace omenirea 'ntreagă,
Pe lespede 'ncet tresaltă apa vie,

Atunci Domnul din palate albe iese,
Incet pe vârfuri el coboară munții negri
Și în cântece de îngeri, mult plăcute,
Mâni ridică și universul blagoslove.

Aud oare mulțumile transcendente
Răsuflarea care șirue'n tot cuprinsul?
Suflul ce se simte în murmurul nopței.
Și gândirea ce se naște în tăcere.

P. CANCEL

CALATORII ENGLEZI DESPRE ROMÂNI

Intr'o broşură scrisă în englezeşte: «A short survey on the Neolatins of the Near East», d. I.; Botez adaugă la urmă şi o listă de călătorii Englezi, cari au fost prin ţinuturile româneşti şi au scris despre români. O notă în josul paginei trimite pe cititorii Englezi la un articol din «Viaţa Românească» asupra aceloraşi călători — firește, tot de d. Botez. Se cade să lămurim, că atât articolul în chestie cât şi lista din broşura engleză sunt ceva mai mult ca un rezumat dintr'o serie de articole ce le-am publicat în «Românul» din Arad.

Aceste articole, strânse într'un caet, le-am pus la dispoziţia d-lui Botez, care, alcătuindu-şi din ele articolul din revista Ieşană, tocmai la coadă strecoară o notiţă, că «traduceri fragmentare din unii autori Englezi» a dat şi scriitorul acestor rânduri. Pesemne, o scăpare din vedere; altfel ar fi şi nedrept şi neonest. Nu, eu n'am dat numai traduceri, ci am făcut cercetări asupra călătorilor Englezi. Asta înseamnă să răscoleşti o mulţime de cărţi — vechi cărţi, grele de citit, şi să le străbaţi dintr'un capăt într'altul; pe multe să le închizi desamăgit, fără să fi putut găsi măcar un şir ce te interesează. Săptămâni dearândul am căutat astfel. Parte din aceşti călători, aş zice, i-am descoperit pentru noi. D. Iorga, preţuind însemnătatea lor, i-a şi reprodus în «Neamul Românesc Literar» cu note şi îndreptările unui învăţat deprins în asemenea lucruri.

Acum cercetările astea nu mergeau mai departe ca 1840 și până aci d. Botez transcrie pe toți călătorii din «Românul», adăugând numai pe Edward Brown, a cărui scriere, luată se vede dintr'un izvor străin, are titlul greșit și ar fi să se îndrepte astfel: *A Brief Account of Some Travels in Hungaria, Servia, Bulgaria, Macedonia, Thessaly, Austria, Styria, Carinthia, Carniola and Friuli.*

Dela 1840 încoace, după d. Botez, n'am avea decât patru călători Englezi. Cum? In tot acest timp și tocmai după ce și înlesnirile de drum și interesul pentru Românime au crescut, să fie numai patru călători? De fapt, mai sunt atâția. Citez pe unii: *Journal of a Residence in the Danubian Principalities,* 1854 de Patrick O' Brien; *Researches on the Danube and the Adriatic,* 1861 de Andrew Archibald Paton; *Fromthe Levant,* 1868 de R. Arthur Arnold.

Cu privire la Aromâni d. Botez trece în listă o singură carte: *Researches in Greece* de William Martin-Leake. Și aci a fost înșelat de titlu; de-ar fi deschis-o, ar fi văzut că nu-i o carte de călătorie. Intr'ânsa e vorba de limba greacă modernă, de cea albaneză și bulgară, și după câteva considerații istorice asupra Aromânilor, se reproduce *Lexicon Tetraglosson* al Moscopoleanului Daniil. Dar Leake are patru volume de *Travels in Northern Grece,* a căror cunoaștere și pomenire s'ar fi impus negreșit. Apoi înainte și după Leake sunt o seamă de călători Englezi de o valoare documentară pentru Aromâni și la cari deseori am recurs într'unele polemice din presa engleză. Aceștia însă, ca și călătorii amintiți mai sus, nefiind în caetul cu pricina, nu s'au putut bucura de favoarea autorului broșurei.

M. B.

HAECKEL ŞI CONFLAGRAŢIUNEA DE ACUM

Englands Blutschuld am Weltkriege
von *Ernst Haeckel*
(Jenaer Volksblatt, 14 August 1914).

Semnificativ, în clipele când cel mai groaznic cataclism, din câte au fost vreodată, se deslănţue asupra lumei, este glasul care se aude al bătrânului învăţat şi profesor Ernst Haeckel. A vrut ca părerea lui de patriarh al ştiinţei să fie acum auzită. Cu multă curiozitate şi o emoţie deferentă o să deschidă, de sigur, cetitorul numărul din *Jenaer Volksblatt*, în care această părere se află consemnată. Se va aşteptă fără îndoială să simtă în ea expresiunea patriotismului adânc, care se aşteaptă astăzi dela ori-ce om cu o cultură întradevăr înaltă, un patriotism însă pe cât de cuprinzător sufleteşte, pe atât de senin şi obiectiv în aprecierea realităţilor, acela al unui mare om de ştiinţă, albit în munca pentru cultură şi adevăr. Se va aşteptă, desigur, cetitorul, ca în viforul de răutăţi şi rele al zilelor de acum, glasul lui Haeckel să fie imboldul mare al unui bătrân, care vede cum primejdia peirei cade asupra viitorului de progres, cultură şi solidaritate omenească, pentru care a muncit din adânc în cursul unei îndelungate şi rodnice vieţi de optzeci de ani.

Astăzi toată lumea cu adevărat civilizată, şi cu ea

cele câteva popoare mari, are populaţiuni, cari, în massa lor şi în timp obicinuit, sunt adânc pacifice. Ele n'au încuviinţat sarcinile militarismului, cari le cădeau aşa de greu în timpul din urmă, de cât numai ca o sperietoare a războiului, şi o apărare faţă de el. S'au găsit însă oameni, dintre cei cu răspunderea conducerei masselor, cari să deslănţue urgia generală de azi. Sub ameninţarea gloatelor armate inamice, fiecare popor a simţit atunci fiorul conservărei de sine prinzându-l cu toate datoriile lui şi cu grija grea de a nu-şi lăsà aliaţii de azi şi de mâine în prada destinului. Şi astfel, din vina câtor-va, popoarele, din fire iubitoare de pace, se nărue astăzi cu înverşunare unele asupra altora.

Mecanismul acestui fenomen de transformare a mentalităţei masselor este simplu : ele nu au psichologia indivizilor, ci una specială cu mult mai simplistă, în care numai pornirile rămân deseori limpezi, iar cugetarea şi măsurarea obiectivă a lucrurilor nu există. Mulţimea nu judecă, ea simte numai şi simte acum aşa cum au vrut acei cari au adus-o acolo unde este şi cari aveau datoria de a o conduce.

Această nenorocită psichologie a mulţimilor a făcut în totdeauna ca în mare parte popoarele să nu se înţeleagă ; astăzi mai ales ea ne explică singură cataclismul general, care loveşte lumea. Este limpede într'adevăr, că dacă popoarele, neamurile, şi rasele ar putea să-şi comunice unele altora dorinţele cu toată liniştea celor cari fără nici o pornire vin hotărâţi de a se înţelege şi de a face astfel fiecare dreptate celuilalt, nimic nu s'ar fi întâmplat din cele ce se întâmplă. Obiectivitatea însă le lipseşte ; massele nu reacţionează sufleteşte în mod independent, ci mai mult la noroc, atunci când nu suferă nici o influenţă din afară, iar acum, în prepararea evenimentelor de azi, au fost uneltele mecanice cari, crezând că au judecată proprie, au făcut un gest psi-

chologiceşte impus de cei câţiva conducători ai agresiunei. Intre altele şi presa, această purtătoare a simţirilor de toate zilele, are o mare parte de răspundere, pentru că, în ţările germanice, s'a făcut instrumentul orb al celor de sus, făcându-se, mai ales în imperiul Habsburgilor, creatoarea simţirilor de toate zilele pe un fond de fapte mincinos relatate sau tendenţios interpretate [1]).

Este fapt, că în cele două imperii din Europa de mijloc s'a practicat acum sistemul acesta de pornire la războiu prin aţâţarea maselor pe temeiuri nesincere. Franţa, într'adevăr, nu a vrut de loc însângerare; ea suferă din contra, cel puţin în oficialitatea ei, de boala umanitarismului cosmopolit şi abstruz. Franţa a rămas surprinsă de un războiu pe care nu îl mai credea azi posibil; ea nu a făcut de cât să răspundă, cu instinctul desnădăjduit al existenţei ameninţate, la agresiunea arbitrară din afară. In Anglia de asemenea, orcare ar fi fost gândul mai depărtat al guvernanţilor, massa cetăţenilor eră acum sincer şi definitiv pacinică, pe defensivă şi fără altă aspiraţiune de cât aceia de a puteă asigură omenirei o desvoltare liniştită spre ţelurile ei mai înalte. Gloata rusească în fine a răspuns la atentatul necalificabil pe care monarhia Habsburgică l-a săvârşit faţă de Sârbi cu revolta naturală a celor ce vedeau cum un consângean mic dar plin de vlagă cată să fie strivit de un vecin obicinuit să se mânieze foarte repede şi să întrebuinţeze îndată pumnul când alţii mai puţin rezistenţi, or cât ar fi în dreptul lor, s'ar împotrivi tendenţelor sale brutale,—fără nici să mai vorbim de instinctul, aci lucid, rusesc, care vedeà în atingerea Sârbiei de astăzi o atingere directă a existenţei proprii de mâine.

1) Vezi între altele *La Monarchie des Habsbourg* de H. W. Steed, pagina 228—336.

In timp ce popoarele întreitei Înțelegeri n'au făcut astfel de cât să răspundă printr'un reflex sufletesc natural de apărare la atacul bruscat ce Monarhia Habsburgică îndreaptă în contra Sârbilor, în această monarhie, și apoi chiar și în Germania, din contra, toate imboldurile și toate mijloacele erau pornite de sus în jos, dela cei câțiva cari au puterea în mână către masele populare, spre a le provocă sufletește o ură înrădăcinată în contra victimelor predestinate. Și în primul rând presa, inspirată de ministerele din Viena și Buda-Pesta, a exercitat un rol nefast și hotărîtor. Astfel în timpul din urmă, imediat înainte de declararea primului războiu, nu se găsea Austriac, care în mod cu totul sincer și din fundul sufletului să nu simtă o sete de răsbunare în contra a ce se numeà «crimele» sârbești, atunci când mielul turburà apa lupului. Omul cel mai liniștit deveneà înflăcărat pentru o cauză nedreaptă. Tot astfel în Germania massele pacinice, cinstite și muncitoare ale admirabilului popor de acolo au fost aţâţate și aduse la starea de exasperare care explică avântul necontestat al ofensivelor germane.

Dintre noi, acei cari au stat în țară în aceste clipe, nu-și pot dà bine seama de posibilitatea operațiunei acesteia de implântare a urei în sufletul mulțimei, care s'a petrecut dincolo de granițile noastre apusene. De aceia nici nu înțelegem acum înflăcărarea Românilor de acolo. Dar cei cari au avut ocazia să fie în aceste ținuturi în lunile din urmă, au putut urmări plini de grije și de indignare crescândă opera criminală pe care o înfăptuià guvernul de acolo. Supușii acestor state, a căror preparațiune sufletească era de mult făcută, nu și-au putut dà seama de schimbarea la față care li se impuneà astfel prin sugestiune și fără știința lor; noi însă, streinii veniți acolo cu alt trecut și alt suflet am putut fi mai obiectivi tocmai din cauza mirărei, pe

care ne-au pricinuit-o în mod cu totul spontan procedeurile austriace. Se poate naşte astfel ideia, că întreagă puterea împărăţiei habsburgice, această constituire administrativă al cărei drept public intern şi extern, oricare ar fi ca formă, este ca fapt o monstruozitate juridică şi morală, că întreagă această putere se datoreşte exclusiv numai modului măestrit cu care guvernele ştiu să facă să joace la nevoe mecanismul orb şi inconştient al psicologiei mulţimilor de acolo.

Intre o mie de pilde fie numai veneraţiunea specială pe care au ştiut conducătorii să o insufle poporului pentru actualul Impărat Habsburgic, acest personagiu care în viaţa publică a Europei contimporane a fost o vedenie sinistră şi un coruptor amoral al conştiinţei internaţionale [1]). Tot ast-fel oroarea care s'a sugerat popoarelor habsburgice pentru crima de ucidere a unui membru din familia imperială, ca şi când o asemenea crimă nu ar fi tot aşà de mare cât asasinarea oricui şi ca şi cum ea ar îndrituì prin grozăvia ei trans-

1. Despre el, Bismarck exclama : «Socoteşti că împăratul Franz «Iosef e un om în stare de vr'un sacrificiu, oricare ar fi... ?». (Scrisoare către Gerlach, pag. 207, vol. 1, *Pensées et Souvenirs* par le prince de Bismark, Paris, Le Soudier, 1899). Iar despre Austria lui Franz Iosef tot Bismarck afirmă : «Singură numai Austria ştie să mintă cu o astfel «de lipsă de ruşine (aussi impudemment)» (pag. 209, idem). De asemenea, în altă parte : «In timpul când eram la Paris, am văzut un conte care «introducea o cerere de separaţie în contra soţiei sale, fostă călăreaţă la «circ, pe care o surprinsese pentru a douăzeci şi patra oară în flagrant «delict de adulter ; advocatul, în faţa tribunalului, a făcut lauda soţului «şi l-a arătat ca un model de galanterie şi indulgenţă, dar s'ar putea el «măsura cu noi, în mărinimia noastră faţă de Austria» ? (pag. 211, idem). In sfârşit acelaş Bismarck, făuritorul Triplei-Alianţe, vroind să-şi arate părerea adevărată despre procedeurile politicei austriace, stigmatizându-le, scrie : «Am avut într'o zi în mâini un document austriac din care mi-a «rămas în minte o frază : «Kaunitz, neştiind să lămurească care anume «din cei patru funcţionari ai săi îl trădase, a pus de i-a înecat pe câte «şi patru în Dunăre, cu ajutorul unui vapor cu supape» ! (pag. 294, idem.).

cendentă asasinarea premeditată, ca «pedeapsă», a întregei naţiuni sârbeşti [1]).

Jocul unei sugestiuni îndelungate în sensul acesta a putut singur să abată dela calea cea dreaptă judecata masselor populare din imperiul Habsburgilor. Şi dacă cinevà poate fi vinovat de grozăvia războiului actual, acela nu poate fi de cât printre conducătorii cari au falşificat astfel opiniile publice atât în Germania, cât mai ales în Austria.

In orice caz, în faţa nenorocirei incalculabile care loveşte azi omenirea, cea dintâiu îndatorire a unui cercetător imparţial şi a unui apărător al culturei omeneşti ar fi de a căuta cu obiectivitate pe adevăraţii agresori, de a distinge în orice caz pe cei cari au condus destinele statelor şi cari au condus în realitate lupta, de massele mari ale diferitelor populaţiuni, căci acestea merită cu drept recunoştinţa generaţiilor viitoare pentru sentimentele lor instinctiv morale de astă-zi: nu poate fi vina lor, dacă alţii le-au falşificat faptele şi le-au otrăvit sufletele pregătind ura şi sângele cari acum se varsă.

Cam acestea ar fi căutat cetitorul în gândul bătrânului Haeckel, puse bine înţeles sub o formă care ar fi fost cerută de împrejurări. In loc de aceasta însă nu găseşte nici măcar obiectivitatea ştiinţifică întru cercetarea şi prezentarea faptelor! Nici o discuţiune, nici un studiu, nici o judecată ştiinţifică, ci o serie de imprecaţiuni la adresa Angliei. Izvorul lor: în cea mai mare parte o impulsivitate ocazională. Nu găsim nici cel puţin cochetăria ştiinţifică de a prezentà vre-o *dovadă!* Şi ne aducem atunci aminte cum acelaş Haeckel, neîntrecutul naturalist, a mai depăşit şi cu alt prilej cercul

1. Vezi între altele, spre exemplu: *Die Monarchie, wie sie ist und sein soll de J. Szterényi*, fost ministru ungur, în *Oesterreichische Rundschar* din 1 Sept. 1914.

specialităţei sale fără a fi adus un folos real ştiinţei, atunci când a scos încercările sale filozofice...

In realitate articolul lui Haeckel este articolul oricărui german turburat din clipele acestea, adică al unei persoane care nu mai gândeşte prin sine, ci prin prisma sugestiunilor, pe cari le-a suferit, venite de sus în jos. Dar nu la aceasta ne-am fi aşteptat. In loc de marele Haeckel, a vorbit un politician din turma celor cari ascultă de alţii. Nu a făcut efortul de obiectivare trebuincios spre a eşi din atmosfera puternică de sentimente tendenţioase cari înbăiază sufletul german astăzi. E drept că un asemenea efort nu erà uşor de făcut, dar datoria unui Haeckel, hotărât să vorbească lumii, erà de a-l face.

Un mare învăţământ am vroi să tragem din toate acestea. Inainte de toate în clipele acestea avem datoria să încercăm să fim obiectivi : judecata noastră asupra a ceeace avem de făcut să nu fie înnorată de imboldurile sentimentelor noastre, oricât de sfinte şi de respectabile ar fi acestea. Avem acum mai mult ca orcând nevoe de obiectivitate. Să nu credem că nu trăim astăzi şi noi în ţară într'o atmosferă de idei şi porniri a căror naştere se explică mai ales prin psichologia masselor : o asemenea atmosferă există, deşi, evident, ea este ca cuprins deosebită de aceia pe care am constatat-o la Austro-Germani.

Se aude şi se ceteşte pretutindeni că ţara e francofilă din sentiment. Ţara ? ea nu trebue confundată cu pătura cosmopolită care, în ochii celor ce nu văd, o acopere. Pentru marea mulţime a poporului nostru Franţa e mai puţin de cât o abstracţie, e numai o vorbă, o vorbă neînţeleasă şi de neînţeles. Şi când cei câţivà, cari suntem, împing lumea împotriva Germanilor şi nu au nici măcar cu aceasta în totdeauna scuza şubredă că dau porniri antimaghiare, ei împing massele noastre

rurale la sentimente ruseşti: şi aci stă una din cele mai mari primejdii pentru viitorul neamului nostru, niciodată nu o vom spune în deajuns. Să nu uităm, între altele, cuvântul lui Hasdeu din «Strat şi Substrat» : nimeni nu desnaţionalizează pe Români, afară de Slavii dela Nord ! Să ne aducem aminte iarăşi, că, spre a luă, trebue să fii ; că înainte de a te gândi la cuceriri, trebue, să te gândeşti să-ţi aperi existenţa şi numai când vei fi sigur pe aceasta din toate părţile, porneşte să iei ce ţi se cuvine. Şi, dacă toate aceste sunt adevărate, ne gândim câtă zădărnicie primejdioasă stă în anume manifestări pripite de presă ori de stradă, din Capitală şi din oraşele ţărei noastre !

Obiectivitatea ne cere să vedem clar şi în tabăra din apus. Un singur fapt să mai spunem aci: mai mulţi ofiţeri din monarhia Habsburgică, cea în care glasul militarilor cade în aşà de grea cumpănă, ne-au afirmat sus şi tare, plini de ură şi mânie, în clipa când se trimeteà la Belgrad odiosul ultimat, că dupe straşnica «pedepsire» a Sârbilor, trebue să vie rândul Românilor ! Nu e oare aceasta suficient—şi nu e caracteristic ?

Să nu uităm în fine că pivotul orcărei mişcări ale noastre, fie spre apus, fie spre răsărit, stă la sud. Şi sudul n'are de cine să fie ţinut în frâu: orcine ar fi acela, n'ar aveà nici un mijloc de presiune acum, n'ar avea de ce să facă schimb de trupe cu noi !..

Numai când, gonind norii sentimentalismului care întunecă judecata, vom vedea lucrurile cum sunt şi nu vom lăsà ca miraje îndepărtate să ne orbească asupra realităţilor imediate, numai când vom fi cu adevărat obiectivi în calculele politice ce facem, numai atunci putem sperà că aceste calcule nu vor fi vorbe şi iluzii. Inainte de toate ne trebue judecată calmă şi sănătoasă. Odată ce aceasta 'şi va fi dat verdictul, va fi momentul să deslănţuim sentimentele ; dar numai atunci. Ar fi o mare nenorocire ca opinia noastră publică să uite acest adevăr.

1 Septembrie 1914. MIRCEA DJUVARA.

POLIECT

TRAGEDIE CREŞTINĂ IN 5 ACTE

DUPĂ CORNEILLE

PERSOANELE:

Felix, senator roman, guvernatorul Armeniei.
Poliect, nobil armean, ginerile lui Felix.
Sever, general roman, favoritul împăratului Deciu.
Nearc, nobil armean, prietenul lui Poliect.
Polina, fiica lui Felix şi soţia lui Poliect.
Stratonice, tovarăşa Polinei.
Albiniu, tovarăşul lui Felix.
Fabian, servitorul lui Sever.
Cleon, servitorul lui Felix.
Trei paznici.

Scena se petrece la Mytilene, capitala Armeniei, în palatul lui Felix.

Anul 250 d. Chr.

ACTUL I

SCENA I

Poliect — Nearc

Nearc

Ce fel?.. găseşti în visuri prilej de şovăire?
Robit eşti de-a femeii deşartă nălucire?
Şi sufletul tău crâncen, în lupte oţelit,
Se teme de-o primejde ce visul a urzit?..

Poliect

Cunoaștem toți ce-i visul, știind cu prisosință,
Și ce temeiu să punem pe oarba-i năzuință;
Ades în taina nopții, când pleoapele-ațipesc,
Ne făurim vedenii ce 'n zori se risipesc...
Dar greu e să-ți dai seama ce poate o femee,
Când fiecare șoaptă prin farmec și-o încheie,
Când alba întrupare în mreaja ei te-a prins
Și torța cununiei în cale ți-a aprins.
Temându-se, Polina, de gânduri chinuită,
Imi vede chiar pieirea în visu-i prorocită,
Cu lacrimi și suspine răspunde l'al meu sfat,
Mereu împiedecându-mi eșirea din palat;
Mai mult trezindu-mi milă, de cât să mă 'ngrijească,
Eu mă supun, rîzându-mi de spaima-i nefirească,
Căci sufletu-mi nu poate nici fi înspăimântat,
Nici plânși să vadă ochii ce-atât l'au fermecat...
Și, oare-așa de crâncen nevoia mă zorește,
Să vestejesc pe buză-i un zâmbet ce 'nflorește?
Ori, amăgindu-i visul ce-o tulbură mereu,
Să fac în tihnă mâne ce azi îmi pare greu?..

Nearc

Dar ai vre-o chezășie că viață-ți mai rămâne?
Că, șovăind acuma, vom izbuti noi mâne?
Și Dumnezeu, ce astăzi se 'ndură a ne-auzi,
S'o 'ndupleca El oare, de 'ntârziem cu-o zi?..
E fără margini mila și sfânta-i îndurare,
Dar Tatăl nu răspunde la orișice chemare,
Și-o clipă de 'ndoială a 'nchis ca prin mister
Cărarea care duce din inimă la cer.
Cu cât mai mult ne perdem în noaptea rătăcirii,
Cu-atât se zăvorește izvorul mântuirii,
Și-a noastre rugi deșerte se'ntorc fără răspuns:
Nu pot rodi în suflet la cer când n'au ajuns.
Puterea nevăzută ce-ți porunci botezul,
In darn o chemi atuncia să-ți întărească crezul,

Căci pentru-o dezmierdare ce-o clipă te-a robit,
Și harul, și lumina, s'au stins, s'au risipit!

Poliect

Nu mă cunoști. Aceiași credință mă îmbată,
Și inima de ceruri mi-e tot mai însetată:
Iar dac'a sale lacrimi mă'ndeamnă să înclin,
Imi lasă ca și ție un suflet de creștin...
Dar ca să-ți scalzi ființa în ploaia de-armonie
Ce spală orice vină cu stropi de apă vie,
Ce, limpezindu-ți viața și mintea luminând,
Trezește 'n ochi nădejdea și mântuirea 'n gând,
Făr' a putea să 'ntreacă măririle din lume
A țelului din urmă splendoare fără nume, —
Cred totuși cu putință, pentru-al iubirii preț,
Să potolim grăbirea ce i-ar părea dispreț!..

Nearc

Când diavolul și'ncearcă puterea cuceririi
Ca să te prindă 'n mreajă ia chipul ispitirii:
Și, pizmuindu-ți scopul spre care mergi acum,
De nu te poate 'nfrânge, te 'ntârzie din drum:
El stavili după stavili în calea ta ridică:
Azi, lacrima soției, — mâni, însăși a ta frică, —
La umbra năluciri ce 'n vis numai a fost
Aevea Necuratu-și clădește adăpost,
Iar vorbele femeii — amenințări sau rugă,
Nu te robește dânsei, ci *altui* te subjugă;
Mutând cu-o zi 'mplinirea și scopul ce ți-ai pus,
Te pleci învins soției — dar *cellalt* te-a răpus...
O, sfarmă-aceste lanțuri!... Polina, las' să plângă,
N'au preț acele inimi ce nu știu să se 'nfrângă:
Iar cel ce șovăește din cale întornat
Când Dumnezeu îl cheamă, — acela nu-i chemat!

Poliect

Un rob al Lui nu trebui pe nimeni să iubească?

Nearc

Iubirea fără margini e voia lui cerească...
Dar Dumnezeu o cere la toți supușii săi
Iubit cu toată setea să fie El întâi.
Cum nu-i nimic asemeni măririi Lui pe lume,
Uitând în viață totul, femee, rang și nume,
Vărsând al nostru sânge pentru-al credinții țel
Să nu iubim de-apururi nimic, de cât prin El...
Dar cât de stins în suflet tu porți desăvârșirea,
Și cum doresc să capeți la ceruri mântuirea!
Căci de-ți vorbesc cu ochii în lacrimi pogorâți,
E, Poliect, că astăzi suntem de toți urâți,
Că se ivesc oriunde vrăjmași creștinătății,
Arzându-ne pe ruguri în numele dreptății;
Cum vei putea să 'ntîmpini urgia unui chin
Când știe să-ți înfrunte tăria, un suspin?

Poliect

Nu cred astfel... Când mila pe cineva supune,
Vădește-un suflet mare și nu o slăbiciune;
Și dacă o privire mă poate 'nduplecà,
E că mă tem de jalea-i și nu de viața mea!
Iar de mi-i scris să 'ntâmpin dureri și chinuri grele
Vor fi prilejul faimei și desfătării mele,—
Căci Domnul, cărui încă n'am dreptul să mă 'nchin,
Imi va sădì putere, făcându-mă creștin!...

Nearc

Grăbește-te, e vremea.

Poliect

O da, Nearc, sunt gata,
Mă doare bucuria de-a-mi dobândi răsplata,—
Dar vezi... Polina, 'nfrântă de visul ei ciudat,
Plângând mi-oprește astăzi ieșirea din palat...

Nearc

Dar peste-un ceas la sânu-i din nou te vei întoarce,
Zâmbiri vei pune 'n ochii ce-atâtea lacrimi stoarce, —
Cu-atât vei fi atuncia, mai drag, mai așteptat,
Cu cât mai amărâtă a plâns pe cel plecat...
Să mergem, glasul Celui din înălțimi ne chiamă!

Poliect

Dar cel puțin alungă-i nesocotita teamă.
Ea vine...

Nearc

Fugi!

Poliect

Pot oare?

Nearc

Dar trebui chiar acum!
O fugi, fugi de vrăjmașul ce-ți stă mereu în drum,
Și-a cărui lovitură de moarte nu 'nspăimântă,
Căci clipa de pe urmă cu farmec ți-o încântă!

SCENA II

Poliect — Nearc — Polina — Stratonice

Deci să fugim... Cu bine, Polina mea, te las.
Mă reîntorc aicea cel mult peste un ceas.

Polina

Dar pentru ce plecarea-ți n'așteaptă 'ntârziere?
Onoarea te silește? Viața ta o cere?

Poliect

Ceva mai mult.

Polina

Pricina, nu pot și eu s'o știu?

Poliect

O veți afla odată cu toți, — dar mai târziu.
Mă duc — e tocmai vremea...

Polina

Mă mai iubești?

Poliect

Mi-ești dragă
Mai mult ca tot pe lume,— ești lumea mea întreagă,
Dar...

Polina

Azi nimic din cale nu poate-a te opri?
Cum?... tainicul tău cuget nu-l pot împărtăși?
Aceasta ți-e dovada de dragoste?... Aibi milă,
Și lasă ca să treacă această zi...

Poliect

Copilă!
Un vis te înspăimântă?

Polina

E nălucire — știu,
Dar mă 'nspăimântă groaza ecoului târziu!..

Poliect

Ci nu mai plânge, lasă!.. Un ceas de despărțire!..
O taci, căci ai asupra-mi prea multă 'nrâurire,
Simt gândul meu că 'ncepe din nou a șovăi
Și văd că numai fuga mă poate mântui!

SCENA III

Polina — Stratonice

Polina

O du-te, fugi, ce-ți pasă de lacrima femeii?
Aleargă 'n fața morții ce mi-au prezis-o zeii,
Urmează în orbire destinul tău vrăjmaș
Ce poate-o să te-azvârle pe mâni de ucigaș!
Atâta, Stratonice, pot azi a noastre grații,
Prin care, vai!.. se zice că 'nlănțuim bărbații,
Și numai plâns și lacrimi rămân de obicei
Din dragostea jurată pe veci unei femei...
Amanți, la pragul nostru vin robi să se închine
Și până 'n ziua nunții noi le suntem regine,
Dar după cununie sunt regi la rândul lor...

Stratonice

Ci Poliect îmi pare mai mult prevăzător
Când inima nu-și lasă să fie cercetată, —
In schimb îți poartă-aceeaș iubire 'nflăcărată.
Și, poate-i chiar un bine și nu un neajuns,
Când soțul, o clipită, un lucru ți-a ascuns;
Adânc încredințată fii tu de mai 'nainte
Că cel pornit la faptă a chibzuit cuminte...
Din toată bărbăția atunci ce-a mai rămas
Când trebui să dai seamă la fiecare pas?
Deși sunteți un suflet ce bate 'n două piepturi,
Tu nu păstrezi asupra-i aceleași sfinte drepturi, —
Și-a cununiei pravili, ce-atât vă țin de strânși,
Nu-i poruncesc să plângă când ochii tăi sunt plânși...
El râde de primejdii — tu te 'nspăimânți de-o rană,
El e armean de sânge — tu te-ai născut romană;
In ce privește moartea, viteazul meu popor
Cu neamul vostru n'are nimic semuitor;
In inimile noastre, un vis, o nălucire,
Sunt un prilej de glumă și nu de îngrozire,
Pe când în vechea Romă mereu au oglindit
Un neam pe veci hainei fatalități robit.

Polina

Nu cred c'ar fi mai mică a ta înfricoșare,
De-ați pune voi în semne o umbră de crezare,
De-ar fi 'ngrozit aceleași vedenii somnul tău,
Ori de ți-ași spune visul ce-mi prevestește-a rău.

Stratonice

Ades spunându-ți păsul, îți ușurezi povara...

Polina

Dar sufletu 'n durere se mistue ca ceara...
Ca să-mi cunoști mai bine a sufletului căi,
Incep cu povestirea iubirii mele 'ntâi;
Femeile cinstite pot să mărturisească
Trecutul, fără teamă și fără să roșească.
Virtutea înflorește în sufletu 'ncercat,
Și te 'ndoești de-acela ce 'n viață n'a luptat,—
Iar lacrima jertfită aducerii—aminte
E sfîntă, ca și floarea crescută pe morminte...
In Roma cea slăvită, în care m'am născut,
Vai!... ochii mei ce-atâtea măriri au cunoscut
Și care azi nu-s vrednici o lacrimă să 'nfrunte,
Robiră bărbăția unui ostaș de frunte:
Sever!... spre tine sboară azi gîndul meu pribeag,
Și sufletu-mi suspină rostind un nume drag!

Stratonice

Nu-i cel ce-odinioară cu prețul vieții sale
Prin hoardele vrăjmașe, viteaz făcîndu-și cale,
Sări 'n vîrtejul luptei de furie mînat,
Scăpând de la pieire pe Deciu—împărat?
Prin rîvna lui, dînd pildă oștirilor romane,
El smulse biruința din ghiarele persane....
Apoi, îl căutară zadarnic printre morți
Pe cel jertfit cu cinste neînduplecatei sorți:
Nu deteră de urmă-i ori nu-l recunoscură—
In vreme ce-al său nume sbura din gură 'n gură;
Iar Deciu, drept răsplată, a poruncit cuvînt
Ca unui mort să-i facă onoruri și mormînt.

Polina

O, vai!.. chiar dînsul este... Și Roma cea bogată
N'a cunoscut un suflet mai mare, niciodată!
Acuma, Stratonice, tu știi cît prețuea:
Eu îl iubeam—el vrednic de dragostea-mi era!
Dar, vai! ce folosește virtutea azi pe lume,
Cînd nu se 'mbracă 'n aur, cînd n'are rang, nici nume?
Mai lesne cucerește o viață de 'mpărat,
De cît să miște-un suflet de tată neîndurat...

Stratonice

Ce demn prilej de jertfă și de statornicie!

Polina

Prilej de 'mpotrivire nedemnă, de trufie!
Căci, ori cîte foloase poți smulge, stăruind,
Imbrățișezi virtutea numai păcătuind...
In vreme ce iubirea-mi creștea înflăcărată,
Eu m'arătam supusă voinții unui tată,
Și, așteptînd bărbatul ce-mi va alege el,
Eu ascundeam că 'n suflet pe celalalt înșel!
Sever robise pururi întreaga mea ființă,
Și inimă și doruri, și suflet și credință;
Adesea împreună plîngeam nefericiți,
Invierșunata soartă a doi îndrăgostiți.
Dar ori cîtă vrăjire aveau a sale plîngeri,
Mai tare—datoria—îmi poruncea înfrîngeri...
Iar, tatăl meu în urmă, trimis guvernator,
Veni să cîrmuească aci, acest popor.
Și noi, plecînd din Roma,—Sever, în desnădejde,
Se duse să-și măsoare cu-a luptelor primejde
Durerea fără margini și vrednicia sa...
De moartea-i vitejească toți au putut afla,
Și tot ce-a fost pe urmă s'a fost știut la rîndu-i.
Aci, eu cunoscut-am pe Poliect—plăcîndu-i,
Iar, tatăl meu, de-aceasta părînd prea încîntat,
A hotărît pe dată să-mi fie de bărbat:

Spera să dobândească încrederea mulțimii,
Drept ginere—alegându-și fruntașul nobilimii...
Și, cum mă învoisem cuvîntului cerut,
La pragu-i ca soție în urmă m'am văzut,
Și-atunci din datorie i-am dat cu resemnare
Tot ceea ce avuse cellalt, din înclinare...
Dovadă despre-aceasta e azi în deajuns
Cumplita desnădejde ce'n suflet mi-a pătruns.

Stratonice

Văd bine, tu-i porți încă iubirea cea mai sfântă,
Dar spune-mi care-i visul ce-atât te înspăimântă?

Polina

Eu l'am văzut ast-noapte prin vălul de mister,
Pe-acest sărman pribelnic, nefericit Sever,
Cu ochi sclipind de ură, arzând de-amenințare,
Iar brațul și'narmase vânjos, spre răzbunare:
....Și nu se 'nvăluise cu-al morților veșmânt
Cum fac atâtea umbre când pleacă din mormânt,
Pe trup n'avea acele răni, ce, vădind mărirea,
Iți vând pe clipa morții, bogată, nemurirea, —
Ci 'mpodobindu-i fruntea cununa de stejar
Părea senin și falnic — asemeni lui Cezar
In Roma când își face intrarea triumfală:
«O, vinde cui îți place iubirea ce mă 'nșeală,
— Imi zise el cu ură — «și-această zi trecând,
«Jelește fără preget pe soțul tău chemând...»
Eu tremuram amarnic, adânc înspăimântată.
Dintre creștini atuncia, o ticăloasă ceată
Svârlì jos în țărână, chiar lângă-al său rival
Pe Poliect, victima acestui vis fatal;
Și cum în ajutoru-i strigai pe-al meu părinte,
Avui cea mai grozavă priveliște'nainte:
Văzui pe tata însuși cu brațul ridicat
Stând gata să-și împlânte pumnalul 'n cel legat;
Simțind toată ființa-mi de groază cum se frânge,
Nu mai zării 'nainte prin ceață — decât sânge.

Dar știu că la omoru-i cu toți au fost părtași.
Acesta-mi este visul....

Stratonice

E trist, de bună seamă;
Ți'mpărtășesc durerea, dar nu și neagra teamă.
Vedenia, ce-i dreptul, te poate 'nspăimânta
Dar nu până'ntratâta ca să te'ncrezi în ea.
De-un mort să-ți fie frică.? Te îndoești de-un tată
Ce-ți laudă bărbatul mai mult ca niciodată,
Și cărui pe vecie cu drag te-a hărăzit
Ca astfel să se facă în țară mai iubit?

Polina

M'a sfătuit și dânsul să pun durerii strajă,
Dar totuși mă 'nspăimântă creștinii cu-a lor vrajă,
Mă tem să nu răzbune și dânșii prin omor
Tot sângele ce tata varsă prigonitor.

Stratonice

Nemernici sunt creștinii, vânduți nelegiuirii,
Obișnuesc în temple misterele vrăjirii,
Dar, dac'a noastre-altare le sfarmă-adeseori
Pe zei ei se răzbună și nu pe muritori:
Și ori prin câte chinuri se 'ncearcă-a lor tărie,
Ei sufăr cu 'ndârjire și mor cu bucurie, —
Iar printre osândiții la moarte, dintre-ai lor,
Nici când n'a fost vreunul învinuit de-omor.

Polina

Tăcere, vine tata.

SCENA IV

Felix — Albiniu — Polina — Stratonice

Felix

Copila mea, privește,
Azi visu-ți de-o potrivă pe mine mă 'ngrozește,
Și teamă mi-a așișderi de tristele-i urmări..

Polina

Dar care e pricina acestei frământări?

Felix

Sever nu-i mort...

Polina

Viața-i, ce rău ne poate face?

Felix

Dar el e favoritul lui Deciu...

Polina

Fii pe pace.
Scăpându-l de la moarte pe Deciu în război,
Era firesc să-l urce în rang mai sus ca noi;
Norocul nu răspunde cu drag la toți ce-l cheamă,
Dar răsplătește-adesea cu vârf pe cel de seamă.

Felix

El însuși azi sosește...

Polina

Sosește?..

Felix

Chiar aci.

Polina

O, e prea mult!.. Dar spune-mi, cum ai putut-o ști?

Felix

Albiniu, fiind la țară, l'a întâlnit pe cale
Inconjurat de oastea și-alaiul curței sale
Ce dovedesc mărirea la care s'a 'nălțat,—
Dar spune tu mai lesne, Albiniu, ce-ai aflat.

Albiniu

Ne-aducem toți aminte de ziua cea vestită
Prin moartea-i vitejească — atât de mult cernită,
Când a scăpat în luptă pe Impăratul prins,
Făcându-l să învingă, deși părea învins.
Și 'n urmă, negăsindu-l pe-al morții câmp de jale,
Onoruri cuvenite 'nălțară umbrei sale,
Căci trupu-i fără viață fusese de dușman
Trimis după poruncă la regele persan,
Ce 'nmărmurit de-atâta avânt și vitejie
Ceru ca să cunoască viteaza mărturie...
Când plini de răni și sânge l'au dus în al său cort,
Stărnì la mulți necazul — deși credeau că-i mort.
Dar în curând el dete chiar semne de viață.
Uimit milosul rege de ce-și vedea în față,
Uită și umilirea, și neamul său răpus,
Durerea unui suflet punând-o mai presus...
Și i-au păzit viața cu mare îngrijire,
Și cum până 'ntr'o lună își revenì în fire,
I'a dăruit cu cinste, pământuri și averi,
In darn, ca să-l câștige luptând din răsputeri.
Și, după ce virtuții cu toți se 'nchinară,
Trimise soli la Deciu un schimb de robi să ceară;
Acesta-i dete vesel, precum s'au înțeles,
Un frate și o sută de căpitani pe-ales.
Astfel se 'ntoarse 'n lagăr Sever, printre urale,
Să-și dobîndească prețul destoiniciei sale:
Inaltele favoruri și rangul unui prinț
Și alte noi prilejuri de rare biruinți.

ROMÂNIA LICEUL CORIOLAN BREDICEANU 1913

Dar lupta reîncepe, vrăjmașu-și ia osânda,
Mai numeroși sunt robii—mai falnică izbânda,
Și biruința pare vitejilor un dar,
E mai ușoară pacea, tributul mai amar...
Azi, Deciu, ce-i arată iubire nesfârșită,
Găsi de cuviință la noi ca să-l trimită—
Dovadă de sfârșitul războinic, norocos,
S'aducă țării vestea și zeilor prinos.

Felix

O, Zei !... ce-o să se-aleagă de viața-mi zbuciumată ?

Albiniu

Atât putui să aflu dela un om din ceată,
Și-am alergat, Stăpâne, a te înștiința !

Felix

O, fiica mea, el vine să ceară mîna ta !
Căci faptul unei jertfe nimica nu înseamnă
Când dorul îl îmbie și dragostea-l îndeamnă...

Polina

Se poate și aceasta, căci mă iubea nespus !

Felix

Și oare, adevărul grozav de-i va fi spus,
In dreapta lui mînie cum va privi trădarea ?
Puternic, pînă unde va 'mpinge răzbunarea ?
Copilă, ne va perde !...

Polina

Dar uiți, Sever e bun !

Felix

Te 'ncerci să 'nvii zadarnic nădejdile ce-apun...
Copilă, ne va perde !... O, minte blestemată,

Cum n'ai putut cunoaște virtutea-adevărată !...
Dar vezi, și tu Polină, mi te-ai supus prea mult...
E drept că nici o clipă n'am stat să te ascult,
Dar trebuia să stărui,—un tată se înșeală,
Să-mi stăvilești pornirea ce astăzi ni-i fatală...
Acum, nu văd alt mijloc, altă scăpare nu-i
De cît să-ți cerci puterea ce ai asupra lui,
Și lacrima cu vraja lăsând să se îmbine
Silește-te ca răul să se întoarcă'n bine.

Polina

Cum ?... eu să-mi cerc puterea c'un mândru 'nvingător ?
Pot eu privì în ochii ce-atât de mult mă dor ?
Uiți tată, că-s femee !... Gândind c'o să revină,
Simt de pe-acum robită cum inima înclină ;
Iar sufletu-mi in față-i de nu va dà 'napoi,
Va suspinà desigur nedemn pentru-amândoi...
Nu vreau să-l văd !...

Felix

Dar cinstea în ochii tăi scânteie...

Polina

Dar glasul lui e dulce... și vai !, eu sunt femee !...
Cunosc ce farmec poartă în ochi, și nu cutez,
Mi-e teamă în virtute prea mult să mă încrez.
Nu pot să-l văd !...

Felix

Copilă, dar trebue odată,
Ori vrei nefericirea sărmanului tău tată ?

Polina

Mă voi supune, fie !... la grelele-ți porunci,
Dar vezi în ce cumplită primejdie m'arunci !...

Felix

Cnnosc a ta virtute....

Polina

Va biruì, știu bine!
Nu frica de înfrângeri mă doare azi pe mine!
Ci mă 'nspăimântă lupta grozavă ce-o aștept,
Ce de pe-acum mi-aprinde tot sângele în piept...
Dar fiindcă-mi ceri să birui protivnic voii mele,
Ingădue să-mi ferec simțirile rebele
Și lasă pregătirii o clipă de răgaz....

Felix

Eu plec la porți să'ntâmpin pe oaspele viteaz
Cum vezi ai toată vremea ca să-ți revii în fire,
Să chibzuești în tihnă a noastră mântuire.

Polina

O, da!.. Mă voi supune vroitei amăgiri,
Din nou voi fi o jertfă a crudei isbăviri!...

CORNELIU MOLDOVANU ȘI D. NANU.

(Va urmà)

LOGICA ŞI AUGUST COMTE

Contribuţiuni la critica clasificărei ştiinţelor

II

Dela primele pagini ale studiului de faţă, am căutat să pun în evidenţă, intenţiunile pe care Aug. Comte le-a avut mai înainte de toate la elaborarea cursului de filosofie pozitivă. A fost tendinţa de-a opune sistemelor *unitare* de metafizică şi teologie, un sistem unitar al ştiinţelor pozitive, pentru a pune în măsură spiritul pozitiv să lupte în contra ereziilor teologico-metafizice, cu puterile reunite ale tuturor achiziţiilor sale. Coordonând ştiinţele pozitive la olaltă, August Comte a crezut că se obţine cevà nou, ceva care e cuprins în toate, dar care trebueşte *desprins* din toate, anume o serie de *generalităţi* supreme. Această oarecum unificare a ştiinţelor răsleţe, nu aveà, în mintea lui Comte, rolul să distrugă principiul diviziunei muncei, care a preşezut la separarea ştiinţelor şi a cărui eficacitate nu poate s'o conteste filosoful francez. După cum foarte bine se rosteşte Comte, instituindu-se un studiu al generalităţilor, prin aceasta se creiază o *nouă* specialitate, conform aceluiaş principiu al diviziunei muncei. Adevăratul mijloc de-a împedică pericolul de care e ameninţat viitorul intelectual al omenirei, spune Comte, «nu este evident să se revie la vechea amestecare a cercetărilor ştiinţifice, care tinde la retrogradarea spiritului omenesc, şi care de altfel este astăzi imposibilă. E nevoe d'impotrivă de perfecţionarea diviziunei muncei însăşi. E de ajuns, în adevăr, să facem din studiul generalităţilor ştiinţifice o

mare specialitate în plus. O nouă clasă de savanți, pregătiți printr'o educație potrivită, fără a se ocupà de cultivarea specială a fiecărei ramuri speciale a filosofiei naturale, să se ocupe exclusiv, examinând diferitele științe pozitive în starea lor actuală, să determine cu exactitate spiritul fiecăreia din ele, să descopere relațiunile și înlănțuirea lor, să rezume pe cât este posibil, toate principiile lor proprii într'un număr mai răstrâns de pricipii comune, conformându-se neîncetat maximelor fundamentale ale metodei pozitive»[1]). Și mai departe: «A alcătui astfel din studiul generalităților științifice o secțiune distinctă a marelui travaliu intelectual, însamnă pur și simplu a întinde aplicația aceluiaș principiu al diviziunei, care a separat succesiv diferitele specialități; căci atâta timp cât științele pozitive erau puțin desvoltate, relațiile lor mutuale nu puteau aveà destulă importanță pentru a dà loc în chip permanent, la o clasă specială de cercetări, și în acel timp necesitatea acestui nou studiu erà mai puțin urgentă. Dar astăzi fiecare din științi a căpătat destulă extensiune, pentru ca examenul raporturilor lor mutuale să poată dà loc la cercetări continui, în timp ce această nouă categorie de studii devine indispensabilă pentru a preveni risipirea concepțiilor omenești»[2]).

Trebueşte să remarcăm că Aug. Compte, făcând din filosofia pozitivă, disciplina care coordonează științele speciale și se ocupă cu extragerea generalităților științifice, nu se deosibește în primul moment de mulți filosofi anteriori și posteriori lui, care nu înțeleg de asemeni a se suprimà cercetările de știință specială nici a se constituì filosofia independent de ele, ci ca o disciplină care desprinde ceeace e comun tuturora, și se alcătueşte astfel din principiile generale, aplicabile tutulor.

Unde Comte începe a se deosebì de o bună parte dintre filosofi, este atunci când determină caracterul acelor *generalități* care compun noua specialitate, și formează prin aceasta obiectul filosofiei pozitive. Pe când pentru unii gânditori, țelul filosofiei, este să găsească legile generale ale universului, care să poată subsumà

1) Cours. 1-ère leçon, p. 16.

2) Cours. 1-ère leçon p. 17.

legile speciale ale diferitelor clase de fenomene, pe când atâtea spirite mai speculative sunt animate de speranța aflării unei singure legi supreme, de unde să derive toate celelalte, ori-cât ar părea de streine unele față de altele, la prima vedere, — Comte tăgăduește posibilitatea acestui lucru, și îl trece în rândul himerelor metafizice.

«După profunda mea convingere personală, spune el, socotesc aceste întreprinderi de explicare universală a tuturor fenomenelor printr'o lege unică, eminamente himerice, chiar atunci când sunt încercate de inteligențele cele mai competente» [1]).

Ce caracter au atunci generalitățile cari alcătuesc lotul filosofiei? Ne-o va spune însuș Comte.

«...Scopul acestui curs nu este câtuși de puțin a se înfățișă toate fenomenele naturale ca fiind în fond identice, în afară de varietatea circumstanțelor. Filosofia pozitivă ar fi desigur mai perfectă dacă ar puteà să fie astfel. Dar această condițiune nu este de loc necesară elaborărei sale sistematice, nici înfăptuirii marilor și fericitelor consecințe pe care am văzut-o destinată a le produce ; *pentru asta nu este altă unitate indispensabilă de cât unitatea de metodă care poate și trebue neapărat să existe* și care este stabilită în mare parte. Cât privește doctrina nu e nevoe să fie una ; ajunge să fie omogenă. Așà dar sub îndoitul punct de vedere al unității de metodă și al omogeneității doctrinelor, vom examinà în acest curs, diferitele clase de teorii pozitive» [2]).

Din aceste citate se poate limpede vedeà, că ceeace se chiamă în deobște Metodologie, anume disciplina care urmărește o concepție unitară a metodelor de cercetare (și ulterior de prezentare) a diferitelor adevăruri științifice, *nu* a fost trecută cu vederea de Comte. Ea nu figurează în ierarhia științelor, fiindcă i s'a rezervat un loc și mai de seamă, fiindcă ea a fost introdusă în însăși *filosofia*. Știința metodologiei, la Aug. Comte, *formează în orice caz miezul filosofiei pozitive, dacă nu reprezintă însăș întregimea acestei filosofii*.

Prin urmare după ce am constatat la alcătuirea sistemului științelor, ignorarea acelei părți a Logicei,

1. *Cours*. 1-eré leçon, p. 29.
2. *Cours*. 1-eré leçon, p. 30.

care se ocupă cu condiţiile formale ale adevărului ca atare, parte pe care o socotim de altfel ca cea mai *fundamentală* pentru acea ştiinţă, trebue să recunoaştem că nu a fost ignorată şi cealaltă diviziune a ştiinţei în chestiune, anume Metodologia, care a fost lăsată afară din ierarhie, tocmai pentru a i se acordă un rang superior, în cadrele acelei specialităţi *nouă*, care studiază generalităţile filosofice şi afirmă unitatea ştiinţelor [1]).

Să observăm acuma că chiar dacă Aug. Comte, ar fi instituit logica formală în fruntea ierarhiei ştiinţelor, după cum am afirmat că trebuia că se întâmple conform principiului după care aceasta s'a întocmit,— lăsând Metodologia cu totul în altă parte, se separă prin aceasta cele două diviziune ale Logicei, sfărâmându-se unitatea ei.

Acest lucru era totuş *firesc*, dat fiind modul în care Aug. Comte, concepe ştiinţa metodelor. După filosoful francez, nu poate să existe un studiu valabil al metodelor ştiinţifice, *deosebit* şi *separat* de cercetările în care ea a fost întrebuinţată, pe temeiul principiilor logice ale inteligenţii noastre.

«Metoda nu este susceptibilă, spune Comte, a fi studiată separat de cercetările în care a fost utilizată; în orice caz aceasta ar fi un studiu mort, incapabil să fecundeze un spirit care s'ar aplică. Ceeace se poate afirmă în mod real, când am considerà metoda în chip abstract, se reduce la generalităţi aşa de vagi, încât nu ar putea să aibă nici o influenţă asupra regimului intelectual. Când am stabilit, în teză logică, că toate cunoştinţele noastre, trebuesc întemeiate pe observare, că trebue să procedăm uneori dela fapte la principii, iar, alteori dela principii la fapte şi câteva alte aforisme similare, cunoaştem mult mai puţin metoda, de cât acela care a studiat şi întrucâtva aprofundat, o singură ştiinţă pozitivă, chiar fără intenţii filosofice. Fiindcă s'a nesocotit acest lucru esenţial, psihologii noştri s'au obişnuit să socotească reveriile lor ca ştiinţă, crezând că înţeleg metoda pozitivă, fiindcă au citit preceptele lui Bacon sau discursul lui Descartes.» [2]).

1. De aceia nu poate fi în general exactă, afirmarea unor istorici ai filosofiei, ca *Ueberweg-Heinze*, care declară: «Logik (und Asthetik) haben in Comtes Philosophie keinen Platz». (Vol. IV p. 406).

2. *Cours.* 1 ère leçon, p. 31. Aceieşi susţinere, *Cours.* Vol. VI, 58 ème leçon p. 463—464.

Fără îndoială că istoricul descoperirilor științifice, unde se poate vedeà spiritul nostru în acțiune și aplicarea instinctivă a procedeelor valabile, este un isvor important, pentru constituirea metodologiei ca știință. Este iarăș adevărat că din această cauză, această diviziune a logicei capătă o tinctură empirică și întrucâtva se alterează caracterul sirict raționalist al acestei științe. Oricât ar părea lucrul de paradoxal, știința metodelor atârnă de cunoașterea rezultatelor la care ele au condus. E paradoxal fiindcă, în fapt, metoda determină rezultatele nu vice-versa. Cu toate acestea, din cauza imposibilității unei adânci analize introspective, care să ne deschidă toate cutele spiritului nostru, de multe ori cunoașterea interiorului nostru atârnă de aceea a exteriorului, vreau să zic de-a produselor spirituale, care se încadrează însă, odată efectuate, în cuprinsul lumii din afară.

Dar dacă, subt acest raport, afirmația lui Comte este exactă, nu e mai puțin adevărat că afirmându-se caracterul himeric al unei metodologii *separate* de studiul istoric al descoperirilor științifice, se comite o eroare și se propune o concepție îngustă a metodologiei.

Fiindcă după studiul istoric în chestiune se impune încă un lucru: izolându-se metodele științifice de faptele care le ilustrează, să le punem în atârnare de legile logice ale spiritului omenesc. Numai prin aceasta am asigurat metodelor toată legitimitatea lor, numai prin asta le-am desăvârșit, compleetat și curățat de aplicări greșite, numai prin aceasta s'ar putea înfăptui — idealul lui Comte însuș — *unitatea metodei științifice*.

Intr'un mic studiu filosofic scris acum câțiva ani «Considerări asupra metodologiei» [1]), după ce am recunoscut valoarea metodei istorice și am combătut sistemul derivării *apriorice* a metodologiei, cu toate că la prima vedere e singurul natural, am căutat totuș să pun în evidență că metoda istorică nu ajunge și trebuește complectată, cu punerea în dependență a metodelor, de legile logice ale minții, fixate evident pe altă cale.

«Dacă dar — spuneam atunci — reese superioritatea metodei istorice în metodologie, nu urmează câtuși de puțin — așa după cum unii au pretins — că toată știința

1. *I. Petroviei. Probleme de Logică.* p. 42—57.

metodologiei trebuește să se îngrădească la o colectare a procedeelor utilizate de oamenii de știință, a procedeelor care au dus la succes necontestat. E drept, că aci, în manifestarea inconștientă a principiilor rațiunii și a îmbinării lor, se pot găsi metodele cele largi și fecunde..... Totuș, nu e mai puțin adevărat, că mărginirea metodologiei la stricta înșirare a procedeelor întrebuințate, este la rându-i o concepție greșită, care nu trebue primită ca atare. Odată metodele bune, adunate și rânduite, trebue neapărat să se reflecteze asupra bazelor logice ale fiecăreia din ele. Dacă nu era propice să se derive forma metodelor științifice din principiile rațiunii, nu e mai puțin necesar ca aceste metode, să fie raționalizate ulterior. Atârnarea lor de legile rațiunii trebuește arătată, dacă nu isvorându-le din acestea, dar mânându-le până la ele. In fapt metodele rezultă cu necesitate din felul specific al inteligenții, către care se găsesc ca râul față de isvor..... Știința metodelor trebuește întregită în direcția aceasta, — altfel rămâne oarbă. Această complectare e reclamată de motive foarte serioase. Mai presus de toate de faptul recunoscut obștește, că orice adevăr, pentru a avea în conștiința noastră, toată lumina și intensitatea cuvenită, trebuește după ce a fost extras din fapte, să poată fi *dedus* din vreun principiu superior.....

«De altfel o știință a metodelor, fără această iluminare de sus, prezintă insuficiențe chiar de natură practică. Dacă se pot fixà pe cale istorică metodele bune, după rezultatele ce s'au dobândit, e mult mai greu pe cale curat istorică să se vadă deosebirea de valoare dintre ele și gradul lor specific de aplicabilitate. Toate metodele astfel adunate au condus la rezultate fericite. Sub acest raport sunt toate egale și numai o istorie absolut complectă — imposibil de realizat — care ar consemna și toate eșecurile pe care le-a suferit fiecare dintre ele, ar putea să ne dea o indicație relativă despre treapta lor de valoare. Această dificultate este ușor remediată, îndată ce cunoaștem bazele logice ale fiecăreia metode. Să luăm un exemplu. Inducția se servește de mai multe procedeuri pentru surprinderea raporturilor dintre fenomene. Sunt cunoscutele metode ale concordanții, diferenții, variațiilor concomitante, etc. Atât metoda

concordanții cât și acea a diferențiii, au condus în știință la rezultate certe. Istoricește așa dar sunt ambele valabile și vrednice să treacă în tabla metodelor științifice. Totuș ele nu au amândouă o valoare egală și utilizarea lor nu dă dreptul la o egală confiență, cu privire la rezultatul obținut. Faptul acesta nu se poate vedeà cu claritate, decât atunci când ne dăm seama de postulatele logice pe care le implică fiecare din ele. Incă o dovadă că reflectarea ulterioară asupra temeliilor mintale ale metodelor aflate, este indispensabilă în știința metodologiei.

«.... Raționalizarea ulterioară a metodelor, derivarea lor din formele minții noastre, e un lucru care se impune în chipul cel mai hotărât. *Cu aceasta metodologia intră în cadrul logicei, menținându-se independența logicei formale...*»

Concepția care și-o face Comte asupra elaborărei filosofice a metodei pozitive, conduce după cum am arătat mai înainte, la aruncarea celor două diviziuni ale Logicei în două câmpuri diferite, și dacă în cursul lui Comte lucrul nu se bagă de seamă, asta din cauză că logica formală e omisă cu desăvârșire. Corectând concepția pe care filosoful francez și-o făcuse despre metodologie, și așezând această disciplină în lumina sa adevărată, unitatea logicei se restabilește, recunoscând totuș că imposibilitatea practică de-a construi apriori metodologia, smintește puțin caracterul perfect raționalist al Logicei și o face — în această parte — să rămână tributară tuturor științelor, și, cel puțin provizoriu, ierarhicește atârnată lor.

In aceiaș ordine de idei, trebuește să relevăm acuma că aproximativa identificare a «filosofiei» cu metodologia, considerându-se unificarea științelor ca o exclusivă unitate a metodei, reprezintă o concepție nemulțumitoare, o îngustare arbitrară a câmpului filosofiei și-o scădere inutilă a idealului său firesc.

Subsumarea tuturor legilor speciale, la o singură lege supremă, și derivarea principiilor diverselor fenomene, din unul singur, este o puternică tendință a sufletului nostru, încununată de altfel de oarecare succes parțial.

Mintea noastră are trebuință de a explică. Această

trebuință este în bună parte determinată de apăsarea sufletească ce ne-o produc *enigmele*. Scopul final al cercetărilor e să nu rămână nici o enigmă, în orice caz cât mai puține. A explică diversitatea naturei, dintr'o diversitate originară (ceeace presupune o pluralitate de principii ultime) este neapărat un mijloc de explicare mai comod, mai lipsit de greutăți. Dela o diversitate la alta e o continuitate mult mai mare, decât dela un principiu unic, la o realitate variată. In primul caz, explicarea e —cum am zis—mai lesnicioasă, dar are inconvenientul de a lăsă tot atâtea enigme, câte principii ultime sunt, fiecare din aceste principii reprezentând, pentru sine, o enigmă.

Din această cauză observăm în toate științele, tendința constantă de a împuțină numărul elementelor ireductibile, cu care operează. Chimia oferă poate exemplul cel mai tipic, în veșnica-i străduință de a reduce corpurile simple, înaintând treptat spre ipoteza, care o seduce de multă vreme, a unui singur principiu material, rămânând ca diferențele calitative ale corpurilor originare să fie explicate prin *orânduirea variată a moleculelor materiale.*

In cazul admiterei unui singur principiu ultim, din care să se poată deriva întreaga fenomenologie a naturei, rămâne pentru mintea noastră o singură enigmă, acel principiu însuș. Dar pentru a se vedeà cât de greu sufere spiritul nostru, existența, fie măcar a unui singure enigme, e destul să cităm o pagină din evoluția fizicei, unde se vede tendența clară de a se subtiliză și principiul material, — rămas singur ca enigmă — destrămându-l treptat, și reducându-l la *neant*.

După ce filosofii și oamenii de știință ai renașterii și ai epocei imediat următoare — reluând vechea ipoteză a lui Democrit și elaborând ipoteza mecanică — au eliminat din conținutul obiectiv al corpurilor tot ce este calitate sensibilă, secolul al XIX-lea, fără a se abate de altfel dela tendința epocei anterioare — caută să rafineze și mai mult materia, reducând-o la *eter*. «De multă vreme ambițiunea mai mult sau mai puțin mărturisită a celor mai mulți fiziciani a fost să construească cu particule de eter, toate formele posibile ale existenții

corporale»[1]). Dar ce este eterul? «Proprietăţile pe care le atribuim eterului sunt în realitate acelea ale vidului aşă cum a spus-o Maxwel, iar eterul însuş nu este, cum a declarat-o Helmholtz, decât o ipostasă a spaţiului...» «Astfel că reducerea la eter nu este în fond altceva de cât o încercare de reducere la spaţiu...»[2]). «Am constituit corpurile cu spaţiu, am redus corpurile la spaţiu, şi corpurile au dispărut la rândul lor. E vidul, nimicul, cum spune Maxwell, neantul»[3]).

Toată această scară de reduceri succesive, arată cât de greu se tolerează, chiar ultima enigmă rămasă, de unde sforţarea de a o face să dispară, cu riscul de a distruge ultimul principiu, cufundând întreaga lume în neant. Firește operaţia aceasta dă numai iluzia unei satisfacţiuni. In faţa noastră se ridică o nouă enigmă, şi mai puţin tolerabilă, — cum s'a putut anume, ca din «nimic» să iasă «ceva», din neant realitatea lumii? Nu e mai puţin adevărat că în primul moment, şi fără a urmări toate consecinţele până la capăt, reducerea în chestiune e captivantă, amăgeşte şi atrage. Iluzia arătată e unul din elementele de succes ale doctrinei[4]).

Revenind la punctul nostru de plecare, vom repetă că filosofia nu se poate restrânge, la unificarea metodică a ştiinţelor, ci râvneşte să încerce unificarea *materială* a universului. Cu aceasta nu face de cât să urmărească mai departe, o operă pe care o îndeplinesc în cadre mai restrânse chiar ştiinţele speciale.

Nimeni ca Auguste Compte n'a accentuat necesitatea, ca filosofia să manifeste acelaş spirit şi să urmeze aceiaş cale ca celelalte ştiinţe. Nimeni n'a pus ca dânsul în atâta evidenţă, prăpastia care despărţeă de ştinţe filosofia veche a absolutului, a transcedenţii, a speculaţiilor teologico-metafizice.

Dar tocmai această consonanţă care trebue să fie între filosofie şi ştiinţe, reclamă ca cea d'intâiu să se devoteze aflărei unui principiu suprem, de oarece —

1. *Meyerson, Identité et Realité*, p. 229.
2. pp. 230, 231.
3. p. 234.
4. In articolul meu «Atomismul filosofic» publicat în «Studii Filosofice» an. 1909, am explicat în acelaş mod, succesul atomismului materialist.

după cum am relevat mai înainte — *fiecare știință, în limitele ei, urmărește același lucru, și caută să-l afle pentru fenomenele-i respective.*

Argumentul e hotărîtor și se produce dela sine. Pentru a-l înlătură, filosoful francez, neputând afirmă că filosofia pozitivă nu trebue să manifeste aceleași tendințe ca științele pozitive, susține dimpotrivă că științele pozitive întrucât manifestă acele tendinți, *nu sunt pozitive*, ci trădează influența teologico-metafizică a vechei filosofiii. Așâ dar, în această privire, științele au tendinți înapoiate; nu ele pot inspirà filosofia pozitivă, ci aceasta rămâne să le îndrepte pe ele.

Evident, nu va susține nimeni că Aug. Comte, nu era sensibil față de idealul unificărei tuturor fenomenelor. El socotea însă că natura nu îngădue aceasta, înfățișând serii de fenomene *discontinuu*, care se pot combina subt raportul metodei și scopului cercetărei, dar nu pot fi prezentate ca efecte ale unui principiu unic și subsumate unei singure legi universale. El accentuează, pentru a învedera aceasta, diversitatea ireductibilă chiar a diferitelor categorii de fenomene fisice, faptul că lumina, electricitatea, magnetismul, căldura, mișcarea, alcătuesc sisteme închise, pe care numai aberațiile spiritului metafizic au putut să încerce a le prezenta, ca varietățile unei substanțe identice. De asemeni spețele vegetale și animale alcătuesc o serie *discontinuă*, pe care în zadar idealismul metafizic s'a încercat să le înfățișeze ca încarnările gradate ale aceluiași spirit absolut. Că Aug. Comte a exagerat discontinuitatea reală, dovedește faptul, constatat curând după apariția operii sale, că diferitele aspecte ale lumii fizice s'au arătat a manifestà nu numai o înrudire dar chiar o identitate materială. Nu mai vorbim despre mișcare și căldură, despre electricitate și magnetism, e vorba chiar de identitatea dintre lumină și electricitate, iar astăzi teoria electrică a materiei, tinde să ducă mai departe unificarea aspectelor fizice. Principiul *transformărei energiei*, înlătură hotărît scrupulele lui Comte, fiindcă acest principiu a redus diferențele calitative din natură la rangul de fenomene derivate.

Pe de altă parte teoria *transformismului* a isbutit să arate, că spețele biologice sunt nu numai forme gra-

duale ale aceluiaș principiu, cum afirmă un Schelling sau un Hegel, recunoscând prin aceasta o discontinuitate *relativă*, ci se desvoltă succesiv, *unele din altele*, ceeace implică o reală *continuitate*.

In afară de cazul când ar stà în drumul unificărei, imposibilităţi *logice*, nici odată o discontinuitate actuală nu trebue înfăţişată ca o discontinuitate absolută. In această privire e bine să ascultăm cuvintele unui mare savant, adânc cunoscător al metodii şi pe deplin pătruns de prudenţa cu care trebuesc făcute afirmaţiile ştiinţifice.

«In studiul ştiinţelor, şi mai cu seamă a acelora care studiază originele, trebue să ne păzim deopotrivă de afirmaţii îndrăsneţe, precum şi de declaraţii premature de neputinţă; nu trebue să restrângem *a priori* întinderea cunoştinţelor viitoare în cercul strimt al cunoştinţelor actuale, şi mai ales să statornicim limite absolute, care nu exprimă nimic alta de cât ignoranţa noastră prezentă. De câte ori aceste hotare n'au fost răsturnate, iar limitele depăşite!» [1]).

Ceeace l'a făcut pe Comte să s'arate protivnic încercărilor de unificare în sensul arătat a fost antipatia pe care o resimţeà faţă de tendinţele de supremaţie ale ştiinţelor celor mai simple, care nu arare ori au încercat să-şi extindă legile lor respective, asupra tuturor domeniilor de fapte, căutând să subordoneze şi să derive legile fenomenelor mai complexe. Ştiinţele cele mai simple, şi în măsura simplităţii lor, fuseseră aşezate de Comte în fruntea ierarhiei; însă dacă ele alcătuiau prin aceasta condiţiile de cunoaştere şi instrumentul de cercetare al ştiinţelor mai complicate, care veneau în ordine erarhică mai apoi, acestea nu însemnează câtu-şi de puţin că puteau ridică pretenţia de a statornicì legea supremă a universului, căreia urmau să se subsume legile ştiinţelor complexe. Dimpotrivă, după Comte, legile cele mai simple, erau din chiar această cauză, incapabile să derive legile fenomenelor complexe, şi aşà ne explicăm că el întitulează ştiinţele cele simple, de şi le aşezase în fruntea ierarhiei, ştiinţi inferioare, iar acele

1. *Berthelot, Synthèse des matières organiques* (In opera, *Science et Philosophie*) p. 50.

complexe, deşi atârnate de cunoaşterea celor simple, sunt numite superioare. Ştiinţele simple vin întâiu, dar el sunt numai *mijloace* de studiu, al acelor complexe, care reprezintă ţelul ultim al cercetării, şi care în orice caz au legi proprii şi ireductibile, ce nu pot fi deductiv aflate din legile ştiinţelor simple.

Cu toate că situaţia este aceasta, s'au făcut încercări repetate, mai ales după avântul ştiinţei mecanice, în epoca modernă, de a se face din legile ei, legile supreme, din care să se derive toate celelalte, — faimoasa concepţie mecanică a întregului univers.

Comte, din motivele arătate, consideră această încercare ca o aberaţie, şi putem spune că împotriva acelor care au făcut-o, are tot atâta antipatie şi găseşte tot atâtea invective (uneori asemănătoare cu acelea mai celebre pe care le adresează Schopenhauer adversarilor), ca şi în contra primejdioşilor metafiziciani.

E absurd, spune Comte, să încerci a deduce fenomenele complicate din legile simple ale matematecei (fie ea geometrie ori mecanică), şi faptului că Descartes şi-a oprit explicarea mecanică în preajma fenomenelor sociale şi morale — constituind prin aceasta celebrul său *dualism* — datoreşte un tratament mai blând din partea lui Comte, care îi recunoaşte meritul acestei limitări, după ce îi denunţase eroarea de a fi voit să explice cu legi curat mecanice, faptele biologice, fie ele cât de elementare [1]).

Comte nu admite supremaţia matematicii — oricât îi recunoaşte valoarea de instrument fundamental — fiindcă tocmai, spune dânsul, supremaţia definitivă trebueşte s'o aibă nu ştiinţa cea mai simplă, ci tocmai acea mai complexă, acea care închee ierarhia, reprezentând scopul ultim al tuturor ştiinţelor prealabile, — *Sociologia*. Faptul că el combate în supremaţia matematecii tendinţa de a explică totalitatea universului din legi matematece (geometrico-mecanice), ar puteà lăsà impresiunea că proclamând supremaţia Sociologiei, înţelege — per a contrario — să facă o sinteză sociologică derivând din legile sociale, legile ştiinţelor anterioare în ierarhie. Cu aceasta s'ar pune în contrazicere cu

1. *Cours VI.* 58-ème leçon. pp. 397, 398.

propria-i afirmare necontenit repetată, că nu se poate face, din nici o parte, o atare sinteză, dată fiind discontinuitatea şi caracterele ireductibile ale diverselor fenomene şi legi.

Aceasta este însă numai o aparenţă. Prin supremaţia sociologiei şi unificare sociologică, Comte înţelege altceva, înţelege tot o unitate cu caracter metodic şi cu un caracter practic în acelaş timp.

Osebit de faptul că Aug. Comte arată, că prin elaborarea sociologiei, metoda pozitivă se complectează şi se rotunzeşte, punându-se în deplina lor lumină toate procedeele parţiale, inducţia şi deducţia, punctul de vedere static şi acel dinamic şi mai presus de toate se reliefează *metoda istorică*, pe care cercetările altor ştiinţe n'o puteau bine reliefă, iar din evidenţiarea acestei metode au să se folosească toate ştiinţele anterioare, asupra rezultatelor cărora, metoda istorică aruncă lumini explicatoare şi o mai dreaptă valorificare, — osebit de această complectare a metodei, la care contribue succesiv toate ştiinţele ierarhiei, şi pe care sociologia o împlineşte oarecum, această ultimă ştiinţă e chemată să execute ordonarea ştiinţelor şi să determine rostul întregei cunoştinţi.

Sociologia este aceia care pune în deplină evidenţă marele principiu pozitivist : *relativitatea cunoaşterei*. Pregătit de cercetările ştiinţelor anterioare, în deosebi de rezultatele Biologiei, care arată atârnarea cunoştinţelor de organismul nostru, acest principiu directiv al tuturor ştiinţelor care vor să fie pozitive, este pus în evidenţă de Sociologie, care arată că orice cunoştinţă este dependentă (şi prin urmare *relativă*) de starea culturală a epocei în care s'a produs[1]). Pedealtă parte tot Sociologia arată că el este principiul maturităţei spiritului omenesc.

Sociologia este şi trebue să fie aceia care determină punctul unic, către care trebue să convergeze toate ştiinţele, prin urmare stabileşte *unitatea* scopului tuturor.

După Comte, savanţii nu trebue să se piardă în speculări inutile vieţei practice şi binelui omenirei. Nu-

1) *Cours*. VI, 58-ème leçon pag. 441, 442.

mai acele cercetări trebuesc să fie admise, care sunt «susceptibile de o influență oarecare asupra omenirei» [1]).

El merge până acolo, cu afirmarea punctului de vedere *omenesc*, încât interzice cercetări prea detaliate, care ar puteà să pună în discuție existența legilor științifice stabilite, care sunt o chezășie a progresului și a siguranței noastre [2]).

Așà dar Sociologia presidează direcția, înlănțuirea și limitarea tuturor științelor, ea le *însumează*, dar, firește, nu le *subsumă*.

Această forță a Sociologiei decurge din aceia că toate științele—opere umane—sunt *fapte sociale*.

Din cauză însă că științele deși sunt fapte sociale (tot așa după cum sunt și fapte *psihice*), au, marea lor majoritate, un obiect care depășește conștiința psihică și socială, ocupându-se cu fenomene care nu sunt *numai* reprezentări ale conștiinței, ci totodată sunt în legătură cu factori independenți de ea (fen. fizice de pildă sunt și reprezentări psihice, dar totuși depășesc viața sufletească și legile ei proprii, referind la factori transcedenți), din această cauză legile sociale nu pot absorbì și eventual deriva legile științelor anterioare, chiar dacă le pot retrospectiv lumina, cât privește calitatea lor simultană de fapte sociale.

Proclamându-se supremația sociologiei, se accentuează numai caracterul «omenesc» al tuturor științelor, se pune în evidență faptul că toate cunoștințele au o valoare curat «omenească» atât prin relativitatea lor față de om, cât și prin rolul de a-l orienta în practica vieței. Toate cunoștințele sunt în funcție de om (și de societate), însă, nu urmează, că sunt creiate de conștiința omului, că sunt exclusivele produse ale lui. Comte admițând în cunoștințe, dualismul mediu exterior — organism (care ar corespunde acelui mai metafizic de subiect-obiect), exclude posibilitatea conștiinței de a creia obiectele cunoașterei. și deci sociologiei, de a subsuma efectiv, legile științelor naturei. Sinteza pe care o făptuește sociologia nu poate fi așa dar o sinteză reală și obiectivă, este o sinteză parțială, care privește numai

1) *Cours*. VI. 59-ème leçon. pag. 482.
2) *Cours*. VI. 58-ème leçon. pag. 453.

o faţă a fenomenelor, — aceia de a fi fapte psihice şi sociale. E o sinteză care priveşte exclusiv calitatea lor de fapte *omeneşti*, nu întreaga lor fiinţă, care intră în raport cu conştiinţa omului, dar totdeodată trece dincolo de ea.

La oricâtă echivocitate ar da loc, paginile din cursul de filosofie pozitivă, care vorbesc de supremaţia sociologiei şi de puterea ei de unificare, e hotărât că Aug. Comte nu şi-a făcut exagerate iluzii despre sinteza ştiinţelor, executată de sociologie. Un pasagiu caracteristic din opera sa: «Discours sur l'esprit positif», arată categoric aceasta.

După ce vorbeşte de luminoasa distincţiune făcută de Kant, între cele două puncte de vedere, *obiectiv* şi *subiectiv*, filosoful francez continuă: «Considerată subt primul aspect, adică cu privire la destinaţia externă a teoriilor noastre, ca exactă reprezentare a lumii reale, ştiinţa noastră nu e de sigur, susceptibilă de o perfectă sistematizare, din cauza inevitabilei diversităţi care există între fenomenele fundamentale. In acest înţeles noi nu putem urmări o altă unitate de cât pe acea a metodei pozitive, considerată în întregimea ei, fără a aspira la o adevărată unitate ştiinţifică, tinzând numai la omogeneitatea şi la convergenţa diferitelor doctrine. Lucrul se prezintă astfel subt cellalt aspect, anume cu privire la isvorul lăuntric al teoriilor omeneşti, considerate ca rezultate naturale ale evoluţiei noastre mintale, atât individuale cât şi colective, şi destinate la satisfacerea normală a diverselor noastre trebuinţi. Astfel raportate, nu la univers, ci la om, sau mai degrabă la omenime, cunoştinţele noastre tind, d'impotrivă, şi cu o vădită spontaneitate, către o deplină sistematizare, atât ştiinţifică, cât şi logică. Atunci nu mai există decât o singură ştiinţă, ştiinţa omenească, sau mai exact ştiinţa socială, al cărui principiu şi scop îl formează existenţa noastră însăşi şi în care vine în mod firesc să se înglobeze (se fondre) studiul raţional al lumii externe, cu dublul titlu de element necesar şi preambul fundamental, deopotrivă de indispensabil şi'n privinţa metodei şi'n acea a doctrinei». [1]).

1. Pag. 30—31.

Prin urmare e vorba de o sinteză *subiectivă*, de o unificare a lucrurilor, cât privește fața lor omenească și calitatea lor exclusivă de fapte sociale.

Sinteza subiectivă, nu atrage pe aceea obiectivă, iar singură, rămâne unilaterală, scăpând cu siguranță din rețeaua sa, tocmai partea cea mai proprie și mai esențială a multor fenomene, ireductibile la viața socială, ca atare.

Legea universală a sintezii subiective se va deosebi fundamental de o eventuală lege universală a unei sinteze obiective. Pe când aceasta din urmă ar fi o lege a universului însuși, cea d'intâiu este pur și simplu o lege a cunoștințelor omenești. Și ca să vedem deosebirea enormă dintre una și alta e destul să punem alături, legea sintezii subiective formulată de Comte — așa numita lege a celor trei stări — care nu cărmuește evoluția universului, ci a cunoștințelor noastre despre el, cu o lege de sinteză obiectivă a lui Spencer de pildă — care cârmuește evoluția universului însuș, arătând treptata lui înaintare dela omogen la heterogen, dela simplu, la complex, ș. c. l.

De altfel însăși instituirea ierarchiei, și afirmarea că, obiectiv vorbind, științele cele mai simple au legile cele mai generale, pe când științele mai complexe au cu necesitate legi din ce în ce mai răstrânse, e implicit o dovadă că Aug. Comte, n'a crezut Sociologia — oricâtă simpatie ar aveă pentru ea și oricât dor pentru supremația ei—capabilă să procure o lege de sinteză obiectivă, care să se universaliseze și să cuprindă în rețeaua ei supremă fenomenologia întregului univers. Lege de sinteză subiectivă, lege a desvoltărei cunoștințelor, da; lege care să explice procesul cosmic, aceasta evident că nu.

Nu este mare greutate să se vadă că atât legile științelor simple, cât și acele ale științelor complexe, nu sunt apte să devie nici unele, nici altele legi de sinteză obiectivă și universală, legi filosofice așà dar. Legile științelor simple, fiind-că deși înzestrate cu însușirea generalității, rezultând însă dintr'un proces de *abstracțiune*, prin care tocmai s'a isolat elementul general, de toate înbinările lui variabile, vor lăsà în afară de rețeaua lor, toată bogăția concretă a fenomenelor. Legile științelor

complexe, au desigur mai multă bogăţie, dar în schimb, din cauza aceasta, mai puţină generalitate.

Pus în formulele logicei tradiţionale, s'ar puteà spune că obiectele celor d'întâiu ştiinţi, au sfera mai întinsă, dar tocmai de asta, *conţinutul* mai sărac. Obiectul ştinţelor complexe, dela finele ierarhiei, au *conţinutul* mai bogat, dar din această pricină, *sfera* mai restrânsă. Noţiunele ştiinţelor simple nu pot deduce noţiuni complexe. Noţiunile de fizică, nu pot derivà pe acele de ordine psihică, deşi ori unde se găseşte viaţa sufletească, se află întotdeauna şi-o realitate fizică, deşi omul intră în sfera obiectelor materiale, materialitatea fiind un atribut esenţial al existenţii lui.

Cu atât mai mult ştiinţele şi mai simple de cât fisica, a căror simplitate s'a dobândit prin eliminarea oricărui conţinut material, luându-se în considerare numai «formele» fenomenelor,— cu atât mai mult aceste ştiinţe, şi mai generale, nu vor putea deduce din elementele lor curat formale, concepte de fenomene concrete. Niciodată din elemente matematice, nu se vor putea deduce fenomene reale, şi cu atât mai mult din formele logice, care sunt şi mai imateriale, şi atât de abstracte, în cât nu pot eventual deduce — cu toate încercările făcute — nici chiar elementele matematice însele.

Pe de altă parte, nici conceptele ştiinţelor mai complexe nu pot deduce noţiunele ştiinţelor simple, deşi le cuprind în conţinutul lor. Mai întâi fiindcă, din pricina complicaţiunei şi a înfăţişărei lor concrete, sfera lor proprie e mult mai redusă, şi nu poate îmbrăţişa, ca acele simple, totalitatea fenomenelor universului. Pe de altă parte conceptele fenomenelor complexe, intrând în sfera conceptelor mai simple, vor atârna cu necesitate de acestea din urmă, fiindcă regula logică e ca noţiunele subordinate să atârne de supraordinata lor, nu invers. Pentru a lua un exemplu comun, nu noţiunea «animal» poate atârna de noţiunea subordinată «câne» ci contrarul, ideia de câne, atârnă de atributele animalităţei.

Faptul că ştiinţele anterioare în ierarhie sunt o *condiţie* a celorlalte, chiar dacă nu le pot *deduce* pe acestea, dovedeşte în orice caz, că şi inversul este ab-

solut exclus, că nici conceptele cele simple, nu pot fi deduse din acele complexe.

Cât privește afirmația că legile științelor complexe, nu sunt, din însuș faptul complicațiunei, capabile de a se *universaliza*, ea poate fi întărită cu observarea că tot legile științelor mai simple au putut naște câte odată iluzia de a reprezenta legile supreme ale cosmosului, că tot spre ele s'au îndreptat de regulă speranțele de sinteză absolută, aceasta din pricină că posedă efectiv o generalitate pe care științele complexe nu o pot avea, și chiar dacă ea este plătită cu o fatală sărăcie de conținut, îndeplinește totuși măcar unul din postulatele legii supreme, aceia de-a fi universală.

De fapt, principiul suprem al lumii, în hipoteză există unul singur, nu poate fi nici cu sfera restrânsă, ca noțiunile științelor complexe, nici cu conținutul sărac, ca acele ale științelor simple. Noțiunea principiului suprem trebuește neapărat concepută, ca având și sfera mare și conținutul bogat, *ca având bogăția conținutului în raport direct cu întinderea sferii.*

S'ar părea că o astfel de noțiune, este o contrazicere, o imposibilitate. Ea ar distruge cunoscutul raport invers, stabilit de logica formală, între mărimea sferii și bogăția conținutului.

Totuș, independent de alte critici ce s'ar puteà aduce acelui principiu de logică formală [1]), trebuește să fim atenți asupra faptului că, aplicabil atunci când privim lucrurile în mod static, încetează să se mai aplice când le putem privì dinamic. Din punct de vedere static sau *actual*, noțiunea «animal», mai întinsă ca sferă decât noțiunea subordonată «om», cuprinzând alături de aceasta, atâtea alte speție animale, este mai săracă de cât ea, în ce privește conținutul, având mult mai puține atribute, numai pe acelea alé animalității în general. Dar însușirile generale ale «animalității» au devenit rând pe rând, prin diferențiare, diversele specii existente și s'a produs toată varietatea de făpturi animale. Animalitatea, cuprindea în mod potențial, toate varietățile în care s'a întrupat alternativ, *ea cuprindea în sine posibi-*

1. A se vedea, *I. Petrovici. Teoria Noțiunilor.* Cap. IV.

litatea tuturor notelor din conținutul tuturor spețelor animale.

Noțiunea aceasta, cea mai întinsă ca sferă, din seria ei respectivă, e — astfel privită — și cea mai bogată în conținut, ca una ce a manifestat — pusă în condiții variate — acea puzderie de moduri și însușiri, care constituesc astăzi diversele specie animale. Pe când o noțiune a unei specii, bunăoară speța «om», fiind mult mai îngustă ca sferă decât noțiunea animal, este tot odată privită dinamic, și mult mai săracă în conținut decât aceasta, de oarece în orice fel de condiții vom pune omul, nu va puteà manifestà așà varietate de moduri și însușiri, ca animalul în general. Limitele umanității sunt mai înguste de cât acele ale animalității, și ca sferă și ca varietate de atribute posibile.

Principiul suprem al lumii nu poate fi, evident, o noțiune cu sfera limitată. Nici o noțiune dintre acelea care au ce e drept sfera capabilă să coprindă totalitatea fenomenelor universului, dar a cărui simplitate a fost dobândită cu prețul unei abstracțiuni radicale de bogata varietate a aspectelor lumii. O astfel de noțiune e cu necesitate mărginită la singurul element pe care l'a izolat, e pe vecie încremenită, incapabilă de a evoluà, scoțând din sâmburile ei cel simplu, varietatea de fenomene, pe care numai înlăturându-le, s'a putut alcătuì. Așà e noțiunea *întindere*, *mișcare*, și cu atât mai mult acea de *număr*, *ordine*, etc. Aceste concepte, s'au dobândit, abstrăgând dintr'un complex de însușiri, o însușire anumită, și de aceia oricât le vom întoarce și răsucì, nu vor coprinde nici odată mai mult decât acea însușire.

Principiul suprem al lumii trebue să fie o noțiune care din punct de vedere *exterior* să se asemene cu acele ale științelor simple, oferind atât o sferă capabilă de universalitate, cât și o aparență de simplicitate. In mod potențial însă să cuprindă totalitatea modurilor de existență apărută, și să fie o realitate capabilă de evoluare, isvorând diversitatea, sau legitimându-o cel puțin. Noțiunea unui astfel de principiu este ceiace caută filosofii, urmărind să figureze pe cale constructivă, aceeace până astăzi șade ascuns de noi.

In afară de filosofii așa zișì pluraliști, care contestă

existența unui astfel de principiu unitar, considerând diversitatea văzută ca ireductibilă principial, ceilalți, moniști mai mult sau mai puțin declarați, se pot împărți în două categorii. Unii care consideră acest principiu, ca aparținând lumii *transcedente*, și fiind etern inaccesibil nouă, conchid în practică, tot la discontinuitate, interzicând cercetărilor filosofice pozitive, dreptul de a-l urmări. In sfârșit alții, mai puțin pesimiști în ce privește limitele cunoașterii noastre, socot acel principiu accesibil, în orice caz nu dincolo de marginile eterne ale cunoștinței omenești.

Din prima categorie am putea cită pe Kant, care afirmă că rădăcina diferitelor rădăcini sufletești pe de o parte, și aceea a materiei pe de alta este probabil comună, însă nu cade în cercul cunoașterei noastre, ci rămâne în transcedent. Cam tot de aceiași părere e și Comte, care nu consideră lumea văzută, cu diferitele ei relațiuni, drept *întreaga* lume, ci admite și o lume transcedentă impenetrabilă, unde există energii creatoare și o adevărată cauzalitate, așa cum nu e în lumea experienței noastre.

Filosofii din a doua categorie chiar dacă nu suprimă cu totul lumea transcedentă, admite că principiului transcendent îi poate corespunde și în lumea imanentă a experienței tot un principiu unitar, ca un reflect imediat al lui, care, chiar dacă până acuma a fost greșit indicat, cum e cazul materialiștilor de pildă, sau al făuritorilor concepției mecanice, totuși neputându-se prejudeca asupra viitorului, capabil de progrese neîncetate în descoperiri și cercetări, și mai ales după cum spunea marele chimist francez, neputându-se pune limite apriori posibilității noastre de a cunoaște, s'ar puteà să fie aflat într'o zi, atât el, cât mai ales, legea evoluției sale, care ar fi, prin aceasta, și legea supremă a universului.

Ce putem spune e că au existat cazuri când principii așezate de oameni la început în transcedent, și asupra cărora nu s'au putut face decât speculații fantastice, au fost coborîte și constatate cu vremea, înlăuntrul experienței imanente, unde au devenit compatibile cu o tratare științifică. Un exemplu caracteristic este ideia evoluției speciilor, care spețe se observase de multă

vreme că alcătuesc, în natură, o serie gradată. Această evoluție era pusă odinioară pe seama *spiritului absolut*, o realitate eminamente transcedentă. Aceasta e concepția lui Schelling și a lui Hegel. N'a trecut mult și principiul evoluției a fost sesizat și recunoscut de Darwin în însăși lumea imanetă a experienții, și din această cauză continuitatea transcedentă a speciilor a putut fi transformată într'o continuitate imanentă, deci o continuitate concretă.

Cine știe ce surprize ne mai poate reserva viitorul ? Și chiar dacă ar fi să nu se poată nici odată face o noțiune adecuată despre principiul unitar al existenței, și vor rămânea de-apururi neunificate, din punct de vedere imanent, cel puțin cele două mari domenii heterogene, spiritul și natura, încă cercetarea în acea direcțiune nu este nefolositoare.

Intrucât unitatea există după toate probabilitățile *aevea*, direcția cercetărilor noastre va corespunde cu înfățișarea realității însăș. Și corespunzând realității, cercetarea noastră — pe lângă că răspunde la o trebuință sufletească—nu va rămânea în nici un caz sterilă, fiindcă sterile sunt numai acele cercetări care greșesc drumul și caută unde nu trebue și unde nu e nimic. Nu se va găsi chiar principiul suprem, are să se găsească altele mai derivate, capabile de-o sinteză numai parțială, fiindcă de regulă pentru a putea afla un lucru, trebue să țintești dincolo de el.

Iată pentru ce Auguste Comte, interzicând atari cercetări, a îngustat fără trebuință și în mod primejdios, câmpul filosofiei, fie ea oricât de pozitivă.

Dacă rolul pe care îl au cercetările filosofice, pentru fixarea și progresul metodei, a fost pus într'o strălucită evidență de Comte, celelalte meniri ale filosofiei, trebuesc învățate din operile altor filosofi.

Firește o atare critică, fie ea ori cât de dreaptă, nu poate compromite concepția lui Comte. Mai toți filosofii au fost unilaterali, iar cugetarea filosofică a evoluat prin contraste, și prin conflicte de idei. Și dacă este adevărat ceeace a spus Heraclit, că «războiul a fost părintele tuturor lucrurilor», e și mai adevărat că războiul a fost și este «părintele filosofiei».

Cugetarea filosofică nu are caracterul unei evoluții

continue ; ea are d'impotrivă o formă dramatică, de luptă şi conflicte în idei. Filosofia trebueşte studiată în totalitatea principalelor sisteme de gândire, — şi a o studià în opera unui singur filosof, e tot una ca a voi să cunoşti o dramă, cetind un singur rol din ea.

I. PETROVICI.

SCRISORI ANTICE

— Poem —

VIII

LYDIA CĂTRE PUBLIUS

Nici Syrtele 'n de veci muncite ca fluxul și refluxul mării,
Și, nici Hespericile valuri de Eur date sbuciumării,
N'au fost supuse oropsirei și mai cumplit cândvà certate
Ca biata-mi inimă, sărmana, de biciul aprigei Haecate!..
Mi'nnalț privirile spre ceruri, și, plâng și gem și mă blestèm
Că nu pot trăsnetu'n potriva vrăjmașului destin să chem;
Și, totuși, vezi? gândind la tine, în zâmbet plânsu-mi se schimbă,
In șoapte gemătul, și'n rugă ne mai rostită de vre-o limbă
Blestemul meu!.. Ascultă, Publiu: îmi ești mai drag ca însăși
[viața,
Mai scump de cât îi e țărânei fecundul soare dimineața,
Și-atât de fără preț cuvântul ce ți l-ai dat e'n ochii mei,
In cât ași soarbe bucuroasă din unda Lethei, jur pe zei,
De-așți că n'am temei la vorbă și gând cinstit, că mă înșel
Neocolit scriindu-ți astăzi că te-ai jertfit pentr'un mișel!..
Nu voiu cătà s'ascut cuvântul doveditor pe pieptul Urii,
Și cu tăișul său mai ager de cât e limba negrei Furii
Să spintec inima lui Fabiu, ca'n urmă-apoi desamăgit,
Să vezi cu groază pentru cine o viață te-ai primejduit!

De-așa cevà, Penații casei și Larii, Publiu, mă ferească...
Ar fi destul o clipă numai prin mine glasu-i să sbucnească
Cum a sbucnit în oecus astăzi la masa dată'n cinstea lui,
Ca, tu, cel bun și drept și nobil, să știi că 'n Roma nimeni nu-i
Mai pizmătareț om ca Fabiu, și duh mai înăsprit ca dânsul!..
Dar, voi tăceà!.. Te las pe tine să 'nveți ce falș i-a fost eri
[plânsul,
Să'nveți cu cătă iscusință și mlădiere de reptilă
Ți-a strecurat venin în sânge precupețind un pic de milă.
Indreaptă-ți pașii în spre Forum și-oprește'n drum pe cel dintâi:
Vei auzi atâtea, Publiu, în cât uimit o să rămâi!..
Pe cât de mare ți-a fost jertfa, pe-atât i-i ochiul de pieziș:
Ferește-te de-asemeni oameni, sunt câini ce mușcă pe furiș!..
Să-ți mai atrag luare'aminte ca nu cumvà să 'nlături sfatul?..
Adaog numai, că la toamnă primejduit ți-e consulatul,
Că 'n circ va da sărbări cum altul de mult n'a dat, că nenorocul
Ce-ți vestejește zilnic faima, mocnit te paște în tot locul,
Și, ți-e de-ajuns atâta, Publiu, ca să 'nțelegi și tu odată,
Că fața lumii, orice-ai face, rămâne pururi neschimbată.
Intoarceți sufletul spre mine cu tot aleanul, tot avântul:
Mai castă floare ca iubirea n'a cunoscut nici când pământul!..
Mireasma ei, să fie mâna ce te mângâie de-orice rele,
Să fie visul ce pogoară în somn de dincolo de stele,
Să știi încalte, că viața, atât de plină de 'ncântări,
Ți s'a'ncheiat, și doarme 'n tihnă subt un mormânt de sărutări.
Cuvântul, deci, nu te 'nspăimânte de'l vei călcà, și, nici durerea
Că-ai fost ursit, tu, cel mai vrednic, să-ți schimbi de Fabius
[părerea;
Ci, numai gândul, că'ntr'o vreme, sdrobit, cu sufletul pustiu,
Zădărnicind prilejul de-astăzi, te vei întoarce prea târziu!...
Ori cum ar fi, ești slobod însă, mai slobod cred ca niciodată
Să chibzuești ce-i rău și bine!.. Aștept o dreaptă judecată.

Și, totuși, tremur ca o frunză ce nu prevede-aripa morții;
Dar simte vântul că-i mai aspru și se 'nfioară: oare, sorții
Ce-i pregătesc, de par'că'n umbră nimic n'ar vrea să mai auză?..
Invoc pe Minos, sacrul jude, să-ți fie minții călăuză!..

IX

PUBLIUS CĂTRE LYDIA

De mi-ai fi scris că firul vieții zorite's Parcele să 'mi curme,
Că osândit sunt după moarte un vultur inima să 'mi scurme,
Și nici o mână omenească, pricepi, tu, Lyde? nici o mână
Să nu găsesc pe trup să-mi svârle obștească datinei țărână,
De și pe fruntea-mi de războinic nu bănuesc să am vre-o pată,
Și nici vre-o lege pe-al meu suflet cu gând ascuns cândva călcată,
Eu n'așî crâcni 'mpotriva soartei, și nici conscrisului părinte
Ce m'ar năpăstui vre-odată, n'așî îndrăzni să-i strig că minte;
Ci, l'așî sili doar cu privirea să-și cumpănească'orice cuvânt,
Și-aș ști la vreme de nevoe să-mi fac din glorie mormânt!...
Dar, când un Fabiu, pentru care o viață 'ntreagă m'am jertfit,
Mă urgisește cum nici Pluto pe Pirithus n'a urgisit,
O, Lyde, Lyde, de ți-așî spune gemând că 'n sufletu-mi mânia
Deslănțuită-i ca furtuna, că-mi arde'n creer nebunia,
Că 'n preajmă iadul își lățește cumplită noaptea lui dușmână
Și toate clipele de-acuma sunt plumb topit turnat pe-o rană,
N'ar fi destul!... Ce om pe lume, simțind adânc desamăgirea
Cum am simțit'o eu, de pildă, n'ar înfiera nelegiuirea?...
Imi făurii un plan năstrușnic; și-alaltăeri, fiind în For,
Svonii voios peste măsură către Sicilia că sbor
Să-mi văd pământurile date în stăpânire de Senat.
Și, chiar pornii cu multă vâlvă, urmat de sclavi; dar pe'nnoptat
Ajuns in Ostia, cum drumul era pustiu ca'n timp de ploi,
Dădui poruncă de 'nturnare, și, către ziuă fui 'napoi.
A doua zi, aflând prin sclavul trimes anume, că clienții
Lui Fabius, și, însuși Fabiu, împart plebeilor subvenții

Pe-un an întreg, cum ai împarte în timp de foamete tu grâul,
Că lăcomia și nesațul au dat desfrâului tot frâul,
Că Fabiu spumegă la rostra iar vinul spumegă prin cupe,
Că din întregul For nu-i unul c'o vorbă gura să-i astupe,
Nu scârba, Lyde, mă cuprinse, nici oarba spaimă, și, nici chinul
Ce-l simți în ghiara neputinței silit de zei să-i sorbi veninul;
Nici avântatu 'ndemn războinic ce-aprinde 'n ochi și 'n sânge pară
Și face-ades în vâlva luptei din omul cel mai bun o fiară;
Și nici scrâșnind a răsbunare în ură cruntă n'am sbucnit:
Ci, sugrumat de 'ndurerare ca 'n fața unui mort iubit,
Svârlindu-mi toga peste umeri, aceeași togă 'ndoliată
Cu care-am petrecut pe mama la locul veșnic altădată,
Străin de tot ce 'nseamnă faimă, și mut precum e mut pământul,
Pornii, prieteniei mele, să-i ud cu lacrime mormântul.
Dar, când văzui că'n cale-mi plebea se sbate'n For asemeni mării
Pe care groaznic în mânie Neptun o dete sbuciumării,
Că dinspre templul lui Saturnus și dinspre via Tusculană
Revarsă 'ntr 'una, iar la rostra înfipt stă Fabiu ca o stană,
Cătând cu 'n gest de 'nveninare și flori retorice să'ngaime
O frază cât mai necinstită, cinstitu'mi nume să-mi defaime,
De nerușinea lui sfruntată simții cum inima'mi se frânge,
Cum sângele-mi svâcnind s'aprinde și crâncen pumnul mi se
[strânge,
Simții că 'n culmea desnădejdii mai îndârjit îmi este sborul,
Mai oțelit ca niciodată trezit e'n mine luptătorul,
Și'n vreme ce vociferarea creștească, vueă, urlă nebună,
Spărgând pieptiș talazul gloatei mă avântai sus la tribună:
O clipă doar rotii privirea cu gând de luptă hotărât,
Și, ca și cum mai dinainte vrăjmașul mi-ași fi doborât,
Din grup în grup cât ține văzul și-apoi cât ține'n lături Forul,
Atât de-adânc și fără nume tăcerea și-a întins fiorul,
Că 'n ochii plebei, oropsite, văzui căința lămurit,
Cum vezi pietrișu 'n fund de ape atunci când valu-i potolit.

Păşii în urmă către Fabiu—un Fabiu galben şi 'ncruntat—
Şi 'nceţ bătându-l peste umăr cum baţi pe sclavul liberat,
Lăsai dispreţu-mi să-l strivească, să-mi cadă toga 'n jos lăsai,
Şi la 'nnălţimea frunţii mele tinzându-mi dreapta, cuvântai:
«Plebei, şi voi, bătrâni sau tineri din alte caste, ce-aţi venit
«Flămânzi de-ospeţele lui Fabiu, setoşi de-argintu-i nemuncit,
»Şi-aţi ascultat cum împotrivă-mi de ură şi venin spumând
«Şi-ataţă josnicile-i patimi ca ori şi care om de rând,
«Voi, cetăţeni ai sacrei Rome, şi mai cu seamă, voi, plebei,
«Cât încă tot mai am răbdare şi cred într'însa, jur pe zei,
«Că nici un gând de urgisire şi nici o vorbă de dojană
«Nu m'a făcut să-mi curm avântul din calea cea siciliană,
«Şi hemesit de răzbunare revolta sângelui să-mi strig,
«Şi 'n leşul cugetelor voastre ca hiena ghiara să-mi înfig!...
«Nici n'am venit, sărmană turmă, cu'n drob de sare să te
[mulg
«Din mult patriarhala-ţi tihnă, un vot de 'încredere să smulg,
«Dar, mă cutremur de durere, şi-mi plânge inima, la gândul
«Că eu, precum spuneà chiar Fabiu mai adineauri, eu, flămândul,
«De toate bunurile vieţii, de consultat şi de pământuri,
«Eu veşnicul plebeu netrebnic ajuns la faimă, 'mpins de vânturi,
«Minune fără de pereche, avui, sărmanul, măgulirea,
«Să fiu hulit în faţa voastră, iar voi, să-i aclamaţi hulirea!...
«Destul de trist!... Ca omul, însă, mi-am zis, că poate, am
[vre-o pată
«De care n'am vrut să ţin seamă, şi nu-i pe fruntea mea săpată,
«Şi-am hotărât, că-i încă vreme să mă pătrundă pocăinţa,
«Cum vreme cred că e destulă să-l fac să-mi curme suferinţa;
«Vorbească, deci, chiar aminteasă-şi de când eram copil în faşă..
«Dar, pentru fiecare faptă nedovedită, cer ispaşă!...
«Sărman prieten, taci ca piatra, de par'că n'ai fi tu pricina
«Atâtor şi altor rele!... Răspunde, care'mi este vina?...

«Ar fi de-ajuns să-ți spun că viața mi-o datorești de zeci de ori,
«Ca la porunca-mi, tu, quiritul, să-ți deschizi vinele, să mori!...
«Dar, te-am iubit prea mult pe vremuri, și răzbunarea nu
[mă scurmă,
«Deșt știut e, că năpârca de n'o strivești, te mușcă 'n urmă!..,
«Și-acum, spre voi mă 'ndrept cu gândul, spre voi, plebei,
[bătuți de soartă,
«Spre voi, pe cari cumplita lipsă din mână'n mână azi vă
[poartă
«Și vă aruncă 'n desnădejde, spre voi mă 'ndrept, spre voi,
[cei mulți,
«Cei pururi hărțuiți de viață, răpuși de foame și desculți,
«Și-aș vreà cuvântul meu să strige, să țipe'n pieptul fiecărui
«Că umilință e argintul, și umilință-i orice dărui,
«Și mai cu seamă e-o primejde de care simt că mă 'ngrozesc,
«Și nici o jale nu-i mai mare de cât a mea, când mă gândesc,
«C'asemeni pomului ce moare neroditor mâncat de-omizi
«E pururi orice conștiință când vrei cu bani ca s'o ucizi!
«Și-ași vrea cuvântul meu să fie, furtuna care se ridică
«Ingrămădind subt zare norii, străfulgerul care despică
«In lung și 'n lat tăria bolții, ca la lumina lui de-o clipă
«Să simt cum văzul minței voastre din întuneric se 'nfiripă,
«Și desrobindu-vă de-odată — un om și-un gând — spre fala
[ginții,
«Să-i aruncați fără precuget și daru-i josnic și arginții!..
«Dar, oare pot să am eu dreptul, eu, frate bun, plebeu ca voi,
«Eu, care-am înfruntat răstriștea, și 'n luptă-al sângelui șuvoi,
«Cu-avântu-mi numai și cu cinstea din căi piezișe să vă'ntorc?
«Și, pot nădăjdui, eu, oare, un pic de 'ncredere să storc,
«Când sunt vrăjmaș al neroziei, și-al mitei iar vrăjmaș cu totul,
«Și n'am venit ca orice Fabiu milog să vă cerșesc azi votul?
«Privesc în jur, și mă cutremur: nu tragi plebei, nu se cuvine
«Pe vremea asta de'ncruntare să năzuesc atâta bine!

«Dar, de-i adevărat ca ziua, că'n ochii voștri văd căința,
«Și-i tot atâta de adâncă pe cât de-adâncă-mi e voința
«De-a vă 'ndruma spre vrednicie, atunci, pe zei, în voi azi bate
«Și sângerează ca și'n mine aceeaș inimă de frate,
«Și, cred c'ar fi de-ajuns o clipă s'arunc sămânța răsvrătirii,
«Ca'n urmă nobilii sa fie, iar nu tot voi, plebei, martirii !...
«Insă răbdarea-i piatră rară, și eu răbdare voiu să am !
«Căci, fericit sunt ca pe vremea când spre Catargina sburam,
«Văzând că'n fața mea, la rostra, se scuturâ de dânșii omul,
«Precum se scuturâ, la vânturi, de viermănoase roade, pomul !..
«O, dragi plebei, de ce n'am oare puteri să mă preschimb în zeu,
«Puteri, la care cornul de-aur s'abunde la un semn al meu,
«Ca'n orice ochi să rădă cerul și 'n orice glas s'adie-un cânt ?...
«Și, mai cu seamă'n clipa asta, pământ, plebei, de ce nu sânt ?
»Pământ de-aș fi, pământ, iar plugul adânc înfipt de-un brat
[dibaci,
«Ar smulge brazde 'nsângerate din sânu-mi pentru cei săraci,
«De mai 'nainte știu că holda belșugul vieții mi-ar sorbi,
«Dar, jertfa-mi sacră, pe-orice buze, și 'n orice timpuri ar vorbi !
«Iar, dacă, astăzi, spre divina boltire ochii mi-mi ridic,
«Și, subt măreața-i strălucire, mă simt umil și de nimic,
«Și nu pot fi nici zeu puternic și nici pământ să fiu nu pot,
«Un suflet însă am, și-acela, oricând ați vreà, al vostru-i tot !»
Sfârșind, văzui cum mii de brațe s'aruncă 'n sus, și 'n urm'apoi,
Precum s'ar rupe din adâncuri de munți prăvalnic un puhoi,
Svârlind și-arginți, svârlind și daruri, plebeii toți acum ca unul,
Sbucnind, strigau ca duși de Furii: «Trăiască, Publius,
[tribunul !...»
«Pe dânsul Consul să-l alegem !...»— «Triumf lui Publiu se
[cuvine !...»
«Prin Roma să-l purtăm !...»— «Prin Roma !...— «Pârjol pala-
[telor quirine !...»

Și cât te-ai odihni din fugă să prinzi răsuflet, ca pe-un fulg
Simțiĭ cum brațe 'nfierbântate s'abat spre rostra și mă smulg,
Și cum pe-o lectică 'njghebată din crengi de dafin și măslin,
Mă duc vârtejului asemeni de-a dreptul către palatin.
O, Lyde, dacă nici un rege n'avu triumful meu, și, dacă,
Nici când n'am bănuit avântul ce zace 'n plebea mea săracă,
In schimb, socot, că 'n clipa ceea, nici chiar netrebnicu'mi [dușmân
N'a tremurat mai mult ca mine văzând pornitul uragan !...
Dar, glasul meu, tună ca 'n luptă: «Plebei, de-aveți în piept [vârtute,
«Și, vreți să fie, dânșii, mâine, iar nu voi, oștile bătute,
«Răbdare cer până la toamnă !... Căci, martor iau pe mult divinul
«Și prea slăvitul Marte, însuși, că u'așĭ voi s'aveți destinul
«Săbatecului cal de Indii ce'și sângeră 'n zăbale gura !...
«Disprețul vostru să-i ajungă, iar nu blestemul, și nici ura !..
«Și-acum, când simt că mâna voastră îmi strânge cu căldură [mâna,
«Și peste cugete și inimi Minerva singură-i stăpâna,
«Lăsați nămolul de la sine să și-l aștearnă 'n curs pârâul...
«Nu-l turburați, căci e nevrednic acel ce altuia vrea răul !...»
Și-atunci, precum după o ploaie mai limpede-ar surâde cernl,
Pe chipul lor aprins de furii, cum e aprins de flacări fierul,—
Se așternù înseninarea, reînflori nădejdea iarăși,
Și, în urarea cea mai caldă, asemeni bunilor tovarăși
Ce se 'ntâlnesc în fața vieții legați pe veci de-aceiași soartă
Și-același gând de isbăvire,— m'au petrecut până la poartă !...
In urmă, liniște... de, par'că, nici când atâtea dulci arome
Nu și-au luat spre ceruri sborul din sânul mult eternei Rome.
Se înșera. Iar vioriul adânc al umbrelor din zare
Statornicindu-și pe aleie undirea apelor fugare,
O taină-asemeni adormirei mă'nvăluì, și-apoi, hodina,
Cu 'mbrățișarea ei de mamă cuprinse gându-mi și grădina.

Și, cum alăturea de tata — tăcut și dânsul ca și mine —
Pe-o bancă, dus, cu ochii țintă, visam la vremi de glorii pline,
La vremi când frate bun cu'n altul va fi pe lume orice om,
Precum pe veci într'o livede bun frate este pom cu pom, —
Simții puteri nebănuite că mă cutreeră, m'avântă,
Simții că noul țel de luptă divin în sufletul meu cântă,
Cum cântă 'n toiul re'nfloririi — săgiată 'n aier o albină!...
Eram asemeni celui care e scos din besnă la lumină,
Și, totuși, gândul meu spre tine neobesit sburà, și nu e
Cuvânt mai plin de'ndurerare pe lume păsul să mi-l spue,
Ca grija care mă pătrunse: «Mă va iubi ca mai 'nainte?!..
«Iar glasul ei, glas de-alăută, ce n'a minții și nici nu minte,
«Și, n'a 'njosit prietenia cum a 'njosit-o Fabiu az',
«Va mai putea, vorbind de mine, s'aprindă rodii în obraz?!...»
Așa'mi ziceam. Dar, gândul tatei simții cum îmi străbate gândul,
Mai ascuțit de cât pumnalul ce 'n piept se 'nfige străpungându-l,
Și, când spre el țintii privirea, văzui că lui nu i-a scăpat
Nimic din câte mă frământă și 'nfrâng un suflet sfâșiat:
«Tu, vei plecà chiar mâine, Publiu... cred că 'nțelegi ce voiu
[să zic...
«De se vor strânge 'n For quiriții, găsesc eu vorbe să-i urzic!..
«Iar cât privește despre Lyde... ascultă-mă, nu fii copil:
«Te va iubi mai mult acuma când ești lui Fabius ostil!..»
Și, se sculă; dar, dus pe gânduri, s'opri zîmbind: «O știu
[de-atâta...
«Și-i suflet rar... hm, par'că nu e vlăstar lui Marcius... urâta!..»
Și, dând din cap, cum dau bătrânii, atunci când le surâde-o rază
De dulci nădejdi apropiate, s'opri din drum să mă mai vază,
Dădu din nou din cap, și 'ncetul, porni pe-aleie către casă.
O, scump bătrân, tu, mentor sacru, de ce pe urma ta se lasă
In sufletu-mi bătut de grijă atât senin și-atâta pace?
Când n'ăi mai fi pe lumea asta, bătrâne, tu, ce mă voi face?..

Și-nfiorat, văzând cum cată de tacticos și de cuminte,
Simții c'alunecă pe-obraji-mi din ochi o lacrimă ferbinte:
Tu, vrei să mă ferești de-ocară... chiar mâini pe mare voi
[fi tată!..
La ce să-ți calc cuvântul astăzi, când nu ți l-am călcat vre-
[dată?!..
Dar, inima-mi, aici rămâne!.. Iar de-or porni să se răpadă
Flămânzi asupra ei quiriții și cruzi ca vulturii de pradă,
Pe viața mea, precum răbdarea-mi în clipa asta margeni n'are,
Nu va avea atuncea margeni înfricoșata-mi răsbunare!..
... Târziu... iar sufletul meu, Lyde, în clipa asta de nesomn,
Imi pare-o casă pustiită prin care viforul e domn...
L'ascult cum șueră și geme, l'ascult sălbatec cum s'avântă
Și-mi spulberă orice credință,— dar șueru-i nu mă 'nspăimântă,
Nici gemătu-i fără de lege, și, nici blestemu-i ne 'mpăcat
Ce'l simt năprasnic cum sbucnește în grea osândă preschimbat;
Ar fi de-ajuns o caldă rază din ochii tăi senină Lyde
Asupră-mi aurul să-și cearnă, să știu că viforu-și ucide
Din sbor cumplitu-i gând prădalnic,— să știu că plină de fiori,
Cu chipu-i veșnic numai zâmbet, cu sânu-i veșnic numai flori,
Se 'ntoarce iarăși Primăvara, lăsând tot soarele să-i cază
In pustiitu-mi suflet, Lyde!.. Dar, unde-i mult visata rază?!..
Eu plec în zori de zi, și, nu știu, de nu-i mai bine să-mi
[blestèm
Iubirea care mă sfâșie, de cât în gându-mi să te chem!..
Și, nu știu, dacă las în pieptu-ți păreri de rău, sau las suspinul
Hrănit de-o ură ucigașă cum e hrănit de iaduri spinul!..
De-or fi păreri de rău, trăiască... iar dacă nu, chiar mâini,
[talazul,
Să-i curme zilele acelui ce astăzi a sădit necazul!...
Căci, n'aș mai vrea subt nici o formă să te revăd, știind că jale
Adus 'am numai cu avântu-mi, acestui neam ce să prăvale!...

Iar de cumvà, bătrânul mentor, în sfatu-i plin de 'nduioșare
A pus mai multă 'nțelepciune de cât iubire, cer ertare;
Și, dornic sunt de-o vorbă-două, cum dornic este surghiunitul
De țara lui !... Dar, cum pe mare voiu fi când va roșì zenitul,
Și, cum de-al apelor frământuri ca și un naufragiat
Curând voiu fi svârlit pe țărmul Siciliei îndepărtat,
Și, pân'la toamnă, nici un zâmbet, și, nici o șoaptă, de cât visul
Ce mă 'nspăimântă de pe-acuma precum te-ar spăimântà [abisul,—
Aștept răspunsul drag, prin sclavul, ce'l las aici; și, am nădejde,
C'asemeni sclavului tău, Lyde, va ști să'nfrunte-orice primejde.
O, sacră fie barca rară, și, slobod fie sclavul rar,
Ce va gonì și zi și noapte purtând al scrisului tău dar,
Căci, fericit voiu fi ca Cresus, sorbind răsuflul gurei tale
Printre suavele'ți cuvinte!... Dar va veni răspunsul ?

Vale !...

(Va urmà) A. MÂNDRU.

PATIMA

Păşesc într'o tăcere mormântală,
Învăluit de noapte şi mister;
... Cetatea doarme!... cruci de catedrală,
Par braţe răstignite sus pe cer.

O formă s'a mişcat supt o arcadă;
... Şi's singur... mă cuprinde un fior;
Dar cine eşti tu chip amăgitor,
Ce zvârli în beznă scânteieri de spadă?
. . . . . .

Şi ca prin vis s'apropie de mine,
Cu grabnici paşi, o palidă nălucă;
Aş vrea să fug... un duh pe loc mă ţine,
Şi-o frică fără margeni mă apucă.

Cu'n gest smulgându-şi manta ei cernită,
In faţa mea se dezveli pe loc;
... Îi strălucesc demonic supt orbită,
Priviri însângerate ca de foc.

... Sunt patima! strigă cu'nverşunare,
Şi ghiarele mi'nfipse crunt în piept;
... Deatuncea plâng mereu fără cruţare,
Şi'n chinul morţii pururi mă deştept.

ARTUR ENĂŞESCU

SONET

De-ai suferit, Isuse, peste fire,
... Atâta slavă-ţi dăm şi adorare!
... Dar numai tu, pe lumea asta mare,
Te-ai stins cu'n zâmbet pentru omenire?

Ce? numai ţie-ţi ridicăm altare,
Şi-ţi punem nimbul de dumnezeire?
... Când mii şi mii cădeau fără de ştire,
Atâţi martiri, sub lăncile barbare?

... Când pier în umbră, neştiuţi de nime,
Flămânzi şi goi cu inima bolnavă,
Atâţia zei căzuţi din înălţime!

Noi, ţie-ţi dăm şi partea lor de slavă,
O! Crist, şi mult va răsuna supt boltă,
Un strigăt surd de jale şi revoltă!

ARTUR ENĂŞESCU

IN URMA TA

Coboară toamna 'n largurile firii
Stropind cu sânge-adâncul de cărări
Pe cari pier atâtea desmerdări
Din basmul sfânt şi aprig al iubirii.

Acum vrăjesc mâhnite 'nfiorări
Sub bolţi pe unde ne-au cântat zefirii,
Şi 'n cale ţi-aşternuse trandafirii
Podoaba lor: noean de sărutări...

In urma ta, spre mările de soare
Plutesc pe cer şiraguri călătoare
Lăsând pustie o lume de ruine...

Şi 'nvins de-aceleaşi doruri fermecate
Şi de seninul vremilor uitate,
Eu voiu muri, gândindu-mă la tine.

G. TUTOVEANU

CORESPONDENȚA

INTRE

PETRACHE POENARU ȘI UNCHII SĂI GEORGE (IORDACHE) ȘI GR. OTETELIȘANU

PUBLICATĂ DE

GENERAL P. V. NĂSTUREL

Domnul meu !

Craiova, 23 Oct. 1846. Luăm îndrăzneală de a te ruga pentru *Poenarul Barbu* unul dintre cei mai buni școlari ce-am avut aici în Craiova; pe care la orânduirea sa în postul de poliţar l'am fost recomandat și eu domnului Banu *Știrbei* și pe care d-ta l'ai scos. Tocmai dela d--ta au așteptat profesorii totdeauna ca să încurajezi pe tinerii cari trec cursurile de învăţături cu silinţă și bune purtări. Te rogŭ dar ca după ce i-ai luat una, să-l ajuţi la alta, la alegerea sa de suptcîrmuitorŭ, fiind prea sigur că vei avea întrînsul un om în care te vei putea răzima totdeauna, cu toate că după cele ce să audŭ pe d-ta or să te aducă aici.

Sărdăreasa *Anica Serghiad* are la *Busuioceanu*, nu știu bine e capul familiei, cinci luni neplătite pentru școlarul *Busuioceanu*, și încă nu i-a trimis banii. Adeverinţa făcută încă de răposatul, tocmai cînd voia să trimiţă după bani pe fiul său, precum și scrisoarea răposatului cu care însoţește adeverinţa și trimite pe fiul său, se află la mine. Neplătite sînt lunile Octomvrie, Noemvrie și Decemvrie din anul 1845 și Ianuarie și Fevruarie din anul 1846 câte

lei 105 pe lună fac lei 525. Vă rogŭ în numele văduvei ca să binevoiţi ai cere căci familia răposatului este mai mult de cât lipsită.

Vei fi ştind că d. *Pŏenaru* a fost rău bolnavŭ şi încă şi acum să află în patŭ.

Pe la noi nu se află nimic nou interesant afară poate de cununia lui *Mihalake Lipscanul* cu văduva lui *Leonida*,— care a dat destulă materie de vorbe.

Spune mă rogŭ şi Cocoanei închinăciunile mele şi ale nevestei mele şi primeşte de la mine încredinţarea de respectul cu care sînt al d-tale supus.

I. Maiorescu.

Adresa: Domnului D.
Marelui Clucer
Grigorie Otetelişanu
cârmuitorul judeţului Gorjiu
Târgul Jiiului.

In urma acestei recomandaţiuni a lui Maiorescu, a intervenit, la rându-i, şi marele Clucer Gr. Otetelişanu către ginerile Domnului stăpânitor, Maiorul aghiotant *Ion Em. Florescu* iar acesta îi răspunde (în anul următor probabil).

Domnul meu,

Bucureşti, 8 Octomvrie. «Părerea mea este, în pricina Poliţaiului de mai nainte că de vreţi să-l ajutaţi, să-i susţineţi intrarea sa în post de supt cârmuitor ca cu vremé să se poată recomanda Mării Sale pentru rang, căci acum puteţi judeca de vă poate face ceva pentru dînsul odată că s'a desfiinţat de curând şi că I. S. îl socoteşte rău recomandat.

Priimiţi încredinţarea sentimentelor prieteneşti ale
fratelui Domniei Voastre
Florescu.

Cinstite Unchiule,

La (fără dată) *12 Noembrie 1845.* Coconu *Barbu* mi-a spus că poruncile sânt gata să vi le triméță pentru rânduirea la Gorj. Imi pare rău că v'a strămutat astfel din cariera Dv. Iar d-lui a adăogat că M. Sa Vodă i-ar fi făgăduit mutaré dv. la Craiova la cé dintîi ocazie.

Cocoana *Murghioala Rasti* mi-a zis să vă aduc aminte pentru sineturile ce i-aţi făgăduit să-i trimeteţi. Am cerut banii de la adeverința ce mi-aţi lăsat şi mi s'a zis să vă înfoarc această adeverință ca să-i schimbaţi luna din Octomvrie în August mai îndărăt şi să mi-o trimeteţi aşa preschimbată.

Igumenul Glavaciogiascul întrébă dacă aveţi carté de hotărnicie a moşii Cernăteşti să o trimiteţi fiindcă are judecată cu proprietarul moşii învecinată Berésca despre matca Teléjănului.

Vornicul Filip are judecată pentru vatra unei mori şi fiindcă are ştiință că dv. aţi fi găsit într'un hrisov sau într'o hotărîre de judecată domnéscă *consfințit acel vechiu obiceiu de a se hotărî ocolul morei cu aruncare bardei după coperiș* vă roagă să-i daţi o încredințare despre afaceré acelui document.

Am întrebat la Logofeţia dreptăţei pentru împuternicirė ce Eforia cerusă să vi să da de a hotărnicii moşiile şcoalelor *Obedénul* şi *Slatina* şi m'am înştiințat că asemené împuternicire s'a şi dat de atunci prin Tribunalul Doljului şi al Teleormanului unde se află aceste moşii. Binevoiţi dar a vă informa despre acele hârtii şi a orîndui să se facă rîdicare de planuri, rămâind ca dv. să faceţi cercetare despre staré hotarelor când vă va veni bine.

Vă rog să mă înştiinţaţi de s'a iscălit bugetul de veniturile şi cheltuelile bisericii Maici Precistii după cum se cere de Logofeţia bisericéscă, ca să ştie Eforia ce relaţie să dé Controlului pentru veniturile pensionatului de fete.

Arătaţi coconului *Iancu* că tunul pentru cadranul solar costăşeşte 40#. Piatra cu gnomonul de alamă care trebue să fie pentru tun de 4 ori mai mare de cât acel ce a văzut d-lui la pietrar costiseşte 6#. Apoi acésta trebue să se aşeze iarăşi pe un stâlp de piatră precum este al césornicului din grădina coconului Barbu, asemené stâlp costiseşte 20 #. Trebuesc şi *canghele* împrejurul césornicului care, de vor fi de fer, vor costisi peste 1000 de lei, iar de vor fi de lemn poate să vor face cu vreo 4#. Aşa dar césornicul aşezat gata ar costisi nu mai puţin de 70#. Dacă coconu Iancu socoteşte că s'ar puté slobozi acéstă sumă din casa Maghistratului, mă veţi înştiinţa trimeţindu-mi de la Maghistrat şi înscrisul de împuternicire ca să dau a se lucra acel césornic.

D-l Leca să'mi mai trimétă tablouri de moarté lui *Mihai*, cel în uleiu cu îngeraşii, destinat pentru M. Sa Doamna, l'au prezentat şi M. Sa mi-a zis că să facc o lotărie pe acel tablou ca să favorize pe artist. Pentru celelalte caut prilej să supui M. Sale lui Vodă raportul Eforiei de a se lua 2 dintr'nsele pe séma Muzăului.

12 Noemvrie.

Pré plecatul dumitale

P. Poenaru.

(Anul este 1845 şi se deduce din scrisoarea din 19 Noembrie 1845 care urmează).

Cinstite Unchiule,

La 19 Noembrie 1845. In scrisoarea precedentă, vorbind de adeverinţa de 100#, a căreia dată trebueşte a se schimba, am uitat să vă trimeţ atunci acel înscris. Iată dar vi-l împlicuesc acum ca să-i puneţi létul de la August, după cum s'a cerut, şi să mi-l întoarceţi ca să primesc banii.

Despre orânduirea d-tale la Gorj văz şi eu că este o

mare nenorocire pentru ai familii noastre depărtaré dv. din Craiova, dar ce eré să faceți dacă odată v'ați dat cuvântul. Insă după încredințarea ce în câteva rînduri, mi-a repetat d-lui Coconu *Barbu*, nădăjduim că nu veți rămâné multă vreme cu această împovărare. Pe de altă parte mă socotesc că ori cât de puțin ați rămâné în Gorj orânduiala ce veți pune în administrație va profita foarte locuitorilor acelui județ. Această idee compenséză oarecum păreré de rău ce am că nu ați rămâne în Craiova. Pă lângă altele ar veni *vremé să se aducă și școalele sătești ale acelui județ într'o stare mai răspunzătoare la scopul pentru care s'au întocmit, fiindcă până acum cele mai multe au avut numai numele de școale iar fapta a fost departe de ele!*

D-lor Paharnicii *Sâmboteanu* și *Roșianu* îmi scriu pentru o neînțelegere ce au cu d-l profesor de acolo. Nădejduesc că cu mergeré dv. în Târgu-Jiu, pe deoparte d-l profesor va fi mai puțin semeț, pe de altă parte și domnii orășeni se vor îndemna a se gândi că cu cinstiré ce vor face profesorului va fi și efectul strădaniilor sale, pentru educația copiilor dumnélor, mai energic.

Toma iarăși îmi scrie prăpăstii despre relațiile sale casnice! Omul acesta cu estravaganțele sale se perde de va rămâné izolat și poate că scăparea lui va mai fi până ce te vei afla Dumneata la Târgujiu ca să se mai sfiéscă de o autoritate părintéscă. Imi scrie că are de gând să vie p'aici, dar crez că n'are nici o trébă și o să cheltuiască niște bani în zadar. Știu că Dv. pe cât veți puté îl veți povățui să 'și mai vie în cunoștință, căci de va fi tot cu așa minte ușoară nimeni nu-l va puté ajuta.

Eu rămâiu al Dv. pré plecat

P. Poenaru.

19 Noemvrie 1845.

Cinstite Unchiule,

La 2 Martie 1846. Am întâlnit pe d-l Brătescu şi dându-i scrisoaré D-voastră i-am zis să vie ca să-i număr banii ce i-aţi trimis şi să'mi aducă şi hârtiile ce cereţi, dar se vede că nu s'a îndemănat până acum a veni.

Despre apelaţie zise că nu este trebuinţă a se da, fiindcă pricina a luat un bun cărc(i)r. (?)

Pe Iovan îl dedei în mâna Căprarului trimis.

Evgheniţa n'a isprăvit încă nimic; tot aştéptă pe prigonitorul. Am mai adus şi eu aminte Mitropolitului de vre-o 2 ori pentru acésta şi spuse că a mai scris să silésc̆ă pe acela a veni.

Deci stânjănul de care îmi scriţi l'am căutat pretutindené şi nu l'am găsit. Rămâne dar când va fi să scoţ tot de prin odăi ca să pui să scuture şi să spoiască, poate că atunci se va găsi acel decistânjen (zece stânjen).

Al Dumneavoastră cu totul plecat

2 Martie 1846 *P. Poenaru*

Cinstite Unchiule,

La 3 Martie 1846. Dorobanţul îmi spuse că în momentul când eré să plece îi scăpă Iovan din mână şi-i pieri îndată din ochi. Eu îndemnam pe Dorobanţul trimis să şază aici până va găsi pe ţigan dar îmi spusă că'i este témă să nu'l dojenești d-ta pentru zăbavă. Scrisesem la poliţie să dé Dorobanţului toată mâna de ajutor ca ori unde va găsi pe ţigan să nu i se facă vre-o împotrivire de a-l lua; dar de vreme ce nu îndrăzneşte dorobanţul a mai zăbovi p'aici, nu ştiu ce alt mijloc aşi întrebuinţa ca să găsim pe ţigan.

Poate că după plecaré dorobanţului, ţiganul se va ivi iarăşi pîn curté Colegiului, dar în casă nu-l voi mai primi

fiind(că) mi-e témă să nu fure ceva și să fugă iarăși. De a-l trimete la poliție ca să-l ție închis până ce veți trimete Dv. om ca să'l ia, n'o să se poată, fiindcă poliția nu ține precum știți închiși oameni multă vreme fără cercetare. Pe dealtă parte *nici cu prințipurile mele ce în toată vremé am proclamat înpotriva robiei*, nu s'ar potrivi cereré ce ași face, pentru a se ținé la prinsoare acest țigan.

De aceia alt mijloc nu pociu face pentru prinderé țiganului de cât să aflu pe unde umblă el și când va mai veni vre un trimis de la Dv. să 'i spui unde 'l poate găsi ca să mérgă să 'l cee de acolo cu împuterniciré ce va avé de la Dv. înscris.

Sânt al Dv. pré plecat

P. Poenaru.

3 Martie 1846.

Adresa: D-lui Domn Marele Paharnic Gr. Otetelișanu s. c. l.

Fără dată *(Mai sau Iunie 1846).*

Cinstitule Unchiule

Mă bucur de vestiré ce 'mi faceți că este să veniți amândoi aici. Case cu chirie pentru puține zile nu am putut găsi până acum dar vom mai cerceta și dacă nu vom găsi nicăire rămâne să trageți la *Momulo* în curté Teatrului unde sânt bune încăperi cu câte 12 sfanți pe zi pentru trei odăi.

Imi pare rău că nu 'mi prisosește vre-o odae ca să veniți în cvartirul meu la școală fiindcă aci ne mai vine o rudenie care se angajéză să petrécă cu noi toată viața: poimâne îmi leg și eu soarta de aceéa a unei ființe către care dumnezeésca provedință m'a tras. Acésta este fiica d-ei cocoanei *Elencăi Hrisoscoloaei* de la Buzău sor cu cocoana *Colonelului Garbaski*. Aș fi avut deosebită mulțumire să te afli d-ta aici în zioa cununiilor ca să'mi ții loc

de părinte și să 'mi fi nun, dar împrejurările au adus de n'am putut să vă înștiințăm despre acésta mai dinainte, nici mai putém amâna zioa cununiilor. Rugându-vă dar să binecuvântați acéstă însoțire cu urările ce veți bine voi a adresa către ceruri, rămâi

al Dumnévoastră

cu totul plecat

P. Poenaru.

Mătușicăi sărut mâinile și 'mi pare bine că vine și dumnéei aici ca să recomandez la a dumnéei bunăvoință pe o nepoțică care va simți deosebită plăcere să aducă dumnévoastră în persoană plecatele ei închinăciuni.

Adresa: Domnului Domn Marelui Paharnic Gr. Otetelișanu ocârmuitorul județului Gorjiul.

Iubită sor (Evgheniția).

La 8 Iulie 1846. Priimind scrisoaré d-tale ne-am bucurat că ați umblat sănătoși. Nu ne scrii dacă te întorci la Rîmnic ca să mergeți la băi la Olănești. Am avé mare bucurie să vă găsim p'acolo fiindcă și noi socotim să plecăm de aici pe la sfâșitul săptămânii aceștia și după ce voi isprăvi treburile ce am pe la Episcopia Argeșului să merg la Rîmnic și la Olănești apoi la Bistrița și pe la sfârșitul lunei curgătoare poate să mă duc și la Craiova. Tuturor rudelor arată-le din parte 'mi cuvenitele complimente și că peste puțin voi avé bucuria a le îmbrățișa pe noul mădular al familii.

Eu sânt al D-tale din suflet doritor

P. Poenaru.

8 Iulie 1846.

(P. S) Madama întrébă când ai să te întorci aici, fiindcă séra n'are cu cine să *maninșe*. Costake epistatul d-lui Pitar, zice că-ți dă canaru dacă te vei întoarce aci.

D-l Valenștein va face «*la dumitale o portretă*».

D-l Vahtmann va cănta *la cap al dumitale o serenadă*.

Jupânésa de la Pension când îți va *curma* vorba va îngriji a zice *că ți-o tae cu zahar* sau cu orice dulceață îți va plăcé mai mult.

Apoi vezi? Cum să nu mai vii în București și mai ales în sf. Sava? Dîmbovița apă dulce...

Apoi începe doamna *Caliopi* cu «sărut mâinile cum-«nată Evgheniţo, eu socotém că m'ai uitat de tot... cum-«nățică, toată lumé mă întrébă de d-ta și mai cu sémă «mătușă-mé Slătinénca care mi-au zis să-ți scriu compli-«menturi. Sărut mâinele și te rog să nu uiți pe supusa dumitale.

Caliopi.

Cinstite Unchiule,

La 2 August 1846. De eri mă aflu aici în Craiova, — de unde nu mai socotesc să mă întorc la București. Sânt pe drum de 20 de zile... Am venit pe la Rîmnic unde am șăzut cu maica vreo 6 zile la băile de la Olănești și m'am bucurat că am văzut-o mai întremată în sănătate. De acolo am trecut la Bistrița și avé dorință să venim și pe la Dv. la Târgujiului dar s'a întîmplat să găsesc multă împiedecare pentru a avé cai de poștă pe acel drum, fiindcă într'acele zile se ridicaseră caii de contracciul cel vechi și rămăseseră poștele fără cai până a se aduce alții de contracciul cel nou.

Eu obicinuit fiind, când veném la Craiova, să mă văz în mijlocul familiei în casa Dv. ca însăși acé a părinților aș fi fost coprins de mare întristare acum când pentru întîiași dată mă văzui în altă casă, dacă primiré ce ne-a făcut la d-lui acas *cumnatu Garbaski* n'ar fi fost cu cé mai bucuroasă inimă și cu cé mai bună prietenie.

Pe *Evgheniţa* am găsit-o sănătoasă și mulțumitoare pentru adăpostiré ce își are în casele D-voastră.

Victoria cam pătimește de friguri dar așa încât le poate duce pe picioare fără de a fi silită să-le oblojască în pat; *Leca* s'a dus la Brașov prin București. D-l *Maiorescu* mi-a vorbit de niște reparații ce trebue să se facă la ziduri le școalei de fete și pensionatului. Eu mă voi înțelege despre acésta cu d-l *Sava* și ceia ce vom chipzui vom supune la cunoștința D-v. ca să binevoiți a da deslegaré cuvenită.

Pré plecatul Dumneavoastră

P. Poenaru.

2 August 1846.

Mătușicăi sărutăm mâinile și o rugăm să ne iubească.

Cinstite Unchiule

La 5 August 1846. Pensionatul de fete interne este încă în mare neorânduială de și după cum știți am făcut observații în multe rânduri Directriței despre acésta. Dînsa zice că nu să înlesnește a face ceia-ce regula cere adică să aibă paturile tot într'un dormitor puse la orânduială încât să nu fie grămădite fete, cum și dărăpânate, unele mai scurte altele mai strîmte. Am văzut și odăile încotropite cu o mulțime de lăzi în care își țin fetele cârpeturile lor în vreme că ar trebui acesté toate să lipséscă și în locul lor să se facă dulapuri de garderobă. Ca să se înlesnéscă dar pensionatului materialele trebuincioase spre îndreptaré măcar a acestor de mai sus zise neorîndueli, am chipzuit cu d-l *Maiorescu* și cu d-l *Crăciun* ca să facem paturile toate de fer în număr de 30 și să se facă dulapuri pentru garderobă. Aceste lucruri ar costisi vreo 200 galbeni, care sumă s'ar puté slobozi din ceia ce are să ia Pensionatul de la fondul Maicii Preciștii scăzându-se dobânda pe 2 ani.

Pentru îndreptaré câte puțin-putin a acestui așezământ care cu atâtè osteneli s'a întocmit de răposatul întru

fericire fratele D-v., nu sânt la îndoială că veți aproba arătata chipzuire și veți bine voi a da deslegaré spre a se face cât mai fără zăbavă acele lucruri.

Scrisoarea continuă scăpându-se de situațiunea nenorocitului său de frate *Toma* și termină prin al D-voastră pré plecat.

P. Poenaru

5 August 1846.

C. DOUGLAS WIGGIN

REBECA DE LA VALEA-SOARELUI

UN BASM

XXVIII

JUGUL DE CARE NU POŢI SCĂPA

Inima Rebecei îşi îndoi bătăile la această dulce laudă din gura eroului ei, dar până să-şi găsească ea cuvinte spre a-i mulţumi, d-l şi d-na Cobb, cari cu modestie aşteptaseră într'un colţ să le vie şi lor vremea, se apropiară de dânsa, iar ea-i prezintă d-lui Ladd.

«Unde, unde-i tuşa Jane?» strigă ea luându-i, pe tuşa Sarah de o mână şi pe moş Jerry de cealaltă.

«Ne doare în suflet, drăguţă, dar numai veşti bune nu-ţi aducem!»

«I-e mai rău tuşii Mirandei? Da, asta e; vă văd eu după faţă;» şi culorile Rebecii-i pieriră din obraji.

«I-a mai venit alt atac ieri de dimineaţă, chiar în minutul când îi ajută Janei să-şi aşeze lucrurile pentru venirea încoace. Jane ne-a zis să nu care cumva să-ţi pomenim vre-o vorbă de asta până nu s'o sfârşi ceremonia, şi noi i-am făgăduit să păstrăm taina până atunci.

«Plec şi eu acasă acuma, odată cu d-voastră, tuşă Sarah. Numai să dau o fugă până la d-ra Maxwell să-i spuiu, căci mâine eră să-mi fac pachetul şi să plec la Brunsvick cu dumneaei. Biată tuşa Miranda! Şi ce ve-

selă şi fericită am fost toată ziua ; atâta numai, că mi-era de mama şi de tuşa Jane, că nu veniseră şi ele».

«Nu-ţi pară rău că ai fost veselă, drăguţă ; aşa i-erà voia şi tuş-tei Jane.

«Mirandei i-a venit iar graiul la loc, că Jane ne-a trimes adineaori un bileţel, cum că-i e mai b'ne ; şi la noapte o să mâiu eu cu ele, aşa că tu poţi rămânea aici, ca să dormi bine, şi mâine să-ţi aduni lucrurile în tihnă».

«Lasă, că-ţi fac eu cufărul Becky dragă, şi am eu grijă de toate lucrurile din odaia noastră», zise Emma Jane, care venise spre ei şi auzise tristele veşti de la Casa roşie».

Se traseră mai la o parte, pe o bancă mai ferită, unde i-ajunse şi Hanna cu bărbat-su şi cu John. Din când în când câte o cunoştinţă depărtată sau vr'o fostă colegă venià de-o felicita pe Rebeca şi o întrebà de ce stă ascunsă acolo într'un colţ. Colegi şi colege o chemau tare pe nume şi-i dau zor, să nu cumva să întârzie de la masa pe iarbă, în pădure, ori se ţineau de ea să vie mai de vreme seara la sindrofia de adio a clasei lor. Rebeca toate ca'n vis le auzeà. In toiul fericirei şi al excitărei din cele două zile din urmă, când ploaseră atâtea «onoruri dogoritoare» pe capul ei, şi dindărătul delicioasei exaltări din dimineaţa aceea, ea avusese sentimentul că această stare e trecătoare, şi că greutăţile, lupta, grija, se vor ivì iarăşi la orizont. Cum ar mai fi vrut să se retragă undevà, în pădure, dimpreună cu dragul ei Iohn, care crescuse aşà de bărbătos şi de frumos, spre a aflà oarecare întărire dela dânsul.

In vremea aceasta, Adam Ladd şi d-l Cobb erau cufundaţi într'o însufleţită convorbire.

«Eu, unul, bănuesc că pe la d-voastră, la Boston, fete de-al de astea or fi crescând ca murele de dese ?» întrebă Moş Jerry, făcând cu capul spre Rebeca.

«Aşa o fi», zâmbì Adam, pricepând gluma bătrânului, «decât, mie nu mi s'a întâmplat să cunosc vr'una».

«Nu ştiu, poate unde-s eu scurt la vedere, de aia mi-o fi părut ea a mai frumoasă din toate fetele de pe estradă. Mneata ce ai de zis?»

«Ochii mei nu au nici un cusur», răspunse Adam; «şi tot aşà mi-a părut şi mie».

«Ce zici de glasul ei? E cevà de el?»

«Le stingeà şi le 'ntunecà pe celelalte ca vai de ele, iatà ce am de zis».

«Aşà; bine-mi pare cà te-aud şi pe mneata, de, om umblat, căci mama zice cà eu îs fermecat de Rebeca, şi cà din capu' locului am fost aşà.

«Mama mă tot ţine de rău c'o răsfăţ; da' eu bag seamă cà nici mneaei nu rămâne mai pe jos, când e vorba de răsfăţ. Doamne! zău, dacă nu mi-e mai mare mila de bieţii părinţii ăia, cari au umblat cale de o poştă, ca să-şi vadă copiii luându-şi diploma, şi care, ajungând aici, au avut a-i pune în cumpănă cu Rebeca! Te las sănătos, d-le Ladd. Rogu-te, mai abate-te şi pe la noi, când ăi veni prin Riverboro.

«Da, cum nu», răspunse Adam, strângând mâna bătrânului cu toată inima; «poate chiar mâine, dac'oiu aduce-o pe Rebeca până acasă, cum am de gând să-i propun. Ce zici de starea d-reì Sawyer? E de tot gravă?

«De, ce să zic, nici doctorul nu prea ştie; ori cum însă, e paralizată, şi de umblat, nu mai umblă ea de acum, sărmana! Gura nu i-a luat-o; cu asta o să se mai mângâie şi dânsa!»

Adam plecă din biserică şi, răzbind prin mulţime, dete de d-ra Maxwell, care făceà oare-cum pe gazda faţă de străinii şi oaspeţii instituţiei, trecând mereu dintr'un grup într'altul. Ştiind cât de adânc se interesà ea de planurile Rebecei, el o luă la o parte şi-i spuse

că fata erà nevoită să plece chiar a doua zi din Wareham, spre a se 'ntoarce la Riverboro.

«Asta-i prea mult! Asta le'ntrece pe toate!» exclamă d-ra Maxwell, lăsându-se pe o bancă şi izbind iarba cu vârful umbreluţei. «Biata Rebeca n'are parte să răsufle şi ea şi pace! Imi făceam atâtea planuri, cum s'o iau cu mine luna asta şi s'o pregătesc pentru locul ce-l va ocupà, şi acuma, poftim, iarăşi o să se apuce a vedeà de casă şi a căutà de biata pârdalnica aia de mătuşà bătrână».

«De nu erà pârdalnica aia de mătuşă bătrână, Rebeca erà şi acuma la Valea-Soarelui; şi din punctul de vedere al foloaselor învăţăturii, ba dacă-i vorba, al oricărui fel de folos, ori acolo, ori în fundul codrului, tot una erà pentru dânsa», răspunse Adam.

«Ai dreptate. Am zis-o şi eu la supărare, căci credeam că veniseră în sfârşit zile mai uşoare şi mai fericite pentru minunea şi mărgăritarul meu».

«Minunea şi mărgăritarul *nostru*», o'ndreptă Adam.

«Ah, da!» zise râzând. «Uit mereu că ţii să proclami că d-ta ai descoperit-o pe Rebeca».

«Cu toate astea, eu tot cred, că or să se înceapă zile mai fericite pentru ea», urmă Adam. «Deocamdată nu trebue să se afle, dar d-tale pot să-ţi spun, că ferma d-nei Rondall o să fie cumpărată pentru noua cale-ferată. Trebue să avem drept de trecere prin partea locului şi staţia o să se clădească chiar pe pământul ei. O să i se dea şase mii de dolari, care, deşi nu-s cine ştie ce avere, tot or să-i aducă trei-patru sute de dolari venit pe an, dacă mi-o îngăduì mie să i-i plasez. E o ipotecă asupra moşiei; după ce s'o plătì aceea, şi o ajunge şi Rebeca să-şi câştige traiul, mamă-sa va trebuì să dea mai departe la învăţătură pe ăl mai mare dintre băieţi, un tânăr distins şi plin de ambiţie. Ala va să fie luat dela munca câmpului şi aşezat cu tot dinadinsul la carte».

«Ne-am puteà constituì amândoi într'o Agenție pentru protecția familiei Rondall, societate anonimă», zise d-ra Maxwell, pe gânduri. «Eu, drept să-ți spun, așì vrea ca Rebeca să-și facă o carieră».

«Ba eu nu», zise repede Adam.

«Sigur că d-ta nu! Bărbații nu țin ca să aibă femeile carieră. Dar eu o cunosc pe Rebeca mai bine ca d-ta».

«D-ta îi pricepi mai bine mintea, dar poate că nu și inima. D-ta iei în vedere deocamdată minunea din ea; eu mai mult mărgăritarul».

«Ei bine», și d-ra Maxwell oftă într'una, «minune or mărgăritar. Agenția pentru protecția familiei Randall poate să împingă pe Rebeca cât o vrea în direcții protivnice — ea tot sfântul ei o să și-l urmeze».

«Asta vreau și eu», zise Adam cu gravitate, «ales dacă sfântul i-o face semn în spre calea d-tale». Și d-ra Maxwell ridică ochii spre el, zâmbind a împunsătură.

Rebeca stete câtevà zile la Casa roșie, fără a o vedeà pe tuș-sa Miranda. Câtă vreme fața ei nu-și luă iarăși înfățișarea ei firească, Miranda refuză cu statornicie de a primì în odaie pe altcineva afară de Jane; ușa însă sta pururea întredeschisă, iar Jane își închipuià că-i place să audă pasul ager și ușor al Rebecei. Mintea i-erà iarăși de tot limpede, și doarcă nu se puteà mișcà, dar încolo mai tot timpul n'aveà nici cea mai mică durere și toți nervii i-erau atenți la tot ce se petreceà înăuntru ori afară din casă.

«Culesu-s'au pentru sos merele, scuturate de vânt? Pe deal deși-s cartofii? A dat în copt porumbul? Câmpul de sus cositu-s-a? Rânduitu-s'au hârtii de muște prin toate părțile? Erà vr'o furnică în lăptărie? Or s'ajungă vreascurile de aprins focul? Banca a trimes cupoanele?»

Săraca, biata Miranda Sawyer! Legănându-se pe

hotarele prăpăstiei celei mari — cu trupul lovit de dambla, şi ieşit de subt ascultarea voinţei ei de oţel — nici o vedenie dumnezeească nu pluteà prin truditul ei creer; nimic, ci numai griji mărunte şi păsuiri de rând. Sufletul nu poate, aşà dintr'o datà, vorbi cu Dumnezeu, fie El cât de aproape. Dacă n'ai învăţat nici odată graiul cerului, oricât de iute ar prinde mintea ta adevărurile de care are nevoie, bietul tău suflet e silit a se folosì de vorbele şi frazele cu care s'a pomenit şi în care a trăit zi cu zi. Săraca, biata d-ra Miranda! strâns ţinută între zidurile de închisoare ale propriei sale firi, oarbă în faţa arătării lui Dumnezeu, din priciná că niciodată nu se folosise de ochiul sufletului, surdă la glasurile îngereşti, fiindcă nu se folosise de urechile sufletului!

In sfârşit venì şi-o dimineaţă, în care întrebă de Rebeca. Uşa întunecoasei odăi a bolnavei erà deschisă, şi Rebeca sta în prag, cu spatele'n lumina soarelui, cu mâinele pline de sulfină. Faţa Mirandei, galbenă şi trasă, încadratà în boneta de noapte, cu privirea pierdută, erà înfundată în perină, iar bietul ei trup zăcea ţeapăn subt plapomă.

«Intră», zise ea, «n'am murit încă. Să nu care cumvà să-mi pătezi patul cu florile alea!»

«Aşi, nu! o să le pun într'o căniţă de sticlă», zise Rebeca, îndreptându-se spre masa de spălat şi căsnindu-se a-şi stăpânì glasul şi a-şi ţinea lacrămile, care-i ţâşneau din ochi.

«Stai să mà uit la tine; vino mai încoa! Ce rochie ai pe tine?» zise bătrâna mătuşă, cu glasul spart şi stins.

«A de stambă albastră».

«A de caşmir n'a ieşit de soare?»

«Nu, tuşă Mirandă».

«O ţii atârnată în dulap, la'ntuneric, şi'ntoarsă pe dos, cum ţi-am spus eu?»

«Da, totdeauna, așà o țiu».

«Mamă-ta, și-o fi făcut pelteaua?»

«Nu mi-a spus».

«Totdeauna a avut ea darul de a scrie scrisori în care să nu spună nimic. Ce și-a mai frânt Mark, de când am căzut eu la pat?»

«Nimica, tușă Mirandă».

«Ce spui, ce-a pățit? S'a dat leneș, asta să fie? Da John? Cum o ieși?»

«El o să iasă ăl mai bun dintre noi toți».

«Nădăjduesc că nu oropsiți lucrurile din bucătărie, unde nu-s eu pe picioare. Ai tu grijă să opărești mașina de cafea și s'o pui pe marginea ferestrei cu gura'n jos?

«Da, tușă Mirandă».

«Da» în sus, «da» în jos, și tu și Jane», gemú Miranda, trudindu-se să-și miște înțepenitul trup; «și eu zac într'una aicea, știind bine că sânt lucruri făcute cum nu-mi place mie».

Traducere din englezește de Elena Rădulescu-Pogoneanu).

(Va urma).

RUINE ROMÂNEŞTI IN ŢARIGRAD

Stambulul, de care ne leagă atâtea amintiri istorice, păstrează încă ruinele reşedinţei Voevozilor români. Acestea alcătuesc una din puţinele dovezi materiale ale legăturilor strânse ce aveam altă dată cu Sublima Poartă.

Din complexul acelei reşedinţe a Domnitorilor români în Constantinopol, numită Bogdan-Serai, nu mai subsistă azi decât parte din zidurile paraclisului palatului. Aceste rămăşiţe, cu toată urgia ce au avut de îndurat de vremuri şi mai ales din partea oamenilor, ne sunt totuşi foarte preţioase. Ele ne permit a stabili cu o absolută siguranţă locul exact pe care se ridică odinioară Bogdan-Seraiul, menţionat de cronicarii noştri ca şi de autorii streini. Fără aceste ziduri încă în picioare cu greu s'ar fi putut recunoaşte, pe platoul azi acoperit de grădinăriile zarzavagiilor turci, urmele reşedinţei domnitorilor moldoveni, din mahalaua Fanarului.

Intemeierea Bogdan-Seraiului datează din primele decenii ale veacului al XVI-lea. Ea se atribue logofătului Tăutul, întrucât putem pune temeiu pe afirmările lui Dimitrie Cantemir. In istoria sa a imperiului otoman, cărturarul domnitor al Moldovei susţine că Tăutul ar fi zidit în Constantinopole palatul zis Bogdan-Serai şi paraclisul închinat Sfântului Neculae. Această întemeere ar corespunde cu misiunea cu care logofătul lui Bogdan Vodă ar fi fost însărcinat în 1513 pe lângă puternicul şi temutul Sultan Selim, căruia domnitorul Moldovei fu nevoit să-şi închine ţara. Ştirea e întărită şi prin alţi

cronicari. Astfel din hatișeriful dat de Selim, N. Costin menționează o clauză prin care s'ar fi acordat moldovenilor dreptul de a aveà în Țarigrad o casă pentru șederea capuchihailor și de a ridicà chiar o biserică a lor.

Cât timp s'au bucurat domnitorii noștri de această reședință a lor la Constantinopole, nu se poate ști. Din cercetarea actelor locale reese că cu mult înaintea veacului trecut reședința fusese părăsită. Un vecin al Boggan-Seraiului voind să cumpere și acest teren, și constatându-se că nu mai are nici un proprietar, el fu declarat vacuf al Sultanului și apoi prin licitație fu vândut lui Ahmed Effendi.

Din scrierile lui Byzantios și Ipsilanti aflăm că atât Bogdan-Serai cât și Vlah-Serai (reședința voevozilor munteni) au fost distruse prin incendiu la 25 Iunie 1784.

Știri mai recente aflăm în studiile bizantine, din 1877, a lui Paspati, care consacră un capitol întreg bisericei Sf. Nicolae din Bogdan-Serai, dând și desemnul ruinelor. Comparând acest releveu, foarte exact de altfel, cu rămășițele azi existente, constatăm că încă dela sfârșitul veacului trecut, acoperișul și turlele bisericuței erau distruse. Bolta însă, există încă, fiind acoperită cu ierburi. Azi nu se mai vede de cât o mică urmă a bolții, întreaga clădire fiind redusă de înălțime. Construcția, foarte solidă, e alcătuită din câte patru straturi de piatră alternând cu alte patru straturi de cărămidă conform uzului bizantin, adoptat și de noi la cele mai vechi biserici din țară. Grosimea zidurilor este de 85 cm., în interiorul lor văzându-se golurile bârnelor acum putrezite, ce serveau la legătura zidăriei, potrivit uzului ce regăsim și la noi la clădirile mai vechi. Cărămida este îndoit de mare și pe jumătate de groasă ca cea din zilele noastre, fiind prinsă între straturi de var de aceiași grosime cu cărămida. Lungimea paraclisului e de 7 m. pe 3.50 m. lărgime. Are forma unei

simple nävi, terminată spre räsärit printr'o absidă rotundă în interior, iar dreptunghiulară în afară. Cele trei fețe exterioare ale absidei prezintă câte o firidă. Podeala acestui mic paraclis, o alcătuește o boltă de cărămidă care încheie cripta, pe care se înalță clădirea mai sus descrisă. Intrarea în partea subterană a paraclisului este rezervată printr'o deschidere arcuită ce se află sub ușa de intrare a capelei. In solul criptei se aflau mai multe mici sarcofagii de piatră. Unul dintr'însele fiind descoperit, lespedea ce-i serveà drept capac fiind spartă, a putut fi cercetat de noi. Dintr'însul am scos rămășițe de oseminte omenești, care au fost depuse spre păstrare consulului nostru din Constantinopole, care a binevoit să ne însoțească în aceste cercetări. Sarcofagul fiind răscolit de alții, nu am mai găsit nici o urmă de stofe sau monede și alte indicii cari să ne fi permis a stabili epoca cel puțin căreia aparțin acele oseminte. Sicriile sunt lipsite de orce ornamentației și grosolan cioplite din piatră calcaroasă.

In preajma acestor ruine se văd însă fragmente de coloane și capitele de marmoră și tot aci s'au găsit, acum câțiva ani, trei sarcofagii de marmoră, de formă antropoidă, depuse azi în curtea Muzeului imperial. Pe ele se văd inscripții cari provin cu siguranță din epoca bizantină. Aceste rămășițe precum și existența criptei, neuzitate în clădirile mai noi, ne confirmă părerea că bisericuța moldovenească s'ar fi ridicat pe o temelie mai veche, probabil din secolul al XI-lea. Palatul lui Tăut de asemenea se va fi înălțat pe bazele unui vechi palat bizantin ale cărui urme se mai văd azi în grădinele din jurul ruinei.

Asupra caracterului moldovenesc al paraclisului nu încape nici o îndoială. Resturile de picturi ce se mai văd alocurea, pe tencuiala interioară, sunt identice cu felul de zugrăvire a bisericilor noastre din țară. In des-

crierea sa dela sfârșitul veacului trecut, Paspati ne asigură de asemenea că toți pereții erau acoperiți cu imagini de sfinți, ale căror fețe erau depe atunci deteriorate. Autorul grec ne afirmă că ar fi descoperit trei straturi suprapuse de zugrăveli, toate cu sfinți. Bisericuța nu a avut de suferit din partea turcilor, cari nu au transformat-o în giamie, mulțumindu-se numai, ca în prădările lor prin țară, să scoată cu sulițele ochii sfinților.

Impreună cu Paspati trebue să deplângem părăsirea în care a fost lăsată această întemeiere românească, atât din partea fondatorilor ei cât și din partea organelor bisericești. Acestea ar fi avut tot interesul ca, pe lângă Patriarhie, să se fi menținut și această bisericuță curat românească și cu totul independentă. Având în vedere supremația mereu crescândă de care România se bucură în Orient, credem că s'ar cuveni să ne ocupăm și de vechea fundație a logofătului Tăut. Profitând de bunele dispoziții ale guvernului otoman față de noi, ne-am asigurat privilegiul de a nu se acorda altora permisiunea de a explora Bogdan-Seraiul, decât în urma unei renunțări a autorităților românești, cari își rezervă prioritatea unor asemenea explorări.

Pentru ca săpăturile să se poată face în condițiuni favorabile, ar trebui să se cumpere întreg acest teren, care, în caz că rezultatele cercetărilor nu ar necesita păstrarea lui, s'ar putea revinde cu un profit, acoperind în parte chiar și spesele ocazionate de săpături. Ruinele paraclisului însă în orice caz ar trebui conservate, ca o ultimă mărturie materială a legăturilor strânse ce ne uneau odinioară de Stambul.

Autoritățile noastre fiind puse în cunoștință de însemnătatea acestor ruine din Țarigrad, avem încrederea că ele vor fi salvate.

Iulie, 1914. AL. TZIGARA-SAMURCAȘ.

FAMILIA ȘI ȘCOALA

B. Mijloacele Colective

1. *Intrunirile la deschiderea școalei.* — Unul dintre mijloacele de a aduce familia să coopereze cu școala, este cel încercat cu mult succes întâi de Boitel, directorul școalei primare superioare Turgot din Paris, mijloc admis în urmă de toți membrii congresului institutorilor din Bordeaux, în număr de 1500 și stabilit în termenii următori: «Considerând că, departe de a fi colaboratoarea școalei, familia, necunoscându-și datoriile ei sociale, este cele mai adese ori în dușmănie cu ea... decidem: ca în fiecare an în ziua de deschidere a școalelor, directorul școalei să întrunească pe părinții elevilor săi și să le amintească principalele datorii față de școală».

Iată cum descrie directorul școalei Turgot o asemenea întrunire: «Aproape nici un părinte nu lipsește «la chemare; 320 de familii au fost invitate, 314 au «răspuns invitației. In totul 600 de persoane stau înghe«suite în bănci, în fața catedrei directorului. Acesta le «vorbește, sau mai degrabă discută prietenește cu asis«tența, glumele se amestecă cu principiile pentru a «ține în atenția cea mai încordată pe părinții de fa«milie. La sfârșit li se înparte părinților un chestionar — «al cărui cuprins l'am arătat la capitolul respectiv».

Faptul important — zice Crouzet — este că părinții se simt atrași la școală, fără a fi siliți și când văd că interesul de copiii lor conduce pe dascăl, primesc cu bună voință orice fel de colaborare.

Noi am arătat cu altă ocazie inportanța acestei prime zile de clasă și mai ales a venirei părinților la școală în această mare zi.

Dar iată cam ce li se spune părinților la o astfel de întrunire. Foarte numeroase și variate chestiuni li se pun în vedere; bună oară:

a) Asupra chestiunei politice. Școala are în vedere democrația și republica, dar nu face nici odată politică de partid.

b) Asupra chestiunei religioase. Școala este pentru toți și nu face deosebire între felurile de credință, respectându-le pe toate.

c) Regulamentul școalei. Li se explică părinților, în trăsături generale, regulamentul școalei și mai ales li se arată motivele, așa de dese ori nepricepute, pentru care s'au luat dispozițiile mai de seamă.

d) Li se schițează caracterul ce stăpânește disciplina.

e) Li se încredințează părinților libretul școlar și li se explică, pagină cu pagină, toate dispozițiile lui.

f) Cu privire la cooperația cu școala. Li se explică cum familiile pot, cu voie și fără, să stânjănească acțiunea școalei, și cum trebue, din contra, să observe întrebuințarea timpului de către copil, buna rânduială, tovărășiile rele etc.

g) Ii face să înțeleagă că cea mai bună școală nu este aceia care dă elevilor mai multe lucrări acasă, că copilul, dacă nu iese întâi, nu e perdut etc.

h) Ii sfătuește să nu țină hangul copiilor când îi aud râzând și vorbind de profesori.

i) Îi roagă pe părinţi să mai vină câte odată la director ori să'i scrie etc, etc.

Cu asemenea învăţăminte date familiilor se ajunge la strângerea legăturilor între ea şi şcoală şi la convingerea că «şcoala şi familia sunt două forţe educatoare, care despărţite nu pot face mare lucru, dar care unite sunt a tot puternice».

2. *Corespondenţa între şcoală şi familie.*— Unul din mijloacele foarte întrebuinţate este corespondenţa între şcoală şi familie, în diferite cazuri şi sub diferite forme. Aşa :

a) Li se comunică părinţilor întrebuinţarea ce trebue să o dea elevul timpului, acasă şi la şcoală, căci «sentimentul de regularitate a lucrărilor în şcoală, este «pentru părinţi cel mai bun îndemn ca să participe şi ei. Necunoştinţa condiţiunilor exacte — zice Crouzet — «a muncei fiului lor, este cauza atâtor neînţelegeri, a «atâtor acuzaţii nedrepte contra profesorilor, şi a atâtor «greşeli ale părinţilor, dese ori înşelaţi de elevii răi, «care au interes să facă să dăinuiasca neştiinţa părin-«ţilor despre ei şi despre şcoală. Ori, ca să se arunce «cât mai multă lumină asupra şarlataniilor multor elevi, «nimic nu e mai prielnic de cât să le faci cunoscut în «scris părinţilor cum s'a împărţit timpul elevilor, ba «chiar să le dai oarecare instrucţii ca să le călăuzeşti «munca în controlul ce trebue să'l ţină asupra copilului».

Iniţiindu-i pe părinţii asupra felului cum se fac lecţiunile în clasă, cum trebue să'şi pregătească elevul acasă temele, cam ce fel de lucrări li se dau acasă, de ce forţă, cât timp îi iau elevului ca să le prepare, ce caiete i se cer şi cum trebuesc îngrijite, încetul cu încetul ajungi să le faci o slabă cultură pedagogică, dar deajuns ca să ştie a controla pe copil, pentru ca să nu mai fie înşelat de el, din cauza necunoştinţei datoriilor acestuia la şcoală.

b) Carnetul de corespondență. Există și în Franța, nu în general, nu impus ca la noi de autoritatea superioară școlară, și acolo ca și la noi elevul găsește mijlocul ca să înșele și pe profesori și pe părinte, atunci când părintele se desinteresează cu totul de asemenea plictiseală de a cercetà carnetul copilului în fiecare zi.

Acelaș lucru se observă și la noi; de teama pedepsei elevul nu arată niciodată carnetul acasă, imită iscălitura părinților, în cât probabil acest motiv a hotărît pe dirigiitorii școalei să scoată carnetul din uz. Noi credem că nu trebuià lăsat, dar școala și dascălii să-și fi dat mai multă osteneală ca să învețe pe părinți să-și facă un obiceiu să cerceteze în fiecare seară carnetul copilului. Suprimându-l s'a suprimat și ultimul mijloc prin care se sileà părintele să se intereseze cât de puțin de mersul copilului la școală.

Nici în Franța întrebuințarea carnetului de corespondență nu s'a putut generalizà și am observat și acolo că chiar profesorii nu-l privesc cu plăcere — ca și la noi de altfel — din cauză că este o îngreuiare de muncă «să stau eu să trec fiecare notă și observație în carnet și mai ales să țin socoteală mâine să văd dacă a iscălit părintele!... e greu lucru!..». Credem că nu e tocmai greu, e greu să ai puțină bună voință!...

Există în fiiință la unele școli, buletine pe care le trimit profesorii la 2 săptămâni părinților cu indicația notelor rele, observații, pedepse, dar nici de acestea nu prea se interesează lumea. Aceste buletine sunt ca cele ce se întrebuințau în anii trecuți în școlile noastre secundare și acelea au dispărut din uz acum!

Ca și la noi la sfârșitul trimestrului se trimet părinților buletine trimestriale cu notele date în conferința profesorilor; acesta e singurul mijloc general de corespondență care s'a înrădăcinat în mintea părinților

de mult timp. Asemenea buletine se întrebuinţează şi la noi deşi nu obligator.

3. *Anuarul şcoalei.* — După dorinţele exprimate în cel de al 7-lea congres al profesorilor, anuarul reprezintă în Franţa «cartea de aur» a şcoalei. Nu e ca la noi, o broşurică de câtevă pagini cu înşirarea elevilor pe clase în ordinea clasificaţiei, ci reprezintă o valoare reală pentru familiile elevilor, care o răsfoesc cu plăcere mai ales că o primesc gratuit cu toţii, la noi nu se trimite nici unui părinte, ci cel mult se face schimb între şcoli.

Un asemenea anuar, bună oară acel al liceului *Henri IV* din Paris pe anul 1911-12, e o adevărată monografie a liceului; un mic istoric, fotografii ale sălilor de lucru, a laboratorului, conţine o listă de lucrările personale ale profesorilor, a vechilor elevi ai şcoalei care şʼau făcut renume în şcoală, şi situaţiea lor astăzi.

Unele anuare conţin şi programa de studii, câteva explicaţii ale regulamentului, ba chiar o mică monografie din toate punctele de vedere a regiunei în care cade şcoala, explicaţii asupra şcoalelor superioare şi speciale pe care le-ar puteà urmà elevii la ieşirea lor din şcoală, lista cărţilor pentru anul viitor, o listă de cărţile pe care le-ar puteà ceti cu folos elevul în vacanţă, câtevà reguli elementare de pedagogie, de educaţie, de disciplină, cevà asupra pedepselor, uşoare învăţăminte de higienă, sfaturi pentru excursii şcolare, regule de joc, fapte demne de laudă săvârşite de părinţii elevilor, darurile date şcoalei etc. etc. Cum vedem acest anuar sub o formă plăcută, fără mari pretenţii, reuşeşte a se face cetit de elevi şi de părinţi în timpul vacanţei şi oricât vor trece de repede prin el tot vor rămânea cu cevà.

4. *Serbătoarea împărţirei premiilor.* — Este, poate, cea mai de seamă dintre serbătorile şcolare în Franţa;

Universitățile deleagă din sânul ei profesori care prezidează asemenea serbări în alte orașe; și în toate părțile școala se silește ca să atragă în această zi cât mai multe familii. Discursurile ce se rostesc cu asemenea ocazii sunt așteptate și ascultate cu luare aminte de oare ce se tratează în ele chestiuni cu privire la pedagogie, educațiea morală și națională.

Este foarte drept însă că nici în Franța n'am văzut prea mulți părinți la această serbătoare; vine multă lume însă puțini părinți; explicațiea este următoarea: nu toți copii vor fi premiați și părinții cred că nu e tocmai plăcut lucru să aibă un copil care n'a ieșit premiat, dar ori cum vin mai mulți decât la noi. Buletinul învățământului secundar din 1905 schițează o astfel de serbare în punctele ei principale în termenii următori: O dare de seamă asupra activității anului trecut; principii de pedagogie și educație care călăuzesc școala; câtevà bucăți muzicale naționale cântate de corul elevilor; un cuvânt de rămas bun zis de către un elev care pleacă către cei care rămân, ori un cuvânt de mulțămire rostit de un elev care pleacă către profesori. Aceste lucruri ar face pe lumea prezentă la serbare să se convingă că dascălii sunt, într'o mică măsură, părinții sufletești la școală, și aceștiea ar fi măguliți de cuvintele de recunoștință ale copiilor.

5. *Serbările școlare.* — Mai dese în școlile primare n'au caracter pompos ci din contra constau din întruniri familiale la care elevii cântă, recită, execută jocuri gimnastice și părinții, bucuroși de a 'și vedeà copii la lucru, vin în contact cu dăscălimea care profită de acest moment ca să-i insufle ideile de cooperare. In învățământul secundar asemenea serbări școlare se organizează mai greu, cer o turburare în mersul școalei, răpind timpul elevilor și meseriașilor cu prepararea serbărei, disciplina școlară slăbește în acest timp,

Asemenea serbări se fac mai cu seamă în şcolile secundare libere — nu în cele ale Statului — fiind în acelaşi timp un mijloc de reclamă pentru conducătorii lor. Bună oară liceul liber *Lakanal* în 1903 organiza asemenea serbări la care luau parte câte 4 mii de persoane.

In general asemenea serbări nu-şi ating scopul de întărire a cooperaţiei dintre şcoală şi familie, dacă părinţii nu vin în contact cu şcoala şi cu profesorii şi dacă asistă la ele numai ca simpli spectatori.

Alte mijloace de cooperare întrebuinţate în Franţa

1. *Publicaţiuni periodice ale şcoalelor.* — La multe şcoli din Franţa profesorii şi elevii alcătuesc împreună jurnale, reviste săptămânale ori semestriale, care oglindesc viaţa şcoalei din punct de vedere educativ, progresele ei, în general lucruri care interesează pe părinţi, care aşteaptă cu plăcere apariţiea acestor publicaţiuni.

Aşa, de exemplu :

Liceul *Lakanal* publică sub numele de *Acta* et *Gesta* o revistă anuală în care se descrie zi cu zi, viaţa în liceu şi întâmplările mai de seamă care privesc pe elevi.

Tovărăşiea foştilor elevi ai liceului din Marsiliea, a înfiinţat o revistă lunară, care ţine legătura între foştii şi actualii elevi ai acelui liceu.

Colegiul din *Saint Server* publică *analele* acelui colegiu. Cuvântul de introducere zice : «am voit printr'această revistă lunară să facem legătura între familiile elevilor noştri, între elevii înşăşi şi între ei şi profesorii lor.

In fiecare lună vom face un rezumat al vieţei în colegiu cu feluritele ei întâmplări, vom reproduce sfa-

turile date elevilor în diferite ocazii, vom cere sfaturi dela părinți, vom publica temele cele mai bine făcute. «Și în adevăr aceste anale își îndeplinesc conștiincios menirea.

Buletinul colegiului universitar din *Sarlat* și al tovărășiei foștilor săi elevi, apare anual de mai bine de 10 ani.

Asociația foștilor elevi al colegiului din *Perpignan* publică *analele* care au atins aproape idealul unei cooperații între familie și școală. Voim să creem marea familie a colegiului—zice cuvântul introductiv.— Seduși de indeile de cooperație a familiei cu profesorii și înțelegându-i toată importanța, am voit să luăm și noi parte la această mișcare de unde au răsărit atâtea lucruri minunate. Analele lor sunt un organ comun profesorilor, părinților, elevilor și foștilor elevi și sunt trimise gratuit familiilor și tuturor membrilor asociației. Ele publică articole de pedagogie scrise de pedagogi de vază, o cronică specială cu toate deslușirile relative la viața colegiului ; apare de 5 ani și succesul merge crescând, părinții și profesorii se cunosc și colaborează, marea familie există în adevăr și armonia între membri e excelentă.

Și o sumă de alte publicațiuni de acest fel, împrăștie în familie idei sănătoase de educație și pedagogie.

2. *Stabilitatea personalului școalei.* —Se pune mare vază în Franța pe faptul, într'adevăr important, ca directorii de școală și profesorii să nu fie mutați din loc în loc, căci numai când o serie de profesori prind rădăcini într'o localitate, se leagă de dânsa, ajung să cunoască familiile elevilor și pot ajută la opera de cooperare neavând gândul ca să plece mâine poimâine din localitate. Cu cât profesorul are sub mâna lui mai mult timp pe elev cu atât are putința să-l cunoască pe el și pe familiea lui mai bine.

Nu ne putem opri ca să nu semnalăm aici răul şi nedreptatea ce se face la noi cu unele şcoale la care profesorii nu ajung să stea nici 2—3 ani, şi mai ales cu mulţimea acelor suplinitori care nu mai gust şi tragere de inimă pentru breasla dăscăliei nu au. Foarte mulţi profesori la noi, pentru fel de fel de motive cer şi obţin concedii şi lasă suplinitori pe cel întâi venit şi nechemat, care lasă mai ieftin, ca să facă treabă mai puţină. Mulţi dintre aceştiea se sustrag, după lege ori sub motivul că sunt suplinitori, dela toate obligaţiunile şcoalei, îşi fac lecţiunile ca vai de capul lor, cele de mai multe ori în râsul şi zarva copiilor, nu au nici o legătură de inimă cu breasla dăscăliei şi în timp ce şcoala şi familiea pierd, titularul profesor se ocupă cu alte afaceri uitând de şcoală şi pierzând şi obişnuinţa breslei.

3. *Asociaţiuni de fosti elevi ai liceelor şi colegiilor.*— Cultura pedagogică fiind mult mai desvoltată în Franţa, părinţii, foşti elevi ai diferitelor şcoale, s'au asociat în tovărăşii care au de scop strângerea legăturilor între ei şi discuţiuni cu privire la chestiunile pedagogice ce frământă şcoala în care urmează copii lor.

Iată cum propune d-l *F. Gache* rostul acestor asociaţiuni: «S'ar putea strânge la un loc foştii elevi ai «şcoalei din acel oraş, doctori, magistraţi, industriaşi, «comercianţi, agricultori, care să vină să arăte tinerei «generaţii în conferinţe familiale, lucrurile de căpetenie «din breasla lor. Cu acest chip tânărul ar fi ţinut în le«gătură cu societatea şi munca ei».

Există numeroase tovărăşii ale părinţilor, şi de cele mai multe ori au manifestat dorinţa de a avea în mijlocul lor şi pe profesori ca o dovadă că simţesc nevoea unei cooperaţii cu şcoala. Credem interesant să arătăm cam ce chestiuni se discută în aceste întruniri: agricultură, avantajele diverselor cariere, despre boalele co-

piilor şi remediile lor, alimentaţiea copilului, oboseala, indisciplina, cultura simţului frumosului, jocuri, cânturi, obiceiuri bune, recompense şi pedepse, religiea, ideia de patrie, educaţiea casnică, sinceritate etc., pe lângă lecturi cu caracter educativ şi pedagogic.

Administraţiea superioară şcolară din Franţa a recunoscut de cea mai mare importanţă aceste asociaţii şi, apreciind rezultatele frumoase, ş'a exprimat dorinţa ca să i se facă cunoscut cererile părinţilor, pentru a puteà ţineà seamă de ele în modificările ce se vor aduce organizaţiei şcoalelor. Dar câştigul asociaţiunilor acestora, a crescut mult de când au căpătat dreptul de a 'şi trimite reprezentanţii care să facă parte din biroul de administraţie a liceului din acea regiune ; în 1903 existau 54 de licee care aveau asemenea delegaţi dintre părinţii elevilor în biuroul lor administrativ, iar în timpul din urmă aceste asociaţiuni strânse la un loc sub numele de *Unirea asociaţiunilor foştilor elevi*, în urma a 4 congrese ţinute, au cerut cu tărie ca să aibă dreptul a trimite un reprezentant în consiliul superior al instrucţiunei publice care să le susţină cerinţele lor. Cum vedem acolo, părinţii se interesează, cu drept cuvânt, de educaţiea copiilor lor şi luptă cu dragoste ca ea să se facă cât mai perfect.

Am înşirat câtevà din mijloacele de cooperare, încercate în Franţa şi care au dat rezultate bune ; dar nu sunt numai acestea ; curentul acestei mari idei a născut în spiritul dascălilor fel de fel de mijloace personale pentru a înlesni cooperaţiea, fiecare se sileşte să părăsească lumea gândirei şi a acţiunei înăuntru pereţilor şcoalei şi să-şi întindă câmpul activităţei în afară, să prindă cu bunătate în plasa şcoalei familiile care vor voi să se intereseze de soarta copiilor lor. In ultimii ani au răsărit mulţime de reviste şi cărţi care s'au împrăştiat în popor, sămănând ideile sănătoase asupra

creşterei copiilor. Alegerea mijlocului de cooperare e lăsată liberă la voia dascălilor după şcoală, după mediul căruia este a se adresă, după rezultatele ce dau încercările repetate. «In ziua în care în toată Franţa— zice *Crouzet* — cooperaţiea va fi impusă printr'o circulară, legiferată şi închisă în cadrul unei singure metode, s'a isprăvit cu ea! Işi va perde de aici înainte cele 2 însuşiri care-i dau vieaţa: libertatea şi personalitatea, şi va rămânea cele de mai multe ori închisă în circulări şi în birouri».

INCHEERE

Moravurile nu se fac prin legi!... Şi la noi s'au scris destule circulări în scopul de a atrage atenţiea dăscălimei asupra îndreptărei activităţei în afară de şcoală, spre familii, dar... afară de puţine excepţii toate aceste idei frumoase au rămas în circulări!

Toţi cei chemaţi la conducerea treburilor şcolare, se aruncă asupra programelor, regulamentelor interne şi externe, modificându-le azi, ca să le schimbe din nou mâine, dar nici unul nu se gândeşte să schimbe sistemul de educaţie. Nu programele sunt de vină ci lipsa de educatori! Cele mai bune programe vor avea soartă rea fără cooperaţiea dascălilor pedagogi şi a părinţilor buni educatori! Rezultatele acestei cooperaţii vor fi de nec rezut, nu numai din punct de vedere pedagogic dar şi naţional, având în vedere mai ales inferioritatea culturală a majorităţei părinţilor.

Prin ea vom ajunge astfel la o altoire cu noi puteri de vieaţă a familiei şi a şcoalei, şi la naşterea acelor caractere tari de care ţara are nevoie.

Nici părinţii şi nici statul, singuri nu vor putea izbuti; şi decât s'ar războì pe câmpul de bătaie al sufletului copilului, mai bine ş'ar da mâna frăţeşte şi în pace să clădească temeliea unei ere nouă şi puternică.

O. Mironescu.

RESPECT ADEVĂRULUI

Cât timp armatele germane înaintau grabnic pè pământul Franţiei, ne-am abţinut de la orice laudă a poporului german. Dimpotrivă, am mărturisit, că «oricine ar fi biruitorul, jalea noastră sinceră va fi pentru cel învins» (*Epoca*, 26 Iulie).

Acuma, Germanii se retrag. De pe câmpul de războiu vine vestea că însăşi fii împăratului ar fi răniţi sau morţi. Iar odată cu aceasta, vedem în ziarele noastre unele articole de ocară la adresa «Teutonilor» şi chiar caricaturi triviale, batjocorind pe cei atinşi de aripa soartei.

Se înţelege, ar fi un păcat în contra bunului simţ să reproducem măcar un cuvânt din acea maculatură, care vrea să treacă în timpul din urmă drept presă de informaţie. Dreptatea ne obligă totuşi să spunem două vorbe, ca să restabilim balanţa opiniei publice la nivelul unei cinstite nepărtiniri.

* * *

Nu tăgăduim de loc, că se pot aduce unele amare imputări politicei germane dela 1870 şi până azi. In parte le-am şi adus acuma câteva săptămâni, pentru a explică situaţia grea în care s'a încurcat Germania. Războiul de azi—ziceam—a eşit chiar din umbra vieţei lui Bismarck... Pe Germani, el i-a priceput, i-a iubit şi i-a ridicat politiceşte ca nimeni altul. Dar, în schimb, le-a lăsat moştenire şi o doctrină fatală: «*Puterea* trece înaintea *Dreptăţii*»,

care doctrină la epigonii săi (nu numai din Germania, ci şi din alte ţări) a coborât relaţiile internaţionale până la nivelul brutalităţei animalice (*Revista cercului de studii*, Aug. 1914).

Căci, Bismarck, deşi a fost nu numai un genial om de stat, ci şi un rar observator al naturei — o admirabilă personalitate în multe priviri, dar nu s'a putut ridică peste nivelul epocei: a înţeles un singur neam, pe al *său*, iar pentru vecini: Danezi, Francezi, Boemi, Poloni şi Români etc. n'a avut de cât o privire lăturalnică, iar uneori deadreptul dispreţuitoare (*stinckende Wallachen*). Nici odată n'a putut concepe cu seninătate rolul acestor naţiuni pentru progresul omenirei, alături de Germani. De aceia, i-a şi tratat ca pe nişte nulităţi etnografice—un fel de paria.

Şi era cu atâta mai vinovată semeţia aceasta, cu cât el însuşi şi neamul său suferise mult şi multe din partea altora. Umilirea din vremea lui Napoleon fusese floare la ureche, faţă de lunga umilire dela 1815 până la 1866 din partea Austriei. In scrisorile Cancelarului se vede la fiecare pas nesfârşita miselie a diplomaţiei austriace care, prin toate mijloacele, caută să înjosească Prusia şi să împedice unitatea naţională a Germanilor. Când un zevzec de prinţişor al *Bund*-ului nu da voe liniei ferate să treacă prin ţărişoara ori prin moşiile lui, Austria era gata să-l susţină: *Dreptul divin*! Când altul voiă ca şinele în principatul său liliputian sau fie mai largi ori mai înguste de cât la vecini, Austria îndată: *Dreptul divin* al prinţilor! Când al treilea impedecă navigaţia pe cutare râu, Austria iarăşi: *Dreptul divin*...

Câţi şerpi a trebuit să înghită însuşi Bismarck în parlamentul dela Frankfurt, tutelat de Austria, numai sufletul lui ştie. De aceia, toţi Germanii adevăraţi ajunseseră la convingerea că liberarea naţiunei lor (şi a celei italiene) nu se poate face, decât plesnind în frunte ticăloasa formaţie politică, numită Austria. Austria perfidă şi brutală — iată

dușmanul! Și scriind pe la 1861 un «essai» despre *libertate*, istoricul Treitschke arată stafia cu degetul. «*Nu umblă oare printre noi și azi dinastia Habsburgilor, a cărei istorie întreagă arată cu dovezi neuitate, cum Puterea brutală poate să ajungă stăpână pe sufletul omenesc?*»

Prin urmare, cu atâta mai mult ne apare vinovat Bismarck că, în culmea isbânzii, după ce a umilit «fiara politică» dela Viena, nu s'a îngrijit și de soarta neamurilor rămase sub ghiarele ei. De-ar fi înțeles că puterea *fără* dreptate... la urma urmei trebue să ajungă slabă, ar fi căutat, după ce croise tripla alianță, să îndrumeze pe Austria spre o cinstită federalizare a popoarelor dela Dunăre. Astfel, Bismarck ar fi devenit continuotorul marelui idealist Fichte, ar fi pus Germania în capul luptei pentru libertate a tuturor neamurilor europene.

Ce minunată antiteză față cu Rusia autocratică a Țarului Alexandru al III-lea!

Din nefericire, semeția l'a orbit. In loc de a fi eroul adevăratului suflet germanic — campionul libertății, prin acea imorală formulă *Macht geht vor Recht*, el s'a coborât sub nivelul epocei și a pus singur tăciunele la temelia clădirei care arde astăzi.

Puterea *fără* Dreptate a Habsburgilor și a Ungurilor a târât în vârtejul unei tragice situații însuși statul clădit cu atâta trudă dela Marele-Elector până la Wilhelm I.

Nu știm dacă în sufletul nostru mila ori indignarea trebue să fie mai mare....

* * *

Urmează însă de a aci, să pornim cu ocări împotriva poporului german? Cu ce drept, cutare și cutare tahigraf de ocazie aruncă acum injurii însăși culturii germane, prezentând neamul germanic ca o turmă de brute instruite numai pentru măcel? De unde îndrăsneala aceasta necalificabilă?

De sigur, din ignoranţa şi din lipsa de cinste a acelor ce îndrăznesc să vorbească despre lucruri, pe care nu le-au cunoscut sau nu pot să le cunoască. Să ne fie îngăduit deci celor ce cuprindem în sufletul nostru cu o egală simpatie partea bună a fiecărui neam, să nu ne întovărăşim cu boemii (adecă «ţiganii») intelectuali, care aruncă acuma insulte poporului şi sufletului german; ci să urmăm pilda celor mai buni dintre Francezi, care, cu o nobilă resignare au încrucişat spada, dându-şi seama că una e războiul pornit din palatul Habsburgilor şi altor infeodaţi ai ungurului Tisza, şi altcevà e marele şi cinstitul popor german, purtătorul uneia dintre cele mai frumoase culturi omeneşti din timpurile moderne.

Afle acei boemi că, dacă orice adaos în ştiinţă şi în artă e un merit pentru progresul omenirii, apoi poporul german e o potenţă a însuşi sufletului omenesc. Cu Kant, Beethoven şi Gœthe, el a atins în filosofie, musică şi poesie trei culmi neîntrecute încă în toată desfăşurarea de până acum a omenirei.

Acesta e adevărul, oricât ar fi de trist războiul de azi şi oricâte motive am avea noi înşine să ne plângem de unele greşeli ale politicei germane, începând dela Bismarck şi până la epigonul Kiderlen-Wächter cu mojicia lui de tristă amintire.

Incă odată, acesta e adevărul.

Şi fiindcă e vorba de latura politică, să nu uităm că şi în această privire, tot poporului german îi datorăm idea şi fapta cea mai rodnică în viaţa statelor moderne. După ce Franţa monarhică ajunsese la înţelepciunea neroadă că statul e regele (*l'état c'est moi*), Frideric al II-lea, adevăratul reprezentant al veacului al 18-lea, a avut marea originalitate morală de a educà o ţară pe temeiul formulei: «regele e cel dintâi *servitor* al Statului». Din seraiul Sultanului conrupt şi conrupător dela Versailles, cu Prusia lui Frederic, am trecut astfel pentru întâiaşi dată în lumina adevăratei politice moderne, pentru care individul e un accident — ori

câte coroane ar avea pe cap—iar marea realitate în istoria unui neam e poporul ca substrat al forței morale manifestată în idea de Stat. Adevăratul revoluționar e așà dar regele dela Potsdam, prietenul lui Voltaire și al enciclopediștilor, iar revoluția franceză e numai dărâmarea cu alaiu a regimului retrograd franțuzesc. Reala liberare de spiritul vechei monarhii de drept divin n'a adus'o afișurile de pe stradele Parisului cu *liberté, égalité, fraternité* și Carmagnola, ci Frideric, Kant și Fichte prin semețul lor idealism întemeiat pe *imperativul categoric* și *autonomia voinței*: «fără libertate nu e moralitate» (*ohne Freiheit, keine Sittlichkeit*). — Acesta e adevărul.

Iar când la Paris se ivi în fața revoluției un nou Sultan (cel mai genial dintre toți Sultanii pământului) Napoleon, au cine a sângerat, ducând și în contra lui lupta pentru libertatea națională? — Prusia idealistului Fichte, a lui Koerner, a lui Vater Iahn și altor eroi ai sufletului germanic.

Și earăși dela cine a plecat peatra care a nemerit în fruntе pe Austria retrogradă la 1866? Și cine ajutase alături de francezi liberarea Italiei—Serbia dela 1859? !

Slobod e deci oricine alături de istoricul Treitschke să arunce acupra tărâței Austro-Ungare tot dispretul istoric ce i se cuvine. (Și chiar acolo, să deosebească bine neghina din grâu, în vederea zilei de mâine). Dar când e vorba de Germania, cu panteonul său de filosofi, savanți și artiști; când e vorba de neamul lui Gœthe, Kant și Beethoven, din gura oricărui om cinstit nu poate eși de cât un cuvânt: admirație și recunoștință — recunoștință și veșnică admirație.

Căci cinstind adevăratul popor german, ne cinstim propriul nostru ideal: întregirea statului național, de care neamul românesc are acum mai multă nevoe decât toate celelalte.

S. Mehedinți.
Profesor la Universitatea din București.

CONVORBIRI LITERARE

No. 4 BUCUREŞTI, APRILIE ŞI MAI 1919 Anul LI

AMINTIRI DIN „JUNIMEA“

CAPITOLUL VI

CONVORBIRI LITERARE

Pe lângă persoanele ce făcuse parte din societatea noastră până atunci se mai adăogiră în curând şi altele. Mai întâi câţiva din tinerii cărora le dădusem eu cu o iarnă înainte lecţiuni de drept roman la mine acasă, Mihail Corne, Grigore Buiucliu, Alexandru Farra, apoi Lascar Ciurea judecător la curtea criminală, Ioan Caraiani numit profesor la Universitatea din Iaşi şi originar de prin Macedonia, Samson Bodnărescu venit din Bucovina spre a-şi cercà norocul în România, Dimitrie Rosetti frate mai mare al lui Theodor, Cerkez Todiriţă de care am vorbit, şi Nicu Casimir mutat din Bucureşti ca procuror la Curtea din Iaşi. Din toţi aceştia astăzi au murit doi. Lascăr Ciurea care frequenta adunările noastre mai mult din prietenia ce avea pentru Pogor, şi alţii dintre noi, decât din interes pentru literatură, şi Nicu Casimir. Despre acesta nu mi se va prezenta ocaziunea să mai vorbesc în cursul acestor amintiri, de aceea cred a-mi îndeplini aici o datorie însemnând că Nicu Casimir mi-a fost unul din cei mai simpatici prieteni, ce am avut în juneţea mea. Ca copii ne jucasem împreună în Iaşi; în vremea studiilor ne-am regăsit la Berlin, în ultimii doi ani ce am petrecut acolo şi am trăit ca fraţi, aceleaşi raporturi intime le-am avut şi mai târziu după întoarcerea în ţară, iar când împrejurările ne despărţeau, ne comunicam unul altuia, toate întâmplările şi chiar toate sentimentele şi părerile noastre prin o corespondenţă regulată şi activă. În toamna anului 1858 ne-am îmbolnăvit amândoi în acelaşi

timp şi peste câteva săptămâni, în ziua de 24 Octombre când eu mă ridicam depe boală, el muri. Când doctorul care ne căutase pe amândoi îmi dădù această ştire, m'am îngălbenit şi am rămas ca amuţit; nici puteam să cred o asemenea nenorocire. Moartea lui Nicu Casimir a fost întâia care m'a făcut să simţ cât e de mare durerea unei vecinice despărţiri. Prietenul meu avea dragostea literaturei şi se încercase ca autor, însă timid de natură tot amână momentul când va comunica Junimei lucrările sale. După moartea sa prematură n'am mai auzit vorbindu-se de manuscriptele ce se găseau la dânsul şi astfel au rămas necunoscute.

Nu ştiu dacă toate persoanele însemnate mai sus erau presente la o şedinţă ce se ţinea în casa lui Pogor pe la începutul lui Ianuarie 1867 de care am să vorbesc, dar ştiu că Adunarea era numeroasă. Maiorescu veni în acea seară cu o propunere care pluteà de câtăva vreme în mintea multora din noi şi erà foarte naturală în starea în care să găsea Societatea. In adevăr câteodată să citea la Adunările Junimii vre-o poesie originală sau tradusă, discuţiile noastre dăduse lui Maiorescu ocasiunea să scrie câteva studii şi critici, întinse, pe care ni le comunicase erau să rămâie aceste cunoscute numai în cercul nostru restrâns?

Deaceea când Maiorescu îşi arătă părerea că ar fi bine să deschidem un mic jurnal literar în care s'ar tipări scrierile cetite şi aprobate de societate, şi în care să putem rezumà o parte din discuţiile noastre, ce prezentau un interes general, toată lumea primi fără lungi desbateri propunerea sa. Pogor entusiast pentru orce inovaţii, proclamă absoluta necesitate a unei reviste şi îşi frecà mânele cu plăcere gândind la polemicele literare la care viitoarea noastră publicaţie ar puteà da loc.

Două întrebări se născură atunci, întâi, cum se va numi acest copil al Junimii, şi apoi cine va fi directorul lui — căci de greutăţi materiale nu aveam a ne teme: o tipografie nouă şi complectă ne sta la dispoziţie. Inainte încă de a se pune aceste întrebări, eu mă înfundai pe o canapea ce se găseà în colţul cel mai întunecos al salonului — căci simţeam instinctiv că toţi au să cadă pe capul meu. După obiceiul Junimii de a se ocupà mai întâi pe larg şi pe întins, cu mare ceartă şi svon de ceeace este secundar, şi de a hotărî apoi repede lucrurile principale, la început se puse în discuţii numele jurnalului, care în definitiv erà

destul de indiferent. După ce mai multe propuneri, una mai ciudată decât alta, se făcură şi se respinseră, eu zisei din colţul meu: «Poate o denumire potrivită ar fi «Convorbiri Literare?...». — Bravo, răspunse Pogor de departe! «Convorbiri Literare, nu zice nimic. *Cela n'engage à rien! Admis!...* Primesc şi eu acest titlu declară Maiorescu, fiind că este fără pretenţie!...

Dar care dintre noi ar vreà să iea asupra sa direcţia jurnalului? ... O tăcere generală se făcù şi după câteva momente tot Maiorescu o curmă, strigându-mi în gura mare: «Tu ai găsit numele, tu eşti dator să conduci treaba, fii tu redactorul Convorbirilor Literare!».

Lucrul de care îmi fusese frică se întâmplase, şi speranţa mea că mă vor uità în colţul întunecos unde mă ascunsesem nu se realizase. In întâiul moment îmi trecură prin minte o mulţime de cauze pentru care vream să refuz: Succesul jurnalului puteà fi îndoelnic, direcţiunea puteà să-mi deà multă muncă şi bătaie de cap; alte nemulţumiri necunoscute mă mai puteau aşteptà, dar mai ales aveam ca o presimţire vagă şi nebuloasă, că treaba aceasta nu va jucà un rol secundar în viaţa mea, şi că acel *da* sau *nu* ce voiu rosti, va fi aici tot aşa de însemnat ca şi la o căsătorie. Puteau să fie multe şi puternice motive *contra* dar erà unul singur *pentru* care le covârşi pe toate.

Eram pe atunci amorezat, şi precum e natural, raportam totul la pasiunea violentă de care eram stăpânit. Dela sine îmi veni atunci gândul că noua mea însărcinare, mă va înfăţişà cu mai mari merite în ochii femeei pe care o iubeam; totodată un jurnal literar îmi da ocaziunea şi locul potrivit pentru a publicà oarecare poezioare de amor ce începusem a compune. Ce minunat mijloc de a comunicà cu persoana iubită!

Pe când stam tăcut şi căutam să limpezesc în mine toate aceste gânduri deosebite ce mă grămădeau, Pogor îmi strigă de odată: «Ce stai aşa mahmur, par'că ţi s'ar fi înecat corăbiile? Noi te căftănim şi tu nu te bucuri? Hai, primeşte şi nu mai face marafeturi! In acest moment începù a cântà cu glas subţire, ca lăutarii la boerii: «Cu caftan l'am îmbrăcat»... şi să răpezi la mine să mă ia de subţioare ajutat de nu ştiu care altul tot atât de vesel ca şi dânsul. In vreme ce aceştia mă duceau în pompă prin prejurul odăei, toată Junimea intona în cor cântecul: «Cu caftan l'am îmbrăcat»!... şi în mijlocul râsului gene-

ral eu făcui declarația solemnă că primesc caftanul cu care mă împodobeau. Așa m'am făcut Directorul «Convorbirilor Literare!

Veselia în societate a fost bună, dar când m'am întors acasă eram foarte preocupat și o mare parte din noapte, m'am gândit la viitoarea mea însărcinare. A doua zi m'am dus la Maiorescu și am pus cu dânsul la cale, să dăm «Convorbirilor Literare» formatul în IV°, să le scoatem de două ori pe lună, compunând fiecare număr din două coli de tipar, sau când n'ar ajunge materia, cel puțin din $1^1/_2$. Am mai fixat cu multă modestie prețul abonamentului anual pentru România la un galben, iar pentru Austria numai la 4 fiorini, ținând seamă de mijloacele restrânse ale Românilor cu învățătură de acolo, mai ales ale tinerimii studioase. In sfârșit ne-am hotărât să tipărim jurnalul numai în 300 de exemplare. Aceasta iarăși dintr'un sentiment de modestie, doar n'ar avea aparență, că dăm, proporții prea însemnate publicației noastre.

Era această modestie o reacție naturală contra celor ce se făceau în general pe atunci. In câmpul literar totul se începea pe mare cu trâmbițe și surle, par'că ar fi fost c ne știe ce lucrare colosală, și apoi peste un timp foarte scurt marea întreprindere cădea în baltă, ne mai auzindu-se vorbind de dânsa; în curând alta începea aiurea cu aceiași pompă și ostentație pentru a înceta tot așa de repede. Noi însă căzusem în extremul contrar: nici prețul abonamentului nu puteà acoperi cheltuiala t parului, mai ales că cele mai multe numere hotărîsem a le trimite gratis, pe la școli și biblioteci române fără mijloace din Austro-Ungaria, nici 300 exemplare nu puteau ajunge; în fapt am fost curând siliți să facem o a doua ediție a celor întâi numere, și cele următoare să le ridicăm la 500 și chiar 800 exemplare. Cu toate acestea după trecere a câțiva ani, întâele volume din «Convorbiri» aproape nu se mai găseau de cumpărat și astăzi tomurile 1—7 se consideră ca cărți rare după care anticarii evrei fac mare goană.

Cel dintâi număr al «Convorbirilor» a apărut cu data de 1 Martie 1867 și a fost expedat în toate părțile. El începe cu o introducere scrisă de Maiorescu în prezența mea la dânsul acasă, eu am adaus numai scurtul aliniat final, și'apoi am hotărât să iscălesc eu întreaga prefață în calitate de redactor. Indată după aceasta vine studiul celit de Maiorescu în Junimea «Despre

Poezia Română», de care am vorbit, apoi o descriere de mine a galeriei de tablouri din Iaşi, şi în sfârşit un apel al Societăţii către autorii români.

Este un sentiment straniu de a vedeà pentru întâia oară scrierile sale tipărite şi numele său publicat pe coperta unei cărţi, şi socot că oricine trebue să aibă emoţiuni în momentul acela. Par'că îţi vine să te crezi mai mult decât ai fost cu o zi înainte, mai înălţat, înzestrat cu merite mai mari. Când însă eşti de 24 de ani şi amorezat, atunc', pe lângă acel sentiment de mândrie, se mai adaugă şi altul de dulce speranţă, care îţi înveseleşte sufletul, şi te cufundă în visuri frumoase. Dar realitatea rece vine grabnic să te desamăgească. Am trebuit să aflù, poate ca şi alţii în poziţia mea, că persoana asupra căruia nădăjduiam că revista condusă de mine va face mare efect, a lăsat-o cu destulă nepăsare netăiată pe masă, ceeace m'a umplut de amărăciune. In schimb însă la o altă persoană se vedea o emoţie afectuoasă în faţă când a luat întâia broşură a «Convorbirilor» în mână: acela era tatăl meu. Şi el trecuse, cu mulţi ani în urmă, prin acele momente de iluziune pe care vârsta şi experienţa vieţii de mult le redusese la adevărata lor valoare. Dar se vede că pentru fiul său, orce părinte iubitor trece încă odată prin fazele prin care a trecut însuş în tinereţele sale.

Din partea publicului cetitor pot spune că numărul 1 al «Convorbirilor Literare» a fost foarte bine primit; nu i s'a făcut în deobşte nici o altă critică decât asupra numelui, care la mulţi li s'a părut ciudat sau cel puţin neobişnuit. Inceputul scrierii lui Maiorescu a făcut bun efect chiar asupra poeţilor noştri, căci se va băga seama că abia cu numărul următor începe o critică destul de aspră cu citaţii din autorii români. Şi în adevăr după No. 2, acei ce s'au simţit atinşi s'au supărat cu atât mai mult cu cât, precum am spus, ei nu erau deprinşi la critică ci numai la laude, şi această scuturătură din dulcea mulţumire de sine în care se legănau, a trebuit în adevăr să fie foarte neplăcută. Când însă au văzut că acea critică nu era numai un fapt izolat şi întâmplător, ci urmează cu regulă şi metodă şi că pe lângă aceasta să mai adauge şi satira muşcătoare, atunci autorii noştri s'au supărat de tot. Unii au luat pana să răspundă, precum Bolintineanu şi Boliac, alţii ca Alecsandri s'a plâns în particular de Maiorescu, către cunoscuţii săi, mai ales către

mine, dar cei mai mulți după statornicul obiceiu al Bizantinilor, au cercat să ne lovească — mai ales pe Maiorescu, în interesele noastre de tot felul, și străine cu totul literaturei.

Nu vreau însă să anticipez asupra acestui subiect, despre care mi se va prezenta ocaziunea să vorbesc mai târziu, și revin la Convorbirile Literare. Ocupația mea la început nu era tocmai mare, o bună parte din materie pentru mai multe luni o aveam strânsă, și de partea materială a jurnalului se ocupa administrația tipografiei. Eu nu aveam decât să revizuesc registrele speciale ale revistei, să fac corecturile și să întrețin corespondența. Dela început m'am pus cu zel și inimă la treabă, și am găsit plăcere întru conducerea acestei publicațiuni în numele societății, căci pe atunci Convorbirile se socoteau a fi organul și proprietatea Junimei; mai târziu numai s'a schimbat această idee încetul cu încetul, până când dela sine Convorbirile s'au considerat de toată lumea ca fiind proprietatea Directorului lor. Totuș lucrul nu era așa sigur în formă, încât să nu dea loc și la păreri contrare. Când peste 18 ani eu am hotărât să mă mut la București, cu Convorbiri cu tot, Nicu Ganea era așa de furios de această hotărâre a mea, încât după multe și zadarnice încercări de a mă opri în Iași, s'a pus cu ciudă să-mi conteste dreptul de a dispune de Convorbiri, susținând că jurnalul ar fi al Junimii și nu al meu personal. Negreșit că după discuția urmată în societate, el a rămas singur de părerea aceasta și a trebuit să cedeze puterii argumentelor contrarii, dar mânia și mâhnirea lui pentru plecarea mea din Iași a ținut încă o bucată de vreme până în sfârșit s'a liniștit.

Vre-o doi ani după apariția lor, Convorbirile Literare au trecut printr'un moment foarte greu. Câțiva membri resleți ai Junimii — însă nu societatea — se pusese să facă politică cu multă activitate și au propus în una din întruniri ca să contopim jurnalul literar cu unul politic ce erau pe cale să înființeze. Ei voiau prin aceasta să ușureze cheltuelile, și să mărească interesul jurnalului politic. Unii propuneau că foiletonul să fie destinat exclusiv literaturei, alții ca politica să ocupe întâile două pagini, iar literatura paginele din urmă. Aceștia mersese până întru a primi două direcțiuni cu totul separate una de alta, cea politică și cea literară, ba admiteau chiar ca partea literară să-și păstreze numele ei special de Convorbiri, numai și numai pentru a putea

contropi ambele jurnale. Eu m'am opus cu toată energia la aceste propuneri, deşi multora le păreau admisibile. Mi se zicea: de ce ţi-e frică, ce-ţi pasă de întâile două pagini, nu-ţi rămân celelalte în deplină şi liberă dispoziţie. In seara întâia nu se luă nici o hotărâre. Eu plin de grijă m'am pus de-a doua zi să alerg pe la toţi că să cere să-i conving în particular de primejdia unuia asemenea contopiri; simţeam instinctiv că admiţânduse propunerea, Convorbirile se duc pentru totdeauna. La întrunirea următoare o discuţie foarte lungă a urmat iarăş până când în sfârşit ne-am învoit ca chestiunea să se hotărască printr'un vot în toată forma. Fără glasul lui Maiorescu care număra voturile, se ivi paritate între membrii presenţi. Deci dela dânsul atârna soarta Convorbilor şi eu mă uitam în ochii lui cu strângere de inimă de vreme ce şi el păruse a se pleca pentru propunerea contopirii, dar spre bucuria mea, el îşi schimbă părerea la urmă, poate subinfluenţa energicelor mele protestări. El votă pentru statul quo şi astfel Convorbirile scapără cu majoritatea acestui singur vot. Mai târziu s'a văzut cât de mare dreptate am avut eu atunci. Foaia politică a încetat şase luni după deschiderea ei şi cu ea negreşit s'ar fi stins şi foaia literară, pe când Convorbirile au urmat a trăi atâţea ani şi trăesc şi astăzi.

Al doilea moment greu pentru Convorbiri a fost acel când s'a vândut tipografia în luna Octombrie 1871. Am zis că întreprinderea mergea foarte greu; Bernhard nu ne făcea tipăriturile ce erâ dator să facă, nu plătea chiria localului, numai plătea nici hârtia comandată în străinătate, dar îşi îneca necazul şi grijile în vin. Intr'o zi primesc pe neaşteptate o scrisoare dela dânsul în care îmi spune, că nemai putând ţinea tipografia o părăseşte şi se duce. Am alergat îndată la stabilimentul nostru unde am găsit lucrătorii neplătiţi şi revoltaţi şi o neorândueală completă

Mai mulţi membrii ai Societăţii ne-am adunat în grabă, am asigurat lucrătorilor dreptul lor, şi am stabilit o administraţie provizorie cu Balassan care a dus-o dela primavară şi până toamna. După aceea eu nu m'am mai ocupat de cele ce se petreceau la tipografie, căci puindu-mi în lişi candidatura la deputăţie am trebuit să fac şi eu atunci o politică activă. Situaţiunea politică erâ în adevăr foarte gravă; dela alegeri atârna continuarea Domniei prinţului Carol sau abdicarea sa, şi nimeni nu să puteâ da înapoi în asemenea momente. Camera şi însurătoarea

mea ce avù loc în Iulie 1871, şi care fu urmată de o călătorie de mai multe luni în străinătate, mă ţinură departe de Iaşi până pe la începutul lui Septemvrie. In luna Octomvrie Maiorescu în unire cu Pogor, văzând că tipografia numai poate merge de loc, o vândură lui Herşu Goldner, fără a mă înştiinţa şi pe mine deşi eu ca director al Convorbirilor eram cel mai interesant în causă; în contractul de vânzare se nota numai că Goldner era dator să tipărească Convorbirile în oarecare condiţii. Auzind despre această vânzare, asupra căruia nu fusesem consultat, m'am supărat aşa de tare, încât vre-o săptămână sau două, nici n'am mai vorbit cu Maiorescu. Acesta a fost singurul nour trecător care a turburat lunga prietenie între Maiorescu şi mine, din momentul în care ne-am cunoscut şi până astăzi. Maiorescu a recunoscut singur mai târziu că şi el şi Pogor greşise faţă cu mine în împrejurarea aceea.

Am trebuit deci să tipăresc Convorbirile la Goldner, unde însă n'am găsit nici administraţia pe care eram deprins s'o găsesc în tipografia Junimii, şi unde în deobşte am fost priimit cu răceală şi rea voinţă, deci m'am văzut silit să fac totul singur. Deaceea şi mai ales din cauza antipatiei ce-mi inspira figura ciudată a ovreiului Goldner (care mai pe urmă a şi înebunit) m'am întors după două numere înapoi la Balassan. Acesta precum am zis îşi înfiinţase o biată tipografie primitivă, cu un singur teasc de mână şi cu litere uzate. Acolo am tipărit eu Convorbirile pe hârtie proastă, până când cu începerea anului VI al Revistei, Costache Rosetti Solescu, Gane, Naum, eu, şi alţii am înfiinţat Tipografia Naţională. Nemai având Junimea o administraţie care să încaseze abonamentele m'am pus eu să fac treaba aceasta şi mi-am înfiinţat singur o contabilitate complectă. Acum eu cumpăram hârtia, eu plăteam tiparul, eu eram faţă la expediţia jurnalului, tot eu făceam corecturi, mă ocupam de direcţiune, cumulam într'un cuvânt şi partea administrativă şi partea literară.

Amicii mei ziceau glumind că eu singur sunt autorul, culegătorul, corectorul, directorul, ba chiar şi *cetitorul* Convorbirilor Literare. Deşi lucrurile nu erau tocmai aşa, totuşi numai eu ştiu, cu ce greutăţi am putut-o scoate la capăt. Opream pe oameni pe uliţă ca să le cer abonamêntul, încât unii când mă vedeau de departe, fungeau pe celalt trotuar şi grăbeau pasul; mă rugam de mai mulţi membrii ai societăţii să ajute Convorbirile cu

mici contribuții particulare, alergam la fiecare lună pe la ei pe acasă, ca să încasez banii, întreţineam corespondenţa, dam goană după materie de tipărit. Incurajam pe toţi să scrie mai ales în timpul vacanţelor, şi mergeam chiar până acolo că hotăram fiecăruia cu ce să se ocupe anume. Decâte ori am dat prin aceasta ocaziunea să se scrie lucruri foarte bune şi interesante! Intr'un cuvânt făceam totul, şi neajungând banii încasaţi, puneam în fiecare an diferenţa din punga mea. Când însă în vre-un număr se găseau bucăţi mai slabe de versuri sau presă, *eu* aveam răspunderea căpătând ocara în Junimea, în special se înţelege dela prietenul meu Pogor căruia totdeauna i-a plăcut să comandeze, dar niciodată să lucreze singur. Insă duşuri de apă rèce îmi veneau câteodată şi dela persoane străine Junimii. Aşa într'o sară găsindu-mă într'un salon aristocratic din Iaşi, domnişoara de gazdă mă întrebă de ce Convorbirile nu fusese împărţite în ziua I-a a lunei. Eu încântat de această băgare de seamă, îi spusei că este o mică întârziere şi că în ziua următoare va avea jurnalul cu siguranţă. Nu e pentru mine, răspunse ea, nu le deschid niciodată; este pentru cameriera mea, care citeşte Convorbirile cu mare plăcere, şi-mi spune câteodată ceeace cuprinde revista D-voastră.... Işi poate închipui ori cine că am schimbat cât de repede conversaţia.

Cu anul VI Convorbirile au început a numai apărea de două ori pe lună ci numai odată, însă numărul colilor l'am urcat dela patru adesa la şase şi uneori chiar la şeapte. Abonamentul de mai înainte se ridicase dela un galben la 20 lei pe an care preţ a rămas până astăzi. In aceste condiţii însă, în curând încetară cu totul micele contribuţii lunare ale câtorva membrii ai Junimii. Aşa am dus'o 18 ani întregi până când am mutat revista în Bucureşti, i-am schimbat vechiul format şi-am dat'o în editura tipografiei Socec et Teclu.

Nu ştiu cât timp mai e dat să trăiască Convorbirile Literare, care văd bine numai sunt ceeace eraŭ odinioară. Mulţi din vechii autori cu a căror preţioasă colaborare am dus'o ani îndelungaţi numai scriu astăzi — poate au îmbătrânit — câţiva alţii m'au părăsit şi s'au dus aiurea, unii, în sfârşit au murit prea de timpuriu pentru literatura noastră.

Deasemenea nu pot să-mi dau bine seamă care va fi efectul definitiv ce Convorbirile vor fi avut asupra literaturei naţionale.

Insă când compar colecțiunea întreagă pe care am mai răsfoit-o încă odată cu ocaziunea acestor notițe, cu colecțiunele altor foi române vechi și noui, pe care le-am aproape complecte la îndemână, nu pot cu toată modestia să nu văd limpede și să nu recunosc superioritatea mare în toate privințele a Convorbirilor Literare.

Dacă mă întorc la mine însumi văd că ocupațiunile mele literare m'au distras dela multe altele foarte lucrative pe care le-am pus pe al doilea plan; văd că toată munca mea nu mi-a adus niciodată vre-un profit material; nu știu chiar de mi-a adus vreun profit moral, căci laudele ce mi s'au făcut au fost puține, dar mustrările foarte multe, ceeace știu însă este că Convorbirile Literare în 23 de ani nu mi-a dat nici un moment de părere de rău, dar multe momente de mulțumire, și că adesea necazurile și supărările vieței, le-am putut îndepărta lesne cu Convorbirile Literare.

Astăzi de m'ar întreba cineva de vreau să încep a trăi încă odată sfertul de Secol ce a trecut, poate multe din cele ce am făcut nu le-aș mai face a doua oară, dar fără nici un moment de stânjinire și cu dragă inimă m'aș declara gata să reincep a conduce Convorbirile Literare.

CAPITOLUL VII

VASILE ALECSANDRI

Indată după apariția Convorbirilor Literare m'am adresat către Vasile Alecsandri și l'am rugat să colaboreze și el la revista noastră. El avea o îndoită datorie să încurajeze această nouă publicație literară, și ca unul din cei dintâi poeți ai Românilor precum era considerat de multă vreme încă de pe atunci, și ca prieten personal al tatălui meu. In adevăr, deși cu treisprezece ani mai în vârstă decât Alecsandri, tatăl meu era strâns legat prin amicie cu dânsul încă dela întoarcerea tânărului poet din Paris unde își făcuse studiile. Am auzit adese ori pe tatăl meu spuind că într'o seară, găsindu-se în salonul unei doamne Sturza care își zicea contesă, împreună cu Alecsandri și alți tineri întorși de curând din străinătate, veni vorba de literatura noastră națională. D-na Sturza, femeie foarte inteligentă, îndemnă

atunci pe Alecsandri să citească nişte poezii ce auzise că ar fi scris în zilele acelea pentru ca să le audă şi tatăl meu, şi tânărul poet recită cu mult foc întâiele sale balade: Baba Cloanţa, Strunga, Andreiu Popa... Tatăl meu era încântat. Deşi se întoarse acasă noaptea târziu, totuş cuprins de o vie emoţiune el nu putù să se culce, ci să plimbă încă ciasuri întregi prin casă şi cu memoria extraordinară ce avea, să puse să declame până în spre dimineaţă poeziile ce ascultase. A doua zi el merse la Alecsandri, ca să-i ceară o copie de pe versurile citite şi stătù cu dânsul vreme lungă la vorbă. Din acel moment a început prietenia lor care nu a fost niciodată torturată de vre-o neînţelegere ori cât de trecătoare. Ei amândoi, împreună cu Mihail Cogălniceanu, au fost Directori al Teatrului Naţional din Iaşi sub Mihalache Sturza Vodă şi izbutiră în scurtă vreme să puie temelia acestei instituţiuni abia născute. Dar Vodă supărat de oarecare cuplete satirice, de altminteri foarte nevinovate, compuse de Alecsandri şi care se cântase într'o seară pe scenă, desfiinţă direcţia, închise teatrul, şi surghiuni la mănăstire pe câţiva actori. Tatăl meu şi Alecsandri au fost apoi principalii colaboratori la revistele: «Propăşirea» şi «Dacia Literară». Chiar mai târziu la «România Literară» al căruia director era Alecsandri, tatăl meu a colaborat pe cât l'au ertat sănătatea sa sdruncinată pe acele vremi.

Cât despre mine, eu am cunoscut pe Alecsandri, de mic copil, şi ţin încă foarte bine minte cum într'o zi pe când eram poate în vârstă de 7 sau 8 ani, am fost dus de tatăl meu la dânsul acasă şi am fost pus să recitez cânticelul comic: «Herşcu Boccegiu» pe care îl văzusem la teatru jucat de Millo. S'a zâs mult de declamaţia mea şi când am sfârşit Alecsandri m'a desmerdat mi-a dat bomboane dint'un saltar şi mi-a zis: «Bravo, ai să te faci un mare actor, mai mare decât Millo», laudă la care m'am simţit foarte măgulit. După ce m'am întors în ţară dela studii şi m'am făcut profesor la Universitatea din Iaşi, eu am revăzut adese ori pe Alecsandri. El îmi da totdeauna sfatul să mă încer în lucrări literare, călcând pe urmele tatălui meu—el nu ştià că încercările mele începuse de mult. In primăvara anului 1867 când m'am adresaf către dânsul, cerându-i colaborarea pentru Convorbiri nu-l mai văzusem însă de un timp destul de lung, căci Alecsandri sta singur şi supărat la Mircesti de unde nu se mai mişcase de mult.

Alecsandri lucrase împreună cu întregul tineret la Unirea țărilor române. El salutase realizarea visului său patriotic într'un șir de poesii inspirate ce făcuse un mare efect asupra întregului nostru popor; cu atât era mai încântat de grabnica îndeplinire a Unirei, cu cât un prieten al său personal și camarad de studii, Alecsandru Cuza fusese bărbatul chemat să întrupeze dorințele tuturor patrioților români. De aceea în întâii ani ai domniei lui Cuza și el a fost silit să se amestece în politică; el se alese deputat, se făcù ministru, deși totdeauna pe scurtă vreme, și primi mai multe misiuni politice în străinătate. Din toate, aceea care i-a lăsat o impresiune durabilă, a fost misiunea sa pe lângă Napoleon III Despre întâlnirea sa cu Împăratul Francejilor, Alecsandri a făcut o descriere foarte amănunțită care s'a publicat în Convorbii Literare, însă descrierea sa e rece în comparație cu povestirea ce făceà prin viu graiu despre audiența sa la Napoleon. Figura nobilă, imposantă și ochiul blând al Împăratului, amabilitatea cu care acesta a primit pe un trimis, fără caracter oficial, al unui mic Voevod, suit pe tron prin o întâmplare, interesul cel mare ce a manifestat pentru poporul român și pentru acel Domn a cărui soartă se asemănă în unele părți așà de mult cu a sa proprie și — ceea ce nu puteà ghici atunci — a trebuit să rămâie asemănată până la urmă; oarele întregi în care uitând afacerile Statului a convorbit cu Alecsandri, pe când miniștrii, mareșalii, ambasadorii și alți înalți demnitari așteptau nerăbdători în antecamera Tuileriilor — toate aceste, povestite de Alecsandri fac un cu totul alt efect decât cele scrise de dânsul. Numai când îl auzi pricepi entusiasmul ce poetul român a arătat totdeauna pentru Napoleon și Dinastia sa.

Alexandri a mers în timpul războiului Crimeiei la Sevastopol să admire de aproape bravura soldaților franceji, a fost apoi în Italîa în vremea războiului austro-francez din 1859 și s'a găsit pe câmpul luptei la Magenta, puține oare după sfârșitul bătăliei. Totdeauna inspirat, el a cântat în frumoase versuri victoriile armatei imperiale. De aceea ușor se va pricepe de ce jale adâncă a fost cuprins după înfrângerea Francezilor în 1870 și mai ales după grozava catastrofă dela Sedan.

In cel din urmă timp al domniei lui Cuza el nu era de loc mult umit de conducerea generală a politicei. Deși partizan al împroprietăririi țăranilor, lovirea de stat a lui Cuza și Kogălniceanu și impunerea legii rurale printr'un simplu decret domnesc,

i-au displăcut cu desăvârşire, căci Alexandri de când a eşit din anii juneţii a devenit un mare iubitor de pace şi de legalitate, urând de o potrivă revoluţiile de sus şi de jos. Deaceea el nu a luat nici o parte la actul din 2 Maiu 1864, şi poate că emanciparea ţăranilor este singurul fapt însemnat în istoria Românilor de 50 de ani încoace pe care Alexandri nu l'a cântat. Căderea lui Cuza la 1860 l'a turburat şi mâhnit însă cu desăvârşire; mai ales trădarea ofiţerilor ce erau de gardă la palat în acea noapte, Alexandri a considerat-o totdeauna ca o infamie.

Pentru acei militari el nu a ascuns niciodată dispreţul său, şi actul lor i-a inspirat, chiar după trecere a zece ani, poezia să «Guarda Seraiului» ce s'a publicat în Convorbiri Literare din 1 Aprilie 1876. Pentru întâia oară în viaţă el a simţit, în urma evenimentelor care au adus căderea lui Cuza, descurajare şi îndoeală despre viitorul poporului nostru. Mai bine de un an se trecuse dela acea epocă şi Alexandri sta tot nemişcat la Mircşti şi mocnea în singurătatea sa fără a da vreun semn de viaţă. Nu mai scria nici versuri nici proză, pe care dealtminteri nici n'ar fi avut unde să le publice, căci, precum am mai zis, nici o foaie literară nu mai apărea atunci pe tot teritoriul României şi de literatură sau poezie nu se mai auzeà vorbind nicăeri.

Apariţia Convorbirilor a fost o fericire pentru Alexandri. Deşi critica lui Maiorescu l'a cam supărat un moment, totuşi chiar această critică, precum adesea se întâmplă, a fost poate o o îmboldire pentru dânsul. Intâi mi-a trimes spre publicare o veche poezie «Tânăra Creolă», uitată în vreun saltar şi inferioară celor mai multe ale sale, precum şi câteva cântecele comice pe carî Millo le recitase pe teatrul din Bucureşti şi Luchian pe cel din Iaşi, dar care nu fusese încă tipărite. In curând însă mişcarea noastră literară din Iaşi, prelecţiunile populare ale Junimii, întrunirile Societăţii, critica ce aflase că se face în ele, «Convorbirile Literare» care nu încetase aşa de repede ca alte jurnale asemănate, ci părea că are trăinicie, sănătate şi viaţă, toate acestea interesară pe poet, îl deşteptară din letargia sa, şi îl îndemnară puternic la o nouă activitate literară, în timpul căreia a produs poate cele mai frumoase opere ale sale.

Prin luna Martie 1868 am primit o scrisoare dela Alexandri, împreună cu un mare pachet de poezii intitulate «Pasteturi»:

Sfârşit de toamnă, Iarna, Gerul, Viscolul, La Gura Sobei, Sania etc... Ele mi-au sosit spre seară, într'o Vineri, prin un înadins trimes, tocmai când era să fie o întrunire a Junimii. Nici n'am avut timpul să le cetesc singur, ci le-am luat cu mine aşa cum îmi sosise, foarte mulţumit că aveam pentru acea seară ceva nou şi interesant. Pastelurile lui Alexandri făcură un mare efect în Junimea; ele s'au cetit şi recetit de multe ori, apoi le-am publicat în capul întâiului număr următor al Convorbirilor la 1 Aprilie 1868. In răspunsul meu am felicitat pe autor din partea societăţii noastre, făcându-i o dare de seamă amănunţită de toate cele ce se vorbise în acea seară în Junimea. Alexandri foarte sensibil la laudă ca şi la critică, era încântat. Deşi trecuse iarna, — singurul anotimp în care avea obiceiul şi dispoziţia de a lucra, în odaia sa caldă la gura sobei, — el a desfăşurat chiar şi peste vară, contra deprinderilor sale, o activitate foarte mare, trimiţându-mi dela Mirceşti tot la câteva săptămâni câte un pachet întreg de pasteluri, sau alte poezii. De pe atunci noi am considerat pe Alexandri precum s'a considerat şi el singur ca membru al societăţii Junimea. In această calittate l'am invitat totdeauna şi el a venit adeseori, la aniversările noastre de care voiu vorbi mai târziu şi i-am aşezat portretul în mijlocul celorlalţi membri ai societăţi în cele două grupuri colective care s'au făcut în anii 1873 şi 1883. Aproape tot ce a mai scris Alexandri dela 1867 încoace s'a publicat mai întâi în Convorbiri Literare şi apoi s'a reprodus în alte jurnale sau în volume. Când sfârşia vreo scriere mai lungă sau care-i părea mai importantă, el avea obiceiul să se repeadă la Iaşi şi să o citească însuşi în societate.

In asemenea împrejurări eu înştiinţam mai dinainte pe colegii noştri că vine Alexandri dela Mirceşti, şi eram atunci atât de numeroşi de nu mai încăpeam în odae. Aşa de exemplu Alecsandri a venit să ne citească Dumbrava Roşie, care ne-a făcut un mare efect şi Comedia sa «Boeri şi Giocoi» care însă a fost ascultată cu mai puţină mulţumire. Tot asemenea mai târziu, el s'a anunţat la mine în Iaşi pentru a citi Fântâna Blanduziei, arătând însă că ar dori să fie şi doamne prezente la lectură, iar la Bucureşti în casa lui Maiorescu ne-a citit la deosebite epoci piesele sale: Despot Vodă, Ovidiu şi altele. Dorinţa de a fi ascultat şi de dame la întâia lectură a unei noui scrieri, i s'a deşteptat

mai ales de când a intrat în raporturi literare mai intime cu Doamna Românilor, Elisabeta.

Daca încă de prin timpul Doinelor şi Lăcrămioarelor, Alecsandri era considerat ca un mare poet, culegerea sa de poesii populare publicată puţin timp după apariţia Convorbirilor Literare şi întregul şir de poesii compuse dela 1868 încoace, i-a ridicat renumele mult mai sus încă. Se formase un fel de mit în jurul *Bardului dela Mircesti* precum începuse a fi numit pe atunci. Nota comică e şi ea câteodată interesantă şi deci trebue să menţionez că mai multe persoane din public ce nu cunoşteau curentul *bard* îi ziceau tot *brad*, închipuindu-şi că este o greşeală de pronunţare. Am auzit însumi pe d. Neculai Gheuca, proprietar bătrân din Iaşi, ridicând la un banchet un toast în onoarea *Bradului* dela Mircesti.

Nu era act politic important în istoria contimporană pe care Alecsandri să nu-l cânte cu aceeaşi inspiraţie cu care reînviase umbrele eroilor români din veacurile trecute, apoi viaţa ţărăneească, basmele poporului, credinţele, datinele şi obiceiurile sale; chiar şi aspectul naturei în ţările române el le descrise în versuri melodioase şi într'o limbă curgătoare şi dulce, inspirată direct din graiul ţăranului nostru. Toate aceste însuşiri, unite cu reputaţia sa de om drept şi desinteresat, cu viaţa sa retrasă, simplă şi lipsită de ambiţiuni politice, îl ridică sus în imaginaţia pubiicuiui român din toate provinciile, iar momentul culminant în gloria sa de poet a fost acel în care s'a aflat de către Români, că el, dintre toţi poeţii latinităţii, fusese cel încoronat şi premiat la Montpellier pentru «*Cântecul Gintei latine*».

In toate părţile s'a simţit atunci că acestui bărbat, Românii îi datoresc o mare recunoştinţă şi că prin el se înalţă întregul nostru neam. De aceea de pretutindeni i-au venit felicitări în adevăr entusiaste, mii de scrisori şi adrese, mii de versuri de înălţare şi laudă, traduceri nenumărate ale Cântecului Gintei latine, în toate limbele europene şi chiar în limbi moarte, precum latineşte şi — ce e de mirat — evreeşte, îi veneau din toate părţile locuite de Români şi din ţări străine. Era o mişcare generală şi fiindcă de multe ori lucruri mici caracterizează o situaţie ma bine decât cele mari, voiu cita pe un bărbier din Iaşi, Neculai Clătinos, care aflând din jurnal despre premiarea Cântecului Gintei latine, se puse în emoţia sa, să alerge ca un nebun prin tot ora-

şul, cu jurnalul în mână oprind pe trecători, ca să le comunice această ştire şi strigând tare pe uliţă: «Asta e lucru mare, e o grozavă onoare pentru noi Românii, bravo Alecsandri, acum zic şi eu că e întâiul poet din Europa!»... — In faţa entusiasmului deşteptat însuşi guvernul şi partidul liberal atunci la cârmă, cu toate că nu se desfăcuse încă de organizarea sa în societate închisă, cu toate că Rosetti şeful partidului fusese nu de mult atins de Alecsandri într'o scrisoare în versuri pe care acesta o adresase generalului Florescu, împinse şi ele de avântul general, luară iniţiativa unei mari serbări naţionale în onoarea poetului încoronat. Se poate zice că în acel moment s'a consacrat Alexandri oarecum în mod oficial ca întâiul poet al Românilor.

De atunci datează şi raporturile intime între poetul nostru şi Curtea, căci, ca la orice curte din lume aşa şi la noi, numai faptele împlinite şi succesele dobândite sunt acele ce se recunosc şi se confirmă.

In cei întâi ani ai Domniei lui Carol de Hohenzollern, Alecsandri n'a arătat un mare entuziasm pentru Dinastia aleasă. Mai ales în timpul războiului franco-german, simpatiile sale cele vii pentru Francia şi Impăratul Napoleon, îl răcise şi mai mult de oricine purtă un nume german, mai ales când numele acela era Hohenzollern. Aceasta se dovedeşte şi prin următorul fapt care îmi pare caracteristic: Alecsandru Beldiman tatăl, incorigibilul antidinast, scrisese într'un jurnal redactat de dânsul în Iaşi, insulte la adresa Domnitorului şi fusese dat în judecată pentru aceasta de ministerul Lascar Catargi. Trimis fiind înnainiea juraţior din Roman, soarta hotărâse ca comisiunea ce aveà să'şi deà verdictul, să fie prezidată de Vasile Alecsandri. (Este interesant de rememorat că în acea comisiune se găseà şi Dimitrie Sturdza înfocatul d nast de mai târziu). Deşi delictul nu se cantestă de Beldiman care totdeauna s'a fălit cu antidinasticismul său şi care s'a apărat numai cu argumentul că acestea sunt sincerile sale credinţe, totuşi Alecsandri a fost ca şi toţi ceilalţi pentru achitare, ba s'a băgat seamă că el a pronunţat verdictul cu un ton deosebit de solemn oare cum ca să se vadă că ar fi un fel de afinitate între cugetările politice ale lui Beldiman şi ale sale.

Insă cu vremea lucrurile s'au schimbat. Am zis că Alecsandri se făcuse un om de pace, iubitor de linişte şi deci ţiitor în seamă a faptelor îndeplinite. Carol era şi rămâneà pe tron, Eli-

sabeta, nu numai doamnă dar şi poetă, admiră versurile lui Alecsandri. Se începù şi la noi întemeerea unei adevărate Curţi de care Alecsandri se apropià cu încetul, cu încetul, oare cum pe nesimţite, până când moartea unicului copil al perechei domneşti rupse ghiaţa cu totul. Alecsandri compune la Mircești în amintirea micei prinţese Maria o poesie foarte admirată pe atunci şi care începeà prin cuvintele :

In jalea care te cuprinde
In doliu-ţi amar . . . . . .

şi o trimese Doamnei la Sinaia.

Poesia făcù un adânc efect asupra mumei. Prin cumnata mea, Zoe Rosetti, domnişoară de onoare, Doamna îmi comunică o copie de pe poezia lui Alecsandri pentru ca să o public în Convorbiri Literare, unde a apărut sub titlul «Glas din stele» în No. din Iulie 1874.

Spre mirarea mea, Alecsandri mi-a aratat nemulţumirea sa pentru această publicare, zicându-mi că poesia era cevà cu totul intim, că lumea e ciudată, că aù să-l trateze de servil faţă cu Curtea, că aceasta i-ar fi neplăcut, etc., etc. Eu nu i-am răspuns nimic la aceste vorbe; dar în gândul meu le-am notat ca punct negru pentru Alecsandri. Căci a trimete versuri de laudă tronului pentru a fi bine văzut acolo şi a voi să ascunzi aceasta de public, pentru a fi tot odată considerat şi ca bărbat independent de Curte, nu se potriveşte.

Ori cum ar fi, cu timpul apropierea între Curte şi Alecsandri se făcù de tot intimă. Poetul cântase recentele lupte ale Românilor cu Turcii, fusese încoronat la Montpellier, slăvise Independenţa şi Regatul — destul pentru ca să fie considerat şi stimat de Tron. Regina mai aveà o plăcere particulară, întru cetirea doinelor şi baladelor sale, ea traduse câteva din ele în limba germană, citeà propriele sale versuri lui Alecsandri, şi se consultà la scrierile ei cu bătrânul poet. Aceasta era într'una invitat la Sinaia, unde petreceà săptămâni întregi. Conversaţia cu el era considerată ca o plăcere mare pentru Regina... curând, curând, lumea a început a-l privi ca un adevărat poet al Curţii, din poet popular precum fusese privit odată. Academia română îi dădù premiul cel mare Năsturel întâia dată când dispuse de el şi Alecsandri avù slăbiciunea să'l primească; în sfârşit el fù numit prin stăruinţa directă

a Regelui Ministru român la Paris, sub ministerul Ion Brătianu. Toate acestea au făcut să se întunece cevà aureola curată a poetului.

Deîndată gazetele zilnice, conduse mai ales în ceeace privește partea literară, aproape esclusiv de tineri poeți sau autori, ce aparțin în politică școalei radicale sau socialiste, iar în literatură celei naturaliste, și în tot cazul fac parte dintre declasați sau cel puțin dintre nemulțumiții de tot soiul, au început să'l atace, când cu violență, când cu ironie muşcătoare și făceau ce puteau ca să reducă meritele lui și ca poet și ca om.

In fața acestora, Maiorescu s'a crezut dator să ia apărarea lui Alecsandri în Convorbiri Literare și o făcù cu cunoscutul său talent. Dar faptul singur de a fi în poziție să aperi un poet care de mult era considerat ca superior tuturor celorlalți, și ca om mai presus de mizeriile vulgare, este în sine destul de trist.

Pentru timpurile de atunci poate Alecsandri ar fi făcut mai bine să nu meargă ca Ministru la Paris, ci după toate triumfurile sale să-și petreacă bătrânețele liniștit la acei Mircești care impuse a fi privit ca un loc de peregrinagiu pentru Români. Mie mult îmi pare din inimă rău de cele ce văd că se petrec astăzi, căci deși Alecsandri poate și el să aibă slăbiciunile sale, eu nu'l pot privi altfel de cat ca pe unul din cei întâi Români. El la mulți a insuflat iubirea patriei, limbei, și a literaturei române: limba poporului el a reintrodus-o în clasele diriginte, două generații de poeți au fost numai imitatori ai săi, Convorbirile Literare în sfârșit îi datoresc cea mai prețioasă și bogată colaborare! Și ce plăcut e Alecsandri în relațiile sale intime! Când trăia încă în țară și mă duceam la Mircești, aveam o adevărată și adâncă mulțumire! Îl ședeà așà de bine vesel, optimist și entusiast, cu tot părul său cel alb! Oarele curgeau repede și nesimțit în societatea poetului. După tatăl meu, Alecsandri era, din toți câți am cunoscut omul ce povesteà mai frumos și mai interesant. Istorii din timpuri trecute, proecte de lucrări literare, simple anecdote, se urmau neîntrerupt, voios și așà îți deșteptau interesul, în cât priveai cu adevărată fericire în ochii cei vii ai poetului povestitor. Câteodată îți citeà vre-o poesie a sa și, deși nu erà meșter în arta declamației, totuși așà era de convins de valoarea și însemnătatea poesiei pentru omenire, așà citeà din tot sufletul, în cât fără voe'te înălța și entusiasmà.

Fericit cine a cunoscut de aproape pe acest bărbat, cu mici defecte şi mari cal tăţi! Eu unul voi păstrà vecinic cea mai dulce amintire de Vasile Alecsandri, care 30 de ani a fost legat în strânsă prietenie cu tatăl meu şi peste 20 de ani cu mine!

P. S. Alecsandri a murit în 22 August 1890 o lună şi o săptămână, după iubitul meu frate Leon şi în aceeaş zi cu fratele meu mai mic Gheorghe. Astfel acea vară a făcut o întreită şi adâncă rană în inima mea.

IACOB NEGRUZZI

ELEGIA A TREIA

Ca o viaţă lungă 'mi pare
Vremea noastră ce s'a 'nchis:
Par'că m'am trezit în groază
Din nespus de dulce vis —

Totuşi, n'a fost vis, ci viaţă
Plămădită 'n tainic dor,
Când şi-au înţeles făptura
Ta şi-a mea — chemarea lor!

Zilele ca ani ne fură,
Intărind şi luminând
Insoţirea noastră, rodul
Unui prea cucernic gând:

Fiecare ceas mai gingaş,
Mai pătruns de 'ncredinţare,
Mai adânc săpând în vreme,
Vieţei noastre o cărare:

Fiecare dimineață
Mai cu drag priveam la noi,
Și scădeà din seară 'n seară
Teama somnului de-apoi.

Intr'o noapte, între două
Somnuri, m'ai cuprins c'un braț,
Și de ziua depe urmă
Ai grăit cu-adânc nesaț:

«Lumea s'a 'nrăit, de nu știi
«De-ar puteà mai rea să fie;
«Nimeni nu se mai gândește
«La sfârșitul ce-o să vie; —

«De s'ar săvârși acuma
«Ce-a făgăduit Hristos,
«Să ne afle-așa, în tihna
«Traiului acest frumos,

«Și să trecem mai de grabă
«Din această așteptare
«Intr'a veciniciei viață
«Negrăit de dulce stare!».

Și mai tare strâns-ai brațul
Și te-ai alipit de mine,
De-am crezut că lumea ceasta
Intr'un fir doar se mai ține —

Astfel fu sălaşul nostru
In mijlocul lumi-aceste :
Ca o tainică grădină
Bine-ascunsă 'ntr'o poveste, —

Şi, pe când întreg pământul
Inşelà pe Dumnezeu,
Tu mă câştigai la Dânsul
Cum te câştigam şi eu.

Iar când am simţit că 'n mine
Se tămăduesc pe rând
Rămăşiţele de rele
Moştenite 'n trup şi 'n gând,

Tu te-ai stins ca smirna care
Sfinte jertfe-a săvârşit.
Eu cădelniţa rămasam-am
La altarul părăsit!

1915, Mai. (Viena). J. PREJMATIC

ROIBU

(NUVELĂ)

N'ai fi găsit nicăeri un cal mai urât decât el: tâmplele și fălcile uscate și colțuroase; grebănul ascuțit ca un tăiuș de secure; șoldurile eșite; coada tocită și tot trupul alcătuit numai din unghiuri, fără nici o linie curbă. In sfârșit numai pielea întinsă pe oase: o arătare, nu altceva... In schimb, eră de-o bunătate cum numai la sfinți ai află, și-ascultă de stăpân. De nu-i dă să mănânce, răbdă, nu cerea... De câteori n'a răbdat el de foame! In câte seri de-arândul nu l-a priponit jupânu în scaeții din fața crâșmei unde eră un pâlc de troscot ros până'n rădăcină! Își aduce bine-aminte: par'că de-atunci nu e decât o clipă... Ce rău îi venea! Și durerile nu se mai curmau decât tăvălindu-se pe pământ!...

Roibu'a slujit în tinerețea sa lui moș Vasile, țăran sărăcuț la care, slugărise și Roiba, mama-sa. De-atunci se zice că trecuseră peste 27 de ani de-ai oamenilor și de-atunci l-au pus la ham. Eră atâta vlagă în el, și călcă ridicând picioarele dinnainte în sus, și umflă nările când băiatul stăpânului întorcându-se într'amurg dela pășune se lua la întrecere cu ceilalți copii ajungea din sat... Atunci, Roibu se lungea ca șesul, ciulea urechile și eșiă totdeauna întâiu... Atunci eră rotund ca un pepene și de părul său lucios și lins par'că nici picăturile de ploaie nu se lipiau!... Dar anii de secetă căzură ca o urgie năprasnică pe capetele bieților oameni și moș Vasile alergă la jupân Frangulea să-i dea bani pentru mălaiu. Acesta se învoi, și peste un an îi vândù țearina și-i luă și pe Roibu' pe de-asupra. De-atunci s'a 'nceput viața tristă pentru Roibu'... De-atunci a 'nțeles el că tot eră mai bine la moș Vasile, cu toate că și la acela eră muncă îndârjită, dar

mai avea omu' milă de el şi-l adăpă la soroc, pe câtă vreme la ăsta i se uscă limba'n gură de se 'ncleia pe zăbală... Şi moş Vasile îl muncia, dar când înţepeneau la hopuri, punea umărul la leoacă şi 'mpingea deopotrivă cu el. Dar la jupânu' o slugă rea îl bătea cu codiriştea nodoroasă de corn când roatele carului se înnămoliau în noroiul hlisos al drumurilor neumblate de ţeară! Oh, atunci şalele sale, desnodate de atâtea opintiri nebune sub biciul nemilos al omului, se lungiau şi greabănul său ros împingea în hamul tare care îi sugrumă gâtul şi la care argatul nu se îndură să pună o fărâmă de cojoc moale! De multe ori, şontăcăind în trei picioare trăgea după sine atâta povară grea, cărând-o fără popas prin tot satul, şi care pentru bietele sale picioare sgârcite, pentru sărmana sa spinare cocoşată nu se mai isprăvia nici iarna, nici primăvara, când drumurile nepietruite, croite de-a curmezişul ogoarelor şi uliţele satului se desfundau şi el se scufundă până peste genuchi...

Şi-aşa anii s'au scurs greu şi lui i s'a sleit toată vlaga şi-a slăbit de i-ai numără coastele, chiar de-ar da în treapăt ca la o mortăciune, de te miri cum a răsbătut până aci şi cum mai poate stă în capul oaselor! Oh, oasele sale bătrâne, de la o vreme trosniau din încheeturi, unghiile îl dureau de par'că s'ar fi desgărdinat şi trupul său nu se mai putea întremă de truda de peste zi... Tocmai împlinea 28 de ani în vară, când o slugă spuse jupânului că n'ar mai trebui să bage în iarnă o căzătură ca Roibu, căci nu mai are nici o măsea în gură şi dimineaţa îl ridică cu pârghiile. Jupânu' porunci oamenilor să-i facă de petrecanie şi aceştia îl luară cu bâtul dindărăt până îl scoaseră afară din sat şi-l mânară într'o mlaştină de pe vale, unde-l năpustiră. A avut şi el noroc cu Murgu' nepotu'-său că l-a apucat cu dinţii de coadă de-a eşit... Acum paşte iarbă crudă pe marginea pârâului. Când i se face sete, se adapă în apa limpede ca cristalul şi către amiază se târăşte la umbra sălciilor... Câteodată Murgu' vine de-l ia şi merg împreună la pădure unde găsesc otavă fragedă, bună pentru gingiile sale vădane de dinţi. Acolo, Roibu' învaţă pe nepot cât de răi sunt oamenii... Acum e vară, dar la toamnă o să-l vândă cine ştie cui, ca să-i i-a pielea care, i s'a uscat pe oase ca o coajă pe lemnul unei crengi rupte, fiindcă i-a lipsit sângele, fiindu-i supt de oameni mai rău ca de lipitori... Dar pe deasupra tuturor durerilor i-a mai venit încă un neajuns, tot

din partea oamenilor: niște copii i-au tăiat părul cozii cu care se mai apără de muște și de tăuni, acum în luna lui Gustar.... Nu, nici un om n'a fost bun cu el, nici unul, afară de copilul lui moș Vasile!...

* * *

Pe toamnă dădù Dumnezeu niște ploițe de mai răcori pământul și făcù să crească toate buruenile, ca primăvara. De-atunci troscotul ațos a 'ntinerit, țipirigul pe malul pârâului a dat verde, iar grâul de curând semănat a răsărit drept, ascuțit și de un verde străveziu și tremurător ca și tinerețea. Țânțarii au reînviat și neniesc în sborul lor, iar isvoarele se sdrumică, sfârâe, gâlgâesc, de par'că s'ar desfundà în drumul lor cotit de prin pământ....

Dar, după ploaia dela sfârșul lui Brumărel, cerul s'a făcut senin ca de sticlă; în urmă a căzut brumă groasă ca zăpada, care, într'o săptămână, a scuturat haina verde a pomilor. Din țipirigul și rogozul îngălbenit n'au mai rămas decât niște urme ascunse în noroiul bălții, iar moțul curcanului s'a făcut alburiu, s'a frânt în jos, s'a uscat și semânța roșie s'a scuturat de mult. Isma broaștii numai crește tristă pe marginea apei; odoleana și leușteanul de baltă își întind trupurile lor moarte în soarele bolnav al toamnei târzii. Sălciile înșirate pe malul pârâului ropotitor, vioriu, își desprind frunzele foșnitoare rotindu-și-le prin aer în jocuri săltărețe, până ce și-le trocnesc mocnite pe pământ, sau coperesc încet, somnoros, fața fumegătoare a apei, unde lunecă clătindu-se ușor sub plesnetul talazurilor. Salcâmii de pe marginea drumeagului din vale, răsbind prin negura cenușie, cu ramurile goale, pornite în sus ca părul unui uriaș îngrozit, se îndoiesc, șoptindu-și unul altuia c'o glăsuire surdă, adâcă, înduioșătoare ce se pierde în șopotul șagalnic al isvoarelor, în larma și freamătul sfiicios al pletoaselor răchite.

Dela o vreme începură să fie tot zile triste, fără soare. Norii cenușii ce ca niște leospe de pieatră vânătă puse una peste alta se iviau alte dăți la scăpătat, acum nu se mai arată, căci cerul a fost acoperit cu nori plini, reci, ca niște vălătuce de lână neagră, din poalele cărora se scutură pe întrecutele bobițe mici sunătoare de zăpadă. Nu se mai aud țipete vesele de copii pe câmpie; sbieretul oilor a amuțit; soarele împins spre

marginea zării nu mai rumenește pieziș coama dealurilor; greerii, cântăreții toamnei, cobzari meșteri nu mai zic duios pe o coardă, țărâitul lor nu se mai strecoară mulcom ca trezirile unui suflet bun; roiurile de musculițe nu mai bâzâesc pe deasupra; iar otava fragedă și cărările ce duceau spre sat au fost coperite cu fulgi scânteetori de zăpadă. De-acum păienjenii cei sprinteni nu mai lunecă pe fața apei; clăbucii de mâl asemănători unor ochi de pește nu mai răsar d'asupra și broaștele nu'și mai scot capetele printre buruenile bălții, căci înghețul a prins toată firea: gâlgâitul isvoarelor a amuțit și pârâul pare o mătase alburie întinsă în vale; iar papura plecată de vânt a fost apucată de vârf așa încovoiată, de pare un popor credincios ce'n rugă fierbinte face mătănii....

Roibu' stă sgriburit pe un dâmb dintre isvoare. Nu mai are nimic limpede în mintea sa. Nu înțelege de loc rostul durerilor groaznice dela încheeturi și vâjâiala urechilor, care dela un timp nu mai contenește: nu pricepe dece lăuntrul pântecului său se strânge pungă, dece se mistuește și sfârâe așa ca un opaiț pe vreme rea. Își ține răsuflarea, apoi respiră adânc. Viscolul ce vine dispre pădure cu ramăt de crengi, îl înneacă și face ca spinarea sa îndoită să sune trist, gol, ca o cobză hodorogită. O clipă, capul i se păru greu ca o piatră de moară legată de gâtul său bătrân, de i-l încovoia, i-l trăgea în jos, fără vrerea sa, ca și cum n'ar fi fost al său. Ca un bătrân podagros, încercă să steă drept, și-și descovoaie spinarea ca'n timpurile cele bune. Se căsni să-și adune picul de putere ce-l mai avea, dar muschii îi părură întinși, înnodați. Vrù să-i descordeze, dar degeaba, că mai rău se încordară.

Se propti bine pe câte-și patru pic oarele, apoi deschise largo chii săi blânzi și și-i pironi drept înnainte. Își scutură de omăt coama tocită, în urmă strânse cu putere pleoapele: zăpada cu strălucirea ei îl orbia, îl ameția. O căldură moleșitoare părù că i se ridică pe spinare către vârfurile urechilor și atipi... In aiureala minții sale toate lucrurile prezente i se zugrăviră nelămurit ca niște umbre gălbejite, șterse, pierdute în zare, iar urechile sale ostenite, înfundate de bătrânețe și 'ndreptate înnainte nu mai deslușiră nici glasul pădurii din deal, nici hămăiturile câinilor din satul culcat în vâlcea, nici văetările dojenitoare și înghețate ale vântului, care, o clipă i se păruseră sbârnâit de tăune

şi acum îi tăiau răsuflarea... Intre acestea se deşteptă şi mânat ca de o putere necunoscută purcese spre casa jupânului, doar o cerşi vieaţa. Trecù peste pârâul pe care gerul durase pod şi intrară în sat. Ajunse la curtea în care slugărise până i se iroşiseră toate puterile, dar jupânului îi fù silă de o gloabă ca el, de aceea puse slugile de-l goniră cu băţul pe vale. Frigul ernii şi împrejurarea în care erà îi turnau în suflet o jale adâncă. Pe de-asupra sa treceau din când în când stoluri de ciori ce sburau trist, cărăind straniu, în spre satul ascuns sub zăpada moale, ca un culcuş de iepure. In răstimpuri veneau dinspre pădure coţofene ce în drumul lor spre locuinţele omeneşti se abăteau, se aşezau pe spinarea sa scoţând sunete spărtigoase, întretăiate.... Roibu' rupt de osteneală, sdrobit de foame, simţea cum i se sleeşte sângele în vine şi cum îl dor încheeturile... Scoase un rânchezat sfâşietor, stins, ca un horcănit şi începù să schimbe rar din picioarele-i bătrâne, prinse de furnicături şi de înţepeneală; apoi închise ochii ce-i se păreau de ghiaţă şi se păinjeneau sub greutatea unui somn dulce şi aromitor... Ucigător de molatec se deşiră firul vrăjit al unui vis, în care el lunecă pe'ndelete ca într'un vârtej nevăzut... I se părù că este tânăr şi aşteptă pe moş Vasile să iasă de după linia dealurilor, să-i aducă un maldăr de fân fraged...

Deschise ochii osteniţi de moarte. Nu mai putù să-şi mai amintească nimic din vălmăşagul visului ce pierise.... De după dealurile ce se îmbucau şi se înghesuiau unele în altele văzù ca prin sită eşind doi lupi... Ce mari i se par în zare pe ceaţa cenuşie a fulgilor de zăpadă!...

Incercă să fugă, dar nu putù nici măcar să-şi mişce picioarele ca şi cum copitele i s'ar fi prins de pământul îngheţat. Nu înţelegea de ce, deşi cu o clipă mai înnainte putea să salte şi să sburde ca mieii... Dar, de ce să se lase? Făcù cea din urmă sforţare. Vinele gâtului i se umflară şi sângele i se urcă în cap. Incercă să rânchezе din toate băerile inimii, dar gâtlejul i se uscase, i se astuptă ca nealtedăţi şi nu-şi mai auzi nici răsuflarea... Vrù să se repeadă, să se smulgă din loc, să fugă, dar se prăbuşi greoiu ca o pieatră. Se lungi mântuit de isnov, fără să mai audă, fără să mai înţeleagă ceva...

CONST. CEZARIE

DIN TAINA NOPȚII

I

Plutia 'n senin
Potop de nor:
Tot alb de crin —
Rătăcitor; —
Și peste șes
Un luciu sters,
Schimbându-si des
Al undei mers.

Nedeslușit,
Un zvon creșteà
Pe nesimțit —
Și ajungeà
Duios și stins:
Venia, — venià
Ca un învins,
Apòi murià...

M'am fost urcat
Pe dealul pleș,
Un megieș
Cu negrul sat
In vale-ascuns:
Ecou prelung, —
Ca un răspuns
De chiot lung...

Mergeam mereu,
Tot ascultând
In drumul meu:
Din când în când,
In urma mea
Un tânguit,
Ce se pornià
Din infinit...

Pășii mai rar,
Și, de pe plai,
Privirea — iar
Imi aruncai
Spre negrul fund
Al văilor:
Jucà pe prund
Un alb izvor.

II

Din nou pornii
In drumul meu,
Când auzii
Răsunet greu
Din depărtări:
Ecou târziu
Al unei mări
In clocot viu!

Pădurea — sus.
Pe culmi — vuià...
Spre ea m'am dus.
Și calea mea
Erà un drum
Ca din povești,
Cotind acum
Spre lumi cerești.

Mă afundai
In codrul sfânt
Și ascultai
Acelaș cânt
Al foilor
Ce fremătau, —
Cântarea lor
Un dor chemau...

Un dor cântat
De frunza lui,
Fecioruiui
De împărat, —
Ce s'a pornit
Pe vitejii, —
Și între vii
N'a mai venit!

Cântà mereu, —
De dragul cui?
Când numai eu,
In sânul lui
Mă adânciam?
Când singurel
Și trist — mergeam
Acum — prin el?

Intr'un târziu
Tăcù: — mormânt
Verzui, pustiu,
In codrul sfânt;
Lumina, rar,
Se furișà:
Mărgăritar
Ce fulgerà!

III

Stătui din mers;
Credeam că-i vis,
Ș'-acum s'a șters...
Ca un trimis
Din alte zări,
M'am pomenit
Cu'n tânguit
Din depărtări...

Nedeslușit,
El tot creșteà
Pe nesimțit
Și ajungeà
Prelung și stins:
Venia. — venià
Ca un învins,
Apoi murià...

Și nu'nțele:
De ce crezui,
Că'n plânsul lui
Un neam întreg —
Ca un pribeag
Chemà mereu
Cu nume drag —
Pe Dumnezeu!..

De n'am visat,
Plângeà prin el
Feciorul cel
De împărat —
Ce s'a pornit
Pe vitejii,
Și între vii
N'a mai sosit!..

EUG. CIUCHI.

28 Octomvrie 1917.

SCOALA PREGATITOARE SI SEMINARIILE NORMALE

III) Seminariile Normale.

Aceste vechi instituţii şcolare, care au dat bune rezultate îşi păstrează şi în noua organizare caracterul lor esenţial. Se adaogă numai studiul limbei franceze, un puternic instrument de cultură, solicitat de mult de către corpul didactic al acestor şcoli şi chiar introdus ca încercare în unele din ele. Se scoate studiul limbelor clasice din seminariile teologice, afară de seminariile teologice clasice destinate că alimenteze facultatea de teologie, pentru a se aprofunda mai bine pregătirea curat profesională, aşă cum o reclamă împrejurările de astăzi, în care trăeşte poporul românesc. — Rămâne astfel ca atenţiunea toată a corpului didactic al acestor şcoli să fie îndreptată numai asupra pregătirei profesionale şi prin deslipirea primelor 4 clase se dă şcolilor existente posibilitatea, ca în aceleaşi localuri şi cu acelaş buget, să poată pregăti un număr îndoit de mare de absolvenţi, ceeace ar rezolvi în mare parte nevoia atât de simţită de învăţători şi de preoţi rurali.

Seminarul normal superior.

Reforma nu ar fi completă, dacă legiuitorul nu s'ar fi gândit şi la mijlocul de a creà corpul didactic necesar şcolilor pregătitoare.

De unde se poate recrutà acest corp didactic ?

Intreg corpul didactic secundar afară de maeştri, este produsul universităţilor noastre şi într'o foarte restrânsă proporţie al universităţilor streine. — Se pune întrebarea, dacă aceste instituţii de cultură, sunt în măsură a dà şi corpul didactic nece-

sar şcolilor pregătitoare ? Răspunsul este negativ, nu pentrucă Universităţile noastre nu ar puteà pregăti pe profesorii necesari şcolilor pregătitoare, ci din alte motive şi anume :

a) Am arătat că este nevoe de creiat cel puţin 80 de şcoli pregătitoare, într'un interval de 2-3 ani, pentru a face faţă nevoilor urgente de învăţători, preoţi şi pentru populărea suficientă a liceelor existente. — Cum fiecare şcoală pregătitoare completă reclamă un personal de 7 profesori : urmează că până în 5-6 ani să punem la dispoziţia acestor şcoli între 5-600 de profesori. — Acest număr de profesori, în intervalul de timp arătat, nu poate fi pregătit de universităţile noastre, a căror producţie anuală de licenţiaţi în litere şi ştiinţe variază între 100 şi 120 (băeţi şi fete), din cari se satisfac nevoile învăţământului secundar, profesional şi special existent, al laboratoriilor şi seminariilor universitare şi un mic număr continuă studii superioare. — Numărul licenţiaţilor, în deosebi la ştiinţe, este departe de a satisface nevoile actuale, necum nevoi noui ; numai licenţiate, îndeosebi în litere, sunt peste nevoile actuale ale învăţământului secundar din România Veche, nu însă peste acele reclamate de România Nouă. — In sporirea producţiunei universităţilor nu este de nădăjduit pentru multă vreme ; căci alimentarea lor din licee este slabă, după cum am arătat, aşà că literile şi ştiinţele în total abia dacă absorb în fiecare an 150-200 studenţi din cei vre-o 900 absolvenţi de liceu. Numărul absolvenţilor de liceie de asemeni nu se poate sporì, după cum am arătat, până ce nu vom creià noui gimnazii ori şcoli pregătitoare : dar pentru noui gimnazii îţi trebuesc profesori titraţi, pe cari nu-i avem ; aşà că ne învârtim într'un cerc viţios, din care nu putem ieşì decât prin creiarea de şcoli pregătitoare, cu personal didactic, recrutat pe altă cale decât acea universitară. Contingentul nou de studenţi basarabeni, bucovineni şi ardeleni, care vine să sporească simţitor populaţia universităţilor noastre, nu va puteà dà câtva timp nici strictul necesar de titraţi pentru şcolile şi institutele de cultură ale acestor provincii, unde prefacerea repede a şcoalei streine în şcoală naţională reclamă numeroase şi solide puteri didactice, pe care deocamdată nu le avem. — Aşà dar, pentru multă vreme nu putem cere universităţilor noastre, oricât de aleasă ar fi pregătirea ce se dă în ele, să producă şi corpul didactic necesar şcolilor pregătitoare.

b) Funcționarea școlilor pregătitoare la sate, dacă prezintă atâtea avantagii, pe cari le-am arătat mai sus, prezintă însă și un mare neajuns în ce privește recrutarea corpului didactic, mai ales dacă acel corp didactic ar fi recrutat dintre licențiații și licențiatele universităților noastre.

Este în deobște cunoscută greutatea cu care aceste elemente, chiar ieșite din mijlocul satelor, se adaptează vieței rurale. E drept, că multe sate, chiar mari, sunt lipsite de confortul și variația vieței de oraș și mai ales de mijloace lesnicioase de transport, ceeace face că pe timpul ploilor de toamnă și primăvară, sau pe timpul viscolelor de iarnă, să rămâi uneori izolat și o săptămână de restul lumei: ziarele, cercul și celelalte mijloace de apropiere socială sunt prea restrânse la țară. Cine nu știe să-și facă un cerc, o bibliotecă și să-și întrebuințeze inteligent timpul, moare de urît sau se dedă jocului de cărți și altor îndeletniciri dubioase. — Nu-i mai puțin adevărat însă, că cine știe să organizeze viața intelectuală și socială într'un sat mare, apoi nicăeri în oraș nu va găsi atâta bunăvoință și dragoste de lucru și nici va obține rezultate mai frumoase ca acolo. — Dar, trebue să ținem seamă de realități; tineretul nostru cult, chiar ieșit din mijlocul țărănimei, s'a depărtat complet de viața satului și tânjește după clubul și viața orașului. Nici nu se puteà altfel, când dela vârsta de 11 ani a fost crescut numai în orase; așà că la 25 de ani nu se mai poate despărți de ele. Un motiv mai mult a merge cu școala secundară și la sate! De aceea vedem magistrați, profesori, medici, cărora li s'au dat prin legi drepturi de înaintare pe loc până la cele mai înalte posturi, că fac toate sforțările, să scape cât mai repede de *stagiul* — cum zic ei — de tortură la țară, pentru a se mută la araș, chiar în condițiuni materiale inferioare. Și în învățământ am avut și avem încă experiența descurăjătoare a liceului Pomârla și a fostului seminar Bistrița. Cu toate avantagiile ce se acordau profesorilor acestor școli, totuși, la începutul fiecărui an corpul didactic trebue reînoit, căci cel vechiu — de un an numai! — și a izbutit a se mută în orașe. S'a propus și părerea — într'un cerc universitar, unde s'a discutat această chestiune — a obligà pe toți licențiații în litere și științe, cari se destină carierei didactice, să facă un stagiu obligator de 3-4 ani la o școală pregătitoare, înainte de a trece în învățământul secundar urban. Soluțiunea, dacă s'ar aplicà, nu ar fi de loc fericită; de oarece

profesorul stagiar trăind cu nădejdea să treacă mai curând la oraș, nu prinde nici un fel de legătură sufletească cu viața și cu școala satului, pe cari le consideră străine și drept pricină a exilului vremelnic la care este obligat; nici o legătură sufletească, nici activitate culturală și socială nu se va desfășură în jurul ființei sale; dimpotrivă școala va suferi, căci va recurge la obicinuitele concedii, detașări și alte arme ce au lucrat totdeauna eficace împotriva intereselor școalei, când profesorul nu s'a simțit legat de ea.

In școlile pregătitoare trebue să profeseze profesori, cari să iubească și să fie obișnuiți cu viața satelor și să considere o cinste a funcționă la aceste școli, nu o neplăcută sarcină trecătoare. Asemeni profesori, din cele arătate mai sus, nu pot ieși — decât cu rari excepții — de pe băncile universităților.

Poate că vremurile, odată cu schimbarea centrului de greutate politic spre sate, vor aduce și mai multă solicitudine și mai puțin dezgust pentru viața și școala rurală; căci doară suntem popor de agricultori, nu de industriași și comercianți, ca să iubim atâta viața orășenească!

Dintre toți elevii școalelor noastre secundare, singuri absolvenții școalelor normale și ai seminariilor, ieșiți în mare majoritate dintre săteni, crescuți în internate, unde vin mai puțin în atingere cu viața orășenească, sunt acei pe cari viața rurală nu-i sperie și nu se simt deloc exilați trăind în sate și împărtășind cu sătenii greutățile și lipsa de confort modern a orașelor. De aceea gândul legiuitorului s'a îndreptat către dânșii, luând pe cei mai buni și oferindu-le o pregătire științifică serioasă și suficientă, dar mai ales o bună pregătire pedagogică și sufletească, spre a formă din ei corpul didactic viitor al școalelor pregătitoare și cari, de sigur, vor fi mulțumiți să poată face și studii superioare, care să le permită a atinge o situație materială și socială mai bună decât aceea de preot și de învățător; pe când un licențiat ar fi considerat totdeauna ca o situație inferioară, să funcționeze ca profesor la o școală pregătitoare.

E drept că seminariile și școlile normale, în starea lor actuală sunt departe de a dă numărul de absolvenți necesari; totuși se pot luă dintre aceștia cam o sută pe fiecare an lipsind învățământul rural și parohiile de tot atâția titulari; însă aceasta va durà numai 6-7 ani, până când școlile pregătitoare vor puteà

dă destui absolvenți, cari să umple seminariile normale teologice și pedagogice, cu clasele dublate ca astăzi, ceeace va îngădui a se obține un număr îndoit de mare de absolvenți. Măsura cere școalei primare rurale numai un sacrificiu vremelnic, necesar tocmai pentru a repară lipsurile mari de cari suferim.

Odată ce alegerea s'a oprit asupra absolvenților de seminarii normale; se pune întrebarea firească, unde și cum trebuesc pregătiți acești tineri pentru a răspunde cât mai bine scopului?

Două soluții se oferă: pregătirea să fie încredințată universității, sau unei instituții școlare speciale și independentă de universitate. Vom analiză ambele ipoteze.

c) Universitatea oferă mediul cel mai prielnic pentru pregătirea științifică a candidaților și pentru un ales contact intelectual; dar această pregătire se lovește de un mare neajuns, și anume: că pe aceleași bănci ar fi chemați, să urmeze aceleași cursuri și lucrări, tineri cari au absolvit liceul alături de absolvenții seminariilor normale, a căror cultură generală este mai scoborâtă, abia acea a unui absolvent de gimnaziu; așă că facultățile ar fi nevoite să organizeze cursuri și conferințe speciale pentru această nouă categorie de studenți. In acest caz este firesc să ne întrebăm, dacă nu cumva aceste cursuri și conferințe accesorii vor cădea pe planul al doilea putând deveni chiar o stânjenire pentru realizarea preocupărilor principale de ordin științific, de cari universitatea e firesc să aibă cea dintâi grijă.

Pe de altă parte activitatea și pregătirea acestor studenți nu ar fi concentrată și coordonată după un anume plan în vederea realizării unui scop special; de oarece în universitate și-ar face pregătirea științifică la diferite facultăți, iar cea pedagogică în o școală de aplicație deosebită, ceeace strică mult unității necesare în pregătire.

O altă mare dificultate stă în împrejurarea că universitatea după lege, nu conferă alte titluri decât acele de licențiat și doctor, cari dau titularilor anumite drepturi. Dacă aceleași titluri se vor oferi și învățătorilor-studenți la terminarea studiilor universitare, ne vom găsi în situația de a nu fi atins scopul, anume de a pregăti un corp didactic special destinat gimnaziilor rurale, de cari trebuește legat în chip stabil fără posibilitatea de a trece în învățământul secundar urban. Dar, titularul unei diplome de licență sau de doctor nu ne mai aparține și nici într'un caz nu

va preferă să meargă la un gimnaziu rural, în condiţiuni materiale mai proaste decât la alte şcoli secundare similare. In acest caz departe de a fi venit în ajutorul şcolii săteanului, noi îi dăm o dublă lovitură: căci vom fi sustras un număr de elemente de la învăţământul rural, fără a fi asigurat pregătirea de profesori secundari săteşti şi fără a mai ţine seamă de primejdia ce se aduce şcoalei rurale prin deschiderea largă a porţilor universităţii învăţătorimei pentru studii superioare.

b) Să cercetăm şi ipoteza pregătirei într'un institut şcolar special. Pentru a evită neajunsurile pregătirei profesorilor destinaţi şcolilor pregătitoare în universitate, şi pentru a puteă concentră, în minimum de timp, maximum de sforţare, în vederea unei cât mai alese pregătiri a acestor profesori, legiuitorul s'a oprit la soluţia creărei unor şcoli superioare speciale, pe cari le-a numit *Seminarii normale superioare.*

In seminarul normal superior, studenţii aleşi prin concurs şi prin deosebite însuşiri de caracter şi didactice, manifestate din seminariile normale, unde şi-au făcut studiile secundare, trebuiau în trei ani de viaţă de internat, în care să găsească o atmosferă cât mai apropiată de spiritul vieţii rurale şi cât mai ferită de părţile rele ale vieţii orăşeneşti, să primească o îngrijită pregătire ştiinţifică, aşă fel în cât să ridice nivelul cultural al absolvenţiior unui seminar N. S. peste acel al absolvenţilor unui liceu, fără a atinge pe acel al unui licenţiat.

Pregătirea ştiinţifică trebuiă să urmărească un îndoit scop: a dă absolventului o cultură generală umanitară şi a-l pregăti pentru predarea în şcoala pregătitoare a unor studii ştiinţifice, literare ori teologice; de unde şi organizarea pe secţiuni a S. N. S., a fost prevăzut cu o şcoală pregătitoare ca şcoală de aplicaţie. Pentru întregirea culturei umanistice şi pentru apropierea de viaţa rurală, studenţii S. N. S., trebuiau să cultive cu îngrijire muzica vocală, desemnul, lucrul manual şi practica agricolă atât de necesare oricărui profesor şi gospodar, îndeosebi rural şi de cari universitatea nu se preocupă şi nici se poate preocupă.

In lăuntrul unui S. N. S., sub o conducere specială şi îngrijită, care urmăreşte numai un scop, nu scopuri multiple, ca universitatea, instrucţia şi educaţia studenţilor se pot mai bine armonizâ şi concentră.

Pe lângă aceste consideraţii, S, N. S., ar fi acea mică universitate a învăţătorilor doritori de o cultură superioară, la care până acum nu pot ajunge oricât de bine înzestraţi ar fi.

Se obiectează, cu drept cuvânt, că organizarea — cum trebue — a unui seminar normal superior ar fi prea costişitoare, în deosebi pentru timpurile în cari trăim. Obiecţiunea este în parte întemeiată; din această cauză legiuitorul a prevăzut — ca în mod trecător — seminariile N. S. să funcţioneze suprapuse unor seminarii normale teologice sau pedagogice existente, folosindu-se de clădire, instalaţiuni, material didactic, etc. existente.

Fără îndoială că această convieţuire, sub acelaş acoperiş, a două şcoli, chiar cu oarecare legătură organică naturală, nu poate fi de recomandat şi ar aduce o însemnată stânjenire reciprocă.

Firesc este ca S. N. S., să dispună de clădire, instalaţii etc. proprii, ceeace se poate realiză, când ne gândim că soluţia creărei de şcoli pregătitoare şi transformarea actualelor seminarii normale aduce — cum am arătat mai sus — o cheltuială cu aproape 2 milioane anual mai mică, decât dacă s'ar creiă, în felul celor de astăzi, gimnaziile şi seminariile normale strict necesare pentru obţinerea aceloraşi rezultate.

Crearea S. N. S. independente nu exclude totuşi colaborarea universităţilor la pregătirea profesorilor şcoalelor pregătitoare; anume conferinţe — prevăzute în legea de organizare a S, N. S. — pot şi chiar trebuesc încredinţate Facultăţilor de litere, ştiinţă şi teologie.

Incheere. — Imprejurările în care a venit legea şcoliior pregătitoare şi a seminariilor normale au fost puţin prielnice unei largi răspândiri, şi — ca urmare firească — unor laborioase discuţiuni, cari ar fi contribuit la o mai adâncă cunoaştere a principiilor pe care se întemeiază întreaga concepţie a legiuitorului. Legea a fost judecată din capul locului, în anumite cercuri didactice, în chip superficial şi cu oarecare pasiune; acestea nu au împedecat însă, ca în urmă discutându-se şi aprofundându-se economia legii să se ajungă — în aceleaşi cercuri — la convingerea că şcoala pregătitoare, ca gimnaziu rural, este o necesitate şi că reorganizarea seminariilor normale aduce o soluţie satisfăcătoare.

Aceste considerente m'au determinat la publicarea acestui studiu, în speranţă că va puteà provoca interes şi discuţiuni în

jurul şcoalei pregătitoare şi a seminariilor normale; căci nici în starea de astăzi, cu lipsa de gimnazii şi şcoli normale, nu mai putem rămânea.

Actuala administraţie şcolară se pare că nu împărtăşeşte concepţia d-lui S. Mehedinţi în rezolvirea nevoei de a se spori numărul absolvenţilor de seminarii normale şi de gimnazii şi de a merge cu şcoala secundară şi la sate; de oarece pe deoparte preferă să rămână anulată legea şcolilor pregătitoare şi a seminariilor normale; iar pe de alta a împedecat funcţionarea seminariilor normale superioare destinate a pregăti corpul didactic necesar şcoalilor pregătitoare; căci din cele ce am arătat mai sus, dacă nu ne îngrijim a pregăti grabnic corpul didactic necesar acestor şcoli, existenţa lor este compromisă. — Informaţii oficioase apar la anume intervale de timp, pentru a înştiinţa lumea — să nu poată fi surprinsă — «că şcolile pregătitoare trebuesc închise, de oarece profesorii ardeleni, dobrogeni şi bucovineni, cari funcţionau, le-au părăsit plecând la locurile lor».

E lesne de înţeles, că ar fi neuman să reţii chiar câteva luni pe nişte oameni năcăjiţi, cari de 3—4 ani nu şi-au văzut casa şi pe ai lor; urmează să faci din acest incident o armă de distrugere a şcoalei pregătitoare? Dar fenomenul părăsirei posturilor de către refugiaţi este general şi mult mai accentuat în Basarabia şi în şcolile noastre primare. Dece nu se anunţă — tot oficios — şi necesitatea desfiinţării şcolilor, sau cel puţin a învaţământului românesc secundar din Basarabia, precum şi închiderea şcolilor primare din Moldova, pentru că elementele didactice ardelene, dobrogene şi bucovinene au părăsit posturile ce li-se încredinţase? Aici se vede toată solicitudinea de care se bucură din partea actualei administraţii şcolare *cea dintâi şcoală secundară creată numai pentru săteni!* Posturile părăsite pot fi uşor înlocuite prin distinşi învăţători înaintaţi, cari au făcut dovadă strălucită în cele 44 cl. I normale ce au funcţionat în anul 1917 în Moldova, că pot fi şi buni profesori secundari, mai ales că anul acesta au a preda în primele două clase. Cereri sunt sumedenie aşa că Ministerul în Septembrie 1918 a avut greutatea alegerei, nu a recrutării. Pentru şcolile pregătitoare de fete, şi de acestea trebuesc cât mai multe, există — deocamdată — chiar un număr destul de mare de licenţiate în ştiinţii şi litere.

Şcolile pregătitoare din Moldova *sunt singurele şcoli secundare cari au început lecţiile la timp şi au fnncţionat regulat*, în cea mai mare parte. Copiii şi părinţii sunt mulţumiţi; iar în câteva locuri — cu toate greutăţile timpului — funcţionează chiar internate, îndeosebi pentru fete. Cercetaţi obiectiv existenţa, scopul, organizarea şi funcţionarea acestor şcoli, cu toată vitregia vremilor de astăzi şi vă veţi convinge, că sunt necesare.

D. M. CĂDERE

SPRE ALTE ZĂRI

Cântă cucule, şi'mi spune
De noroc şi de iubit;
Lumea 'ntreagă să răsune
Sub văzduhu 'ntinerit:

Peste gândurile mele
Să plutească prin senin
Glasul vrăjilor din stele,
Taina codrului de-arin...

Şi pornirilor nebune
Să le aflu vre-un sfârşit...
Cântă cucule, şi-mi spune
De noroc şi de iubit.

G. TUTOVEANU.

FAT-FRUMOS LA FÂNTÂNA

Făt-Frumos ședea la o fântână,
Plin de praf, în zdrențe și neras,
Cu opinca lui de fier în mână
Și cu firu'n ac, s'o dreagă, tras —

A oprit pe cale o caleașcă
Și-a strigat la el un glas din ea
Să se scoale, și-au să i-o plătească,
Dacă le-o da cailor să bea.

S'a sculat ușor din loc feciorul,
Ciutura 'n fântână a lăsat
Și-a ținut, proptind-o cu piciorul,
Murgului la botul tremurat.

Povestea o șubă altei șube,
Sus din perne, mai strigând la el
Să se uite-apoi și la hulube,
De o moarte și de un castel:

— Azi pe pat de blăni de urs în seră
L'am văzut pe Făt-Frumos murind,
Supt o floare de lămâiu stingheră,
Cu surâs pierdut și suferind.

Nu murea de răni și nici de cale,
Omorîse cel din urmă smeu,
Ci murea încet și trist, de jale,
Și șoptea mereu mai slab și greu:

«Am umblat și-am răscolit o viață,
«Până azi prin lumea nimănui,
«Ca s'ajung la vestea ce mă 'nghiață:
«Că Ileana Cosânzeana nu-i!

«N'a fost Cosânzeana niciodată,
«O părere'n capul meu a fost,
«Și, cu inima însângerată,
«Mor, căci nu-mi mai aflu vieții rost!»

Eu am auzit această veste
Cel dintâiu, și-acum alerg s'o spui:
Mort și Făt-Frumos e, și poveste,
Iar Ileana Cosânzeana nu-i! —

Făt-Frumos ascultă și surâde,
Nu tresare, nu se saltă'n sus
Ca să-și vadă la obraz pe gâde,
Dar o vorbă peste ap'a spus!

Jar se face apa din găleată,
Roșu-vânăt, flăcări și scântei;
Câteși trei bieți murgii mușcă, iată!
Și se smulg turbați, și-au smuls cu ei

Șube și caleașcă, hăț și perne,
Fug spre țara cu mai calde-amiezi,
Tot mai iute căii s'or așterne,
Sar din roți și spițe și obezi.

Făt-Frumos pe urma lor, voinicul,
Urcă brațele și râde plin,
Râde valea, râde și colnicul,
Hohotește 'ntregul cer senin.

Trage-acuma iară la fântână
Mai grăbit undreaua lui de fier,
Trebuie să fie gata până
Nu se'nalță luna plină'n cer.

Aplecat pe încălțare coase,
De Ileana lui cu dor cântând,
Și în fundurile 'ntunecoase
Suie'n raze un castel de gând.

Suie și se limpezește'n zare
Cu grădini și-o umbră pe-un pridvor,
Arde și se stinge și dispare:
El nu-l vede, cântă mai cu dor.

In curând se va scula din ceață
Și-o porni prin smei și alți tâlhari:
Noaptea-i va'nălța deodată'n față
Scutul de argint al lunii mari.

EMANOIL BUCUȚA

SOCIOLOGIA CLASELOR

Transformările politice subite pe care bătrânul nostru continent le realizează dela un capăt la celalt, aduc iarăşi în discuţiune, pretutindeni, problema luptei de clasă.

Prăbuşiri violente ale unor privilegii seculare, perindări de o clipă la scaunul puterii ale unor clase proaspete, dizolvări şi organizări înjghebate în grabă unui moment, dau problemei o importanţă şi o solicitudine imperioasă.

De câte ori discuţiunea se leagă din acest punct de vedere, un singur nume se pomeneşte veşnic: Karl Marx.

Prinosul contemporanilor noştri e unanim în această privinţă; astfel fundatorul socialismului ştiinţific ia proporţii profetice.

Aceste păreri, oricât de exagerate pot păreà, sunt, până la un punct, îndreptăţite. Până la Marx problema s'a agitat puţin.

Ideia luptei de clasă, întrezărită de Auguste Comte, a stârnit întâi surâsul scepticilor, ca apoi să ademenească în urmă gustul amatorilor de erudiţie detailată, în felul lui Herbert Spencer. Mişcarea socialistă, încă dela Proudhon, i-a mărit popularitatea. Critica adusă de socialişti organizării sociale, polemicile isvorîte cu această ocaziune au atras atenţia asupra problemei. Şi i-au adus şi câteva contribuţiuni. Urmaşilor lui K. Marx le revine meritul de a fi adus, alături de soluţiuni exagerate sau prea abstracte, constatări de fapt utile şi adevărate. Toţi ştiau înainte că în sânul societăţei există inegalităţi şi lupte, nimeni nu ştià până la Marx cum se organizează şi cum se susţine lupta de clasă.

Cu toate acestea, astăzi, se vede uşor că problemele puse de socialişti erau inspirate de o atitudine politică militantă, că le lipseà caracterul strict obiectiv, că soluţiile lor prea unilaterale erau când văzute de un ochiu subiectiv, când clădite pe o logică

hegeliană, pedantă, osificată, plină de o falsă rigoare. Pe de altă parte, soluțiunile utopice ale unui Fourier sau Proudhon, acele idile grațioase ale sociologiei idealiste, nu puteau nici ele satisface punctul de vedere strict științific, astfel că sociologia claselor își pierdeà granițele în infinit, sub influența utopiștilor, sau se înăbușeà sub apăsarea greoaie a socialismului științific.

Sociologia modernă a reușit să aducă peste vederile socialiștilor mijloace mai variate de investigație, demonstrații mai riguroase. Totuși, problema rămâne aproape intactă până în prezent. Bouglé, Sighele ne-au dat studii interesante asupra castelor sau sectelor, formațiuni sociale foarte înrudite cu clasele ; asupra acestor din urmă însă, chestiunea n'a fost amintită decât în tangentă, ori neglijată cu desăvârșire.

Astfel încercarea noastră e plină de dificultăți : adunarea materialului așa de disparat prin natura lui, critica acestuia și, pe cât permite metodologia sociologică, încercările de sinteză generală ce se pot face.

Fără a considerà clasa socială ca un organism, așa cum, cu toate criticile aduse, unele metode sociologice continuă a o face, am împărțit studiul nostru în cercetarea a trei etape distincte din viața oricărei societăți : origina grupului, conservarea lui și transformarea sâu moartea acestuia. Fără a utilizà vre'o analogie biologică, împărțirea aceasta ni s'a părut mai comodă în ce privește claritatea expunerii ca și în înțelegerea deplină a legilor ce conduc o clasă socială.

I.

ORIGINEA CLASELOR

Toate chestiunile care studiază origina unui fenomen întrunesc un inconvenient comun : oricât s'ar indicà o origine, e greu de afirmat că aceea e cea mai îndepărtată în timp și că nu se găsesc altele, măcar sub forma embrionară. Din prudență, cercetătătorii au împins investigațiile lor până la faza primitivă a societății, acolo unde hotarele dintre sociologie și antropologie nu sânt încă delimitate. Soluțiunea pe care o dă *Gumplovicz*[1]) formațiunei claselor e din cele mai prudente în această privință. Cercetările sale lunecă adesea în domeniul antropologiei.

1) Gumplovicz : Grundiss der Soziologie.

Punctul său inițial de plecare, care îi permite inducțiile osterdioare e posulatul *eterogeniei raselor:* nu există nicăieri rasă pură, amestecurile și combinațiile diferite, consecințe ale migrațiunii hordelor în căutarea alimentărei facile, sunt singurele realități etnologige. Preistoria mărturisește pretutindeni, că la o anumită epocă, obiceiul migrațiunilor era condiția esențială a alimentației naturale. Atunci când o regiune era consumată, grupul social plecà mai departe în căutarea unui alt mediu alimentar. Alături de preistorie, antropologia comparată ne arată peste tot amestecuri de însușiri anatomice și fiziologice suprapuse, care nu pot arătà altceva decât eterogeneitatea raselor primitive. In căutarea hranei, hordele se întâlneau. O luptă pe viață și pe moarte se încingeà, iar de rezultatul ei depindeà supremația locului. Horda învingătoare domină: aceasta însemnà că horda învinsă în loc să fie distrusă era întrebuințată în stare de sclavie la diferite munci.Invingătorii, care constituiau clasa aristrocrată, trăiau din munca învinșilor — clasa de jos. Statul, care constă în dominația unei clase asupra alteia, își are originea tocmai în această suprapunere de învingători și învinși. Situația ar fi fost oricum precară, dacă s'ar fi rezumat numai la această stare de lucruri. Alți factori au întărit-o. Clasa aristocrată, care aveà tot interesul ca această situație favorabilă ei să dăinuiască, a alergat la ajutorul dogmelor religioase mai întâi, la acela al dogmelor juridice mai pe urmă, eternizând raporturile dela sclav la stăpân în legi scrise sau în obiceiuri pe care forța tradiției le-a sancționat. Acolo unde forța reală nu era suficientă, clasa învingătoare și-a atras de partea ei elementul psihologic al fricei, simbolizat în dogme religioase sau cutume juridice. A trebuit mai pe urmă ca aceste consacrări religioase să dispară sub influența unui factor oarecare, ca diviziunea în clase pe care o sancționau să se dizolve și ea. In India propagarea religiilor nouă, a Budismului și Islamismului, au dizolvat regimul castelor, în civilizația greco-romană barierele dintre patricieni și plebei dispar abia cu disoluția cultului strămoșilor; creștinismul înfine dacă reușește să șteargă distincțiunea între ingenui și liberți. Astfel, deși înăuntrul aceluiași grup social, clasele sânt de neamuri deosebite, străine ca rasă una de alta, căci la originea lor stă contopirea de grupuri străine. In Galia, Celții au format multă vreme o aristocrație, iar Ligurii clasa de jos; în Anglia nobi-

limea (nobility) ar descinde din Normanzii cuceritori, iar populația de jos (gentry) din Saxoni și Bretoni; în Rusia în fine Varegii scandinavi ar fi fost pătura dominantă, iar Slavii pătura supusă. In felul acesta *lupta de clasă* n'ar fi decât continuarea *luptei de rasă.*

In fața teoriei lui Gumplovicz, se ridică o altă teorie susținută de *Durkheim* și care pleacă tocmai de la principiul contrar luptei, de la principiul solidarității sociale [1]).

Departe de a fi străine ca neam, clasele sociale isvorăsc din sânul aceluiași grup, prin diferențiere, pe baza principiului diviziunei muncii. De unde mai înainte munca socială se făceà de către același organ, cu timpul fiecare și-a luat partea sa de travaliu — Comunismul primitiv al societăților inferioare, relatat de etnografi, explică perfect această stare rudimentară a grupului social nediferențiat. Civilizația a adus cu dânsa și nevoia diferențierei, o clasă a acaparat o specie de ocupațiuni, altă clasă alta și din această specializare a travaliului social, vedem desinându-se în cadrul vieței sociale formarea claselor. Cu cât însă specializarea crește, cu atât dependența unui organ de altul se mărește și ea. Căci dacă cineva e îngrădit să efectueze numai un fel de muncă, implicit va aveà nevoe în fiecare moment de tovarășul său, care, singur, prin specialitatea sa, poate să-i satifacă trebuințele. Astfel diferențierea e în același timp și originea claselor și prin aceasta și isvorul solidarității sociale.

Acestea sânt cele două explicări ce stau în față la lămurirea formațiunei și originei claselor.

Să vedem întru cât sânt justificate și una și cealaltă.

* * *

In ce privește teoria lui Durkheim, ni se pare că ea sufere de o eroare esențială: indicarea diviziunei muncii care e un fenomen *târziu, posterior* aparițiunei claselor, ca factor determinant al apariției acestora. E așa de adevărat că diviziunea travaliului social n'are nici o legătură cu diviziunea în clase, încât abià târziu o clasă înseamnă și un fel de a munci special, pe când se găsesc clase cari ori nu sânt specializate, făcând mai multe feluri de travaliu deodată, ori n'au nici un fel de ocupațiune, trăind din munca depusă de alte clase.

1) E. Durkheim: La division du travail social. Alcan, Paris.

In biologie, funcția crează organul și deci nu există organ fără funcțiune specială și adequată; în sociologie însă, instituțiunea poate să existe fără o funcție, sau chiar să o precedeze: crearea unei case de credit fără clienți, multă vreme după înființare, fundarea unei biserici care n'are credincioși decât după un interval de la creare [1]). Prejudecata biologică nu trebue să turbure judecata sociologică. Așa a trebuit să fie și cu clasele sociale: create printr'o suprapunere antropologică, abia cu timpul și-au însușit ocupațiuni deosebite, fiecare după situația economică și nevoia de a-și câștigà existența. Diviziunea muncii n'a creat clasele sociale, ci le-a găsit create și s'a adaptat după situația materială a acestora. Dealtfel mărturiile istorice sânt și ele contra lui Durkheim. La multe popoare în faza primitivă, o clasă nu reprezintă un singur fel de muncă, din contra fiecare clasă aveà mai multe ocupații în același timp. Aproape toți eroii lui Homer erau universali în ocupațiile lor și cu toate acestea nu făceau parte decât dintr'o singură clasă: cea aristocrată. Gândească-se oricine la Ulisse, care jucà în același timp rolul de sfetnic, diriguitor intelectual, arcaș — caracteristice a claselor înalte, — dar și meșteșugar manual, — caracteristică a claselor de jos. Așa și Hector și Achille [2]).

Același lucru se poate observà și în Egiptul antic, unde nobilii se confundau cu clasa sacerdotală și clasa mandarinatului intelectual. Alături de treburile conducerii, șefii grupurilor sociale primitive făceau și munca rezervată clasei de jos.

Abià civilizația greco-romană a adus o specializare mai pronunțată a ocupațiunilor.

Dar nu numai acest fenomen că o singură clasă avea mai multe ocupațiuni e în contra teoriei lui Durkheim; ci faptul că există tipuri sociale unde clasa dominantă n'are absolut nici o ocupație, nici o funcțiune socială, se poate înscrie deasemenea în fals contra aceleiași teorii.

La unele triburi australiene clasa dominantă trăește într'un fel de «dolce-farnientism» molatec, iar clasele supuse o întrețin pe baza unui privilegiu mitologic, după cum la curtea unui Ludovic XIV sau la curtea cutărui Sultan, nobilimea nu îndeplineà nici o funcție socială, ci trăià din munca celorlalte clase.

1) Vezi în sens contrar: G. de Greef. Précis de Sociologie.
2) M. Breal. Pour mieux connaitre Homere. Paris.

Explicarea lui *Durkheim e insuficientă mai ales* şi în *sensul că nu poate explica lupta de clasă şi inegalitatea acestora.* Căci, dacă admitem că clasele îşi au originea în diviziunea travaliului social, astfel ca solidaritatea totului să se menţină, fiecare completând prin specialitatea sa viaţa integrală, cum se poate explică inegalitatea între clase şi lupta lor seculară? Diviziunea muncii bazată pe solidaritate poate da naştere la dezbinări? Este în lupta de clasă numai fenomenul diviziunei travaliului social care formează obiectul discordiei? E greu de răspuns la aceste întrebări adoptând soluţia lui Durkheim.

Cheia problemei originei claselor nu ne-o poate da principiul diviziunei muncii care explică tocmai unirea, solidaritatea între clase, nu discordia sau lupta dintre ele. E de remarcat chiar că contopirile şi relaţiile de la clasă la clasă nu apar decât îndulcite prin diviziunea ocupaţiilor. Încrucişarea claselor de jos cu nobilimea nu are loc decât atunci când elemente plebeiene viguroase se ridică până la clasa de sus, în baza meritelor căpătate pe urma muncii sociale.

In acest sens s'a putut spune că «istoria nobleţei şi a raporturfler sale cu clasele inferioare ne arată că ierarhia socială nu numai că nu e formată de diviziunea travaliului social, dar e învinsă şi eliminată de acesta» [1]).

Viţiul fundamental al teoriei lui Durkheim stă deci în ignorarea elementului caracteristic care defineşte o clasă. Se caută a se avea în vedere instrumentele secundare, felul de ocupaţiune al unei clase, în loc să se considere trăsătura fundamentală a acestei formaţiuni sociale. O clasă are caracteristic nu faptul că reprezintă un fel special de muncă—fiindcă atunci s'ar confunda cu *o breaslă*, care *nu e încă* o clasă, sau cu *o castă* care *e mai mult* decât o clasă — ci situaţia ei economică, gradul de putere politică ce-l deţine în stat şi mai ales un început de organizare în vederea luptei pentru putere şi care presupune numai decât *o conştiinţă de clasă.* Celelalte definiţiuni, care vor neglija acest punct de vedere, nu vor putea fi decât, ori prea strimte, ori prea largi.

In sociologia contemporană principiul dela care pleacă Durkheim nu e izolat: G. Richard [2]) ne dă şi el o difiniţiune tot aşa de îngustă. După el o clasă are caracteristic :

---

1) Richard : La sociologie générale et les lois sociologiques, pag. 329.
2) Richard, op. cit. pag. 330.

a) o grupare profesională ;
b) ereditatea :
c) localizarea funcțiunei ;

Insă aproape nici unul din aceste caracteristice nu formează apanajul exclusiv al claselor moderne.

Nu toți minerii moderni vor urma prin ereditate meseria tatălui lor, după cum nu puțini sânt aceia care au mai multe profesiuni, sau care le schimbă de mai multe ori de-a-lungul unei vieți, iar în ce privește localizarea funcțiunei, se pare că aceasta e mai mult de cât platonică, întru cât exodul de la oraș la sat sau mobilitatea populației în statele moderne, favorizată de rapiditatea căilor de comunicație, o înlătură cu desăvârșire. De aci Richard trage concluzia că clasele sociale sunt menite să dispară. Vom vedea mai departe întru cât această afirmare e justificată. In orice caz definițiunile care n'au în vedere de cât natura ocupației sociale a unei clase nu pot explica inegalitățile inerente diviziunei în clase și lupta interminabilă dintre ele.

* * *

In ce privește însă soluția lui Gumplovicz ea se poate concilia mult mai bine cu criteriul pe care l-am ales noi în definiția unei clase. Ea reușește să explice originea acestora, însă o explică numai *parțial.* Acesta e singurul său inconvenient.

Nu se poate susținea că în toate societățile omenești clasele s'au născut numai în urma luptelor între grupuri sociale eterogene. Au fost desigur societăți, care prin situația lor geografică sau prin lipsa vecinătății unui alt grup mai apropiat n'au fost expuse la lupte continui. Acolo cel puțin, geneza claselor nu se poate explica prin cucerirea unui grup de către altul ; în asemenea cazuri soluția lui Gumplovicz ne apare exclusivistă și unilaterală.

Mai mult: ea nu poate explica *nici formațiunile târzii de clase posterioare. formațiunile de clase nouă în sânul unei societăți unde existau mai de mult clase mai vechi.*

Cum s'ar putea lămuri, adoptând criteriul lui Gumplovicz, geneza burgheziei în sânul societății feudale, sau puterea tot mai crescândă a celei dintâi în sânul unei societăți formate ?

Incontestabil că teoria lui Gumplovicz trebue întregită.

O mişcare de luptă, asemănătoare aceleia exterioare tribului, a trebuit să aibă loc şi înăuntrul lui, chiar între indivizii înrudiţi. Lupta pentru viaţă s'a desfăşurat şi în sânul grupului, ca şi în afară, între triburi duşmane.

Pământurile mai fertile, instrumentele de muncă mai perfecţionate au căzut în mâna celor mai bine înzestraţi. Imulţirea poporaţiei a dat o valoare tot mai ridicată unor bunuri, în compiraţie cu altele. Numai prin trecerea timpului, o clasă de oameni s'au găsit îmbogăţiţi, prin darul acela fatal pe care-l are capitalul de a se multiplica de la sine: Incetul cu incetul producţia trebue să devie mai activă, poporaţia crescând cererile devin mai imperioase; pentru a o spori, comunismul patriarhal ori sclavajul sânt insuficiente, aşa că epoca salariatului începe. Pentru ca armata muncitorilor să crească, aceea a proprietarilor mici trebue să descrească. Atunci ei sânt expropriaţi prin diferite mijloace. Astfel avem faţă în faţă două clase, în lupta cărora va învinge aceea care va şti să se organizeze. Explicaţia aceasta pe care o oferă unii din socialiştii contemporani [1]) se poate concilia foarte bine cu soluţia lui Gumplovicz—una servind de corectiv celeilalte—că atât teoria sociologului austriac cât şi critica socialiştilor sânt fiecare necomplete în parte, că nu-şi pot servi decât ca «pendant» una alteia, că numai sinteza lor e acceptabilă.

Formate fie prin cucerirea unui grup de către altul, cum arată Gumplovicz, fie prin acapararea valorilor economice celor mai bune, cum susţin socialiştii, clasele sociale nu s'au putut naşte decât prin consacrarea unei inegalităţi. Dacă n'ar fi fost această inegalitate care să le distingă unele de altele, am fi revenit la comunismul primitiv; dacă n'ar fi fost această inegalitate care să arunce sămânţa luptei, comunismul primitiv, cu toate neajunsurile lui, ar fi durat până astăzi. Această inegalitate a stabilit graniţe acolo unde nu erau, a stabilit diferenţe şi niveluri şi prin ele o activitate înăuntrul grupului, care i-a dat toată forţa lui de organizare. Astfel s'a creat balanţa socială, pe a

1) In special *Achile Loria: Analyse de la propriété capitaliste* şi *La base économique de la constitution sociale*—ambele la Giard et Brière. Pentru a se vedea unele corective, să se compare cu ultima ediţie din K. Marx: *Das Kapital.*

cărei platformă apar şi dispar clasele, astfel s'a creat acea mişcare de rotaţie prin care toate clasele trec la conducerea grupului şi apoi obosite se regenerează cu elemente din clasele inferioare. Orice încercare de a arăta originea claselor, care va ignora această consacrare de inegalităţi, nu va putea explica nimic. Viaţa claselor se aseamănă în această privinţă cu teoria energetică; energiile nu-şi pot exercita influenţa una asupra celeilalte fără o deosebire de potenţial; clasele sociale nu pot exista fără o inegalitate în puterea ce deţin [1]). Orice stare de neutralizare, de echilibru stabil, tinde către comunismul primitiv nediferenţiat, către repausul universal din energetică şi prin aceasta la osificarea şi moartea integrală a însuşi totului social.

Că cu timpul fiecare clasă şi-a ales un mod de ocupaţie special, conform cu situaţia sa economică, aşa ca diviziunea muncii să se confunde cu diviziunea în clase, nu e imposibil. Ceva rămâne însă sigur: diviziunea travaliului social şi diviziunea muncii nu sânt unul şi acelaşi fenomen: ele s'au întâlnit mai târziu.

Cu aceasta, legenda sociologică care susţine că fiecare clasă reprezintă un organ cu o funcţie deosebită îşi va fi trăit traiul, ca şi teoria «societăţei-organism», de care a fost inspirată.

II.

CONSERVAREA CLASELOR

Ca orice forme de viaţă, clasele arată o tendinţă spre conservare. Opera timpului e neutralizată, formele vechi capătă o rigiditate care singură le dă forţa de a rezista. Morala claselor sociale e aceeaşi ca şi a tuturor societăţilor: noutatea e un pericol, un hazard care conţine prea mult risc, ca să fie folositor; novatorii sânt, implicit, duşmanii cei mai periculoşi ai societăţei. Forţele perturbatoare, isvoarele de schimbare nu lipsesc claselor, cum nu lipsesc nici unei forme de societate; puterea ei conservatoare însă stă în a le înlătura printr'un mecanism eficace. Schimbarea e totdeauna o loterie; repaosul asigură cel puţin starea actuală şi deci comoditatea. Intre o schimbare spre o

1) Cu toată importanţa ce dăm aici claselor sociale în viaţa grupului social, nu putem să ne aliem la părerea lui *A. Bauer: Les classes sociales*, în care diviziunea în clase e indicată ca metoda general sociologică, aplicabilă la orice grup social.

stare mai favorabilă, cu mulți sorți de izbândă, dar făcută cu mult efort, și o stare mediocră de repaus, dar sigură și comodă, societățile omenești au ales în totdeauna pe cea din urmă.

«In fiecare societate, zice Simmel [1]), se produce un fenomen care caracterizează de altfel și viața individuală: în fiecare moment, forțe perturbatoare, externe sau nu, se agață de grupul social și, dacă ar fi supus la această singură influență, viața totului ar fi disolvată. Dar acestor cauze de distrucțiune li se opun forțe conservatoare care mențin viața totului, asigură coeziunea lui și garantează unitatea sa, până în momentul în care, ca în toate lucrurile pământești, forțele disolvante înving și cuceresc viața întregului. Cu această ocazie se poate vedea cât e de drept de a opune societatea ca unitate «sui generis», distinctă de elementele sale individuale, căci energiile pe care e pune ea în joc ca să se conserve n'au nimic comun cu instinctul de conservare al indivizilor. Ea întrebuințează pentru aceasta procedee așa de diferite, în cât adeseori viața indivizilor rămâne intactă și prosperă, în timp ce viața grupului se slăbește».

Mecanismul pe care-l întrebuințează clasele sociale la conservarea lor e complicat și nu se poate reduce la o lege unică și generală. Aci sub forma prejudecăților de clase, aci sub forme de cutume, de legislație scrisă, de precepte morale, el se revarsă în nenumărate tipare. O fizionomie comună se poate totuși desprinde din variatele manifestări de conservare socială: prima grijă veșnic trează în mentalitatea unei clase sociale e *nevoia de continuitate*. Clasele au și ele de întreținut un foc sacru: orice stingere de o clipă înseamnă moartea clasei. Toate oscilările care se întâlnesc în viața lor sbuciumată sânt grade în care această continuitate e mai mult ori mai puțin sdruncinată. «Sânt momente critice, cum remarcă Simmel, în care toată continuitatea socială se reduce dela continuitatea psihologică a continuității de aspirații la comunitatea fiziologică a rudeniei și atunci avem faimosul fenomen de «nepotism», așa de frequent în unele clase». *Nepotismul* e, totdeauna, semnul slăbirei unei clase. El constitue ultimul raport de coheziune între membri, ultima legătură care nu se poate rupe așa de ușor și care e mai mult suportată de cât întreținută. De aceea acest fenomen se întâlnește în istoria

1) G. Simmel: „Comment les formes sociales se maintiennent, în „l'Année sociologique".

claselor alăturat cu o mare criză în viaţa lor. Din contră: tări şi complexitatea legăturilor psihologice e un semn de maturitate şi de forţă. Atunci când înaintea unei rude se preferă un străin, însă un străin fidel aspiraţiilor clasei, forţa de rezistenţă a ei e încă vie.

Revoluţia franceză e bogată în astfel de exemple. Sentimentul care despărţea pe burghezi de nobili era aşa de puternic încât niciodată nu s'ar fi putut prefera de către un burghez o rudă nobilă, înaintea unui partizan credincios. Totuşi fenomenu contrar se putea întâmpla: o rudă era trimisă la eşafod pentru cauza clasei, pentru apărarea unui partizan credincios. In epoca aceea de exaltare mistică, când pretenţiile raţiunei abstracte găseau pretutindeni aprobare, când se trimiteau la eşafod fraţi între ei şi părinţii cu copiii, conştiinţa de clasă şi de continuitate ei erau mai presus de orice. Cu astfel de sacrificii, burghezia franceză a dominat tot secolul XIX. In risipa care a făcut-o cu cele mai elementare sentimente omeneşti, burghezia şi-a asigurat viaţa şi succesul. Tot pentru menţinerea continuităţii, clasele sociale, aleargă şi la un alt mijloc: menţin totdeauna un grup de membri mai bătrâni care să transmită celor tineri mentalitatea generaţiilor dispărute, care să facă legătura de unire între membri răposaţi şi cei actuali. Altfel evoluţia claselor ar prezenta goluri în drumul ei, istoria lor ar fi presărată cu lacune.

Partidele politice, care adeseori sânt reflexul unei clase, prezintă acest fenomen în abundenţă. Oricând şi în orice partid politic vor fi două curente opuse: unul progresist, al tinerilor altul mai retrograd, al bătrânilor. Istoria luptelor politice şi constituţionale de pretutindeni e eloquentă în această privinţă. Cu toate protestările ce se aduc în contra elementelor din sânul lor, nici odată partidele politice nu şi-au eliminat bătrânii lor decât atunci când a trebuit să se segmenteze definitiv în două partide mari. Sunt chiar momente când viaţa claselor e ameninţată fără intervenţia elementului vechiu care aduce cu el forţa tradiţiei, şi atunci consideraţia bătrânilor creşte în sânul clasei. E caracteristic faptul că în crizele de disolvare ale unei clase când însăşi naţiunea întreagă e ameninţată, guvernează bătrânii. La 1789 roialismul ameninţat a apelat la Necker, la 1870 burghezia ameninţată de proletariat şi-a pus încrederea în octogenarul Thiers, iar în 1917 ultimul efort al Franţei a fost cristalizat în

persoana bătrânului Clémenceau. Aceste două fenomene: *al îndepărtării nepotismului* şi al *menţinerii elementelor vechi*, după cercetările făcute de-a-lungul istoriei claselor, ni se par cele mai eficace mijloace, care menţin continuitatea lor. Fără întreţinerea acestora, sau cu o conduită neglijentă, clasele se transformă, îşi pierd firul conducător. La acestea putem adăoga însă şi un al treilea mijloc prin care clasele îşi asigură viaţa: *prestigiul conformismului*. O clasă nu poate trăi fără o uniformitate care să-i menţie unitatea în interior. Această unitate nu se poate susţinea decât pe o armonie perfectă a indivizilor componenţi, care trebue să simtă şi să gândească la unison. Alături de mimetismul biologic, există desigur şi un mimetism sociologic. Toţi membrii trebue să capete culoarea morală a mediului.

Originea persecuţiilor de clasă aici îşi are obârşia. Toleranţa faţă de atitudinile independente nu există în clasele puternice. Pretutindeni, în toate clasele sociale, individualităţile care au avut ceva nou de spus au fost îndepărtate. Un Robespierre, un Danton, numai fiindcă ameninţau cu o mică divergenţă unitatea clasei lor, au fost sacrificaţi. In luptele polifice ale Angliterei moderne, s'au putut vedea multiple cazuri când un şef de partid a fost înlăturat, fiindcă «cochetă» cu şefii celorlalte partide [1]).

Viaţa de toate zilele ne aduce multiple pilde de acelaşi fel: cât de ignorat şi evitat e membrul unei clase care comite o «mesalianţă»! Nicăeri însă nu se poate constata mai bine această nevoe de conformism şi de eliminare a non-conformiştilor ca în literatură.

Un Rizescu din «In lumea dreptăţii» nu putea fi plăcut clasei burgheze a unui orăşel de provincie, fiindcă îşi manifesta o individualitate aparte, nu se putea mlădia la toate compromisurile lor morale, fiindcă citea... pe Nietzsche şi cânta Beethoven. Ibsen, care a excelat şi el în pictura învinşilor sociali, a întrupat în figura D-rului Stockmann, simbolul aceluiaşi fenomen.

Insuşi actul credinţei la indivizi e transformat şi adaptat la cerinţele de conservare într'un moment dat. Experienţa şi raţionamentul logic sunt trecute pe planul al doilea, când nu sunt declarate deadreptul periculoase. In schimb, se recomandă mult «*credinţa de autoritate*», prestigiul succesului consacrat, iar pre-

1) Tönnies: Die Entwicklung der sozialen Frage, Leipzig, pag. 43 ş. u.

stigiul autorităţilor recunoscute ia proporţii de fetişe. Se citează datini sau cuvinte din bătrâni, se invită la convingerea aprioricâ prin cele ce-a afirmat cutare sau cutare, credinţa nu se mai formează prin controlul personal, nu mai are elasticitatea de a se îndoi de sine sau de alţii, căci sugestia autorităţilor furnisează de-a-gata o mentalitate. *Credinţa de autoritate* e prin ea însăşi formată şi încheiată, ea nu pune semne de întrebare, căci nu admite lângă dânsa credinţa prin experienţă ori prin raţionament.

Forma vie în care se mai manifestă acest conformism, se poate vedea destul de bine şi în formalismul cu care îşi îmbracă clasele orice măsură de ordine sau represiune. Formalismul e instrumentul cel mai maleabil prin care se poate opri orice intrare şi orice emigraţie din sânul unei clase. Forma a fost totdeauna mai conservatoare decât fondul, căci, bazată pe obicinuinţă, care e un fenomen psihologic pe cât de puternic, pe atât de puţin variabil, a rezistat totdeauna mai mult operei timpului decât fondul, care, întemeiat pe jocurile raţiunei, a constituit obiectul tuturor utopiilor în toate momentele istoriei.

O mulţime de superstiţii populare pe care se bazează ritualul anumitor sărbători, ca de pildă Irozii de Crăciun, ouăle roşii de Paşte etc., au încetat ca superstiţii, şi se mai uzitează încă numai ca formă. Puţini din cei ce petrec de sărbători cunosc semnificaţia mitologică a sărbătorii sau motivul pentru care petrec. Dreptul antic al tuturor popoarelor oglindeşte şi mai bine cât preţ au pus clasele dominante pe utilitatea formalismului: Aproape nu există drept primitiv fără forme rigide [1]).

Dreptul roman care ne e mai bine cunoscut, deşi apărut în mijlocul unei civilizaţii mai înaintate şi într'o epocă mai înaintată, manifestă aceleaşi caractere. Epoca primitivă, a lui «legis actio» în procedură, a lui «confareat.o», a dreptului rigid de proprietate, cereà peste tot formule sacramentale. In dreptul vechiu indogerman, evreesc, indian peste tot acelaşi lucru. Cu timpul formalismul a căzut, atrăgând după el şi limitele severe ce despărţeau clasele. Filosofia raţionalistă greacă a transformat, cum se exprimă Ihering, dreptul în morală.

---

1) H. Sumner Maine: Etudes sur l'ancien droit — vezi în sens contrar G. Tarde: Les Transformations du droit.

Pe de altă parte, încă mai localizată la nevoile de clasă, ticheta aceea severă, codificată sau nu în regulele de «savoir vivre», riturile snobismului ultim, pornesc din acelaşi formalism.

«Dacă cineva», spune Palante, «ar încercă să degajeze filosofia vreunui cod al manierelor elegante, desigur că ar găsi în el un gelos conservatism de clasă» [2]).

2) Palante: Précis de Sociologie, pag. 95.

Dar tactica cavalerismului medieval care impuneă membrilor săi atâtea regule de conduită, nu era oare expresia aceluiaşi formalism?

Toată societatea monarhilor absoluţi a nutrit pentru Napoleon disprețul datorit unui parvenit. La deschiderea «statelor generale» în 1789 noblețea şi curtea ofensau încă starea a treia prin obstinaţia lor în a menţineà semnele inferioare dinstinctive ale acesteia.

Izolate şi apărate din afară de grămada formalităţilor puţin accesibile oricui, clasele şi-au menţinut puritatea şi, prin aceasta, individualitatea lor.

* * *

Cu toate acestea o renunţare îndărătnică la orice fel de variaţie poate greşi contra celei mai elementare nevoi vitale: adaptarea la mediu şi împrejurări.

Exagerarea formalismului şi a conformismului pot strică conservărei claselor sociale. Clasele, geloase de trecutul lor, rebue totuşi să nu nesocotească spiritul timpului. Comte observase încă pe timpul său, că starea detestabilă a societăţei de pe atunci se datoreşte lipsei unei adaptări interne între ideile religioase, metafizice şi pozitiviste. O îndărătnicie în conservatism ar puteà aduce moartea unei clase.

Câte aspecte n'a luat burghezia franceză dela Revoluţie şi până acum? Câte forme n'a îmbrăcat socialismul şi organizarea proletarilor, dela «manifestul comunist» până azi? Istoria socialismului e tot aşa de capricioasă pe cât sânt de distanţate părerile unui Proudhon, Marx ori Bernstein. In Grecia antică clasa eupatrizilor de la aristocratism intransigent a făcut concesiuni până la o democraţie egalitară [1]). Istoria politică a Angliei în secolul trecut e eloquentă iarăşi în această privinţă. Curba

1) A. Croiset: Les démocraties anciennes. Paris.

evoluțiunei politice de la un Gladistone la Robert Peel și până la Salysbury arată cât știe logica de conservare a unei clase să acorde concesii la timp. Această adaptare a claselor la cerințele timpului se impune pretutindeni; *numai că acest fenomen de odaptare nu se face în toate clasele cu aceiași iuțeală.* Aristocrațiile au tendința mult mai micșorată către mobilitate, pe când clasele inferioare au tendința de a schimbă cât mai iute. Această elasticitate în variație se mai întâlnește în clasele care se formează în mod secret și au deci existența abiă tolerată într'un grup mai mare [2]). Grație numai unei mobilități ex-

2) G. Simmei: Soziologie: Die geheime Geselschaft, pag. 337.

treme, aceste societăți pot trăi într'o consistență oarecare, veșnic în luptă, în defensivă, sau, după ocazie, în ofensivă. Trebue să alunece pe toate terenurile, să se contracte ca și fluidele, să ia toate formele posibile, ca să poată trăi.

Imobilizată uneori în forme moarte, variind alte dăți după necesități, o clasă trebue să satisfacă în mod egal aceste procese contrarii, împlinind astfel nevoia indispensabilă de adaptare.

* * *

In viața lor zbuciumată clasele au găsit încă un mijloc de conservare, care dealtfel e foarte frequent în istoria societăților omenești: e vorba de legătura ce o crează o clasă cu alta și în care găsește totdeauna un sprijin social și o forță economică.

Dacă se poate vorbi de legi în Sociologie, noi am numi acest fenomen: legea *claselor complimentare.* Lupta pe care o dau clasele sociale între ele, reflect al luptei universale pentru existență, se întemeiază pe aceleași puncte: îndepărtarea celor slabi și asociația pentru luptă; Indivizii slabi formează grupe între ei, pentru ca forța colectivă să fie mai rezistentă. Solidaritatea în luptă e tot așa de admisibilă ca și concurența, căci și ea nu e altceva decât un «égoisme à plusieurs».

In trecut burghezimea se unește uneori cu nobilii contra monarhiei, ca în Anglia, alteori cu monarhia contra nobleței, ca în Franța. Pe lângă aceste asociațiuni trecătoare, spiritul de conservare al claselor a alergat la fenomenul pe care l'am numit mai sus al claselor complimentare. Ideia aceasta, a întregirei unei clase prin semi-incorporarea alteia se poate desprinde

foarte uşor din capitolul pe care-l consacră Mommsen originei clienţilor la Roma.

Mai mult decât un fenomen individual, istoric, nouă ni s'a părut că apariţia clasei clienţilor la Roma este ilustrarea *unui fenomen care se repetă tipic în toate societăţile, indiferent de condiţii loeale de spaţiu şi timp, anume*: puterea de atracţie pe care o exercită o clasă tare asupra unei clase mai slabe, semi-înglobarea acesteia din urmă la cea tare şi de aci sprijinul ce-l oferă cea dintâi celei de a doua.

O clasă superioară a simţit întotdeauna necesitatea unei clase inferioare devotate, care să-i întărească mijloacele de luptă şi de rezistenţă. Alegând drept tovarăşă o clasă inferioară, aristocraţiile capătă următoarele prezumţii şi avantaje:

1) Micşorează din forţa cantitativă a claselor adversare, a opoziţiei.

2) O clasă inferioară care simpatizează cu clasa aristocrată stabileşte prezumţia că restul claselor inferioare sânt pătimaşe în duşmănia lor, că starea lor nu e insuportabilă, din moment ce o parte din ele se împacă cu clasa dominantă, că deci până la un punct cei de sus sânt buni şi meritoşi, deoarece îşi găsesc prieteni printre cei de jos.

3) Atunci când victoria a fost de partea plebei, clasa inferioară devotată celei superioare serveşte ca element de negociare, în scopul ca cei de sus să acorde minimul de concesii. Astfel «clasa complimentară» joacă rolul amortisor.

Pentru aceste avantaje clasele aristocratice dau complimentelor lor o mai bună stare economică, le admit adeseori în familia lor, înlesnind căsătorii între membrii respectivi, înfine îi asimilează pe jumătate, le suggerează şi le impun atitudini, le subordonează individualitatea de clasă aparte, reducându-le la un simplu instrument,

Totuşi puterea lor de iniţiativă nu dispare cu desăvârşire, ceea ce le dă coloritul unor clase mixte. Cu timpul, puterea clasei dominante descreşte, trândăvia sau luxul o slăbeşte, şi atunci clasa complimentară, întărită cu economii de veacuri, cu energii agonisite în răbdare, se emancipează şi formează o clasă aparte. Aproape toate nobleţele au o preistorie de clientelă.

Nu se poate spune că apariţia acestor clase e un fenomen individual, cu caractere locale, care n'au putut să apară decât

în împrejurări hotărîte şi speciale. Generalitatea lui la majoritatea popoarelor, în timpuri şi locuri diferite, ne face să credem că avem de a face cu un fenomen sociologic regulat, *reprezentând o formă sub care se organizează în mod sistematic acţiunea de conservare şi de luptă a claselor.*

Pentru timpurile greco-romane găsim clienţii, pentru timpurile medievale vasalii feudalilor, pentru timpurile moderne arendaşii la ţară, care, deşi cu caractere puţin cam speciale din cauza intervenţiei altor factori, constitue reprezentanţii claselor complimentare, în zilele noastre. E destul să ne gândim la solidaritatea nediscutată a proprietarilor cu arendaşii în faţa problemei exproprierei, ca să pricepem uşor acest lucru. Cine urmăreşte mişcarea uvrieră din marile state industriale, poate vedea că aproape în toate marile stabilimente există lucrători mai înaintaţi care depind de patron, întru cât nu fac parte din nici un sindicat, n'au leafă, ci remize la sută din câştig. In aceştia mişcarea sindicală, în timpuri de grevă sau revoltă, are un serios element de opoziţie.

In ce priveşte luptele regulate dintre patroni şi uvrieri, cei dintâi au reuşit să-şi câştige aliaţi, după cum spuneam, chiar din sânul clasei proletare. Ei îi găsesc în acei, numiţi în Franţa *„sfărâmători de grevă"* (briseurs de grèves), în Italia *„Kroumirs"* în Anglia *„blacklegs„*, în America *„scabs"*. Char şefii sindicatelor, de origine proletară, s'au arătat peste tot nedemni de misiunea ce li s'a încredinţat: «Experienţa ne arată că în aproape toate ţările şeful lucrătorilor de origine proletară e capricios şi despotic. El suportă cu greutate contradicţiile camarazilor—aceasta din cauza caracterului său de parvenit. Se ştie de altfel că parvenitul e gelos de autoritatea sa şi vede în orice critică care i se adresează o tentativă de a-l umili, de a-l înjosi sau o aluzie intenţionată la trecutul său. Ca şi Evreul convertit, lor nu le place să li se aducă aminte trecutul lor" [1]).

Insuşi Engels spune, într'o scrisoare către Sorge, despre şefii proletarilor din Anglia: «Ceea ce e mai revoltător e că acea »respectability» a pătruns în sângele uvrierilor înşişi. Diviziunea societăţii în mai multe pături ierarhice, având fiecare respectul înnăscut pentru superiori (betters) are rădăcini aşa de profunde,

1) R. Michels: Les partis politiques, pag. 219.

încât burghezia reușește încă în zilele noastre să seducă prin linguşire sau laude pe acei de sub ea.

Nu sunt sigur de ex. dacă John Burns n'ar fi mai flatat să fie în bunele grații ale cardinalului Maning și ale burgheziei în general decât să se bucure de considerația clasei sale. Thom Mann pe care-l consider ca pe cel mai bun șef de origine uvrieră se complace a povesti că a fost invitat la o petrecere la cutare lord.»

In America de nord, tendința către îmburghezire a șefilor uvrieri e și mai accentuată: «America de nord este țara unde tendințele aristocratice ale șefilor muncitorimei, favorizate de un mediu pătruns de un materialism grosolan și inestetic, s'au desvoltat în plină libertate și pe cea mai vastă scară. După ce-au desbătut tarife de salarii și alte avantaje analoage, oficialii sindicatelor se întrunesc în «evening dress» (ținută de seară) cu patronii la somptuase banchete. Este de notorietate publică că șefii uvrieri nu văd în funcțiunile lor decât o treaptă spre ridicarea lor personală! Sau și mai clar: *„adeseori ei joacă pur și simplu rolul de servitori ai capitalului. Șeful sindicatelor devine atunci un satelit, „boss", al adversarului celor pe care-i conduce, un „scab"* (sfărâmător de grevă) *sau, spre a întrebuința un termen și mai semnificativ, un labor leutnant of the capitalist class, un inspector de lucru al clasei capitaliste"* [1]).

Se vede ușor din citațiile de mai sus că clasele capitaliste ale timpurilor moderne își au și ele clasele complimentare, aliatul în lupta socială.

* * *

Toate măsurile de conservare enumerate până acum ar fi de puțin folos, cu toată importanța lor, dacă cea mai principală cauză de existență, starea economică, ar fi slăbită. Căci aici stă fenomenul cel mai general care o conduce. Ea primează orice. De aceea acapararea instrumentelor de muncă și a capitalului dă puterea de dominație a unei clase. Toată lupta de clasă se dă pe teren economic. Deoparte, forța invincibilă a capitalului mare, care posedă până la un punct formidabila proprietate de a-și aservi capitalul mic, de cealaltă parte acesta mic, neputincios, închis în lanțurile unui determinism social riguros, în plus forța

1) R. Michels, loc. cit. pag. 227.

numerică a mulțimilor lipsite de siguranța zilei de mâne. Ca să se menție, fiecare clasă înțelege că forța ei nu poate stà decât în puterea economică care are dreptul de veto în lupta pentru existență. Iată de ce burghezia și-a elaborat așà de lent și așà de răbdător procesul ei de înbogățire. I-a trebuit câte-va sute de ani ca să-și afirme întâetatea ei de clasă importantă. Și istoria, în această privință, n'a făcut decât să repete cazuri tipice.

Cu toate acestea, punctul de vedere al socialismului științific, care explică forța clasei dominante prin procesul formărei capitalului, instrument care-i permite conservarea, e exagerat și prea simplist.

Sociologia obiectivă, care nu poate fi suspectată de partialitate, nu poate primi forma precis matematică pe care socialismul voește să o deà formărei capitalului și rolului pe care acesta îl joacă în lupta de clasă [1]).

Ca să explice că capitnlul e «supra-muncă acumulată», Marx, întrebuințează două feluri de probe: unele istorice, prin care arată că salariatul e inferior servajului (și prin aceasta se arată că nevoia supra-producției prin multiplicarea orelor de muncă, dictată de poporația crescândă, a fost un prilej de spoliare mai puternic decât servajul, numai din diferența orelor suplimentare între cele două regimuri a fost posibil capitalul); altele logice, prin care cearcă să dovedească că noțiunea de valoare nu se poate determinà decât prin munca ce o produce.

In ce privește afirmațiunea iui Marx, că istoricește starea salariaților e inferioară servajului, iată cum argumentează el: «Să comparăm supra-travaliul din fabricile englezești cu supratravaliul din câmpiile danubiene, unde servajul îi dă forma mai independentă. Fiind admis că ziua de lucru e de 6 ore de lucru necesar și 6 ore de lucru extraordinar, lucrătorul liber oferă capitalistului 6×6 sau 36 ore de supratravaliu pe săptămână. Este același lucru ca și cum ar lucrà trei zile pentru el și trei zile pentru capitalist. Dar aceasta încă nu sare în ochi, travaliu și supratravaliu se confundă. Am puteà în adevăr exprimà același raport, zicând de ex. că lucrătorul lucrează în fiecare minută 30 de secunde pentru capitalist și 30 de secunde pentru el. E altfel însă cu corvâda. Spațiul separă munca necesară pe care țăranul valah o execută

1) C. Bouglé: Sociologie et marxisme in „Revue de métaphysiquete de morale" 1908.

pentru propria sa întreținere, de lucrul făcut pentru boier. Cele două părți de timp există astfel una lângă alta independente. Această deferență de formă nu modifică în nimic raportul cantitativ al celor două munci. La capitalist însă, lăcomia de supramuncă se manifestă prin sălbateca sa pasiune de a prelungi peste măsură ziua de lucru; la boier cel mult o goană în a înmulți zilele de corvadă» [1]) Astfel epoca salariatului e mult inferioară epocei servajului. De aci posibilitatea formării capitalului, exact de la trecerea din una în alta.

Cercetările istorice și economice însă se înscriu în fals contra unor astfel de informațiuni. [2]) «De la servaj la corporație și până la salariatul caracteristic fazei capitaliste, succesiunea lor corespunde unei reale ascensiuni în libertatea personală» [3]).

Tabloul pe care ni-l dă Fustel de Coulanges bunăoară, asupra muncei sclavilor la sfârșitul imperiului roman, nu arată de loc deosebirea, în sensul lui Marx, între servaj și salariat. Trecerea de la atelierul domestic al epocei servajului la corporațiile medievale se face și ea printr'o creștere a libertății individuale. In fine caracterele antreprizei capitaliste care urmează regimului corporațiilor evidențiază și mai mult desrobirea uvrierului. Pentru regimul capitalist trebuiă: 1) ca munca industrială să înceteze de a fi o concesiune a autorității și deci un monopol; 2) ca autoritatea să înceteze de a-și atribui grija de a protejă pe consumatori contra falsificărilor, lăsându-le facultatea de a-și alege singuri furnisorii; 3) ca stăpânii, deveniți simpli antreprenori, să înceteze de a aveă asupra lucrătorilor o autoritate paternă și discreționară, să fie legați între ei doar printr'un contract reciproc.

Astfel maxima prin care Sumner Maine exprimă evoluția raporturilor juridice: «trecerea de la statut la contract», de la constrângere la libertate, e pe deplin justificată și în raporturile de la patron la uvrier. [4]).

In ce privește argumentul logic al lui Marx, anume că valoarea se poate măsura în ore de muncă, iar că orice oră în plus înseamnă și o cantitate de valoare mai mult, economia po-

1) K. Marx: Das Kapital, Secț. 6.
2) Karl Bücher: Enstehung der Volkswirtschaft.
3) Richard: Socialisme et science sociale, pag. 96.
4) Richard: Le socialisme et la science sociale, pag. 97 și urm.

litică contemporană a dovedit, că nici el nu e mai justificat. Noţiunea de valoare nu poate depinde exclusiv de travaliu, căci la munci egale nu corespund valori egale, iar lucruri cari nu presupun nici o muncă au totuşi o valoare. Şi apoi cum s'ar putea echivala, cum s'ar putea măsura muncile între ele? După cantitate? După calitate? Aceste obiecţiuni au devenit aproape banalităţi, aşa că ne scutim de a insistă mai mult.

Astfel teoria lui Marx prin care explică precis lupta şi conservarea claselor prin procesul formărei capitalului e exagerată şi nu rămâne dintr'însa de cât afirmaţia generală, că forţa economică e un puternic element de luptă şi de conservare. Dar numai atât. Explicările detailate şi precizările matematice sânt alături de adevăr şi trebuesc primite cu rezervele făcute.

Inainte de a închide acest capitol al conservării claselor, în care lupta şi perindarea la putere joacă un rol decisiv, se cuvine să îndepărtăm o prejudecată comună, care ar putea să strice înţelesul unor fenomene amintite mai sus. Nu sânt puţini acei care identifică o clasă cu un partid; de aci ideia că lupta între partide e unul şi acelaşi lucru cu lupta între clase.

Rodbertus observă, cu drept cuvânt, că un partid care reprezintă o clasă poate fi cucerit tocmai de adversarii ei. «Un partid însă nu e nici o unitate socială, nici o unitate economică. Baza sa e formată de un program. Acesta poate foarte bine să fie expresia teoretică a intereselor unei clase determinate. Dar în practică oricine poate adera la un partid, fie că interesele sale coincid sau nu cu principiile enunţate în program. Astfel de pildă, partidul socialist este reprezentantul sociologic al proletariatului, dar nu e pentru aceasta un organism de clasă: e mai degrabă, din punct de vedere social, un amestec de clase»[1]). Mai putem observa că de multe ori aceeaşi clasă poate fi reprezentată de mai multe partide: burghezimea — de radicali, liberali, democraţi etc.

Dacă un partid nu se poate confunda cu o clasă, nici mijloacele lor de luptă nu se întâlnesc totdeauna. De aci necesitatea unor legi speciale pentru fiecare.

---

1) R. Michels. op. cit.

Din cele precedente se poate vedea care sânt ce le câteva procedee pe care le întrebuinţează clasele la conservarea lor.

Lupta lor nu e nici logică, nici consequentă, în plus e amorală, ca orice ciocnire oarbă de forţe. Compromisurile logice sau morale nu le intimidează; mai presus de consequenţă şi de frumuseţe morală ele vor viaţa. Inarmate cu două-trei mijloace pe care le dictează instinctul de conservare, clasele dau lupte neobosite. Din aplicarea lor mai strictă ori mai neglijată reese victoria ori ruina lor. Aci mobile şi elastice în adaptarea la idei nouă, aci formaliste şi retrograde, ele nu fac altceva decât să cerce pulsul timpului, şi în arta cu care ştiu să se mlădieze după împrejurări, şi care revine la o chestiune de tact, stă forţa lor.

(Va urma) MIHAIL D. RALEA

VORBE CU TÂLC

Cine se uită cu ochi răi la bucuria vecinului, niciodată nu va şti să o preţuiască pe a lui.

Fericirea ca şi Dumnezeirea sunt în sufletul nostru; cine nu le are, sau mai bine zis cine nu vede că le are, zadarnic le caută aiurea.

Inţelepciunea e ca soarele: luminează numai pe aceia, cari îşi îndreaptă faţa spre dânsa.

A. MÂNDRU

ASTFEL VORBEŞTE DOMNUL

— UN TRIPTIC —

PARTEA II

— **Despre fapte** —

Ci ascultaţi! vorbeşte astfel Domnul:

De ruga voastră sunt sătul!
Destul
Am auzit cuvinte fără vlagă.
E 'nchinăciunea voastră 'ntreagă
Un smoc de pae,
Ce n'are trăinicie în văpae.
Din staulul în care aţi dormit,
Când v'aţi sculat,
Aţi luat un ghemotoc strivit
Şi pângărit —
Prinos numindu-l — mi la-ţi dat.
Sătul de mirodenia voastră sunt!
Când aţi simţit
Că fruntea mânios încrunt,
Ingenunchind,
De fum biserica umplând,
Aţi ars tămâie,
Tot legănând, atuncea chiar, în gând,
Greşala, sufletească râie. —
In vizuina relelor ascunşi,
Crezutu-v'aţi de niciun ochi străpunşi,

Cu toate că eu sunt mereu
Oriunde.
Pe voi v'am cunoscut fiind în voi
O flacără ce vă pătrunde,
Opaeț sub obroc.
Și sunt sătul!
Am auzit din gura voastră
Invățătura-mi prea destul:
Un crin albiu în mârșăvită glastră!
Iar, dupăce mărturisiți,
Pe drumul mare 'nțeleniți
Deodată,
Cum se înghesue, gemând, o gloată.
In fapte vreau s'o văd acuma!
Eu lumea am făcut și huma
In zile șapte;
V'am dat răgaz a veacurilor noapte
A voastră țărnă, lutul, praful, tina,
Să-mi înălțați,
Să ridicați
Pe treapta unde-i veșnică lumina.
Căci nu în șoapte
Vă fie rugăciunea, nu! — în fapte!
Invățătura mea cu toții știți
Și... n'o trăiți! —

Ioan aleargă, stafie a spaimei,
Ca norul șfichiuit de vijelie
Când frunzele se pălmuesc de zor.
Colinele îl amăgeau de-aproape
Și-acum închipuirea-i le strămută.
Picioarele-i sunt roșii, sângerate,
Iar ochii bulbucați, și răsuflarea
O fură aerului rece, care
Nainte-i se despică șuerând.

Au început muncelele să crească.
Un trăznet ridicându-se spre boltă,

Cu-a fulgerului furie se-avântă
Spre cucerirea muchei lor Ioan.
Un pâlc de arbori i se'mpotrivește
Lăsându-și creanga până la pământ.
El însă nu se-oprește nicio clipă:

Mlădițele ce-l verguiesc în față
Îi par mai dulci decât o mângâiere.
Movila e rotundă — șoldul unui
Vechi Sfarmă-Piatră care doarme dus.
Pe coamă, sus, o groapă e săpată:
Sătenii cari se-adăpostesc în preajmă
Dintr'însa lutul iau de lipitură.
De buza-i se împiedică Ioan,
Și cade leșinat, strivit sub humă.

Deschide ochii, minunat privește:
Departe e de oameni.— Trupu 'l doare. —
De unde vine? — Vrea să se ridice,
Dar, amintindu-și goana 'ndelungată,
De graiu'nfricoșat își amintește.

Ioan spune:

De ce să fiu chiar eu?
Certându-i: «ce nu făptuiți?»
Vor zice dânșii: «Auziți»,
«Greșitul e judecător!»
Nicicum eu nu le-aduc un ajutor.
In lume — vezi! — adun ocară.
Zădărnicia săvârșirii mele
Imi face clipele nespus de grele,
Imi e zădărnicia mea povară.
Ce vrei?
Nu sunt mai bun, o Doamne! — decât ei!
Mergând, mereu mă poticnesc;
In mine mătrăguna nu stârpesc;
Pecetluit cu-a pristăvirii ceară
Fiind, nimic nu isprăvesc.

Ceva când am înfiripat vreodată,
Păcătuit-am, am păcătuit!
De ce alesu-m-ai, o! Tată,
Să spun cuvântul negrăit?
Ce vrei?
Nu sunt mai bun — Stăpâne! — decât ei!
De'n Tine cred, ades m'am lăudat
Cu-a mea credință.
Mi-e sufletul un snop ce-i deslegat,
De ori ce chip, de ori și ce ființă
Lipsit!
Eu să te port?
Un deal ce i atârnat de-un fir de tort?
Un munte dus de-o iarbă?
O rază tace-va să fiarbă
Clocotitoarea mare,
Ce spumegă din zare până 'n zare?
Ce vrei?
Sunt rău — o! Doamne! Rău sunt ca și ei!

Intr'un potop gonindu-se jălania
Țâșnì din gura lui. Și cu smerenie
Sorocul tâlmăcirii — trist — râvnește.
Ca baciul care-a presimțit că'n preajmă,
La câțiva pași, e apa cea dorită,
Și setea-i crește, bănuind într'una
C'aude clipocitul undei reci,
Iar sunetul tălăngilor din turmă
Drept susurul răcoritor îl ia,
In cot se sprijină, urechia-ascute.
Așa Ioan pândește, năzuește...
E liniștit cuprinsul fără margini.

Cum un zăgaz se frânge deodată,
Lăsând să treacă un șivoi subțire,
Apoi se rupe ici și colo gardul,
Cordelele-argintii mi se'nfrățesc,
Destramă 'mpletitura de nuiele,

Țărușii smulg — făcând dintrânșii plute —
Și malurile scaldă 'n valuri, cântă,
Și cântecul în urlet se preschimbă,
Amarnic se'ntețește, nesățios,
Așa Ioan pojarul și-l revarsă,
Cu'nvierșunare-l sgudue-al său hohot,
Și pleoapele-i sunt șipote, și lacrămi
Obrajii îi brăzdează — pică, pică,
Topesc a iernii friguroase blană,
Pe-alocurea se 'ntrezărește lutul...
Ci Domnul tace, fără de răspuns —

Ca un puhoi, ce-acopere câmpia,
Indoae sălcile, subțiri mesteceni,
Aicea desrădăcinând și colo
O brazdă netezind cu mâlul verde,
Intinsul tot făcând o țesătură
Și'nvingătoru'apoi se potolește,
Treptat se potolește și trimisul.
In mintea-i început-au să'ncolțească
Intâii ghiocei de'nțelepciune —
Se scoală și privirea și-o rotește.

Ioan gândește:

... Pridvorul să și-l dreagă
O groapă sapă;
Dar iarăși lipitura prispei crapă.
Așa e viața lor întreagă.
Un puț care sorbind mereu
Sărac este de apă.
Căzând eu golu-am astupat?
E, ce mi-au profețit, adevărat:
«Cu vorbe nici un sac nu vei umplea.
«A suferinței grapă este grea:
«Pe toți ne face deopotrivă,
«Fărâmițându-ne.
«Tu poți s'o ușurezi?»
Și — îngrozit —

Fiind lăuntru-mi un sicriu
In care zace 'ncrederea în mine,
Spre Domnul am venit, la Dânsul viu:
Nădejdea răsărită-i din suspine.
Părea că a tăcut! —
Ştiam şi n'am crezut!
Greşit am fost! —
Părintele iubeşte
Pe cei de foc, pe cei de ghiaţă —
Pe cel ce luptă şi se străduieşte,
Căutând o nouă viaţă!

Lumina înfloreşte'n sufletu-i.
Precum un măr — ce'n luna lui April
Imbracă haina alb-trandafirie —
Invăluit e de albine, roiuri,
Ce raza aurie fac să joace
Pe-aripele cu ape străvezii,
Vrăjind-o'n pulbere scânteetoare,
Aşa — împresurat e de sfinţenie
Acum Ioan, de milă, de asprime,
Şi uns cu mirul dragostei nestinse.
O clipă — El se smulge şi porneşte
Năvalnic — încotro? — spre lumea noastră —
Ninsoare ce o scurmă pasul său
De vânt e răscolită, l-înveleşte
Părând aproape nor, iar dânsul
Un fulger e, urgia Domnului.

Despre holda plină de neghină

Aşa vorbeşte El prin a mea gură:

Răstavul e bogat,
Dar aţi lăsat
Neghină multă.
Apropie-te neam întreg, ascultă!

Asupra ta voi ține judecată:
E vinovată
Intreaga voastră gloată:
Tot ce e rău, urât,
In cugetele voastre a dospit:
Un aluat
Cu îngrijire frământat.
Și, ce-i de cântărit,
Să cântăresc am hotărât!
Avut-ați un ogor,
Și lanul v'a purtat bucate
Mai multe decât fost-au semănate.
E spicul auriu, se'ndoae
Ca iarba după ploae.
Dar voi, trecând
Cu diavolească pravilă în gând,
N'ați secerat
Curatul rod, ci rodul blestemat,
Neghina prețuind, neghina-ați luat!
Iar grâul
L-a putrezit în albie pârâul
Și vitele și porcii l-au mâncat!
Ați măcinat
Grăuntele cel negru însă.
Din pulberea 'n panere albe strânsă
A voastră pită plămădit-ați.
Și-ați îndrăznit —
Netrebnici iară —
Să vă mirați cu vaet ne-auzit,
Că pânea vă e neagră, ori amară?

Despre cerșetorul împărat

Așa grăește El prin a mea gură:

Blândețea crud ucis-ați!
Pe Fiul meu, ce-a fost îndurător,
L-ați îmbrăcat,
Cu-odăjdii grele de'mpărat,

Cu strae l-ați înstrăinat
Pe frunte.
El e și-acuma cerșetor,
Din sate'n sate,
Din țară'n țară și din munte'n munte
Cutreeră șoselele umblate.
Când bate'n cercevele, în zăplazuri —
De frica hoților cu tălpi de pâslă,
Cu spete-aduse — o! cum îl goniți!
Apoi icoana altfel zugrăviți,
Temându-vă să leșinați
Când rănile și zdrențele pictați.
Fățarnic om! într'una minți!
Ai chinuit
Pe cei care l-au canonit
Odată,
Cu toate că el singur îi iertase.
Privește! înțelege! iată!
Sunt răstigniri cu mult mai fioroase.
Il ții̇ntuești
Pe lemn în fiecare zi:
Ai prigonit,
Ai surghiunit
Și'n al său nume-ai războit!
Te-ai depărtat de mine și de tine!
Acu,
In trista, nesfârșita rătăcire,
Nu ești al meu și astfel nu ești tu.
In tine este izbăvire,
Atunci
Când la oparte-arunci
Oricare lucru ce nu ți-e din fire
Uitând aceasta fost-ai însetat:
Un vânător care-a uitat
Izvorul.
Izvor sunt numai eu!
Ca să nu vezi oriunde cerșetorul
Ce 'ntinde mâna 'ncârligată,

Ai pus perdea, coloare și veșminte
Pe lucrurile cele sfinte,
Făcând un lăudăros
Din Dumnezeu! —

Despre iarba fiarelor

Ci ascultați! așa vorbește Domnul:

Descoperit-am —
Privind la tine —
Obârșia nespusei îngâmfări.
In fața ta se ploconesc
Toți oamenii, se'nchină
La vraciul galben și ți-l jinduesc.
In seamă luând privirea lor haină,
Pe vârful degetelor te ridici,
Te 'nalți să-ți pară și mai mici.
Cu picioroangele micimii umbli
Să-i vezi și să te vadă;
Ca gheața scârțâe pe stradă
Milosârdia-ți, face zarvă mare;
Te joci cu-a poftelor cheiță;
Și aurul îți e leșie
Ce spală de-a minciunilor cocleală;
E iarba fiarelor. Cu duioșie
Tu îl numești:
Oglinda fericirilor lumești!
N'ai priceput
Că cea mai strașnică 'njosire,
E să privești cum alții se'njosesc,
Și-apropiindu-se, te lingușesc.
Ți-e gluga beznic baldachin de mire! —
De lepra banilor fiind pătat
Ai poruncit
Ca — sfânt să fii tutindeni izvodit,
Sfințenia ai cumpărat! —

Nesocotit ai fost în socotință!
O peticele albăstrii,
Și gălbioarele zgârcenii
Degeaba numeri:
Pe jude n'ai s'ă-l mitueşti!
Greşeşti
Punând al slăbiciunii scut pe umeri:
Dreptatea nu se clatină la mine,
Tocmit-ai în destule nedreptăți —
Dreptatea mea, neprihănită
Și neprecupețită — vine! —

Despre noul Adam

Așa grăește El prin a mea gură:

Iubirea n'are preț! Zvârlită 'n drum
Strivită-i cu noroiul de pe uliți.
Sunt inimile voastre suliți,
Drept vârf trufia poartă.
Și frumusețea e'ntinată;
Pe fața străvezie altădată,
Uscată-i glia
Batjocurii;
Cu sulimanul clisii e spoită,
E hâdă frumusețea, e zbârcită
Ca un burete.
De pică plină este chiar iubirea
Iar trupul,
Așa cum vi-l dăduse firea,
Nu v'a plăcut:
Cu mii de cute,
Cu strae voi l'ați învăscut —
Un nou Adam, ce-ar fi gonit din rai.
Intrezărirea cărui o făceai
In mușchii altuia porniri să nască;
Simțind sfârșeală și rușine

Dorit-ai ochii să privească
Ceace tu credeai nedemn de tine.
Și, nou Adam, ai răstignit
Sălbatic, bucuria — cum al'dată
Pe Fiul ce te-a mântuit
De lemnul negru este aninată;
Intregul trup îi e struzit,
Se deslușesc pe alba-i piele,
Dungi de curele,
Cu pline de cruzime au lovit.
Și râsetul pe buze-i ghiață.
Pe față.
Ii cade părul despletit:
Sprâncenele subțiri s-au strâns,
Căci bucuria... bucuria-a plâns.

Despre cei buni

Ci ascultați! așa vorbește Domnul

Spre voi mă'ndrept, spre voi, cei buni —
Sunteți de vină!
Căci v'ați temut
Ca bufnițele de lumină.
Dar sorțul vouă v'a căzut:
Când bine poți să faci,
Când e nevoe să vorbești și taci —
E un păcat.
Pe voi, cei buni, v'am cercetat
Mai aspru chiar.
Ați stat într'una, iar,
La sfat,
Gândirile ați frământat
Și nu le ați spus.
Acela care s'a supus,
Lăsând să fie rău în țară,
Acela e sorțit să piară!

Așiderea i cu voi!
Așijderea-i
Ciuperca sunteți după ploi!
Eu vă voi cere
Pe toți aceia ce'n tăcere
Au trebuit să moară;
Pe cei ce fost-au de ocară
Și nu i-ați apărat.
Voi lua 'napoi
Sămânța roditoare
Ce prin cutii, sărtare ați lăsat,
Și n'ați împrăștiat,
Părându-vă ogorul un gunoi.
Eu vă voi pune-o singură 'ntrebare
La fiecare:
N'ai nici o vină
De este chinul într'atâta mare?
Privește, lămurește-te și vină,
Răspunde-apoi, de poți, cu voce tare!

Cărări destule nu-s și nici șosele
Să ducă'n zare
Pe cei încovoiați sub încercare.
E judecată!
Ursit a fost ca ceasul să ne bată
Și ne-am trezit
Un neam înfrânat, norod gonit,
Căci brâul relelor este 'ncheiat.
Vă e rușine?
Blagoslovesc aceasta ca un bine!
Smuncitu-v'ați deodată
Din toropeala dulcilor păcate,
Sămănăturile bogate
Ardeau,
Și seminții vă fugăreau,
Vrăjmașii calea o-ațineau,
Și toate
Priveau spre voi ca țarini nelucrate
Și fără de cuvinte dojeneau.

Asemeni unei mări care-ar fugi,
Aleargă toți oștenii. Sunt învinși.
In plasa'nșelătoare-a morții prinși.
Mai mulți de griji decât de pușcă înpovărați
Se duc
A genii rouă și-o usuc
Ștergând o rar cu mâneca și tac.
Fugarii, orășenii vin. In sac
Abia mai au o 'mpușcătură.
De spaimă, osteneală, a lor gură
Se'ntinde, ori se strânge.
O mamă cu copilu-i plânge.
Ici cade-un cal;
Se'mpiedică un altul, poticnește,
Pe călărețul său trântește,
De sus, de pe un pod, în val.
Se'neacă.
Convoiul suduiește
O leacă.
Și iar pornește.
Din goana sa nimic nu contenește.
Departe, răgușită, chiamă-o goarnă.
O mână se strecoară, cere pâne;
Prin rânduri latră, hămesit, un câne,
Un om înjură, altul mai suspină;
E unul beat, iar celălalt se'nchină.
In fugă tunurile au fost lăsate,
Tăiate
Sunt șleaurile dela cai.
Stindardele înfășurate,
Indoliate,
Sunt întrebări spre slavă râdicate,
Ca strigăte mărețe, fără grai.
Iar pajurile, șoimii poleiți,
De sânge par stropiți:
Infig drapel de flăcări
Grânarelor moșii.—
Izbândelor sortiții

Se'ntorc, înfrângerea văzând,
Și-acum întrezăresc arzând
A țării fală, darurile gliei.

O! Doamne sunt viteji! Ei s'au luptat!
Intreagă bărbăție arătând
Ca smeii ne înfrânți
S'au avântat.
Dar, Doamne,
Ii arde veșnic setea de războaie,
Precum nisipul
Scâncește și visează după ploaie,
Așa râvnesc și ei,
Și pofta-aceasta-i sfâșie și-i doare,
Iar eu nu mai pricep ce vrei
Răzaoaele's o holdă 'ncăpătoare
Ce este plină de urzica pizmii,
Nerodnica trufie.
Vrei Tu așa de-a-pururea să fie? —
O! Doamne! vitejia cea străbună,
Și strămoșească vlagă,
In piepturi ca și'n doine mai răsună
Puternică, întreagă.
Da! voinicia mai trăește,
Viteji avem,
Ii ocrotește mâna Ta de-oțel,
O! Doamne 'ntregul neam îți mulțumește,
Apostoli însă, sfinți nu sunt de fel!

... Au prohodit nădejdea cea din urmă,
Puțini tămăduitu-s'au!
Cetit-am a nădejdilor tropare,
Dar tot mă scurmă
O! Doamne — o'ntrebare
Cei buni sunt morți!
Stingheri fiind cei înțelepți,
De tine
Și tot ce este 'nalt, sau bine,

Bârfesc râzând acei ce dăinuesc!
Ca stânjenei de boltă se-ofilesc
Acei ce-s doritori de frumusețe;
Acele fețe
Ce curățiea lor o irosesc.
Precum e feriga'n pădure
E'n lume făr'de lege;
De cei cinstiți nu-i nimeni să se'ndure
Fântânile prea limpezi sunt sleite.
Poți să 'ntârzii o! Doamne? — Dumicate
Și nimicite
Sunt roadele acelor buni
Cel mârșav ține minți împodobite
Cuscrindu-se cu cei lăstuni!
Ești Dumnezeu! —
S'a șters chiar urma celor drepți,
Ca urma rândunicii care zboară —
Ești Dumnezeu —
Dece nu pot,
Dece nu 'ngădui să adorm și eu?

ȘTEFAN NENIȚESCU

ARENA ŞI TAURI

(IMPRESII DE CĂLĂTORIE)

Trebue să aibă cine-va o înţelegere artistică, pentru ca să nu îşi închipue că luptele de tauri din Spania sunt rămăşiţele barbare ale unei epoce primitive. Ele sunt artă, nu barbarie. Cum înţelegem mistica măreţie a catedralelor gotice, trebue să pricepem şi pitorescul artistic al «*corride-lor*».

Lupta de tauri e mişcare, e viaţă, e culoare, e artă sculpturală. Ce poate aminti mai bine tensiunea muşculară avântată a aruncătorului de disc din statuaria antică de cât încordarea bărbătească plină de graţie a toreadoru'ui în acţiune? Dar atitudinele plastice şi animate ale taurului năvalnic?

Închipueşte-ţi într'un soare aprins, cu un cer de o claritate străvezie, mii şi mii de oameni îngrămădiţi pe treptele unui amfiteatru imens, drapaţi în culorile vii ale curcubeului (roşu, portocaliu, verde strălucitor), fanfare sgomotoase răsunând în toate părţile — şi în această ameţeală de culori, de sunete şi de lumină năvălind buimăcit, dar plin de o forţă impetuoasă, un taur, care timp de 24 de ore a stat în linişte şi întuneric, închis în cripta amfiteatrului. Nimeni nu poate înfrunta în primul moment această avalanşe de forţă animalică în plin elan tinerese, deslănţuită de cascada de sunete, de culori şi de lumină. Toreadorii cei mai încercaţi fug peste bariere spre a se pune la adăpost. Dar curajul revine şi coloratele costume catifelate reapar în arenă. Lupta începe, o luptă spectaculoasă, dramatică, plină de episoade artistice. Intocmai ca o dramă pe scenă, ea se desfăşură în acte, concentrându şi interesul către tragedia dela sfârşit.

Atacul îl deschide o echipă de picadori, cari în unele părţi, de pildă în Portugalia, sunt falnici călăreţi pe cai înaripaţi. Intre iscusinţa cavalerului, odinioară mascat, şi servitorul înamorat

al unei signore, şi între furia deslănţuită a taurului întrecerea începe. Calul strâns în zăbală, cu nările nervoase, cu muschii încordaţi subt pielea fumegândă — e întâiul duşman, pe care taurul recules după prima aiureală îl întâlneşte în arenă. O cursă plină de emoţie începe între calul cel svelt, întins într'un galop încordat şi taurul ameninţător, care aleargă furios până la spume într'un salt greoi. Numai *pica* — o lance de lemn cu vârful de oţel tăios, scurt însă numai de câţi-va centimetri — poate potoli avântul turbat al taurului, care stă aproape să răsbată subt pântecele vulnerabil al calului. Dar printr'un salt înaripat, calul e acuma departe, cavalerul îşi potriveşte pica, taurul, un moment nedumirit, pare că cugetă, se reculege, uită durerea de o clipă, se avântă din nou şi cursa cu picadorul reîncepe.

Dar momentul a sosit ca taurul să fie înfruntat de trupa pedestră a *bandarierilor*. Din părţile dosite ale arenei apar figuri viguroase şi svelte, drapate în portocaliul, galbenul sau bordoul catifelat al ţinutei tradiţionale. De subt mica pălărie neagră colţurată apar figuri vesele şi zâmbitoare. Armaţi cu *bandarii* — mici săgeţi de oţel, îmbrăcate la capăt cu panglici în toate culorile provocătoare — dela o distanţă respectuoasă ei agită, în faţa ochilor taurului uimit, fluturătoarele paglici colorate. Taurul excitat de mişcarea neprecisă şi de culoarea cea vie se aruncă cu o furie concentrată asupra bandarierului îndrăsneţ. Dar vai! elanul său este potolit de înţepăturile pe care le simte în grumaz, căci luptătorul îndemânatic printr'o mişcare spaţioasă şi plină de avânt a înfipt cele două bandarii în spatele voluminos al taurului, unde fiutură acum la dreapta şi la stânga panglicile colorate. Nu merită să stea cu demnitate într'o arenă spaniolă luptătorul, ale cărui săgeţi nu au atins cu o precizie matematică cele două părţi ale grumazului şi nu e luptător adevărat, acela care profitând de neatenţia animalului aruncă prin viclenie săgeţile sale. Numai în momentul elanului ameninţător al taurului trebuesc aruncate bandariile. Căci mulţimea colorată şi sgomotoasă ia o parte vie la luptă; cu vociferări, ce răsună în tot amfiteatrul din mii de piepturi, alungă din arenă pe luptătorul neîndemânatic sau neloial.

Iar taurul, care se arată prea molatic în avântul său, în strigăte unanime de *non e torros e vacca*, este surmontat *al fuoco*. Atunci furia taurului nu are margini, căci micile bandarii «cu

foc» au la capăt plesnitoare, ce plesnesc sfârâind, înfigându-se în grumaji. Taurul saltă, turbează, devine impetuos, până când spatele său, întocmai ca un bulevard dela Nisa în carnaval, flutură în balans desordonat toate culorile aprinse ale curcubeului.

O nouă trupă apare în arenă, trupa numeroasă a *capierilor*. Ei nu mai au drept armă decât curajul lor bărbătesc și o mantie mare în falduri, care se numește *capa*. Ea este de toate culorile provocătoare, afară de roșu sângelui, care e culoarea rezervată toreadorului. Armați numai cu această stofă colorată, ei înfruntă furia taurului. Se apropie de el, la câțiva pași distanță, și cu mișcări de o grație de dans și cu atitudini de o plastică statuarie, agită în valuri colorate faldurile mișcătoare ale capei. Taurul se avântă, se aruncă cu încordare, dar nu întâlnește în calea furiei sale decât stofa goală și neînsuflețită a capei, sufletul și corpul capierului îi scapă, întocmai ca o iluzie diafană. E poate momentul cel mai artistic al cursei. Închipuește-ți un luptător înalt, svelt, tăiat în piatră, făcând aceste mișcări, armonic, grațios, ritmat, sub puterea emoțiunii și executându-le în toate perspectivele, în față, la dreapta, la stânga, în ghenuchi, la spate — spre a'ți da seama de bogata comoară artistică, pe care o adună ochiul și creerul în aceste clipe emoționante ale cursei. Taurul extenuat de disproporția covârșitoare între sforțarea nervoasă și mușculară, pe care o face și între inconsistența obstacolului, ce întâlnește — o simplă stofă neînsuflețită — rămâne câte odată, după atacuri furioase de câteva momente, complet îndobitocit și cu privirea aiurea se oprește locului, asurzit de strigăte și ametit de culori și lumină. Atunci luptătorul încercat poate cuprinde cu mâna coarnele încă neatinse ale taurului, dar numai pentru o clipă, căci sensația aceasta neobișnuită reînsufletește puterea imperioasă a taurului.

Urmează puntul culminant al cursei. Toreadorul — unicul — apare în arenă, înconjurat de ceata colorată a cadrilului său. El singur poartă o capă ca sângele și o spadă lungă și strălucitoare. Pășește curajos alături de taur, numai o pătură inconsistentă de aer îi separă.

Își apleacă la pământ capa în culoarea sângelui, asupra ei taurul se aruncă cu o furie nebună, fanfara dă semnalul morței în sunete metalice și toreadorul printr'o încordare unică înfige cu toată greutatea corpului său, suspendat dintr'o singură lovi-

tură în grumazii greoi şi masivi ai taurului, întreaga spadă până la mâner. Lama pătrunde printr'un punct vulnerabil în grumaz, străbate dealungul inima, care zvâcneşte încă, răzbind până dincolo în vid peste coastele pieptului şi fără a vărsâ mai nici o picătură de sânge, întreaga masă enormă şi greoaie a taurului se întinde neînsufleţită la picioarele toreadorului, într'o cădere de teatru.

Intreaga arenă răsună, mulţimea se agită frenetic, culorle se mişcă, fanfarele cântă metalic şi o avalanşe de flori, de portocale, de bonete spaniole, de evantaiuri, de eşarpe de dantelă — cad în arenă şi asupra toreadorului încă emoţionat, slăvindu-i triumful. Dar vai! de acela, care ar greşi lovitura, care ar aduce cu spada vre-un rău taurului, fără a-l ucide deodată, un asemenea barbar n'are ce căută într'o arenă spaniolă, sufletul omenesc şi artistic al Castelanului nu îngădue aceasta. *Afecţionaţi*, pasionaţi ai curselor nu admit decât un toreador încercat, trebue cine-va să fi trecut prin cariera ierarchică de picador, de banderil, de capier, să fi avut succese meritate în fiecare spre a fi înălţat la rangul de toreador. E drept că pe această treaptă stă succesul şi gloria, o avere de milioane îl aşteaptă şi întocmai ca marele cântăreţ al Italiei sau ca politicianul cu renume în ţările parlamentare, toreadorul devine idolul răsfăţat al mulţimei şi eroul succeselor mondene.

Cine se bucură oare în acest moment în Spania de mai multă popularitate şi dragoste ca *Galita*, marele toreador al Andaluziei? E însă o adevărată încântare artistică să vezi pe Galita lucrând în arenă. Plăteşte în emoţii artistice cu părţi din sufletul şi viaţa sa adorarea şi dragostea mulţimei.

O zi de cursă e o pagină sbuciumată de viaţă, căci dacă taurul moare în strigătul mulţimei, un alt taur apare, publicul pătimaş nu admite în cursele selecte decât spectacolul dramatic al morţii a opt tauri. Iar dacă a doua zi în dările de seamă despre cursele de taur din toate oraşele Spaniei, găseşte în gazetele zilei numeroase nume de bandarieri, de picadori, sau de toreadori răniţi mortal sau omoriţi, aceştia nu sunt decât **victimele eroice ale artei şi gloriei.**

D. IOANIŢESCU.

LICEUL CORIOLAN BREDICEANU

CRONICA LITERARĂ ŞI ŞTIINŢIFICĂ

FAPTE, RECENSII, REVISTE

1. FAPTE

BIOLOGIE. *Mediul şi Desvoltarea fiinţelor vii.*— Influenţa mediului asupra dezvoltării organismelor vii este în deajuns dovedită astăzi. In special organismele inferioare în scara zoologică sunt sclavele mediului înconjurător. Cât de mare este influenţa pe care o exercită acest mediu reiese şi din cercetările rectente ale lui. Shinji, dela Universitatea din Missouri, asupra aripelor dela păduchii, cari trăesc pe plante şi flori. Aceste animale se înmulţesc şi prin partenogeneză (din ouă nefecundate). S'a observat încă mai de mult că dela aceiaşi femelă nasc prin partenogeneză indivizi, unii cu aripi şi alţii fără aripi. La ce ţine aceasta ? Shinji prin numeroase experienţe făcute pe vreo 30 de specii din acest fel, ajunge la concluzia că există o strânsă legătură între compoziţia mediului în care cresc plantele (trandafiri) parazitate de aceste insecte (Afide). Dacă în mediul din care planta îşi trage substanţele nutritive se găsesc unele dintre substanţele acestea : săruri de magneziu, de zinc, de antimoniu, de nichel, de staniu, de plumb, de mercur, şi zahăr, atunci insectele parazite nou născute vor avea aripi. Aceste substanţe sunt decî „determinante". Sunt altele „care împiedică" dezvoltarea aripelor, precum : alcoolul, acidul acetic, alaunul, taninul, sărurile de stronţiu, de potasiu şi calciu.

Substanţele din primul grup ar da impuls şi dezvoltării muşchilor. De aceea insectele care au căpătat aripi sunt mai musculare faţă de cele fără aripi, care în schimb au mai multă grăsime.

Astfel s'a ajuns a se da o explicaţie ştiinţifică faptului curios că una şi aceiaşi varietate de insecte se prezintă cu aripi sau fără aripi, după sum trăeşte pe o plantă sau pe alta, sau pe aceiaşi plantă, însă în medii diferite.

I. I. N.

CULTURA. *Activitatea cercetăşească la Iaşi.* — Iaşii au fost în cei doi ani de restrişte şi de înălţare—locul unde s'au întâlnit şi cunoscut Românii de pretutindeni şi a fost poate unicul prilej de a se cunoaşte bine, fiecare cu părţile sale pozitive şi negative. Ar fi un interesant capitol de psihologie naţionaiă, dacă s'ar aduna observaţiunile cari desigur au fost mai vii, rezultate din contrastele ce răsăreau la fiecare pas în acest furnicar de colaborare şi convieţuire silită.

Împrejurările vitrige au adunat în Iaşi la un loc, şi pe cercetaşii din tot cuprinsul României, aducând fiecare pe lângă partea comună de anume educaţie şi nota caracteristică regională. In faţa valurilor zilnice de copii refugiaţi, tovarăşii lor de cercetăşie ieşeni au crezut de a lor datorie să le dea tot sprijinul, oferindu-le găzduire, ajutor şi locuri în diferite organizaţiuni publice, de unde puteau primi oarecari înlesniri.

Aceste împrejurări au adus desfacerea organizărei cercetăşeşti locale, una dintre cele mai bine închegate din ţară în momentul intrărei noastre în războiu. Indată ce Iaşii au rămas ca şi apa ce se retrage, după puhoiu, în albia sa, tinerii cercetaşi ieşeni, dintre cari unii sunt studenţi universitari, şi-au strâns rândurile, pe cari războiul—piatra cea mare de încercare—le-au rărit, curăţind tot ce era puţin pregătit pentru evanghelia cea nouă a muncei, a cinstei, a respectului pentru bunul şi

convingerile aproapelui, a iubirei de natură şi de învăţătură şi a dragostei pentru neam şi ţară.

Fără sgomot, cei tari în credinţa nouă, se strâng într'o cămăruţă a lor, împodobită cu gust şi cu motive naţionale, având mica lor bibliotecă de cărţi instructive, cetesc, discută, glumesc, cântă. Tipăresc şi o revistă, care oglindeşte sufletul cercetăşesc.

Asemeni manifestări în tineretul nostru sunt semne bune şi garanţii serioase pentru viitorul apropiat; iar acei cari au pus tot sufletul la începuturile grele ale cercetăşiei în România pot fi mulţumiţi, că nu au aruncat sămânţa pe un pământ sterp. **D. M. C.**

Insemnări privitoare la istoria culturii româneşti.

PSIHOLOGIE SOCIALA. *Coaliţia întunerecului.* — Mai târziu, când peste cele din urmă svâcniri ale patimilor de azi va coborâ liniştea unor timpuri de reculegere, şi când sufletul neamului nostru îşi va redobândi echilibrul zăticnit în chip aşa de vinovat prin amestecul evangheliei semănătoare de furtună, minţile dornice de a se lămuri obiectiv asupra câtorva din problemele dominante ale vieţii româneşti contemporane, se vor întreba, nu fără un simţimânt de profundă nedumerire: «Cum a fost cu putinţă ca din numeroasele sforţări ale atâtor oameni destoinici de abnegaţie şi de jertfă să fi răsărit în domeniul binelui obştesc numai recolta plăpândă care abia se desprinde ici-colo din marea de neghină a vechilor noastre întocmiri roase de păcate?»

Căci trebue să ne-o mărturisim: adeseori gândurile bune s'au ridicat cu eroism la câte un colţ pierdut de ţară. Sub greutatea nepăsării generale s'au mistuit în gol atâtea glasuri de pionieri ai idealismului, cari implorau o mână de ajutor sau măcar o clipă de luare aminte din partea celor înrudiţi sufleteşte cu dânşii. Chemările desnădăjduite au rămas, din nefericire, aproape totdeauna fără alt ecou decât al propriului sunet. In schimb ele au trezit uraganul unor împotriviri care le-au făcut să amuţească pe veci.

Iar atunci când noile îndrumări isbuteau să rodească totuşi mai în larg şi pe urma silinţelor înmănunchiate se înfiripa câte o „civitas Dei", alarma obscurantismului ameninţat în drepturile sale de veacuri, începea să colinde ţara dela o margine la alta. Şi cât ai clipi din ochi, sub flamura neagră se adunau „multe ca nisipul mării" pâlcurile de cruciazi fanatici ai „statului quo" şi asaltul pornia mai cu seamă pe căile piezişe pentru a nu înceta de cât odată cu spulberarea din temelie a cuibului de eretici care se încumetaseră a crede că poarta nici unui suflet omenesc nu va putea rămâne zăvorită în faţa binelui.

Dar să nu-şi închipue nimeni că rândurile de mai sus ar încercă să pomenească învăluit despre dumnezeu ştie ce întâmplări din vremuri uitate. Nu trebue să ne urcăm până la anul o mie patru sute, căci dovezile stau mult mai aproape de noi. In curând vom găsi prilejul de a le înşira pe larg. Nimic din ce poate ajută lumea contemporană la o înţelegere deplină a cauzalităţilor culturii noastre nu se cuvine să mai fie trecut sub tăcere. Prezentul îşi va da, poate, seama de cumplita povară a ispăşirilor ce-l aşteaptă. El va măsură cu ochiul limpede întreaga operă de tămăduire pe care este chemat să o desăvârşească pentru a plăti vinovăţia trecutului. Cei uniţi în crezul gândurilor bune vor simţi apăsarea de moarte a singurătăţii, la care s'au osândit prin lipsa de legături mai puternice între ei. Atunci coaliţia întunerecului va trebui în ceie din urmă, să cugete la defensivă, dar mai cu seamă să-şi facă pregătirile pentru ziua înfrângerii.

Gheorghe Lazăr

CARACTERISTICA UNEI EPOCE.— S'a împlinit mai bine de un secol dela pătrunderea întâielor influenţe ale culturei apusene în mediul nostru naţional. De bună seamă, nu este încă momentul de a încheia printr'un bilanţ definitiv acest capitol interesant din istoria civilizaţiei noastre moderne. Căci nu în răstimpul câtorva decenii se pot sedimentă în sufletul unui popor împrumuturile, pe care el a fost condamnat să le facă zorit spre a câştigă, în parte cel puţin, vremea pierdută din pricina fatalităţilor sbuciumatei sale desvoltări istorice.

Experienţa e deci în curs şi ultimele ei rezultate vor fi culese abia de către generaţiunile care nu au văzut încă lumina. Infăţişarea epocei prinde a se lămuri totuşi în trăsăturile ei generale. Căci unele etape intermediare au ajuns la desnodământ, şi perspectiva anilor ce ne despart acum de ele, îngădue un început de caracterizare, dacă nu chiar un verdict „sub specie aeterni".

In adevăr, pentru cine caută să închege în sinteza unui tablou retrospectiv manifestările de ordin public ale României contemporane, un fapt revine stăruitor la fiecare pas: *lipsa de neatârnare sufletească a neamului nostru în faţa formelor de cultură apuseană.* Din această cauză, istoria civilizaţiei noastre în ultimul secol e mai curând povestea dramatică a unui lanţ nesfârşit de capitulări. Nici unul din aşezămintele străvechi ale neamului românesc, nu mai avea în pragul timpurilor noastre „moderne" trăinicia organică pe care instituţiunile o capătă prin desvoltare la adăpost de ori ce şguduire catastrofală. Când stăvilarele s'au deschis în calea curentelor apusene, ideile conducătoare în viaţa morală a societăţii noastre făcuseră loc de mai multe zeci de ani unor deprinderi cari se învecinau până la un pas cu nihilismul etic. Realităţile politice se prăbuşiseră de aproape un secol sub lovitura de maiu a regimului de ţară cucerită pe care a trebuit să-l îndurăm în epoca fanariotă. In sufletul păturii noastre cârmuitoare nu se mai putea recunoaşte nici urma vechilor concepţii despre făptura, aşa de concretă odinioară, a statului românesc, iar suveranitatea monarhică, după trei veacuri de necurmată degradare, zăcea în ţăndări la pământ şi, împreună cu ea, toată conştiinţa politică a neamului nostru.

In acest cadru neînchipuit de jalnic, şi pe terenul şubred al unei societăţi în plină dărăpănare, nici o formă de viaţă culturală proprie nu eră cu putinţă. De aceea, în locul pătrunderii pe nesimţite a spiritului modern, singura în măsură de a mijloci o asimilare normală, revărsarea tumultoasă a civilizaţiei din occident peste meleagurile noastre, s'a îndeplinit cu violenţa năprasnică a unui cataclism.

Reculegerea din visul crunt al robiei politice, chemarea din nou la viaţă a vechilor aşezăminte care alcătuiseră firul continuităţii noastre sufleteşti, a fost împiedecată prin această năpădire a influenţei apusene. Ne lipsiau în acea vreme zăgazurile culturale pe care s'ar fi cerut să le putem ridică în drumul acestui nou soi de invazie.

Şi astfel, din aiureala îndelungatei eclipse a conştiinţei noastre etnice, ne-am trezit purtând lanţurile unei alte sclavii. In potriva acesteia luptăm aproape fără a ne da seamă. Intreaga disarmonie a sufletului nostru colectiv, agitaţia care stăpâneşte suprafaţa şi adâncurile vieţii publice din tot cuprinsul pământului românesc, sunt dovezile de netăgăduit ale unor sbuciumate năzuinţe către emancipare. Isbuti-vom să ne regăsim pe noi înşine? Se întrevede oare la capătul acestei arhiseculare Odisee făgăduinţa unui echilibru mai statornic între elementele aşa de heterogene acum, ale organismului nostru cultural? Incordările spasmodice, care dau vremilor de azi tragica înfăţişare a svârcolirii într'o agonie de sinucigaş, vor însemnă la sfârşit un pas înainte pe drumul sănătos al maturităţii? Sau vor aduce o recădere, şi mai prăpăstioasă decât cele de până acum, în haosul negaţiei mefistofelice a oricărui criteriu de orientare după legile pozitive ale dreptei judecăţi?

Intrebările acestea sunt ca şi săpate în pragul epocei care se deschide. Răspunsul va fi hotărâtor pentru soarta neamului nostru şi după cât se pare, el nu va întârzia mult.

Gheorghe Lazăr

2. RECENSII

C. I. BAICOIANU. *Banca Naţională în timpul ocupaţiunei*, Buc. 1919. In 115 pagini, autorul dă interesant material asupra vicisitudinilor prin care a trecut primul institut financiar în timpul robiei. Inainte chiar de a trece graniţa, consiliul de războiu din Berlin luase dispoziţii cum să-şi împartă cu aliaţii exploatarea ţării. Se hotărâse o emisiune, pe care, la pace, tot statul român avea să o răscumpere, aşa ca să le rămână gratuit ocupanţilor mărfurile importate şi întreţinerea trupelor. E caracteristic că până la armistiţiu se emisese numai 170.000.000, iar în restul timpului, — adică în vre-o 8 luni — încă 1,200.000, deşi ţara era secătuită. Pentru a apăsa valuta noastră, soldaţii erau obligaţi să schimbe mărcile pe un curs *special*. Ca document al timpului de subjugare, broşura e o preţioasă contribuţie la literatura noastră economică.

S. O.

LUCIAN BLAGA. *Poemele Luminii*. Sibiu. Biroul de imprimate „Cosinzeana" 1919.—Adevărata poezie lirică este arta de a *personaliza* stările sufleteşti. Ea dă pe faţă latura cea mai individuală a vieţii noastre interioare. Şi numai sub această condiţiune manifestările sale pot să dobândească valoarea unor creaţii durabile.

Judecat în perspectiva consideraţiunilor de mai sus, volumul d-lui L. Blaga se prezintă ca o apariţie vrednică de luare aminte. E mărturisirea, de o mare spontaneitate, a unui suflet care aduce resonanţe şi privelişti noui în lumea poeziei noastre lirice. O atmosferă mistică învăluie orizonturile inspiraţiei autorului. Dar acestea se luminează la răstimpuri în fulgerarea câte unei intuiţii adevărat profunde :

Eu cu lumina mea sporesc a lumii taină
Şi 'ntocmai cum cu razele ei albe luna
Nu micşorează, ci terumătoare
Măreşte şi mai tare taina nopţii,
Aşa îmbogăţesc şi eu întunecata zare
Cu largi fiori de sfânt mister. (p. 6).

Sau aiurea :

Mi-aştept amurgul, noaptea şi durerea,
Să mi se 'ntunice tot cerul
Şi să răsară 'n mine stelele.....
Pe care încă nici odată
Nu le-am văzut. (p. 37).

Ritmurile abrupte, care nu au nimic din factura voită a simbolismului artificial ; gândirea, mai totdeauna sigură de mersul ei, chiar atunci când s'ar părea că este în primejdie să rătăcească drumul ; sensibilitatea vie, şi uneori complexă, care găseşte mijlocul de a se exprima în accente şi imagini de o neobişnuită putere sugestivă :

Atâtea stele cad 'n noaptea asta :
Demonul nopţii par'că ţine 'n mâni pământul —
Şi suflă peste ei scânteii ca peste-o iască. (p. 24).

Iar mai departe :

Frumoase mâni, când buze calde-mi vor sufla
In vânt cenuşa,
Ce-o ţineţi în pălmi ca 'ntr'un potir.
Veţi fi ca nişte flori,
Din care boarea 'mprăştie polenul (p. 33).

Insuşirile acestea se îmbină pentru a defini o personalitate, fără îndoială interesantă, al cărei punct de plecare este o atitudine lămurită în faţa propriului suflet.

E drept că pe alocurea se întrevăd şi unele înrudiri elective cu poeţii moderni ai Germaniei şi Franţei. Maeterlink, Verhaeren, Gustav Falke, Richard Dehmel, au fost, pe cât se pare, obiectul unei lectur

amănunțite a d-lui Blaga. Avem chiar unele temeiuri de a bănui că nici arta mistică nu i-a rămas cu desăvârșire străină ca isvor de impresii.

Totuși originalitatea sa nu a pierdut nimic prin aceste legături. Ea îndrituește pentru noi speranța că această primă confesiune lirică a poetului ardelean este prologul unei activități, pe care o așteptăm cu încredere.

A. C. Z.

D. N. BURILEANU, *Note din închisoare*, supt ocupația germană. pg. 87, București 1919. „Notele" d-lui B. sânt o expunere cu caracter aproape dramatic, (din care nu lipsește nici victima omenească) a suferințelor morale și fizice cauzate autorului de o aspră închisoare în timpul ocupației germane.

Deși intitulată „Note", lucrarea este, ca puține de acest gen, nu o înșirare de fapte săvârșite în legătură cu persoana scriitorului, ci un tot literar, astfel armonizat, în cât capătă o valoare neatârnată de acea documentară ce cuprinde.

Fapte, adeseori mărunte, sub pana de psiholog a celui ce *a suferit*, se înalță cu un relief așa de pronunțat, în cât cetitorul, punând mâna pe carte, nu o mai părăsește până la ultima pagină. De sigur este și aceasta o artă, cu atât mai de preț, cu cât, nici vorbă, lucrarea nu este pornită din intenții estetico-literare: ea este mărturisirea unui suflet care a cunoscut chinul cel mai intens: și n'ar fi nimic cel fizic pe lângă cel moral. Este, în sfârșit, de observat atmosfera de sinceritate ce se desprinde din fiecare pagină. Iată una din aceste pagini:

„Examinând prezentul, care era atât de trist, scrutând viitorul, care părea și mai trist încă, conștiința începea să mi se turbure. N'aveam liniștea să-mi ascund, după cum au încercat mulți, că în catastrofa, care ne-a isbit, am și eu o părticică de răspundere, ca unul care am fost și sânt încă de părere, oricum ni s'ar așterne viitorul, că războiul era necesar. Dar în clipa aceasta de depresiune mă simțeam cuprins de remușcare. Îmi înfundam capul în perină ca să nu văd și să plâng înăbușit, pe ruinele scumpei noastre țări, care pătimia martirul, ca și Cristos pe cruce, pentru cea mai sfântă dintre cauze. Iată în ce stare ajunsesem! Mă ridic nițel în sus, crezând că mă înăbuș, deschid ochii mari și de odată mi se pare că zidurile camerii încep să se miște și se strâng în jurul meu spre a mă strivi. Înspăimântat sar jos și mă reped la fereastră, pe care o deschid în mod automat. Tremuram din tot corpul, eram tramspirat. Aerul tare și sănătos mă răcorește... îmi revin. Ah, cât de puțin a lipsit ca să curm toate amărăciunile printr'o durere de o secundă!

„...Până seara n'am mai avut puterea nici să cuget, nici să privesc. Toate facultățile mele intelectuale și sufletești erau paralizate, iar lipsa de voință mă ținea locului!...

Când am văzut iarăși, de dimineață, soarele ridicându-se la orizont, ca și mai înainte, am crezut că mă întorc din altă lume. Mă scăldam în razele lui aurite cu aceeaș emoțiune sfântă ca credincioșii din evul mediu în lumina anului 1000! La fereastră păsările ciripiau, ciugulind din fărâmăturile de pâine ce aruncasem din întâmplare. Parcă distingeam în ciripitul lor un glas cunoscut mie, glasul copilașilor mei, cari mă certau pentru pasul nesocotit, pe care voiseм să-l fac.

„...Un singur lucru vedeam însă lămurit; că pe fiecare zi mă consum mai mult: că în fiecare moment se rupe câte o părticică nouă din sufletul meu. În deșert mai căutam acum să-mi impun răbdare: nu mai eram stăpân pe mine. Cupa mi se părea plină. Nici să șez, nici să mă plimb, nici să-mi concentrez gândirea asupra unui punct nu mai eram în stare. Luam loc pe scaun și iarăși mă ridicam în sus; începeam să mă mișc și mă opream din nou, căzând fără voință pe pat. Adunându-mi ultimele resturi de energie, căutam să-mi recuceresc echilibrul și-mi impuneam anumite sforțări, dar nu eram capabil să le îndeplinesc. Am terminat, cum era de prevăzut, printr'o criză nervoasă, urmată de friguri

acute, care-mi sguduiau tot corpul. Imi dădeam seama acum, că puterea mi se sleise" (pg. 64, 65 şi 72).

Citind cartea ai emoţiile ce te stăpânesc la teatru ascultând o dramă, în care predomină elementul psihologic. C.

ROMUL CÂNDEA. *Catolicismul în Moldova în secolul al XVII-lea.* Sibiu. Tipografia arhidiecezană. 1917. — Sub titlul de mai sus, autorul publică în româneşte „prelucrarea... capitolului al III-lea din teza" d-sale «*Der Katholizimus in den Donaufürstentümern. Sein Verhältnis zum Staat und zur Gesellschaft*». In forma sa germană, această monografie a servit d-lui Romul Cândea la absolvirea doctoratului. Intâiul merit al studiului pe care îl analizăm este *noutatea subiectului însu-şi.* Până la apariţia tezei, publicată integral în colecţiunea „Beiträge zur Kultur- und Universalgeschichte" de sub conducerea lui K. Lamprecht şi în urmă a profesorului W. Goetz, nu se cercetase, *în chip unitar şi cu întreg aparatul ştiinţific,* istoria niciuneia din confesiunile religioase depe teritoriul principatelor dunărene. Materialul adunat în colecţiunile române şi străine, sau aflător încă prin arhivele şi bibliotecile diferitelor centre mari de cultură, nu inspirase nimănui ideea că îmbinarea acestor *membra disjecta* ar fi o contribuire de netăgăduită importanţă pentru istoria bisericească a Europei în genere *şi ar înlesni, adeseori în chip surprinzător, elucidarea atâtor capitole întunecoase ale trecutului românesc.* După studiile şi încercările mai mult sporadice care nu au îmbogăţit peste măsură bibliografia chestiunii, d-l Romul Cândea oferă *întâia lucrare de sinteză.*

Fragmentul publicat în româneşte la Sibiu acum doi ani, zugrăveşte situaţia catolicismului din Moldova în „punctul mort" pe care îl atinsese după întâia jumătate a veacului XVII. Cauzele acestei prăbuşiri a unei organizaţii atât de înfloritoare la începutul istoriei principatului, sunt puse de către autor în cea mai vie lumină. Insubordonarea Episcopilor din Bacău faţă de organele împuternicite să controleze la răstimpuri felul în care clerul catolic din Moldova îşi îndeplinea misiunea. Rivalitatea veşnică, dusă uneori până la conflicte furioase, între Iesuiţi şi ierarhia bisericească. Profunda corupţie care se încuibase în viaţa intimă a Episcopilor şi a clerului de toate gradele. Indiferenţa Papilor, cari absorbiţi de alte preocupări, nesocotiau să pue la îndemâna organizării din Moldova personalul şi mai ales mijloacele pentru îndestularea nevoilor unei adevărate vieţi religioase. Aceste împrejurări, unite cu desnaţionalizarea continuă a credincioşilor, asimilaţi pe încetul de către covârşitoarea majoritate românească, au dat catolicismului din aceste părţi lovitura de moarte în veacul XVII.— Valoarea monografiei d-lui Cândea a primit în occident o consacrare din cele mai semnificative. Ar fi o datorie de conştiinţă profesională pentru autor publicarea întregului studiu în româneşte, cu unele adaosuri impuse de o şi mai largă întrebuinţare a surselor informative. L.

V. PROCOPIESCU, *Spicuiri psichologice,* Caracal 1919. — Broşura cuprinde: Principalele mijloace întrebuinţate azi pentru cercetarea fenomenelor sufleteşti. Insuficenţa herbartiană în problema educaţiei morale. Fragment din cartea lui Taine de „de l'Inteligence" şi câteva dări de seamă despre opere streine. — Interesant e capitoiul — privitor la formarea caracterului. Autorul citează o lecţie de pedagogie românească, unde învăţătorul tratează *Ambiţia,* după metoda herbartiană. Alegerea e nimerită, ca să arate orşicui cât de stearpă şi anostă e procedarea aceasta. Cine vreă să afle cât chin e pe capul copiilor din ţara noastră, să citească acele pagini. M.

DEM. D. STOENESCU. *Cui aparţine dreptul de a declara războiu şi a încheia pace,* Craiova 1918. — Autorul se întreabă de ce în constituţia noastră nu e lămurit acest punct. Crede că n'a fost înscris acest drept între prerogativele guvernului, ca să nu se atingă susceptibilitatea Porţii Otomane,

de care eram încă legați la 1866. Mai adaogă și argumentul că „legiuitorii noștrii de atunci erau îmbibați de teoriile speciale în privința originei istorice a drepturilor regaliene, consacrate de religie". De unde urmă că astfel de drepturi „puteau să nu fie înscrise". Ipoteza e greu de susținut. Din contra, proclamația dela 1848 dovedește că demagogii (așa își ziceau chiar ei) aveau o foarte slabă stimă față de persoana suveranului. Propuneau chiar să fie ales numai pe 5 ani! — Notița dela pagina 21 reproduce cuvintele lui Eugen Stătescu, care dovedesc cu ce ușurință și superficialitate se lucrau legile noastre. E.

3. REVISTE

SBURATORUL, *revistă literară și artistică*. No. 1—6 (19 Aprilie 24 Mai). — In numerele 1, 2, 6, d. D. Nanu publică trei poezi: *„Ploaie de noapte"*, (pag. 3) o interesantă viziune a naturii care încadrează bogat un conținut de caracter discret meditativ; *„Din singurătate"*, (p. 13) o scurtă odă, al cărei ton elegiac stăpânit, ne descoperă acea năzuință mistică, familiară autorului de multă vreme; *„Scafandrierii"* (p. 119), simbolizarea norocoasă a unei stări sufletești, pe care analiza directă o poate prinde numai cu anevoință (am întreba totuși: de ce «iezere *stagnante*» ?).—Expresivă poezia d-nei Elena Farago: *„Și iar mi-e sufletul la tine"* (p. 2.) Mai puțin armonioasă, balada fantastică, *„Din șoaptele umbrelor"* (p. 50). Elementul, așa de straniu, al celor „două brațe moarte", naște o impresie cu desăvârșire neestetică. Mult mai reușită, în schimb, ne pare inspirația de un simbolism evocativ și matur din poezia *„Era o fântână..."* (p. 77). Revenirile aforistice asupra întâiului vers din fiecare strofă («Pe o lungă și aspră și stearpă șosea,- ca toate șoselele lumii—»), ne reamintesc, în modulație gravă, un procedeu spiritual întrebuințat odinioară de Edmond Rostand. FI. D.

RAMURI, *15 Martie*. — D. Pencioiu atinge în câteva pagini *„Chestia femenistă"*. „Legea nu trebue să fie decât expresia dreptului popular". Arată cu pilde din pravila lui Matei Basarab și din legislația streină, că legea traduce obiceiul. De aceea, ca chestie de tactică, recomandă celor care luptă pentru emanciparea legală a femeii, emanciparea ei reală în spiritul public. (Incercare în acest sens s'a făcut prin legea eforiilor, care dă drept femei să-și spună cuvântul în chestia creșterii copiilor): Articolul d-lui Pencioiu e limpede și judiciară. In „literatura de mâne", d. Fortunescu exprimă părerea că operele autorilor noștri fac mai toate parte din categoria produselor literare care nu pot fi scoase fără pagubă din cadrul epocei și naționalității pentru care au fost creată". Producția anilor din urmă i se pare că lasă de dorit și speră abia pentru mai târziu o adevărată manifestare literară.

ANALELE MINELOR, *I, Februarie și Martie*. — Interesante articole asupra mișcărilor muncitorești în petrol (G. Dumitrescu), Petrolul în România, Bogățiile miniere ale Ucrainei, O nouă metodă de exploatare a petrolului (Popescu-Voitești), Tehnica sondajelor petrolifere (A. Meinfeld). Cu privire la munca de 8 ore, pe care o cer lucrătorii, d. Dumitrescu relevă că pretenția e absurdă. Sânt munci așa de grele că nimeni nu le poate rezista 8 ore, iar altele care prin ritmul lor și nevoile anotimpului cer mai mult de 8 ore. Asupra mărimii salariilor, industriașii au căzut de acord. Cu noua metodă de a exploata petrolul nu numai în sens vertical, ci și prin galerii orizontale, urmărind tot stratul petrolifer, pare că chiar ținuturile care se considerau secătuite tot mai pot da petrol. Deci regiunea de la Bușteni ar putea reînvia.

BULETINUL MUZEULUI SUCEVEI. (Folticeni). An. II. No. 1. D. Artur Gorovei într'un amănunțit articol: *Din istoria culturală a Folticenilor* arată tot ce se poate ști despre tipografi, gazete, reviste, librării și le-

gătorii de cărţi în acel oraş. Cu prilejul acesta înşiră o sumă de fapte de cel mai mare interes pentru desfăşurarea vieţii sociale şi politice legată de acel colţ de pământ. *Un cuvânt din alte vremuri* (prob. Răutu) aduce la iveală cuvântarea ţinută la 1837 de Alex. Haşdău către elevii din ţinutul Hotinului care isprăvind examenul aveau să treacă la gimnaziul din Chişinău. Cavalerul C, Stamati l'a tradus în româneşte şi l'a tipărit la Iaşi în 1885. E vrednic de relevat cum Haşdău spunea copiilor: Străinii (din Basarabia) sânt pe locul nostru numai vremelnic din întâmplare. In sfârşit d. V. Ciurea arată situaţia *Muzăului Sucevei* în numele donatorului. Muzeul acela e podoaba nu numai a oraşului, ci a Moldovei de sus, iar partea şi mai vrednică de laudă e că a fost întocmit prin munca unui om: Vrednicul profesor Ciurea.

ARHIVA PENTRU ŞTIINŢA ŞI REFORMA SOCIALA. An, I, No. 1.—In locul vechei «Arhive» care apărea la Iaşi, d. Gusti scoate o nouă Arhivă trimestrială, în legătură cu nevoile reformei sociale la ordinea zilei. In primul articol: *Realitate, ştiinţa şi reforma socială*,—câteva indicaţiuni asupra metodei, profesorul de sociologie de la facultatea de litere din Iaşi arată drumul cercetărilor. Trece în revistă pesimismul şi optimismul social contemporan, utopismul lui Nietzche, Tolstoi, Ibsen şi Ruskin, apoi realismul marxist, arătând completarea lor reciprocă; tratează criza legislaţiei contemporane şi ajunge la conclusia că numai competenţa dezinteresată a specialiştilor (oameni de ştiinţă) poate servi ca punct de plecare a deslegării chestiunilor sociale. „Asociaţia pentru studiul şi reforma socială" împreună cu „Arhiva" sânt la noi organul care să împlinească această lacună. Urmează apoi: *Ideile fundamentale ale culturii sociale contemporane* (V. Pârvan), *Magistratura* (C. Botez), *Un testament de politică agrară* (M. Popovici), *Populaţia Basarabiei* 1812—1918 (I. Nistor), *Organizarea comerţului exterior* (V. Madgearu), *Casele de pensiuni* (M. Sanielevici), *Reprezntarea minorităţilor* (A. Teodorescu), *Depunerile spre fructificare în băncile noastre comerciale* (V. Slăvescu), *Îmbunătăţirea locuinţelor şi sistematizarea capitalei* (S. Cegăneanu). *Reorganizarea învăţământului agricol* (S. Aldea) şi o mulţime de recesii scrise cu competinţă.

ŞCOALA BASARABIEI, Martie 1919. Chişinău.—D. *L. Florea Marian* se ocupă de şcolile particulare din Basarabia, arătând neajunsurile lor şi propunând judicioase măsuri de îndreptare. Se ridică în deosebi în contra acumulării atribuţiilor pedadogice şi administrative într'o singură mână, ceea ce trebue luat în seamă şi pentru şcolile din vechiul regat. *D. T. Pamfil* dă inimoase îndemnuri pentru „Geografia şi istoria locală", *C. Noe* arată „Rolul credinţei religioase în păstrarea naţionalităţii", ajungând la concluzia că adoptarea limbei noastre şi romanizarea numelor acelor streini care nu sânt de aceeaş religie cu noi nu e de folos, ci chiar *vătămătoare*. Se dă o interesantă notiţă despre Hotin. *I. Teodorescu-Buşteni* dă sfaturi pentru a lămuri pe învăţătorii de peste Prut, cum să facă „şcoala cu deamăruntul". *D. V. Toni* adaogă cuvinte însufleţite pentru vrednicul învăţător V. Andrei din Baroboi (Bălţi). O.

DEMOCRAŢIA OLTEANA, Aprilie 1919.—De relevat un articol *„Oameni de vorbă şi oameni de concepţie şi acţiune"* (V. Antonescu); *Un monument istoric local:* Biserica Domnească Sf. Dumitru (A. Mircea), *Un inventar* (M. A. Georgescu); înşirarea pagubelor suferite de noi în rosboiu. Urmează cronici locale. O.

CRONICA LITERARA

Lupta pentru „România literară“

Goana contra ideilor *noui* erà mare în Moldova după zădărnicirea revoluțiunei din 1848. «Protectorii» nu admiteau transformarea intelectuală pornită de către bărbații fruntași moldoveni, cari nu peste mult timp vor forma generațiunea Unirii. Printr'o notă circulară către reprezentanții săi din străinătate cabinetul rus declară cabinetelor europene, că nu îngădue frământările din Principatele dunărene, unde «o minoritate de zăpăciți (insensés) încearcă să restatornicească pe o temelie istorică, ce n'a existat niciodată, vechea lor naționalitate [1])». Este firesc, că goana se ducea mai ales în contra literaturii. Pentru toți, atât prieteni, cât și dușmani, erà clar, că strângerea energiilor naționale și manifestarea lor în fața Europei se puteà realizà numai prin literatură. Cultura povățuià politica, așa că pe atunci ca și azi încă, o revistă erà nu numai un capitol de istorie culturală, ci și politică. In felul acesta lupta lui Vasile Alecsandri de a scoate *„România literară“* reprezentà simbolizând tendințele toate ale generațiunei mari moldovene, care a preparat unirea țărilor surori.

Buna și adevărata tradiție inaugurată, proclamată de *Dacia literară* și reluată după câțiva ani pentru prea scurt timp de *Propășirea*, cum trebuia să se numească *Foaea științifică și literară* [2]) rămăsese ani de zile fără organ anume de propagandă. Trecuseră zece ani dela dispariția revistei programatice a lui M. Cogălniceanu, când V. Alecsandri încearcă să ofere steag și drum năzuințelor cinstite naționale prin a sa *Românie literară*, care — după însăși vorba lui — aveà să fie «câmpul de întâlnire frățească a tuturor talentelor din țările noastre». Revista aveà să cuprindă: «fapte istorice strămoșești, romanuri naționale, descrieri de călătorie, studii asupra obiceiurilor românești, piese de teatru, balade populare, poezii felurite, articole de știință asupra descoperirilor veacului nostru etc.».

Din aceeași luptă dusă pentru scoaterea revistei lui V. Alexandri vedem cele două epoci bine distincte din domnia lui Gr. Ghica, a cărui activitate o separă în două părți, nu personalitatea sa, care întotdeauna a fost aceiași, ci împrejurările politice externe.

1) *Anul 1848 în Principatele Române*. II pag. 612.

2) Pentru soarta acestor reviste vezi expunerea mai mult decât interesantă la *N. Cartojan Conv. lit.* an. XLI (1907) pag. 197, 416 și urm., pag. 1211 și urm.

Printr'o fericită întâmplare, cercetând epoca lui M. Cogălniceanu, am găsit la Archiva Statului din Iaşi acte, aş puteà spune actele oficiale, cari lămuresc definitiv importanta luptă, ce a dat-o Alexandri, ca să poată scoată revista. La începutul anului 1851, V. Alecsandri cereà Domnului să-i permită «a întreprinde o publicaţie periodică sub titlul de România literară; publicaţie cu totul streină politicei şi care este menită a cuprinde numai articole de literatură şi de ştiinţă folositoare patriei noastre». N'am găsit nicio urmă, că s'ar fi dat curs acestei petiţiuni a lui V. Alecsandri în anul 1851. Tocmai la 4 Ianuarie 1852, Domnul trimeteà petiţia Sfatului administrativ, care la 12 ale aceleaşi luni, într'o şedinţă domnească hotărî afirmativ cu restricţiunea, că censura rămâne rezervată secretariatului de stat, ceeace la 21 Ianuarie se comunică oficial lui Alexandri. Acesta şi pregăti primul număr la care colaborau Bălcescu şi Bolintineanu, exilaţii munteni, dar sub pseudonim. *Zimbrul* din 14 Februarie următor, anunţă revistà «sub tipar» deschizând liste de abonament.

Revista n'a apărut atunci. Actele citate nu ne prezintă detalii lămuritoare în privinţa aceasta. Când însă la 20 Noemvre 1854, V. Alecsandri cere din nou autorizaţie pentru scoaterea revistei, petiţia lui, scrisă într'o vreme de mai mare libertate a gândirei şi presei, ne dă oarecari lămuriri, însă în contururi vagi. «La începutul anului 1851 subiscălitul dorind a scăpà literatura naţională din letargia, pe care împrejurările ţarei o cufundaseră de vro câţiva ani, s'au adresat către Înălţimea Voastră cu rugăminte ca să-i încredinţeze dreptul de a înfiinţà o foae periodică cu titlul România literară» — astfel începeà V. Alecsaneri petiţia sa, unde ne spune, cum nu Domnul a fost în contra apariţiunei revistei, căci o încuviinţase şi tocmai deaceia primul număr s'a şi dat în lucru şi erà gata să iasă la lumină, când «intrigile acelor ce aveau interes a înăbuşi desvoltarea intelectuală în Moldova, uciseră copilul pân' a nu se naşte încă», Acum însă — suntem în 20 Noemvre 1854 — secase «izvorul de prigonire sistematică asupra progresului ţărei»: V. Alexandri, prin urmare, cere din nou dreptul de a scoate revista, în care se ocupă «de literatură, de istorie, de ştiinţi pozitive, de economie politică, şi într'un cuvânt de orice ar puteà răspândi lumină folositoare în ţară şi contribui la apărarea intereselor sale».

La 2 Decemvre 1854, Domnul încuviinţă anaforaua Sfatului administrativ, care aminteşte, că în anul 1852 a încuviinţat petiţia lui Alecsandri pentru publicarea unei foi periodice, ceeace i s'a şi adus la cunoştinţă. Sfatul primind acum din nou petiţia «luând aminte că această foaie este de un însemnătoriu interes al ţărei prin răspândirea de folositoare cunoştinţi, pe temeiul şi a închizeşluirilor morale, ce înfăţoşază Dumnealui postelnicul, este de socotinţa a se încuviinţà re 'nceperea iei sub respunzătoare ţenzură a Dumisale postelnicului Vasilie Alexandri precum propune prin a sa petiţie». Intre «mădulările» sfatului ad-

ministrativ, cari iscăleau această anafora, găsim şi pe C. Negri, care nu puteà iscăli o altă hotărâre când erà vorba de propăşirea neamului şi literaturei noastre.

Anaforaua este din 30 Noemvrie 1854 şi înseamnă data importantă a libertăţei mai mari, politice şi literare, concretizată apoi în noua lege a presei din 12 Mai 1856 când se desfiinţează censura[1]). Vremea cea nouă o găsim descrisă de A. Fotino, când la 23 Decemvrie 1854 cereà autorizaţie pentru reapariţia Zimbrului, cu asemenea cuvinte: «Impulsia binefăcătoare ce totdeauna aţi dat — scrià către Domn — profesurilor materiale şi intelectuale a ţărei, împregiurările favorabile ce prezidează astăzi şi care menescu pentru acestu principatu un viitoriu mai ferice, însfârşit ce aţi binevoit a dà publicărei a României literare mă încurajă şi pe mine a rugà plecat pe înălţimea Voastră ca să binevoiţi a învoi şi continurea publicărei Zimbrului. In «seansa domnească» din 5 Ianuarie 1855, Sfatul administrativ aprobà «înfiinţarea Zimbrului în ţenzurarea directorului secretariatului», iar la 12 ale lunei hotărârea se comunică lui Fotino, care, la 23 August se pregăteà să lase lui Teodor Codrescu, dreptul redacţiei jurnalului *Zimbru*[2]).

Lupta pentru apariţia României literare într'adevăr caracterizează tot sbuciumul literaţilor moldoveni în vremea regimului legei presei din 18 Noemvrie 1848 a lui Mihail Sturza, care, speriat de revoluţie, recurgeà la orice mijloc pentru a-şi păstrà cu orice preţ domnia.

Tabloul general al vremei relativ la literatura română de după convenţia dela Balta Liman până la 10 Septembrie 1854 îl completează M. Gogălniceanu în revista, ce o face despre literatura vremei şi-l desăvârşesc actele censurei moldoveneşti din acest timp.

Apăsarea şi intervenţia streină a fost mai puţină în Moldova, decât în Ţara Românească, cum spune Cogălniceanu, dar totuşi de nesuportat pentru desvoltarea normală a unei literaturi. In Ţara Românească literatura se rezumă numai la traduceri, pe când în Moldova au apărut *Letopiseţele*, trei tomuri din *Uricariul*, *Istoria Românilor* de *T. Laurian* — *Geografia* aceluiaşi a respins-o censura —, *Cronica* lui *Şincai*, *Poezii* de *Boliac*, cari sub regimul lui M. Sturza, eraŭ oprite de a intrà în Moldova[3]). *Poezii* de *Sion*, *Balade* şi *Doine* de *V. Alexandri*, Teatrul lui Alexandri şi Milo a continuat să întreţină interesul şi gustul pentru literatură. Censura era foarte severă cu presa, fie cotidiană fie periodcă. *Protectorii* ţărei aveau mare frică de presă. Si s'a părut, că nici chiar legea din 1848 nu e îudeajuns de severă, nici aplicată cu destulă severitate. Domnul Gr. Ghica, cedând

1) Buletin oficial al Moldovei No. 39 în *Adaos* pe 13 Mai 1856.
2) Archivele Statului, Iaşi, dos. No. 2353 tr. 1764 op. 2013 fil. 21, 22, 26.
3) Martie 1338, Arhiv. Stat. Iaşi, dos. No. 4199, tr. 1764, op. 2013, fil. 22.

insistenţelor străine, înfiinţă un întreg birou al Censurei. Prin ofis domnesc, la 22 Ianuarie 1851, Gh. Asachi, acum postelnic, fu numit «inspector al tuturor tipăriturilor în limba românească, ce se fac aici în ţară sau se introduc de peste marginea ei» având şi «cercetarea pieselor ce au a se reprezenta pe Teatrul Naţional». Şi Asachi erà foarte sever, atât de sever încât Th. Balş, reîntroducând legea presei din 1848 pe vremea căimăcăniei sale, încredinţă oficiul censurei lui Gh. Asachi şi C. Negruzzi. Alţi censori au mai avut nebăgări de seamă, Asachi însă fu acela care incontinu propunea Domnului organizarea mai sistematică a biroului censurei. A fost un noroc, că îl mai despovăraù de lucrări şi alţii, mai liberali, ca C. Ghica, A. Fotino etc.

Cogălniceanu ne spune, că revista lui Alexandri fusese oprită să apară în 1852, numai pentru că i se zicea România, nume neplăcut diplomaţilor streini. Aceşti diplomaţi nu puteaù suferi nici spiritul cel nou reprezentat prin această revistă, al cărei nume erà simbolic. Scriitorii, cari colaborau la primul număr, toţi eraù campionii nouilor idei. Din o scrisoare a lui V. Alexandri către Bălcescu, scrisă la Paştele anului 1852, ştim că în acest prim număr al României literare, avea Bălcescu un articol despre *Răzvan Vodă*. In acelaş număr, sub numele de Valentin, avea articol şi Bolintineanu şi censura moldovenească nu puteà admite articolele acestor emigraţi munteni. «Este adevărat — scrie Alexandri, la data de mai sus lui Bălcescu — că nenorocitul meu jurnal a fost desfiinţat până a nu se naşte măcar, şi aceasta din mai multe pricini, unele mai dobitoceşti decât altele [1]).

In timpul furiei diplomatice contra presei româneşti de orice fel, rămăsese numai *Albina Românească*, care-şi lepădă epitetul românesc, figurând acum cu numele incolor: *Gazeta de Moldova*, cu rol nenorocit în vremea ocupaţiei streine. Incepând din 3 Iulie 1856 apărea *Zimbrul*, căruia censura îi administra în doze mai mari sau mai mici vigoarea sa, aşa că se înţelepţea pe fie ce zi, dar nu într'atât, ca să nu mai fie nevoe de intervenţia brutală a censurei. Trebue reţinut faptul că corespondenţa cu Sfatul administrativ pentru apariţia Zimbrului începe la 28 Octombrie 1849, pentru că primul număr să apară abia la 3 Iulie următor. La 23 Noembrie din acelaş an, secretariatul de Stat dojenea pe Teodor Codrescu «ţenzor cărţilor româneşti«, că a lăsat să se publice în Zimbru No. 22-3 «scrieri atingătoare de relighie, care, după îndatoririle ţenzurei, de care Dumniata au trebuit a fi pătruns, nu sunt îngăduite». La 3 Ianuarie 1851 prin ofis domnesc se ordonă suprimarea ziarului pentru «nişte versuri care se găsesc a fi cu totul înpotriva dispoziţiilor ţenzurei».

1) N. Cartojan, O revistă literară în 1851. (Drum drept, an I 1913, pag. 141 şi Noua Revistă Română pe 1901 pag. 304; Neamul Românesc literar 1909 pag. 465).

La 22 ale lunei însă Domnul ridică această opreliște. Am văzut apoi că la 23 Decembrie 1854 Zimbrul era iarăși suprimat. Sfatul administrativ care a încuviințat apariția României literare a permis și reapariția Zimbrului [1]).

Zimbrul avea și foileton mai mult sau mai puțin lipsit de vioiciune, care nu puteà stâmpăra setea literară a contimporanilor, cari citeau mult și cu evlavie. Deși erà control foarte riguros la cărțile care intraŭ în țară. Și astfel aprovizonarea cu cărți se făceà foarte cu anevoe, totuși nu apărea carte de valoare în literatura franceză și germană ca să nu ajungă în Moldova. Cărțile românești tipărite la București, Iași, Buda, Sibiu, Brașov, Blaj, Craiova, Neamț, le găsim incontinuă și vie circulație. In așteptarea vremurilor mai bune cetitorii sârguincioși se străduiau să desprindă din slova cărței rostul vremei ce vine. Din mulțimea traducerilor reese credința cetitorilor în rostul cărței și farmecul impresiilor cetite cari nu puteau fi zăgăzuite în microcosmul individual. Rolul și influența literaturei erà mai covârșitoare decât chiar azi. Lipsind presa cotidiană care să satisfacă nervozitatea nerăbdării, cum avem azi, literatura de cărți erà mijlocul de a eși din noianul vieței comune și de a avea priveliști mai întinse, atât în lumea literară, cât și mai ales încea politică.

Este important de știut că pe atunci, în Moldova, se citeà neasemănat mai mult franțuzește decât nemțește. De aceea, substratul european al literaturei noastre și din acea vreme este prin excelență franceză, ceeace de bună seamă a fost un mare bine. Căci civilizația, spiritul francez prezinta atâta fecunditate, încât de la el și prin el asimilându-se, se poate naște adevărata literatură națională. Cariera literară a lui V. Alexandri este cea mai eclatantă dovadă în acest sens. Și iarăși să amintesc un singur caz despre spiritul public moldovenesc: M. Cogălniceanu; care-și desăvârșise studiile la Berlin, după ce jucase un rol foarte important în țara care-l considera viitorul ei șef și conducător, privea ca o zi de revelație pentru sine, ziua când va vedea Parisul. Influența literaturei franceze erà — am puteà zice — fascinantă. Pe lângă ea, ceeace se numește în aceeași vreme influență rusească, a fost o simplă contingență. Este adevărat că dimpreună cu puține cărți italienești și englezești se importau destule cărți germane. Găsim câteva traduceri în limba germană în aceste vremuri. La Academia Mihăileană pe lângă profesorii ardeleni, care aveau cultura germană, alături de profesorii din Franța eraŭ încă din 1837 și profesori aduși din Germania, iar mai târziu profesori români care-și desăvârșiseră educația în Germania. Cu toate acestea influența franceză a copleșit alte înrâuriri așà că literatura germană, lipsită de afinitate sufletească,

1) Arh. Stat. Iași, dos. No. 2347 tr. 1764 op. 2013 fil. 1, 39: dos. No. 2353 *ibidem*. fil. 1, 4, 9, 12, 16. 17. 21-22.

nu a pătruns în public ci a rămas apanajul câtorva personalităţi, cari de cele mai multe ori nu eraŭ literare.

In astfel de împrejurări, când opere streine în original sau în traducere satisfăceaŭ preocupările literare, erà absolută nevoie nu numai de îndrumarea gustului literar, ci mai ales de formarea şi menţinerea culturii româneşti şi literaturii iarăşi româneşti, care să-şi fi asimilat numai cultura şi literatura streină. Aşà ceva vizase *Dacia literară*, acestea au fost năzuinţele *Propăşirii* şi va fi punctul cel mai important şi misiunea cea mai de seamă din programul *Românіei literare*. Foiletonul Zimbrului erà prea neîncăpător şi n'a reuşit să grupeze pe literaţi în căutarea aceluiaş ideal.

Nu oricine poate grupa pe scriitori în jurul aceluiaş drapel. cum este o revistă. Alffel de ce n'au isbutit încercările lui Costache Negruzzi? In 1851 şi el cerea în Noemvre voie a publica «un jurnal literar». La 16 Noemvrie Domnul trimite Sfatului Administrativ petiţia recomandând-o. Acesta la 27 Noemvre aprobă, iar la 29 ale luni Domnul încuviinţează aprobarea Sfatului. Avem primul număr alăturat ca prospect la petiţie. Numărul are data de 15 Noemvre 1851. Titlul este *Album literar*. Album a şi rămas, mic album de 2 file, căci n'a mai apărut alt număr. Cuprinde poezia: *Odă către Dumnezeu!* Atâta conţine şi programnl, în care vorbeşte de marile foloase aduse de foile periodice şi adăogă: „vom pune toată stăruinţa, ca limba noastră să fie o limbă înţăleasă şi curată. Arh. Stat. Iaşi, dos. No. 2351 tr. 1764 op. 2013 fil. 30, 32). Poezia a reeditat-o Negruzzi în Săptămâna No. 7 din 20 Iunie 1853, cu care ocaziune ne comunică, că e opera vestitului poet rus Derjavin. Dar *Septămâna*, foaie sătească, care apărea în fiece Sâmbătă începând din 9 Mai 1853, nu putea avea pretenţii, mai ales de îndrumare literară. Cogălniceanu în 1855 scria despre ea fără entuziasm, că „*Septămâna*, care nu se ocupă decât cu articole păstorale, deşi avea un redactor, care odată scrisese pe Alexandru Lăpuşneanu, conteni odată cu protecţia, ce i se da din venitul şcoalelor».

Se apropiau vremurile hotărâtoare pentru soarta neamului. Erà absolut necesară o revistă, care să ţină candela aprinsă pentru ceasul înfăptuirii unităţii naţionale. Aceasta a văzut-o Alexandri, care era cel mai chemat a grupa în jurul său pe scriitori atât prin afabilitatea temperamentului său, cât şi prin autoritatea ce-o câştigase între literaţii contimporani. Erà cineva cu o cultură mai vastă, mai temeinică; dar M. Cogălniceanu prin îndârjirea cu care pornise şi dusese lupta pentru ideile noi contra trecutului apropiat şi prezentului palpabil, îşi provocase oarecari atitudini rezervate la unii scriitori. Se mai adăoga, că Alexandri putea şi vroia să jertfească pe altarul culturii şi literaturii naţionale. Rolul literaturii în anii premergători unirei Principatelor a fost covârşitor de important. Literaţii au pregătit şi înfăptuit unirea prin redeşteptarea naţională. In lupta pentru

unire *România literară*, avea să fie un mijloc de deosebită importanță. Aceasta au înțeles-o dușmanii, cari au încercat să împiedece apariția ei. Sunt însă în istorie și evenimente, cari nu pot fi suprimate, nici oprite: astfel era *România literară*.

Deși apărută într'o vreme de mai mare libertate a presei, circumspecția politiciană rămăsese. La 6 Decemvre i se aduce la cunoștință lui V. Alexandri, că în No. 47 din 3 Decemvre prin rubrica! *Chronica* și atingând ridicarea sclăviei în Moldova, *România literară* a trecut peste «hotarele impuse tipariului, rădicând o chestie, de care la paragraful său final, nu-i erà ertat a se atinge». Secretariatul de stat comunica, că îi face acum, «întâia luare aminte».

ANEXE

(Dos. nr. 2351 Tr. 1764 op. 2013 Arhiva Statului, Iași).

Fil. 1.

Pre Inălțate Doamne,

Dorind a întreprinde o publicație periodică sub titlul de România lilerară; publicație cu totul străină politicei și care este menită a cuprinde numai articole de literatură și de științi folositoare patriei noastre; rog pe Inălțimea Voastră să binevoiască a-mi încuviința dreptul aceștii publicații precum și ami încredința censura ei, sub răspunderea mea.

Iași Al Inălțimei Voastre plecată sluga
V. ALEXANDRI

Fil. 6.

Pre Inălțate Doamne,

La începutul anului 1851 subiscălitul dorind a scăpà literatura națională din letargia în care împregiurările țării o cufundaseră de vrio câțiva ani, s'au adresat către Inălțimea Voastră cu rugăminte ca să i se încuviințeze dreptul de a înființà o foae periodică cu titlul de România literară.

Inălțimea Voastră au încuviințat acea cerire și subiscălitul îndeplinind toate formalitătile obicinuite s'au apucat îndată de lucrarea foaei; cel ciutain *(sic!)* număr erà acum gata să easă la lumină când veni poronca de a să oprì publicarea României literare. Intrigile acelor ce aveà interes a înăduși disolvarea intelectuală în Moldova, uciseră copilul pân'a nu se naște încă!

Fiind însă că acum din mila Proniei cerești, au secat isvorul de prigonire sistematică asupra progresurilor țării, România literară vine diu nou să ceară viață dela Inălțimea Voastră, cu dreptul de a se ocupà de literatură, de istorie, de științi pozitive, de economie politică și într'un cuvânt de orice ar puteà răspândì lumini folositoare în țeară și contribuà la apărarea interesurilor sale.

Tot odată spre a ferì asemine publicație de împiedicările ce ar întâmpinà din partea unei censuri rău-voitoare, subiscălitul plecat roagă pe Inălțimea Voastră a-i încredința lui censura României literare pe răspunderea sa personală.

20 Noembrie 1854. Al Inălțimei Voastre pre plecată sluga
V. ALEXANDRI

I. MINEA

CRONICA ŞCOLARĂ

Nouă activitate universitară.

Universitatea laşilor, care şi-a suspendat activitatea ştiinţifică în vremea celor doi ani, cât timp o bună parte din tineretul său — studenţi şi profesori — a fost chemat să-şi îndeplinească datoria cea mare, — şi mulţi au căzut jertfă! — şi-a reluat viaţa de altă dată, înainte chiar ca mistria şi gealăul meşterilor să fi terminat reparaţiunile mult încercatului local, care a găzduit ministerul de războiu în vremea refugiului. Nu putem trece cu vederea, că această găzduire a lăsat mult de dorit; de oarece o parte din săli au fost prefăcute în dormitoare, bucătării şi popote pentru soldaţi. Nici mobilierul şi colecţiile ştiinţifice nu au fost cruţate; unele au fost distruse, altele au dispărut cu totul. E destul să amintesc, că în nici una dintre sălile de curs sau amfiteatre, nu a mai rămas vre-o pânză de proiecţie sau stofa şi pânza storurilor opace şi a celor obişnuite; totul a fost tăiat şi luat. Dar s'a trecut şi acest val! Pentru 300.000 lei s'au făcut reparaţiuni sălilor; cât despre pagubele aduse colecţiunilor toată nădejdea de reparaţiuni se îndreaptă către ... despăgubirile de războiu.

Pentru nemulţumirile ce ne-au pricinuit această latură, suntem cu prisosinţă compensaţi prin intensa şi îmbucurătoarea activitate ce desfăşoară tineretul universitar, care manifestă o dragoste de muncă ce-i face cinste. Chiar deschiderea cursurilor cu o oră mai curând se datoreşte iniţiativei lor; căci s'au pus în mişcare pentru a împedecă întârzierile — motivate, sau nu — ce puneau autorităţile şcolare la începerea activităţii universitare.

Azi ne găsim în faţa unui tineret conştient, că numai prin muncă serioasă îşi vor deschide drum cinstit în lume. Nici nu suferă comparaţie studenţimea de astăzi cu acea de acum 5-6 ani. Atunci erau puţini şi totuşi cu greu îi puteai adună la treabă; astăzi sunt de 6-8 ori mai mulţi şi totuşi urmează punctual şi regulat cursurile, seminariile şi laboratoriile, cerând să lucreze şi în ore suplimentare, chiar şi Duminicele şi sărbătorile; vacanţia de Paşti a ţinut o săptămână, nu trei ca altă dată. Sălile de cursuri şi laboratoriile nu mai pot cuprinde atâta tineret doritor de învăţătură. E o plăcere să lucrezi astăzi în universitatea care lâncezeă acum câţi-va ani! E păcat că unele facultăţi, acele de litere şi drept, sunt lipsite de majoritatea profesorilor titulari (la litere lipsesc toţi profesorii de istorie!), ceeace stânjeneşte mult bunele începuturi ale unei noui epoce în viaţa universităţii noastre.

Sunt şi lipsuri materiale în clinice şi laboratorii, cari nădăjduim că vor fi înlăturate în curând.

De sigur la această activitate spornică a contribuit, pe lângă spiritul nou de mai multă maturitate ce ne-a adus războiul şi amestecul provocător de emulaţie a tineretului din România veche cu acel din Basarabia, Bucovina şi Ardeal. Viaţa în comun, pe care o duc în căminurile organizate de către ministrul de instrucţie din anul trecut, strânge tot mai mult rândurile studenţimei şi îndeamnă la activitate mai potrivită cu menirea ei. Sunt începuturi în cari punem mari speranţe.

D. M. C.

CRONICA DRAMATICA

Pe marginea dramei istorice

— *Principii estetice* —

Anul acesta s'a reprezentat la Teatrul Național, mai mult ca ori când seria pieselor istorice: Letopiseți, Invierea lui Ștefan, Bimbașa Sava etc. etc. Imprejurări externe mai mult, de cât valoarea reală a poeziei dramatice au hotărât rechemarea lor la rampă. Dacă din epopea războiului de eri, nu s'a creat nici una, măcar să se joace cele existente și tot e o satisfacție a sufletului nostru crescut de puterea biruinții. Avem în adevăr în mod relativ, mai multe drame istorice și unele chiar bune. Dar pe deoparte lipsa de personagii mărețe cu ridicări și scăderi în abisuri, așa cum oferă istoria altor țări, nu ne poate da monotona povestire a domnilor noștri, oameni foarte cum se cade, dar fără profunda tragedie a vieții. Lipsa de talent veritabil nu ne-a dat până azi o piesă dramatică istorică, — foarte greu de altfel — care să întrupeze *istoria* și *umanitatea* laolaltă,

Autorul dramatic istoric să fie un mare artist mai întâi și apoi un erudit. Adesea cel din urmă se opune celui dintâi. Artistul în fața istoriei să scoată viața din date colbuite și precum ogorul dă viață grâului păstrat în piramidele egiptene, după mii și mii de ani, tot astfel să retrăiască lumea în ochii marelui artist. Din oasele uscate ale pianului naște viața veșnică, sub mâna pasionată a artistului. Drama istorică trebue să oglindească în ea umanitatea, ce-i de esență universală, exprimată intr'un caz particular, căci aceasta e arta.

Dacă unui tablou istoric îi ceri pe lângă grație și frumusețe și *caracterul*, ceace ar fi umanitatea exprimată într'unul singur, cu atât mai mult dramei istorice.

Drama istorică întocmai ca și tabloul istoric are o valoare *intrinsecă* și una extrinsecă[1]). Cea din urmă interesează istoria. Este

1) Schopenhauer trad. Le monde comme volonté,

însămnătatea socială a evenimentului. Cea dintâi interesează arta. Cea din urmă porneşte sau este o noţiune abstractă, discursivă, analitică, prozaică, cea dintâiu este o intuiţie artistică, sintetică, unitară, plastică.

Cu cât un autor va prinde umanitatea în genere, pe care o desvăluie prin împrejurări artistice, cu atât opera va trăi. Altfel, poate piesa de teatru să reprezinte pe toţi marii făuritori de graniţi noi, pe toţi răscolitorii de noroade, pe purtătorii de destine ai omenirii, pe toţi ce urzesc drumuri noi naţiunilor, pe toţi ce împărţesc pământul ca pe o foae de hârtie, dacă nu se va oglindi ceva din sufletul omenesc, din vecinicia lui, piesa nu va avea preţ artistic, nici cât gestul spontan şi comic al unui clovn de circ. Shakespeare e plin de anahronisme, de falsităţi istorice, dar care-i aduce o vină din pricina asta? Materialul istoric i-a servit drept un prilej ca să aducă viaţa personajelor istorice pe scenă şi din acest material inert, ţâşneşte viaţa umană nepieritoare, cum din stânca dură curge apă răcoritoare la toiagul lui Moise. El învie morţii, ni se spovedesc nouă, noi uităm să sunt morţi şi simţim adesea că nu mai au moarte. Afară de intuiţia artistică ni se cere şi crearea situaţiei lor. După cum în ştiinţă fisicianul îţi arată proprietăţile corpurilor şi în mod *dinamic* şi *static*, tot astfel şi caracterele dramei să se desvăluească prin isbirea de aceste situaţiuni, cu care prilej să iasă la iveală sufletul omenesc, cum din cremene iese scânteia la isbirea oţelului. Pictorul are culorile, artistul dramatic are situaţiile, din care va naşte intriga şi evoluţia sentimentului. Caractere unitare şi situaţii, iată puterea dramei istorice. Ea să trezească în spectator emoţiunea estetică, criteriu unei opere literare, prin nota veşnic omenească, nu prin curiozitatea ştiinţifică, prin culoarea locală, cea ce-i parte secundară, cadrul, ajutător în piesă.

Ce interes istoric are Coriolan? Dar câtă veşnicie în sufletul lui granitic. Dar vicleanul şi genialul Ricard al III-a. Dar Machbeth? Aceleaşi pasiuni proectate în evenimente grandioase, de măreţe personaje, acestea sunt subiectele dramei istorice.

Cu alt prilej vom aplica aceste principii de pură estetică dramelor noastre istorice.

C. V. GEROTA

CONVORBIRI LITERARE

No. 7 şi 8 BUCUREŞTI, IULIE—AUGUST 1919 Anul LI

ROMÂNIA · BIBLIOTECA CORNELIA BREZEANU

POPULAŢIA BAŞARABIEI

PE NAŢIONALITAŢI

DUPĂ IZVOARE OFICIALE RUSEŞTI

Ruptă la 1812 din Moldova, din care făcea parte integrantă şi ca compoziţie etnică, şi ca organizaţie politică, administrativă, judecătorească, militară, culturală şi ca viaţă istorică, [1]) regiunea dintre Prut, Nistru şi Marea Neagră a căpătat de la Ruşi, ca

1) Cantemir. Descriptio Moldaviae.
Vighel. Memorii. Petersburg. 1865 vol. VI.
Amiral Tchitchagov. Memoires, Paris 1909. (Plon).
Boreţky-Bercfeld. Istoria României. Petersburg pag. 179—180.
Palauzov profesor. Rumânschia gospodarst va Valahia i Moldavia.
E. Quinet. E. Oeuvres compl. Paris 1857 pag. 93-94 — 96-121.
M. Ubicini. La question des principautés devant l'Europe, 1858.
M. Ubicini. Provinces Danubiennes pag. 111—112.
Felix Colson. De l'état présent et de l'avenir des princ. de Mold. et Valachie. Paris 1839 pag. 260—262.
Wilkinson. Tableauhistorique géografique et politique de la Moldavie et de la Valachie, Paris. 1824 pag. 245.
Elias Regnault. Histoir politique et sociale des principautés Danubiennes pag. 106—109.
I. A. Vaillant. La Roumanie. Histoir, Langue, literatur etc. Paris 1844 vol. II pag. 284—288.
James Caterly. Les Roumanes. Paris 1908 vol. I pag. 88—122.
G. Le Cler, Moldo-Valachie. Paris. 1866, pag. 321.
Sanejouand. Les principautés Roumaines devant l'Europe.
Seignobos. Histoir politique de l'Europe.
Chevalier de Gentz. Dépeches inédites.
Rossny. Les Romains d'Orient.
André Bellesort. La Roumanie contemporaine.
Paul Labbé. La vivante Roumanie.
Conte Goubernatis. La Roumanie.
A. Beaur et M. Mathorel. La Roumanie-Paris. 1868, pag. 44—46.

să i se uite origina şi să nu se facă confuzie cu Moldova rămasă, denumirea de «Basarabia» [1]), denumire luată de la o parte a ei (Bugeacul), cum Austria a dat numele artificial de Bucovina altei părţi din Moldova, smulsă la 1775.

Nu există nici un act oficial Rusesc până la 1819, care să menţioneze în Basarabia altă populaţie, de cât cea Românească (Moldovenească) şi numai în actul organizării administrative a Basarabiei (Aşezământul formării oblastiei Basarabiei) la 1818 (Colecţia generală a legilor Ruseşti, 1818) se notează ţiganii şi ovreii, cei din urmă, după notele lui Vighel şi Naco au apărut aici în perioda 1812—1818. Este imposibil ca guvernul, care aducea aici colonişti Nemţi, Bulgari, Sârbi, etc., să nu fi notat pe Ruşi, dacă aceştia s'ar fi aflat pe aici. [2]) Dealtfel limba oficială decretată Românească dovedeşte recunoaşterea de guvernul Rus a faptului evident că populaţia de aici era de această naţionalitate. (Vezi: Aşezământul obrazovaniei oblast Basarab).

Primele statistici (23 Iulie 1812 dosarul Ciceagov la Zostchiuc pag. 147) arată existenţa a 41.160 familii în Basarabia, adică a

---

1) Casso L. Rusia la Dunăre. Moscova 1913 pag. 149. „Ciceagov cere de la împărat (Alexandru I) să complecteze instrucţia dată încă cu un punct: dreptul de a refuza *anexarea Moldovei* (între Prut şi Nistru — viitoarea Basarabie. nstr.), care în ochii feldmareşalului Rumeanţev era rezultatul cel mai preţios al războiului". Ce valoare poate să aibă pentru noi Moldova prădată (în Moldova au stat atunci numai armate Ruseşti), scria el, ne va da ea hotar natural, se va asigura prin aceasta o pace durabilă, şi la toate aceste chestiuni Ciceagov răspundea negativ. Ajuns la Bucureşti (Casso) pag. 160 Ciceagov scrie: „Je mande si Votre Majesté veut que *la partie de la Moldavie acquise par ce traité de paix soit* offerte en recompense de l'alliance intime et sincère, qu'on leurs propose (Goreainov 1812 pag. 51).

„Statistica militară a imperiului Rus" vol. XI part. III anul 1849 (ediţie p. oficială) pag. 98 recunoaşte că Basarabia este o parte din Moldova şi că limba ei este cea Românească.

Vezi de asemenea manifestul lui Alexandru I din Aprilie 1812. Vezi Vieghel. Amintiri. Moscova 1863.

2) In realitate erau şi puţini Ruşi şi câteva familii de ovrei prin Basarabia, fugiţi din Rusia din cauza persecuţiilor religioase, robiei agrare, dezertori din armată etc., dar toţi aceştia la apariţia armatei şi aparatului de stat rusesc, s'au ascuns, sau au trecut Dunărea la Turci, pe care îl preferau regimului lor naţional.

240.000 suflete fără specificarea naționalității, care să subînțelege a fi românească autohtonă.

La 1813 statistica oficială arată 55.560 familii, sau 340.000 locuitori (Scalcovschy. Istoria Novorosii Odessî 1838, pag. 348), tot fără arătare de naționalitate, subînțelegânduse autohtonii Moldoveni.

Despre toate aceste cifre și statistici, cu multă dreptate Zastchiuc spune că sunt forte dubioase. In cartea lui găsim reproduse cu aceiași mențiune că sunt dubioase cifrele oficiale a populației Basarabiei fără menționarea naționalităților pe anii următori.

1823	550.000	suflete	1837	553.460	suflete	1847	831.173
1828	409.110	«	1844	793.103	774.492	1848	853.484
1829	412.429	«	1845	785.175		1849	860.299
1834	469.783	«	1846	811.734		1850	872.868
			1850	872.868			
			1851	902.534			
			1852	935.809			
			1854	966.954			
			1855	993.045			
			1856	990.274			

Nu găsim în tot acest răstimp, în toată literatura rusească, nici o *statistică pe naționalități a populației din Basarabia, afară de lucrarea Academicianului Petre Keppen, intitulată «despre harta etnografică a Rusiei Europene», ediția societății geografice imperiale Ruse, la 1853 la Petersburg, în care se dau cifrele românilor din Basarabia, după statistica oficială (revizia a 8-a), pe anul 1834; de 406.182 Români.* Tot în această carte este arătat și numărul Românilor din alte părți ale Rusiei și anume: în Ecaterinoslav 9.858, Podlia 7,429 («date ne complecte», spune autorul la pag. 144) și Cherson 75.000. Deci după cifrele oficiale de atunci populația totală a Basarabiei (vezi mai sus Zastchuc) fiind *de 469.788 locuitori*, iar populația Românească, după Keppen, fiind *406.182 suflete, Românii formau 86% din total.*

Această cifră pare a fi relativ aproape de adevăr, având în vedere încheierea primei și celei mai acute periode de colo-

nizare în special din sudul şi din nordul Basaraaiei cu Nemţi, Bulgari şi alţi fugari.

Zastchiuc, căpitan de *stat-major-rusesc*, însărcinat oficial şi special cu descrierea Basarabiei, în volulmul său: «*Materiale pentru geografia şi statistica Basarabiei din 1862 fără să dea cifra exactă a populaţiei spune în pagina 151*: «*Moldovenii (Românii) formează partea principală a populaţiei, aproape 3/4 din suma totală. Ţinuturile : Chişinău, Iaşi, (actual Bălţi), Orhei (ţinutul Izmail-Cahul în acest timp erau ale României) sunt locuite aproape exclusiv de ei ; în ţinuturile Hotinului se amestecă cu Ruteni, în ţinuturilc Bender şi, Akerman cu venetici din diferite părţi. Moldovenii sînt aborigenii acestor părţi şi în ţinuturile de la sud ei ocupă locurile părăsite de Tătari-Nogai*».

In volumul al treilea a «listelor localităţilor populate din Imperiul Rus, alcătuit şi publicat de comitetul statistic central de pe lângă Ministerul de Interne, Petersburg, 1861» pe pag. XIX se spune: «*Moldovenii singuri sînt cei mai vechi şi mai numeroşi locuitori ai Basarabiei*».

La 1892 apare volumul d-lui Batuşcov : «Basarabia, descriere istorică, făcută din porunca guvernului Rusesc (Alexandru III)». pe pagină găsim aceste cuvinte: «*din compunerea variată a populaţiei locale se distinge cu deosebire prin numărul său populaţia românească (sic). cea mai numeroasă şi în mod natural tinzând către compatrioţii din regatul României din Austria. (Bucovina, Transilvania)*».

La 1897 se face o statistică oficială în Rusia întreagă. Asupra Basarabiei găsim cifrele de mai jos.

In primul rând sunt puşi Ruşii-mari (*Villcorusi) în număr de 155.774 locuitori. adică 8% la populaţia totală din Basarabia*, din populaţia rurală 5,2% iar populaţia urbană 24,4%. Acum dacă avem în vedere că populaţia rusească urbană este flotantă ; funcţionari, militari, negustori, profesori, etc., înţelegem greu de ce îşi poate bizui pretenţiile asupra Basarabiei Rusia imperială, sau republicană, cadetă, sau social-democrată, socialistă-revoluţionară, sau bolşevistă.

Apoi vin *Ruşii mici* (*Malorosî*), în care sunt înglobaţi ucrainienii rusinii, rusneacii, şi alte denumiri, care dau împreună *cifra totală de 379.198 suflete, adică 19,6% din populaţia totală* : relativ la populaţia orăşenească procentul este; 15,8, iar la cea rurală

20,3. E greu și pentru Ucrainieni pe baza acestei statistici extrem de bine-voitoare, chiar în asociație cu Rușii mari să aibă pretențiuni asupra Basarabiei. Dar și aci ținrele desigur sunt foarte umflate și conțin multă populație flotantă, militari, lucrători agricoli de sezon, etc. (Sînt regiuni unde se aduc pentru drumuri de fier, pavage, lucrări agricole, culesul fructelor și alte zeci de mii de ucrainieni, lucru știut de toată lumea d'aici.

In al treilea rând sunt puși rușii albi (*Beloruși*) cari dau cifra de 2471 în Basarabia, sau o, 1%.

După cele trei varietăți de Ruși sînt așezați *Polonii* cu 11,696 suflete, reprezentând o, 6% din populația Basarabiei.

Apoi într'o singură rubrică sunt înglobați *ceilalți slavi*, fără denumire specifică, cari sunt Bulgarii (în timpul războiului susțineau, nu fără dreptate că nu sunt slavi) Sârbii, Cehii, etc.; ei reprezintă 5,4%din populația Basarabiei, 4% din populația urbană și 5,6% din populația rurală.

După aceștia este înregistrat grupul *Lituanilor și al Leților* 237 suflete și apoi deabea vin **Românii (Moldovenii)**, având după această staristică rusească 920.919 suflete, formând 47, 6% din populația totală, 53, 5% din totalul populației rurale și 14, 2% din totalul populației urbane.

Evident, că printre acești Moldoveni nu s'au trecut soldații și funcționarii moldoveni, cari știau și limba rusească. precum și toți moldovenii din satele Moldovenești cu populație amestecată cu ruteni, căci în timpul facerii statisticii funcționarii pe or cine știa rusește îi înscriea ca ruși, sau maloruși.

După Români sânt înregistrate 522 suflete din alte popoare Romanice (Francezi, Italieni).

Apoi vin Nemții 60,206 suflete, formând 3,1% din totalul Basarabiei, 0,7% din populația urbană și 2,5% din populația rurală.

In urma lor se înregistrează: 51 suflete alți germani (?); 2,737 suflete (0,2% Greci; 848 Albanezi; 2080 (0,1%) Armeni 9 Persani; 8636 (0,5%) Țigani.

Numărul ovreilor este arătat la 288, 168 sau 11, 8% din populația totală a Basarabiei, formând 37,2% din populația urbană și 7,3% din populația rurală.

Se înregistrează: 15 Gruzini (Georgieni), 6 Cerchezi.

Apoi Turci şi Tătari împreună 57.045 sau 3 din populaţia totală, formând 0,3% din populaţia urbană şi 3,4% din populaţia rurală.

Vin în sfârşit 347 suflete Fini şi 187 oameni fără arătare de limbă.

Dând în total 1.935.412 locuitori din cari 293.332 urbani şi 1.642.080 rurali.

Că această statistică, făcută în epoca absolutismului celui mai straşnic, de funcţionari Ruşi, puşi să demonstreze că toate marginele (ocrainele) sunt ruseşti este tendenţioasă nu rămâne îndoială. Totuşi şi aşa făcută în ţară absolutistă, fără ştinţă de carte şi fără drumuri ea demonstrează până la evidenţă minoritatea infimă rusească fluctuantă, fără nici un drept de stăpânire nici istoric nici ca majoritate naţională. asupra acestei ţări.

Şi una din dovezile cele mai bune că cifrele în special a autohtonilor Moldoveni sunt réduse, este şi următorul fapt: Părintele N. Laşcov membrul, comitetului însărcinat cu administraţia tipăreşte la 1912 un volum intitulat «Basarabia» cu ocazia centenarului de 100 de ani dela răpirea acestei provincii românești. In această carte oficială găsim aceste rânduri: «Poporul cel mai vechiu în Basarabia sunt Moldovenii, după datele oficiale 48%, în realitate Moldoveni formează 70% din toata populaţia». Aceleaşi cuvinte se repetă în mod oficial la serbarea de sub presedenţia Episcopului Serafim şi în prezenţa ministrului Haruzin, a întregei familii Crupensky şi a oficialităţii adunate la serbare.

Toţi autorii ruşi cari scriu despre populaţia Basarabiei după anul 1897, nu fac decât să reproducă această statistică din 1897 sau adăogând creşterea populaţiei păstrează raporturile la sută dintre populaţii în limitele arătate. Aşa este D-nul Semenov Tian-Şansky, aşa este Moghileanski şi alţii.

Dacă examinăm statistica aceasta de naţionalităţi pe ţinuturi: toţi autorii ruşi recunosc ca indubitabil că ţinutul Chişinăului cu 91,6% Români, ţinutul Bălţilor cu 71% Români, ţinutul Orheiului cu 81%. ţinutul Sorocii cu 66.4%, ţinutul Izmailului cu 46.4% Români plus 11,2%, Găgăuţi şi Bulgari 2,5% Nemţi, 2,2, Ovrei, 9,8 Turci şi Tătari, 1,4 Greci, Armeni şi Albanezi faţă de numai 8,9) Ruşi şi 17,4 Maloruşi şi ţinutul Benderului cu 52,7% Români, 3,2%, Nemţi, 16,9, Turco-Tătari, 3,7%

Ovrei, față de 4,6% Ruși și 9,2% Maloruși sunt în majoritate absolută și indiscutabliă Românești.

Se discută numai două ținuturi: Hotinul și Akermanul. Dar dacă statistica aceasta oficială și tendențioasă din 1897 arată pentru ținutul Hotinului o populațiune românească numai de 25,3% față de 4,5% Ruși și 55,3% Rusini, găsim și o altă statistică oficială, probabil tot tendențioasă dar mai puțin, în care găsim alte lucruri. Avem: «Colecția datelor statistice asupra ținutului Hotinului», Ediția oficială a Zemstvei făcută de statisticianul rus d-nul Ermolinsky din Moscova și editată la Moscova (1886). La pagina IX din introducere d-nul Ermolinsky scrie: «Cunoașterea limbii locale la adunarea datelor statistice, în ținutul Hotinului avea cea mai mare importanță, fiindcă populațiunea țărănească a ținutului aproape pe jumătate este compusă din Moldoveni cari *nu știu de loc limba Românească*». Dacă pe lângă aproape jumătate din populația de Moldoveni, cari nu știu de loc limbă rusească, adăogăm și pe Moldovenii cari știu și limba rusească vom înțelege că Moldovenii trebue să fie mult mai mult ca jumătate. La pag. 121 din acelaș volum D-nul Ermolinsky scrie: «în ținutul Hotinului se găsesc două naționalități: Rusinii (denumirea locală rusnaci) în jumătate de nord a ținutului și Moldoveni în jumătatea de sud. (Țărani Ruși adevărați se găsesc numai în două sate, Grubna 405 suflete și Belousovca 69 suflete). Dar Rusini mai mult sau mai puțin curați se găsesc numai în volostile: Grozeni, Clișcăuți și Rucșani, pe când în celelalte sate depe malul Nistrului și după limbă și după port reprezintă un amestec cu Malorușii din Podolia. Satele dela mijlocul ținutului, adică cele așezate mai la sud de linia Nistrului și mai la nord de Prut precum și din jurul Bricenilor, au populație amestecată și din Moldoveni și din Rusini, de aceea nu putem da cifra exactă de populație de Rusini și Moldoveni; numărul populației de un fel și de altul se poate stabili numai aproximativ, dăcă vom lua că toate satele de lângă Nistru sunt locuite de Rusini, iar toate satele de lângă Prut și de lângă Briceni sunt locuite de Moldoveni. Așa va fi 94.516 suflete sau 56,2% Rusini și 75,715 suflete sau 43,8% Moldoveni, adică Rusini ar fi cu 12% mai mult decât Moldoveni».

Iată dar o statistică tot oficială şi tot rusească, dar stabilind că Ruşi adevăraţi n'ar fi decât 474 suflete, că Moldoveni ar fi 43,8% iar restul de 56,2% s'ar divide în două varietăţi de ne-Ruşi şi anume Rusini, ca cei de prin Bucovina şi o altă varietate rezultată din amestecul acestora cu cei din Podolia.

Atunci se înţelege că nu poate fi vorba de exactitatea statisticelor oficiale care se bat cap în cap şi trebue să credem ceeace este exact că peste populaţia autohtonă Moldovenească au venit elemente variabile şi nestabile din vecinătăţi.

Dacă examinăm acum cifrele din ţinutul Ackermanului cu o cantitate de colonişti aşa de mare unde găsim 18,2% Moldoveni, 18,2% autoht nemţi, 23,7% Bulgari, 4,4% Turci, 2,8% ovrei şi deabia 8,4% Ruşi şi 23,5% Ruteni, vedem că nu Ruşii sau Maloruşii au dreptul la majoritate chiar în statistica oficială. Dacă însă această statistică oficială s'ar curăţi de defectele ei: tendinţa de a trece drept Ruşi şi Ruteni pe Moldovenli, cari vorbesc limba rusă, dacă se scot funcţionarii şi armata, şcolarii şi satele mixte socotite toate ca ruseşti, dacă în această mică regiune se aplică principiul că nu elementele venetice, variabile şi nestabile pot determina caracterul etnic, viaţa şi soarta unei bucăţi de pământ care face parte din viaţa unui bloc mare a cărui hotar natural este Nistrul, se înţelege uşor că nici soarta acestui ţinut nu se poate discuta în afară de soarta Basarabiei întregi.

Ultima statistică oficială a Basarabiei (vezi Darea de seamă pe 1913 a comitetului statistic, Chişinău) ne arată la 1 Ianuarie 1913,... 2.521.277 suflete, din care 1.285.664 bărbaţi şi 1.235.613 femei, iar pentru 1 Ianuarie 1914 se arată 2.545.834 suflete.

Nu putem avea nici o dată mai exactă asupra situaţiei actuale. Sigur însă că războiul a modificat atât numărul cât şi compunerea populaţiei. Mortalitatea crescută, natalitatea micşorată, bolile şi privaţiunile, de sigur că s'au resimţit, nu s'a calculat însă şi nu se ştie cât, numeric. Deasemenea plecarea armatei ruse, redeşteptarea vieţii naţionale, revenirea tuturor Basarabenilor din armata rusă, învăţătorii şi autorităţile locale, cari nu mai declară că sunt Ruşi, cum li se impuneau toate aceştea, de sigur că au schimbat şi mai mult acum proporţia între naţionalităţi în favoarea Românilor!

Ca să încheiem asupra valorii statisticelor și în general a actelor oficiale ruseşti privitoare la Basarabia voiu da următoarele rânduri din cartea lui Casso, fostului ministru de Instrucție Publică din Imperiul rus, asupra Basarabiei: «Anuarul Rusiei, editat de ministerul Rus de interne în mod oficial la 1910 la Petrograd, enumărând toate neamurile din Basarabia, *nu numește pe Moldoveni*, deși ei *formează mai mult de jumătate din întreaga populație a Basarabiei;* iar acum câțiva ani Curtea de Casație din Petrograd (anul 1909 hotărârea No. 35) a considerat Basarabia cu Moldova ca foste părți a imperiului Bizantin, care niciodată nu s'a întins peste Dunăre». (pag. 228).

Cât privește soarta populației din Basarabia, voiu cita tot după Casso două păreri:

Curopatkin, Problemele armatei ruse, vol. I 492—499, vol. II 502: «Rusia a ajuns la Sud-Vest la *granițele ei naturale încă la 1792*, după pacea dela Iași care i-a dat malul stâng al Nistrului».

Danilevsky: Rusia și Europa (1888) pag. 442 «consiliază guvernul rus să retrocedeze Basarabia României pe baza principiului naționalităților. (Casso L. pag. 229).

Acelaș lucru l-a susținut și i-a dovedit prin multe articole publicistul rus N. Durnovo în gazeta St.-Peterburgskia Wiedomosti de sub regimul țarului.

Notă

„Ceci est un livre de bonne foy"
(epigraful Dicționarului Larousse)

Trebue notat un lucru curios — în cel mai mare dicționar enciclopedic francez „Grand Dictionnaire Universel du XIX siècle" par Pierre Larousse, cel mai răspândit în Franța, eată între altele ce se spune despre Basarabia (vol. 2, p. 636) «cette province, peuplée en grande partie par *des colonies de bulgares au* N *et par des Allemands au* S etc...» Mai departe Larousse vorbește despre romani, huni, avari și „Komanis" (Cumani) și spune «sous l'occupasion de ces derniers, les Tartares s'en emparèrent, tout en laissant des princes indigènes (?) pour la gouverner; l'un de ces princes, Basaraba donna son nom à cette contrée, qui tomba plus tard (?) au pouvoir de woïvodes de la Moldo-Valachie (?), puis en 1474 sous la domination des Turcs qui la conservèrent (sic!) jusqu'à la paix de Bucharest en 1812. Depuis cette époque elle forme une des provinces de l'empire de czars». Eram confus cetind aceste rânduri, care n'ar trebui tolerate în lucrarea serioasă științifică și mai cu seamă pregătită pentru națiunile latine, care au interes propriu să știe cât de mult și de exact despre alte neamuri de aceeaș rasă. Basarabia, locuită numai de coloniști

bulgari şi de nemţi, (cine atuncea sunt autochtonii acestei ţări ?) tătari şi «principii indigeni» de origină necunoscută, sărmanul Basaraba — un om fără patrie şi neam.

Caut suplimentul Dicţionarului şi cercetez vol. XVI, unde în loc de modificări şi corectări radicale găsesc următoarele : «...La Bessarabie avait longtemps vegeté (sic) sous la domination turque... la partie N. et le centre appartenait à la Moldavie. Le traité de Bucharest céda toute la Bessarabie à la Russie qui la peupla de colonies d'Allemands, de Bulgares, de petits russes et de Moldo-valaques (?!) Les populations primitives (?) Tartares et Cosaques Zaporogues (?!) s'etaient espatriés en grande partie pour reséer sous la domination turque. En 1844 la Bessarabie comptait environ 600.000 hab. dônt 60.000 bulgares, 10.000 allemands et 90.000 tziganes sédentaires... (dar 521.000 de locuitori de ce naţionalitate au fost ?).

Sous le regne d'Alexandre I cette province acquit une haute prosperité (sic !) (v. scrisorile şi rescriptele lui însuş Imp. Al. I) ; beacoup de familles russes vinrent s'y établir pour s'y livrer aux travaux agricoles. Mais Nicolas (premier ?) ne suivit pas cette bonne voie : il chercha autant que possible a russifier la province, interdit l'usage de la langue Moldo-Valaque (chiar autorii ruşi cei mai tendenţioşi asemenea şi izvoarele oficiale ruseşti numesc aceasta limbă română (v. Batiuşcov, Nacu, Semenov-Tianşansky etc.) dans les rapports officiels (dar în şcoli ?) imposa partout des fonctionnaires et employés russes, malgré les protestations des habitants et la prospérité déclina etc.».

Iată ce spune «Grand Dictionnaire Universel», neglijând întreaga literatură istorică franceză atât de bogată despre România şi Basarabia şi uitând numele savanţilor francezi, cari lucrau mult şi rodnic în chestia aceasta.

Şi ce ironie ! Eu accidental citeam citatele sus pomenite, în prezenţa băiatului meu de 10 ani, care n'a spus nici n'a întrebat nimica, dar a eşit din odae şi a venit arătându-mi p. 100 din «La troisième année de géographique» par A. Foncin, Paris Librairie, A. Colin 1885, unde am citit „La roumanie n'a pas été favorisée : non seulement elle ne peut esperer que d'un bouleversement improbable de la carte d'Europe, l'aquisition des pays transylvains peuplés en majorité par des Roumains, mais encore après avoir été l'alliée de la Russie contre les Turcs en 1877 elle a dû leur céder la riche Bessarabie peuplée de Roumains en echange etc.. Ainsi triomphe ou succombe le principe des nationalités selon qu'il est invoqué par des forts ou par des faibles...»,

Toate dicţionarele enciclopedice editate în Rusia (Buckhaovs şi Efron, Enciclopedia mare a Asociaţiei «Cultura», Noul Dicţionar Buckhaus şi Efron şi chiar dicţionarul Enciclopedic modest şi foarte mic a lui Pavlencoff JPB, 1901 p. 222 sunt mult mai competinţi în chestia Basarabiei şi unanim spun că majoritatea populaţiei Basarabiei era şi este cea românească.

DR. CAZACU ŞI I. GORE

BĂJENIE [1])

Păşind greoi, trudiţi de cale, cu capetele 'n jos plecate,
Cu gurile îndurerate de-atâta vaer şi strigare,
Femei, bătrâni, copii, de-a valma într'un alaiu nespus de jalnic,
Cu tot avutul lor pe lume, pribegi, trec care după care,
Înaintaşi legaţi în hamuri trag doi viţei făr' de putere,
La roată vacile spetite se opintesc suflând din greu,
De cai nici vorbă nu mai este căci li s'au luat de mult din curte,
Aşijderea pe rând şi boii s'au ridicat şi dus mereu.

„Sosesc duşmanii... Sunt aproape !... S'aud bubuituri de tunuri..."
„Fugiţi din sate cât mai grabnic şi mai departe, că e foc !..."
Işi strâng buimaci averea 'n pripă şi tremurând nebuni de groază
Pornesc la voia întâmplării orbăcăind din loc în loc.
Făr' de răgaz, făr' de hodină cu toate că 's bolnavi copii,
Cu toate că 's trudiţi bătrânii şi tălpile însângerate.
Mulţi mor de frig, lihniţi de foame, ori istoviţi de chin şi boală
Şi, părăsite 'n drumul mare, zac leşurile ne 'ngropate.

Făr' de răgaz. făr' de hodină !... Duşmanul e tot mai aproape,
Fugiţi ca să scăpaţi cu viaţă şi cât se poate mai departe"
Sunt vorbele 'nfiorătoare ce trec grăbit din gură 'n gură !
Şi 'ntreg convoiul se 'nteţeşte, pătruns d'un lung fior de moarte...
„Daţi bice vitelor şi goană !... Săriţi şi 'npingeţi toţi la roată"
„Căci iată zările 's în flacări — din patru părţi se înnălţară..."
... Acolo iocmai se dărâma sub focul schijelor duşmane
Cătunul nostru scump şi dulce, bogatul nostru colţ de Ţară!

Traducere de V. V. NADEJA ŞTIRBEY.

---

1) Cu o dureroasă intuiţie a viitorului, scriitoare descriea anticipat grozăvia ce avea să cadă asupra ţării. De aceea, socotim că reproducerea acestor simţite versuri va interesa un cerc cât mai larg de cetitori. *(N. R.)*

DEPE-ACAȘA

Halal de podgorenii de odinioară! Ei zic și eu că huzuriau! O pustioară de pârloagă doar, acolo, și nu mai bindisiai de nimica, caşi un prea sfânt vlădică. Căci viișoara îți toltoșă, colo, toamna, cu puțintică ostenială, teșchereaua și-ți mai aveai burdușit și podul casei, cu de toate bunătățile...

Că sfântă vână mai aveà și vița ceia! Făceau printr'însa știuleți, cât cotul, păpușoii; se 'mbarligà vârtos, prin rosturi și pe sub butuci, hățișul curpenilor de bostan; se moțăià, pe vârful haragilor, cu gușa plină de păstăi, fasolea—și vițișoara haber n'aveà! Îți trântià niște dolofani de struguri, că nu mai încăpeau, la cules, toamna, în cofă, de se aminună cea lume-toată.

Păs, de mai vezi, pe undevà, și astăzi, asta! Azi viea-i ca o babă, ce tot stă legată, pe sub fălci, cu durmeluța, coptorosită de boale: trăește, așà, de azi pe mâine, cu oblojeli, ca vai de om! Și toate ți se drămuesc—bobiță cu bobiță, strop cu strop, de par'c'ar fi a stântă cumunicătură... Și totul — bani și bani!

— «Hei, bade, hei»! îmi auzià oricine se'ntâmplà să treacă pela câte o cramă, «da 'ncotro?... Ci, poate, ți-o fi sete... la, fă-te, rogu-te, pe 'ncoà, o leacă!...» și bardaca se tot umpleà, înspumată, de sângele Domnului, mulțămită Lui, care da, din belșug, mulțămită, însă, și omului, care se mulțumià și cu mai puțin...

Și, mări, 'n podul sau cămara cărui podgorean se pomenește, azi, strânsură, ca pe-atunci? Pe bani, azi omu-ar fi în stare și sufletul să-și dee. Da, când mi-aduc aminte eu de câte se mai aflau în podul casei noastre, îmi lasă, uite, zău, și-acuma, gura apă!

Când mă găsiam eu prin tindă, colo, și vedeam, sus gura podului deschisă, simțeam, mai întâi, că mă leșue la lingurică, apoi că mă soarbe, așa, în sus, ceva, ca o gură năprasnică de căpcăun sau de lipitoare... ca un sorb.

Păi, și ce străjuită mai erà și gura ceia! Par'c'ar fi fost de culă, nu de pod. De-abià puteam să-mi răsucesc, câte o lecuță, gâtul în spre ea, că numa și-auziam pâș, pâș, în urmă-mi pe mama sau moara țații Ilenii:

—

— «Nu mi te-o 'mpinge naiba!...». Eu mă făceam că n'am auzit nimic şi-mi căutam vr'o pricină, să mă mai învârtesc, pe-acolo, sau că plecam, mironosiţă. Dar, plecând, sufletul mi se 'nclenciuiă de gura podului şi mi se tot întindeă, ca o cordeă de gumelastică: cu cât mai mult mă 'ndepărtam, cu-atâta mai vânjos şi mă simţiam tras înapoi, de unde o pornisem...

Ci, cum nu-i nici dracu aşă de negru, pe cât ni se pare, nu se puteă să fie nici straja ceia aşă de vajnică, încât să-mi ţină de-apururi întinsă cordeaua bietului meu suflet. O clipă, două doar, şi ţuşti, ca o năpârcă, în sus şi, pe dată, şi 'nghiţit — un alt loanatan în pântecele chitului...

Ajuns, stam puţintel, cu inimioara cât un purece, chircit, fără să răsuflu, pe buza gurii de pod. Mi se păreă că joarda o şi pornise, învârtindu-se năvalnic după mine, şi, de frică, nici nu mă mai uitam înapoi, ca nu cumvă să-i şi văd iţindu-i-se sbârlitul căpuşor...

Dar—linişte... Pieptul, umflat—cimpoiu de oprita răsuflare, începeă, puţin câte puţin, să se destindă, ca un poloboc cu vin nou, căruia îi scoţi, încet încet, preduful, să-i mai iasă danful, şi, de aici încolo—cotrobăială!

Numa 'ncotro s'apuci, dintăi şi 'ntăi? Din zeci de părţi, te îmbieau, ispitelnice, bunătăţile. Cum joarda încă mai puteă să se arate, mă repeziam, să-mi scot, din ascunziş, una din teşulile mele cu bunghi—rămăşiţ'a jocului de vară, s'o am, aşă, acolo, 'n sân, pentru 'ntâmplări.

— «Ce-mi faci tu pe-aicea, mă, împieli atule?»

— «Nimica, mamă, nimicuţa... Teşula...» şi-o scotiam burduf, din sân. Nu scăpam eu, firește, de papara mamei, dar, orişicum, o mai înmuiam, niţeluş.

Până una alta, o luam şi eu pe apucatele. O aşchioară, două, din muşchiul de purcel, ce-atârnă pe-aproape, de hoarnă, afumat şi uscat; zăcut în cimbru, usturoiu şi alte mirodenii, sau din «trandahirii», ce atârnau, şi ei, mai colo, bocnă de uscaţi, teşiţi şi cu perdaf de ardei printr'ânşii—zacuscă mult gustată de cheflii.

La nuci nici că mă uitam. Stăteau porcoae, ici şi colo, mai mult aşă, pentru şoricărime, care le cărau pe sub tavan, strânsură, şi, noaptea, începeau, cu ele, cumetrie. De-abiă începeai să aţipeşti, că, deodată, se prindeau, să se năpustiască, stol, cu paşii mărunţei, chiţăind şi hârponindu-se, drăcuşorii ceia, după câte o nucă, şi dura—chiţ, chiţ, dura—chiţ, chiţ, că, dacă nu erai obişnuit sau nu aveai, deocamdată, somn, nu-ţi mai da ochii 'n gene toată noptiţica, de-ai fi sdrobit o lume 'ntreagă, de necaz. De vedeai şi vedeai, ţâşniai, deodată, furios, din pat, apucai câteceva, ce găsiai la îndemână, şi aruncai, sbierând în bagdadie,.. Soricelii se opriau, o clipă, două, din prigoană, as-

cultând, nedumeriți, dar, taman ca niște copii răutăcioși, cari vor să-ți facă în ciudă, o reporniau, vai!, și mai îndârjiți...

Cu șartul lor, însă, și nucile-și aveau, într'altcum, rostulețul. Căci cu ce erà să ne mai alungăm, câte-o lecuță, leșuiala «dela inimă», în postul cel mare, fâr'cât cu câte-o țâră de oloiu, turnat în lipie fierbinte, și cu «caloenii» ce rămași, de pe urma miejilor pisați și storși, cu degetele, de oloiu? D'apoi, saramurica de «mielcișori», după care se dedau în vânt, pela mese, când «bătrânelul» nu mergeà tocmai ibrișin!

Mai de grabă, îmi erà însă, mie de putinica de «merdenchiu», ce stăteà mai colo, buduleană și spăsâtă. Mi-erà așà de dragă—ca o soră! Și mă dureà, că-mi tot stăteà, așa departe, 'nstreinată... Scotiam, atunci, cultucul de lipie, din sân, îmi alegeam o lingură de lemn, dintr'un șirag, scorburam cultucul, de-o parte de miez, și turnam merdenchiu zămos și dulce. Mai scotociam, prin putinică, încă, cevà mieji de nucă, mustiti în zama ceia, plină de mirеazmă—o bunătate!, și-o felioară, două de bostan. «turcesc», scorțit mai întâi în apă de var și dat, apoi, în unda mustului în clocot—și, după trebușoara asta, helbet! Puteà să mă și prindă, că nu mă mai temeam, pe-atât de mult, de mama!...

Ce mai bunătate de merindă și mierdenchul ăsta! Doar ce-mi amintesc de el, și-mi și simt, așà, nu-ș cum, o sfârșială... Dar și sfințită mână, 'ntr'alde asteà, ca a mamei—mai va!...

Tresar... E mama 'n tindă!... Ciulesc, încremenit, urechile, cu mâna pe teșulă... Dar... mama iese afară! Fii, bună mamă, binecuvântată și ție-mi-te Domnul, cât pe Matusalem!...

Și, acuma, să mai dăm, o leacă, raita și pela câte-o țâră de poamă, că slavă Domnului, buluc stau clădăriile pe coarde, cu bobițele ca chihlimbarul. Ba sunt și clădării de «țâța vacii» și ciorchinași de busuioacă—să-ți alegi, doar, după pofta inimii... Și ce mirеazmă, Doamne, când stropșai, în gură, colo, prin paresimi sau chiar prin câșlegi, bobițele, ca fraga! Și, mări, nu așà, pe 'mpărtășitele, ci pe'ndestulate, ca la gospodari...

Și, apoi, cu dulciuri dealde astea, cum mai erà să-ți pară și vieața decât tot dulce?

Odată bine pus, așà, la cale, ar fi fost, să mă și dau jos, dar astă erà dăndană, nu glumă, căci puteam să cad, deodată, în plasa străjilor și-atunci—papară! Și nu mi-erà mie, pe-atâta, nici de asta, pe cât că mi se duceà, pe multă vreme, «lefteriea»—și-ar fi fost o moarte...

Pândiam... Până să le mai adulmec, însă, urma, mai ciup de ici, mai ciup de colo, din câte toate: din cofile cu alunele de pădure sau cu coarne, vișine, felioare de guțui, mere, pere, toate opărite și uscate ș. a. m., chiar din lădița cea cu lacăt, plină de sămânță uscată de bostan și floarea soarelui—să am, așà, prin sân, de rontăit, o mână, două, peste zi.

Ce comèdie şi cu sămânţa asta! Când mă gândesc!... O adună, cu mâna ei, ţaţa Ileana soră-mea cea mai mare, care, beteagă de urechi, nu se măritase. Ştieă ea ce ştieă, că-şi încuiă lădiţa cu lacăt... Lădiţa fu găsită, însă, într'o bună zi, goală. Furii, vaete, blesteme, dar... «prinde orbul, scoate-i ochii!».

Ceva n'o dumeriă: lădiţa fusese găsită închuiată, cum o lăsase ea. O mai ia, o mai suceşte, o mai învârteşte şi ce să vadă? O scândurică, dela fund, abia 'nţinată!... Se năpusti, atunci, ţaţa Ileana, ca o leoaică, în spre mine, să mă sfâşâe şi mai multe nu... Ci şi-şi găsise ea, cu cine să-şi pună în cârd! Cu mine, cu care n'o mai scoteă nimerica la căpătâi de cât doar tata, cu «sfântuleţul» lui! Şi clocotiă că nu putuse să mă scarmine, cât de cât...

Trecuse o bună cârtă de creme. De câteva zile, începuse să se simtă, plutind, calda revenială a primăverei; pâraele să se prăvale, guralive şi săltăreţe, de pe dealuri, iar, de pe lângă câte un gard, se şi vedeă, scurmat de curând, câte un mic «chioc», urme ale jocului de bunghi. Erà, prin urmare, vremea, să-mi scot, din tainiţele lor, şi eu teşulile şi ţuşti în pod şi acolo, Dumnezeule mare, una din teşuli, cea cu bunghii de sidef, comoara şi mândriea mea cea mare, pe nicăieri! O desnădejde de moarte mă apasă pe suflet şi mă tot storceam, învârtindu-mă, de colo colo, când zării pe faţa ţaţii Ilenii un surâs... O păclă mi se 'mprăştiè, par'că, depe minte: «ochiu pentru ochiu...!» M'am rugat, m'am sbuciumat, am plâns, şi de geaba: la toate, ea rămase de piatră...

In zi de sărbătoare, după prânz, ţaţă Ileana se aşează, în deobşte, dichisită frumos, pe un scăunel, în uliţă, la poartă, pentru privit: în afară de pereţii casei singura-i petrecere. Şi ţineà mult, să iasă, totdeauna, în straie noi şi frumoase—ca orice fată mare şi, altfel, n'ar fi ieşit. Când îşi pierduse, din boală, auzul, erà o codănică doar şi, de atunci, suftetul ei mai nu suferise prefaceri—suflet mai mult de copil.

Aşteptà, astfel, Duminica, cu mare nerăbdare, din pricina unei fuste noi şi, mai vârtos, a unor papuci de piele roşie, cu dunguliţe de piele albă, pe margină, şi cu chenar de dinţişori verzi—cumpăraţi de curând din Focşani şi de cari erà grozav de mândră.

Duminica sosind, ea 'şi puse fusta de aţică albăstrue, o nalbă de ghiveciu, la cap, sub coade, îşi netezi, cu degetul ud, codatele sprincene, îşi mai iţi, în oglingioară, a feţii rotungime, îşi aruncă, prin geam, la vremea ceia, plină de un soare scânteetor şi de sărbătorească înviorare, privirile afară—şi fuga. zâmbind fericită, la papuci şi acolo,—locul gol!... Incremeni, cu inima sărită din loc, acolo şi casa începù să i se învârtiască, sub priviri... Mai căută, scorboli, răvăşi, răsturnă, furioasă, toate

şi isbucni, deodată, în plâns şi plânse, biata de ea, dar nicăeri şi nimeni nu-i văzuse!...

Intr'un târziu, ea sta, închircită şi foc de 'ncruntată, uitându-se la uliţă, din ogradă, de după poarta de şipcă, şi eră, cubunăseamă, neobişnuit de amărâtă...

O umbră în repede mişcare, însă, prinsă cu coada ochiului, o făcù să-şi întoarcă capul : o mogâldeaţă năstruşnică de umbră, alungită în spre răsărit, se mişcà, de colo colo, pe toată întinderea cuprinsei noastre bătăturî, şi mă văzù...

Eram pe acoperişul şindrilit al casei şi mă plimbam, ţanţoş, pe lângă streaşină, cu câte un papuc, de ceia roşii, în mână, bătându-i în tălpi, ca pe nişte talgere de tobă, şi mă făceam că nici n'o văd. Iar pe ea, Doamne, ce sbucnet de furie o mai cuprinse, că mă crezui, o clipă, şi 'nşfăcat!... Imi dădui, însă, repede seama că ea n'aveà, încă, biata, aripi şi, deci, o repornii, mai avan, pe răpăitui tălpilor celora, a căror vedere îi luà ţaţii lenii ochii şi inima.

Ea se sbuciumă, acolo, jos, o vreme, tot uitându-se, cu mâna streaşână la ochi, spre mine; mai asvârli, neputincioasă, de vr'o două, trei ori, cu câte o sburătură cevà şi se oprì, deodată, gânditoare...

Lumea se pornise, şuoiu, în sus, pe uliţă, în spre moara «Ghionoaei», la horă, îmbrăcate în fel de fel de feţe primăvăratice, ce-ţi luau ochii.

Se smulse. dar, din loc, sărì, peste pârleaz, în grădină, îşi înfundă scormonitoare, mâna într'o glugă de ciocani şi scoase... ce credeţi că scoasè? Teşula mea cu sidef!...

Când o văzui eu, colo, tolboaşă în mâna ei, mi se părù că ţâpă, se sbate şi se svârcoleşte, văzându-mă, sârmănica, să scape, să fugă—şi nu ştiu, zău, cum de n'am sărit, deodată, jos, de acolo!

Ţaţa lleana îşi uitase, cu totul, de lădiţa de sămânţă şi, 'ntr'o clipă, furăm frate iar şi soră, chichiind, de bucurie, amândol.

9/XII/914. GR. PĂRASCHIVESCU.

FĂRA POPAS

Străvechi păduri
Străbat acum;
Cărări — nici cum!
Și fagii suri,
De frunze goi,
Se țin de noi —
Și azi și mâni,
De săptămâni!

Oșteni în șir,
Vin — unul, doi, —
Un lung convoi...
Al vieții fir
Și-l torc în gând
Din când în când,
Dar nu 'nțeleg
Un gând întreg!

Cu-acelaș pas
Făr' de popas,
Mereu urcând
Și scoborând
Și văi și stânci
Din codri-adânci,
Răzbat ei doar
Spre-un alt calvar!

Să fie vis
Hain — trimis
De ursitori
Pe lume, ori
Aevea-i tot? —
Stau și socot:
E mintea grea,
Sau nu-i a mea?...

Tot hai și hai:
Acum pe plai —
Și acum prin văi,
Pe negre căi...;
Iar noi oftând,
Tot întrebând:
O să găsim,
Și un țintirim?...

Dar am eșit
La luminiș;
Pe-un clin pieziș, —
Am poposit...
Nici cruci, nici rugi!
Ca buturugi
Căzură, grei,
Oștenii mei!

Un somn de veci,
Al morții reci!
Și asupra lor
Plutea — în zbor
Un singur vis, —
Și el trimis
De soarta rea;
Și le grăia:

«Tot hai și hai:
Acum pe plai,
Și acum prin văi,
Pe negre căi»...
Iar ei, oftând,
Șoptiau pe rând:
O să găsim —
Un țintirim?!...

EUG. CIUCHI

23 Octomvrie, 1917

DATORIA CEA MARE

CĂTRE

INVALIZII DIN RAZBOIU

— REEDUCAȚIUNEA PROFESIONALĂ —

Nu cu prilejul războiului care s'a început pentru unii în August 1914, și care, pentru alții,—printre cari și noi,—nu s'a isprăvit încă, s'a pus, să înțălege, pentru întâia dată întrebarea în privința a ceea ce trebue să se facă pentru ostașii care în lupta pentru țară au rămas schilodiți, ologi, ciungi, orbi, betegi au rămas cu puterea lor de muncă perdută sau micșorată, cu ființa lor socială și economică știrbită, cu alte cuvinte pentru aceia care nu mai sunt *întregi*, în toate înțelesurile acestui cuvânt.

Din cea mai veche luptă au trebnit să rămână schilozi «invalizi din războiu».

In trecut răsplata lor se mărginea, în deobște, la pensiuni sau «ajutoare» în bani; pe urmă li s'au dat și «decorațiuni». Lumea îi acoperea cu laude; îi slăvea, și plângea în proză și mai ales în versuri, iar pe urmă nu să mai îngrijea nimeni de ei. In unele țări ei au fost adăpostiți, mai târziu, în clădiri menite anume pentru ei, unele din ele chiar mărețe, cel puțin pe din afară, «d'apparence somptueuse», cum zice un scriitor francez vorbind despre ele. Aci li se dădea odihna și hrana. Prototipul lor este cunoscutul «*Hôtel de Invalides* din Paris, clădit sub Ludovic XIV, de vestitul arhitect Mansard. Și Germania are de mult la Berlin o asemenea clădire pe fruntea căreia se găsesc aceste cuvinte de mângâere pentru acești fii crunt loviți: *Laeso et invicto militi.*

Traiul acolo, unde nu li se cerea nici o muncă, a făcut însă, mai târziu obiectul criticilor aspre și întristate ale cugetătorilor și tot odată subiectul unor critice glumețe, fără a fi răutăcioase, ale caricaturiștilor de felul acestor dela *„Journal Amusant"* și dela *„Fliegende Blätter"*.

Şi la noi, — fapt de sigur puţin cunoscut,—avem un asemenea Azil, sau cel puţin avem un regulament pentru înfiinţarea unui «Azil de Invalizi militari», din 1906. El ar fi în mijlocul oraşului Bucureşti, strada Fântânei, 22! După cât ştiu, cuprinsul acestui regulament nu s'a înfăptuit, cel puţin în ceea ce priveşte pe invalizi, de şi s'a cumpărat o casă şi s'a întocmit un budget. Regulamentul, el însuş astfel invalid, a rămas adăpostit în colecţia Hamangiu unde l'am descoperit.

Dar găsim o ciudată dispoziţie în art. 40, care se cuvine să fie scoasă din uitare. Acest articol zice următoarele întocmai: «pentru a nu li se ură, din cauză de lipsă de ocupaţiune invalizii în orele libere (!?) *au voe* să se dedea la câte un *mic* meşteşug ce posedă«. Nu ştiu dacă această binevoitoare măsură este luat din vr'un regulament străin, sau este original-românească!

Fericirea, sau în ori ce caz liniştea, ce se credea că se va da invalizilor, în aceste adăposturi, nu a fost dobândită. Sălăşluirea acolo era, din nenorocire, pentru mulţi dintre ei, prilej de trândăvie şi imbold la necumpătare şi alte ispite. Un bun cunoscător francez al lor, Dr. Bourillon, le numeşte fără înconjur, aşezăminte *„cu desăvârşire imorale"*.[1])

Fie ori cum, astăzi însă, nicăeri nu ar mai putea fi vorba de a se adăpotti invalizii din războiu în Aziluri, chiar fără a fi palate. Numărul invalizilor este prea mare.

De altfel, fără îndoială că cei mai mulţi dintre ei nici nu ar primi acum să se folosească de acest fel învechit de cinstire şi ajutorare. Nu trebue să se uite că odinioară erau oataşi de meserie, care părăsise totul, cămin şi familie pentru oaste. Dese ori ei îşi părăsiră chiar ţara, căci mulţi ostaşi erau de alt neam. Astăzi toţi luptătorii unei ţări sunt fii ai ei. Ei nu sunt ostaşi de cât vrnmelnic, afară de o parte dintre ofiţeri; ei au vatra, gospodăria şi familia lor la care vor să se întoarcă, căci îndelntnicirea lor ostăşească este cu totul trecătoare pentru ei. Se ştie că în acele adăposturi de odinioară se primeau nu numai schilodiţii ci şi foşti estaşi, ofiţeri şi ostaşi «îmbătrâniţi în slujbă»!

Războaele astăzi, numai sunt, şi nu vor fi nici în viitor, —căci mă tem că războaie vor fi şi de acum cu toată «Liga sau Societatea Naţiunilor« — ceea ce erau în trecut: O luptă între oştiri mai mult sau mai puţin profesionale sau, în ori ce caz, în care intra numai o parte a naţiunei. In războiul de acum au luptat popoare întregi împotriva altor popoare întregi, a fost, în adevăr acel *bellum omnium contra omnes*, după vorba filozofului englez Hobbes.

---

1) *Profondément immorales.* v, **Dr. Bourillon**: *Comment rééduquer nos Invalides de la guerre*, p. 7 (1 vol. 1916).

Acest număr mare de luptători şi mijloacele «perfecţionate» pe care din nefericire «ştiinţa» le-a pus la îndemână, a trebuit negreşit să aducă un mult mai mare număr de schilozi de cât în trecut.

In adevăr, din cât s'a putut constata până acum în toate ţările, numărul răniţilor de tot felul este mai mare de cât în războaele dinainte, nu numai absolut, ci şi relatif, adică proporţional cu numărul luptătorilor. Această constatare este firească fiind dată iscusinţa «ştiinţifică» ce s'a ivit la toate popoarele pentru a face cât mai mult rău duşmanului.

Un fapt, însă, ciudat, neaşteptat, dar foarte fericit, care vine să umilească întrucâtva această *«ştiinţă"*, specială, este că în deobşte, multe din rănirile suferite nu sunt atât de grele cum era de temut. Numărul celor răniţi primejdios a fost, proporţional mai mic de cât în războaiele dinainte. Multe din râni s'au vindecat deplin şi rapide! Faptul se explică în ştiinţă, dar aceasta ne-ar depărta de subiectul nostru.

Ajunge să constatăm acest fapt îmbucurător din aceste *bella matribus detestata* pentru a nădăjdui în mai bine pentru viitor.

Se pare, deci, că şi numărul «invalizilor», ori cât de mare este, atât de mare încât mintea ţi se înfioară gândind la ei, este totuşi, mai mic decât era de aşteptat din grozăveniile aceste« ştiinţifice».

Şi nici urmările lor, ori cât de cumplite sunt, nu sunt, relativ bine înţeles, cum era de temut. S'a văzut, pretutindeni, că dacă sunt *bine* şi *deplin* îngrijiţi, mulţi din răniţi nu rămân cu scăderi fizice şi morale de nebiruit. S'a învederat că se poate face mult, foarte mult, prin rânduială bine chibzuită, pentru a se păstra o mare parte din valoarea esonomică a acestor viteji mucenici.

Fireşte, şi pentru aceasta, tot *«ştiinţa»* ajută, ajută neînchipuit de mult, şi răscumpără, astfel «progresele» ei în arta de a nimici. Ea este ca Zina din poveşti, care poate face şi rău şi bine. Dar putinţa ei de a face bine covârşeşte cu mult, căci, cu toate că în materia de care ne ocupăm, se poate zice că este la început, ea pare a fi nemărginită.

In afară de progresele medicinei generale — ştiinţă şi artă — şi mai cu seamă ale practicei chirurgicale, care astăzi nu mai tae de cât rare orî, ci vindecă, mijloacele prin care se ajnnge la această înfăptuire de bine sunt : *reeducaţia funcţională* şi *reeducaţia profesională*.

Nu ştiu întrucât s'a putut ţine şi s'a ţinut seamă, la noi, în acest războiu de procedarea de care am vorbit, a chirurgiei de astăzi, căci am auzit că s'ar fi «tăiat» prea mult şi nu totd'auna cu destulă destoinicie şi după neapărată trebuinţă de către medici români şi streini, binevoitoitori dar nu îndeajuns de pregătiţi sau care nu aveau la îndemână cele negreşit trebuitoare.

Am avea, deci, mai mulţi ciungi, ologi şi tot felul de betegi de cât ar fi fost îngăduit dacă împrejurările în care am fost nu

ne-ar fi fost atât de vitrege la început. Pentru aceasta, deci, acum când intrăm încet şi cu greu este drept, sau cel puţin ne îndrumăm, spre linişte, suntem numai decât datori să ne folosim de tot ce a făcut şi face zilnic ştiinţa şi pe calea reeducaţiunilor despre care am vorbit. Cea ce ea face este de necrezut şi uimitor; sunt minuni adevărate de neînchipuit de mari.

Prin *reeducaţiunea funcţională* — care este, cum s'a zis, ultimul stadiu al vindecărei şi care atârnă de practica medicală, — să înţelege deprinderea membrului sau organului atins, să facă din nou, mişcările obişnuite, adică darea din nou a îndemânărei care să-i îngăduie întrebuinţarea firească pentru nevoile de toate zilele ale vieţei şi pentru muncă.

Prin *reeducaţiunea profesională* să înţelege în deosebi, obişnuinţa, îndemânarea, «învăţarea», mutilatului şi a rănitului să facă munci anumite, slujindu-se, s'au ajutându-se de obicei, în locul membrului perdut, de aparate speciale de înlocuire, «de protheză», cum sunt numite, cu un cuvânt luat din limba greacă şi care însemnează «a pune în loc», sau, mai des, de aparate de îndreptare, «orthopedice». Rănitul, — mutilat sau nu — mai trebue câteodată deprins a lucra cu unelte speciale potrivite stărei lui de beteşug, lucru ce să cam scapă din vedere de către unii, deşi este de cea mai mare însemnătate.

Cum se poate lesne vedea între aceste două *educaţiuni*, este o legătură strânsă. Ele se urmează sau se fac în acelaş timp, «concomitent». In orice caz acea *funcţională* vine întâiu, dar de multe ori acea *profesională* poate face ea oficiul celei dintâiu. In practică, toţi specialiştii, în toate ţările, sfătuesc să se întrebuinţeze, de câte ori să poate şi pe cât să poate, reeducaţia profesională, adică exerciţii prin muncă în un meşteşug, ca cel mai nimerit mijloc pentru redobândirea deplină şi potrivită a mişcărilor funcţionale.

Nu pot din nenorocire, stărui, cât s'ar cuveni, asupra reeducaţiunei funcţionale în ea însuşi, căci, ar fi nevoe de cunoştinţe chirurgicale şi medicale, care'mi lipsesc. Din cele ce am spus să vede, însă, îndeajuns, de ce mare însemnătate este ca ea să fie bine înţeleasă şi bine înjghebată!

Ne-am îndrumat astfel, spre *reeducaţia profesională*, despre care voim să vorbim. Socot, însă, că cele de mai sus, nu au fost zadarnice, căci şi ele fac să se învedereze ce este şi ce trebue să fie această reeducaţiune.

Tot în acţastă «reeducaţiune profesională», se cuprinde şi învăţarea a unei meserii mutilaţilor, în care se lucreză numai cu mâinele lor, fără «proteze», fără aparate şi unelte speciale, de care nici nu ar avea nevoe. Aşa ar fi, de pildă, când un fost factor poştal, care ar fi perdut unul sau amândouă picioarele, ar învăţă o meserie sedentară şi alte asemenea.

Tot acest nume de «*reeducaţie profesională*» să dă şi operei din unele ţări, menită să dea văduvelor ostaşilor căzuţi în războiu, învăţarea unei meserii, sau o deprindere la munca industrială. De cele mai multe ori aceste femei văduve nu ar putea trăi decât cu greu din pensiunea ce li se plăteşte de Stat, căci aceasta nu poate fi îndestulătoare. Cu această pensiune, însă, şi cu câştigul din noua muncă, văduva nu numai că va putea aveă un trai mai bun, dar va fi în stare să'şi crească mai bine copii, se pregătească cetăţenii de mâine, aşa fel ca ei să fie demni de vitejia tatălui lor.

Pe lângă aceste, nu trebue uitat şi că toate ţările, printre care şi noi, vor aveă nevoie, acum mai mult decât oricând, de braţe naţionale de muncă şi că deci nu este voe a se perde, a se risipi nimic, cât de puţin ar fi, din ele.

Dar rostul de căpetenie, acel care este pe deasupra celorlalte, a acestei reeducaţiuni, bine înţeleasă, şi cel mai greu de înfăptuit, este acel arătat întâiu, care nu trebue perdut niciodată din vedere şi pentru îndeplinirea căruia trebue stăruit, şi anume: deprinderea mutilatului a se sluji, de cea ce i-a mai rămas din membrul perdut sau vătămat, *pentru munca ce făcea şi mai înainte*, şi aceasta, la nevoe, cu ajutorul cum am arătat, al unor aparate şi al unor unelte de muncă speciale, bine potrivite fiecărei beteşug şi fiecăru-i fel de muncă. Aceasta este ceace s'a numit şi „*readaptarea*“ adică obişnuinţa din nou la munca dinainte.

Pentru aceşti «invalizi», nevoia cea mare nu este, de a li se da, cum pare că socot unii, «protheze» obişnuite, «curente», adică *acelaş fel de aparat la toate mutilările de acelaşi fel*, lucru uşor, ci este această *readaptare* de care am vorbit.

Căci nu trebue perdut din vedere, — *nu se va stărui în deajuns oricât s'ar tot vorbi de ea*, — că norma călăuzitoare în această materie şi de la care nu este îngăduit a se îndepărta cu uşurinţă, datoria de căpetenie, este că trebue, neapărat, a se face *tot* ce este cu putinţă, mai presus de orice, pentru a pune pe mutilat în stare de aşi *relua* meseria, felul muncei, *de mai înainte;* iar dacă aceasta este cu totul cu neputinţa de a-l îndruma spre o meserie asemănătoare, apropiată, «vecină», apoi spre una din aceiaş industrie, şi numai când ar fi bine stabilit, de netăgăduit, că este *neputinţa desăvârşită* pentru aceasta, să se înveţe o altă meserie. Şi încă trebue luat bine seama, şi cercetat cu multă îngrijire, să nu se dea la prea mulţi dintre aceşti invalizi o meserie prea uşoară, în care ar fi îmbulzeala mare, şi care deci, nu le-ar fi aproape de nici un folos.

La această regulă predomnitoare, la acest principiu absolut, nestrămutat, s'a ajuns astăzi de către toţi, foarte mulţi la număr, fără nici o excepţiune, care s'au îndeletnicit în aceşti cinci ani din urmă, şi să îndeletnicesc şi acum, cu această chestiune. Nimeni nu mai discută. *Nu este îngăduit nimănui a se ocupa*

de această reeducare şi de aceşti invalizi dacă nu se ţine de ea şi nu poate sau nu ştie cum să facă totul pentru aplicarea acestei regule care trebue să fie neclintită!

Nu trebue, de asemenea, perdut din vedere că nu este vorba de o faptă de umanitate, de caritate, de milă sau generozitate, ci trebue să ne dăm bine seama că avem a face cu o mare problemă socială şi economică a cărei deslegare este, astăzi, una din îndatoririle de căpetenie ale Statului.

Ca o dovadă deplină a tăriei cu care această regulă s'a impus şi urmat pretutindeni, ne vom mărgini, căci ar trebui mai multe volume pentru a se spune tot ce este de spus — să dăm faptul că astăzi nu mai este îngăduit de nici un cunoscător al materiei să se dea, nici agricultorilor orbi meseriile «uşoare» ce se obişnuia a li se da mai înainte; ei trebue să fie *readaptaţi* tot la agricultură. Rezultatele dobândite pe această cale sunt de necrezut. Nu este aproape nici o muncă agricolă pe care agricultorul care a orbit să nu o poată iarăşi face. Şi aceste minunate isprăvi s'au dobândit în toate celelalte ţări.

In o notiţă întocmită de «Asociaţia Valentin Haüy, pentru binele Orbilor», din Paris, privitoare la îndeletnicirea invalizilor orbi cu agricultura, să arată [1]) cât s'a putut face în această direcţiune în anii d'întâi ai războiului: lucrări la vii, scoaterea sfeclelor, seceratul, cositul, tăierea lemnelor, nutrirea, adăparea şi îngrijirea vitelor, ţăsălarea lor, mulsul vacilor şi al oilor, creşterea păsărilor de curte, îngrijirea de albine (prisăcăria), tunderea oilor, aratul, chiar mecanic, cu ajutorul unuia care vede etc. etc. Va trebui să se mai vorbească mai amănunţit despre toate aceste.

In Anglia, un bancher a pus la dispoziţie pentru aceşti orbi aşezarea sa agricolă de la Saint-Dunstan, unde ei au lucrat sub diriguirea iscusită şi destoinică a căpitanului Pearson Webber, orb şi el. Cea ce s'a putut face a fost (Dunstan) cum am spus mai sus minuni adevărate de neînchipuit şi de necrezut, *(marvellous)*. Şi aceasta se petrecea aproape la începutul războiului, căci amănuntele aceste se găsesc în ziarul *The Times* dela 20Aprilie 1915. De atunci, de sigur, s'a mai făcut mult! [2]).

In Germania, care avea de mult un loc de frunte în ceia ce priveşte operile sociale, s'au făcut, firesţe, şi în această direcţie, lucruri de cea mai mare însemnătate. Intre altele citâm «Şcoala» de pe domeniul de la Gute Holbau (Silezia), pus la îndemână pentru aceasta de Principele Pless. [3])

---

1) *Les soldats aveugles et l'agriculture*, pag. 3 şi urm.

2) Vom avea putinţă, în curând să vorbim mai pe larg de această „Biruinţă asupra lipsei de vedere" *(Victory over Blindness)* când vom primi darea de seamă specială ce aşteptăm.

3) Revista *Die Woche* din 21 Iulie 1913, pag. 994. *Kriegsblinde in der Landwirthschaft.*

Mai menționăm, ca doveditor, faptul că un cunoscut specialist italian, D-na Dr. profesor Lavinia Mandolfo, după ce a fost sprijinitoarea părerei că orbii trebuesc adunați pentru muncă la un loc, în localuri întocmite anume numai pentru ei, face *mea culpa* în un foarte interesant și cald studiu din 1918.[1] și arată că părerea sa de mai înainte era cu totul greșită, dând argumente cu desăvârșire tari și hotărâtoare pentru ca și orbii să fie deprinși și lăsți la munca ce făceau mai înainte, chiar la muncile agricole.

Toți acei care cercetează chinuitoare chestiunea orbilor și cugetă asupra ei, au părăsit cu totul credința cea veche că orbii sunt numai niște sărmani nenorociți care nu pot face decât anumite munci ușoare și cari, dacă nu au avere, uu pot trăi decât din mila altora, sau din cerșătorie, fiindcă produsul neînsemnat al muncei lor nu poate fi decât un accesoriu mărunt, ei muncind oare-cum mai mult «pentru a nu li se urâ» cum zice regulamentul nostru de care am vorbit mai sus.

Să nădăjduim că și la noi se va ține seamă de această părere, rod al experienței din întreaga lume și că se vor lua măsuri ca orbii să nu fie strânși numai în «Vetre» sau «Aziluri», despre care s'a vorbit prea mult, ci să fie învățați să facă și altceva decât numai frânghii, perii și împletituri de pae!

Am stăruit asupra orbilor fiindcă toți suntem obișnuiți să vedem în perderea deplină a vederei cea mai vajnică nenorocire ce poate să lovească pe om. Nici una nu deșteaptă în noi atâta înduioșare, atâta compătimire! Cu toate aceste să vede că acei care au perdut vederea, dacă sunt îndrumați cum trebue și dacă, și ei au voință, nu intră, cum ne închipuiam prea cu ușurință, deadreptul și pentru totdeauna, fără mijloc de îndreptare măcar în parte, în o *cită dolente*, o cetate a veșnicei dureri, pe poarta căreia, ca și pe acea văzută de Dante la capătul «drumului greu și sălbatec, care ducea la lăcașul acelor ce nu mai aveau nădejdea să vadă Cerul» ar fi scrise cuvintele de cumplită vestire și de veșnîca osândă, «de a perde ori ce nădejde».[2])

---

1) *A propos des projets de création de maisons de travail pour les soldats aveugles* în *Revue interalliée pour l'étude des questions intéressant les Mutilés de la Guerre*, publicată la Paris, Anul I, No. 4, Septembrie 1915, pag. 360.

2) Amintim că în Anglia, un orb, Sir Henry Fawcet a fost ministru și era un economist care a lăsat scrieri însemnate. In Franța există un profesor de universitate orb, Pierre Villey, care, între altele, a scris asupra orbilor o adâncă operă de înaltă cugetare: *Le Monde des Aveugles, Essai de Psychologie*. Cine nu cunoaște cazul vestit al scriitoarei americane Helen Keller, oarbă și surdo-mută din născare? La noi, am văzut la Pitești un avocat orb, care pleda mai bine de cât mulți din acei care au vedere și totuși nu văd! Și sunt multe cazuri la fel pretutindeni.

Şi dacă orbii nu mai sunt aruncaţi în *eterno dolore,* dacă ei nu mai sunt *la perduta gente,* desăvârşită şi fără putinţă de ridicare, este lesne să ne închipuim ce trebue să fie pentru cei mai mulţi,—aproape toţi,—din ceilalţi schilozi, afară, se înţelege de acei, din fericire nu mulţi, loviţi prea cu cruzime de soarta neînduplecată.

Toţi răniţii, fără nici o deosebire, oricât de slab sau de tare ar fi atinşi, au firește mai întâiu *dreptul* desăvârşit, de a fi îngrijiţi deplin din punctul de vedere medical. Ei au a fi îngrijiţi până la sfârşitul sfârşitului cu putinţă a mijloacelor «therapeutice», pentru a fi vindecaţi de toate atingerile, directe şi indirecte, datorite războiului. Trebue să se dea tuturor, după nevoile ce au, medicamente, operaţiuni chirurgicale, băi, fisioterapie, mecănoterapie de tot felul, precum şi toate celelalte trebuitoare şi atât cât trebue.

Din plângerile, des reîncepute, ale unor invalizi, din cererile lor necontenite, ar urmà că aceste cerinţe nu au fost totdeauna îndestulate, faţă de unii dintre ei cel puţin. Să cuvine deci, să se ia de îndată toate măsurile, ca şi în fapt, nu numai în vorbe, îngrijirea deplină să fie deplin înfăptuită, ca această datorie firească, neapărată, esenţială, să fie îndeplinită în întregime.

Şi aci. ştiu bine, că mi se poate spune că nu mai este nevoe de a se stărui, căci lucrul se înţelege dela sine. Dar amintesc răspunsul dat de Talleyrand cuiva care la o cerere a lui îi răspunsese *„mais cela va sans dire“*. Talleyrand care avea răspuns gata la toate, răspunse pe dată, *„Certainement cela va sans dire; mais cela ira encore bien mieux en le disant.“*

De altfel, nu ştiu cum se face, dar în mai toate împrejurările în care ceva, «să înţelege dela sine, fără să mai fie nevoe a se mai spune», lucrurile merg mai bine dacă se «spune», se spune necontenit, respicat, cu îndărătnicie, până când în adevăr nu mai este nevoe, fiindcă s'a înfaptuit, în sfârşit, cum trebuea, ceeace se tot «înţelegea dela sine» de atâta vreme.

Pentru invalidul astfel vindecat, ajuns în starea în care ştiinţa medicală nu mai poate face nimic pe această cale, pentru el; atunci când, cum zic ciudat medicii, «rana s'a consolidat», să pune marea întrebararea privitoare la măsurile ce se pot lua—şi care trebuesc neapărat luate—pentru soarta lui în viitor.

Fireşte, şi nici nu este vre-o îndoială în nici o ţară, Statul, comunitatea din care face parte acel care a suferit în războiu schilodirea şi deci micşorarea valoarei sale economice şi sociale, are datoria, în rândul întâi, să dea acestui copil al ei lovit de ursita oarbă, o *pensiune*, care este o desdăunare ce se cuvine, pe cât să poate, să fie potrivită cu micşorarea suferită. Această *„pensiune“* nu este, cum să zice dese ori în vorbirea de toate zilele, un «ajutor», greşală făcută şi de unele legi. O spunem iarăşi, aci

nu este vorba de «milă» şi nici de «răsplată». Este vorba de un «drept» la o «îndemnizare» [1]).

Nn trebue să fie vorba prin urmare, nici de hatăruri, de bunevoinţe a parte sau alte asemenea. Este vorba de ceva care trebue privit şi poate fi primit bărbăteşte şi cu vrednicie, cu fruntea sus şi nu cu mâna întinsă.

Din acest punct de vedere, însă, nu mai există alt drept şi nici nu trebue să mai fie manifestări sentimentale de recunoştinţă pe toată viaţa, ce ar lua o formă umilitoare, pentru faptele fostului luptător, care şi el, nu trebue să uite că luptând pentru ţara sa, a îndeplinit o datorie, o mare şi o înaltă datorie, e drept, dar numai o datorie.

Insă în deobşte, aceste pensiuni,—şi tot astfel este în toate ţările,—nu pot fi aflat de mari încât să ajungă, ele singure, să dea putinţa unui traiu nestrâmtorat, faţă mai ales de acel ce invalidul putea avea mai înainte. Ele, nicăeri, nu pot îndestula decât cu greu toate nevoile traiului invalidului, cu atât mai mult dacă are şi sarcine de familie.

Legea noastră specială pentru reformarea si pensionarea gradelor inferioare, din 1916 şi 1918 [2]) spune lămurit,—şi bine face că o spune,—în art. 7, ca «pensiunea odată acordată este definitivă şi irevocabilă» Acelaş articol are precauţiunea, foarte nimerită, să adaoge că pensiunea aceasta «nu poate suferi nici o modificare, nici chiar în cazul în care pensionarul ar fi dobândit, graţie reeducaţiunei profesionale, un nou mijloc de existenţă». Această înţeleaptă şi dreaptă dispoziţiune a legii nu este în deajuns de cunoscută, căci mulţi invalizi se tem că deprinzându-se din nou prin reeducare, a munci, ei vor perde pensia. Şi pentru această nedumerire propaganda era şi mai este trebuitoare, cum o arătam de altfel încă din 1916, în un articol din ziarul *Steagul* în care vorbeam de nevoea unei dispoziţiuni de acest fel, neaparat.

Ar mai fi bine ca, şi la noi, nu numai să se dea un sprijin bănesc familiei, pe tot timpul cât invalidul se supune ree-

---

1) Chestiunea este la fel şi pentru urmaşii ostaşilor morţi în apărarea vitejească a ţărei. Şi ei au un *drept* la o despăgubire, nu la un ajutor pornit nu ştiu din ce simţiri duioase şi darnice de binefacere.

2) Titlul deplin al acestei legi este : „Lege privitoare la reformarea şi pensionarea gradelor inferioare pentru infirmităţi sau boale dobândite în timpul şi din cauza războiului". Ea s'a promulgat la 24 Decembrie 1916 şi i s'au adus unele schimbări prin o lege din 12 Ianuarie 1918 : Regulamentul de aplicare al legei este din 12 Ianuarie 1918. Legea se găseşte în „Colecţiunea" Ministerului de justiţie a legilor şi altor măsuri luate în timp de războiu, la p. 341 (Iaşi—1918—Ediţiune oficială). Regulamentul în *Monitorul Oficial* dela 16 Iunie 1918 sau în *Monitorul Oastei* No. 4 din 1918 Ele se găsesc în Vol. VIII, a colecţiei Hamangiu, apărut de curând, p. 1077, 1095 şi 1096.

ducaţiunei, ear chiar, cum să face, Italia, şi aiurea, să se dea invalidului «reeducat», o răsplată, un «premiu» în bani.

Cu aceste asigurări şi sprijine, invalidul va primi mai bucuros învăţătura, care de altfel îi este numai spre folos, şi va scăpa de desnădejdea ce îi ar aduce grija de soarta lui viitoare, va lucra cu mai multă tragere de inimă, căci, altfel, cum zice bătrânul şi înţeleptul Cantemir, «grija neîncetată vlaga inimei topeşte».

Trebue spus, fără sfială şi fără înconjur, că afară decât în cazurile de atingeri de tot mari, de nimicire deplină a puterei de muncă, nu este îngăduit să se dea invalidului, pe toată viaţa «ajutoare», adevărate pomeni umilitoare, fie deadreptul fie pe acele căi lăturalnice, care au numai înfăţişarea înşălătoare a unei munci şi care nu sunt de cât o faţă ruşinoasă a cerşetoriei, mai mult sau mai puţin prefăcută, născătoare totdeauna a trândăviei rău sfătuitoare, care împinge la apucături rele şi la alcoolism, izvoarele tuturor ademenirilor.

Dacă este în el o cât de mică putere de muncă acest *om* are datoria şi dreptul, să ceară ca ea să nu fie lăsată să se peardă, să se risipească. El trebue să ceară să-i se pună la îndemână *toate* mijloacele care sunt cu putinţă pentru a păstra şi chiar a mări această putere. Şi el ca *om*, ca fiu al ţărei pe care a apărat'o, ca unul care şi-a îndeplinit, hotărât şi dârz, o datorie, mai are de acum înainte, altă datorie, acea de a face tot ce-i stă în putinţă pentru aceasta. El trebue să aibă *voinţa* de a ajunge iarăşi *om întreg*, în înţelesul moral al cuvântului. Fără voinţă, fără acest imbold lăuntric, nu se poate face nimic temeinic şi trainic: cu ei însă să poate face, şi aci, atât de mult încât mintea nici nu-l poate cuprinde dinainte şi rămâne uimită.

O zicătoare engleză zice: «*Where there is a will, there is a way*», unde este o voinţă este şi un mijloc de înfăptuire! Să luăm şi noi această credinţă, atât de înrădăcinată la acel mare popor, şi căreia el îi datoreşte faptele mari şi măreţe cari-l pun în fruntea tuturor popoarelor!

Pentru îndeplinirea acestui drept şi a acestei datorii, pretutindene, pentru aceste victime ale războiului, singura cale este acea a reeducaţiunei *profesionale*. Ea singură poate acum pune pe acest om, aplecat a se crede căzut cu desăvârşire, în stare de a se înălţa prin muncă vrednică şi rodnică.

Ideea acestei «reeducări» nu este, însă, nouă. Ea nu este o născocire datorită urmărilor îngrozitoare ale războiului. Acum numai ea s'a aplicat pe larg schilodiţilor din acest război sub imboldul atât a nevoilor economice, cât şi a sentimentelor morale şi sociale care stăpânesc astăzi lumea în chip mai hotărâtor şi mai luminat.

Această idee, dacă nu s'a născut, s a întins însă mult, aşa că unii chiar o cred ivită acolo întâi, în unele dintre ţările cele

mai mici şi cele mai paşnice care de mult nu se mai gândeau la războaie, dar care au o mare adevărată cultură morală, răspândită adânc în toate straturile poporului şi unde simţimintele moralo-religioase sunt mai vii şi mai puternice.

In Danemark, pastorul Knudsen a înfiinţat, în 1872, cea dintâiu «Societate» pentru ajutorarea schilozilor şi a betegilor «prin învăţare şi obişnuinţă la munca» cu ajutorul unor aparate speciale de protheză şi a unor unelte potrivite.

Faţă cu rezultatele minunate dobândite rapide, ideea se răspândi îndată în Suedia şi Norvegia. Curând să înmulţiră în toate aceste ţări atelierele-şcoli pentru aceşti copii «urziţi din lacrimi» ai soartei vitrege. Era vorba, mai cu seamă de acei care se găseau în această jalnică stare sau din naştere, sau în urma unei întâmplări nenorocite. Multe din aceste întocmiri au ajuns cărând modele nepreţuite în asemenea materie, în care ideea de ajutor şi de muncă erau totdauna unite [1]).

O altă ţară mică, care este din multe puncte în fruntea civilizaţiunei şi pe care am voi să o imităm, mărginindu-ne însă, din nenorocire, de prea multe ori, a o face numai cu vorba, nu şi cu faptele, Belgia, atât de înaintată în industrie, s'a grăbit să întrebuinţeze în folosul numeroaselor victime pricinuite de munca industrială, această idee socială şi morală. «Şcoala de ucenicie şi atelierele pentru schilozii şi pentru accidentaţii muncei» din Charleroi [2]) are o faimă mare în lumea întreagă. Rezultatele dobândite de ea, metodele ei, o puneau printre cele dintâiu dintre instituţiunile de acest fel. Nu este nici o îndoială că după ce 'şi va vindeca rănile, ce a suferit şi ea în acest aprig război, această şcoală 'şi va relua locul ei din trecut, uneori de înainte mergătoare şi de îndrumătoare în această materie.

In Germania, ţara clasică a marelor reforme sociale din veacul trecut, s'a înfiinţat, însă, cel dintâiu aşezământ de acest fel şi anume la München în 1832, urmat curând de acel dela Stuttgart, din 1845 [3]). Mai târziu aceste «Case» s'au înmulţit. Printre ele se deosebesc acea dela Nowawes, [4]) lângă Postdam din 1885, şi acea dela Hamburg din 1898. Tot odată, ca urmare a asigurărei obligatorie a muncitorilor pentru accidentele de

---

1) **Dr. Bourillon**: *L'Assistance aux Estropiés et aux Mutilés en Danemarck, Suède et Norwège* (1903).

2) A se vedea broşura: *Ecole Provinciale d'Apprentissage et Ateliers pour Estropiés et Accidents du Travail.* Charleroi 1911 şi Regulamentul Organic al acestei şcoale, din 1910.

3) **Pastur** et **Caty** *L'Assistance aux Estropiés par la création l'Ecoles d'apprentissage et d'Ateliers* p. 5 şi 7. Gand, 1907. **Dr. Borne**: *La Rééducation et la Réadaptation au Travail des Blessés et des Mutilés de la guerre.* p. 4 Paris, 1915.

4) Aceasta a dobândit medalia de aur la Expoziţia de la Paris, din 900. **(Pastur et Caty**, loc. cit. p. 24).

muncă, înființată în 1884, s'au alcătuit instituțiuni desăvârșite cu acelaș scop. Toate aceste au fost, să înțelege, de mare ajutor pentru tot ce s'a făcut, pe această cale, pentru «Vătămații războiului». (*Kriegsbeschädigte*). Aceste însemnate lucrări sunt cunoscute de toți specialiști, și au fost subiectul a numeroase scrieri [1]).

In Austria, lângă Viena, s'a înființat, între altele, o școală subt diriguirea profesorului Dr. Hans Spitzy. In ea în 1915 învățau până la 3600 mutilați deodată. Un medic care a văzut'o atunci publică în *la Gazette de Lausanne* o caldă dare de seamă, care a fost reprodusă de ziarul *L'Indépendance Roumaine*. El zice că aceasta școală este «biruința devotată a meritului și a geniului invențiunei care se unesc pentru binele invalizilor» și o găsește instalată după cerințele cele mai stricte ale igienei. Ea era alcătuită, atunci, din 32 de școli deosebite [2]). Aceasta. se înțelege, nu este singurul așezământ de acest fel din acea țară. In o scriere din 1917. găsim vorbindu-se de peste una sută cincizeci de școli speciale [3]).

Ungaria are și ea multe școli de reeducare, unele inființate la începutul rezboiului. Ea s'a îngrijit de partea agricolă a chestiunei. O fabrică de aparate de protheză exista la Cluj [4]).

In Franța se pretinde că această idee a avut'o în 1656 Pomponne de Belliévre, care a înființat un adăpost pentru prea mulții cerșători, dintre care cei mai mulți schilozi, ce ereau la Paris. Erà de altfel, mai mult o închisoare. Această clădire este cunoscută până-astăzi sub numele de *La Salpêtrière*. Ea'și schimbă curând însă întâia menire și fu prefăcută în azil închisoare pentru femeile pierdute [5]), pentru a deveni de la 1823 Ospiciu pentru femei bătrâne și pentru nebune [6]) Tocmai în 1899 se înființează în Paris de către un filantrop Marsoulan, câte-va «ateliere-asile» pentru muncitorii care au suferit accidente, dar nu au putut dobândi nici o despăgubire. Ele au luat puțină dezvoltare și nu răspundeau cerințelor scolilor de reeducare. Singura întocmire însemnată de

---

1) A se vedea între altele. *Die Verwendungsmöglichkeiton der Kriegsbeschädigten*, 1 vol. Stuttgart, 1916 si **Köhler**. *Die Staatliche Kriegsinvaliden-Fürsorge*, Leipzig 1916.

2) A se vedea și *Unsere Kriegsinvaliden. Einrichtungen zur Heilung und Fürsorge* publicat de prof. Dr. **Hans Spitzy**, cu 106 fotografi. Wien, 1915.

3) **Dr Adolf Deutsch**: *Aerztliche Berufsberatung Kriegsbeschädigter im Rahmen der Arbeitsvermittlung*, Wien 1917, în special p. 73 și urm.

4) **Cuno Klebsberg**, *The Ungarian Invalid Organization* în *The Ungarian Rewiew*, Budapesta, din lunie, 1916, p, 102.

5) Cunoscătorii literaturii franceze știu că această închisoare ține un loc de seamă în vestitul roman al abatelui Prévost: *Manon Lescaut*.

6) *La Salpêtrière* este cunoscut în lumea științifică și prin vestitele lecțiuni experimentale ce făceà acolo marele medic francez **Charcot**, asupra nevroselor.

acest fel este minunata «Association Valentin Haüy» din Paris, pentru orbi, care avea vre-o 50 de şcoli răspândite în toată ţara. Astăzi însă, sunt în Franţa, peste 150 de asemenea şcoli pentru mutilaţii din războiu din care sunt vreo 50 pentru agricultori. Unele s'au înfiinţat îndată chiar după începutul războiului. Cea dintâi, pe cât ştim, este aceia de la Lyon.

Pilda ce a dat acest oraş, sub imboldul cunoscutului senator-primar Herriot, a fost urmată îndată şi de alte oraşe, de Stat, de judeţe şi de câte-va asociaţiuni private.

Unele din aceste şcoli pot fi puse alături de cele mai bune din lume.

S'a înfiinţat în 1918 un «Oficiu Naţional al mutilaţilor şi reformaţillor de războiu», pe lângă Ministerul Muncei, care se ocupă de şcolile de acest fel, fie direct, fie pentru a coordona lucrările tuturor acestor şcoli, a centralisa orice informaţiuni asupră chestiunei şi a se ocupa de tot ce priveşte pe mutilaţi [1]).

Trebue să amintim şi «Laboratorul pentru cercetări asupra Fiziologiei Muncei» pus sub învăţata şi iscusita direcţiune a profesorului Jules Amar. Lucrările acestui «Laborator» au fost de ajutor mare pentru această reeducaţie [2]).

Şcoli de acest fel sunt foarte multe, firește, şi în Anglia, şi în Statele-Unite ale Americei şi în Italia. A vorbi acum măcar pe scurt de cele de căpetenie dintre ele ar lua mult loc şi ar lungi prea mult această încercare. Este vădit însă că ar trebui să se reia studierea lor cu alt prilej, căci găsim în aceste ţări comori de învăţăminte de care ne am putea folosi şi care, nu este îngăduit a se nesocoti.

Nu putem, însă, să nu pomenim, măcar în treacăt şi cu îndatorirea de a nu o uita altădată şi a vorbi mai pe larg de aceasta, că printre cele dintâiu măsuri luate de Belgia, chair când soarta, o clipă vitregă cu ea, a silit-o să pribegească la streini, a fost de a înfiinţa în Franţa, între altele la Port-Villez şi la Mortain asemenea şcoli de reeducaţiune profesională care pot fi socotite printre cele dintâi de pretutindeni. Personalul destoinic de la şcoala din Charleroi a fost de mare ajutor guvernului belgian pentru întocmirea acestor aşezăminte. De altfel acelaşi personal a avut o parte de seamă şi în întocmirile franceze. In-

1) Din Buletinul publicat de acest Oficiu se poate vedea cât de mae este grija şi activitatea organelor publice şi a Guvernului în Franţa în privinţa acestor fii ai ei care nu trebue să rămână „desmoşteniţi ai soartei". Acest Oficiu exista de fapt din 1916, dar numai legea de la 2 Ianuarie 1918 i-a dat un caracter public.

2) Ştim de la însuşi d. Amar, că Regina noastră a vizitat foarte amănunţit acest laborator. Suntem îndreptăţiţi, deci să ne aşteptăm, că din îndemnul M. S. atât de doritoare de bine, se va face şi la noi ceva, în această direcţiune. Până acum, trebue să o recunoaştem, am rămas în mrea întârziere în această privinţă.

râurirea sa este vadită. La şcoala din Lyon găsim printre directori, un belgian, fost profesor la Charleroi [1]).

In sfârşit suntem datori a nu trece cu vederea, ori cât de umilitor sau de dureros ar putea fi pentru noi, şi cu credinţa că, cel puţin aceasta ne va fi un imbold, că Serbia rătăcitoare departe de ţară, a înfiinţat şi ea şcoli de acest fel, mai cu seamă pentru muncitorii agricoli invalizi. Cu sprijinul guvernului francez şi cu ajutoare mari primite din Statele-Unite ea a înfiinţat asemenea şcoale în Franţa la Bizerte (Tunis) şi la Francheville [2]).

Numărul scrierilor de tot felul asupra acestor grele şi neliniştitoare chestiuni este foarte mare în toate ţările din apus şi în Statele-Unite. Locul întâiu, în această privinţă îl ţine Germania, apoi Franţa,: volume mari şi mai mici, broşure, articole în reviste şi in ziare, sunt nenumărate. Ele au framântat acolo minţile şi inimile tuturor necontenit [3]).

Din scrierile ce am putut cunoaşte, firește, faţă cu tot ce există, numai *rari nantes in gurgite vasto*, se poate, totuşi, învedera constatarea de neînlăturat a *multului* ce se poate face, şi temeinicia spuselor D-rului Bourillon cum că nu este nici un invalid aproape pentru care să nu se poată face ceva pe această cale [4]).

Pentru a nu prelungi această încercare de privire generală nu vom intra aci în amănunte. Ne vom mărgini a spune din nou, în prescurtare, că subt călăuzire bine pricepută si bine potrivită cei mai mulţi din muncitorii invalizi, pot să-şi reia meseria veche tot atât de bine ca şi mai înainte, şi nimeni — deseori chiar, — încă mai bine de cât înainte.

Ori sât de ciudat ar putea să pară acest diu urmă fapt, dacă, însă, se cugetă, el se desluseşte lesne. Mai toţi aceşti muncitori 'şi împrospătează sau capătă, la o vârstă când mintea este coaptă, cunoştiinţe technice bine întocmite şi legate cu aplicarea lor nemijlocite prin muncă. Pe lângă aceste, subt stăpânirea cugetărei mai vie, datorită nenorocirei care i-a izbit, dar i-a şi oţelit, ei înţeleg mai bine gravitatea vieţei rostul ei, dacă sunt bine sfătuiţi şi îndrumaţi. Iar asupra invalizilor-ostaşi are o firească înrîurire şi măreţia faptelor lacare au fost părtaşi de seamă! Sămânţa — numai bună să fie, — cade pe o brazdă pregătita în durere, dar şi în vrednicie, ca să dea din belşug

---

1) **Dr. Carle** *Les écoles proffessionnelles de Blessés*, 1 vol. Lyon, 1915 şi **Hirschfeld**, *Une école de Rééducation : Tourvielle*, 1 vol. Paris, 1919.

2) **Prof. Antonovitch** : *Ce que la Serbie a fait pour ses invalides de guerre*, in *Revue Interalliée*. No. 1 din 1919.

3) Se dă ca cea mai completă bibliografie acea întocmită de *Federal Boardfor Vocational Education* din Whasington, şi acea publicată de curând de Federaţia Asociaţiunilor pentru schilodiţi *(cripples)* din New-York, în No. 8 al Revistei sale.

4) **Dr. Bourillon** : *Loc. cit.*

roade bune şi curate. Pentru această pregătire se cere, însă, multă iscusinţă, pricepere şi destoinicie ; multe cunoştinţe technice de tot felul, o pătrunzătoare cunoaştere a sufletului omenesc, multă tragere de inimă şi răbdare, înrădăcinate, credinţă şi încredere în izbândă şi, mai presus de ori ce, un adânc sentiment al datoriei, atâtea şi atâtea însuşiri care cu greu se pot—dacă se pot chiar—găsi întrunite la unul singur.

Bunavoinţa şi bunătatea de inimă singure, oricât de mari ar fi, nu numai că nu ajung, dar, cum zice hotărât profesorul Amar, pot dauna. El înadevăr spune că «bunavoinţa fără ştiinţa technică este, adesea, aducătoare de gresăli». Şi acest neobosit muncitor, care are o îndelungată şi întinsă experienţă, adaugă ; «Caritatea, o spun încă odată, de doui ani de când denunţ efectul ei copleşitor (*déprimant*) asupra mutilaţilor noştri, nu este un mijloc de îndreptare [1])». Dealtfel toţi acei care s'au ocupat de această reeducare împărtăşesc pe deplin, în această privinţă, părerile d-lui Amar. Aşa D-rul Bourillon zice, cu drept cuvânt, cumcă «nu trebue uitat că nu ajunge de a voi să faci binele, dar că mai trebue să ştii să'l faci bine» [2]). D-rul Borne, văzând greşala care se făcuse la început şi în Franţa, spune răspicat cele ce urmează : «Afirm că toţi acei care vor înţelege reeducaţia profesională amestecând'o cu asistenţa nu vor putea nici de cum izbuti» (*échoueront lamentablement*) [3]).

Toate aceste sunt cuvinte ce nu pot fi date la oparte căci ele sunt rodul experienţei. Asupra lor trebue să se cugete temeinic şi la noi, unde pare că acest amestec să face, fără a ne da seamă că poate acolo este pricina neisbutirei slabelor încercări ce s'au făcut şi asupra căruia am vorbit aiurea [4]).

O «readaptare» nepotrivită face mai mult rău decât ne putem închipui dacă privim faptul cu uşurinţa, căci măreşte, prin desamăgire şi desnădejde, o stare nenorocită, care are nevoe de îmbărbătare pentru ca să capete încredere.

Ne mărginim a arăta, răpide numai puţin din cea ce s'a putut face, chiar de la început, de către oameni hotărâţi şi care îşi dădeau bine seama de datoria lor.

In ziarul din Paris, «*Le Temps*», de la 5 Aprilie 1916, să vorbeşte de un fapt ; «din cele mai interesante şi despre care nu poate fi îndoială, căci 'l povesteşte medicul elveţian, Gam-

1) **Amar**, *Le Devoir agricole et les Blessés de Guerre*, (Paris. 1917). p. 22.

2) **Bourillon** ; *Comment rééduquer nos invalides de la Guerres* (Paris. 1916). p. 14. O scriitoare americană, Miss Grace Harper, socoate această scriere ca una din cele mai bune ce s'au scris asupra acestei reeducaţiuni. v. *Revue interalliée* . . . No. 3 din 1918, p. 254.

3) **Dr. Borne**, loc. cit. p. 21.

4) Vezi revista „*Munca*" Socială, politică şi economică. No. 10-11 din 1919, p. 8 şi urm.

per, care l'a văzut el însuşi» şi anume : că în Germania se ajunsese ca militari cărora li s'a tăiat un picior, chiar mai de sus, să ajungă, cu ajutorul unui picior artificial, să poată să'şi reie serviciul pe front, călare. In o scriere germană cu titlul suggestiv de «voinţa birueşte» se dau fotografiele unor ofiţeri care au revenit astfel în fruntea trupei[1]). Este lesne de închipuit ce tărie de însufleţire ,puteau avea asemenea oameni cu atâta putere de voinţă. Pe cât ştiu şi în alte ţări sunt exemple la fel.

In Franţa, unui pictor în deajuns de cunoscut, Delpy, îi lipseşte braţul drept de la vârsta de patru ani. Numai cu braţul stâng şi fără braţ drept artificial, el a ajuns să facă aproape tot ce face cineva cu amândouă braţele pentru nevoile zilnice. El susţine că astfel să poate lucra în multe meserii aducătoare de câştig şi de neatârnare personală, şi s'a oferit să arate tuturor care ar avea aceiaşi schilodire ce se poate totuşi face cu voinţă, slujind, el, ca o marturie vie despre aceasta. «Din învăţători, ciungi, aş face cei mai buni din reeducatori», zice Delpy [2]).

In Ungaria, contele Géza Zichy, care de şi a perdut braţul drept, este un vânător de frunte, a arătat, în 1916, in o vie şi caldă scriere, [3]) care a fost asămănată cu acea a vestitei scriitoare americane, oarbă şi surdă, Helen Keller, ce poate face singur cineva numai cu mâna stânga, dându-se pe el, ca o pildă care trăeşte, despre aceasta.

Experienţa statornică şi nedesmințită a dovedit că cei mai buni «învăţători» ai invalizilor se găsesc totdeauna printre schilodiţi care au recăpătat obişnuinţa de a munci şi care, în afară de putinţa ce au de a arăta prin însuşi fapta lor cum să ajunge la aceasta, sunt o chezăşie despre cea ce se poate face!

Acei care s'au ocupat, chiar înainte de războiu, de această chestiune, în special cu prilejul accidentelor de muncă, au putut să cunoască multe exemple de felul celor de mai sus. Deseori muncitori care au perdut un picior pot, totuşi să urmeze a se sluji de bicicletă. Acum s'a putut face aceasta şi pentru unii care au perdut amândouă picerile sau un braţ [4]).

De alt el tocmai faptul de a mă fi ocupat înainte de războiu de Asigurările muncitoreşti, m'au făcut să cercetez mai de aproape chestiunea reeducaţiunei profesionale, aşa că am putut să vorbesc de ea în ziare, îndată [5]) după intrarea noastră în

1) **Würtz.** *Der Wille siegt.* Berlin, 1915. Câteva din aceste fotografii sunt reproduse şi în scrierea ce am citat mai sus *Verwendungsmöglichkeiten der Kriegsbeschädigten*, la p. 43.

2) V. ziarul. *Le Temps*, din 25 August 1915.

3) **Graf Géza Zichy**, *Das Buch des Einarmigen*, broşura cu 40 fotografii, ediţia 5-a, Stutigart, 1916.

4) A se vedea fotografiele No. 310 şi 311, şi acea cu No. 259 i volumul mai sus citat *Die Verwendungsmöglichkeiten*.

5) *Steagul* dela 28 şi 31 August 1916 şi *Universul* de 'tla 25 Sepn 1 Octomvrie şi 11 Noembrie 1916.

războiu şi a-i arăta însemnătatea ei de căpetenie. De fapt pentru aceste victime ale războiului, ca şi pentru victimele muncii industriale, normele în această materie sunt aceleaşi.

La noi Consiliul de Administraţie al «Asociaţiei Patronale», adică al uniunii tuturor industriaşilor, înfiinţată de legea specială [1]), pentru «a asigura împreună» pe lucrători contra accidentelor de muncă, şi a se plăti despăgubirile cuvenite, înţălesese bine înalta sa datorie socială şi naţională în întregimea ei, şi a primit cu mare căldură, propunerea ce-i am făcut în 1914, ca President al Casei Centrale a Asigurărilor Muncitoreşti [2]), de a înfiinţa în 1915, o şcoală de reeducaţiune după modelul acelei din Charleroi, pe care trebuea să o vizităm, în Septembrie 1914 cu prilejul mergerei la Congresul internaţional al Asigurărilor Sociale, ce avea să se ţină la Paris la începutul acelei luni. Cu acest prilej erau să fie vizitate şi câteva şcoli din Germania, în special acele de la München, Stuttgart şi Nowawes.

Războiul a împedicat înfăptuirea acestei neaparate îndatoriri. Avem, însă, nădejdea, că îndată ce împrejurările o vor îngădui şi nu cu prea multă întârziere, acei care au astăzi însărcinarea de a se îngriji de victimele accidentelor de muncă, nu vor părăsi vechia hotărâre de care am vorbit şi că vor ţine să'şi îndeplinească acum această datorie. Astăzi ei s'ar putea folosi de nenumăratele şi marele îmbunătăţiri ce s'au făcut pretutindeni în această direcţiune.

Mai trebue amintit că în Parlamentul dela Iaşi, din 1918, Ministrul Industriei, Gr. Cantacuzino, a primit de îndată şi cu multă tragere de inimă, propunerea ce i-am făcut de a se introduce în legea din 1912, o dispoziţie care să pună în seama Statului această îndatorire de reeducaţiune profesională în cea ce privea pe invalizii din războiu, meseriaşi sau muncitori industriali, care «aveau a fi reeducaţi după aceleaşi norme» ca şi invalizii din accidente de muncă. Sarcina acestei reeducări a acestor invalizi era încredinţată Casei Centrale a Asigurărilor Muncitoreşti.

In gândul nostru eră de a stărui să se ia măsuri la fel şi pentru invalizii plugari, tot cu întreaga cheltueală a Statului, idee care, am cuvinte să crez, că eră să fie primită de guvernul de atunci.

La Casa Centrală începusem pregătirile cum se poate vedea din raportul făcut, în Darea de seamă pe 1917 — 1918, de D-rul Emil Gheorghiu, medicul-şef al acelei Case, care fusese, în spe-

1) Art. 140—162 din legea din 1912 pentru Organizarea Meseriilor Creditului şi Asigurărilor Muncitoreşti şi în special art. 148—152.

2) După legea din 1912 Asociaţia Patronală are sediul la această Casă Centrală, al cărui Preşedinte este, de drept, şi Preşedintele Consiliului Asociaţiei Patronale.

cial, însărcinat cu această lucrare şi care, cu drept cuvânt zice, că tot ce se va face pentru invalizii din războiu «va fi de folos, în chip larg, după războiu», deoarece, adaoge D-sa, «accidentaţii de muncă nu sunt altceva decât răniţii din războiu» [1]).

Din nenorocire această însemnată măsură socială şi economică, nu s'a putut înfăptui din cauza măsurei generale prevăzute în Decretul-Lege No. 183 din 6 Noemvrie 1918, care anulează toate lucrările făcute de Parlamentul dela Iaşi, din 1918, şi ea nu a fost cuprinsă în vr'un alt decret-lege care să-i fi dat «o fiinţă legală, în interesul mersului afacerilor», cum prevede art. 2 al acestui decret-lege [2]).

Scopul acestei reeducări, după părerea noastră, avea să fie, de a se căuta să se deă din nou invalidului tot vechia lui meserie ori de câte ori aceasta să putea, înzestrându-l şi cu cât mai multe cunoştinţe technice. Iar atunci când trebuea neapărat să se deà muncitorului schilodit o altă meserie aveam a ne călăuzi de principiul cum că în nici un caz să nu fie o declasare, o scoborâre, în noua meserie dată, faţă de cea dinainte.

Nu voim a reveni acum asupră stărei de astăzi dela noi, despre care am vorbit în *Munca*. Insă nu ne putem opri de a întreba dacă, mulţumită stărei în care am rămas, nu este o declasare, lesne de văzut, în lăsarea atâtor invalizi, unii chiar puţin atinşi, în situaţia de a cerşi fie deadreptul, — şi aceasta o meserie chiar în alte straturi, — fie indirect? Căci ce este oare alta decât o cerşetorie fătarnică, dar tot atât de umilitoare, acea vânzare de chibrituri şi de ţigări, care dădea lăsului o privelişte dureroasă şi ruşinoasă şi pe care, de câtva timp, o avem şi pe străzile din Bucureşti [3]). Ar trebui să se curme cu această pângărire a acestor oameni şi a ceace ei reprezintă pentru noi, pentru mângâerea şi mândria zilei de astăzi şi nădejdea zilei de mâine.

Cine şi-ar putea închipui, faţă cu acestea, că pe când în alte ţări, să discută cu aprindere dacă să cuvine sau nu, să se impună invalizilor de războiu obligatoriu această reducaţiune profesională, la această obligativitate există! Ea exista, însă, din

---

1) *Monitorul Asigurărilor Muncitoreşti*. No. 2 din Mai 1918: *Darea de Seamă despre Activitatea Casei Centrale a Asigurărilor Muncitoreşti dela 1 Aprilie 1917 la 31 Martie 1918*, Anexa VI. (p. 74). Acdastă idee călăuzeşte ce s'a făcut în Statele-Unite ale Americei, a se vedea **Mac Murtrie**, în *Revue Interalliée*, No. 1 din 1919, p. 45; *L'oeuvre d'une école de rééducation des Mutilés*. A se vedea în acelaş, *The Disabled Soldier*, New-York, 1919.

2) Nu este locul, şi nu voim aci, a discuta legalitatea, din punct de vedere constituţional, al acestui decret-lege. Aci constatăm numai un fapt în materia de care ne ocupăm.

3) Nădăjduim că este numai un zvon, care nu să va adeveri, cele ce am cetit de curând în ziare, cum că s'ar fi hotărât a se da acestei „neguţători" caracterul oficialităţei. Numai atâta se poate oare face pentru ridicarea invalizilor prin darea unei meserii?"

nenorocire, numai «pe hârtie», în art. 16 al legei speciale din 1916, despre care am vorbit mai sus, pentru reformarea gradelor inferioare. Art. 32, al regulamentului de aplicare al acestei legi întrebuinţează chiar cuvântul de «obligaţiune». Este adevărat că şi legea şi regulamentul par a nu fi bine domiriţi asupra ceace să înţelege prin «invalid», şi să pun mai mult din punctul de vedere al putinţei de a mai luă sau nu «serviciul», dând în cazul din urmă «pensiune». Să dă «pensiune», zice art. 4 al legei, când este «*imposibilitate* de aşi câştiga existenţa; să dă numai «ajutor», zice art. 15», când este scădere însemnată. *fără să fie imposibilitate* de aşi câştiga existenţa, sau este «*imposibilitate temporară*» sau «*o scădere însemnată a capacităţei de lucru, fără imposibtlitate de a-şi câştigă existenţa*». Obligaţia de reeducare să pune în lege numai pentru acei cu drept la ajutor, deşi în art. 7 se vorbeşte de putinţă de ridicare şi pentru acei ce au drept la pensiune! Impresia ce lasă această lege, în această priyinţă, — şi credem că ştim cui se datoreşte acest fapt — este că făuritorii ei din 1916, cam pripiţi, nu cunoşteau îndeajuns chestiunea, care nici nu este atât de simplă cât poate părea acelora care nu o cercetează mai deaproape şi mai amănunţit.

Dealtfel, fie oricum, adevărul este că nu s'a luat nici o măsură temeinică care să facă cu putinţă înfăptuirea acestei reeducări ori cât de strâmte am închipui marginele legei.

Nu cred că se poate susţine că «Societatea pentru Reducaţiunea profesională şi Asistenţa Invalizilor din Războiu», înfiinţată tocmai în Noembrie 1917, care *singură* are *dreptul* a face în România această reeducare, este deajuns pentru o aşă muncă uriaşă şi grea[1]).

Sarcina acestei reeducăţiuni atât de trebuitoare, este pretutindeni în seama Statului, fără ca să se împiedice, bine înţeles, ori ce activitate privată, sub controlul Statului, pentru aceasta. Şi la noi trebue să fie tot astfel, mai mult poate, decât ori unde, dârnicia privată fiind mai curând mărginită şi stăruinţa nu una din însuşirile noastre deosebite.

Nu ne putem opri, văzând numele acestei Societăţi, în care se amestecă Reeducaţia profesională cu Asistenţa, să ne amintim vorbele prevestitoare, ce am citat mai sus, a d-rului Borne..... *échoueront lamentablement*».

---

1) Art. 32 din Regulament zice anume ca reeducarea să va face *numai* la această Societate. Arătăm în al doilea Studiu cum s'a înfiinţat acest curios drept exclusiv al acestei Societăţi, fapt cu atât mai de neînţeles că cât ea nu are şi nu poate avea mijloacele technice şi celelalte, îndestulătoare pentru îndeplinirea mult preă grelei poveri ce şi-a luat din devotament, spirit de jărtfire şi totodată, credem, din necunoştinţa chestiunei. Nu e nevoe să mai spunem că vorbim numai de opera de reeducare, nu şi de aceea de asistenţa a acestei Societăţi, în care ştim că-şi dă mari silinţe şi face mult bine.

In mic, în foarte mic, la Iaşi, sub diriguirea D-nei Petrovici se dobândesc oare care bune rezultate. S'a observat acolo faptul că sunt invalizi care, după ce au plecat la gospodăria lor nereeducaţi, vin singuri să ceară această reeducare, după ce au văzut ce pot face şi ce câştigă alţii care s'au supus dela început reeducaţiei. Aceasta ar dovedi că prin propagandă bine întocmită s'ar fi putut face mult, bine înţeles dacă ar fi unde şi cum.

Se pare, însă, că aceşti doritori de reeducaţie vor să se facă toţi negustori sau cismari şi caută astfel, a se lăsa de plugărie. Aceasta, fără îndoială, este un rău foarte mare, pentru care, firesţe diriguitoare neobosită dela Iaşi nu are nici o vină. D-sa face ce poate după mijloacele ce i se pun la îndemâna. Dar firesţe, nu se poate deprinde invalizii la muncile agricole în curtea dela Golia, cum ei nu se pot obişnui la aceleaşi munci, în Bucureşti, pe calea Victoriei! Ce vor putea face atâţia neguţători, de obicei cârciumari la sate? Şi atâţia cismari?, chiar dacă purtarea încălţămintelor ar fi mai răspândită decât e de obicei încă printre sătenîi noştri?

Trebue, o mai spunem, multă băgare de seamă şi multă chibzuială în această întocmire, care nu este uşoară.

In faţa mărimei şi a măreţiei acestei datorii, toate ţările »aliate şi asociate«, cele „principale" şi celelalte, cum zice tractatul de pace încheiat cu Germania, au hotărât să lupte şi aci umăr la umăr şi să-şi unească puterile şi pentru biruinţa nenumăratelor greutăţi de tot felul ce chestiunea înfăţişează.

S'a alcătuit, în Paris un *„Comitet permanent interaliat pentru studiul chestiunilor privitoare la invalizii de război"*. El cuprinde reprezentanţi a tuturor acestor ţări. Acest comitet publică, dela 1918, o foarte bună „revistă interaliată" [1]) care într'un an şi jumătate a adunat foarte mult material de nepreţuit folos. Acest Comitet ţine şi Congrese anuale. A fost unul la Paris în 1917, altul la Londra în 1918 şi este vestit un al treilea în Octombrie acest an, la Roma. El a înfiinţat nu numaî o bibliotecă dar şi un muzeu în care trebue să se strângă tot ce s'a scris şi tot ce s'a făcut ca „protheză", în toate ţările, nu numai cele interaliate...

România are ca reprezentant în acesst Comitet, pe învăţatul profesor neurolog, Dr. Marinescu. Ar fi de sigur bine venit să mai fie şi chirurgi pe lângă d-sa, precum şi alţi specialişti în asemenea materie, aşa ca ţara noastră să-şi manifeste, pe viitor cel puţin, şi în această direcţie activitatea sa şi să-şi aducă şi ea partea sau părticica ei de muncă, care a lipsit până acum, pe când vedem că Serbia a contribuit la Revistă cu trei studii, datorite reprezintanţilor săi.

---

1) *Revue interalliée pour l'étude des questions intéressant les Mutilés de la Guerre*, care deocamdată apare de şase ori pe an.

Guvernele acestor țări interaliate dau subvențiuni însemnate pentru lucrările acestui Comitet. Nu am putut afla dacă și România o face. Nu am găsit'o trecută în budgetul Comitetului.

In orice caz ar fi nimerit și de folos ca, cel puțin de acum înainte, să ieșim din lâncezeală, poate silită, de până acum și să ne îngrijim mai de aproape de aceste lucruri care fac obiectul preocupărei tuturor aiurea. Și aceasta cu atât mai mult cu cât rostul unei opere de acest fel nu se mărginește la timpul, relativ scurt, de după războiu, până când soarta tuturor mutilaților se va orândui. Amintesc, că, precum zicea foarte nimerit D-rul Gheorghiu, în lucrarea de care am vorbit mai sus și cum zice d. Krug, secretarul general al acestui Comitet, de toate lucrările ce se vor face pentru acești «vătămați» de războiu vor sluji [1]) în urmă pentru «vătămații» luptei industriale, care nu încetează niciodată și pe altarul căreia cad jertfe zilnic.

Pentru această nevoe trebue ca România să nu rămână străină de ce se face aiurea, căci tributul pe care'l plătește acestui Moloch, industria noastră, deși încă tinără, este destul de mare.

Socot, însă, că la noi mai presus de orice, trebue să ne îngrijim de latura agricolă a acestei reeducațiuni. Aceasta de altfel face obiectul cercetărilor și îngrijirilor speciale ale tuturor țărilor. Instituțiuni — adică școli — speciale pentru readaptarea agricolă sunt în toate țările, chiar în cele mai industriale și unde agricultura nu are însemnătatea, sau mai bine zis întinderea, ce are aiurea, cum este Belgia. La scoala dela Port-Villez, s'a dat părței agricole o mare extensiune. Am arătat această nevoe primordială a noastră, încă din 1916. Una din chestiunile ce se vor discuta la congresul dela Roma este «Invalizii și orbii în Agricultură».

Nu ajung, deci, la noi, ori câtă bunăvoință și destoinicie s'ar pune, și lăsând la o parte orice alte considerațiuni, câteva mici, sau chiar mari dacă ar fi, «ateliere», pentru practicarea, sau fie și învățarea, unor meserii, mai mult sau mai puțin ușoare, în care, deci, trebue să fie îmbulzeală. Și această îngrămădire va fi mărită astfel mult peste trebuințele adevărate. Avem nevoe de o întocmire temeinică care să țină seamă, în întâiul rând, de felul alcătuirei populațiunei noastre, în care aproape 90% sunt plugari.

Plugarii invalizi sunt îndreptățiți să ceară să fie puși în stare să poată trăi mai departe tot în satele lor, lângă lanurile lor. Țara are îndatorirea să le dea putința să rămână la plugăria lor, cu care sunt obișnuiți, pentru care au tragere de inimă.

---

1) **Krug**. *Ce que sera l'Institut interalliè*, în No. 1 din 1918 al Revistei, p. 14. Aceiași idee este astăzi împărtășită de toți acei care, medicii sau sociologi, să îndeletnicesc cu această chestiune mai în special în Statele Unite.

Dealtfel țara are trebuință acum de munca lor, mai mult decât în trecut. Să nu uităm că nu vor mai veni curând — și bine ar fi să nu mai avem nevoe de ei niciodată, — zecele de mii de muncitori străini, sârbi, bulgari, ruteni, galițieni și alții — care erau un ajutor însemnat la muncile noastre agricole și la acele dela păduri.

Totodată nu trebue uitat că este nevoe, neapărat, să facem totul, pe toate căile, pentru ca să sporim cât mai mult productivitatea pământului prin o technică agricolă alta de cât aceia de până acum și prin o muncă mai sistematică și mai destoinică.

Pe lângă aceste trebue ținut seamă de faptul că prin măsurile luate în privința proprietății pământului, marea proprietate, care la noi eră până acum, mai productivă, va fi înlocuită, în cea mai mare parte, prin proprietatea mică, care și ea poate fi foarte productivă, însă numai dacă va ști cum să lucreze pentru aceasta și va părăsi felul ei învechit de muncă.

Mulți din noui mici proprietari rurali, care vor înlocui pe cei mari de până acum, vor fi invalizi.

Ar fi, după datele ce am putut avea, cam zece invalizi, în mijlocie, pe comună rurală. Să înțelege că toți aceștia trebue să aibă pământ, urmând a fi împropietăriți dacă nu au de loc sau au prea puțin pământ. Nici unul din ei nu trebue uitat sau înlăturat. Trebuesc luate măsuri aspre ca să nu se adeverească acele zvonuri și plângeri de prin ziare, și care s'au prea înmulțit, cum că unii primari ar șterge pe invalizi, ca și pe văduvele ostașilor morți în răsboi, de pe listele de împroprietărire.

Nimeni astăzi, nu mai este protivnic exproprierii «pentru cauză de utilitate națională», cum zice noul art. 19 al Constituțiunei noastre, așă cum a fost schimbat în Iulie 1917. Toată lumea și la noi, găsește de asemenea că este bine și trebue ca țara să se îngrijească larg, cum să cuvine, de acei dintre fii săi care au fost mai crunt loviți de vâjnicia războiului și să nu se cruțe nici o jertfă pentru aceasta! Dar totul trebue să se facă pe calea de răsplată adevărată și vrednică, care să înalțe pe om, nu să'l înjosească [1])

Acești viteji, oțeliți în durere, vor înțelege lesne că viața, care este și ea o luptă de toate clipele, este o luptă grea, în care biruința nu este cu putință de cât prin muncă harnică și îndărătnică.. Ei nu vor fugi, de la prilejul ce li s'ar da de a munci iarăși munca dinainte, dacă li se va desluși bine de ce este vorba și li se va dovedi că ei pot, tot prin munca lor și numai prin ea făcută bărbățește, cu mâinile lor ciuntite vitejește,

---

1) Ar fi de studiat dacă, nu ar fi mai nimerit a se capitaliza pensiunea, în loc de a se plăti în fiecare lună și a se socoti acest capital în prețul pământului ce s'ar da acestor invalizi săteni. Ar fi, ni se pare, o mare înlesnire pentru ei.

să fie iarăşi oameni întregi. Ceia ce s'a făcut atât de întins aiurea este chezăşie pentru ceia ce se poate face şi la noi.

Ca Anteu, uriaşul mitologic, invalidul de războiu, va dobândi din nou puteri de la pământ!

Ei vor înţelege aceasta cu atât mai lesne, când vor vedea că prin această muncă, pentru care vor fi ajutaţi de îndemânarea, deprinderea, «învăţătura» ce vor căpăta în aceste «şcoli», ei pot rămâne la câmp, în mijlocul plugăresc în care au trăit, pe care-l cunosc şi'l iubesc, la brazda lor, la «glia milostivă» care şi ea îi cunoaşte şi îi iubeşte.

Fericirea, pe cât este omeneşte cu putinţă, o vor găsi tot numai acolo, unde, cum le spune atât de duios Goga:

Blând tainele vi le desface
Din sânu-i milostiva glie,
Căci toată floarea vă cunoaşte
Şi toată frunza ei vă ştie.

Să-i îndemnăm deci, dacă ar fi nevoe, să-i ajutăm, să fie *oameni* în satele lor, pe pământul pe care s'au născut şi sub care le dorim părinţii şi părinţii părinţilor lor. Să le dăm prilej şi putinţă ca tot prin munca pământului, îndârjită, să poată ajunge să fie ei, acum mai bine pregătiţi, fruntaşi între fruntaşii satelor şi să facă prin ei înşişi, ca pământul ce l'au apărat să fie astfel şi mai mult al lor, prin această muncă mai pricepută. Ei vor ajunge astfel să fie şi aci pilde îndrumătoare pentru ceilalţi!

Făcându-se aceasta se va săvârşi o mare datorie către ţară şi către aceşti fii falnici ai ei.

Şi se va dovedi câtă înţelepciune şi cât adevăr se găsesc strânse în o jumătate de vers din Virgiliu, când zice că munca stăruitoare birueşte totul".

...labor omnia vincit improbus.

Aceste cuvinte ar trebui să ne fie de acum înainte, tuturor îmboldul pe toate căile, faţă cu greutăţile mari de astăzi şi cu greutăţile mai mari ce ne aşteaptă pentru mâine.

CONST. EM. KRUPENSKI

SEARĂ DE PRIMĂVARA

Era o seară de 'ndrăgire,
In gura blândei primăveri...
...Pe drumul alb, cu praf subțire
Urcau căruțe cu poveri...

Și, când pe culmile-aurite
Răslețe raze mai jucau,
De pe postatele prășite
Trudiții inși se ridicau;

Eșiau din țarna frământată
Și, pâlc de pâlc alăturați,
Sporind ca apa revărsată
Curgeau copii, femei, bărbați...

Rumâni cu sapele pe umăr,
Ajunși la capăt de ogor,
Porneau în cete făr de număr,
Suind din văi spre casa lor.

Lăsând pe-a douazi săpatul,
Treceau domol în asfințit
Și se umplea o vreme satul
De-un vuet lung, nelămurit...

Soseau plugarii de la muncă,
Pe prispe cina-i aștepta...
...Cânta privighetoarea 'n luncă,
Dar nimenea n'o asculta...

V. VOICULESCU

O AMINTIRE DIN RĂZBOIU

Treceam în curmeziș dealurile după lupta dela Mărăști; duceam un raport de pe Zboina la Pralea.

Pădurea ne înconjura din toate părțile; pierdusem drumul și mergeam acum obosiți pe o potecă anevoioasă, cu nădejdea că vom ieși la vre-un luminiș. Lumina zilei scădeà în amurg și un freamăt nelămurit veneà din depărtările codrilor, crescând din ce în ce.

Și deodată vântul, deslănțuit ca din mâna unei puteri nevăzute, începù să murmure, să tresară în înfiorări prelungi. Deasupra nu vedeam decât o boltă neagră de ramuri, care se frământau între ele. Simțeam că se apropie furtuna.

Întunericul creșteà; gorunii nalți își îndoiau vârfurile greoaie, zgomotul surd al adâncurilor răsună tot mai puternic; ca o amenințare ce s'ar fi ridicat din păduri; fulgere sclipiră printre frunze ca lamele unor cuțite de argint, apoi tunetul clocoti și răsună fioros ca răcnetul de spaimă al unui uriaș.

Noaptea pogorà; picături rari prinseră a curge, mari, grele ca niște alice.

— «Ce ne facem?» întrebă unul din călărețiì ce mă întovărășiau.

— «Mergem înainte, trebue să ieșim undeva» — spuse cel'lalt și ne lăsarăm în voia cailor, dându-le frîu slobod să-și aleagă urmele. Ploaia căderà acum în picuri repezi, străbătându-ne prin încheieturile tunicilor și sub vuietul jalnic ce pluteà în noapte, ca un plâns al pădurii necunoscute, simțiì un fior de neliniște.

Deodată o poiană ni se deschise în față și în luminiș văzurăm cerul întunecat de nori ce se prăvăleau unul peste altul și fulgerile ca niște scânteieri speriate. Coasta erà toată goală în fața noastră; descălecarăm și cu caii la mână începurăm a scoborî.

O zare de lumină veneà dintr'o parte; ne îndreptarăm într'acolo și văzurăm în întuneric o odaie pitită sub câțiva tufani. Un câne negru, mare, se repezi; bătarăm în poartă, o ușă se deschise și o umbră de om ieși afară.

— «Care-i acolo?!»

— «Noi... militari români».

Umbra se apropiè, se uità deaproape, vrând să ne deslușească chipurile în întuneric.

— «Da unde mergeți?»

— «Spre Pralea; cam pe unde ni-i drumul?»

— «La Pralea?... Hm... a'ți apucat rău; aici sunteți deasupra Rotileștilor».

— «La Rotileşti?»

— «Păi...»

Omul tăcu și privi în întuneric; cânele mărăia îndărătul lui, ploaia curgeà șiruind pe noi și caii răciți, tremurau îndoiți de șale. Un fulger lumină deodată coasta; văzurăm ca'ntr'o părere, ograda mică cu gardul părăginit, căsuța mohorîtă cu un ochiu de geam sub acoperișul de șindrilă. Omul ridică capul, își făcù cruce, ascultă tunetul ce urmă, apoi grăi într'o doară:

— «Acu... gândesc că nu mai puteți merge pe mânia asta; aciuiați-vă în bordeiu că tot îi mai adăpost...» Făcù un pas; noi stăteam pe loc, neștiind ce să facem.

— «Legați caii ici în perdea și poftiți în'untru» — spuse liniștit și porni înainte lăsându-ne.

Un călăreț rămase să aşeze caii și noi ceilalți intrarăm după om într'o odăiță, luminată abea de zarea unui opaiț. In fund, în vatră, rămășița de pară a unui foc de vreascuri ajută la luminarea încăperii. Moșul oftă, își luă căciula, și-o scutură de apă, drese focul de mări lumina, se aşeză pe marginea vetrii, sprijinit de prichiciu și rămase nemișcat, tăcut ca și noi.

Privii odaia de jur împrejur. Pereții goi, humuiți odată, afumați și coșcoviți se îndoiau sub pod. O laviță de scânduri sta — bătută pe țăruși — lângă părete; o masă scundă cu trei picioare, rezemată într'un colț și sub icoana învechită de care atârnau câteva ramuri de busuioc uscat, şedea cofa acoperită cu o gamelă nemțească ruginită; o zdreanță atârnà într'o țintă din stinghia ușii, trei știuleți spânzurau de coadă cu foile lor împletite; pe jos lipitura udă semăna a glod; o pisică slabă, pârlită pe șolduri, sta ghemuită pe horn și torcea ca'n aier obosit.

Femeia țăranului stà lângă sobă rezemată de horn; fața slabă, cu obrajii pământii, cu ochii cârpiți, stă plecată în jos; în răstimpuri focul aruncà pe ea luciri fugare. Erà îmbrăcată cu o fustă ruptă, udă, ce i se lipise pe picioare, cu o cămașà dintr'o veche foaie de cort, cu barizul tras pe frunte.

Se plecă și înv.li copilașii ce dormeau alături pe laviță, oftă și căzù din nou în încremenire.

Afară ploaia bătea năpraznic în ochiul de geam; vântul suflà, îndoind tufanii, ce gemeau lovindu-și crengile. Omul oftă, scoase o basma din sân, o desfăcù și rupând hârtia din învelitoarea pachetului, își făcù o țigară; o puse în colțul buzelor, o aprinse cu un tăciune, scoase câteva fumuri, apoi, privind spre laviță, întrebă încetișor, aproape în șoaptă:

— «I-a mai trecut lui Nică, Marando?»

— «Par'că s'a mai răcorit» răspunse femeia, privind copilul care suflă prin somn, rar și greu.

— «Ce are?» întrebai şi eu.

— «Ce să aibă? Când a fost bătut satul alaltăeri, l-a pălit şi pe el o schijă. L-a oblojit măsa cum a putut; şi-acù se chinuie ca un vinovat».

Tăcurăm to i cu privirile spre copil. Ropotul ploii şi torsul mâţii, măreau par'că tăcerea tristă a odăii. Copilaşul se mişcă în aşternut, se răsuci şi scânci de câteva ori. Femeia se plecă grabnică, îl netezi pe frunte, îl legănă din mână, îi îndreptă legătura şi-l adormi iarăş.

Camaradul meu întrebă:

— «Eraţi aici în sat când s'a dat atacul?»

— «Aici...»

— «Nu v'aţi adăpostit undeva?»

— «Unde să te mai duci, dacă tot pământul erà un blăstăm; Şi nemţii nu te lăsau să te mai mişti că se temeau şi ei acum să nu-i încurcăm cumva».

Se făcù un răstimp de linişte, apoi tovarăşul meu — răsucind o ţigară — întrebă iarăşi:

— «Ai vreun fecior mobilizat, moşule?»

Omul oftă greu; îşi lăsă ochii în jos, ca şi cum ar fi vrut să urmărească ceva, apoi gânditor spuse amărît:

— «Am avut patru băieţi, domnule; doi au plecat cu armata; erau căprari amândoi; am tot gândit că i-o păzi Cel de Sus şi s'or întoarce odată. Dar alaltăieri, când cu lupta, a trecut pe aici un fecior a Procopoaiei din Mărăşti, care erà leat cu ei şi mi-o spus atât: că unul s'a mântuit de ast-primăvară de boală şi cel'lalt, pe vară, aici peste deal — în bătaie. Rămăsesem cu aista care-l vezi şi cu-n băietan, Radu. Acu' nu-l mai am nici pe acela şi mă uit şi la aista ca la o picătură de rouă care se usucă».

— «Dar ce s'a întâmplat cu cel'lalt?»

Omul stătù pe gânduri, ca unul care nu mai vreà să răspundă; trase cel din urmă fum, apoi dădù din cap şi spuse:

— «Ce să se întâmple? A fost în ziua de Paşti; Ungurii au scos satul la plug şi'n dimineaţa Sfintei Invieri; s'a strâns satul în răspântie la Badiu, c'acolo erà poruncă. Şi-acolo toţi la un loc au început a cârti, că e păcat de Dumnezeu să ari în zi sfântă, că mai bine moarte decât aşà batjocură... A fost un blăstăm mare... ai noştri nu s'au supus şi s'a împuşcat tot la zece unul».

Deodată femeia hohoti în plâns înăbuşit. Omul o privi o clipă aspru, tăcù şi rămase cu faţa întunecată. — Afară vijelia buciuma tot mai sălbatec; vântul stà să smulgă tufanii din pământ.

— «Apoi... ce să vă mai spui... că nu mai ştiu ce a fost. Maică-Precistă, cum n'a căzut numărul pe mine, că eram în rând cu el. L'am luat în braţe şi l'am adus până la cărarea Run-

culuĭ; acolo n'am mai putut și m'am așezat jos, cu dânsul. Și curgeà sângele din rană ca un pârîu; i l-am șters cu frunze, mi-am rupt mâneca cămeșii și l-am legăt. L-am întrebat: «băietul tatii, ce să-ți fac eu ție?» — «Tătucă, mi-a zis, du-mă acasă să nu mor pe drum. Și l-am adus...»

O învăluire de ploaie lovì năprasnic în geam; viforniță de afară gemù prelung, apoi se stinse ca 'ntr'un oftat adânc. In odaie se făcù liniște.

Voiam să zic cevà, o vorbă de alinare; dar simțeam că ea, oricum va fi rostită, va sunà a pustiu și va îndurerà mai tare oamenii aceia necăjiți. Tăceam și ascultam vântul.

Priveam la fața țăranului, aspră, cu părul cărunt, la zeghea săracă întoarsă pe dos, la opincile rupte ce abea se mai țineau în nojițele destrămate. Flacăra focului abea mai pâlpăia, aruncând luciri și umbre pe pereți; sub clătinarea lor, ochiul Maicei Domnului de pe icoană, părea că clipește și se închide cu tristeță.

Femeia tresări. Se plecă la vatră, drese focul cu un gătej, se șterse la ochi cu mâneca cămeșii și zise cu graiul mai gata de plâns:

— «Ar fi împlinit acu' la Sân-Mărie douăzeci de ani. Erà de sorți...»

Când l-a adus erà numa' sânge... și numa' atât a mai spus: «mămucă, mămucă..., m'a omorât păgânii.»

O podidi plânsul. Omul ridică capul, o privì cu o jale stăpânită, apoi zise cu glasul înecat, pe care se trudeà să-l facă aspru:

— «De ce mai plângi iară?... par'că numa' cu el a fost așà? așà i-a fost lui dat...»

Femeia sughiță în plâns, puse mâna la obraz și zise cu amar:

— «Numa' pe el îl mai aveam nădejde aici. Maica Domnului, să n'aibă hodină cine i-a mântuit... oof...»

Afară ploaia și vântul se potolise; rar câte o picătură bătea în geam ca un deget nevăzut; pădurea vuià ca un șiuvoiu depărtat. Lângă sobă, în umbră — ca'ntr'o perdea de abur — stà femeia ofilită, cu ochii plânși, cu o șuviță de păr căzută pe frunte.

Și mă cuprinse deodată o tristeță nemărginită, o milă adâncă pentru oamenii din fața mea, un fior de durere în fața tuturor închipuirilor ce se ridicau ca niște ființe vii. Imi plecai pleoapele obosite, închisei ochii și ca într'un vis dureros văzui chipurile celor trei flăcăi.

Am pornit. Am întețit caii să se scuture de frig, dar în urechi îmi răsună mereu:

— «Mămucă, mămucă... cum m'ați lăsat voi cu toții!...»

V. I. ȚIROIU

DOUĂ RÂNDUNELE

Sub streașina odăii mele
Au poposit dou 'rândunele
Și mă trezesc, ca pe-un copil
In fiecare dimineață
Cu gălăgia lor cu tril,
Ce-mi toarnă'n suflet nouă viață —
De la sfârșitul lui April:

«Piu, piu!
«Să nu urăști.
«Ci să iubești;
«Să nu te'ncurci
«aici pe jos.
«O, e frumos
«să te tot urci,
«cu dor nespus
«mai sus, mai sus.
«Făr'de căinți:
«pe-i răi să uiți,
«pe-i buni s'ajuți,
«pe proști să-i ierți,
«iar pe-i cuminți
«blajin să-i ce-er-rți!

* * *

E-avântul zorilor de Mai,
Se'ngână îngerii din rai
In viersul plin de desmierdări!
Dar peste zi, ce trebi? Ce zor?
Nici timp nu au de sărutări,
Ci construesc la cuibul lor,
La domul dulcei aiurări!

«Piu, piu!
«Proștii urăsc,
«cei răi lovesc,
«neghiobii plâng,
«cei slabi se frâng,
«dar tu să-i uiți
«și să-i ajuți,
«blajin să-i certi,
«pe toți să-i ie-er-rți!
«Piu, piu!

* * *

Din când în când, de tot arare,
Își dau din sbor o desmierdare,
Sau săgetează c'un avânt
Văzduh de Mai tremurător,
Dar iar se'ntorn din sbor ne'nfrânt —
Arse de-un dor mistuitor,
La cuibul lor, la domul sfânt!

«Piu, piu!
«Legat în furci
«de cei mișei,
«sau pus pe cruci
«pentru ai tăi:
«tu să le-o uiți,
«ba să-i ajuți,
«și chiar de-i certi
«tot să le ie-er-rți!

* * *

Astfel, de mâl țesut cu păr
Se'nalță, crește într'adevăr,
Ca în povești, palatul lor.
De ce și cum? — nu știu nici ele —
Il căptușesc cu pufușor;
Sunt doar sărmane rândunele:
Și amoru-i veșnic ceator!

«Piu, piu!
«Fără să gândești,
«să robotești.
«Și'n dulci fiori
«de dor pribeag
«s'aștepți cu drag
«din seară'n zori
«ceva aevea,
«dar ascuns
«și nepătruns
«de mintea ta.
«La gând nu sta
«toate să ierți.
«chiar când le ce-er-rți!
«Piu, piu!

* * *

Ah, iat-acum și Cireșar!
Din cuib Amor sare sprințar
Și'n urma lui apar de-odată
Golașe fețe bucălate.
La ori-ce bâzâit, îndată,
Deschisă-i gura lor; vor toate! —
Copilul-zeu își cere plată!

«Piu, piu!
Fără să scâncești,
«să te robești
«și să mi-i crești
«pe mitilei!
«In ei, în ei
«Să te topești.
«cu dor nespus
„să-i 'nalți mai sus,
«Nimic să uiți
«ca să-i ajuți:
«toate să ierți,
«blajin să-i ce-er-rți!
«Piu, piu!

* * *

Ce griji acum, ce dulce chin
Pe biata mamă! — Du-te, vin,
Se'nvârte, bagă toate'n seamă
Şi'aduce hrană rândunica,
Din prag ascultă cum o chiamă
Şi iar porneşte mititica:
Pare c'ar şti că este mamă!

«Piu, piu!
«Viteaz, tăcut,
«să nu te cruţi;
«pentru micuţi.
«pui pieptul scut
«şi mâniat
«să te răpezi
«şi'n lănci sau spăzi
«de goliat!
«Pe cei cuminţi
«să mi-i alinţi;
«toate să ierţi,
«dulce să-i ce-er-rţi!
«Piu, piu!

* * *

Din când în când vine şi el
Cu mirodenii fel de fel;
Le dă la pui. La dânşii cată
Uimit, răpus ca de-o minune;
Apoi, s'avântă'n zbor de-odată
Şi'n aer ţese dungi nebune,
Par'ca şi-ar spune «'s tată, tată»!

«Piu, Piu!
«S-i scoţi în prag
«şi, ca un mag,
«să mi-i înveţi,
«cu dulce 'ndemn,
«să taie dungi
«de iuţi săgeţi,

«Cu aripi lungi,
«când dai tu semn,
«Şi'n sfânt avânt
«greşeli de fac,
«tu să le ierţi,
«căci este leac:
«blajin de-i ce-er-rţi!
«Piu, piu!

* * *

O, ce n'aş da s'aud şi eu,
Cu tine, rândunelul meu,
Din urmă cum mă strigă: tată!...
Pe cea mai naltă stână'n plai
M'aşi cuibări cu casa toată:
Aşi fi un zeu în noul rai
Cu Făt-frumosul meu deadreapta!

«Piu, piu!
«Să nu urăşti,
„ci să iubeşti,
«să nu te'ncurci
«aici pe jos.
«O, e frumos
«să te tot urci,
«cu dor nespus
«mai sus, mai sus.
«Făr'de căinţi:
«pe-i răi să uiţi,
«pe i buni s'ajuţi,
«pe-i proşti să-i ierţi,
«iar pe-i cuminţi
«blajin să-i ce-er-rţi!
«Piu, piu!

DECENEUS

SOCIOLOGIA CLASELOR

II.

TRANSFORMAREA CLASELOR

Cu toate procedeele lor de conservare, cu toată aplicarea lor conştiincioasă, clasele nu pot scăpa fenomenului universal de transformare şi de moarte. Viaţa perzistă tocmai fiindcă constă, dintr'o veşnică schimbare. Pentru o clasă, grup social mai puţin mobil ca altele, cu o tendinţă spre conservare mult mai accentuată, o transformare oportună oferă de cele mai multe ori o reînsufleţire a principiului ei vital. Alteori însă, transformările pot fi fatale. O clasă care se schimbă forţat, în urma unei dezagregări interne sau a unui factor nociv extern, poate juca în această transformare ultima ei carte. Caracterele sociologice ale vieţei de clasă n'au nici o rigiditate imperturbabilă. Ele nu pot fi aşa de profunde în cât să se fixeze în «engrame» adânci, până în fiziologia membrilor chiar. Grup social puţin expus la variaţiuni tocmai din cauza logicei de conservare, clasele nu pot determina totuşi prin influenţa lor o organizare antropologică caracteristică, imuabilă, aşa cum de pildă rasa reuşeşte să imprime câte o dată în sânul membrilor ei. S'a vorbit astfel de o antropologie a claselor sociale. Cercetările s'au făcut la clasele sărace [1]). S'au găsit date statistice ce par eloquente în a arăta cutare sau cutare diferenţă între perimetrul trunchiului la un sărac şi la un bogat, între indicele cefalic sau între gradul de tensiune musculară. Dacă cercetările ar fi fost uniforme şi concludente între ele, s'ar fi putut susţinea ca corolar că fixitatea claselor nu e relativă, că ele reuşesc să imprime chiar urme materiale în structura indivizilor. Observaţiile lui Niceforo însă sânt aci prea limitate, aci contradictorii! Ele nu sunt îndreptate de cât asupra claselor sărace; asupra celor bogate nu sunt valabile

1) Niceforo: Antropologie des classes pauvres. Binet şi-a întins cercetările la copiii claselor de jos: Idées modernes sur les enfants.
Vezi şi Malato: Zoologie des classes.

Dacă acolo unde viaţa aproape de natură e de o simplitate aproape completă, dinstincţiunile bazate pe anatomie, deşi şi acolo discutabile, tot pot avea loc, în clasele ridicate, unde relaţiunile mai complexe ale vieţei sufleteşti, motivele superioare ale cooperaţiunii şi solidarităţei înlocuesc viaţa naturală, primitivă a claselor de jos, acolo nu poate fi vorba, în nici un caz, de caractere antropologice. Caracterul de rasă dispare din ce în ce la popoarele civilizate. Viaţa socială înaintată îndepărtează încetul cu încetul rudimentul vieţei naturale. *Peste tot, astfel, sociologia exclude antropologia.*

Prin aceasta fixitatea raselor devine relativă. Mentalităţi de o zi, ele nu pot rezista dintelui vremii, nu pot dispreţui puterea de eroziune a timpului, căci ar rămânea singure într'un mediu schimbat, sedimente fosile ale unei vieţi ce-a fost de mult: Cauze mici, adesea neobservate au adesea puteri nebănuite de transformare. Astfel înainte de toate, numai faptul că o clasă *se măreşte*, că îşi multiplică numărul membrilor, o obligă implicit să-şi modifice şi mentalitatea.

Cantitatea, numărul sunt puternice stimulente de variaţie. Stuard Mill observase de mult că mentalitatea sectelor mici e mult mai fanatică, pe când aceia a sectelor mari e mult mai liberală. Acelaş fenomen se poate observa şi în clasele sociale al căror număr e în creştere. Egoismul de clasă şi mentalitatea strâmtă se lărgeşte. Viaţa individului nu mai e aşa de înăbuşită de duritatea condiţiilor impuse de mediul social.

Domnia liberei raţiuni e admisă chiar acolo unde simpla credinţă ajungea până atunci. Viaţa claselor restrânse manifesta însă tocmai caracterele contrarii. Sub aspectul ei primitiv o clasă se aseamănă mult cu o sectă. Aşa au fost primele organizări ale proletarilor, care elaborau în misterul conspiraţiilor ideile ce mai târziu deveniră realităţi admise de toată lumea. Aşa au fost primele comunităţi ale burgheziei, care în evul mediu constituiau primele protestări contra nobilimii sau regalităţei.

In această fază restrânsă de quasi-sectă, o clasă e mult mai acerbă în pretenţiuni, mult mai îndărătnică în idealuri, mult mai romantică în programe. De îndată însă ce ea devine o realitate majoritară, ardoarea utopică încetează, ca să se transforme într'un clasicism satisfăcut de sine şi tolerant. O clasă socială se poate defini o sectă ajunsă la putere, după cum cineva definea clasicismul un romantism ajuns. *Numărul transformă sectele în clase.*

Socialismul utopic de opoziţie şi socialismul oportunist de la guvern prezintă multe diferenţe. Forţa numărului prin parvenire la putere în stat, dirijează o clasă de la utopie la realitate. Precum în societăţi mai largi, cum observă Bouglé [1]), tot aşa în

1) C. Bonglé: Les idées égalitaires. Afcan. Paris, ca şi Simmel în Germania au studiat pentru prima oară influenţa factorilor cantitativi: număr, densitate etc. asupra unui grup social. In acest capitol studiem şi noi influenţa acelorași factori asupra claselor.

sânul claselor, subt influența numărului, care aduce cu sine o relatare a nucleului asociației, o greutate mai mare de control asupra membrilor puțin fideli, mentalitatea îngustă, intrasigența și fanatismul descresc, aducând un liberalism mai pronunțat. Într'o mare mulțime, un act de infidelitate e indiferent; într'un grup mic însă, nu.

Cantitatea crescândă a unei clase aduce după sine și nevoia de organizare, deci necesitatea unei *ierarhii* înăuntru, care nu poate fi decât preludiul unei sciziuni, unei diviziuni a clasei. Ca să poată conține mulțimea membrilor săi, orice clasă trebue să se organizeze. Organizarea presupune un fel de biurocratism al clasei, care servește ca instrument de control. În sânul proletarismului, odată cu înmulțirea lui au apărut o mulțime de funcționari: tipografi, casieri, directori de ziare, etc. Astfel a trebuit să se recunoască două feluri de elemente în aceiași clasă. Însuși Marcs distinge pe: *„Höher classige"* și pe simplii *„Arbeiter"*, cei dintâi formând, cum se zice în limbaj social-democrat: *„eine gehobene arbeiterexistenz"*. Acest fenomen se petrece de multă vreme în sânul proletariatului german sau american: Putem spune că există *o elită uvrieră*, care parvine în urma selecției naturale din sânul partidului social-democrat, să exercite funcțiuni diametral opuse ocupațiunilor lor obicinuite; spre a ne servi de o expresie ușoară în a face să se înțeleagă evidența, vom zice că indivizii care compun această clasă părăsesc lucrul manual pentru cel intelectual [1]).

Astfel creșterea cantității, tinde să devină o elasă în două noui formațiuni: acesta e al doilea efect al creșterei numărului.

De altfel «Höher Klassige» de care vorbeam mai sus sporesc pretutindeni. In Germania funcționarii sindicatelor erau în 1894 în număr de 104. în 1904 erau 677. Asupra mentalității lor de nouă clase «în spe». spune același excelent conoscător al organizației social-democrate: «Părăsind lucrul manual pentru cel intelectual, lucrătorul sufere încă o altă transformare care atinge toată mentalitatea sa. El ese puțin câte puțin din proletariat, pentru ca să se ridice puțin câte puțin la mentalitatea unui mic burghez». Lucrătorul, care ocupă de acum înainte un nivel mai ridicat, nu va avea totdeauna puterea să reziste la seducțiunile noului mediu în care se găsește transplantat.

* * *

Alături de număr și în același timp, densitatea adică modul de a se găsi al mai multor indivizi, mai mulți pe un teren decât pe altul, joacă un rol hotărâtor. în fermentul care alterează fizionomia unei clase.

1) Michels: op. cit., pg. 197.
Dr Max Adler: Der soziologische Sinn der Sehre von K. Marx.

Anatole France remarcă cu multă fineță că altfel se iubește la oraș, unde populația e mai deasă, și altfel la țară. La orașe, desimea populației, determină legături mai variabile și mai superficiale în același timp, la sate sentimentele sunt mai durabile și mai inocente. Prietenia la țară între rurali, față de prietenia la oraș între urbani, e ceeace e dragostea conjugală față de dragostea liberă. La țară unde vecinii împrăștiați știu ce nevoe au unii de alții nu se lasă nici odată determinați în alegerea intimilor numai de considerația de simpatie pe care o simte la prima vedere, ci, ca și atunci când trebue să te însori, ai în vedere mai de grabă argumente de convenință, de solidaritate, de fidelitate. Căci se știe că aceste intimități vor dura mult, că e periculos să le rupi și deci trebue să te gândești mult înainte de a le lega.

In orașele mari însă, se știe că poți părăsi oricând un prieten și că vei găsi foarte ușor să-l înlocuești cu altul. Acolo n'ai decât greutatea alegerei. Astfel sentimentul e des solicitat și de aci nevoia de variație. Ca și cum te-ai lega de-o iubită fără s'o iei de nevastă. Condițiunile vieței rurale forțează astfel prietenia să fie, pe de o parte mai puțin spontană și mai puțin sinceră poate, dar mult mai serioasă, mai idealistă și mai durabilă» [1]).

In ce *privește revoluțiile*, rolul orașelor a fost considerabil. In această strânsă interdependență, unde contactul de fiecare zi aduce o cunoaștere reciprocă mai solidă și deci înlătură mefiența, unde concursul de inteligențe era mai viu, plămădeala ideilor celor noui a fost totdeauna mai ageră. Orașele au întrebuințat revoluțiile și prin aceasta au întocmit clasele dela deținerea puterii una prin alta. Cine-va ar putea să întâmpine dându-ne ca exemplu revoluțiile agrariene, în special cea dela noi din 1907. La care se poate răspunde, că fermentul revoluției pleacă întotdeauna din orașe sub forma instigațiilor și că o criză agrară nu poate servi decât de fundament, selectând, atâțând incendiul sub imperiul foamei. Ideea pornește dela orașe; fondul pe care se altoește, dela sate. Revoluțiile nu trăesc decât prin conducători; însă conducătorii rareori au fost săteni puri. Fie că au fost originari direct din orașe, fie că au fost dintre aceia asupra cărora influența orașelor a fost covârșitoare: soldați întorși, mici funcționari, etc.

Lumea antică și-a datorit progresul în parte felului fericit de a se organiza în municipii. In cele mai populate cetăți, unde cetățeanul liber își purta doleanțele și și le împărtășea concetățeanului său pe întinsul forum-ului, s'au plămădit marile izbucnirii ale spiritului public contra oligarhiei apăsătoare. Reformele agrare

1) G. Tarde. La logique sociale pag. 319—320.

ale fraților Grachi, reforma comițiilor centuriate, tribunalul plebei, împărțirea fondurilor provinciale au fost revendicări, care nu s'au putut naște decât în amestecul de conștiințe pe care-l favoriza densitatea clasei urbane, negustorești [1]).

Același factor a favorizat dela un timp și viața evului mediu. In ziua de Duminecă, când munca profesională permitea răgaz, breslașul mergea pe străzile orașului și, în grupuri compacte, discuta, se îngrijea, se revolta pe rând, azi de interesele corporației, mâine de ale clasei întregi și astfel în atmosfera încărcată a comunelor se prepara puternica conștiință de clasă a burgheziei. Aci a fost marea influență a densității indivizilor pentru transformarea claselor.

* * *

Mult mai puțin influentă, însă nu lipsită cu desăvârșire de efecte, a fost acțiunea *mobilității populației*. Dacă n'a putut face altceva, gradul de mobilitate al claselor a dat cel putin membrilor putința de a se mișca de pe un loc pe altul și astfel a lărgit contactul social între clase și cu el puterea de atracție a unor membri noui, care fără contact nu s'ar fi putut convinge de însemnătatea clasei în care au intrat și n'ar fi aderat la ea. Acum câte-va mii de ani, prozehtismul mergea mult mai greu, fiindcă nici misionarii nu se puteau mișca ușor de pe un loc pe altul; acolo unde ei nu ajungeau decât după ani de drum, căile noastre de comunicație favorizează *propagandele electorale* la distanțe imense. Facilitatea de a se mișca pe lângă că a adus noi aderenți în sânul claselor, a ajutat încă să facă cunoscut compatriotului dela nord, nemulțumirile celui dela sud și astfel să ațâțe focul în mai multe puncte. Cei vechi se mișcau cu greu și deaceea transformările sociale la ei erau lente, aproape imperceptibile. In acest sens, probabil, spunea Thiers (citat de Bouglé) că locomotiva e democrată și progresistă.

* * *

Nu numai factorii cantitativi au ajutat la transformarea claselor. Factorii de altă natură au fost tot așa de determinați. Se poate observa altfel, că natura unei clase ia altă înfățișare atunci când elemente din alte clase năvălesc în sânul acesteia. De aci formalismul riguros relativ la oprirea căsătoriilor despărțite ca rang, sau la acordarea de drepturi egale, de care vorbeam la capitolul conservărei claselor.

Clasele n'au putut însă opri această năvălire a elementelor eterogene. Democrația ar fi foarte puternică dacă cele mai bune elemente din sânul ei n'ar trece de partea aristocrației la cea dintâi ocazie.

1) Th. Mommsen : Histoire romaine trad. franceză vol 5.

Elementele tinere, luminate, din clasele de jos pătrund în clasa de sus şi atunci, prin această eterogeneitate care se introduce pe nesimţite în sânul clasei superioare, natura acesteia se transformă.

Principiile vechi, ale membrilor autohtoni se neutralizează şi un compromis de atitudini, o mentalitate mai amestecată se întronează. Ajunse aci, clasele trebue să se transforme ori să moară. — Elementele tinere regenerează principiile vechi obosite din războiul lor cu timpul. Astfel clasele sociale sunt asemănătoare norilor în eternă rotaţiune: se transformă în ploae, cad pe pământ, ca apoi să se ridice iarăşi în nouri. Acelaşi «perpetuum mobile» îl fac şi clasele: masele alimentează elitele; elitele alimentează masele prin degenerarea lor. In această transformare prin introducerea de elemente eterogene, e de observat următorul fenomen: când elementele tinere pătrund deodată într'o clasă superioară, fără să-şi facă stadiul într'o clasă intermediară, fără să înainteze treptat, evolutiv, atunci mentalitatea clasei se schimbă mai repede şi mai brusc; din contra, când elementele intrate nu sunt mult îndepărtate ca mentalitate de clasa în care intră, când au făcut parte dintr'o clasă mai apropiată, când au făcut un stagiu intermediar sau un lung examen de fidelitate, atunci schimbarea de mentalitate se face mai lent, se transformă mai greu.

In trecut, aproape toate modificările în nobleţă s'au făcut pe calea căsătoriilor. «Mezalianţele» sunt factorul decisiv care i-a schimbat fizionomia. Deaceia asistăm încă de timpuriu la legiferări care au ca obiect conservarea caracterului nealterat de clasă: de pildă ridicarea majoratului la nobili n'are alt scop decât întârzierea căsătoriei până la o vârstă când impulsiunile sentimentale la alianţe mediocre sunt temperate printr'o experienţă suficientă[1]).

Mai târziu, alături de *«mezalianţe»*, trebue să contăm şi pe îmbogăţirea claselor mijlocii care crează tipul «nobleţei cumpărate», a parvenitilor prin avere. Atunci sciziunea sau amestecul între cele două nobleţe, de sânge şi de avere, e fapt îndeplinit. La toate popoarele găsim cele două nobleţe în luptă la un moment dat al istoriei. Heterogeneitatea elementelor are aici ca efect sciziunea unei clase unitare în branşe divizionare. Dealungul istoriei, nu numai nobleţa a încercat vicisitudinile compromisurilor cu elemente străine. Proletariatul, care s'ar părea că nu e invidiat de loc, azi mai mult ca oricând e grav ameninţat de imixtiunea elementului burghez în sânul său.

Pericolul a fost semnalat; din toate părţile s'a dat alarma şi necesitatea profilaxiei antiburgheze a devenit un cuvânt de

1) Viollet: Preis de l'histoire du droit français.

ordine. Lupta însă e grea, căci se pare, că elementul burghez devine indispensabil în însăşi lupta contra burghezilor.

Fără intelectuali, sau fără contribuabili importanţi, cum ar fi posibilă organizarea şi propaganda, când tot partidul socialist nu e de cât opera economiştilor, istoricilor şi sociologilor burghezi? «Burgheziei i-a fost hărăzit rolul tragic de a fi educatoarea duşmanului ei de moarte economic şi social: proletariatul. Neputincioasă de a duce lupta politică pe propriile ei mijloace, ea e veşnic obligată de a face apel la proletariat, de a reclama ajutorul său, de a-l lansa astfel în lupta politică, ceeace făcând, burghezia împrumută elementele propriei ei culturi, adică pune în mâna proletariatului o armă cu care el se va servi tocmai contra burgheziei [1]).

Astfel burghezia e profesorul de scrimă al proletariatului, mai mult, aproape toate elementele luminate ale proletariatului sunt recrutate din burghezime. Afară de A. Bebel, B. Malon. sau E. Anseele, marii precusori ai socialismului filosofic: Saint-Simon, Fourier, Owen, fundatorii socialismului politic Louis Blanc, Blanqui, Lassalle; părinţii socialismului ştiinţific Marx, Engels, Rodbertus Jagetzow, erau cu toţii intelectuali burghezi. Intelectualii oferă mai mult de două treimi din numărul conducătorilor socialişti. Vin în primul rând oamenii de ştiinţă: «capapil de a se sacrifica ştiinţei şi rezultatelor ei, savantul e atras către proletariat prin dragostea a ceia ce el crede a fi adevărul». După savant vine intelectulalul în tinereţe, când preocupările naturale nu opun încă un dig brutal entuziasmului debordant.

In multe cazuri credinţa socialistă se alimentează de asemenea din sursele unei sensibilităţi estetice sau poetice: persoane dotate cu o imaginaţie vie şi de un temperament vibrant îşi reprezintă într'un mod mult mai concret realitatea suferinţelor omeneşti. In câteva ţări protestante, în Olanda, Elveţia ori America chiar, se găsesc printre socialişti o mulţime de preoţi. Ei aderă la socialism în baza sentimentului faţă de aproapele, dar câte o dată şi împinşi de trebuinţa aşa de firească la unii predicatori de a fi ascultaţi, urmăriţi, admiraţi de mulţime. Vin apoi marea mulţime a intelectualilor evrei, pe care îi împinge către socialism fanatismul lor sectar aşa de comunicativ pentru mase, nestrămutata credinţă în ei înşăşi, cu corolalul său profetismul, în fine nevoea înfinită de veşnică adaptare nouă [2]). Cu tot aportul lor considerabil la masa proletarilor, intelectualii sunt suspectaţi şi rău-priviţi în sânul socialismului. Li se reproşează când lipsa de fidelitate deplină, când ardoarea prea exagerată în luptele politice, care strică uneori calculele oportuniste înjghebate în tactica de partid.

1) Michels: of. cit. pag. 164.
2) Michels: op, cit. pag. 186.

Astfel heterogeneitatea elementelor aduce cu sine şi lupta în sânul aceleaşi clase şi de aci sciziunea şi formarea de noui clase.

* * *

Lupta de clasă poate fi şi ea un determinant serios în transformarea claselor. Din frământarea continuă, din loviturile reciproce, rezultă eroziuni puternice cu influenţe egale pentru ambele tabere. Câte o dată însă, o clasă puternică, prin loviturile ce dă, poate schimba caracterul clasei inamice. Istoria cunoaşte multe cazuri când o clasă a fost *proletarizată* prin confiscare de către alta. La noi, de pildă, oligarhia boerească a expropiat în sec. XVIII pe mulţi răzăşi de proprietăţile lor, reducându-i la starea de iobăgie [1]). Se susţine de unii sociologi că însuşi caracterul proprietăţei capitaliste ar consta într'o expropiere forţată făcută la o anumită epocă a istoriei în favoarea unei clase?

In alte conflicte, lupta de clasă nu distruge capitalul rudimentar al clasei inamice, ci îl întăreşte, sau creiază unui grup de proletari un capital începător, care le permite în urmă să devie mici burghezi. Fenomenul acesta a avut loc de multe ori în urma unei greve, după care mulţi instigatori au fost concediaţi şi siliţi să şomeze. Atunci partidul, prin organizaţiile lui locale, le-a pus la dispoziţie mici capitaluri cu care ei au deschis crâşme sau restaurante unde tovarăşii socialişti erau siliţi să consume şi din care trăiau concediaţii. Sunt cunoscutele «Partei Kneippen» şi din care mulţi proletari s'au îmbogăţit. Aceste victime ale represaliilor patronale au devenit în urmă, în baza admirabilei solidarităţi pe care fraţii lor de clasă le-au arătat-o, capitaliştii de mâne. Căci clientela nu le-a lipsit: în localul lor se reuneşte comitetul executiv al districtului, acolo se întâlnesc muncitorii să discute, să citească jurnale etc. [2]). Statistici amănunţite arată că «Partei Kneippe», le-au dat rezultate admirabile peste tot. Iată cum lupta de clasă, în cazul acesta, în loc să distrugă existenţa unei clase, reuşeşte din contra să creeze o formaţie socială capitalistă.

* * *

Cauzele menţionate până acum au de obiect transformarea societăţilor în structura lor generală. Cea mai mare parte din ele aduc în urma lor o resemnare, o ameliorare a situaţiei lor.

Clasele pot avea însă pe lângă *crize* şi *maladii* care le rod încet, încet. Majoritatea lor constitue contrariul principiilor de conservare enunţate mai sus, aşa că vom întrebuinţa puţine cuvinte ca să le descriem.

---

1) Radu Rosetti, Pământul, sătenii şi stăpânii în Moldova pg. 306
2) A, Loria Analyse de la prospérite capitaliste

Parazitismul de clasă e din cele mai importante. O clasă care nu mai reprezintă nimic nici o idee, nici un ideal, nici măcar o diviziune a muncei, înseamnă, în scara evoluției, o treaptă apropiată de sfârșit. Aristocrația romană a sfârșitului de imperiu ne-a dat acest exemplu. Corupția și luxul sau slabe consolații de a fi fost odată ceva nu putea să-i mai susție. Neadaptarea la mediul social duce la același rezultat. O clasă trebue să știe să evolueze. Exagerarea formalismului și conformismului de clasă se poate schimba dintr'o lege de conservare într'una de degenerare, când e excesivă. A se înconjura cu un zid chinezesc și a împedeca orice contact cu prezentul înseamnă a-și voi singur desnodământul în asemenea ocazii o societate se află la o răscruce a viitorului ei: ori face concesii, ori renunță la viață. E cunoscută tuturor lupta fatală între camera comunelor și a lorzilor, în care cea din urmă a trebuit să cedeze.

Clasele odată moarte dispar cu desăvârșire din cadrul vieței sociale? Se pare că nu. *Regula evoluției lor e trecerea dela efectiv la onorific.* O clasă moartă păstrează totuși o consolație onorifică, un rol platonic între organele vii ale societății. Fără nici un amestec în fondul lucrurilor, ele mai păstrează încă o strălucire formală.

Așa e în epoca noastră mercantilizată cu soarta nobleței de sange, etichetă estetică ce nu consolează totuși de durerea de a nu însemna nimic. Așa va fi poate mâine cu burghezia, cu proletariatul...

Vietăți de o clipă, clasele sociale ca și toate grupările omenești, ca și oamenii înșăși, nu se pot eterniza în formele imuabile.

Fiecare epocă înseamnă o altă mentalitate, și clasele care ajung să creadă că există forme fixe și statice, arată prin însăși aceasta simptomele degenerării lor.

IV

REGIMUL CLASELOR ȘI INFLUENȚA LUI ASUPRA GRUPULUI SOCIAL INTREG

Viața claselor cu toate vicisitudinele ei, cu nașterea ei, cu conservarea, cu transformarea ei nu e un fenomen izolat înăuntrul unei societăți. Impletită cu toate celelalte fenomene sociale viața claselor determină și e determinată de acestea. Efectele regimului claselor sunt vizibile asupra tuturor fenomenelor sociale. S'ar putea totuși obiecta că ceeace e un efect al altor factori sociali, se indică aci drept cauză lor. Astfel nu deosebirea în clase ar determina un fel de producție economică sau o anumită concepție juridică, ci factorii economici și politici determină deosebirea în clase. Când se raționează astfel, se uită că determinismul socio-

logic e, prin excelență, într'o perfectă continuitate, că firul roșu al vieții societăților nu poate fi obținut decât prin această lege a transformărei cauzei în efect și a efectului în cauză, a mijlocului în scop și a scopului în mijloc.

Societatea primitivă comunistă, înfățișa fără îndoială, cu totul alte aspecte. Diferențiarea în clase a adus cu dânsa anumite efecte speciale asupra vietei sociale în general.

Plecând dela fenomenele cele mai generale cum sunt de pildă fenomenele economice și până la cele mai speciale cum sunt cele estetice, regimul de clasă n'a rămas fără influență.

In primul rând viața economică. Felul de producție și consumație, ideia de valoare a fost radical schimbată în urma diviziunei societății în clase. Aci favorizată, aci diminuată, viața ecnomică a fost pe rând trecută de la anumite avantaje, la anumite inconveniente. Producția a câștigat, fiindcă în locul lipsei de specializare primitivă regimul claselor a adus cu timpul diviziunea muncii. Dela producția feudală, universală prin natura ei, în care pe aceiași moșie se găsea și fabricant și debușeu, până la producția capitalistă prin schimb și intermediari, regimul claselor a modificat o mulțime de detalii prețioase pentru evoluția economică în genere.

Burghezia a fost produsă de o anumită economie, dar și moravurile acesteia au modificat posterior, după legea reciprocității factorilor, directivele producției. — Circulația avuțiilor a avut încă și un mai mare avantaj: prin crearea de clase noui care să facă mult mai ușor aportul mărfurilor de la un loc la altul. In toate societățile, de îndată ce s'a facut deosebirea fundamentală în două clase: a guvernaților și a guvernanților, a apărut și clasa mercantilă, antemergătoare clasei burgheze, ca să facă tranziția, punctul de contact între cele două clase. Negustori vechi erau vagabonzi, peregrinând în toate orașele mai principale unde desfăceau produsele mai rafinate aduse din țările calde. Astfel schimbul de mărfuri se făcea prin intermediul acestei clase.

Bouglé [1]) găsește că consumația avuțiilor a fost funest influențată de regimul castelor în India, fiindcă anumite prescripții religioase opreau pe unele din ele să consume anume alimente, să îmbrace anumite haine.

Nu se poate constata acelaș lucru în ce privește clasele. Intâi, fiindcă lipsesc dogmele religioase care să prohibeze unele lucruri, apoi fiindcă mentalitatea claselor e alta decât a castelor. Totuși în oarecare măsură și dogmele sociale opresc consumarea anumitor lucruri. Se știe cum clasa nobilă nu se îmbracă decât cu anumite lucruri, cum altele sunt tratate de inferioare,

[1]) Bouglé: Essai sur le régime des castes.

ordinare şi deci înlăturate. Sunt lucruri care-i repugnă şi pe care nu le atinge niciodată. Aceiaşi atitudine o menţine şi faţă de materiile prime. Din contra, cizelarea, prefacerea, le convine mult mai mult.

Origina luxului porneşte desigur tot de aici. Ideia de lux a apărut mai cu seamă atunci când clasa dominantă, din dorinţa veşnic trează de a se deosebi măcar prin forma hainelor, a felului de viaţă, a început să se îmbrace altfel, să trăiască altfel, încât clasele sărace, din lipsă de mijloace, să nu-i poată imita niciodată şi în felul acesta, deosibirea între ei să fie şi mai mare.

In special femeile au insistat asupra acestui caracter distinctiv şi inimitativ al luxului, ca să se poată izola şi mai bine în viaţa lor de clasă, ca să înfăţişeze încă un zid de trecut celor ce aveau aspiraţia de a se apropia de clasa lor. Luxul e încă o măsură de conservare a clasei şi într'aceasta stă adevărata sa semnificaţie sociologică.

Alături de viaţa economică, viaţa politică putem zice că n'a existat înainte ca clasele să fi apărut.

E o idee scumpă socialiştilor, că statul e o emanaţie a clasei dominante. Cu puţine corective aduse exclusivismului socialist, Sociologia modernă nu poate tăgădui că de la oligarhia despotică a orientului până la democraţiile moderne, clasele dau tonalitatea regimului politic. Ori cât de rudimentar ar fi el, statul nu e posibil fără monopolizarea puterii de constrângere în mâna unor guvernanţi şi în dauna unor guvernaţi. Lupta de clasă cu tot cortejul ei de urmări, marile cuceriri care s'au efectuat în dreptul constituţional au determinat transformările politice.

Mai mult de cât atât, existenţa claselor sociale a produs şi apariţia primelor norme juridice. Dacă familia patriarhală, a putut să indice doar câteva rudimente juridice păstrate prin obiceiu, diferenţiarea în clase a adus cu sine şi consacrarea definitivă a celui mai tare în legi scrise. «Le droit c'est la force» se spune pretutindeni şi probabil că la început aşa a fost. Consacrarea aceasta pe care clasa superioară s'a grăbit s'o fixeze în scris a a început prin a fi foarte riguroasă. In această epocă mecanismul de conservare al claselor se confunda cu însăşi normele formaliste ale dreptului. Evoluţia dreptului roman, a dreptului vechiu german au mers în aceiaşi direcţie.

Aproape peste tot lupta şi revendicările claselor au creat şi au transformat dreptul[1]). Codurile nu sunt de cât programul de tiranie al claselor conducătoare. Nu dogmele dreptului natural au consacrat şi mai mult vechea concepţie romană, individualistă, asupra inviolabilităţei dreptului de proprietate?

Astfel s'a zis cu drept cuvânt că codul civil e codul bogaţilor. El păstrează ceea ce este, e un cod conservator de stări

1) Ihering: Der zweck im Recht.

câştigate, de privilegii, nu un cod echitabil, creator de noi datorii sociale.

Prin el burghezia capitalistă îşi poate păstra toate privilegiile, consacrate ca imuabile de doctrina ipocrită a dreptului natural. In el săracul nu poate căpăta o protecţie, fiindcă nici nu e vorba de el, fiindcă săracul oricum, nu poate fi subiect de drept. Codul civil e un cod capitalist [1]).

De aceia azi, când proletariatul câştigă o importanţă specială, o mişcare pornită din Germania, tinde să schimbe după glasul vremii şi revendicarea drepturilor. In locul doctrinei individualiste, doctrina solidaristă, in locul dogmei intangibile elasticitatea adaptărilor jurisprudenţiale, în locul speculaţiei capitaliste asistenţa la accidentele muncii, la asigurări, la reglementarea orelor de muncă. Şi ca fundament la atâtea măsuri noui: teoria riscurilor, teoria proprietăţei ca funcţie socială, caracterul colectiv [2]).

Viaţa spirituală a fost şi ea mult influenţată de regimul claselor. In primul rând morala. Nimic n'a fost mai inspirat de egoismul de clasă ca normele etice. Intr'aceasta moravurile se confundă cu tactica de conservare a claselor. Dreptul a organizat constrângerea materială a renegaţilor de clasă, morala a organizat dispreţul şi oprobiul public. Toată cohorta conştiinţei gregariste constitue în acelaş timp un element comun şi moralei sociale şi obiceiurilor conservatoare ale claselor. Creştinismului care debutase prin a fi morala celor slabi şi oblijduiţi, i s'a substituit în urmă o altă semnificaţie. El a devenit morala clasei dominante care invita sărăcimea la resemnare şi abstinenţa în vederea vieţei viitoare, pe când bogaţii uzau din belşug de plăcerile lumii aceştia.

Insăşi artele şi literatura păstrează o urmă a influenţei acestui regim. Arta e o invenţie a regimului de clasă. E aşa de adevărat acest principiu în cât nu se poate concepe artă fără inegalităţi sociale, căci arta e lux şi luxul e totdeauna apanajul claselor care trăesc din munca altora. In mijlocul despotiilor celor mai feroce, arta a înflorit mai splendidă ca ori unde: de pildă literatura rusă în mijlocul regimului ţarist, şi invers în sânul democraţiilor egalitare. Arta e sfioasă, mediocră şi asfixiată. Dovadă: America.

In trecut fecare clasă avea literatura ei aparte. Poezia lirică trubadurească a veacului de mijloc a fost creaţia clasei superioare, lirismul exaltat, lipsit de preocuparea casnică a zilei de mâine, aventurile idilice şi galante cântate de poeţii medievali, înfăţişează de minune mentalitatea nobilimei feudale. Din contră, atitudinea satirică şi moralizatoare, aceea care presupune o ne-

2) Ant. Menger: Das bürgerliche Recht und die besitzlosen Volksklassen.

3) Charmont: Les transformations du droit civil.

mulțumire, ascunde o clasă necăjită care-și ascunde doleanțele în haina literaturei. «Le roman de Renart», fabulele evului mediu au fost creația clasei burgheze nemulțumită în expansiunea ei de altă putere, de forța nobilimei ce se împotrivea. Mai târziu, când revoluția franceză a dat lovitura de grație aristocrației, romantismul german, produs al clasei de sus, refugiat în trecut, pesimist și conservator, n'a făcut altceva de cât să plângă vechile privilegii ale claselor înalte, formele fericite ale unei vieți dispărute. Lenau, Tilck, Novalis au cântat pierderea credințelor religioase, a privilegiilor feudale și situația nefastă pe care a adus-o întronarea științei [1]) Antichitatea greacă e deasemenea caracteristică în această privință. Povestea epică a claselor înalte, aventurile unor cavaleri nobili, cărora le plăcea să-și audă cântate isprăvile de vechii aezi, toate se cuprind în poemile homerice.

Acestea sunt, în linii cam schematice poate, câteva din efectele pe care diferențierea în clase le-a adus asupra vieței grupului social intreg.

Dacă clasele sociale n'ar fi existat sau ar fi luat o altă direcție, toate aceste fenomene poate ar fi căpătat cu totul altă fizionomie.

Poate literatura ar fi cântat alte teme, formele juridice n'ar fi fost așà de formaliste, morala așà de îngustă și plină de prejudecăți, iar viața economică mai sobră în lupte și mai indulgentă în victime. Astăzi când clasele sociale își estompează granițele, cel puțin în formă, se va puteà judecà dacă toate aceste fenomene au avut de suferit sau nu de pe urma acțiunii claselor.

V

CONCLUZII

Ne-am deprins cu toții pe urma unei prejudecăți comune, să privim sub un ochiu pesimist lupta de clasă și întreaga ei evoluție. Au fost unanimi și oamenii de știință și politicianii de toate felurile, în a susține că ea n'a fost de cât o calamitate în istoria omenirii. Această apreciere pripită își are origina într'o critică impresionistă a fenomenelor sociale. Pe lângă aceasta, critica pe care socialiștii au adus-o organizării sociale, adesea de un patetic melodramatic, a contribuit mult să strecoare în mentalitatea celor mai mulți ideia că lupta de clasă și existența claselor sociale a fost nefastă pentru progresul civilizației. Pe de altă parte umanitarismul modern, principiile egalitare admise oficial în coduri, au făcut procesul claselor. Distincțiunea în clasă a încetat cel puțin ca formă și ca argument. Nimeni nu

1) G. Brandes: Deutsche romantiche Schule.

mai poate invoca priviiegii şi drepturi în numele clasei din care face parte.

Se ştie totuşi cât pot face legile abstracte contra moravurilor şi obiceiurilor înăscute. In dosul articolelor legii, forţa lor trăeşte nebănuită. Că deosebirile economice, că felul muncii ce-o exercită fiecare clasă formează hotare peste care nu se poate trece, aceasta rămâne fondul intim al lucrurilor; forma poate fi alta.

Cu toate precauţiunile legii, cu toate utopiile visătorilor, lupta de clasă a rămas o realitate. Singurul lucru care s'a putut face a fost înlesnirea ce s'a dat tuturor claselor, de a participa la viaţa socială. Nu mai există deci din punctul de vedere public: o clasă mai meritoasă decât alta. Au dispărut privilegiile, preferinţele arbitrare; distincţiunile, hotarele între clase au rămas. Intervenţia Statului şi a puterii publice în raporturile dintre clase a trebuit să aibă o limită fatală: forţa economică a unora, slăbiciunea celorlalţi.

Cu toate acestea, sistemul care a adus pentru prima oară în discuţie lupta de clasă, sistemul socialist, printr'o coincidenţă logică de altfel, şterge din organizaţia lui viitoare demarcările dintre clase. In sistemul socializării instrumentelor de producţie, capitalul dispărut va atrage după sine şi hotarele dintre clase. E natural să se ajungă la o astfel de previziune, când criteriul după care se disting clasele e cel economic; dispar factorii determinanţi dispar şi efectele lor: clasele.

Alături de socialişti, marea mulţime a sufletelor sentimentale, înduioşate de cruzimea neiertătoare a luptei de clasă, o condamnă în baza unui optimism social trandafiriu, care prevede realizarea fraternizărei universale. Ceeace e mai interesant, e că în categoria celor cari prevăd dispariţia claselor se pot alătura şi unele încercări de sociologie ştiinţifică. G. Richard d. ex. plecând dela o definiţie îngustă a noţiunei de clasă, crede că acestea sunt menite să dispară. Cum s'a arătat mai sus pentru el, elementele esenţiale ale unei clase sunt următoarele: 1) o grupare profesională, 2) ereditatea, 3) localizarea funcţiunii. Insă în societatea contemporană toate aceste caractere sunt menite să dispară. Atunci cum se perzistă în ideia existenţei claselor?

După Richard, aceasta are loc în urma confuziunei care se face între cele două sensuri diferite ale noţiunei de clasă, între *clasificaţia şi sensul logic* al cuvântului: muncitori — capitalişti — amploiaţi etc. şi *clasificarea sau sensul propriu zis sociologic*, care indică ereditatea şi localizarea profesiei, nu ideia de opoziţie, ca cea logică: ţărani, pescari, negustori. Uvrierul şi capitalistul pot avea interese contrare, cum au proprietarul şi chiriaşul, dar ei nu formează două clase distincte sociologice, comparabile stărilor (états) vechiului regim.

Cine-va poate fi proletar prima parte a vieţei sale şi capitalist în a doua: astfel e proprietarul funciar în Limonsin vara şi uvrier la Paris iarna. Clasificaţia socială nu cunoaşte astfel de opoziţiuni. Dacă considerăm din acest din urmă punct de vedere şi nu din cel logic, atunci constatăm că pretutindeni clasele sunt în dispariţie şi că vechea democraţie pe clasă va fi în curând un anahronism istoric [1]).

Dacă voim să înlăturăm aceste argumente aduse în favorul dispariţiei claselor, vom răspunde întâi socialiştilor, că criteriul economic în dinstincţiunea claselor nu e unicul, că noţiunea de clasă se poate deosebi şi după criterii politice, juridice, morale etc, că chiar dacă celelalte clase vor dispărea, două din ele vor rămânea totdeauna: *aceea a guvernaţilor* şi aceea a *guvernanţilor* — după expresia lui Duguit, sau aceia a *intelectualilor* şi a *manualilor*, care o propune Paulsen, şi care se poate identifica cu cea dintâi.

In ce priveşte pe Richard i se poate răspunde, că definiţia dată de el claselor e prea strâmtă. O clasă nu e numai o grupare profesională întărită de ereditate şi de localizarda funcţiunei căci atunci s'ar confunda cu o breaslă sau cu o castă. Ea *are în plus şi un pronunţat caracter politic*. Deosebirea pe care o face sociologul francez între clase logice (bazate pe opoziţiunea de interese) şi clase sociologice (bazate pe caracterele enumerate mai sus) e gratuită, căci clasele având fiecare de apărat un drept sau un privilegiu vor avea tot deauna de luptat pe teren politic cu alte clase şi vor fi fatal opuse în interese acestora.

Astfel caracterele claselor sociologice *conţin implicit* în ele caracterele claselor logice. Aceste din urmă însă nu numai că nu par a dispăreà din societăţile moderne, ci din contră se accentuiază din ce în ce.

Nimic nu întăreşte dar afirmaţia că clasele sunt aproape de apusul lor. Din contră, din studiul făcut de noi mai sus, s'a văzut cum chiar în sânul celei mai înaintate democraţii, nevoia organizaţiei şi natura psihologică a indivizilor tinde veşnic către ierarhie. Fenomenul oligarhic care se produce găseşte astfel în parte o explicaţie psihologică ce decurge din transformările psihice şi din mentalitatea specială a diferitelor persoane şi altă explicaţie în psihologia organizaţiei, adică în necesitatea de ordin technic şi tactic care decurge din consolidarea unui agregat politic. *Căci, cine zice organizaţie, zice ierarhie.*

Velfredo Pareto a recomandat socialismul că un mijloc favorabil de creaţie a unei elite în sânul clasei muncitoreşti. Căci pentru el elitele nu dispar, ci numai îşi cedează locul din când în când. Teoria «*circulaţiei elitelor*». formulată de el, ne arată un amestec nesfârşit al claselor nobile; vechile elemente atrăgând

1) Richard, op. cit., pag. 330 şi urm.

și absorbind pe cele noi. Se pare că însuși intransingenții socialismului n'au susținut vre-odată dispariția elitelor. Saint-Simon nu-și închipuia un viitor fără clase. El visa la creația unei noui ierarhii, fondată însă nu pe privilegii de naștere, ci pe inteligență și merit. Sistemul său e autoritar de la un capăt la altul. Fourier, cu mai mult pedantism, nu era nici el prea departe de aceiași credință: imaginase o ierarhie «de mille dégrés» cuprinzând toate guvernările posibile de la «anarnie» la «omniarhie». Marxismul însuși se vede silit să recunoască imaginația unei clase politice, atunci când identifică statul cu clasa politică și așa se găsește în plină contradicție cu teoriile sale comuniste. După expresia neomarxistă modernă, Statul nu e de cât un sindicat format pentru apărarea puterii existente [1]). Pretutindeni astfel în chiar planurile socialiste nevoia existenței elitelor pare inexorabilă. Numai așa un temperament ca Gladstone a putut zice cu drept cuvânt: «că dragostea pentru libertate a unui popor nu are egal, decât în dragostea pentru aristrocrația sa».

Și la urma urmei de ce atâta dispreț pentru existența claselor? Ne arată experiența trecutului că au avut o influență nefastă? Au fost ele utile?

Din acest punct de vedere, o cercetare obiectivă nu poate condamna apariția claselor. In primul rând, diferențierea în clase a fost o formă necesară prin care societatea a trebuit să treacă.

Fără regimul claselor care să fi făcut tranziția de la comunism la stat organizat, drumul societății spre progres ar fi fost mai lung și mai anevoios. Clasele au corespuns unei necesități și unei adaptări indispensabile. Fără ele n'am fi avut raporturile juridice consolidate în sisteme coherente, n'am fi avut origina statului. — Insăși noțiunea de autoritate, de constrângere, care e la baza societății organizate, n'ar fi existat. Pe lângă acest imens serviciu, trebue să pomenim și de economia muncii sociale. Fără să creeze diviziunea travaliului social, clasele, l'au favorizat. Redusă la puterile fiecăruia, munca a căpătat o nouă impulsiune: plăcerea specialității. Dar nu numai atât. Dacă războiul extern a făcut popoarele să se îngrijească cu cele mai bune mijloace de rezistență, dacă el a stârnit prima sămânță a progresului, clasele sociale cu lupta lor au făcut în interior un și mai mare serviciu Statului, creând prin acțiune emulația socială. Oprind curentul de tiranie al claselor dominante, muncindu-se să ajungă ele însăși la putere, clasele au dat o luptă din care au învățat, și prin ele au învățat și indivizii componenți, că: spre a învinge, trebue să te cultivi, să rabzi, să speri și să muncești. Lupta de clasă a stârnit fermentul tuturor progreselor colective.

---

1) Michels op. cit pag. 286.

Şi dacă cultura sufletească a unui individ stă într'un individualism moderat, diferenţierea în clase a ajutat şi aci culturei omeneşti, ajutând individului la procesul de individualizare. Ideia de clasă a localizat, a canalizat sentimentul omenesc la un corc determinat de persoane, i-a dat o intimitate mai profundă. In comunismul primitiv, unde promiscuitatea generală domnea, unde funcţiunea de simpatie era difuză, fiindcă se întindea peste tot grupul fără preferinţe, sentimentul social îşi perdea limitele, devenea vag — Conştiinţa de clasă a lucrat aici alături de familie şi, reducându-i arcul simpatiilor exterioare, l'a întremat.

De sigur că mentalitatea de clasă a avut şi urmările ei rele asupra vieţii individuale: spiritul sectar, prejudecăţi etc. Toate acestea privite de un ochiu care ştie să stabilească echilibrul, sunt neutralizate din belşug de calităţile menţionate mai sus. Corespunzătoare unei utilităţi indispensabile, clasele sociale vor conduce încă multă vreme paşii şovăitori ai bietei omeniri către scânteia tremurătoare a viitorului întrezărit.

Aprilie 1919 MIHAIL D. RALEA

CATREN

(Unui amic)

Ce faci amice, prind să-i zic;
Dar el îmi spune 'ndată: basta!
Căci face pururea nimic,
Fiind mai competent într'asta...

E. I. V.

UNDE?

Unde's serile cu lună,
Unde nopțile cu stele,
Când plutea mai sus de ele
Stol din dorurile mele!

Unde'i neajunsa țară
La hotare 'ndepărtate,
Cu o vatră 'ntr'o cetate
Dorurilor așezate?

Unde'i inima stingheră
Care-și tăinuește dorul,
In zadar trudind fuiorul
Să'și grijească soțiorul?

Erau multe, multe doruri,
Mai ascunse, mai știute:
Înțelesele pierdute,
Dulci cele necunoscute...

An cu an mai rare fură,
Dar și mai mistuitoare,
Mai de sine știutoare,
Spre pustiuri călătoare, —

Azi, în tihna de pustie,
Unul câte unul moare —
Ca făclii pălind la soare...
Căci din plin de zări răsare
Dorul cel de-o 'mpărăție
Unde doruri n'au să fie,
Ci 'mpliniri netrecătoare!

Iași 1918

J. PREJMATIC

LEGENDA MAICII DOMNULUI

culeasă din

MELEAGURILE SUCEVENE

I

Omul mare, s'o dus în pădurea mare, cu toporul mare, taie un lemn mare, ca să facă o biserică mare, cu nouă uși, cu nouă altare, cu nouă zăbrele din spri soare.

In zăbreaua cea măi mari, șade Sânta Măria cea măi mari în zăbreaua cea măi mică, șade Sânta Măria cea măi mică.

(In altarul cel măi mari șade Sânta Măria cea măi mari. în altarul cel măi mic șade Sânta Mărie cea măi mică).

Cruce'n casă,
Cruce'n masă,
Cruce'n patru cornuri de casă

Că nu-i nici casă, nici cetate, ci-i o sfântă mănăstire cu ferestrili di tămâi albă. Șade Maica Domnului pe un scăueș de aur și o vinit Ion Sânt Ion și o cătat: în carte, în parte. Și o întrebat Maica Domnului:

— Ioane Sânt Ioane n'ai auzit de ciul cerului, Domnului și a pământului:

— Ba eu maică di el am auzât, că îl chinuesc câniĭ și păgânii:

Pi cruci di brad,
Pi poarta lui Pilat.

Îi: Cununi di schini în cap îi pun; cu cămeșă di urzică îl îmbracă; cu brâu di măcieș îl încinge, chiroane și cuĭ prin trup și tălpi îi bat și trestii pi su'unghii îi bag.

Atunci s'o luat Maica Domnului haulind şi daulind şi văicărând :

Faţa albă zgâriind.
Cosiţile galbeni displitind ;
Lacrimile curgé,
Mere di aur să făcé,
Şi norodu'în urmă li culegé,

Şi s'o întâlnit cu meşterii di lemn.
— Bună calea meşteri di lemn!..
— Mulţămim maică
— Da'di undi viniţi meşteri di lemn ?
— Dila porţile Rusalimului maică, undi am făcut cuii şi chiroanê pentru ciul (fiul) cerului, domnului şi al pământului, pi care îl chinuesc cânii şi păgânii :

Pi cruci di brad,
Pi poarta lui Pilat.

Ii : cununi de schini în cap îi pun : cu cămeşă de urzică îl îmbracă ; cu brâu de măcieş îl încing ; chiroane şi cuii prin tălpi şi trup îi bat, şi trestii pi su unghii îi bag.

Şi noi am făcut cuili şi chiroanili, cu un farmac mai mari di cât trebuié.

Atunci maica i-o blestămat pintru nimernicia lor, zicând :

Să lucraţi cu anú,
Şi să nu măi videţi banú!...

Şi aşa şă iesti ; meşterii di lemn nu şî măi procopsăsc nici odată.

Şi s'o luat iar, Maica îndurerată, haulind şi daulind şi văicărând :

Faţa albă zgâriind,
Cosiţili galbini displetind ;
Lacrimile curgè,
Mere di aur sî făcé,
Norodu(l) în urmî li culegé

Şi s'o întâlnit cu meşteri di cer (fier).
— Bună calia meşter di cer.
— Mălţămim maică !

— Da'di undi viniţi meşteri di cer ?

— Di la porţili Rusalimului maică, unde am făcut cuie şi chiroane pentru ciul Cerului, domnului şi a pământului pi cari îl chinuesc cânii şi păgânii :

Pi cruci di brad,
Pi poarta lui Pilat.

Ii : cununi de schini în cap îi pun ; cu cămeşă di urzică îl îmbracî ; cu brâu de măcieşi îl încing ; chiroane şi cuie prin trup şi prin tălpi îi bat şi trestii pi su unghii îi bag.

Şi noi am făcut cuili şi chiroanili cu un farmac mai mic de cât trebuié ca sî ni mai rămâie şi nouă cer.

Atunci maica le-o mulţămit şi le-o zâs :

Să daţi cu ciocanú
Şi sâ câşligaţi banú...

Şi aşa şi esti cu cerarii.

Şi o purces iar maica haulind şi daulind şi vaicărind :

Faţa albă sgârîind,
Cosiţile displetind ;
Lacrimili curgé,
Meri de aur sî făcé,
Norodú li eulegé.

Şi s'o întâlnit c'o broască :

— Bună calia broascî !...

— Mulţămesc maicî !...

Da'di çi te jăleşti atâta maicî pentru un *cii* (fiu) că eu am avut doispreci şi o vinit o roată înforforată şi mi i-o omorât pi tăţi şi nu mi-o rămas de çât unu :

Mititel şi frumuşel,
Şi la ochi bulbucâţel,
In cap lopată,
La spati covată,
La mânuţâ, cârceuţî.
La chicioari crăcănuţî !...

Şi o prins a strigă broasca :

Toma, Toma, Tomoloagi,
Ieşi din busuioacî,

Calcî iarmaroaci,
Vin la maica'ncoaci!

Maica Domnului când l-o văzut aşa s'o sâmţât di râs şî o râs.

— Pentrucî m'ai făcut sâ râd, cân' sânt aşa de scârbitî şâ di amărâtâ, am sî'ţi mulţumesc cu daru aista: în orici izvor îi sta şî cii apa bună di băut şi când îi muri, să nu mai put ezeşti; iar cini te-o omorâ, să aibă pacat mari.

Şi aşa şi esti.

Şi iar o prins maica îndurerată, haulind şi daulind şi văicărind:

Faţa albâ zgâriind,
Cosâţili galbini displitind;
Lacrimili curgé,
Mere di aur sî tăcé,
Norodu'n urmâ li culegé,

pân'ce-o ajuns la muntili Nostavorului, cari ierâ ça o sânge di çuţât di ascuţât. Acolu o vrut maica să sâ prăpădiascâ; da' când s'o aruncat spre munţi, aceala s'o tochit ca ceara şi s'o sleit ça çustoriu şi tot atunci o strigat Sântú Petri şi çu Sântú Mihai:

— Ce faci maicî, çă çhere lumea în aist çias?

Du-ti mai bine şi tî închinî şi ti culcî şi mâni dimineaţî: în zâua di Paşti, ăi sî vezi pe fiu-ţi çel dorit nici în çer nici în pământ!... Maica Domnului o ascultat di povaţa sfinţilor, şi s'o dus şi s'o închinat şi mai apoi s'o culcat, iar a doua zî di dimineaţî, în zâua di Paşti: s'o sculat şi s'o închinat şi când s'a uitat spri răsărit o văzut pi Domnul Isus nici în çer nici pi pământ. După aciea o plecat iar maica haulind şi daulind şi văicărînd:

Faţa albă zgârîind
Cosâţîli galbeni displitind;
Lacrimili curgé,
Mere de aur se făcé,
Norodú în urmî li culegé,

pân'o ajuns la porţile Rusalimului. Când o dat cu çhiciorul stâng în poartî, ie nu s'o deschis, da' când o dat şi cu chiciorul drept:

Porţile s'o deschis,
Şi Domnu'o înviat,

Şi-o râs,
Şi din gură'o zîs:

— Cè umbli pi aicea maicî, pi unde nu umblî nici pasîri maiastrî, da'mi-ti 'neta, om pâmintean?

— Da' çum n'oi umblà, dacă te-ai dat muncilor, cânilor şi păgânilor de jâdogi...

— M'am dat maicî, zâsî Domnul, ciindcî; cine sâ năşté nu sî botezà, cini sî luà nu sî cununà, ciobănaşu în fluer nu auzeai, vetre di foc prin pădure nu videi, nici huit di om prin pădure nu auzai; oaia nu çătà di miel, vaca di viţel nu catà şi pănă şi pasărea di pui nu cătà.

D'amù cini sâ naşti sâ botezâ, cini să ie sâ cununà, çiobanú cântâ în fluer, vetre di foc vezi prin pădure, huit di om vezi prin pâdure, oaia cată di miel, vaca de viţel şi pasărea di pui.

Cine n'a şti şi n'a spune aiesti două cuvinte: la anu, la luna, la săptămâna; să-î ei îngerul di mâna stângî şi să-l ducâ pi cărarea strâmbî: undi's şărchii cât brazii şi broaştili cât vacile. Da'cine a şti şi a spune aiesti două cuvinte: la anu, la luna, la săptămâna să-l ei îngerú de mâna dreaptî şi să-l ducî pi căraria latâ; la mese 'ntinsî şi la făclii aprinsî; la cuvinti buni şi la paharii plinii!...

Notă: Auzită în anul 1915 de la răposata baba Nastasia a lui N-lai A. Todiresei, moartă în anul 1918 în vârstă de peste 70 ani, de loî din satul Broşteni com. Drăguşeni jud. Suceava.

Am culeş această legendă dimpreună cu cele două ce urmează păstrând avidoma graiul cum se aude la noi pe valea Moldovei luând seama mai ales de acele cuvinte caracteristice limbei sucevene.

UN SUCEVEAN

OŞTENI Ai PAMANTULUI DACIC

Oşteni ai pământului dacic,
Oşteni ai pământului sfânt,
Vă cere, din nou el vă cere,
Să-l apere-al vostru avânt.

Vă cer din morminte străbunii —
Oşteni ai pământului sfânt, —
Pământul strămoşilor voştri,
Să-l apere-al vostru avânt!

Vă cheamă şi glasul acelor
Ce jertfă căzură mai ieri,
Să mântuie ţarina voastră —
Şi zac în morminte-stingheri!

Sub glie dorm somnul cel veşnic
Cei buni, cei mai buni dintre noi,
Dar azi din adâncuri vă cheamă,
Vă chiamă la luptă, eroi!

Nu-i pumn de ţărână'n cuprinsul
Pământului dacic, oşteni,
Sfinţit să nu fie de veacuri
Cu sânge de-al nostru, oşteni!

De-aceea, morminte străbune,
De-aceea, mormintele noui
A celor mai buni ce-i avurăm,
Vă chiamă la luptă — eroi!

21 Iulie, 1919. E. C.

CRONICA LITERARA ŞI ŞTIINŢIFICA

FAPTE, RECENSII, REVISTE

1. FAPTE

BIOLOGIE. — *O nouă ipoteză asupra cancerului. Cancerul boală de ferment.* S'a scris mult, foarte mult asupra acestei chestiuni. Intr'un număr anterior am arătat ipoteza americanului *Edw. P. Robinson*, care crede că sarea (clorurul de sodiu) pe care noi îl consumăm în cantitate destul de mare faţă de popoarele primitive, ar juca un rol fundamental în producerea cancerului. Am subliniat însă faptul că în susţinerea acestei ipoteze lipsesc tocmai cercetările experimentale. De curând, *Albert Robin* a comunicat Academiei de Medicină din Paris în două şedinţe rezultatul unor serii de cercetări amănunţite asupra cancerului, pe care se bazează spre a formula o nouă concepţie asupra modului de producere a acestei ciudate boli.

A. Robin a constatat că ficatul canceros este mai bogat în apă, deci mai hidratat de cât ficatul normal şi este cu atât mai hidratat cu cât cancerul este mai înaintat iar părţile cele mai cancerizate sunt şi cele mai bogate în apă. Dovadă de activitatea celulelor, întrucât în toate organele în creştere şi cu o vitalitate mare, cantitatea de apă este mai mare. A mai constatat că ficatul canceros uscat este mai bogat în azot de cât cel normal, ceiace s'ar explica prin faptul că pentru formarea de celule nouă este nevoe de mai mult azot.

Pe de altă parte a constatat că părţile care par sănătoase dintr'un ficat canceros, sunt mai bogate în extracte azotoase solubile în apă, ether, alcool, pe când cele cancerizate sunt mai sărace în astfel de extrase şi mult mai bogate în substanţe azotoase insolubile. Aceste diferenţe între organul normal şi cel canceros şi între părţile canceroase ale acestuia şi cele neatinse sânt caracteristice. Aceasta ar indică după Robin că tumora — cancerul — îşi procură substanţe proteice care-şi fabrică necontenit celulele din produşii de desintegrare rezultaţi prin acţiunea unui ferment asupra proteinelor celulare din jurul tumorei. Cu alte cuvinte când într'un organ oarecare va să apară un cancer, se produce sub

influenţa unui ferment o desfacere a albuminei celulare în produşi mai simpli — acidamine — şi apoi printr'o „acţiune reversivă" s'ar integra în câteva celule ale acestui organ aminoacizii de creştere imprimând astfel celulelor o dezvoltare repede şi o înmulţire anarchică, iuţeala desvoltării lor nelăsându-le timpul de a se diferencia". Acest mod de interpretare, A. Robin, îl sprijină şi pe cercetările lui Rocher care a arătat căîn cancere există o cantitate foarte mare de *baze exonice* — aminoacizi de creştere — care sunt factori principali în creştere.

Cancerul ar fi, deci, după A. Robin, *o boală în funcţie de ferment* cu totul diferită şi în opoziţie cu bolile datorite unui parazit. I. I. N.

ISTORIE MILITARĂ. — *Expediţia unui dirijabil german împrejurul Bucureştilor.* — Sunt încă proaspete în amintirea locuitorilor Capitalei impresiunile atacurilor nocturne ale Zeppelinului care ne-a cercetat în August şi Septembre 1916. Efectul real a fost însă cu mult mai prejos de speranţele inamicului şi de emoţia primei noastre întâlniri cu aeronava germană. Se pare însă că sguduirile morale nu au cruţat nici pe duşman. Un ofiţer din echipajul Zeppelinului care a turburat nopţile Bucureştilor, şi-a tipărit acum doi ani memoriile, şi câteva din mărturisirile cuprinse în cartea sa au o interesată valoare documentară. In mai multe locuri ale acestei impresiuni de călătorie „sui-generis" transpare decepţia duşmanilor de a nu fi putut scăpă nedescoperiţi de reflectoarele noastre: „Acum se şi poate numără o întreagă duzină şi ele sporesc necontenit. Golindă în salturi suprafaţa întunecoasă a bolţii cerului şi explorează metodic întregul firmament... în curând ne vor prinde... Acum peste nacela din mijloc s'a aşternut o lumină puternică. Intr'o clipă toate reflectoarele îşi părăsesc direcţia de mai nainte şi ca nişte câini de vânătoare îşi aruncă razele nenumărată în apropierea locului unde ne aflăm... Toată lumea din nacelă îşi pleacă orbită privirile în jos." Tăria bombardamentului cu care este întâmpinat dirijabilul pricinueşte o adâncă şi neplăcută uimire: „Ca la o singură comandă, artileria antiaeriană intră în acţiune. Albele smocuri de fum ieşite din explozia şrapnelelor se apropie tot mai mult de nava noastră. Huruitul propulsoarelor e covârşit de bufnelul îndesat al tunurilor ce se descarcă asupră-ne la intervale ştiute". In cursul acestei călătorii Zeppelinul a fost ameninţat de două primejdii: explozia unui motor, pe care maşinistul a împiedicat-o însă la vreme şi pierderea hidrogenului din mai multe camere plutitoare". Autorul mărturiseşte cauza ultimului accident: „Nu poate fi nici o îndoială că dirijabilul a fost lovit. Faţă de bombardamentul frenetic al Românilor, aceasta nu trebue de altfel să ne mire". Afirmarea categorică a ofiţerului german dovedeşte că bănuiala unor martori oculari ai luptei aeriene de atunci nu era lipsită de temei. L.

MEDICINĂ. — *Tratamentul specific cu ser al cancerului.* — Deşi asupra cauzei care dă naştere acestei fatale boli domneşte întunericul, cu tot noianul de cercetări, totuşi vedem că se fac încercări de tratament specific. Astfel D-rul *Rappin* din Nantes a prezentat de curând

Academiei de Medicină din Paris un *„Essais de thérapeutique spécifique du cancer.* Autorul a izolat din diferite tumori canceroase mai multe specii de micrococi. In urmă a preparat după procedele cunoscute un vaccin polivalent şi un serum antimicrobian (cum este serum antidifteric). A mai preparat şi un serum *cytolytic* (care topeşte celulele), pentru celulele de cancer. Cu aceste trei seruri specifice D-rul Rappin a făcut încercări tratând câteva cazuri de cancer înaintat şi inoperabil. Rezultatul a fost o ameliorare foarte simţitoare.

Numărul cazurilor tratate fiind însă prea mic (6), o concluzie nu se poate trage. Totuşi încercările numeroase cari se fac atât în privinţa producerii cancerului cât şi în privinţa tratamentului ne dau speranţe că poate vom izbuti să stăpânim şi această boală. I. I. N.

2. RECENSII.

D. IOANIŢESCU, *William James,* un apostol al vieţii moderne, 1919.— Sânt valori puţin cunoscute şi care totuşi ar trebui să circule cât mai mult. (De când Carlyle a fost adus la cunoştinţa publicului românesc prin lecţiile lui T. Maiorescu, studiile din *Convorbirile Literare* şi traducerile d-lui C. Antoniade, mulţi betegi s'au mai întremat. — Acuma e rândul lui W. James). — Autorul, cu deplină stăpânire a subiectului, ne aduce în faţă filosofia pragmatistă. Am putea zice: atitudinea pragmatistă. „Pragmatistul întoarce spatele, hotărât şi odată pentru totdeauna, la o mulţime de năravuri învechite, aşa de scumpe filosofilor de meserie. El ocoleşte abstracţii, soluţiunile pur verbale, falşele raţiuni *a priori,* sistemele îngrădite şi închise, aşa zisul absolut — spre a ne îndrepta către cugetarea concretă şi adevărată, în spre fapte şi acţiune eficace". — Toate paginile micii lucrări se citesc cu un real interes, iar la urmă, cetitorul are şi surprinderea unei mărturisiri vrednice de sinceritatea unui pragmatist. După o săptămână petrecută într'un mic paradis burghez (Assambly Grounds) unde „nu descoperi nici un păcătos, nici o victimă, nici o murdărie şi nici o lacrimă", James, întors în oraş, la viaţa de toate zilele, exclamă: „Uf, bine că scăpai! Bine că mai văd şi eu o lume mai primitivă şi mai sălbatecă"! — Cine vreă să scape de mirosul muced al bibliotecilor şi vieţii sufletelor care trăiesc pe creditul intuiţiei altora, să citească folositoarea carte a d-lui Ioaniţescu. S.

C. BELDIE, *Glossa spiritului cărturăresc,* 1919. — Cărticica vrea să dea nu numai o analiză critică a spiritului cărturăresc, ci şi câteva idei constructive, spre a îndruma formarea personalităţii unui tânăr în vremurile turburi de azi. Sâmburele convingerilor autorului este exprimat astfel: Există o singură cultură valabilă: cultura organică, fruct dificil al vieţii şi al artei — personale. Cărturăria este uzurpătoarea acestei culturi — şi tot prin uzurpare, ea conferă ipocriţilor ei acoliţi, mincinoase prerogative sociale, precum: „omul inteligent", „pătura culţă" sau „conştientă", „intelectualii — şi altele asemenea, proprii de a fi acum supuse unei riguroase revizuiri".

Intreaga broşură e vibraţia unui suflet cinstit. O recomandăm călduros cetitorilor. M.

M. DJUVARA, *Les sacrifices roumains*, Paris 1919. — In calitate de consilier juridic pe lângă delegaţiunea română la Conferinţa de pace în Paris, d-l Djuvara a ţinut o cuvântare, menită a lumină pe Francezi asupra jertfelor noastre în războiul trecut. — De obiceiu, astfel de cuvântări sânt un prilej de mişcări oratorice sau chiar retorice. Autorul, cu educaţia sa filosofică şi măsura exemplară a temperamentului său, a ştiut să ridice chestiunea la nivelul ei real. Ca luptător pe front şi martor al tragediei desfăşurate pe pământul României în 1916—1917, conferenţiarul a găsit accente pline de adevăr, capabile de a emoţionă şi pe streini. — In haosul de verbiaj patriotic care inundă toate vitrinele librăriilor, cuvântul d-lui Djuvara e pur şi simplu binefăcător.

Anexele, cuprinzând părerile streinilor despre noi — trebuesc bine ţinute minte. S.

CALYPSO CORN. BOTEZ, *Problema drepturilor femeii*, Buc. 1919. — Broşura începe cu un capitol de consideraţii istorico-sociale. La 1822, în constituţia Moldovei se pomeneşte întâiaşi dată la noi de egalitate înaintea legilor „fără deosebire de obraji". Tot atunci se înfiinţează un pensionat de „demoasele, fice de boer". Se arată apoi diferitele manifestări pentru acordarea drepturilor femeii până în zilele din urmă. Se pomeneşte şi de părerile lui Wekerle din Iulie 1918. (S'a omis votul parlamentului român, care, pentru întâiaşi dată, dă femeii drept de vot şi dreptul de a fi aleasă în organizaţia Eforiilor şcolare). — Se analizează apoi în chip obiectiv deosebitele nedreptăţi pe care legislaţia actuală le face sexului femenin, cerându-se înlăturarea lor.

Broşura e de cea mai mare actualitate şi poate sluji ca temeiu pentru a înlocui declamaţiile cu fapte precise. E. U.

MARIU THEODORIAN CARADA, *In cumpănă*, 1919. — Un volum de novele. Cele mai caracteristice sânt două: *In cumpănă* şi *Maica Sofia*. In cea dintâi, scriitorul tratează tema delicată a emancipării de jugul confesional şi al prejudiţiilor de rasă. O studentă olteancă se căsătoreşte cu un Evreu în contra dorinţei părinţilor. Arbitrul întregei situaţii e bunicul — un călugăr cuminte care ia lucrurile cum vin şi cu o rugăciune trece toate hopurile vieţii. — *Maica Sofia* e un fel de autobiografie a unei călugăriţe. Mediul mânăstirilor e atât de sugestiv descris, în cât novela va rămâne mai târziu ca un document de valoare socială şi pentru istorici.

Stilul d-lui Carada este expeditiv şi direct. Scriitorul e un observator care cunoaşte şi se foloseşte de culoarea locală în chip foarte îndemânatec. T.

ŞT. MINOVICI. *Universitatea şi învăţământul tehnic superior*, 1919. — Profesorul St. Minovici a tratat în chip de conferinţă însemnata problemă a organizării învăţământului tehnic. Intre cei care ar dori să lipească acest învăţământ de universitate şi oamenii de experienţă care ştiu că fiecare ramură practică cere mai întâi de toate oameni practici şi orga-

nizări practice, conferențiarul, sprijinit pe autoritatea multor oameni de știință din streinătate, se pronunță pentru sistemul unui învățământ tehnic despărțit de universitate. — Broșura se citește cu cel mai mare interes și este o bună contribuție la deslegarea acestei grele probleme de organizare a școalei în România. M.

IOAN C. FILITTI, *Arhiva Gheorghe Grigore Cantacuzinò*, București 1919. — Fostul prim-ministru și șef al partidului conservator, G. Gr. Cantacuzino a lăsat prin testament însărcinarea de a se face un „Catalog amănunțit al tuturor documentelor vechi de familie și de moșii, al corespondenței politice, al actelor publice, discursurilor mele și expunerile de motive la legile ce am supus voturilor Corpurilor legiuitoare". Gândul răposatului a primit un început de realizare. D-l I. Filitti, membru-corespondent al Academiei române, cunoscut prin lucrările d-sale istorice a publicat deocamdată „Arhiva" relativă la moșii, și o introducere istorică asupra familiei Cantacuzino. Totdeodată s'au adăogat și tablourile genealogice ale multor familii (peste 30) din Muntenia și Oltenia. — Lucrarea întreagă, executată cu mare acurateță (e însoțită și de planșe), e o bogată mină pentru istorici. I. T.

3. REVISTE

ANUARUL ȘCOALEI PREGATITOARE BAIA-SUCEAVA, — Directorul școalei, d-l V. Toneanu, unul dintre profesorii cu chemare, expune roadele activității de un an ale școalei pregătitoare înființată anul trecut în Baia. Cetind paginile Anuarului, fiecare va avea impresia că se poate ajunge în țara noastră la rezultate minunate, de câte ori omul adevărat e pus la locul adevărat. — Membrii corpului didactic vor găsi o orientare de cel mai mare folos spre a judecă valoarea inițiativei libere în mediul rural. T.

ANALELE MINELOR DIN ROMÂNIA, Iulie 1919. — D-l inginer Hoieescu scrie despre «industrializarea gazelor naturale». In vechiul regat, avem anual circa de 5 milioane metri cubi, din care nu întrebuințăm nici 5%! O întreagă avere care se «duce în vânt», după cum neglijența exploatărei petrolului lasă să se scurgă «pe gârlă», altă avere. In Transilvania se poate obține peste 4 mil. m. c. în 24 ore! Pentru luminatul, încălzitul și puterea motorică a României viitoare, aceste izvoare de energie reprezinte o avere neprețuită, — mai ales dacă ținem seama că mașinile de gaze consumă de 2½ ori mai puțin decât mașinile obișnuite. D-l ing. V. Pușcariu scrie un documentat studiu sub titlul «Ancheta asupra gazelor naturale în Trasilvania».

RENAȘTEREA ROMÂNA (Maiu, Iunie și Iulie). — Ing. M. P. Florescu pledează pentru înființarea de «Parcuri naționale și locuri de recreație», arătând nu numai însemnătatea lor higienică, deci și rolul lor educativ. Bucovineanu arată «Importanța naturei ca mijloc de fortificare și recreare a spiritului și a corpului». Prof. S. Marinescu studiază «Problema reeducărei funcționale și profesionale a mutilaților și invalizilor», iar dr. I. I. Nițescu scrie despre Problema alimentărei.

CRONICA ECONOMICĂ

EXPROPRIEREA

II. — Chestia Prețului [1])

Articolul 18 al decretului lege de expropriere pentru cauză de utilitate națională stabilește normele după care se va fixa prețul pământului expropiat. Unele din aceste norme sunt drepte altele nu.

Astfel, nu poate fi luată ca bază de apreciere evaluarea făcută de instituțiile de credit pentru că e totdeauna sub realitate, fiind menită a garanta peste sat împrumutul acordat, și pentru că se făcea în raport cu împrumutul cerut și exclusiv în vederea lui.

Nici evaluarea pe baza contractelor de arendare încheiate de proprietari nu este absolut temeinică pentru că asemenea contracte erau dese-ori încheiate de persoane în neputință la un anumit timp de a întreprinde exploatări în regie, precum de femei, funcționari reținuți la orașe, persoane lipsite de experiență sau stăpânite de nevoi urgente.

Aceste diverse categorii de proprietari păstrau însă dreptul de a schimba în viitor modul de exploatare a pământului lor, și deci de a trage din el foloase mai potrivite cu adevărata lui valoare.

Nici prețurile regionale de arendare nu sunt un temeiu mai sigur de apreciere. Acele prețuri au fost stabilite pentru cazuri când un proprietar *de bună voia lui* arenda pământul în loturi individuale la țărani. Proprietarul păstra dreptul de a recurge la exploatarea lui în regie sau în altfel, care să-i producă un câștig mai însemnat decât arenda regională. De aceea s'au desinteresat mulți proprietari de fixarea acelor prețuri.

---

1) La sfârșitul precedentului meu articol despre expropriere, apărut în No. de Martie al *Convorbirilor* și consacrat mai ales *dreptului istoric* am atins în treacăt și chestia prețului, ca răspuns la părerea emisă, tot în treacăt, de d. Mazilu în No. de *Ianuarie* al revistei. În articolul de față revin cu amănunte asupra chestiei prețului, în urma dezvoltărilor d-lui Mazilu din No. de *Fevruarie* al Convorbirilor.

Chiar şi preţurile de vânzare în ultimii cinci ani înainte de război nu pot fi totdeauna hotărâtoare pentru că vânzările au fost adese-ori făcute sub presiunea nevoei şi deci sub valoarea reală.

In schimb sunt drepte, şi singurele drepte, normele de evaluare prevăzute de decretul-lege pe baza venitului net de ha. şi a calităţei pământului dată de specialişti.

Dar decretul-lege, în afară de portiţa pe care o lasă deschisă hatărurilor prin înşirarea atâtor norme diferite de evaluare mai ia cu o mână ceea-ce dă cu alta, hotărând că preţul nu va putea trece «în nici un caz» peste preţul regional de arendă înmulţit cu 20.

In nici un caz, adică nici dacă normele cele drepte, adică venitul net de ha. şi aprecierea calităţei pământului dată de specialişti ar dovedi că valoarea reală a pământului ce se expropriază este mai mare decât arenda regională înmulţită cu 20.

Printre cei care au aprobat această fixare anticonstituţională a unui maximum de preţ este şi d-l Mazilu, fost deputat al majorităţii din trecutul parlament conservator, care declară în numărul de *Fevruarie* al *Convorbirilor Literare*, că „orice ridicare a acestui preţ ar constitui putinţa unor mari înglodări a ţărănimei şi ar aduce perspectiva sigură a unor complicaţii în chestia agrară".

Dar în articolul său d-l Mazilu mai justifică necesitatea acelui maximum de preţ prevăzut de decretul-lege şi prin consideraţii de *justiţie socială* pentru că, după socotinţa d-sale, creşterea valorei pământului la noi este datorită *exclusiv* muncei ţărăneşti, aşa că această creştere nu poate să fie atribuită proprietarului ce se expropriază.

Articolul d-lui Mazilu trebue deci cercetat mai de aproape din îndoitul punct de vedere al dreptăţei sociale şi al înglodărei posibile a ţăranului, două consideraţii care n'ar fi îngăduind în nici un caz urcarea preţului peste arenda regională înmulţită cu 20.

* * *

Cauzele pentru care, dela un timp încoace, marea cultură la noi n'a mai putut renta decât prin „deficitul tot mai mare ce aducea în gospodăria săteanului" au fost expuse magistral de unul din cei mai adânci cunoscători ai chestiunei, la care d-l Mazilu se şi referă mereu în articolul său, de d-l Garoflid, care însa n'a tras din cercetările sale concluzia la care ajunge d-l Mazilu anume că pământurile la noi au fost valorificate *exclusiv* de sătean şi că prin urmare renta pământului nu se cuvine să fie plătită proprietarului ce se expropriază.

D-l Mazilu spicueşte în sprijinul tezei D-sale, dintr'un complex de împrejurări economice sau mai bine neeconomice ale desvoltării noastre agricole, câteva fapte de natură a impresiona pe cei ce nu cunosc chestiunea în amănuntele ei şi a

justifica astfel consecința, simpatică celor mulți, că proprietarul *nu* trebue despăgubit de renta pământului său.

Astfel, constată D-l Mazilu că pe când arenzile au crescut mereu, prețul zilei cu palmele a rămas staționar. Fenomenul nu este specific românesc. Suchon și Zolla l'au constatat în unele regiuni ale Franței, Kautsky în unele părți ale Germaniei, Henri George în Statele Unite înainte de micșorarea exploatațiilor gigantice. Intr'adevăr, fie sub legea cererei și a ofertei, fie din cauza unei rele organizări economice — la noi din cauza caracterului extensiv al agriculturei — salariul muncitorului agricol stagnează uneori față de produsul brut crescând al exploatației. In genere însă cu cât munca este mai intensivă cu atât partea atribuită salariului este mai mare. D-l Garoflid a arătat pentru ce la noi distribuția proprietății pământului face cu neputință o intensivare a muncei agricole.

Odată cu stagnarea salariilor, D-l Mazilu constată cu cifre scăderea consumației porumbului, alimentul preferit al țăranului. S'ar puteà însă constatà, tot cu cifre, creșterea consumației grâului, adică a pâinei. Pentru întocmirea acestei statistice ar trebui scăzută, pe o serie de ani, din cifra producției grâului, cifra exportului, diferența arătând consumația internă. Este evident că constatarea consumației crescânde n'ar face dovada absolută a întrebuințărei tot mai mare a pâinei în alimentația țăranului, dar această întrebuințare este cunoscută celor în curent cu viața dela țară[1]).

In fine, a treia constatare impresionantă a D-lui Mazilu este împuținarea numărului vitelor în gospodăria țăranului. Acest fapt ar trebui însă atribuit mai mult împuținărei în genere a vitelor la noi dela oprirea exportului în Austro-Ungaria. Pe când la 1880 se exportau 20.000 de boi, la 1905 se exportau numai 6000. Tot astfel 12.000 oi și capre la 1905 în loc de 163.000 la 1880; 3000 porci la 1901 în loc de 92.000 la 1880. Se știe cât a preocupat această chestiune pe negociatorii convențiilor noastre de comerț cu fosta monarhie. Pentru țăran, dimpotrivă, întreținerea vitelor este o chestie capitală tocmai din cauza organizărei neeconomice a exploatărei noastre agricole. «Fără vite e pierdut»[2]), mai cu seamă din cauza depărtărei la care trebue să muncească, de oarece rentabilitatea culturei latifundiare se întemeiază pe întrebuințarea atelagiurilor țărănești[3]).

Aceste constatări și altele pe care D-l Mazilu puteà să le mai facă, tot atât de puțin îmbucurătoare pentru situația țăranului român, provin, cum a arătat D-l Garoflid, din munca de învoială «cauza unică a neeconomicei noastre organizări agricole,

1) Vezi spre pildă Radian, Monografia Comunei Văleni (Olt) p. 110.
2) Garoflid, Problema Agrară, p. 36.
3) Ibid. pag. 55, 60/61.

care împinge cultura către cele două forme extreme: Cultura latifundiară şi cultura parcelară»[1]). Cultura latifundiară nu e posibilă cu mijloacele proprii ale marelui cultivator, căci n'ar rentă. Ea utilizează deci mijloacele ţăranului, care, prin organizarea noastră neeconomică şi prin modul cum s'au înţeles la noi împroprietăririle, este totdeodată un proprietar care nu se poate îndestula din proprietatea sa şi un salariat silit[2]).

Situaţia constatată de D-l Mazilu provine deci în mod necesar din viţiul iniţial al organizărei noastre agricole, care decurge şi el din politica agrară ce s'a urmat la noi, din modul cum s'au înţeles împroprietăririle succesive, aşă că *nu proprietarii* pot fi făcuţi răspunzători de acea situaţie, cum deduce greşit D-l Mazilu.

Salariile sunt proporţionate cu intensivitatea culturei[3]), pentru că prin aceasta cererea de muncă creşte, pe când în cultura extensivă legea populaţiei hotărăşte singură, fără contrapondere, asupra salariilor. Intensivarea culturei nu va fi însă cu putinţă decât după o altă repartizare a proprietăţei solului, pe alte baze decât cele pe care asemenea repartizări au fost concepute până acum. Numai când loturile ţărăneşti vor permite unei familii o existenţă neatârnată, va înceta acea categorie hibridă de ţărani proprietari cu numele, dar salariaţi siliţi de fapt, siuaţie din care decurg toate relele constatate de D-l Mazilu, fără însă ca proprietarii să poată fi făcuţi răspunzători de ele. Instituirea culturei intensive depinde «de o schimbare a moravurilor, a drepturilor, a întregei instituţii sociale»[4]).

* * *

Dar chiar în organizarea noastră neeconomică, încă este inexact a zice, ca D-l Mazilu, că toată renta pământului a fost *exclusiv* datorită muncei ţărăneşti. D-l Mazilu afirmă aceasta cu fraze maestre menite a produce o adâncă impresie sentimentală. «Cu ceeace a rupt dela gura lui şi a familiei sale, ţăranul nostru n'a făcut decât să sporească, zi de zi, tot mai mult, venitul pământului ce cu truda lui de toate zilele scormonea pentru alţii». Nu este admisibil deci ca «tot ce dealungul vremei el, ţăranul cu copiii lui, cu viţele lui, au dat din propria lor existenţă spre a mări pentru alţii venitul pământului acestei ţări — toată renta funciară pe care *numai el* a susţinuto-o şi a crescut-o — astăzi să i se ceară să o plătească tot el şi s'o plătească cât mai scump cu putinţă. Să-şi ispăşească, plătind, păcatul de a fi fost *singurul* factor activ al ridicărei valorei pământului».

1) l. c. p. 38.
2) Ibid. pag. 66/67.
3) Ibid. p. 24/25.
4) Schmoller, citat în Garoflid, lc. p. 35.

Şi încheie D-l Mazilu această vibrantă pledoarie, care ar puteà desigur stărni entusiasmul clasei ţărăneşti, printr'o comparaţie cu bătrânul zeu al Eladei care «obişnuia să-şi înghiţă propriele sale odrasle. Pe ţăranul român îl ameninţă cu sugrumarea propriul produs al braţelor sale».

Dar, pentru că D-l Maziliu se referă cu drept cuvânt de atâtea ori la autoritatea D-lui Garofid va primi de sigur ca teza d-sale să fie înlăturată prin autoritatea aceluiaş economist. Şi D-l Garoflid constată că marele cultivator a avut şi la noi, măcar până la un timp,[1]) un rol economic util: «a silit plugul şi braţele ţăranului să lucreze cu spor pentru amândol. A făcut să pătrundă cultura în regiuni cu totul pustii. A semănat grâu în pământuri unde credinţa obştei era că această cultură nu poate reuşi. A înlocuit nesfârşitele culturi de mei ale ţăranului prin porumbul mai rodnic. A înlocuit sistemul de cultură prin introducerea grâului de toamnă... Cultura cu ogor sterp, arătura de două ori, alegerea seminţei, semănatul cu maşine, un asolament mai variat desfundări cu plugul mecanic.»

Iată deci că marelui cultivator i se cuvine şi lui măcar o parte din renta pământului, pentru că a contribuit şi el la creşterea ei, măcar în parte.

* * *

Dar renta a avut şi în România ca pe tot globul şi alte cauze decât acelea pe care i le atribue D-l Maziliu.

Renta are cauze mai adânci şi mai multiple în complexul de împrejurări care determină desvoltarea economică a unui stat, şi ea nu se constată numai la proprietatea rurală, dar şi la cea urbană, minieră, la industrie, la valori mobiliare.

La noi, împrejurările care produc fenomenul ce se numeşte rentă s'au desvoltat mai repede în ultimii 50 ani decât în occidentul Europei în acelaş răstimp, din cauza stării desăvârşite de înapoiere în care ne aflam faţă de occident acum o jumătate de veac.

Populaţia României a trecut dela 3.800.000 suflete la 1.859, la 6.684.000 în 1917. Reducerea preţului muncei ce trebue să rezulte din oferta sporită a braţelor. se compensează prin activarea producţiei şi deci a cererei de braţe. Dacă la noi, cu toată sporirea întinderei cultivate (cu 83 % dela 1862 la 1905) într'o proporţiune mai mare decât creştereă populaţiei (cu 54 % în acelaş răstimp).[2]) preţurile muncilor au rămas aproape staţionare, cauzele trebue cautate în organizarea neeconomică a muncei a-

1) Până când „desţelenirea câmpiilor ajunse la limita când perfecţiunile technice de care era susceptibilă agricultura mare la noi fură atinse, când un nou spor de producţie prin mijloace technice nu mai fu cu putinţă."

2) Garoflid, problema agrară, p. 5.

gricole. Dar este firesc ca în tot cazul creşterea populaţiei să atragă o urcare a preţului pământului, a căruia întindere rămâne staţionară.

Mijloacele de comunicaţie s'au înmulţit vertiginos. Dela 172 km. de drum de fer în 1869 am trecut la 1230 km. în 1875, la 2469 km. în 1888, la 3200 km. în 1903; dela 1100 km. şosele în 1866, sm ajuns la 5200 km. în 1876, la 13000 km. în 1887, la 31.000 în 1906. Şi mijloacele de transport pe apă s'au desvoltat considerabil în lunga şi paşnica domnie a Regelui Carol. S'au deschis astfel debuşeuri noui, s'au redus cheltuielile de transport şi în consecinţă s'au mărit întinderile semănate. Exportul nostru a crescut dela 116 1/2 milioane în 1866 la 219 milioane în 1880, la 457 milioane în 1907. Exportul de cereale a sporit şi el dela 168 milioane lei mijlocie pe anii 1881/5, la 315 milioane în 1905. Repercuţia firească a deschiderei de debuşeuri asupra lucrărei pământului s'a resimţit întâia oară la noi după tratatul dela Adrianopol din 1829 care a acordat principatelor libertatea negoţului şi le-a deschis artera Dunăreană. Cultura solului a luat atunci un avânt neobişnuit mai nainte şi arenzile s'au îndoit şi întreit la 1833 faţă de ce erau la 1831.[1]) Repercuţia a fost deci şi mai firească după marile transformări economice dela 1866 încoace.

O oarecare dezvoltare industrială a contribuit şi ea la propăşirea agriculturei prin noui întrebuinţări ce a dat produselor agricole prin înmulţirea populaţiei neagricole consumătoare. O astfel de schimbare se produsese în exploatarea agricolă a Moldovei încă dela sfârşitul sec. XVIII, din cauza introducerei velniţelor.

Eftenirea capitalului a influenţat de asemenea asupra preţului pământului. Când preţul pământului se obţineà printr'o capitalizare cu 10 % el aveà o valoare pe jumătate mai mică decât azi când această capitalizare se face cu 5%. La 1870 o moşie arendată cu 10.000 lei se puteà cumpără cu 125.000, cumpărătorul asigurându-şi o dobândă de aproape 10%. La 1875, după înfiinţarea creditului rural, aceeaşi moşie se vindeà cu 200.000. Cu cât capitalurile se vor efteni în viitor, cu atât preţul pământului se va urcà.

Introducerea de noi mijloace technice, datorite precum am arătat iniţiativei marilor agricultori, instituirea creditului funciar care a scăpat pe proprietari de camătă[2]), iată atâtea cauze care *nu* sunt datorite muncei ţărăneşti şi care, toate împreună, au contribuit la urcarea valorei solului, au creat adică renta, rentă care nu s'a manifestat numai în ce priveşte pământul.

---

1) Arhiva Statului, Admin. noi, anul 1833, No. 1944 roşu. In copie la I. C. Filitti.

2) Obedenaru, La Roumanie économique, 1876, p. 86.

Renta nu este deci datorită, cum afirmă d-l Mazilu, exclusiv muncitorului agricol.

* * *

Dar, observă d-l Mazilu, creşterea rentei a fost la noi mai repede decât în Occident. Explicaţia fenomenului stă tocmai în constatarea pe care am făcut-o că întreaga noastră transformare economică a fost mai bruscă decât în Occident în ultimii 50 de ani. Şi încă la noi renta n'a făcut salturi ca în Argentina spre pildă în urma construirei de linii ferate.

Comparaţia cu Occidentul este greşită. Pe când în Franţa întinderea semănată a trecut dela 14½ milioane ha. în 1840 la numai 15½ milioane în 1862, la noi în acelaş răstimp întinderea semănată a trecut dela 1 milion la 3 milioane ha, adecă s'a întreit. In perioada 1901—1905 constatăm iarăşi aproape o îndoire a întinderei semănate, care ajunge în mijlocie anuală la 5 milioane 200.000.

Semănăturile de grâu în Franţa au sporit dela 5.600.000 ha. în 1840 la 7 milioane ha. în 1886, pe când la noi semănăturile de grâu au trecut dela 360.000 ha. în 1840 la 700.000, adecă îndoit în perioada 1862/6, la 1.700.000 în perioada 1901/5 şi la 1.900.000 ha. în perioada 1910/14.

Aceiaşi constatare pentru porumb: 570.000 ha. semănate în principate la 1840,1 milion ha. la 1862/6,2 milioane ha. la 1901/5.

Tot astfel cu producţia. Producţia de grâu în Franţa la 1840 a fost de 70 milioane hl. şi a trecut la 107 milioane în 1886, pe când la noi dela 3 milioane în 1844 am ajuns la 9 milioane în 1862/6, la 20½ milioane în 1887/98, la 26½ milioane în 1901/5.

Producţia noastră de porumb trece dela circa 6½, milioane hl. în 1844 la 13 milioane adică îndoit în 1862/6, la 22½ milioane hl. în 1887/98, la 24½ milioane în 1901/5 şi s'a mai urcat apoi la 30 şi chiar 37 milioane hl.

Şi n'am ajuns încă, nici în privinţa proporţiei întinderilor semănate, nici în privinţa producţiei la ha, la nivelul Occidentului. Intinderea semănată cu cereale la noi în perioada 1906/15 reprezinta 39% din suprafaţa totală a ţărei, pe când întinderea necultivată în Franţa erà la 1898 de abia 13% iar în Germania de 5%. Deasemenea producţia de grâu la ha. a variat la noi în perioada 1862/1905 dela 11 la 14 hl. şi în ultimii ani a fost de 15 la 18½ hl. faţă de 26 la 29½. în Anglia, 21 la 24, în Germania, 34 la 37 hl. în Belgia.

* * *

Mai observă d-l Mazilu că de pe la 1880 încoace renta ar fi început să scază în Occident mulţumită concurenţei de peste Oceanuri, pe când la noi a continuat a creşte.

D-l Mazilu în articolul d-sale nu deosebeşte în deajuns

pentru cititorul nepregătit renta de arendă şi de preţurile cerealelor, şi stabileşte între aceste 3 fenomene economice o corelaţiune care nu este totdeauna necesară.

D-l Mazilu se înşeală crezând că preţul cerealelor în Occident a fost determinat în primul loc de concurenţa de peste Ocean. Statisticele publicate de Zolla [1]) dovedesc că nu există legătură neapărată între preţurile cerealelor şi import. Ţările importatoare au avut totdeauna să lupte cu concurenţa cerealelor din ţările exportatoare, mai eftine din cauza costului mai scăzut al producţiei. Taxele protectoare vamale în ţările importatoare n'au influenţat decât vremelnic asupra preţurilor. Scăderea şi urcarea preţurilor a coincidat în schimb cu fluctuaţiile în acelaş sens ale celorlalte produse naturale sau industriale. Statisticile lui Soetbeer arată astfel o tendinţă *generală* de urcare a preţurilor între 1850 şi 1873, precum şi o tendinţă *generală* de scădere după 1873. Cauza adevărată a acestor fluctuaţiuni trebue căutată în puterea de achiziţie a metalelor preţioase. Între 1850 şi 1873 a fost afluenţă de aur; dela 1873 argintul se demonetizează şi totodată aurul devine relativ mai rar.

La noi preţul mediu al hl. de grâu aproape n'a variat de la 1907 [2]). Dacă eftenirea banului şi creşterea populaţiei consumatoare trebuiă să aducă o urcare a preţului, creşterea producţiei determină de altă parte o scădere şi deci stabileă o compensaţie.

Arenda nu este în neapărată legătură cu preţurile cerealelor. Ea este determinată şi de abundanţa capitalurilor ce-şi fac concurenţă, de felul şi întinderea culturei, de costul de producţie, de dobânda banilor.

Renta solului, în fine, are cauzele multiple pe care le-am expus şi nu este determinată neapărat de arendă. Astfel pe când la 1875 arenda cea mai mare era de 20 lei la pogon, ea ajunsese înainte de războiu la 40 şi 45 lei, iar preţul pogonului a trecut în acelaş timp dela cel mult 225 lei la 1000 şi 1200 lei.

«E un mijloc de declamaţie eftină — scrie d. Garoflid [3]) — constatarea că renta pământului s'a ridicat enorm în ultimii 40 ani. Renta pământului nostru este datorită fertilităţii naturale. Ea a apărut atunci când a fost cu putinţă desfacerea peste mări a produselor pământului, iar consumatorul ţărilor importatoare din Occident plăteşte această rentă în dauna producătorilor de acolo. Fertilitatea naturală a pământului a fost pusă la iveală de munca ţăranului, iar întrebuinţarea acestei munci a fost *mult mărită cu ajutorul maşinei*. Treerul cu caii care limită agricultura

1) Les questions agricoles d'hier et d'aujourd'hui, 2 série, Paris 1895 p. 41, 87, 311, 322.

2) 10—13 Lei la 1870/5 (Obedenaru), 10 Lei la 1907 (Garoflid. Păreri în chestia agrară, Buc. 1907, p. 11).

3) Garoflid, problema agrară, p. 77/8.

veche, fiind înlocuit prin maşină, cultura cerealelor s'a putut întinde în dauna păşunelor puţin rentabile. *In mod necesar renta s'a urcat.* Ceeace a scos la iveală renta solului american, înlesnindu-i o producţie agricolă mai eftină decât a Europei, nu a fost atât perfecţia şi eftinătatea mijloacelor de transport cât invenţia maşinei de secerat.

«Renta urcată nu apare necesar ca o condiţie a mizeriei lucrătorului local; pe de altă parte creşterea ei poate fi datorită — raportul învoielei presupus acelaş — şi *eftenirei capitalului,* iar creşterea valoarei pământului la noi e datorită în mare parte numai acestei cauze... Această urcare a rentei pământului s'ar fi produs *în mod fatal* odată cu sporul populaţiei, şi dacă organizarea producţiei ar fi fost normală, această urcare de rentă nu s'ar fi făcut în paguba muncitorului. In condiţii de cultură superioară renta pământului ar fi putut fi azi tot atât de urcată, fără ca muncitorul să fie exploatat, de oarece partea ei proporţională din suma produsului brut agricol ar fi fost mai mică, pe când salariile ar fi avut o proporţie mult mai mare. Dacă 40 lei arendă de ha. e mult când produsul brut al unităţei de suprafaţă abia ajunge la 100 lei, această arendă e mică, când produsul trece de 200 lei la ha. şi când pentru obţinerea lui munca cu vitele şi cu braţele se execută la depărtarea şi în felul în care ele pot da maximul de întrebuinţare fără pierdere de timp».

* * *

Concluziunile D-lui Mazilu în privinţa rentei pământului sunt deci greşite. Renta nu este datorită exclusiv muncei ţăranului. Ea nu este de altă parte un fenomen economic specific solului. Există rente urbane, miniere, industriale, de valori mobiliare, de abilitate şi de pricepere. Toate rentele intră în teoria generală a preţului şi sunt determinate de cerere şi ofertă. Renta este prima pe care Societatea o acordă lucrurilor şi serviciilor celor mai rare. Teoria lui Ricardo este tot mai părăsită de specialiştii economiei politice [1]).

După cum teoria că proprietatea solului ar fi datorită la origină usurpaţiunei, nu schimbă situaţia că de veacuri pământul a fost un instrument de producţie tot atât de legitim după legile sociale ca şi orice alt capital şi că deci a expropia solul fără indemnitate, departe de a fi o reparare a unei vechi nedreptăţi (acoperite de altfel printr'o prescripţie tot atât de veche), ar fi dinpotrivă o nouă nedreptate [2]), tot astfel, oricare ar fi cauzele rentei, constatarea lor nu justifică şi nu îndreptăţeşte ca renta să *nu* fie plătită proprietarului ce se expropriază.

1) Charles Gide şi Charles Rist, Histoire des doctrines économiques Paris 1909, p. 626, 651.
2) Ibid, p. 642.

Nu este dreptate, ci nedreptate socială, încercarea de a reface fatalitățile trecutului în dauna prezentului. Nu se poate face procesul cauzelor sociale și economice care au produs renta și deci valoarea actuală a solului, fără a cădea în arbitrar din lipsă de criteriu. Și apoi care este renta pentru care nu se cuvine despăgubire proprietarului ce se expropiază? Aceea dela împroprietărirea neeconomică din 1864 încoace? Aceea dela deschiderea debușeurilor pentru cerealele noastre prin trafic dela Adrianopol? Ori aceea dela închiegarea principatelor, de când se și constată la noi o proprietate deplină muncită de o populație flotantă și neliberă de rumâni sau vecini?

Grozave procese deschide d-l Mazilu!

Conform legilor în vigoare în România, proprietarul de pământ ca și de ori ce alt imobil, era îndreptățit a crede că deține un capital a căruia valoare era determinata de liberul schimb de cerere și ofertă, valoare în care intră renta, în lipsa vreunei legi care s'o atribue fie muncitorului agricol, cum pare a voi D-l Mazilu, fie societății (Stat, Județ sau Comună) cum preconizează unele teorii. Căci chiar partizanii naționalizării solului, cu prea puține excepțiuni, recunosc dreptul proprietarului ce se expropiază de a fi îndemnizat pentru rentă, fie numai pentru renta actuala, ca Stuart Mill, fie chiar pentru renta viitoare de care va beneficia împroprietaritul (Stat sau țăran), ca Gossen sau Walrass. [1]) De aci rezultă că chiar în ipoteza D-lui Mazilu că toată renta actuală ar fi datorită exclusiv muncei țăranului, pretinsa nedreptate ce s'ar face acestuia cerându-i să plătească acea rentă expropriatului, se va compensa cu prisos prin renta viitoare de care se va bucura împroprietăritul.

Pământul expropiat va trece, cu rentă cu tot, în stăpânirea săteanului. Acesta se va folosi de renta de care expropiatul va fi lipsit. Și renta va mai crește în viitor. Va crește, pentru că târgul de desfacere se va tot apropia, pentru că exportul se va organiza tot mai bine, pentru că cultura pământului se va intensiva [2]), pentru că întreaga organizare economică a țărei mai are progrese de făcut.

A expropria dar fără îndemnizarea rentei, în afară de arbitrarul aplicației practice, ar însemna chiar în principiu confiscarea unei părți din averea pe care o clasă socială—aceea a proprietarilor de pământ — era îndrituită a socoti că o deține legitim pe baza legilor țărei.

Iată spre pildă o moștenire în care una din părți a luat pământ socotit pe 800 lei pogonul, iar altă parte valori mobiliare pe cursul zilei, mult urcat față de cursul emisiunii. Vine exproprierea. Cu maximul de preț prevăzut în decretul-lege expropriatul nu va

1) Ibid 644, 657.
2) Garoflid, problema agrară, p. 27.

luă decât 600 lei de pogon, adică va înregistra o pierdere de 200 lei de pogon, pe când deținătorul acțiunilor va continua a se folosi mai departe de renta lor. Și totuși proprietarul de pământ eră și el întemeiat a crede că deține un capital a cărui valoare eră determinată de liberul schimb, ca pentru orice altă marfă. Pe această bază împărțea moștenirile, își organiza traiul, constituiă ipoteci, contractă angajamente pe care trebuiă să le respecte și după expropriere. Și deodată capitalul său, printr'o dispoziție de stat, își pierde o bună parte din valoare!

De aceea, chiar partizanii naționalizării solului recunosc că renta trebue plătită expropriatului, ori-care ar fi cauzele ei. Singure teoriile revoluționare nu admit că dreptatea socială cere aceasta. Dar dreptatea revoluționară este adesea cea mai nedreaptă tocmai prin pretenția de a restabili pretinse dreptăți originare. Summum jus, summa injuria! Nu este dreptate socială a desdăuna la un moment dat o clasă socială, în paguba alteia, de toate nedreptățile trecutului, izvorâte dintr'o întreagă organizare politică, socială și economică — la noi în special modul cum s'au făcut împroprietăririle — de care prezentul nu poate fi făcut răspunzător. Restabilirea bruscată, pe motive sentimentale, a unui echilibru social, apare ca dreaptă în visurile revoluționare, dar nu poate fi în realitate decât arbitrară și deci nedreaptă.

* * *

Prin urmare, dreptatea socială nu cere, cum crede d. Mazilu, ca expropiatul să *nu* fie despagubit pentru renta pământului, ci dinpotrivă.

Rămâne de cercetat a doua chestiune care cu drept cuvânt preocupă pe d. Mazilu, aceea a înglodărei posibile a țărănimei printr'un preț prea urcat de cumpărare, chestiune de care se leagă viitoarea propășire economică a țărei. Grija de această propășire constitue latura într'adevăr serioasă a problemei, dar tocmai pentrucă este o chestiune de *interes general*, nu se poate întemeia pe dânsa spoliația, fie și parțială, a *unei singure categorii sociale*.

Mai întâi, problema nu s'ar pune dacă s'ar împroprietări numai sătenii care, fie individual, fie în asociație, dispun de capitalul necesar pentru a cumpără pământ ca și ori-ce alt particular. In asemenea condițiuni, cumpărătorul țăran ar fi chiar mai în măsură decât alt cumpărător de a plăti valoarea reală a pământului, din cauza cheltuelilor mai reduse de exploatare, el muncindu-și pământul cu propriile sale brațe și ale familiei sale.

Presupunând o împroprietărire pe baze economice sănătoase, în loturi spre pildă de 10 ha, care să asigure unei familii țărănești o existență de sine stătătoare, prin muncă proprie,

fără recurs la salariaţi [1]), putem stabili următoarele profituri şi cheltueli *mijlocii* ale solului în condiţiile culturei actuale, în regiunile de câmp. Impart lotul de 10 ha în întinderi egale de grâu, porumb şi orz—ovăz—fasole.

a) Cheltuiala unui ha de grâu: ogor 14, arătura II 14, grăpat cu boroana 4, semănat cu maşina în rânduri 5, plivit 2, secerat şi clăit 24, cărat la maşină 5, treer (maşină şi zile) 14, transport la gară 5, total 97 lei.

Producţia la ha de grâu, 16 hl, din care 2 hl pentru sămânţă, rămân 14 hl a 75 kg, fac 1050 kg, pe preţul de 2000 lei vagonul, avem 210 lei de ha.

Produsul net, deci, la ha de grâu, 123.

b) Cheltuelile unui ha de porumb: ogor de toamnă 14, arat, pentru semănături 12, pus pe brazdă 2, grapă de mărăcini 2, prăşila I—16, prăşila II—16, cules 14, tăiatul cocenilor 8, căratul la pătul 6, cărătul cocenilor 6, transport la gară 6, total 102 lei de ha.

Producţia la ha de porumb, 20 hl a 74 kg, fac 1480 kg pe preţ de 1200 lei vagonul, avem 173 lei 60, plus 30 lei cocenii, 203 lei 60 de ha.

Produsul net, deci, la ha de porumb, 101 lei 60.

c) Tot astfel produsul net la ha de orz—ovăz—fasole poate fi socotit la 100 lei de ha.

Şi este de observat că cheltuelile puteau fi scăzute, fiind vorba de ţăranul care munceşte pentru sine [2]), şi că preţurile cerealelor sunt inferioare nu numai celor excepţionale de azi, dar fără îndoiala celor ce se vor menţine şi în viitor, căci este exclus să se revie la preţurile de la 1916.

Prin urmare, produsul net mijlociu, peste retribuţia muncii oamenilor şi a vitelor, este de 100 lei de ha. Scăzând în folosul săteanului 20% adică 20 lei la ha, profitul întreprinzătorului, rămân 80 lei de ha, care cu 5% reprezintă preţul mijlociu al ha. de 1600 lei. Acest preţ ţăranul îl poate plăti, cu îndoita condiţie de a dispune de capital pentru a nu cumpăra pe datorie, şi ca lotul să fie destul de întins pentru a-i asigura venitul anual necesar unei existenţe neatârnate.

Şi într'adevăr, în ipoteza noastră, rămân ţăranului la 10 ha 95 lei de ha adică 950 lei, preţul muncilor, plus 20 lei de ha adică 200 lei, beneficiul întreprinzătorului, adică 1150 lei anual,

1) Garoflid, Păreri în chestia agrară, p. 11, 12. Acelaş, Problema agrară, p. 82—3,90.

2) Radian (Monografia com. Văleni, p. 74) socoteşte cheltuelile unui ha 42 de grâu proprietate ţărănească la 128 lei, cuprinzând şi plata pământului la Stat de 35 lei 60 bani. Scăzând această anuitate, rămân cheltueli 93 lei la 1 ha ½ sau 62 lei la ha. Cam acelaş rezultat în Gidei, Manografia com. Bragadiru, p. 171. Pentru porumb, cf. Radian, p. 74.

bugetul unui mijlocaş, pentru întreţinerea lui şi a vitelor lui [1]).

Totuşi preţul de 1600 lei de ha este un preţ excepţional în sistemul decretului-lege.

Dar rezultatele obţinute din calculele precedente sunt întemeiate pe o evaluare mărită a cheltuelilor, pe o evaluare scăzută a preţurilor cerealelor şi pe o stare inferioară a culturei, în împrejurări neeconomice, care poate spori sub o bună îndrumare. Dovadă moşiile Academiei române. «Pământul se lucrează din an în an mai bine. planurile de cultură se îmbunătăţesc prin introducerea de culturi mai rentabile. . . . . , prin selecţionarea seminţei . . . . . prin faptul că comparativ cu marele cultivator cheltuelile (ţăranului) sunt mai reduse» [2]).

Astfel la Măgurele, (Ilfov) venitul brut al unui ha de grâu dat în arendă ţăranilor a fost la 1910/11 de 270.50 lei (cu o producţie de 26 hl.) din acel produs scăzându-se arenda de 70 lei, sămânţa 38 lei şi muncile 53 lei, în total 161 lei de ha., a rămas beneficiu net, *peste arendă şi peste retribuţia muncei*, 106 lei de ha. de grâu. Rentabilitatea medie de ha. pentru întreaga moşie a fost chiar de 170 lei la ha., arenda fiind plătită şi muncile retribuite, dar lăsăm la o parte rentabilitatea urcată fiindcă derivă din terenuri de zarzavaturi.

La Olteni (Teleorman) produsul brut la ha. de grâu a fost în acelaş an de 300 lei (cu o producţie de 28 hl.) scăzând cheltuelile de 123 lei, a rămas beneficiu net, peste arendă şi peste retribuţia muncilor, 177 lei la ha. de grâu. Pentru întreaga moşie venitul brut a fost de 177 lei la ha., iar cheltuelile de 121 lei rămânând un beneficiu net peste arendă şi peste retribuţia muncilor, de 109 lei la ha.

La Eliza Stoeneşti (Ialomiţa) obştea «Izbânda» plăteşte dela 23 Aprilie 1913 pentru proprietatea Catargi din acea comună arendă de 80 lei la ha., ceeace presupune un beneficiu net la ha de cel puţin atâta [3].)

Arenda regională nu corespunde adevăratului beneficiu net de ha. Astfel la Olteni, beneficiul net este de 109 lei. La Văleni [4]) (Olt) media beneficiului net de ha. erâ la 1904 de 70 lei, pe când arenda regională este astăzi încă de 56 lei. La Eliza Stoeneşti, beneficiul net este de cel puţin 80 lei la ha. pe când arenda regională este de 62 lei.

Arenda regională înmulţită cu 20 nu reprezintă deci adevărata valoare a pământului, şi totuşi această valoare reală trebue

---

1) Garoflid, Păreri, p. 10—12. Gîdei, l. c. — Radiao, l. c.

2) Dr. Busuiocescu, Sistemele de arendare aplicate pe moşiile Academiei, 1911, p. 81—2.

3) Act autentificat de Trib. Ilfov la 12 August 1913 sub No. 12661

4) Radian, l. c.

plătită proprietarului ce se expropiază, pentrucă exproprierea se face pentru viitor.

Şi este ştiut că săteanul care dispune de capital cunoaşte această valoare reală. Dovadă cumpărăturile făcute de bună voe de ţărani. Acum chiar există oferte de cumpărare din partea ţăranilor pentru părţile ce vor rămâne neexpropriate, pe preţuri mult mai mari decât maximul prevăzut de decretul-lege Şi mai este un fapt incontestabil că ţărănimea dispune azi de numerar abundent, cum recunoaşte şi d. Mazilu [1]), pe care ar fi dispusă să-l întrebuinţeze în cumpărare de pământ.

«Nu a fost nici un moment mai prielnic — scrie d. Garoflid [2]) — pentru rezolvirea problemei financiare ridicată de soluţia chestiei agrare decât acum. Numerar abundant la ţară, preţ de vânzare ridicat pentru cereale... care ar fi asigurat, chiar ţăranilor nevoiaşi, plata lesnicioasă a viitoarelor anuităţi. Din acest punct de vedere regresiunea în producţia pământului datorită gospodăriei rudimentare a ţăranilor ar fi fost cu prisos compensată. Lecţia de economie politică pe care împrejurările războiului au dat-o ţăranilor, a fost cu folos înţeleasă... Ei ştiu acum să-şi valorifice munca şi produsele muncei lor... Cu aşă mari câştiguri care probabil vor continua încă în viitor, se înţelege cu ce mare uşurinţă pot plăti ţăranii preţul pământului socotit după normele circulaţiei monetare restrânse dinaintea războiului».

Experienţa făcută de Academie dovedeşte ce progrese poate face cultura pământului sub o sănătoasă îndrumare. Producţiâ la ha. va creşte, calitatea cerealelor se va îmbunătăţi şi preţurile lor se vor urca în consecinţă; vânzarea se va organiza şi centrele de desfacere se vor tot apropia prin înlesnirea mijloacelor de transport; îngrăşareà pământului cu gunoaie, care se constată în unele părţi ale ţărei,[3]) se va generaliza, Şi ţăranul este cel mai în măsură să înceapă intensivarea culturei, gunoiul produs de vitele plugului ajungându-i pentru un bun început de restituire. Cu debuşeurile actuale, cu capitalul pe care îl posedă, dacă i se dă o proprietate cu formă prielnică, ţăranul e apt cel dintâiu a face transformarea sistemului agricol» [4]). Cu o împroprietărire făcută în condiţii economice sănătoase prin loturi care să se lucreze de o familie ţărănească fără a recurge la salariaţi şi care să o emancipeze de munca silită la marele cultivator vecin, vor înceta relele constatate până acum în cultura parcelară, precum neobişnuinţa sătenilor de a cultiva alternativ cereale, primitivitatea arăturei şi în genere a muncilor. Mijlocia producţiei ţărăneşti nu numai va atinge pe aceea de azi a marei culturi, dar o şi

1) In revista *Munca* No. 1 p. 12.
2) Exproprierea: punctul de vedere financiar. In *Munca* No. 3 p. 3
3) Spre pildă la Pechea (Covurlui).
4) Garoflid, problema agrară, p. 84.

va întrece, crescând până la limitele îngăduite de legile fizice. Un trăgător va ajunge şi la noi pentru a munci 6 ha. în loc de 2 ha. 79 [1]) şi un atelagiu cu 4 vite va fi prea mult pentru 11 ha [2]).

Prin urmare ţăranul poate plăti preţul drept al pământului, astfel cum rezultă din beneficiul net la ha.

De unde naşte deci greutatea problemei care îngrijorează pe d-l Mazilu?

* * *

Creutatea naşte din împrejurarea că, pentru motive a căror discuţie nu intră în cadrul acestui articol, împroprietărirea este generală, adică beneficiază de ea şi ţărani cari nu dispun de capitalul necesar pentru plata pământului şi că ţăranii chiar cari dispun de asemenea capital nu sunt chemaţi să-l investească în cumpărarea pământului. Cu alte cuvinte, greutatea vine de acolo că ţăranii cumpără pământul pe datorie, plătindu-l în anuităţi. Când un particular, care nu este ţăran, cumpără în astfel de condiţiuni, el se expune la înglodire. Pentru ţărani, sistemul de împroprietărire admis de decretul-lege impune căutarea soluţiei ca pe deoparte vânzătorul silit să primească dreapta indemnitate garantată de constituţie, iar de altă parte cumpărătorul-ţăran să nu se înglodească prin datoria contractată.

Am văzut că dacă împroprietărirea s'ar face în loturi de 10 ha, suma mijlocie de care ţăranul ar dispune pentru plata anuităţei ar fi de 80 lei de ha.

Această *anuitate* corespunde însă unui preţ de 1350 lei la ha. Prin urmare, pentru ca ţăranul să nu se înglodească trebue să plătească cel mult 1350 lei un ha de pământ a cărui valoare reală este 1600 lei.

Firește, partea anuităţei şi deci preţul de cumpărare mai trebue scăzut, dacă, precum observă d-l Mazilu, împroprietăritului trebue să-i mai rămâe din produsul net şi mijloace de îmbunătăţire a solului şi de sporire a inventarului, adică posibilitatea organizării micei proprietăţi în vederea intensivării culturei şi propăşirei economice.

Trebue redus redus în fine şi mai mult preţul de cumpărare dreă este vorba, cum chibzueşte d-l Mazilu, ca produs net să lase şi marginea necesară pentru garantarea unui împrumut care se va impune la moartea împrotăritului spre despăgubirea comoştenitorilor de către singurul moştenftor care va păstră lotul întreg, pentru a se evită în viitor pulverizarea pământului dăunătoare propăşirei economice.

Preocupările D-lui Mazilu sunt perfect intemeiate. Impingând

---

4) Ibid, p. 31 nota, 35 nota 1, 56, 72.
5) Ibid, p, 85.

la extrem acest raţionament, concluzia ar fi evident că împroprietărirea s'ar face în condiţiile cele mai avantagioase, dacă expropriatul n'ar primi nici un fel de despăgubire. D-l Mazilu nu ajunge la această concluzie, care ar fi logică, dar admite alta, care nu este logică, şi anume că expropriatul nu poate primi valoarea reală a pământului său.

Dar aceasta constitue o spoliaţiune. Dreptatea socială, de care vorbeşte d-l Mazilu, nu admite această soluţie. Trebue căutată alta, care să pue în armonie dreptatea socială cu preocupările întemeiate de propăşirea economică [1]).

Proprietarul ce se expropriază nu poate fi făcut răspunzător de viţiile organizaţiei noastre neeconomice de până acum. De asemenea nu pot să apese exclusiv asupra lui consecinţele ce ar decurge eventual din împrejurarea că şi de astădată împroprietărirea s'ar face tot în condiţiile greşite în care s'au făcut împroprietăririle anterioare. D-l Mazilu citează o comparaţie plastică a răposatului N. Xenopol pentru caracterizarea muncei agricole la noi până acum, pălăria uneia din elegantele noastre... reprezintă munca unei familii ţărăneşti pe un an întregi iar un automobil de mare lux reprezintă venitul unei moşii de 300 ha». În sistemul de despăgubire al decretului-lege, aprobat de d-l Mazilu, se poate zice azi că un pogon se expropriază pe o pereche de ghete.

Argumentele D-lui Mazilu decurg din preocuparea despre «viitoarea propăşire economică a claselor producătoare deci a *statului* însuşi». [2])

Această preocupare priveşte deci statul întreg, adică toate clasele sociale, nu numai pe proprietarii expropriaţi. Toate clasele sociale au deopotrivă interes la propăşirea ţărei în linişte şi ordine, toate vor trage deopotrivă folos din prosperitatea ce va naşte dintr'o transformare a vieţei noastre agricole. Toate deci trebue să suporte deopotrivă sacrificiul ce se dovedeşte a fi necesar pentru obţinerea acestui scop obştesc.

Dacă acest scop nu poate fi atins fără ca pământul expropriat să fie plătit sub valoarea lui reală, atunci concluzia logică este că diferenţa de preţ trebue să fie suportată de toate clasele sociale, ca deopotrivă interesate, adică de stat.

Sacrificiul nu poate fi cerut dela singura categorie a proprietarilor expropiaţi, şi tocmai atunci când banul suferă cea mei enormă depreciare. Iar pe deasupra plata pământului se va face la un timp încă nedeterminat [3]) şi în efecte care nu vor putea

1) Garoflid, punctul de vedere financiar, deja citat.
2) *Cuvorbiri Literare*, Februarie 1919, p. 194.
3) Până atunci, situaţia juridică a moşiilor rămâne în suspensie, aşa că expropiatul nici nu poate dispune liber de partea ce-i rămâne, nu poate nici vinde nici ipoteca. Arenda în Aprile se plăteşte abia în Noembrie. Creditul cere însă plata ratelor ca în timpurile normale.

fi negociate decât după valorea lor nominală. In asemenea condiţiuni, şi cu preţurile exagerat de urcate ale muncilor şi ale transporturilor, abia va mai putea fi vorba de cultivarea, necum de intensivarea culturei părţilor rămase neexpropiate. [1]) Dacă ruina multor proprietari poate părea în anumite sfere indiferentă cultivarea părţilor neexpropiate este şi ea o chestiune de interes obştesc. Mângâierea pe care o oferă D-l Mazilu [2]) cu riscurile ce au fost totdeauna legate de orice soi de întreprindere omenească» mi se pare în speţă o ironie, pentru că ar putea fi servită deopotrivă detentorilor de rentă a unui stat care cade în stare de faliment. Cu perspectiva unor astfel de „riscuri» orice iniţiativă particulară ar fi evident paralizată, în dauna statului însu-şi.

Ştim că expropierea «nu se va face *pentru* proprietari, ci este o reformă cu caracter fundamental social»,[3]) dar aceasta nu îndreptăţeşte ca ea să se facă *împotriva* proprietariior şi cu sacrificii, într'o proporţie atât de mare, din partea unei *singure categorii* sociale.

Dorim cu toţii formarea unei categorii de mici stăpânitori de moşii de sine stătători din care să se recruteze viitorii conducători ai ţărei. Chestiunea n'are numai o latură economică dar şi una socială. După cum bine scrie D-l Garoflid [4]) «clasa boerilor mici şi mijlocii, care a însemnat atât de mult în viaţa noastră politică şi intelectuală din trecut, trebue păstrată şi în viitor», Ea va fi reprezentată în viitor de acea nouă clasă de proprietari. Dar regenerarea vieţei noastre economice şi politice nu trebue să aibă la bază o nedreptate socială

IOAN C. FILITTI

---

2) Garoflid în *Munca* No. 3, p. 5.
3) L. c. p. 203.
4) Iosif Nădejde, *Marii proprietari şi expropierea* în ziarul *Izbânda* de Sâmbătă 16/29 Februarie 1919.
5) Problema, p. 97.

CRONICA ŞCOLARA

Impresiuni dela Congresul „Asociaţiunii generale a profesorilor din România"

In zilele de 12, 13 şi 14 Iulie a avut loc la Iaşi congresul membrilor corpului didactic de toate gradele.

Insemnătatea acestui eveniment în viaţa şcoalei româneşti este covârşitoare şi se poate afirma, fără nici o prezumţie, că suntem la o cotitură, de unde se vor deschide perspective noi orizonturi mai largi ca în trecut şi că şcoala noastră se îndrumează însfârşit pe calea, care-i va asigura o influenţă puternică = dezvoltarea statului nostru.

Criza învăţământului nostru public şi privat — căci trebue să recunoaştem că de câteva decade avem o criză declarată — s'a accentuat din ce în ce, iar încercările slabe şi neputincioase de a-i găsi un leac n'au izbutit la nimic.

Tot ce se realiza eră în bună parte lucrare stângace de biurou, sau concepţie individuală, streină de realitate şi bună deseori de pus într'un muzeu de curiozităţi sau monstruozităţi le raţiunii, fără să mai vorbim de mult ele măsuri izvorîte din necesităţile unei politici amorale, dacă nu profund imorale.

De o colaborare efectivă a corpului didactic la îndrumarea şcolile noastre aproape n'a fost vorba până acum,de şi s'a cerut de multe ori cu insistenţă aceasta. De aici a rezultat o înăbuşire a multor idei bune, a iniţiativelor şi activităţilor dezinteresate şi rodnice, a emulaţiunii, avântului şi entusiasmului — fără

care în educaţie nu se ajunge la nimic — într'un cuvânt o tocire sistematică a energiilor.

Toţi câţi priviau cu durere această stare de lucruri îşi dădeau seama că numai o solidarizare a tuturor energiilor din învăţământ şi o luptă organizată, urmărită cu îndărătnicie, după un plan bine chibzuit, ne putea scoate la liman. De aceea acţiunea întreprinsă de corpul didactic din Iaşi pentru organizarea unui congres general al corpului didactic şi înjghiebarea unei asociaţiuni a dascălilor de toate gradele a fost la timp venită şi nu putea să fie întâmpinată decât cu entusiasm.

Pus sub prezidenţia d-lui P. Poni, a cărui personalitate eră o chiezăşie de seriozitatea încercării, congresul a izbutit să strângă în Iaşi, pe lângă numeroşii membri din ţara mamă, şi mulţi ardeleni, bucovineni şi basarabeni. Pentru prima oară în istoria neamului nostru s'au văzut strânşi la un loc educatorii tinerimii din toate unghiurile locuite de români. Este aceasta un eveniment, care va pune congresul din Iaşi într'o lumină deosebită şi-l va face să obţie chiar o însemnătate istorică.

O parte din profesorii din Bucureşti au găsit inoportună şi ţinerea congresului şi întemeierea asociaţiei generale. Nu intră în cadrul acestei sumare dări de seamă să cercetăm motivele pe care s'au întemeiat ei; ceeace a izbit însă pe spectatorii obiectivi ai acestei neînţelegeri este deosebirea de procedură şi de concepţie a celor din Iaşi şi Bucureşti. Cei dintâi iau iniţiativa şi fac toate sforţările spre a duce la bun sfârşit încercarea lor; ceilalţi au mai mult aierul că nu vor să lase ca alţii să săvârşiască ceeace li s'ar fi cuvenit lor. Cei din Iaşi alcătuiesc un proiect de statute şi un program de activitate pe care-l comunică tuturor membrilor corpului didactic, cerându-le părerea şi admiţând orice modificare, găsită cu cale de majoritate; cei din Bucureşti se strâng într'un *conclav* şi decretează ceeace au găsit de cuviinţă ei şi duhul sfânt al Pedagogiei.

Lucrurile merg încă ceva mai departe şi în ajunul deschiderii congresului se dă un ucaz, prin care *Federaţia* din Bucureşti interzice oarecum membrilor ei de a participa la congres. Gestul acesta a fost pornit dintr'o rea inspiraţie şi a dat loc la bănueli în privinţa bunelor intenţii ale profesorimii din Bucureşti, deşi ştim că nu toţi s'au solidarizat cu această manifestare inoportună.

Dorința cea mai vie și a inițiatorilor congresului și a participanților a fost să se stabilească o armonie între toți membrii corpului didactic, să exsiste legături de solidaritate, care să le dea forța necesară spre a înfăptui programul așa de frumos de activitate. Cei ce aveau păreri deosibite, datori erau să vie acolo, să le arate, să le susțină și cu luminile lor să lărgiască ceeace era prea strimt conceput, să îndrepteze ce era greșit.

Și dovada cea mai bună că așà trebue procedat este faptul că congresul, deși pus la cale și condus de leșeni, a trecut întreaga conducere a activității asociației și pregătirea viitorului congres pentru realizarea solidarității dintre membrii corpului didactic, în mâinile transilvănenilor în frunte cu iscusitul luptător naționalist Andrei Bârseanu. In chipul acesta s'a dovedit că pe congreșiști i-a interesat înainte de orice realizarea ideilor pentru care au luptat.

Nu avem să facem aici o expunere amanunțită a serbătorilor congresului ci numai o scoatere în evidență a câtorva puncte mai însemnate și mai mult desbătute.

Organizarea Asociațiunii și principiile pe care ea se bazează se pot vedea în punctul de statute, care s'a împărțit din belșug pest tot. Scopul ei este să strângă într'un mănunchiu pe toți membrii corpului didactic, de toate gradele, pentru realizarea unui împărțit scop: 1) organizarea temeinică a învățământul i, 2) «educația morală, națională, politică și economică a mulțimii, 3) pregătirea profesională și solidaritatea membrilor corpului didactic, 4) «apărarea intereselor profesionale», «menținerea prestigiului social» și «ridicarea stării materiale a corpului didactic».

In cadrul acesta se poate pune un program vast de activitate, care ar putea strânge la un loc toate forțele și energiile. Pretenția unora din membrii congresului de a se admite ca scop al asociației *educația religioasă*, sau măcar *maralo-religioasă* în loc de morală, a fost viu combătută și înlăturată, fiindcă s'a admis cu drept cuvânt că ar fi o restrângere periculoasă: în România nouă, lipsită de unitate religioasă, e nevoie de apropiere între elementele disparate și nu de desbinare.

O altă chestiune de deosebită însemnătate este aceea privitoare la excluderea membrilor din Asociație. Corpul didactic-conștient de chemarea lui, voește să contribuie din toate pute

rile la purificarea atmosferei din şcoală, fiindcă îşi dă seama bine că sarcina îi este mult îngreuiată, când unii dintre colegi nu ştiu să-şi păstreze demnitatea de oameni şi de cetăţeni. Cu moravurile noastre politice se întâmplă, nu rareori, ca oameni toleraţi, să devină censori şi să hotărască de destinele educaţiei sau în cel mai bun caz să strice ceeace încearcă ceilalţi să facă bine.

Intr'o organizaţie puternică, bazată pe solidaritate şi cinste, trebue ca elementele periculoase să fie puse la index şi împiedicate de a face rău.

Un consiliu ales de asociaţie va judecă deci, după anumite norme ce se vor stabili ulterior, pe infractori şi, cu autoritatea morală conferită de marea massă a corpului didactic asociat, va puteă face ca sentinţele lui să devină executorii, chiar pentru autoritatea şcolară.

Privitor la organizarea şi administrarea Asociaţiei e bine credem să se cunoască că, după cum a reieşit şi din discuţie şi din hotărârile luate de congres, existenţa asociaţiunii generale nu exclude existenţa asociaţiunilor pe grade de învăţământ. Există mai de mult o asociaţie generală a învăţătorilor, una generală a institutorilor; s'a înjghebat în pripă la Bucureşti una generală a profesorilor secundari, pe lângă aceea a profesorilor universitari poate exista încă una, tot aşa de generală a celor dela şcoalele profesionale — toate acestea încap foarte bine în cradul unei asociaţii generale, după cum pot încăpea asociaţii — mai bine zis secţii formale, în diferite regiuni, sau oraşe din membri de toate gradele de învăţământ. Statutele Asociaţiei generale înjghebate la Iaşi, nu exclud nici o formaţie parţială, nu distrug nici o organizaţie existentă, nu calcă nici un drept câştigat; ea organizează ea strânge la un loc forţele izolate, dă pe deoparte un cadru mai larg activităţii lor şi pe de altă parte mai mulţi sorţi de izbândă scopurilor fixate.

In legătură strânsă cu aceasta stă hotărârea de a stabili sediul asociaţiei rând pe rând în fiecare din centrele noastre universitare. S'ar părea că se îngreuiază astfel putinţa de acţiune a Asociaţiunii, de oarece comitetul central nefiind din Bucureşti nu va avea putinţa să apere efectiv şi să lucreze temeinic pe lângă organele centrale. Şi totuşi nu e aşa. Mai întâi programul de lucru al asociaţiei prevede înfăptuirea unei descentralizări administrative şcolare, care este aşa de mult simţită şi care într'un chip

oare care se încearcă chiar de actuala administrație școlară și în cazul acesta multe din actualele probleme nu se vor realiza numai de cât în București; în al doilea rând comitetul central are 15 membri aleși de congres din centrul universitar respectiv și alți 15, ca reprezentanți ai asociațiilor generale pe grade — dintre aceștia din urmă, vor fi destui și din București și vor putea apăra interesele asociației împreună cu unii din cei aleși cari vor veni în capitală când va fi neapărată nevoie. Și în schimb e mai important faptul că din această mutare a sediului Asociației în diferite centre, va rezulta o emulație, ale cărui roade vor fi minunate. De altfel a venit timpul ca să înceteze distincțiunea dăunătoare între profesorii de categorja întâi și acei *dii minores* ai școlilor din provincie, cari nu sunt prin chiar aceasta mai nepregătiți.

Programul de activitate al Asociației poate păcătui cel mult prin faptul că e prea complet și că răspunde tuturor nevoilor simțite de învățământul și educația noastră. Este prevăzută în el o activitate, să-i zicem extrașcolară, care n'are nimic din extra școlaritatea economice a răposatului Haret — o activitate extrașcolară, în strânsă dependență cu cea din clasă și care o completează ca un corolar; sunt cerințe pedagogice, aproape toate urgente, formulate ca puncte de program realizabile. Așa sunt de pildă: bibliotecile, muzeele, cinematografele școlare, școlile de corecție, clasele pentru elevii înapoiați. Școlile complementare obligatorii, școlile de adulți, ateneele, universitățile populare și altele a căror enumerare și cercetare ar fi inutilă aici.

Pe lângă acestea însă Asociația va lupta pentru: descentralizarea administrativă și în strânsă legătură cu ea pentru înfăptuirea unei ierarhii școlare, bazate pe criterii străine de influența politică. Centralizarea excesivă a fost până azi un păcat general al organizării noastre de stat; Ministerul instrucțiunii publice a dus aceasta până la limitele imposibilului și prin ipertrofia organului central a stăvilit orice activitate proprie a școalei. Biurourile s'au încărcat cu o muncă inutilă și mașina întreagă funcționa atât de greoi încât numai cine a avut nevoe pe la acest Minister pricepe monstruozitățile la care se ajungeà: pentru o dispensă de vârstă, pentru o înscriere la examen ș. a. oamenii nevoiași, din colțurile cele mai depărtate ale țărei pierdeau și pierd și acum săptămâni întregi pe la porțile Ministerului. Aceasta nu mai poate dura. Descentralizarea nu trebue să se facă însă numai super-

ficial, ci așă în cât școala să capete viață printr'o adevărată autonomie. *Eforiile școlare*, care au dat așă de minunate roade în atât de puțin timp vor fi un mijloc eficace pentru ca școala să ia avântul la care nici nu s'a gândit vre-o dată centralizatorii din Minister și dela Casa Școalelor.

Congresul din Iași a mai avut o notă bună prin faptul că problema bunei stări materiale a corpului didactic a fost lăsată la urmă și din lipsă de timp nici nu a fost discutată amănunțit. S'au stabilit totuși și aici câteva puncte esențiale, rămânând ca amănuntele să se cerceteze de secțiuni și soluția să se găsească în congresul viitor.

Starea materială a corpului didactic e nemulțumitoare și numai când se vor stabili categorii de funcționari, în care profesorii de toate gradele să-și aibă locul fixat după munca depusă și după rolul lor social, dându-li-se o remunerație egală cu a acelor de același grad, numai atunci se va ajunge la o soluție echitabilă. In al doilea rând corpul didactic protestează împotriva inferiorității în care sunt puse profesoarele, care la titluri egale și muncă egală, primesc o leafă inferioară, lăsând la o parte fenomenul unic în istoria popoarelor că profesoare cu aceleași titluri și aceleași condițiuni de recrutare primesc la întâmplare remunerații diferite.

In sfârșit, pentru o bună funcționare a Casei de credit și economie a corpului didactic, care este prea iubitoare pentru cei apropiați de ea și excesiv de aspră pentru cei de departe, s'a socotit, și cu multă dreptate, că soluția cea mai bună pentru o justă repartiție a obligațiilor și a foloaselor, este decentralizarea ei.

Ne mărginim la aceste câte-va indicații. Ca încheiere e bine să arătăm că în vederea congresului viitor se vor studia în amănunțime de diferite secții unele sau altele din principiile admise. și se va stabili în amănunt chipul cum ele trebuesc înfăptuite.

Dacă, ceeace e de sperat, membrii corpului didactic vor adera în cât mai mare număr la statutele și programul de lucru al Asociațiunei putem nădăjdui că școala se va îndruma pe o cale sănătoasă și că prin solidaritate se va dobândi și descentralizarea și autonomia școlară și că multe din relele actuale vor fi peste puțin timp din domeniul unui trecut înapoiat.

I. F. BURICESCU

BIBLIOGRAFIE

Duiliu Zamfirescu. — *Pe marea Neagră*, (Poezii), Bucureşti, 1919
Miriţă, (Poem eroic), Bucureşti, 1919.
I. A. Bessarabescu. — *Pe Drezină*, (Nuvele), Bucureşti, Steinberg 1919.
Const. D. Buşilă. — *Învăţământul Technic Superior*, Bucureşti 1919.
Ioan Urban Jarnik. — *Relaţiile Române-Ceho-Slovace, conferinţă*. Bucureşti, 1919.
C. Papacostea. — *Din Platon I. Apărarea lui Socrates, Criton sau datoriile Cetăţeanului*, Tip. „Convorbiri Literare". Bucureşti 1919.
Romain Rolland. — *Viaţa lui Beethoven*, Bucureşti 1919.
D. St. Emilian. — *L'Industrie en Roumanie*, Bucureşti, 1919.
H. S. Chamberlain. — *Viaţa lui Richard Wagner.*
G. G. Antonescu. — *Pestalozzi şi educaţia Poporului*, Bucureşti 1919.
G. G. Antonescu. — *Herbert Spencer şi Pedagogia utilitară*, Buc. 1919.
C. I. Băicoianu. — *Banca Naţională în timpul ocupaţiei*, Bucureşti 1919.
General Ioan Popovici. — *Bătălia de la Sibiu*, Roman 1919.
I. N. Ciocan. — *Cuvântări cu ocazia Unirii Basarabiei*, Roman 1918.
C. Dobrogeanu-Gherea. — *Anarhism şi Socialism*, Bucureşti 1919.
George Mantu. — *Taylorismul sau organizarea ştiinţifică a muncei*, Bucureşti, 1919.

BIBLIOTECA CENTRALĂ
A REGIUNII BANAT